

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Журнал заснований у 1918 році

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 36 (75) № 1 2025

Частина 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

Головний редактор:

Досенко Анжеліка Костянтинівна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, завідувачка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського (головний редактор).

Члени редакційної колегії:

Бикова Ольга Миколаївна – кандидатка наук із соціальних комунікацій, доцентка, доцентка кафедри міжнародної журналістики факультету журналістики, Київський столичний університет імені Бориса Грінченка;

Гадомський Олександр Казимирович – доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет, Ополь, Польща;

Маркова Мар'яна Василівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри романської філології та компаративістики, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка;

Свенцицька Еліна Михайлівна – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської та романо-германської філології, Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського;

Ткаченко Тетяна Іванівна – доктор філологічних наук, доцент;

Юксель Гаяна Заїрівна – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри журналістики, Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського.

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

**Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet
Вченою радою Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського
(протокол № 7 від 20 лютого 2025 року)**

Науковий журнал «Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського.
Серія: Філологія. Журналістика» зареєстровано відповідно до Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1136 від 11.04.2024 року.

Мови видання: українська, англійська, польська, німецька,
французька, словацька, румунська, італійська.

***Журнал включено до Переліку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
зі спеціальностей 035 – Філологія, 061 – Журналістика відповідно до Наказу МОН України
від 17.03.2020 № 409 (додаток 1)***

***Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus International
(Республіка Польща)***

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

**ISSN 2710-4656 (Print)
ISSN 2710-4664 (Online)**

© Таврійський національний університет ім. В.І.Вернадського, 2025

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА

Азарова Л. Є. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ.....	1
Вакулович Л. Л., Назаренко Н. Г., Регушевська І. А. ВИКОРИСТАННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ.....	7
Гажук-Котик Л. Г. СЛОВОЗМІНА ЗАЙМЕННИКА В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ (ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ).....	13
Гарачковська О. О., Дмитренко Н. В., Плеханова Т. М. МОВНА СТРАТЕГІЯ Й МЕДІАРЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ.....	19
Грабова А. Р. ТЕКСТОТВІРНА ФУНКЦІЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ.....	27
Дмитренко Є. В. ВИПАДКИ ПОРУШЕННЯ МОВНИХ НОРМ У ТЕКСТАХ АНОТАЦІЙ ДО ДИСЕРТАЦІЙ PhD ТЕХНІЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	32
Зинякова А. А. НАГОЛОШЕННЯ ДІСЛІВ МИНУЛОГО ЧАСУ (АКЦЕНТНИЙ ТИП К) У ПОЕМІ «ЕНЕЇДА» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО.....	38
Кондратенко Н. В. НЕГАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ В ТЕКСТІ В АСПЕКТІ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ.....	45
Костусяк Н. М. ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ НЕГАЦІЇ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ВОЛИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ.....	50
Малінська Г. Д., Горбань Г. М. МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В БАГАТОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ.....	56
Межов О. Г. КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ У СФЕРУ СПОНУКАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ.....	62
Навальна М. І. МОВНІ МАРКЕРИ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПИСЬМОВИХ РОБОТАХ СТУДЕНТІВ.....	68
Чуєшкова О. В. ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ДОПИСІВ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ФЕЙСБУК»).....	75

Шабат-Савка С. Т. РИТОРИЧНІ ЗВЕРТАННЯ ЯК МАРКЕРИ ПОЕТИЧНОГО ІДІОЛЕКТУ ДМИТРА ЗАГУЛА.....	82
Шульська Н. М., Зінчук Р. С., Громик Л. І. ПОМИЛКОНЕБЕЗПЕЧНІ ЛЕКСИЧНІ ЯВИЩА В ПИСЕМНІЙ ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ.....	89
Шульська Н. М., Науменко Л. М., Калита О. П. ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАМОВЛЕННЯ ТЕЛЕМАРАФОНУ «ЄДИНІ НОВИНИ».....	96
РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ	
Arkhipova I. M. SEMANTIC ASPECTS OF COMMENTARY IN THE CONTEXT OF THE CONCEPTUAL SYSTEMS OF THE ADDRESSEE AND THE ADDRESSER.....	103
Благовірна-Храновська У. М. СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «CONTRA SPERM SPERO!» ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ.....	109
Бугайчук О. В. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ «ЄВРОНІМЕЦЬКОЇ» МОВИ (EURODEUTSCH).....	117
Жукова Н. М. ДИНАМІКА КОНЦЕПТУ YARN В АВСТРАЛІЙСЬКІЙ АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	123
Zaitseva M. O. CLASH OF COURTROOM NARRATIVES IN THE POST-TRUTH ERA.....	130
Козак А. В., Близнюк Л. М., Книш Т. В. МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ.....	136
Козак Т. Б., Тупікова Т. В., Пеліван О. К. СИМВОЛІКА БІЛОГО І ЧОРНОГО КОЛЬОРУ В КУЛЬТУРІ І ТРАДИЦІЯХ РІЗНИХ НАРОДІВ. ПЕРВІСНИЙ СЕМАНТИЗМ ПОНЯТТЯ ‘ЧОРНИЙ / БІЛИЙ’.....	142
Kosovych O. V. METAPHORICAL MODELS IN CONTEMPORARY POLITICAL DISCOURSE.....	149
Крауныак О. М. DIE GRUNDLAGEN DER BENUTZUNG VON DEN JUGENDLICHEN DES STILISTISCH DIFFERENZIIERTEN WORTBESTANDES IN DER MODERNEN DEUTSCHEN SPRACHE.....	153
Матвієнків О. С. ФРАЗЕОЛОГІЧНІ АБСТРАКЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ.....	158
Мельник Н. М., Карпенко Г. М., Турчин О. В. СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ.....	163

Ніконова В. Г. ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....	168
Оніщенко Н. А., Куцина К. О. БАВАРСЬКИЙ ДІАЛЕКТ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНІ ТА ДИСКУРСИВНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	175
Панченко О. І. ДІАЛЕКТ ПОТТЕРІС ТА ЙОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ.....	184
Поліщук М. І. ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ.....	190
Semeniuk A. A., Soroka Yu. LINGUAL MEANS OF UKRAINE'S IMAGE CONSTITUENTS REPRESENTATION IN THE FOREIGN MEDIA.....	196
Семенюк О. Б. ЕТНОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЇ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДИСКУРСУ (НА ОСНОВІ ЛИСТУВАННЯ В. ЧЕРЧИЛЛЯ ІЗ Ф. РУЗВЕЛЬТОМ).....	201
Sivaieva O. S. SIVAIEVA O. S. MENTAL HEALTH REPORTING IN THE SUN: A CORPUS ANALYSIS OF ADJECTIVE USE.....	207
Сіденко Н. Г. ФРАЗЕОЛОГІЧНА АЛЮЗІЯ ЯК ОКРЕМИЙ ПРИЙОМ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ.....	213
Slyvka L. Z. IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH BUSINESS COMMUNICATION: THE MODERN CONTEXT.....	219
Суховецька Л. В. ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ ПРИРОДНИХ РЕАЛІЙ У РОМАНІ У. ГОЛДІНГА <i>LORD OF THE FLIES</i>	225
Чепелюк Н. І., Коваль Н. О., Добровольська Ю. Л. ЧИСЛІВНИКИ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ В ОБ'ЄКТИВІ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ, СТРУКТУРА ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ПОГЛЯДИ.....	232
ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО	
Архипенко Л. М. АНГЛІЗМИ В НАЦІОНАЛЬНИХ МОВАХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАПОЗИЧУВАННЯ.....	239
Hromko T. V. THEORETICAL DIMENSION OF INTERNET DISCOURSE AS AN INNOVATIVE LINGUISTIC PHENOMENON.....	244
Gurbanzada F. N. FUZZY LOGIC AND FUZZY SEMANTICS IN LINGUISTICS.....	255
Jafarova U. N. MODERN LINGUISTICS AND ITS DEFINING PRINCIPLES.....	261

Кравцова Ю. В. МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЛІНГВОМЕТАФОРОЛОГІЇ.....	267
Руднянин О. І., Мельник Н. М., Поміркована Т. В. АДАПТАЦІЯ СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЙ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ: РОЗВИТОК НАВИЧОК ГОВОРІННЯ.....	273
Савчин Н. Б. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТИЛІСТИЧНОГО ЗАСОБУ ГРИ СЛІВ У АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ.....	279
Shahverdiyeva U. H. METAPHORS IN AMERICAN FILMS.....	285
ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО	
Boiko Ya. V. ETHICS & ETIQUETTE OF DIPLOMATIC DISCOURSE AS A PROBLEM OF TRANSLATION STUDIES.....	290
Yeliseieva S. V. PECULIARITIES OF INTERROGATION TRANSLATION USING NLP TECHNIQUES.....	297
Кришталь С. М. ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ КОНВЕРТОВАНИХ МЕТАФОРИЧНИХ ДІСЛІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ.....	303
Лікарчук Л. І. ЛОКАЛІЗАЦІЯ У ПЕРЕКЛАДІ: АДАПТАЦІЯ ДЛЯ НОВИХ АУДИТОРІЙ.....	310
Пономаренко О. О., Чрдилені Т. В., Кожемяченко Н. В. ГРАМАТИЧНІ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НЕБІНАРНИХ ЗАЙМЕННИКІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ.....	316
ЛІТЕРАТУРА СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ	
Пухонська О. Я. ЛІТЕРАТУРНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЛЮДИНИ ВІЙНИ В РОМАНІ ҐОРАНА ВОЙНОВИЧА «ЮГОСЛАВІЯ, МОЯ БАТЬКІВЩИНА».....	323
Родний О. В. РОМАН Я. ВИШНЕВСЬКОГО «САМОТНІСТЬ У МЕРЕЖІ» У КОНТЕКСТІ СИМУЛЯТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	332
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ.....	339

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE

Azarova L. Ye.

THEORETICAL BASIS OF THE DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN TERMINOLOGY.....1

Vakulovych L. L., Nazarenko N. H., Rehushevska I. A.

THE USE OF PROFESSIONAL TERMINOLOGY IN TEACHING MATERIALS
ON THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES.....7

Hazhuk-Kotyk L. H.

PRONOUN WORD CHANGE IN UKRAINIAN DIALECTS
OF NORTHERN BUKOVYNA: LINGUOGEOGRAPHICAL ASPECT.....13

Harachkovska O. O., Dmytrenko N. V., Plekhanova T. M.

LANGUAGE STRATEGY AND MEDIA REPRESENTATION
IN POST-WAR UKRAINE: IMPLICATIONS FOR IDENTITY AND INCLUSION.....19

Hrabova A. R.

TEXT-FORMING FUNCTION OF DISCOURSE MARKERS
IN LITERARY DISCOURSE.....27

Dmytrenko Ye. V.

CASES OF VIOLATIONS OF LANGUAGE NORMS IN THE TEXTS
OF ABSTRACTS TO PHD DISSERTATIONS OF TECHNICAL FIELD.....32

Zyniakova A. A.

STRESS OF PAST TENSE VERBS (ACCENT TYPE R)
IN THE POEM *ENEIDA* BY I. KOTLIAREVSKY.....38

Kondratenko N. V.

NEGATIVE INFORMATION IN TEXTS IN THE ASPECT
OF SEMANTIC-TEXTUAL LINGUISTIC EXPERTISE:
LEXICAL AND PHRASEOLOGICAL MARKERS.....45

Kostusiak N. M.

LINGUOSTYLISTIC INTERPRETATION OF NEGATION MEANS
IN THE POETIC DISCOURSE OF VOLYN WRITERS.....50

Malinska H. D., Horban' H. M.

LANGUAGE POLICY IN UKRAINE: CURRENT CHALLENGES
AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT
OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT.....56

Mezhov O. G.

COMMUNICATIVE-SYNTACTIC TRANSPOSITION
INTO THE DOMAIN OF IMPERATIVITY IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE.....62

Navalna M. I.

LANGUAGE MARKERS AS A CHARACTERISTIC OF THE IMAGE
OF TARAS SHEVCHENKO IN THE WRITTEN WORKS OF STUDENTS.....68

Chuieshkova O. V.

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS
OF IMPLEMENTING GENDER-SENSITIVE LANGUAGE
(BASED ON FACEBOOK POSTS).....75

Shabat-Savka S. T. RHETORICAL APPEALS AS MARKERS OF DMYTRO ZAGUL'S POETIC IDIOLECT.....	82
Shulska N. M., Zinchuk R. S., Hromyk L. I. ERROR-PRONE LEXICAL PHENOMENA IN WRITTEN BUSINESS COMMUNICATION.....	89
Shulska N. M., Naumenko L. M., Kalita O. P. PECULIARITIES OF THE MEDIA BROADCAST OF THE TELETHON "UNITED NEWS".....	96
ROMANIC AND GERMANIC LANGUAGES	
Arkhipova I. M. SEMANTIC ASPECTS OF COMMENTARY IN THE CONTEXT OF THE CONCEPTUAL SYSTEMS OF THE ADDRESSEE AND THE ADDRESSER.....	103
Blahovirna-Khranovska U. M. STYLISTIC FEATURES OF THE FRENCH TRANSLATION OF LESIA UKRAINKA'S POEM "CONTRA SPEM SPERO!".....	109
Buhaichuk O. V. PECULIARITIES OF THE MODERN "EURO-GERMAN" LANGUAGE (EURODEUTSCH).....	117
Zhukova N. M. THE DYNAMICS OF THE YARN CONCEPT IN THE AUSTRALIAN ENGLISH WORLDVIEW OF THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY.....	123
Zaitseva M. O. CLASH OF COURTROOM NARRATIVES IN THE POST-TRUTH ERA.....	130
Kozak A. V., Blyznyuk L. M., Knysh T. V. LINGUISTIC MEANS OF EXPRESSING GENDER IDENTITY IN ENGLISH AND GERMAN: A COMPARATIVE ANALYSIS.....	136
Kozak T. B., Tupikova T. V., Pelivan O. K. THE SYMBOLISM OF WHITE AND BLACK COLORS IN THE CULTURE AND TRADITIONS OF DIFFERENT NATIONS. PRIMARY SEMANTICISM OF THE CONCEPT 'BLACK/WHITE'.....	142
Kosovych O. V. METAPHORICAL MODELS IN CONTEMPORARY POLITICAL DISCOURSE.....	149
Kraynyak O. M. DIE GRUNDLAGEN DER BENUTZUNG VON DEN JUGENDLICHEN DES STILISTISCH DIFFERENZIIERTEN WORTBESTANDES IN DER MODERNEN DEUTSCHEN SPRACHE.....	153
Matviienkiv O. S. PHRASEOLOGICAL ABSTRACTIONS AS A MECHANISM OF REINTERPRETATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH LITERARY TEXT.....	158
Melnyk N. M., Karpenko H. M., Turchyn O. V. WAYS TO INCREASE MOTIVATION TO LEARN ENGLISH IN STUDENTS OF NON-LINGUISTIC FACULTIES.....	163

Nikonova V. H. LINGUO-CULTURAL PARAMETERS OF MILITARY VOCABULARY IN ENGLISH MEDIA DISCOURSE.....	168
Onishchenko N. A., Kutsyna K. O. THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE BAVARIAN DIALECT AND ITS LINGUISTIC FEATURES.....	175
Panchenko O. I. POTTERIES DIALECT AND ITS LEXICO-SEMANTIC FEATURES.....	184
Polishchuk M. I. GENDER STEREOTYPES IN ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE.....	190
Semeniuk A. A., Soroka Yu. LINGUAL MEANS OF UKRAINE’S IMAGE CONSTITUENTS REPRESENTATION IN THE FOREIGN MEDIA.....	196
Semeniuk O. B. THE ETHNOCULTURAL SPECIFICITY OF THE PHRASEOLOGY IN EPISTOLARY DISCOURSE (CASE STUDY OF THE CORRESPONDENCE BETWEEN W. CHURCHILL AND F. ROOSEVELT).....	201
Sivaieva O. S. SIVAIEVA O. S. MENTAL HEALTH REPORTING IN THE SUN: A CORPUS ANALYSIS OF ADJECTIVE USE.....	207
Sidenko N. H. PHRASEOLOGICAL ALLUSION AS A SEPARATE DEVICE OF PHRASEOLOGICAL DEFORMATION.....	213
Slyvka L. Z. IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH BUSINESS COMMUNICATION: THE MODERN CONTEXT.....	219
Sukhovetska L. V. LINGUO-STYLISTIC MEANS OF SHAPING NATURE-RELATED IMAGES IN THE NOVEL “LORD OF THE FLIES” BY W. GOLDING.....	225
Chepelyuk N. I., Koval N. O., Dobrovolska Yu. L. NUMERALS IN OLD ENGLISH THROUGH THE LENS OF MODERN LINGUISTICS: HISTORICAL CONTEXT, STRUCTURE, AND ALTERNATIVE PERSPECTIVES.....	232
GENERAL LINGUISTICS	
Arkhyenko L. M. ANGLICISMSIN NATIONAL LANGUAGES: MODERN BORROWING TRENDS.....	239
Hromko T. V. THEORETICAL DIMENSION OF INTERNET DISCOURSE AS AN INNOVATIVE LINGUISTIC PHENOMENON.....	244
Gurbanzada F. N. FUZZY LOGIC AND FUZZY SEMANTICS IN LINGUISTICS.....	259
Jafarova U. N. MODERN LINGUISTICS AND ITS DEFINING PRINCIPLES.....	261

Kravtsova Yu. V. METHODOLOGY AND PROBLEMS OF LINGUOMETAPHOROLOGY.....	267
Rudniansyn O. I., Melnyk N. M., Pomirkovana T. V. ADAPTATION OF MODERN ESP TEACHING STRATEGIES FOR FUTURE IT SPECIALISTS: DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS.....	273
Savchyn N. B. THE PLAY OF WORDS TRANSLATION PECULIARITIES IN ENGLISH FICTION.....	279
Shahverdiyeva U. H. METAPHORS IN AMERICAN FILMS.....	285

TRANSLATION STUDIES

Boiko Ya. V. ETHICS & ETIQUETTE OF DIPLOMATIC DISCOURSE AS A PROBLEM OF TRANSLATION STUDIES.....	290
Yelisieieva S. V. PECULIARITIES OF INTERROGATION TRANSLATION USING NLP TECHNIQUES.....	197
Kryshtal S. M. TRANSLATING ENGLISH CONVERTED METAPHORICAL VERBS INTO UKRAINIAN.....	303
Likarchuk L. I. LOCALIZATION IN TRANSLATION: ADAPTATION FOR NEW AUDIENCES.....	310
Ponomarenko O. O., Chrdileli T. V., Kozhemiachenko N. V. GRAMMATICAL AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS OF TRANSLATING NON-BINARY PRONOUNS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN.....	316

SLAVIC LITERATURE

Pukhonska O. Ya. LITERARY RECONSTRUCTION OF THE MAN OF WAR IN GORAN VOJNOVIĆ'S NOVEL <i>YUGOSLAVIA, MY FATHERLAND</i>	323
Rodnyi O. V. THE NOVEL BY JANUSZ WISNIEWSKI "LONELINESS ON THE NET" IN THE CONTEXT OF SIMULATIVE COMMUNICATION.....	332
INFORMATION ABOUT THE AUTHORS.....	339

УКРАЇНСЬКА МОВА

УДК 811.161.2'373(045)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/01>**Азарова Л. Є.**

Вінницький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті звернено увагу на теоретичні засади розвитку української термінології, що складалася століттями; висвітлено її розвиток в історичному аспекті. Вказано на шляхи вдосконалення та впорядкування термінологічної системи української мови, яка є надзвичайно складною й важкою справою. Термінолексика посідає чільне місце в будь-якому словниковому складі розвиненої мови у зв'язку з тим, що вона постійно поповнюється новими одиницями та інтенсивно розвивається; репрезентує цілу систему понять окремої галузі знань, що пов'язані тематично, поняттєво та лексично. Доведено, що термінологічна лексика є складовою частиною мови та її багатством. Звернено увагу на те, що сучасна українська термінологія є важливою частиною усієї лексичної системи мови, яка містить цілу низку терміносистем різних галузей і служить для розв'язання наукових понять. Висловлено думку щодо необхідності утворення фахових термінологічних комісій при кожному міністерстві, відомстві, державній службі для забезпечення правильного вживання та оформлення нормативних документів; запровадження у вищих навчальних закладах спецкурсів із наукової термінології та термінознавства; перегляду термінологічних стандартів, затверджених раніше. Бажано також розрізняти спеціальну термінологію та професійну лексику. Згідно вимог до цієї категорії лексем висловлено думку, що термін має бути однозначним; тісно співвідноситися з певним поняттям; стилістично та емоційно нейтральним; відповідати словотвірним моделям; за своєю природою та функціями повинен бути загальнонавчаним. Було запропоновано визначення поняття «термін», а саме: «це слово або словосполучення, що означає об'єкт, який належить науці, техніці, мистецтву; має дефініцію; входить до словникового складу мови; підпорядковується граматичним законам мови і вживається в різних функціональних стилях».

Ключові слова: термінологічна система, терміни, теоретичні засади, українська наукова термінологія, термінознавство, системність.

Постановка проблеми. Термінологічна лексика відбиває досягнення й диференціацію сучасних наукових знань, відповідає рівню та інтенсивності науково-технічного прогресу, характерові виробничої, суспільно-культурної, політичної й економічної діяльності народу. Вона становить важливий компонент лексичного складу кожної розвиненої мови, яка є складною та багатогранною системою структурно-функціональних стилів. На думку багатьох дослідників терміносистем, досить часто лише звернення до самих фактів науки й техніки, зіставлення лінгвістичних даних із науково-технічними, вивчення причинних зв'язків між ними дозволяє дати вичерпне пояснення багатьом лінгвістичним процесам, які мають місце в термінології. «Термінологія є важливим сектором будь-якої мови, що тісно

пов'язаний із науковою, професійною діяльністю. Терміни кожної галузі науки, техніки, виробництва утворюють власні терміносистеми, які визначаються насамперед поняттєвими елементами професійного знання в їхньому відтворенні мовними засобами. Таким чином, мова є структурним елементом наукового знання. Як інструмент, за допомогою якого формуються наукові теорії, закони, принципи, положення, а також фіксуються результати науково-технічної творчості, термінологія є важливим складником науки й техніки» [7, с. 9].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі сучасного термінознавства присвячено велику кількість розвідок зарубіжних й українських науковців: В.Г.Гака, В.П.Даниленко, В.М.Лейчика, О.С.Герда, Л.А.Капана-

дзе, Т.Л. Канделакі, І.К. Білодіда, А.В. Крижанівської. У наукових працях українських дослідників Т.Р. Кияка, І.М. Кочан, Т.І. Панько, Д.С. Лотте розглянуто основні ознаки терміна; визначено відмінність його від загальноживаних слів. Структурно-семантичний принцип терміна досліджували О.С. Герд, О.В. Суперанська, Т.Л. Канделакі. Явище синонімії в термінології розглядали В.П. Даниленко, І.М. Кочан, О.І. Радченко, В.В. Турчин, С.В. Гриньов, Д.С. Лотте та ін. Термінологічну лексику в лексикографічних джерелах вивчали П.Ю. Гриценко, Л.О. Симоненко, В.В. Жайворонок, Л.М. Полюга, В.А. Широков та ін. Вивчення окремих галузевих терміносистем знаходимо в наукових працях вчених: Т.І. Панько, М.П. Годованой, І.А. Ярошевич, Л.В. Івашенко та ін. Особливості деривації термінів проаналізовано в дослідженнях К.Г. Городенської, Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловської. Дефініцію терміна розглядали Т.Л. Канделакі, О.В. Суперанська, Н.В. Подольська, А.В. Крижанівська, Т.І. Панько, Л.О. Симоненко. Методологію, кодифікацію сучасної української термінології досліджував М.О. Вакуленко. «Нині більшість фахівців розглядають термінологію як самостійну науку про терміни, яка має власні методологічний апарат і метамову опису. (К. Варбертон, А. Кондаміне, М.Ф. Алефіренко, Т.Р. Кияк, О.М. Кримець)» [3, с. 6]. Отже, на сьогодні в теоретичному та прикладному аспектах термін досліджено достатньо повно як у вітчизняному, так і зарубіжному мовознавстві, але існує ще багато проблем у розбудові сучасної термінологічної науки. Актуальність статті зумовлено потребою опису сучасних динамічних тенденцій у термінознавчих дослідженнях.

Постановка завдання. Метою розвідки є необхідність розкрити теоретичні засади розвитку української термінології; показати термінологію в її історичному розвитку; проаналізувати шляхи вдосконалення та впорядкування термінологічної системи, яка розвивається за законами спадковості і досягає максимальної точності і лаконічності кожного терміна.

Виклад основного матеріалу. «Комплексне дослідження фахової лексики є важливою науково-технічною проблемою, від успішного розв'язання якої істотно залежить ефективність міжнародних контактів держави та її місце у світовому розподілі праці. Нагальним завданням термінологічної ділянки в сучасних умовах стає створення національної термінологічної системи, а також забезпечення її неперервного і оперативного вдосконалення й адаптації до світових стандартів, що

зумовлюється необхідністю інтенсифікації міжнародних науково-технічних, виробничих і комерційних контактів. Таких властивостей національної терміносистеми можна досягти за умови, що сама термінологічна галузь задовольняє вимоги мобільності, масштабованості та інтеперабельності – тобто відповідає принципам відкритих систем. Звідси випливає й висновок щодо необхідності інформаційно-технологічної модернізації національної терміносистеми з урахуванням новітніх тенденцій і досягнень у світовій термінологічній галузі» [3, с. 2].

«Термінологія кожної окремої галузі засвідчує її досягнення на певному етапі історії народу – носія мови – і відображає перспективи подальшого прогресу. Українські науково-технічні терміни є надзвичайно важливими для зміцнення національної самосвідомості та ідентичності. Використання української мови в даних сферах є важливим фактором відродження національної культури та підтримки мовної рівноваги у світі. До того ж, українські термінологічні одиниці є частинами загальної системи міжнародної термінології та її стандартів, що дозволяє українським фахівцям брати участь у світових наукових та технічних проєктах, співпрацювати з іншими країнами та забезпечувати міжнародний обмін інформацією» [2, с. 2].

Основні етапи формування української термінології співвідносять із такими періодами розвитку науки про мову.

1) початок – 20-ті рр. XX ст. У зв'язку з утвердженням нових принципів у сфері освіти й культури активізується термінологічна робота науковців. Варто відзначити в цей період роботу Острозького культурно-освітнього центру (1580–1608), Київського культурно-освітнього центру; створення НТШ, організацію наукового видання «Записки Наукового товариства імені Шевченка» (1872), де друкували свої праці І. Франко, М. Грушевський, І. Горбачевський, Є. Озаркевич, І. Верхратський, Б. Грінченко, А. Кримський, І. Огієнко, В. Левицький. Вони розглядали принципи термінотворення; запропонували одностайну термінологію і номенклатуру; затвердили концептуальні положення термінологічної теорії;

2) 30-ті – початок 50-х рр. XX ст. – посилення цілеспрямованого впливу російської мови на українську в плані врегулювання процесів термінотворення і термінотворення; зміни в принципах кодифікації понять; підготовка академічних праць за редакцією Л. А. Булаховського;

3) кінець 50-х – початок 60-х рр. XX ст. – починає стрімко розвиватися діяльність науковців щодо

створення основних засад розвитку української термінології; з'являються кодифікаційні праці і монографії з лінгвістичної термінології. «Українська стала мовою законодавства, адміністрації, взагалі, усіх сфер суспільного, політичного життя України» [4, с. 83]. У третьому періоді було створено Інститут української наукової мови (ІУНМ);

4) 60–70-ті рр. ХХ ст. – розбудова й узгодження теоретичних засад творення української термінології, розвиток прикладної лінгвістики; відновлення науково-теоретичного видання «Мовознавство». Оpubліковано близько 50 галузевих різнопрофільних словників. За словами відомого українського термінолога А. Вовка, українське мовознавство, зокрема термінологія, пережило «золоте десятиріччя»;

5) українська термінологія 1932–1990 років. Згорання політики українізації призвело до припинення розвитку української термінології і знищення національних кадрів, тому в 30-х роках з'являються поодинокі термінологічні словники: («Словник лінгвістичних термінів» Д. І. Ганича та І. С. Олійника – 1985);

6) «90-ті роки ХХ ст. – початок ХХІ ст. – унормування науковцями галузевих термінологій; підготовка і видання нових перекладних, енциклопедично-довідкових, тлумачних, частотних термінологічних словників; становлення та розвиток української термінолексики» [8, с. 179].

Теоретичне осмислення основних підходів термінологічної розбудови української мови ґрунтується на таких підходах до мови.

1. «Кожна мова – це своєрідна система із своєю «родючістю» наявних у ній коренів. Останні поповнюються лише запозиченнями, а власне свої «обростають» гніздами. Термінологічна робота передбачає вивчення продуктивності наявних у мові слів, їх здатності утворювати різні частини мови, семантичну розбудову на ґрунті свого ядерного значення формування словотвору «ланцюжків», що так важливо для стандартизації термінологічних систем.

2. Як становий хребет національної культури, національна мова повинна виконувати всі суспільні і культурні функції, бути мовою науки. Наука без термінології не існує, тому розбудова національних терміносистем і їхнє функціонування є підсумком наукового потенціалу націй.

3. Термін є елементом загальнолексичної системи, у якій він народився або якою засвоївся. Він стандартизується за частотою вживання в певній фаховій сфері. Спрацьовує зручність термінологічної моделі, словотворча гнучкість, умотивова-

ність як показник відповідності між внутрішньою формою і лексичним значенням терміна, обмеження багатозначності, евфонії.

4. Семантичне ядро кожної природно сформованої термінологічної системи становить невелику групу поняттєво об'єднаних лексем, які, з одного боку, традиційно використовуються на різних етапах розвитку суспільства, а з іншого – зазнають певної концептуальної семантизації. Терміни як мовне надбання – це не окремі слова, а лексеми і лексикалізовані словосполучення, семантика яких визначається місцем позначуваних понять у кожній з окремо взятих термінологічних систем. Відчутна і концептуальність у підході до термінотворення тих діячів, котрі розбудовували українську мову в напрямі її стильового розмаїття» [1, с. 163].

На сучасному етапі творення й функціонування українських терміносистем стоїть питання про чітку концептуальну засаду новацій: відповідність мови, доцільність запозичень, недопустимість подвійного калькування, що було властиве українським терміносистемам і різко негативно позначилося на них, а також – безпосереднє структурне калькування з урахуванням внутрішньомовної умотивованості. Що ж до усталених уже в мові термінів, то їх вихід на стандартизацію передбачає апробацію на функціональному рівні і фахово-лінгвістичний відбір. Особливої уваги заслуговує вивчення термінів у функціональній динаміці, тобто коли термін покидає свою мікросистему і починає вживатися в різних стильових варіантах загальнолітературної мови.

«Розвиток терміносистем – це надзвичайно важливий процес. Відбувається він не тільки завдяки засвоєнню нових термінів чи переосмислення старих, а й як результат концептуалізації своєрідного процесу взаємодії семантичних явищ мови і суспільно-політичних моделей життя нації на певному зрізі історичного розвитку» [1, с. 164].

Проблема національної термінології та номенклатури у всіх без винятку галузях науки відразу ж загострюється і вимагає свого кардинального розв'язання із становленням України як реальної, а не номінальної держави. Робота тут зараз проводиться у двох основних напрямках – створення термінологічних словників і розроблення державних стандартів на терміни. Однак знову, крім власне практичної роботи, виникає наболіле теоретичне питання: чи створені вже на даний момент основи української термінології і вироблені лінгвістичні принципи її формування, чи вони не створені і не вироблені або ж вироблені

на хибних методологічних засадах і потребують докорінної «ревізії».

Так, наприклад, автори деяких словників вирішили відмовитися від уже усталеної протягом останнього пів століття термінологічної практики і повернутися до методів 20-х років. Прагнучи зробити українську частину справді українською, вони наповнюють їх архаїчною лексикою науки та індивідуальними витворами окремих лексикографів кінця минулого – першої третини нашого століття, наприклад, ангина (рос.) – мигдалипя, жаба, лава, апендицит (рос.) – хробаковим, хробакозапал. Така позиція означатиме перехід української термінології на принципово відмінні від теперішніх засад творення і тим самим необхідність її повторення створюється знову, як і в 20-ті рр., майже з нуля. Однак, відродження національної термінології – це все-таки не механізм повернення до практики 20-х років. Упровадження нового терміну чи відроджування старого має відбуватися після детального вивчення їхньої мовної характеристики, щоб не нашкодити нормальному функціонуванню терміна.

Факт, що основи української термінології вже створені, вона вже реально існує, у переважній більшості термінологів не викликає сумніву. Проте безперечним є й інше: попереду ще багато роботи щодо перегляду існуючих терміносистем відповідно до норм української мови. Існують поки ще цілі галузі, майже зовсім не перекладені українською.

«Неодмінною умовою для створення бездоганної в мовному відношенні системи української термінології має бути наявність єдиної спеціальної лінгвістичної служби, яка б не просто стежила за дотриманням норм української мови, давала консультації та рекомендації з питань функціонування того чи іншого терміна в історії української мови, у її різних регіонах тощо, але й виконувала б роль мовного координаційного центру з функціями уніфікації використання того самого терміна в термінології явищ, як синонімія чи полісемія. Українська термінологія формувалася і продовжує формуватися, на жаль, в основному шляхом наслідування термінології інших мов. Показовий сам факт, що переважна більшість термінологічних словників, що з'явилися і з'являються в Україні – це словники перекладні. Поки самі фахівці у всіх галузях науки і виробництва не перейдуть на україномовний спосіб мислення, українська термінологія буде відставати від термінологій інших мов і не задовільняти суспільство» [1, с. 165].

Будь-яка терміносистема має позамовні і внутрішньомовні фактори. До позамовних належать національна наука, техніка, промисловий прогрес, а до внутрішньомовних – статус мови в суспільстві і ступінь розвиненості відповідних функціональних стилів. Багато явищ пов'язані з внутрішньою логікою розвитку лексичної системи, але й розвиток, способи номінали знаходяться в прямій залежності від змін у суспільному житті, від мовного бачення об'єктивного світу. Під час мовного дослідження термінології передусім враховуються суто лінгвістичні принципи системності, нормативності.

«Термінологія у своєму виникненні і поступовому збагаченні нерозривно пов'язана з процесом стильової диференціації літературної мови, зокрема з розвитком у ній таких структурно-функціональних стилів, як науковий, публіцистичний, офіційно-діловий» [5, с. 4].

Сучасне українське термінознавство – повноцінна, багатоаспектна галузь мовознавства, яка визначається рядом наукових, науково-практичних і науково-організаційних факторів. Воно має п'ять напрямів: лінгвістичні питання термінознавства, термінознавство окремих сучасних мов, історія формування, становлення окремих термінологій і діалектне термінознавство, термінознавство функціональних стилів. Ця класифікація ускладнюється такою обставиною: у кожному напрямі мають місце праці, неоднорідні за методикою наукового пошуку. У наш час простежуються основні напрями в методиці формування і вивчення термінології – лексикологічний, теоретично-лексикографічний, лексикографічний, прикладний.

Лексикологічний напрям з'ясовує сутність термінології, структурно-типологічний склад окремих терміносистем, співвідношення термінолексики і лексичної системи національної літературної мови, місце термінолексики в системі функціональних мовних стилів. У визначенні сутності терміна як одиниці мови включаються позамовні фактори, що характеризують термін як виразник наукових понять у широкому розумінні – понять науки, техніки та інших галузей спеціалізації сучасної дійсності. Внутрішньомовним фактором у визначенні терміна є визначення його як частини лексичної системи – складника природної загальнолітературної мови. Оскільки термін сприяє виконанню пізнавально-інформативної функції мови, він повинен мати чітке визначення і бути вмотивовано сконструйованим. «Термін визначається як одиниця мови, покликана висловлю-

вати поняття науки, техніки та інших спеціальних галузей, яка є невід'ємною частиною лексичної системи природної мови, що сприяє виконанню її пізнавально-інформативної функції, пов'язаної з фіксуванням і збереженням нагромаджених людством знань» [6, с. 137]. «Таке положення терміна в мовній системі зумовлює певні вимоги до нього: термін повинен мати чітке визначення, має бути мотивовано побудований з огляду на структурні особливості мови. При цьому в термінологіці необхідно розрізняти власне термін і номенклатурне найменування, оскільки обидва типи спеціальних назв входять до компетенції якоїсь галузі знань. Термінологія перш за все пов'язана із системою понять даної науки, номенклатура ж лише стикає її об'єкти» [5, с. 8].

Термінологіка вивчається у зв'язку із системою загальнолітературної мови як у стані синхронії, так і в плані діакронії, у діалектному контексті. Вивчають не тільки вживання термінологічних слів у прямому значенні, але й їхнє використання у складі образів, у тому числі й метафоричних. Поліфункціональний підхід до терміна не випадковий. Він зумовлюється надзвичайно важливою для розвитку мов особливістю термінологічної лексики.

Набирає сили й такий методичний напрям дослідження термінології, як теорія лексикографії. Вона створюється паралельно з роботою над термінологічними словниками. Накреслюються два плани таких досліджень: теорія розробки термінології в загальномовному словнику з метою збереження оптимального співвідношення загальнолітературної і термінологічної лексики та розроблення принципів укладання термінологічних словників.

Теоретична та практична діяльність у галузі термінології в Україні проводиться під керівництвом Комітету наукової термінології АН України, до складу якого входять провідні діячі науки, представники вищої школи, видавництв; є робоча група спеціалістів-мовознавців.

У сучасному українському термінознавстві розроблені основні принципи створення термінологічних систем із різних галузей, які відповідають потребам суспільства, нормам літературної мови. Сформульовані у працях провідних українських мовознавців, у першу чергу акад. І. К. Білодіда, вихідні теоретичні положення і практичні рекомендації спеціалістам, які займаються нормалізацією галузевих українських терміносистем,

загалом зводяться до того, що наукова термінологія є основним аспектом існування системи наукових понять у пізнанні людиною світу.

Зусиллями великого загону вчених різних спеціальностей протягом останніх 20-ти років було створено ряд термінологічних, так і тлумачно-довідкових словників, у яких зафіксовано термінологію різних розвинених галузей промисловості, сільського господарства, науки.

«Дослідження сучасної української термінологічної лексики ґрунтується на розумінні термінології як підсистеми всередині загальної лексичної системи мови. Термінологічна підсистема складається з багатьох мікросистем, організованих за тематичними ознаками. Складна градація термінології пов'язана з тим, що внутрішньомовні лексичні зв'язки координуються необхідним для термінології зв'язком понять – спеціальних реалій. Подвійну природу має термін-слово як складник термінологічної системи: термін є не тільки елементом системи лексики, він є елементом системи наукових понять. Цим обумовлена його точна співвіднесеність із спеціальною реалією, його однозначність, системна віднесеність до інших термінів, уніфіковане вживання всередині певної галузевої термінології» [1, с. 167].

Висновки. Отже, під час опрацювання сучасної термінології використовують досягнення, наявні в арсеналі сучасного мовознавства; визначають методологічні основи нормалізації й уніфікації наукової термінології та її лексико-граматичної структури. Проведена практична робота підтвердила теоретичні положення українського термінознавства: термінологія української мови постійно збагачується і вдосконалюється, розвиваючись разом із загальнонаціональною мовою як її складова частина. Проводиться серйозна розробка теоретичних і прикладних проблем сучасного термінознавства: створюється теоретичне обґрунтування дослідження терміносистеми української мови у її зв'язках з європейською терміносистемою, здійснюються теоретико-методичні розробки, які спрямовують у потрібне русло діяльність щодо уніфікації, впорядкування та інтеграції української терміносистеми. Дослідження теоретичних засад розвитку української термінології має важливе значення як у загально-теоретичному, так і структурно-математичному аспектах мови. Це дасть змогу впорядкувати, кодифікувати, стандартизувати термінологію для розбудови сучасної науки і освіти.

Список літератури:

1. Азарова Л.Є. Термінологія та її сучасний стан розвитку. Типологія мовних значень у діяхронічному і зіставному аспектах. Зб. наук. пр. Донецького держ. ун-ту. 1999. Вип. 2. С. 163–168.
2. Азарова Л.Є. Немировська Д.О. Науково-технічні терміни в українській мові. ЛІ Всеукраїнська науково-технічна конференція підрозділів Вінницького національного технічного університету. Вінниця. 2023. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/36694>
3. Вакуленко М.О. Синтез дескриптивного та прескриптивного підходів у сучасній кодифікації українського наукового термінолексикону: автореф. дис. на здобуття докт. філол. наук: 10.02.21. Київ. 2020. 31 с.
4. Панченко С.В. Термінологія в її історичному розвитку. Вісник держ. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». 2000. № 402. С. 82–84.
5. Перебийніс В.С. Деякі закономірності в розвитку термінологічної лексики. Мовознавство. 1974. № 4. С. 3–10.
6. Родзевич Н.С. Метафора – спільне джерело творення термінологічної лексики слов'янських і західноєвропейських мовах. В.зб.: Дослідження в лексикології та лексикографії. АН УРСР. К.: 1965. 137 с.
7. Томіленко Л.М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови: монографія. Івано-Франківськ. Фоліант. 2015. 160 с.
8. Циганок Г.М. Етапи формування української лінгвістичної термінології XX – початку XXI століття. Система і структура східнослов'янських мов. 2017. Вип. 12. С. 175–183.

Azarova L. Ye. THEORETICAL BASIS OF THE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN TERMINOLOGY

The article draws attention to the theoretical foundations of the development of Ukrainian terminology, which has been evolving for centuries; its development in the historical aspect is highlighted. The ways to improve and organize the terminological system of the Ukrainian language, which is an extremely complex and difficult task, are indicated. Terminology occupies a prominent place in any vocabulary of a developed language due to the fact that it is constantly replenished with new units and is developing intensively; it represents a whole system of concepts of a separate field of knowledge that are related thematically, conceptually and lexically. It is proved that terminological vocabulary is an integral part of the language and its richness. It is emphasized that modern Ukrainian terminology is an important part of the entire lexical system of the language, which contains a number of terminology systems of various fields and serves to solve scientific concepts. The author suggests the need to establish professional terminology commissions at each ministry, agency, and civil service to ensure the correct use and execution of regulatory documents; to introduce special courses in scientific terminology and terminology in higher education institutions; and to revise terminology standards approved earlier. It is also desirable to distinguish between special terminology and professional vocabulary. According to the requirements for this category of lexemes, it was suggested that the term should be unambiguous; closely correlated with a certain concept; stylistically and emotionally neutral; correspond to word-formation models; and by its nature and functions should be generally used. A definition of the term “term” was proposed, namely: “it is a word or phrase that means an object that belongs to science, technology, art; has a definition; is part of the vocabulary of the language; is subject to the grammatical laws of the language and is used in different functional styles”.

Key words: terminological system, terms, theoretical foundations, Ukrainian scientific terminology, terminology, systematicity.

УДК 821.161.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/02>**Вакулович Л. Л.**

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Назаренко Н. Г.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

Регушевська І. А.

Національний університет фізичного виховання і спорту України

ВИКОРИСТАННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛАХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

Стаття присвячена огляду основних засобів та методів вивчення фахової термінології студентами на заняттях з української мови за професійним спрямуванням. Термінологічна лексика є невід'ємною частиною української літературної мови, яка розвивається під впливом активних потреб сучасних науки, техніки, культури та суспільного життя. Міжнародна співпраця та неперервний розвиток науки і техніки сприяють інтеграції нових термінів, зокрема запозичених з інших мов, що стимулює розвиток української термінології. Таким чином, термінологія успішно виконує ключову роль у формуванні наукового і професійного мовлення, а також сприяє взаєморозумінню між фахівцями різних галузей. Це підкреслює її важливість у сучасній українській літературній мові. Виходячи з цього, одним із завдань вивчення дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» є засвоєння фахової термінологічної лексики, а саме її функціонування, становлення, а також послідовність роботи з термінами. На даний момент ці питання недостатньо висвітлені або зовсім не висвітлені науковцями і саме в цьому полягає актуальність даного дослідження.

В статті акцентується увага на основних аспектах та проблемних питаннях вивчення та пізнання термінологічної лексики.

Насамперед перед викладачами вищої школи постають проблеми, які стосуються саме української національної термінології, визначення джерел, з яких вона поповнюється, вибору найбільш відповідного з-поміж тих, що вживаються в мові. До того ж все вищезазначене має безпосереднє відношення до формування мовно-професійної компетентності у майбутніх фахівців. Тому завдання викладача у процесі роботи з термінологією на заняттях з української мови за професійним спрямуванням – це ознайомлення студентів із закономірними процесами та змінами, які відбуваються в національній термінології під впливом мовних й екстралінгвальних чинників.

Ключові слова: фахова термінологія, науковий стиль, словник, практичні вміння, культура мовлення.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, які відбуваються у світі, не оминають наукової сфери і вимагають необхідності отримання глибоких знань з термінознавства майбутніми студентами як основи для порозуміння між фахівцями різних країн. Однією з проблем в опануванні студентами фаховою термінологією є те, що дисципліна «Українська мова за професійним спрямуванням» починає викладатися на першому чи другому курсі, коли студенти ще не мають фундаментальних фахових знань щодо системи спеціальних понять; пояснення термінологічної лексики та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми вивчення фахової термінології представлені в наукових працях С. М. Дерби, В. І. Авраменко, О. В. Боровської, С. В. Булик-Верхоли, І. П. Дроздової, І. П. Скорейко-Свірської та ін.. Формування української термінології в різноманітних аспектах аспектах вивчали сучасні українські лексикологи й лексикографи: Л. Симоненко, А. Крижанівська, С. Соколова, І. Коропенко, Т. Панько, І. Кочан, Г. Мацюк, Г. Наконечна, а також мовознавці, які досліджують галузеві терміносистеми. У праці М. Комової та І. Кочан детально проаналізовано здобутки українського

термінознавства в різних аспектах (організаційному, науковому, навчальному, лексикографічному) та зазначено, що сучасні висококваліфіковані фахівці мають «грамотно застосовувати термінолексику в усіх сферах професійної діяльності» [3, с. 8]. Проблему підвищення культури наукової мови в контексті формування професійної мовнокомунікативної й дослідницької компетентностей майбутніх фахівців різних спеціальностей досліджували Л.Мацько, Ф.Бацевич, М.Венгирюк, Г.Джусуналієва, Н.Ковальська, Н.Манюх, О.Мельник, Т.Можарова, І.Олійник, Г.Онуфрієнко та ін.

Постановка завдання. Отже, мета даного дослідження – це у визначення послідовності роботи над окремими групами термінів та обґрунтування різних видів завдань, спрямованих на засвоєння цих передусім лексичних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Серед ознак, що характеризують термінологію сучасної української мови, можемо виділити кілька основних. Перша ознака, що стосується частини галузевих терміносистем, – це значна кількість запозичених термінів (переважно з англійської мови). Саме на цьому наголошують українські дослідники, які стверджують, що для українського фахового середовища на цей час стало типовішим уживання англійськомовних термінів чи їхніх скорочень замість українських аналогів.

Фаховій мові кожної галузі притаманні свої специфічні риси: лексичні та синтаксичні конструкції, особливості побудови текстів і т.д.. Але всі фахові мови мають деякі спільні ознаки: специфічний набір мовних одиниць; вибір і використання мовних засобів загальнонавчальної мови у спеціальному значенні; наявність писемної та усної форм; міжрегіональний характер; тісний зв'язок із певною сферою діяльності.

Загалом проблемні питання вивчення та пізнання термінологічної лексики можна виокремити в п'ять основних аспектів:

- перший аспект вивчення термінової лексики стосується специфіки терміна як особливої мовної одиниці;
- другий аспект акцентує увагу студентів на тому, що чимало сучасних терміноодиниць із різних галузей знань мають синонімічні пари – запозичене і власне українське слово;
- третій аспект пов'язаний з визначенням співвідношення національного й запозиченого в термінології. Приміром, лексеми *кава*, *борошно*, *цифра*, *школа* тощо з'явилися в українській мові за різних обставин з різних джерел, а їхнє повсяк-

денне вживання посприяло тому, що ці слова повноцінно функціують у нашій мові в усіх її стилях, змінюються творять похідні та ін.;

- четвертий аспект акцентує увагу на своєрідній лексичній інтеграції функціональних стилів української літературної мови;

- п'ятий аспект полягає у дослідженні функційних характеристик термінологічної лексики, зокрема процесів термінологізації і детермінологізації.

Зацікавити студентів їх майбутньою професією та прищепити любов до української мови допоможе створення сучасних методичних посібників, тексти яких містять базові знання з обраного фаху та термінології зі спеціальності, правильно дібрані вправи і завдання, спрямовані не тільки на переклад термінів, але й на активізацію вмінь говорити, слухати та активно застосовувати терміни в усному та писемному українському фаховому мовленні.

Зокрема важливим завданням є вивчення та вдосконалення методики роботи з науковими фаховими текстами, які мають не лише відображати інтелектуальний зміст, а й відповідати вимогам культури наукового мовлення. Крім того, уміння працювати з фаховими текстами сприятиме виробленню в студентів навичок вмілого оперування фаховою науковою термінологією, саморедагування тексту, а також формуванню здатності належним чином висловлювати свої думки.

Фахові тексти грають важливу роль у навчанні студентів на поняттях з української мови, особливо в контексті формування професійної компетентності. Можна виділити декілька основних пунктів їхньої ролі:

1. Розвиток професійного мовлення

Фахові тексти допомагають студентам опанувати конкретну термінологію, стиль і структуру мовлення, характерну для їхньої майбутньої професії. Це сприяє вміттю точно й грамотно висловлювати думки в професійних ситуаціях.

2. Формування критичного мислення

Робота з фаховими текстами проводить аналіз, порівняння, синтез інформації, що розвиває аналітичні можливості студентів. Це важливо для ефективного прийняття рішень у про

3. Підвищення мотивації

Тексти, пов'язані з майбутньою спеціальністю, підвищують зацікавленість студентів у вивчених мовах, оскільки вони бачать безпосередній зв'язок між мовними навичками та їх професійно.

4. Інтеграція знань

Фахові тексти не можуть поєднувати знання з різних дисциплін, розширюючи кругозір студентів і допомагаючи їм краще зрозуміти їх контекст.

Доцільність використання тих чи інших жанрів фахових текстів залежить від мети, з якою проводиться цей відбір. Можна визначити певні критерії щодо відбору тих чи інших фахових текстів: ситуативність (використання вміщеної в тексті інформації для моделювання типових ситуацій спілкування); ілюстративність, (здатність тексту ілюструвати певні наукові поняття); пізнання, методична цінність. Серед інших критеріїв, можна виділити інформативність, тематичність, комунікативність, науковість, функціональність, новизну. На основі цих критеріїв можна розробляти комплекс вправ для опанування студентами термінологічної лексики.

Ефективними будуть завдання для збагачення словникового запасу професійною лексикою: словникові диктанти, твори-мініатюри, творчі роботи, диктанти інформаційної дії, творчі словникові диктанти тощо. Послідовне використання такого матеріалу під час вивчення орфографії, пунктуації, стилістики дасть можливість студентам активно застосовувати набуті навички на заняттях розвитку зв'язного мовлення, зокрема в усному мовленні та при виконанні письмових робіт.

Навчити мові професії – велике мистецтво., для цього потрібно знати всі тонкощі мови і бути досвідченим фахівцем.

Важливе значення на заняттях має дослідження семантики термінів, оскільки значна їх частина має іншомовне походження. Тому необхідно враховувати їх етимологію та семантичну вмотивованість. Варто запропонувати з'ясувати походження терміна, користуючись етимологічним словником, але спочатку студентам надати можливість висловити власні версії щодо походження з обґрунтуванням.

Саме тому ознайомлення студентів з фаховою термінологією в процесі вивчення української мови, зокрема дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», є важливою ланкою в удосконаленні процесу їхньої професійної компетенції.

Термінологічна лексика має велике значення для науково-виробничої комунікації. Філологами доведено, що спеціальні галузеві терміни становлять понад 60 % професійної лексики фахівця, решту посідає загальнонаукова термінологія та загальнонавжівані лексеми. У процесі роботи викладач повинен використовувати такі

види вправ, які дадуть змогу виробити у студентів уміння створювати зв'язні висловлювання з використанням фахових термінів. Уживання термінів залежить від уміння вільно орієнтуватися в різних комунікативних ситуаціях, тому передусім майбутні фахівці повинні усвідомлювати підбирати ті чи інші мовні засоби відповідно до ситуації. На думку І.М.Кочан, «у результаті вивчення дисципліни студенти мають навчитися диференціювати нормативне й ненормативне слово та терміновживання, добирати з низки дублетних форм ту, яка відповідає не лише вимогам семантичної точності, але й стилістичної доречності, граматичної та стилістично правильної сполучуваності» [1, с. 18].

Опанування фаховою мовою можливе лише за умови засвоєння студентами особливостей наукового стилю української мови та його різновидів, які мають певні жанри. Саме обізнаність студентів із жанрами навчально-наукового та власне наукового підстилів допоможе їм у процесі здобуття нових знань і формування необхідних навичок та вмінь.

Навчальні тексти, які вивчаються на практичних заняттях з української мови, повинні мати адекватну семантико-сміслову структуру, яка задовольняє тим самим вимогам, що і текст за фахом. Таким чином, володіння культурою фахового мовлення є надзвичайно важливим для кожного професіонала.

Усвідомлення науково-навчального тексту починається з оволодіння термінологічною лексикою, яка організовує мовну структуру фахового тексту, несе в собі інформаційне повідомлення. Тому в процесі вивчення курсу української мови варто зацентровувати увагу студентів на нормативному вживанні термінологічної лексики, зокрема варто звертати увагу на проблемні аспекти деяких терміносполук щодо норм сучасної української літературної мови. Приміром студенти спортивних напрямів підготовки, вивчаючи лексичні норми, мають можливість переконатись, що на сьогоднішній день питома лексика в галузі спорту становить 30 %, а 50 % – це запозичення, решта 20 % – інтернаціоналізми. Найбільше (42 %) термінів походить з англійської мови і такі терміни добре відомі мовцям, як *аут, бокс, баскетбол, батерфляй, бейсбол, бобслей, брейк, бутси, ватерполо, велойбол, велодром, гандикап, гол, голкіпер, гольф, джеб, директ, допінг, драйв, еспандер, інфайтинг, каное, крикет, крокет, крос, кросинг, лідер, матч, нокаут, нокдаун та ін.* Решта – по 13 % мають французьке та грецьке походження, 4 % – німецьке і т. д.

Сьогодні велику роль путівника в різних галузях знання, вагомої складової мовної культури особистості відіграють словники. Зокрема лексикографічний науковий пошук розширює інформаційний, практичний обсяг лексикографічних знань, підвищує рівень лексикографічної компетенції. Під час опрацювання матеріалу про словники у професійному мовленні студенти вивчають класифікацію словників, словників майбутнього фаху, принципи побудови словникових статей у лексикографічних працях різних типів, характеристику головних тлумачних та перекладних словників української мови, фахових словників. Наприклад доцільними будуть завдання на опрацювання термінів за словниками різних типів; а потім їх порівняння. Можна також запропонувати виписати невеликий текст з фахової літератури, насичений термінами, а потім за допомогою словника пояснити значення цих термінів (обов'язково вказати всі дані про словник). На самостійну роботу можна запропонувати студентам скласти перелік різних типів словників обраного фаху, які вийшли друком за останні 10 років.

Важливу роль у формуванні термінологічної компетентності студентів має впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для організації навчальної роботи студентів з термінологічною лексикою.

Оскільки для сучасної молоді переважним джерелом отримання інформації є ресурси всесвітньої мережі Інтернет, то студентів варто орієнтувати на використання авторитетних електронних джерел інформації. Обов'язково потрібно наголошувати на важливості застосування якісних ресурсів та докладної перевірки основних даних. У курсі «Українська мова (за професійним спрямуванням)» варто запропонувати студентам для опрацювання низку вправ з пошуком термінів в електронних словниках, науковиз статей наукових статей наукових статей, перекладом термінів і т.д. Тут на допомогу можуть прийти такі веб-ресурси як <http://www.mova.info/corpus>, http://chtyvo.org.ua/help/dobirky/roziisko-ukrainski_slovnyky/, <http://iate.europe.eu> та ін.

Важливо й корисно ознайомити майбутніх фахівців різних галузей з такими міжнародними й національними ресурсами, як багатомовна термінологічна база даних ООН, термінологічна та лінгвістична база даних уряду Канади (<http://www.btb.termiumplus.gc.ca/>), а також національний банк стандартизованих науково-технічних термінів Українського агентства стандартизації.

Вивчаючи акцентуаційні норми, важливими є правила постановки наголосу в словах – з метою усунення помилок студентам варто постійно рекомендувати працювати з орфографічним словником та словником іншомовних слів, де зазначено нормативні наголошування.

Вдосконалюючи навички орфографічних норм, студентам спортивних напрямів підготовки варто нагадувати, що переважна більшість спортивних термінів – це запозичені конструкції, тому й написання підпорядковуємо правилам слів іншомовного походження. Варто звернути увагу на правопис складних слів (*роуп-скіпінг, фітнес-урок, біоритми*), подвоєння та подовження приголосних (*суддя, інновація, плавання*), уживання м'якого знака (*пульс, реактивність, витривалість*), правопис аббревіатур (*МОК (Міжнародний олімпійський комітет, МСК (максимальне споживання кисню)*).

Зараз існують різноманітні види завдань, які є досить ефективними для засвоєння студентами фахової термінології – це термінологічні диктанти (викладач перераховує ознаки того чи того поняття, а студенти визначають і записують відповідний йому термін або навпаки, до запропонованих термінів потрібно сформулювати визначення): вид програми змагань у ряді видів спорту – *естафета*; творчість, здатність до створення нового, оригінального – *креативність*; командна спортивна гра з м'ячем у залі за участю двох команд – *футзал*; непрямий штрафний удар – *вільний удар*; гравець, що виходить на заміну й здатний кардинально змінити хід гри – *джокер*.

Під час занять з української мови за професійним спрямуванням доцільно активно використовувати й нетрадиційні методи навчання термінології, що допоможе вдосконалити практичні вміння та навички студентів. Можна формувати різноманітні навчальні ситуації професійного спрямування в межах опрацьованого матеріалу з метою навчити правильно, логічно та доречно добирати той чи інший термін. Сучасним елементом уроку є перегляд фільмів професійного спрямування із коментуванням. Для цього необхідно добирати стрічки, що мають якісний український дубляж та є цікавими, інформативно багатими з погляду професійного наповнення. Це суттєво підвищить мотивацію та забезпечить термінологічну освіченість майбутніх фахівців.

Важливим і корисним засобом у процесі вивчення термінологічної лексики є виконання студентами завдань ігрового характеру із використанням матеріалу аналізованого тексту. Такі

завдання тренують увагу і вміння швидко орієнтуватися в мовному матеріалі, а також сприяють збагаченню активного словника студентів новими лексичними одиницями та фаховою термінологією

Виконання завдань і вправ до фахових текстів сприяють розвитку культури мови і уникненню комунікативних розбіжностей, пов'язаних із порушенням лексичних норм сучасної української літературної мови.

Під час роботи зі словниками різних видів можна запропонувати студентам оформити термінологічний словника-мінімум відповідної галузі (н-д, спортивних термінів і т. д.). Наприклад, для фахівців спортивного напрямку підготовки це може бути тлумачення основних термінів спорту: *олімпіада, фізична культура, гіподинамія, ігри, координація, м'язи, олімпійський спорт, підготовленість, ранкова гімнастика, реабілітація, спорт, спортивні досягнення, темп, фізичне навантаження* та ін. Робота з фаховими словниками, вправи з перебудови тексту, визначення термінів та ін. дозволяють подолати такі недоліки усного і писемного мовлення, як калькування, невиправдане вживання запозичених слів і термінологічної лексики, що особливо характерно для спортивної термінології: наприклад, замість іншомовного слова *атлет* можна використати слово українського походження *бігун, силач*, замість іншомовного *тайм-аут* – українське *перерва*, іншомовне *голкіпер* – українське *воротар, хавбек* – *півзахис-*

ник, латераль/фулбек – *правий або лівий захисник, пас* – *передача, рефері* – *суддя, резерв* – *запас* і т. д.

Аналіз фрагментів фахових статей дозволяє ефективно організувати вивчення фахової термінології, розширити індивідуальний словниковий запас, удосконалити і збагатити знання про культуру української мови професійного спрямування, а також за допомогою різноманітних вправ і завдань активізувати творчі здібності студентів. Корисними є вправи на усний переклад фахового тексту, вибіркового переклад термінів, письмовий переклад термінів із подальшим роз'ясненням орфографічних, пунктуаційних та акцентуаційних особливостей

Висновки. Отже, успішне засвоєння фахової термінології є однією з основних умов підготовки фахівця високого рівня, а вивчення термінів відповідного фаху зможе забезпечити формування у студентів належної професійної та мовленнєвої компетентності.

Вивчення української фахової термінології як системи слугує основою для опанування майбутньої професії і є запорукою успішного засвоєння й подальшого активного використання базової наукової та професійної термінології. Лише зацікавивши студентів їх майбутньою спеціальністю, ми зможемо привити любов до української мови та отримати національно свідомих, мовленнєво компетентних фахівців, що зможуть досягти особистісного й професійного самовизначення та домогтися самореалізації.

Список літератури:

1. Авраменко В. І. Розвиток української навчальної термінологічної лексики у процесі розбудови національної системи освіти кінця XIX – поч. 1930 р.р. XX ст. : монографія. Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. 162 с.
2. Житін Я. В. До питання про розрізнення термінології та терміносистеми. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*. Розділ II. Термінознавство. Лексикографія. Вип. 17. 2009. С. 116–121.
3. Комова М. В., Кочан І. М. Наукові дослідження з українського термінознавства : навч. посіб. Львів : Тріада плюс, 2020. 143 с.
4. Кочан І. М. Посібники з термінознавства й навчальний процес. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми української термінології». 2016. № 842. С. 18.
5. Місяк Н. В. Фахова термінологія: лінгводидактичний аспект. *Актуальні проблеми викладання дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням»* : матеріали II Регіонального науково-методичного семінару, м. Херсон, 11 березня 2014 р. Херсон : Херсонський державний університет, 2014. 74 с.
6. Хіль Д. С. Поняття «термін» та його ознаки / Світова наука: проблеми, перспективи, інновації : матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції (2 жовтня 2020 року) : збірник тез. Бердянськ : БДПУ, 2020. С. 68–70.

Vakulovych L. L., Nazarenko N. H., Rehushevskaya I. A. THE USE OF PROFESSIONAL TERMINOLOGY IN TEACHING MATERIALS ON THE UKRAINIAN LANGUAGE FOR PROFESSIONAL PURPOSES

The article gives an overview of the main means and methods of studying professional terminology by students in Ukrainian language classes for professional purposes. Terminological vocabulary is an integral part of the Ukrainian literary language, which develops under the influence of the active needs of modern

science, technology, culture and social life. International cooperation and the continuous development of science and technology contribute to the integration of new terms, in particular those borrowed from other languages, which stimulates the development of Ukrainian terminology. Thus, terminology successfully plays a key role in the formation of scientific and professional speech, and also promotes mutual understanding between specialists in various fields. This emphasizes its importance in the modern Ukrainian literary language. Based on this, one of the tasks of studying the discipline “Ukrainian language (for professional purposes)” is the mastery of professional terminological vocabulary, namely its functioning, formation, and the sequence of work with terms. At the moment, these issues are insufficiently covered or not covered at all by scientists, and this is precisely the relevance of this study.

The article focuses on the main aspects and problematic issues of studying and learning terminological vocabulary.

First of all, higher education teachers face the problems related to Ukrainian national terminology, determining the sources from which it is replenished, choosing the most appropriate one from those used in the language. In addition, all of the above is directly related to the formation of linguistic and professional competence in future specialists. Therefore, the teacher's task in the process of working with terminology in Ukrainian language classes for professional purposes is to familiarize students with the natural processes and changes that occur in national terminology under the influence of linguistic and extralingual factors.

Key words: *professional terminology, scientific style, dictionary, practical skills, speech culture.*

Гажук-Котик Л. Г.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СЛОВОЗМІНА ЗАЙМЕННИКА В УКРАЇНСЬКИХ ГОВІРКАХ ПІВНІЧНОЇ БУКОВИНИ (ЛІНГВОГЕОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ)

Стаття присвячена функціонуванню діалектних норми в українських говірках Північної Буковини, які є досить стійкими, хоч і зазнали певних змін під впливом літературної мови, проте залишаються надійним джерелом для мовознавців у подальших дослідженнях.

З'ясовано, що на сучасному етапі розвитку української мови на території Північної Буковини спостерігається співвіднесення літературної мови та говіркового мовлення, відбувається процес входу в ужиток паралельно з діалектними лексемами та граматичними формами літературно-нормативних варіантів. Фіксація специфічних діалектних форм, свідчення їх трансформації набувають у наш час особливої актуальності як для збереження мовних скарбів, так і для збагачення української літературної мови. А лінгвогеографічне дослідження діалектного простору дає нові, ще не виявлені досі навіть у найдокладніших діалектологічних працях можливості – вивчити елементи діалектного мовлення, які перебувають в русі або, навпаки, поступово стабілізуються. Лінгвістичні карти дозволяють виявити ядра та периферії діалектних просторових форм.

У статті здійснено спробу дослідити систему займенникової словозміни в українських говірках Північної Буковини, що представлена семантичними розрядами займенників, функціонування яких підкреслює співіснування народнорозмовних форм із архаїчними.

Таким чином, детально і системно описано словозміну займенника українських говірок Північної Буковини в зіставленні з морфологічними явищами інших українських говірок, що вказує на взаємодію мовних явищ; зроблено спробу визначити словозмінні типи займенника на підставі низки формальних характеристик та можливість з'ясувати релевантні ознаки словозміни при зіставному й ареалогічному вивченні говірок. Наукове дослідження матеріалу може бути позитивно використане для подальшого вивчення діалектології, історії української мови, а також при вивченні закономірностей міжмовних контактів.

Ключові слова: *говірка, морфологія, словформа, словозміна займенник, частина мови, ареал.*

Постановка проблеми. Українські говірки Північної Буковини є однією з архаїчних зон українського діалектного континууму, тому їхній ґрунтовний аналіз має важливе значення для вирішення проблем українського діалектогенезу. І надалі заслуговують на увагу дослідників як старожитні і багаті на інформацію щодо розвитку української мови. Кожна говірка – це неоціненний скарб для діалектологічних, етнографічних, етнолінгвістичних студій, що свідчить про недостатню кількість досліджень цього ареалу. Зміни в системі мови традиційно пов'язують дослідники з її діахронним вивченням. К. Герман зазначав діалектне мовлення як «суперечливу єдність, що перебуває у стані постійної внутрішньої боротьби» [3, с. 66]. Тема наукового дослідження є актуальною, оскільки в мовознавстві ще не було ґрунтовно досліджено систему займенникової словозміни в українських говірках Північної Буковини, описано варіантні відмінкових форм займенника в лінгвогеографічному аспекті.

Аналіз такого матеріалу може слугувати основою для майбутніх напрацювань, які стосуватимуться подальших розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській літературній мові є чимало наукових досягнень щодо граматичних особливостей займенника як частини мови. Це праці І. Вихованця, К. Городенської, В. Горпинича, Н. Дзюман, І. Матвіяса, М. Плющ, С. Самійленко, О. Шпитя та інших мовознавців. Специфіку діалектних морфологічних ознак на рівні займенникової парадигми в говірковому мовленні досліджували: К. Герман, Т. Громко, Ю. Громик, Л. Кисляк, М. Ковальчук, А. Колесников, І. Симоненко та ін.

Джерельною базою для написання праці стало дослідження – Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Словозміна. Службові слова. Чернівці : Прут, 1998. Т. II. 215 с., з якої опрацьовано низку карт. Також за допомогою методів: описового (аналіз зібраного матеріалу розпочинався зі встановлення типів слово-

змінної структури та вивчення їхньої належності в системі словозміни) добиралися приклади. Методом зіставлення варіанти займенникової словозміни українських говірок Північної Буковини порівнювалися з відповідними явищами інших українських говірок. Застосовано також лінгвогеографічний аналіз словозміни займенників, де у межах певного ареалу простежувалося використання тієї чи тієї словоформи. Аналіз словозміни не відмежовувався від аналізу інших мовних рівнів, зокрема простежувався зв'язок між морфологією і фонетикою, морфологією і акцентологією.

У дослідженні послуговувались класифікацією українських говірок Північної Буковини та мапами К. Германа зазначеної вище праці [2, с. 213].

Постановка завдання. Метою розвідки є аналіз словозміни займенників в українських говірках Північної Буковини, оскільки саме браком таких досліджень, присвячених системному описові матеріалу, продиктована актуальність нашої роботи. Завдання – виявити всі можливі варіантні форми займенників в українських говірках Північної Буковини за допомогою лінгвогеографічного аспекту. Зазначити переваги вживання певних форм, функціонування яких підкреслює співіснування народнорозмовних форм із архаїчними та літературно-нормативними варіантами, порівнюючи з вживанням їх у сусідніх говірках.

Виклад основного матеріалу. Займенник – це своєрідна частина мови, що увиразнюється від інших іменних частин мови таких, як іменник, прикметник та числівник. Система займенника українських говірок Північної Буковини характерна насамперед тим, що зберігає архаїчні форми, відомі в давньоруській та староукраїнській мовах. Крім того, ще відомі й діалектні новотвори, характерні як для буковинських, так і для деяких сусідніх говорів, зокрема наддністрянських, покусських, гуцульських та подільських.

Зважаючи на вживання займенникових форм певних груп, їх варіативність, в українських говірках Північної Буковини можна виокремити такі розряди.

Особові займенники. Особовий займенник першої особи однини – **я** в родовому відмінку має форму, яка аналогічна формі літературної мови *мене*, у буковинських та буковинських перехідних до гуцульських говірок яскраво виражена форма *ми^ене* з **и** наближенням до **е**.

У давальному відмінку основною формою виступає *ме^н'і*, а також фонетичні варіанти *мин'і* або *й мін'і* [2, с. 92]. У буковинських говірках з деякими рисами наддністрянських чітко просте-

жується вживання форми *ми* або (*м'і*, *н'і* > *м'ні*). У фразеологічних виразах та словосполученнях фіксованими є: *Дай ми х'л'іба ка'валок* (Зелений Гай, Нов.); *Си'диш ми в печ'ін'ках* (Валява, Кіцм.).

Поодиноким вживаним є у буковинсько-надпрутських говірках і варіант такої форми як *мн'і*: *Та дай мн'і с'покій з тоу су'с'ідкоу* (Тарашани, Глиб.).

Знахідний відмінок однини часто виражений формою *ми^е'не*. У буковинських перехідних до наддністрянських, а також буковинсько-надпрутських паралельно можуть вживатися форми *мене* та *не* [2, с. 93]. Відомі також архаїчні форми *мя*, *ня*: *Та ти 'н'ібо мя не^е 'виг'іу* (Луківці, Глиб.), *Відда'ла ня 'мамка за ко'го хо'тіла...* (Народна пісня).

В орудному відмінку однини, як і в іменниках першої відміни, найтиповішою є форма із закінченням **-ов** (**-оу**) *мно^в* (*мноу*), яку вживають послідовно в українських говірках Північної Буковини: *Пі'демо зо мноу я ска'зала...* (Луковиця, Глиб.), *Поди'вітсья шо він зробив зо мно^в* (Валява, Кіцм.). Під впливом літературної мови у буковинських говірках з деякими рисами подільських, а також у подільських говірках Північної Бессарабії замінюють формою *мною* [2, с. 94]. Паралельно із формами *мноу* та *мною* можуть вживатися й такі діалектні варіанти, як *мно'йов*, рідше *мно'йом*, утворення яких пояснюють шляхом додавання до *мною* закінчень **-ов** та **-ом** за аналогією до вживаних форм іменників І відміни: *А ким, як не мно'йов 'зроблена ца ро'бота?* (Шебутинці, Сок.).

Місцевий відмінок однини виражений формами – *ми'ні* та *мні*, які можуть взаємозамінювати у мовленні. Порівн.: *Шо ти 'видиш на 'міні та'ке страш'не* (Зелений Гай, Нов.). *А в'ін у мні, ду'ші не чув* (Тарашани, Глиб.).

Отже, займенник першої особи в однині є вживаним в таких архаїчних формах, відомих варіантами (*мн'і*, *ми*, *мя*). З діалектних форм-новотворів фіксованими є такі: *ня*, *не*, *мноу*, *'мнойов*, *'мнойом*.

Займенник другої особи **ти** в давальному відмінку однини вживають паралельно *тоб'і* (*туб'і*) з формою *ти*, зрідка *т'і* (Герман, 1998: 95): *Я ті дам 'перцу поче'кай* (Кострижівка, Заст.), *Шо ту'бі ще ка'зати*, *'жінко 'добра?* (Рідківці, Нов.).

Орудний відмінок однини зазначений формою *тобоу*, яку нерідко можуть замінювати формою літературної мови *тобою*: *Шо з то'боу 'сталоси та'ке ли'хе, Г'ларко?* (Шубранець, Кіцм.).

Займенники третьої особи **він**, **во'на** (або *вна* (*уна*)), **воно** в родовому-знахідному однини чоловічого і середнього роду мають різні діалектні

варіанти. Паралельно з літературною формою *його* найбільш вживаним є усічений варіант *го* (буковинські говірки з деякими рисами гуцульських від гуцульських говірок та у буковинсько-надпрутських говірках): *Най го шлях 'трафит та'кого роб'ітни'ка* (Кам'янка, Глиб.). Інші варіанти *йе'го*, *йі'го* менш поширені: *Прий'де і йе'го час, 'будемо 'виїти...* (Турятка, Глиб.). Відомі й стягнені форми *йго*, *іго* [2, с. 97], які виникли внаслідок стягнення при швидкій вимові **е**, **і**: *Та то йго грім у"бив* (Іванівці, Кельм.).

Займенник жіночого роду в родовому-знахідному відмінку однини – **її** вживаний в українських говірках Північної Буковини як паралельна форма до короткого варіанту **ї** (буковинські говірки з деякими рисами гуцульських та буковинські з деякими рисами наддністрянських, і як найбільш вживана форма – буковинські говірки з деякими рисами подільських): *'Дали' ї той у'гузок, шоб несла...* (Стара Жадова, Стор.) [2, с. 100].

З прийменниками в знахідному відмінку жіночого роду досить часто вживають форму *ню* (по *ню*, на *ню*): *Не 'можу на ню ди'витиси, так ні надо'їла...* (Луківці, Глиб.).

У прийменникових конструкціях вживають займенники з протетичним **н**: *Ти чо й'деш до 'него* (Витилівка, Кіцм.), *Не 'мала я шо з неу вого 'рити* (Малий Кучурів, Заст.).

У давальному відмінку чоловічого і середнього роду найчастіше вживаними в українських говірках Північної Буковини паралельно до літературної форми *йому* – це *йе'му*, рідше *ї'му*. Відомі також стягнені форми *й'му*, *і'му*, маргінально *му* [2, с. 103]: *Шо йему не ка'зав це, аби прий'шов 'завтра?* (Ставчани, Кіцм.). *І'му 'траба 'дати хоть 'сотку, шоб пі'шов з то'бов* (Веренчанка Заст.). *Я му 'кажу, а він то то не 'слухає* (Рухотин, Хот).

Орудний відмінок чоловічого і середнього роду фіксований формою *ним*: *Ти з ним бу'деш 'довго ще 'мучитиси* (Малий Кучурів, Заст.). Жіночий рід – *неу* (неу): *Но шо ти неу утіш'ний, цеу 'коровоу* (Коритне, Вижн.). У буковинських говірках з деякими рисами подільських та подільських Північної Бессарабії вживаною є форма *нею* [2, с. 102]. Порівн.: *Ти про шо говориу з нею* (Іванівці, Кельм.).

У місцевому відмінку чоловічого й середнього роду типова форма – *нім*: *На нім був 'файний сар'дак...* (Луковиця, Глиб.). Рідше *'нему*, *й'му*, *і'му*: *На 'нему бу'ло 'видко ве'ликі 'рани*. (Виженка, Вижн.).

Зворотний займенник себе. У родовому відмінку зберігається форма *себе*. Давальний від-

мінок – *со'бі* (буковинські говірки з деякими рисами подільських та подільські Північної Бессарабії); фонетичний варіант *су'бі* (буковинські говірки з деякими рисами гуцульських та буковинсько-надпрутські): *Ро'би су'бі як 'знаєш* (Берегомет, Вижн.), маргінально в буковинських говірках з деякими рисами наддністрянських фіксованою є енклітична форма *си* [2, с. 106]: *'Куплю си ту 'землю, бо 'дуже 'хочу її* (Товтри, Заст.). В орудному відмінку найчастіше вживаною є форма *собов* (*собоу*): *Та ти возми з собоу ту остроу сокиру...* (Луківці, Глиб.).

Вказівні займенники. Основною і найдавнішою формою чоловічого роду вказівного займенника **той** в українських говірках Північної Буковини є варіант *тот*: *Тот 'хлопец най'ліпший* (Кам'яна, Глиб.). Маргінально можуть вживати форми ще й *тамтой*, *туттой*, які мають значення аналогічне: *З там'того гор'ба 'видко 'дуже 'добре* (Рідківці, Нов.).

Називний відмінок жіночого роду фіксований варіантами – *тота* і усеченого – *та*, які є вживаними у говірках. У буковинсько-надпрутських та східній частині подільських говірок Північної Бессарабії функціонує переважно усічений варіант – *та*: *Та днина ще не прийшла...* (Горбівці, Глиб) [2, с. 114]. Називний середнього роду – *тото* (*тоте*) і усічені *то*, *те* рідше *тамте*: *'Хлопчи, там'те се'ло да'леко ще?* (Чорнівка, Нов.).

Наявність в українських говірках Північної Буковини редуплікованих форм займенників *тот*, *то'то*, *то'та* вказує, що ці форми могли бути панівними (основними) протягом тривалого часу. Так у чоловічому роді з давнього (**тъ**) **ъ** повністю збіглось з **о**, яке було в формі середнього роду (*то*), внаслідок чого форми чоловічого та середнього роду стають однаковими. Причиною чого були фонетичні зміни, а наслідком – морфологічні, оскільки утворюється нова форма в результаті морфологічної асиміляції до *тот*.

Родовий відмінок однини чоловічого та середнього роду представлений формами *то'го* або *там'того*: *Там'того чоло'віка ви'їли, шо пі'шов*. *В'ін й'кийс диваку'ватий* (Лашківка, Кіцм.). Жіночий рід – займенник *тої* або *той*, остання форма якого утворюється внаслідок відпадання у вимові після **й** кінцевого ненаголошеного **і**: *Ти не 'знаєш той 'жінки, во'на у'же 'тутка не жие* (Шебутинці, Сок.).

Давальний відмінок чоловічого й середнього роду зазначений займенниковими формами *т'ом'у*, жіночого – *тій*, *ті*, рідше *тії*.

У знахідному відмінку для неістот фіксованими є форми називного відмінка, для істот вживають форми родового відмінка.

Орудний відмінок чоловічого і середнього роду представлений формами – *тим*, рідше – *том*, жіночого роду – *тоу*, *тою*, рідше *тією* або *же тею*. Найбільш вживаною є форма *тоу*: *Я не можу н'ї'чо ро'бити тоу, ру'коу*. *Дуже бо'лит* (Лужани, Кіцм.); *Ти 'тоу голо'воу 'думай 'трохи, 'нашо 'вона то'б'ї на пле'чах* (Виженка, Вижн.). У буковинських говірках перехідних до подільських та подільських Північної Бессарабії переважає форма *тою*. Літературно-нормативний варіант *тією* не активізувався у мовленні буковинців [2, с. 115].

У місцевому відмінку чоловічого й середнього роду вживаними є форми – *т'ім*, *'тому*, а в жіночому – *ті*, *тій*: *А на т'ім 'боці 'було 'б'їше тра'ви зе'леної* (Кам'яна, Стор.); *Ти т'ї 'ж'їнц'ї перека'зала новину...* (Рингач, Нов.).

У множині називний відмінок займенника має декілька форм – *ті*, *тот'ї* (*тут'ї*), *тамт'ї*. Форма *тамт'ї* може вживатися і у непрямих відмінках: *За тамт'їми л'юг'ми 'траба 'довго 'плакати, бо 'инчих не 'буди* (Лашківка, Кіцм.).

Форми вказівного займенника *цей* в українських говірках Північної Буковини фіксовані як давніші варіанти: *сей*, *ся*, *се*, редуковані *сес*, *се'се*, *се'са* (*се'ся*), а також утворені відповідно до нового варіанту: *цес*, *це'се*, *це'са*. Порівн.: *Цес дуб рос'те уже 'дуже да'но* (Черешенька, Вижн.). *Це'се 'діло не прос'те...* (Виженка, Вижн.). *'Квітка це'са розцві'тає 'дуже 'рано* (Шепіт, Пут.).

Називний відмінок однини вказівного займенника *цей*: *сей*, *ци'сей*, *о'цей*, *цес*, *цей'во*, які локально є вживаними. Форми *о'цей*, *ци'сей*, *цес* і *цей'во* поширені в буковинських говірках з деякими рисами гуцульських та в гуцульських говірках [2, с. 107]. Паралельно з формою *цей* вживаною є *сей* (в буковинських говірках перехідних до подільських), дуже рідко можна почути і *цей'во*: *О цей'во чоло'в'їк має на 'продаж 'гуси* (Клинівка, Стор.).

У називному відмінку середнього роду поряд *се* (*се*) і *се'се* (*се'се*), або *же те'се*, *о'це*: *Ци'се 'поле ко'лис 'було ши'роке, а 'зарис уо'рали* (Топорівці, Кіцм.).

У називному відмінку жіночого роду із формою займенника *ця* паралельно є вживаними *ца*. Фонетичні варіанти – *са* і *с'а* є вживаними у подільських говірках Північної Бессарабії, у буковинських з деякими рисами гуцульських поширені форми – *ци'са* і *ца'во*: *'Доста 'файна*

ци'са 'д'ї'чи'на (Дихтинець, Пут); *Ка'жи, кот'ра те'бе 'била? А'ди ца'во* (Нові Бросківці, Стор.). У буковинських говірках з деякими рисами наддністрянських маргінально вживаною є форма *се*: *се 'д'ї'чи'на?* [2, с. 109].

Родовий відмінок чоловічого й середнього роду вказівного займенника *цей* – *'сего*, *'цего*. Активно вживаною є форма *'цего*: *'Цего 'часу н'ї'коли не хва'тає* (Драчинці, Кіцм.). Поодинокі – *'сего* і паралельно літературно-нормативний варіант – *'цого* (буковинські говірки з деякими рисами подільських) [2, с. 108].

У жіночому роді – *сеї* (*сей*), рідше *цеї*, *оцеї*, *цей*. Форма *цеї* є найбільш поширеною в буковинсько-надпрутських говірках і виступає як паралельний варіант до форм: *цей* – у буковинських говірках з деякими рисами гуцульських та *сей* – у буковинських з деякими рисами подільських [2, с. 110].

У давальному відмінку вживаними є форми – *'сему*, *'цему*, жіночий рід – *сі*, *сїї*: *Сїй ди'тині 'треба ска'зати, аби во'на 'знала шо то не'добре* (Романківці, Сок.).

У знахідному відмінку чоловічого та середнього роду вживаними є форми, називного та родового відмінків однини. У жіночому роді вживають форми *сю*, *цу*: *Як я че'кала на цу 'днину* (Валява, Кіцм.). *Сю но'вину 'вчора це 'знала* (Перківці, Кельм.).

Орудний відмінок чоловічого й середнього роду представлений формами *сим*, *цим*; жіночого роду – *цеу* (*сеу*), *сею* або *цеу*, *цею* поодинокі *цією*. Найбільш вживаною є форма *цеу*: *Цеу го'родиноу не на'їши 'добри* (Малютинці, Кіцм.). У буковинських з деякими рисами подільських та подільських говірках Північної Бессарабії – *цею*: *З цею ро'ботою н'ї'коли не розбага'т'їши* (Рашків, Хот.) [2, с. 111].

У місцевому відмінку чоловічого й середнього роду вживаними є форми – *с'ім* (*ц'ім*), *'сему* (*'цему*). *А на 'цему 'слові бу'вайте здо'рові...* (Колядка). У жіночому роді вживаними є такі форми – *с'ї* (*ц'ї*), *с'їй* (*ц'їй*): *За'мерзнемо у сї(ц'ї) сту'ден'ї 'хат'ї* (Топорівці, Нов.).

Називний відмінок вказівного займенника *ці* має такі варіанти: *ц'ї* (*с'ї*), *си'с'ї*, *ци'с'ї*, *ц'ї'во*, *оц'ї'во*, *о'ц'ї*. Найбільш вживана форма – *ц'ї* (*с'ї*), як паралельні *ци'с'ї*, *си'с'ї* виступають в буковинських говірках з деякими рисами гуцульських. Інші – поодинокі вживаними [2, с. 113]. У непрямих відмінках – *с'ї*, *сїх*, *сим*, тобто давніші форми паралельно з новими *ц'ї*, *цих*, *цим* (або *цих'во*, *оцих'во*): *Оцих'во вам 'треба дров? Таж во'ни гни'л'ї* (Пашківці, Хот.).

Неозначені займенники з частиною *-сь* в українських говірках Північної Буковини вживають з твердим *с* – *хтос, шос, когос*: *А то шо хтос шос знау. Ко'гос 'траба бу'ло спи'тати як то'то 'робитси* (Луківці, Глиб.). *То хтос ска'зав, шо йо'го у'били* (Шубранець, Заст.). *Це ро'билоси в 'когос 'майстра, бо 'дома та'ке не 'зrobiши* (Банилів, Вижн.).

Висновки. Отже, наукове дослідження дає можливість простежити, що вжитку діалектні форми займенників в українських говірках Північної Буковини відмінні від літературного варіанту. Це зумовлено збереженням давніх форм, відомих ще в давньоруській і староукраїнській мовах. До таких давніх форм належать *мні, ми (мене), ти, си, мя, тя, ся* та ін. Суто діалектні форми мають специфічні відмінкові флексії або редупліковані форми, невідомі в літературній мові (*мнов, 'мно-йов, то'бов, то'та, то'то, там'ті, се'са, се'се*), досить часто є вживаними в інших західноукраїнських говорах. Діалектними вважаємо і ті займенникові форми, в яких простежуються типові фонетичні риси буковинських говірок (*м'і, т'і, св'і, н'я, хтос, когос* тощо). Досить багато форм є вживаними з відмінними від літературної мови наголосом (*'мого, 'твого, 'єго, 'єму, 'чиєх*). Зберігається в мовленні і тричленна система вказівних займенників, коли вказує займенник *сей, ся, се*, на більш далекий об'єкт – *тот, то'та, то'то*, або (третій) об'єкт може позначатися займенниками *там'той, там'та, там'те*.

Вивчення карт атласу українських говірок Північної Буковини (АУГПБ) та коментарів до них дозволяє зробити висновок, що ремарки засвід-

чують тенденції, які виникають унаслідок контактів діалектної систем з літературною. В описі нам не вдалося охопити всі діалектні особливості займенникових форм, поширених в українських говірках Північної Буковини, але із нашого огляду можна зазначити, що займенникова словозміна зберігає автентичні варіанти, а дець це власне українські інновації, також – результат взаємодії суміжних говірок (гуцульських, подільських, наддністрянських), ареал яких продовжується на сусідні території.

Умовні скорочення:

1. Вижн. – Вижицький район Чернівецької області
2. Глиб. – Глибодський район Чернівецької області
3. Заст. – Заставнівський район Чернівецької області
4. Кельм. – Кельменецький район Чернівецької області
5. Кіцм. – Кіцманський район Чернівецької області
6. Нов. – Новоселицький район Чернівецької області
7. Пут. – Путильський район Чернівецької області
8. Сок. – Сокирянський район Чернівецької області
9. Стор. – Сторожинецький район Чернівецької області
10. Хот. – Хотинський район Чернівецької області

Список літератури:

1. Аркушин Г. Зимові свята та обряди жителів Підляшшя. Науковий вісник Чернівецького національного університету: збірник наукових праць. Вип. 475–477. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 603–608.
2. Герман К. Ф. Атлас українських говірок Північної Буковини. Словозміна. Службові слова. Т. II. Чернівці : Прут, 1998. 215 с.
3. Герман К. Проблема наукової інтерпретації лінгвістичних атласів. Діалектологічні студії. 6. Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. Львів : Львівська політехніка, 2006. С. 61–70.
4. Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. Чернівці: Рута, 2005. 688 с.
5. Буковинські говірки: хрестоматія діалектних текстів / укл.: Н. Руснак, Н. Гуйванюк, В. Бузинська. Чернівці : Рута, 2006. 383 с.

Hazhuk-Kotyk L. H. PRONOUN WORD CHANGE IN UKRAINIAN DIALECTS OF NORTHERN BUKOVYNA: LINGUOGEOGRAPHICAL ASPECT

The article deals with the functioning of dialect norm in Ukrainian dialects of Northern Bukovyna that are quite stable, they, though have undergone several changes under the influence of literary language, are still a reliable source for linguists for further studies.

It is established that at the present stage of the Ukrainian language development on the territory of Northern Bukovyna there is a parallel use of literary and dialect language, there is a process of introduction into current use along with dialect words and grammatical forms literary variants. The use of specific dialect forms,

their transformations at present become topical both for preservation of language treasures and enrichment of the Ukrainian literary language. Linguogeographic study of dialect space creates new, not uncovered until now possibilities in most detailed studies of dialects – to study elements of dialect speech in their development, or, quite opposite, gradually become stable. Linguistic maps allow us to reveal the core and periphery of dialect spatial forms.

The article makes an attempt to study the system of pronominal change in the Ukrainian dialects of Northern Bukovyna that is manifested by semantic classes of pronouns, which functioning highlights coexistence of popular forms with archaic ones.

Therefore, detailed and systemic description of pronoun word change of the Ukrainian dialects of Northern Bukovyna in comparison with morphological phenomena of other Ukrainian dialects indicates to interaction of linguistic phenomena. An attempt to establish word change types of pronouns based on a number of formal characteristics enables us to determine relevant features of word change in comparative and areal study of dialects. The study of materials may positively further the study of dialectology, history of the Ukrainian language, and also the study of regularities of interlanguage contacts

Key words: *dialect, morphology, word form, pronoun word change, part of speech, region.*

УДК 378:81'272(477)“366”

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/04>**Гарачковська О. О.**

Київський національний університет культури і мистецтв

Дмитренко Н. В.

Київський національний університет культури і мистецтв

Плеханова Т. М.

Запорізький національний університет

МОВНА СТРАТЕГІЯ Й МЕДІАРЕПРЕЗЕНТАЦІЯ В ПІСЛЯВОЄННІЙ УКРАЇНІ: НАСЛІДКИ ДЛЯ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ІНКЛЮЗИВНОСТІ

У післявоєнний період питання мовної стратегії та медіарепрезентації набувають особливої актуальності для України. Відновлення соціальної єдності та формування національної ідентичності потребують системного підходу до утвердження статусу української мови як символу незалежності, водночас забезпечуючи інклюзивність для всіх громадян країни. Медіа як потужний інструмент впливу на суспільну думку відіграє провідну роль у створенні уявлень про ідентичність, толерантність та єдність. У фокусі дослідження перебуває проблема визначення потенціалу української мови як інтегративного чинника, здатного об'єднати різні регіони країни з урахуванням їхніх культурних та історичних особливостей. Метою дослідження є аналіз впливу мовної політики на формування суспільної єдності та інклюзивності, а також вивчення ролі медіа в конструюванні національної ідентичності й сприянні соціальній інтеграції в контексті післявоєнного відновлення. Для досягнення поставленої мети здійснено комплексний аналіз наукових джерел за останні п'ять років із використанням методів систематизації, узагальнення та критичного аналізу. Це дало змогу окреслити основні тенденції, суперечності й прогалини в досліджуваній тематиці, яка охоплює питання мовної ідентичності населення України, зокрема її еволюцію в умовах соціальних, культурних і політичних змін, зумовлених воєнними діями. Результати дослідження демонструють, що активна підтримка української мови сприяє посиленню національної ідентичності, проте потребує комплексних інклюзивних заходів для врахування прав мовних меншин. З'ясовано, що широке представництво різних соціальних груп у медіасфері сприяє формуванню більш толерантного суспільства. Однак регіональні диспропорції та наявність окремих ексклюзивних наративів залишаються актуальними викликами. Значення отриманих результатів полягає в розробленні рекомендацій для державної політики, спрямованих на зміцнення мовної єдності й соціальної інклюзії через мовну стратегію та медіа. Це дослідження може бути підставою для подальших наукових розробок, спрямованих на післявоєнне відновлення та побудову інклюзивного суспільства в Україні.

Ключові слова: національна ідентичність, мовна політика, соціальна інтеграція, мовне планування, комунікаційна стратегія.

Постановка проблеми. Післявоєнна Україна неодмінно буде стикатися з численними труднощами, пов'язаними з відновленням соціальної єдності, формуванням національної ідентичності та забезпеченням інклюзивності в багатокультурному суспільстві. Одним з основних аспектів цього процесу є мовна стратегія, яка відіграє важливу роль у зміцненні незалежності країни, водночас створюючи умови для збереження культурного й мовного різноманіття. Українська мова як основний символ національної самоідентифіка-

ції потребує послідовної підтримки та інтеграції в усі сфери суспільного життя, проте цей процес супроводжується викликами, зокрема в контексті регіональних мовних відмінностей і необхідності врахування прав мовних меншин.

Додатковим чинником є роль медіа як одного з основних каналів впливу на формування суспільної думки. Медіарепрезентація часто визначає наративи, які або зміцнюють, або послаблюють соціальну згуртованість, формуючи уявлення про те, хто є частиною української нації. Нерів-

номірне представлення різних соціальних, етнічних і культурних груп у медійному просторі може призвести до маргіналізації певних спільнот, посилення соціальних бар'єрів та виникнення конфліктів між ними.

У цьому контексті існує низка проблем, які потребують глибокого аналізу. По-перше, необхідно визначити оптимальний баланс між зміцненням позицій української мови та забезпеченням мовних прав національних меншин. По-друге, важливо оцінити, яким чином медіа можуть стати інструментом для побудови інклюзивного суспільства, що враховує інтереси різних груп населення. По-третє, потребує дослідження питання регіональних розбіжностей у мовних та культурних практиках, які можуть впливати на загальну стратегію національної ідентифікації.

Стаття спрямована на розв'язання зазначених проблем через аналіз сучасних тенденцій мовної політики та медіарепресентації в Україні, а також розроблення рекомендацій для їх ефективного впровадження в умовах післявоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні роки характеризуються активним науковим інтересом до питань мовної стратегії та медіарепресентації, зокрема в контексті воєнних дій в Україні. Увага дослідників зосереджена на вивченні ролі української мови як основного елемента національної ідентичності, а також на аналізі медійного простору як інструменту консолідації суспільства й протидії пропаганді.

Серед найбільш значущих досліджень можна виокремити роботи, що розглядають зміни у функціонуванні української мови під впливом воєнних дій. Зокрема, О. Малаш акцентує на посиленні ролі української мови в суспільному контексті, що виявляється через активну підтримку державної мовної політики та стимулювання патріотичних настроїв серед населення [1]. Дослідники А. І. Бойко та А. О. Бойко наголошують на важливості збереження мовного балансу з урахуванням прав мовних меншин, що детально розглядається в їхній роботі, присвяченій багатомовності й культурному різноманіттю [2].

У сфері медіарепресентації значну увагу приділено дослідженням стратегій комунікації в умовах воєнних дій. Автори Ю. Л. Романишин, А. Т. Штих також підкреслюють важливість медіа як інструменту соціальної інтеграції, включаючи репресентацію внутрішньо переміщених осіб, ветеранів та інших соціальних груп [3].

Значну роль у розвитку мовної стратегії відіграють дослідження, що акцентують на стратегічних

комунікаціях держави. Наприклад, О. А. Панченко висвітлює успішні приклади протидії російській пропаганді через посилення українського інформаційного простору [4]. Науковці І. Малик [5] та У. Корунц [6] аналізують вплив державної політики на розвиток інклюзивного суспільства, що враховує інтереси всіх громадян. Учені М. Х. Міре, О. Мурадян та О. Нехаєнко доводять, що обмеження навчання мовами національних меншин на користь української мови сприймається як частина державної політики націоналізації, що викликає неоднозначні оцінки серед представників меншин [7]. Автори Г. М. Редькіна та М. М. Зуєвська зазначають, що сприйняття культурного різноманіття стало позитивним явищем [8]. Ю. І. Левченко підкреслює роль війни як каталізатора змін у ціннісних орієнтаціях, які сприяли підвищенню рівня солідарності та єдності в суспільстві [9].

Попри значний прогрес у дослідженні цих питань, залишається низка проблем, які потребують більш ґрунтовного вивчення. Зокрема, недостатньо уваги приділено аналізу регіональних мовних відмінностей та їхнього впливу на загальну мовну стратегію. До того ж вимагають подальшого розгляду питання репресентації національних меншин у медіа та визначення їхньої ролі у формуванні інклюзивного суспільства.

Ці аспекти є базовими для подальшого аналізу, який дозволить створити цілісну картину мовної політики та медіарепресентації в післявоєнній Україні.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити оптимальні способи інтеграції мовної та медійної політики для відновлення й розвитку українського суспільства в умовах післявоєнної відбудови.

Виклад основного матеріалу. Мова є одним із найунікальніших та найпотужніших інструментів у житті людини. Вона не лише служить засобом комунікації, але й формує наше мислення, ідентичність та культуру. Розуміння значення мови відкриває глибший вимір людського існування, адже вона є основою нашої взаємодії зі світом. Без мови неможливо було б ділитися думками, почуттями та знаннями. Завдяки мові ми розповідаємо історії, обговорюємо ідеї та співпрацюємо для досягнення спільних цілей. Спілкування через мову дозволяє долати бар'єри часу та простору: книги, листи, сучасні технології – усе це розширює межі нашого світу.

Українська мова для українців – це символ національної ідентичності, культурного багатства та історичної боротьби. Її становлення подолало

складний і тернистий шлях, позначений численними викликами, заборонами та спробами асиміляції. Попри всі труднощі, українська мова збереглася й продовжує розвиватися, ставши невіддільною частиною сучасного національного відродження.

Становлення української мови має глибокі історичні корені. Її формування почалося ще за часів України-Русі, коли давньоруська мова була основою писемності й літератури. Згодом, під впливом політичних, соціальних та культурних змін, вона почала набувати унікальних рис, що відрізняли її від сусідніх мов. Українські народні пісні, думи, перекази та літописи стали важливими джерелами для розвитку мови, відображаючи народний дух та світогляд.

Проте історія української мови була сповнена утисків та заборон. Після входження українських земель до складу Російської імперії розпочалася цілеспрямована політика русифікації. Укази про заборону друку українських книг, викладання українською в школах, обмеження вживання мови в державних установах стали сумною реальністю для багатьох поколінь українців.

Попри це, народ не полишав боротьби за свою мову. Українські письменники, просвітники та громадські діячі, такі як Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Павло Чубинський та багато інших, стали справжніми захисниками української мови. Їхня творчість і діяльність не лише зберегли мову, а й надали їй нової сили.

Особливим випробуванням для української мови став радянський період. Репресії, політика русифікації, знищення інтелігенції та відмова від вживання української мови в багатьох сферах громадського життя стали новими викликами. Проте навіть у таких умовах українська мова вистояла. Після здобуття незалежності України в 1991 році почався новий етап у її розвитку. Українська мова була визнана державною, що закріплено в Конституції України, та стала важливим елементом відновлення національної самосвідомості.

Сьогодні українська мова є символом єдності та боротьби за свободу. В умовах війни, розв'язаної росією, вона стала засобом самоідентифікації та опору, об'єднуючи українців у боротьбі за власне майбутнє [10, с. 102]. Її використання в освіті, культурі, медіа та повсякденному житті є не лише правом, але й обов'язком кожного, хто прагне зберегти національну ідентичність.

Однією з основних причин труднощів спілкування українською мовою на сьогодні є тривалий період русифікації, яка здійснювалась упродовж

кількох століть. Наслідком цього стало формування регіонального мовного дисбалансу: у східних та південних областях України російська мова досить довго домінувала, що вплинуло на мовні звички місцевого населення.

Сьогодні багато громадян України, особливо в регіонах, де історично поширена російська мова, відчувають труднощі з переходом на українську мову. Деякі з них бояться зробити помилки, оскільки не володіють мовою на належному рівні. Інші вважають, що їхній вибір мови не має важливого значення для суспільства, і продовжують використовувати російську в побуті.

Основними викликами для поширення української мови є наслідки історичної русифікації, обмежене її використання в окремих регіонах і сферах, а також недостатній рівень володіння мовою значної частини населення. Проте автори вбачають перспективи в посиленні мовної політики, упровадженні освітніх та культурних ініціатив, створенні україномовного медійного контенту та активному залученні громад до процесу мовного відродження. Це дасть змогу українській мові стати потужним чинником соціального єднання та зміцнення державності в післявоєнний період (табл. 1).

У медіапросторі України ще донедавна домінувала російська мова, що особливо стосувалося телебачення, кіно, музики та літератури. Це формувало середовище, у якому українська мова часто сприймалася як «непопулярна», «непрестижна» або як мова людей, які є вихідцями сільської місцевості. Попри те, що останніми роками відбулися значні зміни, зокрема запровадження мовних квот, процес переходу на україномовний контент потребує часу.

В умовах формування демократичного суспільства та розбудови сучасної державності перед Україною постають два важливі завдання: зміцнення позицій української мови як державної та забезпечення мовних прав національних меншин. Обидва аспекти мають пріоритетне значення для збереження культурного різноманіття країни, формування національної єдності та дотримання принципів прав людини.

Мовна політика останніх років спрямована на популяризацію української мови в освіті, медіа, культурі й публічному просторі. Це важливий крок для зміцнення державності та формування спільної ідентичності громадян [11, с. 76].

Проте в Україні проживають численні етнічні громади, для яких рідна мова є основним елементом ідентичності. Молдавани, угорці, румуни,

Роль, виклики та перспективи української мови у відновленні й розвитку післявоєнної України

1	Опис	Проблеми/Виклики	Можливі рішення
Офіційна мова	Українська мова є державною та обов'язковою для використання в усіх державних органах і публічних сферах	Обмежене використання української мови в медіа та певних регіонах. Труднощі подолання російськомовної практики	Посилення законодавчого контролю. Програми для широкої популяризації української мови в регіонах
Регіональні мовні практики	Різноманіття мовних практик у різних регіонах: від активного використання української мови в західних областях до домінування російської мови в східних	Мовний бар'єр між регіонами, що може зумовити соціальні й культурні розбіжності	Стратегія інтеграції регіональних мовних практик у загальнонаціональну політику. Залучення місцевих засобів масової інформації (далі – ЗМІ) до підтримки української мови
Мова в освіті	Викладання й навчання в закладах освіти переважно українською мовою. Однак деякі заклади освіти продовжують використовувати російську мову в освітньому процесі	Труднощі з реалізацією мовних стандартів в освіті. Проблеми з переходом на українську мову навчання в деяких регіонах	Розширення програм для навчання викладачів та здобувачів освіти з метою забезпечення повного переходу на українську мову
Мова в медіа	Попри активне використання української мови в телевізійних і радіопрограмах, а також на інтернет-ресурсах, вплив російської мови зберігається в окремих сегментах медіапростору, що становить певні труднощі для реалізації повної мовної трансформації	Необхідність боротьби з інформаційними впливами ворожих медіа. Недостатнє охоплення україномовним контентом у певних категоріях засобів масової інформації є проблемою для забезпечення повноцінної мовної інтеграції	Створення більше україномовного контенту в медіа. Встановлення стандартів для публікацій і мовного контенту в медіа
Мова в публічному просторі	У післявоєнній Україні українська мова повинна домінувати в публічному просторі: реклама, громадські заходи, бізнес тощо	Використання російської мови в окремих комерційних і рекламних сферах	Розширення ініціатив, що підтримують використання української мови в бізнесі та рекламі
Мова в судочинстві та адміністративних органах	Усі офіційні документи мають бути укладені українською мовою, а процеси – відповідати вимогам мовної політики. Проте окремі органи місцевої влади ще не повністю перейшли на державну мову	Деякі судові процеси здійснюються, а адміністративні послуги надаються російською мовою, що порушує мовні права громадян і перешкоджає реалізації принципів мовної єдності та національної ідентичності	Посилення вимог до використання української мови в судах та адміністративних органах
Мова в культурі та мистецтві	Українська мова активно представлена в культурі та мистецтві, але досі існують культурні продукти, що використовують російську мову, особливо в галузі кінематографа	Труднощі в реалізації україномовного контенту в післявоєнний період	Заохочення україномовних культурних проєктів, зокрема в кіно та театральному мистецтві
Мова у відносинах з національними меншинами	У післявоєнний період важливим є збереження мовних прав національних меншин, зокрема російськомовних громад, кримських татар, угорців тощо	Порушення мовних прав меншин у деяких регіонах. Непорозуміння щодо рівноправності мовних прав різних етнічних груп	Розроблення політики багатомовності для підтримки прав національних меншин

1	2	3	4
Цифрові платформи та технології	Використання цифрових платформ для поширення української мови через мобільні додатки, онлайн-курси, соціальні мережі	Недостатня кількість україномовних ресурсів на онлайн-платформах	Розвиток україномовних онлайн-курсів, платформ для навчання та нових медіаформ

Джерело: власна розробка авторів

поляки, кримські татари та інші спільноти мають право зберігати свою мовну спадщину, адже це закріплено міжнародними стандартами прав людини. Втрата мови для таких груп означає ризик зникнення їхньої культури та традицій.

На практиці реалізація цих двох завдань часто викликає труднощі. Запровадження нових законів про мову, зокрема у сфері освіти, викликає дискусії серед представників національних меншин, які бояться, що посилення ролі української мови може обмежити їхні права. З іншого боку, українці, які пережили багатовікове витіснення своєї мови, розглядають такі кроки як необхідність для відновлення справедливості [12, с. 119].

Для того, щоб досягти балансу, важливо враховувати інтереси всіх зацікавлених сторін. Інтеграція національних меншин у мовне середовище України не повинна означати асиміляцію чи втрату їхньої ідентичності. У цьому контексті корисним є досвід багатьох європейських країн, які успішно реалізують політику багатомовності, але державною має бути лише українська, яку мають знати жителі країни, представниками б якої нації вони не були.

Українська мова має залишатися об'єднуючим чинником для всього суспільства. Але разом із цим держава повинна підтримувати різноманіття, яке є багатством нашої країни. Повага до мовних прав національних меншин, відкритість до діалогу та прагнення до компромісу – це основні кроки до побудови суспільства, у якому кожен громадянин почуватиметься рівноправним та шанованим.

Післявоєнна Україна стоїть перед важливим викликом – відновлення національної ідентичності та побудова інклюзивного суспільства. Одним із пріоритетних аспектів цього процесу є мовна стратегія та роль медіа в репрезентації культурного й соціального розмаїття країни. Мова й медіа є інструментами не лише для відродження, а й для створення міцного суспільного фундаменту, здатного забезпечити єдність у різноманітності [13, с. 105].

Медіа – це важливий посередник між владою, суспільством та окремими групами населення.

Вони формують суспільні настрої, поширюють ідеї та створюють символи, що стають частиною колективної свідомості. У післявоєнній Україні медіа мають унікальну місію – сприяти соціальній інтеграції, подоланню конфліктів та побудові майбутнього на принципах взаємоповаги й співпраці.

Один із важливих аспектів медіареєзентації – це відображення мовного розмаїття України. Журналісти, кінематографісти та творці контенту мають можливість висвітлювати багатокультурність країни, водночас утверджуючи українську мову як мову спілкування та єдності.

Разом із тим на шляху до реалізації мовної стратегії та інклюзивної медіареєзентації є низка викликів. По-перше, існує ризик маніпуляцій та політизації мовного питання. Зараз, у період воєнних дій, народ України може не сприйняти використання якоїсь іншої мови, крім української. По-друге, потрібно подолати стереотипи щодо використання різних мов у повсякденному житті, особливо в східних і південних регіонах країни.

Ще один виклик – це недостатня підтримка незалежних медіа, які часто стикаються з фінансовими труднощами та залежністю від заангажованих джерел фінансування. У такій ситуації державна політика має сприяти створенню умов для розвитку якісної та незалежної журналістики, яка висвітлюватиме мовне питання об'єктивно й збалансовано [14, с. 82].

Післявоєнна Україна має унікальний шанс створити модель суспільства, де мовна політика та медіа працюють як одна система. Для цього потрібен цілісний підхід, який враховуватиме як історичний контекст, так і сучасні виклики.

Мова може стати інструментом діалогу, якщо її використання буде орієнтоване на взаєморозуміння. Медіа, відповідно, можуть стати простором, де буде почуто голос кожного – від переселенців і ветеранів до представників національних меншин.

Регіональні відмінності є важливим ресурсом для культурного збагачення країни. Вони відображають багатство традицій, мистецтва, кухні та мови, які формують унікальну ідентичність кожного регіону. Наприклад, гуцульські традиції на заході, кримськотатарська культура на півдні

чи промисловий фольклор сходу – усе це частина загальноукраїнського надбання.

Проте ці відмінності можуть ставати викликом у побудові єдиної національної ідентичності. Протиставлення «західної» та «східної» України, яке часто підсилюється політичними маніпуляціями, створює загрозу появи розбіжностей та послаблення суспільної єдності.

Відмінності в мовних та культурних практиках в Україні здебільшого зумовлені історичними подіями. Західні регіони тривалий час перебували під впливом європейських країн, що сприяло збереженню української мови та національних традицій. У східних і південних регіонах, які зазнали тривалої русифікації, сформувалися інші мовні й культурні практики, зокрема переважання російської мови в повсякденному житті.

Під час війни ці розбіжності набули нових акцентів. Західна Україна стала символом опору та української національної свідомості, тоді як східні регіони стали місцем безпосереднього протистояння й жертв агресії. Ці обставини створили додаткові виклики для формування спільної ідентичності, яка має враховувати досвід усіх регіонів.

Для східних і південних регіонів, де значна частина населення використовує російську мову, українізація має відбуватися поступово, через освіту, культуру та популяризацію української мови в медіа. Водночас важливо підкреслювати, що українська мова є об'єднуючим чинником, а не інструментом примусу.

Культурні практики різних регіонів України є унікальними й різноманітними. Вони включають традиції, мистецтво, обряди, які мають стати основою для створення спільного культурного простору. Наприклад, гуцульські традиції, кримськотатарська культура, музика Донбасу чи південний фольклор можуть бути інтегровані в загальнонаціональні проекти, що сприятиме формуванню спільної ідентичності.

Розвиток загальноукраїнських культурних ініціатив, таких як фестивалі, виставки, освітні програми, сприятиме популяризації різних регіональних культур і їхній інтеграції в національний контекст. Це створить відчуття спільності, необхідне для консолідації країни.

Одним із найбільших викликів є подолання стереотипів та упереджень щодо різних регіонів. Наприклад, на заході України іноді існує упередження щодо «проросійського» сходу, тоді як на сході можна помітити недовіру до «західної» ідентичності. Подолання цих бар'єрів можливе через діалог і взаєморозуміння.

Ще одним викликом є ризик політизації мовного й культурного питання. Політики можуть використовувати ці теми для маніпуляцій, створюючи конфлікти замість пошуку рішень [15, с. 176]. У цьому контексті важливо забезпечити об'єктивність та неупередженість медіа, які мають сприяти об'єднанню.

В умовах післявоєнного відновлення необхідно зберігати баланс між зміцненням української мови як державної та забезпеченням мовних прав національних меншин. Для цього потрібно розвивати двомовні освітні програми, інформувати громадян про права щодо використання рідної мови та забезпечити доступ до офіційних документів та служб мовами національних меншин на локальному рівні.

Важливою складовою є розробка програм для вивчення української мови, спрямованих на громадян, які активно використовують інші мови. Це дозволить інтегрувати їх у суспільство та національну культуру, одночасно поважаючи їхні культурні особливості.

Медіа повинні відігравати провідну роль у відновленні соціальної згуртованості, активно підтримуючи діалог між різними мовними й культурними групами. Важливо створювати контент, який буде враховувати регіональні особливості, але при цьому сприяти формуванню єдиної національної ідентичності. Медіа повинні працювати над подоланням стереотипів і упереджень, зокрема щодо регіональних розбіжностей.

Після завершення воєнних дій важливо відновити незалежність медіа та створити умови для плюралізму думок. Це сприятиме вільному й чесному обміну інформацією, що є необхідним для процесу соціального відновлення та реінтеграції.

Необхідно активно просувати в медіа національні цінності, такі як незалежність, гідність, правова держава, толерантність і взаємоповага. Це може стати основою для формування згуртованої нації, здатної рухатися вперед.

Висновки. Мовна політика та медіарепрезентація є важливими інструментами в процесі післявоєнного відновлення України. Їх ефективне поєднання сприятиме зміцненню національної ідентичності та створенню умов для інтеграції різних соціальних груп із різним мовним і культурним досвідом. Це допоможе подолати наслідки соціальних і культурних розбіжностей, зумовлених зовнішніми й внутрішніми чинниками, та сприятиме формуванню більш згуртованого суспільства.

Аналіз поточного стану мовної та медійної політики в Україні продемонстрував, що, попри

значні досягнення в популяризації української мови та національних цінностей, залишаються важливі проблеми. Однією з них є необхідність ефективного впровадження української мови в різних сферах життя, зокрема освіти, медіа та адміністративних органах. До того ж важливою є проблема мовних розбіжностей між регіонами, де частина населення все ще вважає російську мову більш звичною для повсякденного спілкування.

Інтеграція мовної політики з медіаресурсами потребує комплексного підходу, зокрема активної підтримки українськомовних медіа, розвитку умов для вільного й різноманітного медіапростору, що відображає багатогранність культурних та мовних

практик. Урахування регіональних мовних традицій, підтримка мовного різноманіття та розвиток конструктивного діалогу через медіа допоможуть забезпечити мирний і поступовий процес інтеграції й відновлення України як сильної, демократичної та єдиної держави. Тільки через гармонійне поєднання мовної політики й медійної репрезентації можна досягти стійкого розвитку та процвітання післявоєнної України.

Подальші дослідження повинні зосередитися на створенні моделей мовної інтеграції, формуванні національної ідентичності та ефективному використанні медіа як інструментів для побудови соціальної єдності.

Список літератури:

1. Малаш О. Повернення до української мови сьогодні: каталізатори, особливості, практичні поради від українців. *Trends in science and practice of today: матеріали XXIX Міжнародної наук.-практ. конф.* (м. Стокгольм, 26–29 липня 2022 р.). Стокгольм, 2022. С. 229–238.
2. Бойко А.І., Бойко А.О. Система цінностей як фундамент культурної ідентичності в сучасному суспільстві: огляд основних проблем. *Культурологічний альманах*. 2024. № 4. С. 166–177. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.4.19>
3. Данилейко О.В. Мова війни: визначення та перспективи досліджень в контексті гібридної війни. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. № 1(32). С. 101–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2023.32.1.18>
4. Романишин Ю.Л., Штих А.Т. Інформаційний контент медійних інтернет-ресурсів: аналітичний огляд. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 63–69. URL: <https://www.eeeol.com/search/article-detail?id=1209458> (дата звернення: 21.01.2025).
5. Панченко О. А. Інституційне забезпечення процесів протидії російській інформаційній експансії та пропаганді в сучасному світі. *Інформація і право*. 2021. № 3(38). С. 28–34. DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3\(38\).243797](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2021.3(38).243797)
6. Малик І. Механізми протидії негативним впливам інформаційної пропаганди. *Гуманітарні візії*. 2015. № 1(2). С. 47–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hv_2015_1_2_10 (дата звернення: 21.01.2025).
7. Коруч У. Інформаційна війна як інструмент пропаганди війни: правові підстави протидії. *Міжнародне право*. 2020. № 8. С. 334–339. DOI: <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.8.55>
8. Міре М.Х., Мурадян О., Нехаєнко О. Освітня реформа та мовна політика в Україні: впровадження в прикордонні регіони. *Ideology and politics journal*. 2022. № 3(22). С. 141–170. DOI: <https://doi.org/10.36169/2227-6068.2022.03.00007>
9. Редькіна Г.М., Зуєвська М.М. Чинники згуртування: огляд ціннісних орієнтацій українців. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів: матеріали V Всеукраїнської міжгалузевої наук.-практ. онлайн-конф.*, (м. Київ, 27 березня – 2 квітня 2024 р.). Київ, 2024. С. 1034–1044. URL: <https://surl.li/qvsupe> (дата звернення: 21.01.2025).
10. Левченко Ю.І. Культурний спротив – складник сучасної війни: огляд 2022 року. *Культурологічний альманах*. 2023. № 2. С. 71–88. DOI: <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.2.10> (дата звернення: 21.01.2025).
11. Мацюк Г. Взаємодія понять мова – війна як об'єкт лінгвістичного аналізу: результати і нові підходи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 35(7). С. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-7-17>
12. Балабанов К.В., Лисак В.Ф. Мовна політика в контексті формування державницької ідентичності в Україні. *Вісник Маріупольського державного університету серія: Історія. Політологія*. 2021. № 31–32. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2021-11-31-32-74-82>
13. Федірко Н.В. Мовна політика держави у протидії російсько-українській інформаційній війні. *Політичні технології пропаганди та контрпропаганди у російсько-українській війні: зб. матеріалів Круглого столу з міжнар. участю, до річниці повномасштаб. вторгнення* (м. Київ, 21 лютого 2023 р.). Київ : КНЕУ, 2023. С. 119–123.
14. Бабій І. Мовна політика незалежної України. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 45(1). С. 101–106. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/45-1-16>

15. Демченко В. М. Державна мовна політика: сучасні виклики. *Вісник ХНТУ*. 2022. № 1(80). С. 77–84. DOI: <https://surl.li/olfktj>

16. Фаріон І. Д. Мовна політика в Україні: до проблеми національної зрілості. *Philological sciences, intercultural communication and translation studies: an experience and challenges: conference proceeding* (Czestochowa, April 23–24, 2021). Czestochowa, Poland, 2021. С. 175–179. DOI: <https://surl.li/ymwiic> (дата звернення: 21.01.2025)

Harachkovska O. O., Dmytrenko N. V., Plekhanova T. M. LANGUAGE STRATEGY AND MEDIA REPRESENTATION IN POST-WAR UKRAINE: IMPLICATIONS FOR IDENTITY AND INCLUSION

In the post-war period, the issues of language strategy and media representation are becoming particularly relevant for Ukraine. The restoration of social unity and the formation of national identity require a systematic approach to establishing the status of the Ukrainian language as a symbol of independence while ensuring inclusiveness for all citizens of the country. The media, as a powerful tool for influencing public opinion, plays a leading role in creating ideas about identity, tolerance and unity. The focus of the study is the problem of determining the potential of the Ukrainian language as an integrative factor capable of uniting different regions of the country, taking into account their cultural and historical characteristics. The purpose of the study is to analyze the impact of language policy on the formation of social unity and inclusiveness, as well as to study the role of the media in constructing national identity and promoting social integration in the context of post-war reconstruction. To achieve this goal, a comprehensive analysis of scientific sources over the past five years was carried out using the methods of systematization, generalization and critical analysis. This made it possible to outline the main trends, contradictions and gaps in the research topic, which covers the issue of the linguistic identity of the population of Ukraine, in particular its evolution in the context of social, cultural and political changes caused by military actions. Particular attention is paid to studies that consider the impact of language policy on national unity and integration of various social groups. The results of the study demonstrate that active support for the Ukrainian language contributes to strengthening national identity, but requires comprehensive inclusive measures to take into account the rights of linguistic minorities. It was found that broad representation of different social groups in the media sphere contributes to the formation of a more tolerant society. However, regional disparities and the presence of certain exclusive narratives remain relevant challenges. The significance of the results obtained lies in the development of recommendations for state policy aimed at strengthening linguistic unity and social inclusion through language strategy and media. This study may be the basis for further scientific developments aimed at post-war reconstruction and building an inclusive society in Ukraine.

Key words: national identity, language policy, social integration, language planning, communication strategy.

Грабова А. Р.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕКСТОТВІРНА ФУНКЦІЯ ДИСКУРСИВНИХ МАРКЕРІВ У ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

У статті проаналізовано поняття «когезії» та «когерентності» як основних категорій дискурсу й тексту. Висвітлено сутність когезії як особливих форм зв'язку між частинами тексту, що сприяють його структурній організації. Когерентність передбачає смислову та ідейну єдність окремих сегментів тексту та змісту в цілому. Розглянуто основні типи когезії, що реалізуються на різних мовних рівнях, зокрема, граматичному, лексичному, логічному і стилістичному. Одним із засобів вираження когезії та когерентності є дискурсивні маркери – спеціальні одиниці, що формують структуру дискурсу, забезпечують його смислову єдність і водночас відображають істинні наміри та прагнення автора. У статті виокремлено групу дискурсивних одиниць, які забезпечують введення різних аспектів додаткової інформації. На матеріалі текстів української художньої прози досліджено функціонування цих дискурсивних маркерів як засобів вираження когезії та когерентності. Проаналізовані контексти дають можливість стверджувати, що основне функційне навантаження цієї групи дискурсивних одиниць полягає в приєднанні інформації, що уточнює та конкретизує думку, висловлену в попередньому контексті. Дослідження засвідчило, що дискурсивні маркери, виступаючи засобами вираження когезії та когерентності, здатні також виконувати різні прагматичні функції, зокрема, приєднувати інформацію, на якій автор акцентує увагу, або вводити оцінний коментар. За нашими спостереженнями, дискурсивні маркери виконують декілька функцій одночасно, сприяють логічній організації тексту, забезпечують його смислову цілісність, зв'язок лівого й правого контекстів, дозволяють зацентрувати увагу читача на певній інформації, наголосити на її важливості та винятковості, а також виражають суб'єктивне судження автора щодо висловленого.

Ключові слова: дискурс, текст як художній дискурс, дискурсивний маркер, когезія, когерентність.

Постановка проблеми. Комунікативна та функційна спрямованість сучасного мовознавства зосереджена на практичних аспектах використання мови в реальних ситуаціях комунікації. Мова постає не як система знаків, а як засіб пізнання та взаємодії зі світом. Цим пояснюється посиленна увага вчених до поняття *дискурсу*, основних його структурних, семантичних і прагматичних характеристик. Актуальність дослідження зумовлена потребою аналізу дискурсивних маркерів, які забезпечують структурну цілісність дискурсу, та вивчення їхніх текстотвірних функцій на матеріалі текстів української художньої прози.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В україністиці теоретичне обґрунтування дискурсу подано в працях О. О. Балабан, Ф. С. Бацевича, А. Д. Белової, А. П. Загнітка, О. І. Морозової, Н. В. Павлик, А. М. Приходька, Т. В. Радзівської, К. С. Серажим та інших [1; 2; 4; 7; 16; 19; 20; 22; 26]. Різні аспекти досліджень дискурсу як одного із центральних понять сучасної лінгвістики, зокрема, з позицій когезії та когерентності, дослі-

джували В. А. Єфименко, К. О. Рябова, О. В. Станіслав [6; 24; 27]. Питання засобів вираження цих категорій в художніх текстах було предметом дослідження М. А. Карп, М. С. Ковальчука, В. З. Сас, І. І. Шайнер [11; 12; 25; 29]. Проте особливості вживання дискурсивних маркерів у різних змістових і структурних контекстах заслуговують, безперечно, на подальшу увагу дослідників.

Постановка завдання. Метою статті є простеження функціональної ролі дискурсивних маркерів у забезпеченні когезії та когерентності художнього прозового тексту.

Виклад основного матеріалу. Дискурс, за словами К. С. Серажим, – це соціолінгвальне явище, яке об'єднує лінгвістичний аспект (власне текст) і екстралінгвістичний (прагматичні цілі, настанови, позиції адресанта й адресата) [26, с. 13]. Ф. С. Бацевич узагальнено визначає дискурс як тип комунікативної діяльності, інтерактивне явище, а також мовленнєвий потік, що має усну, писемну, паралінгвальну форми вияву, і регулюється стратегіями і тактиками учасників [2, с. 138]. Дискурс

безпосередньо пов'язаний із текстом, оскільки реалізується в писемній формі, та комунікативною діяльністю, що супроводжується ментальними процесами й екстралінгвістичними факторами.

Дослідження дискурсу неможливе без аналізу тексту, оскільки саме в тексті знаходимо інформацію про автора та читача, на якого розрахований текст [22, с. 27]. Аналіз тексту дозволяє простежити соціокультурний контекст і прагматичні цілі учасників дискурсу. За слушним зауваженням А. П. Загнітка, текст – «результат спілкування (комунікації), його структурно-мовний складник та одночасно реалізація; структура, у яку втілено дискурс після свого завершення» [8, с. 17].

За словами англійських дослідників М. Холлідея та Р. Хасана, когезія (зв'язність) є основною категорією тексту й простежується тоді, коли інтерпретація однієї мовної одиниці неможлива без розуміння іншої [30, с. 4]. Когезію також кваліфікують як форми зв'язку на різних мовних рівнях між окремими сегментами тексту, що визначають перехід від одного контекстно-варіативного членування тексту до іншого. Когерентність у такому випадку може бути досягнута через когезію або шляхом асоціативних зв'язків. Безперечно, когерентність є ширшим поняттям, ніж когезія, оскільки включає не тільки граматичні зв'язки, але й семантичні, прагматичні, смислові аспекти зв'язності тексту. Отже, когезія та когерентність взаємопов'язані й забезпечують смислову завершеність тексту. У невеликих за обсягом текстах когезія може повністю забезпечувати і смислову цілісність. Проте в наукових текстах і текстах художньої прози когезія виконує допоміжну функцію зв'язку окремих текстових елементів, а цілісність усього тексту забезпечується через когерентність [27, с. 161–162].

Під час лінгвістичного аналізу тексту варто враховувати не лише зв'язок між його одиницями, а й ті знання, які інтегровані в структуру тексту й необхідні для подальшого розуміння. Читач сприймає текст не лише за допомогою його внутрішньої зв'язності, але й на основі спільного фонду знань, що уможлиблює процес інтерпретації тексту. Тому когезія вимальовується як текстово-дискурсивна категорія, що враховує когнітивну, комунікативну й прагматичну специфіку мовленнєвої діяльності [23, с. 20–21].

О. В. Станіслав виокремлює кілька типів когезії, які виражені мовними одиницями різних рівнів. Зокрема, традиційно-граматична когезія виражається сполучниками, займенниками, а також синтаксичними відношеннями сурядності

й підрядності, порядком слів. Логічна когезія реалізується через часові, просторові та причинно-наслідкові відношення. Асоціативні зв'язки найчастіше виникають на основі ретроспекції, конотації та суб'єктивно-оцінної модальності. Такий тип зв'язку найбільш поширений у художній літературі. Дослідниця також виокремлює стилістичну когезію – тип зв'язку, який будується на основі повтору стилістичних засобів. Когезія може реалізовуватись і на композиційно-структурному рівні, про що свідчать відступи, вставки, доповнення, часові та просторові описи, що можуть порушувати послідовність розгортання подій у тексті. У поетичних творах найчастіше зустрічаємо ритмоутворювальний тип когезії, що виражається через ритмомелодику, темп, тривалість пауз і наголоси [27, с. 162–164].

Цінними для нашого дослідження є наукові висновки В. А. Сфименко, яка, досліджуючи когезію як один із засобів поєднання речень, виокремлює такі її типи:

1) граматична когезія, до якої входить кореферентність (особова, вказівна чи компаративна), субституція (номінальна, вербальна, клозальна), еліпсис (номінальний або вербальний) та парцеляція;

2) лексична когезія, найбільш поширеним засобом вираження якої є повтор. Дослідниця виокремлює такі типи повтору: анафоричний, катафоричний, контактний, дистантний, лейтмотивний і пунктирний. Інші засоби вираження лексичної когезії представлені синонімами, антонімами, гіперонімами, гіпонімами та словами одного лексико-семантичного поля;

3) логічна когезія, яка реалізується через встановлення часових, просторових, причинно-наслідкових і порівняльних відношень у тексті;

4) стилістична когезія, яка представлена метафорами, порівняннями, персоніфікацією та паралелізмом;

5) асоціативна когезія – специфічний різновид когезії, характерний для текстів потоку свідомості [6, с. 7–10].

Підсумовуючи основні теоретичні напрацювання з цієї проблематики, маємо всі підстави вважати дискурсивні маркери одним із продуктивних засобів вираження когезії та когерентності в тексті. Підтвердженням цього є те, що дискурсивні одиниці з одного боку, забезпечують зв'язність тексту і формують структуру дискурсу, а з іншого – відображають процес взаємодії мовця і слухача, позицію мовця, те, як він інтерпретує факти, про які повідомляє, як оцінює їхню важли-

вість, правдоподібність або ймовірність [9, с. 185]. На переконання Ю. В. Невської, дискурсивні одиниці – це слова або висловлення, які належать до дискурсу чи його частини, а не до окремого члена висловлення й спрямовані на його організацію й авторизацію [17, с. 154]. Вони не тільки формують структуру дискурсу, забезпечують логічний і послідовний виклад матеріалу, а й дають можливість виявити та зрозуміти авторську позицію, функціонують як компоненти, які формують мовну особистість і дозволяють досягнути авторське світовідчуття, оскільки, як правило, мовець вживає їх інтуїтивно.

В українському мовознавстві є чимало спроб систематизування дискурсивних одиниць на основі їхнього функційного й комунікативного навантаження. Спираючись на наукові дослідження Ф. С. Бацевича, О. І. Ілик, Ю. В. Невської, І. С. Огієнко, Н. В. Павлик, В. Fraser, виокремлюємо групу дискурсивних маркерів, які забезпечують уведення різних аспектів додаткової інформації [3; 10; 17; 18; 19; 29]. Ця група репрезентована дискурсивними маркерами *між іншим, до речі, до слова, до цього ще, до того ж, насправді, крім того (окрім того)*. Основне функційне навантаження цих одиниць полягає в приєднанні додаткової інформації, що доповнює, уточнює чи конкретизує думку, висловлену в попередньому контексті:

Дискурсивні одиниці, виступаючи засобами вираження когезії та когерентності, здатні виконувати різні прагматичні функції: приєднувати інформацію, на якій автор акцентує увагу, або вводити оцінний коментар.

Письменник доволі часто подає інформацію, яка є особливо значущою для персонажа, з метою підтвердити першосказане, переконати співрозмовника, деталізувати щось, роз'яснити:

– Ну, не ображайся, – запропонував примирливо. – Усе, що я хотів сказати... Що ти розвивасишся. Розумієш?

– Усе, що я хотіла тобі сказати... я сказала, – відповіла Майка.

– Ого, які ми вразливі! А чого ти очікувала? Я, до речі, витримав конкурс і півроку був на випробувальному терміні, перш ніж мене зарахували до штату. А ти... (Люко Дашвар «На запах м'яса»).

При цьому автор може використовувати повторну номінацію, щоб дати додаткову характеристику особі, предмету чи явищу. У таких випадках дискурсивний маркер часто приєднує текстовий фрагмент, який спирається на лексичний повтор:

Поговорили ми ще трохи про те, як добре бути знаменитим артистом, і послули. І наснився мені сон...

Між іншим, сни мені чомусь часто сняться якісь плутані, фантастично-пригодницькі. І я люблю їх розказувати. Ява завжди просить мене: «А розкажи-но, що тобі снилось». І я охоче розказую... Ява заздрить на мої сни (йому сниться якась нісенітниця) і каже, що я у снах більший геній, ніж у житті, І було б для мене, мабуть, добре, якби я завжди спав і не просинався...

Отож-бо наснилося мені... (В. Нестайко «Тореадори з Васюківки»).

Як бачимо, дискурсивне слово вводить у контекст цілу мережу повторюваних словоформ, що розгортають сюжетну колізію, експревізують оповідь.

Порівн. ще:

Цього ж року і наш малий піде до школи.... *До речі*, цей рік – це ще й Рік Дитини, «рік реалізації всіх прав дітей усього світу». Добре сказано: *всіх прав і всіх дітей* (Л. Костенко «Записки українського самашедшого»). Дискурсивний маркер своєрідно концептуалізує образ у логічній організації тексту.

Інколи думка чи факт, на якому акцентує увагу автор, розкриває зміст і деталі не всього правого контексту, а лише якоїсь його частини, переважно певного поняття, вислову, предмета тощо. Такий коментар, розміщений у дужках, не поширюється далі в тексті, разом зі словом-маркером відіграє роль вставленої конструкції, яка певною мірою проливає світло на загальноконтекстуальну ситуацію і через авторську ерудицію зумовлює читацьку інтенційність сприйняття: *Дерев'яна, кована міддю брама зарипіла, як татарський віз (якого, до речі, ніколи не мастять, бо що більше він рипить, то більше здобич везе, окрім того, чесному чоловікові нічого ховати від сторонніх, то тільки злодії ходять і їздять нечутно), і нас впустили туди, де чи й був бодай один козак за всі віки* (П. Загребельний «Я, Богдан»).

Доповнення через констатацію загальновідомого факту допомагає підтвердити інформацію, факт, ситуацію, подані в основній частині, а також наголосити на їх винятковості та важливості: *Він прожив зазедве не триста літ, і це був щасливий рідкісний випадок, бо якщо природа й подарувала їм, воронам, таке довголіття, насправді мало хто дотягував і до ста* (В. Шкляр «Чорний ворон. Залишенець»).

Основне функційне навантаження дискурсивного маркера *до слова* полягає у залученні додат-

кової інформації, що має відтінок побіжного зауваження, введеного для доповнення попередньої думки щодо певного об'єкта, персонажа: *Четверта космічна – швидкість, за якої тіло здатне подолати притягання нашої галактики. До слова, наша галактика називається Молочним шляхом* (Л. Дереш «Намір»).

Автор може вводити додаткову інформацію про якісь специфічні риси об'єкта повідомлення або характер, внутрішні риси людини, про яких розповідає. У такому випадку він акцентує увагу читача на тій частині контексту, яка приєднана дискурсивним маркером: *Напій був настоящий на безлічі інгредієнтів, серед яких – дубова кора, калган, горіх і ще «дев'ять секретних трав». До того ж напій мав обертів сімдесят щонайменше* (Д. Білий «Тремтіння землі»).

Окрім акцентування уваги читача на певній інформації, дискурсивні одиниці можуть приєднувати коментар, який має оцінний характер, тобто виражає суб'єктивне судження автора: – *Але навіщо цей хлопець крав картини, топтав вінок, і ... – А хлопець, між іншим, симпатичний! Ні, я розумію, що він, як усе про те свідчить, накоїв щось страшне* (Є. Кононенко «Імітація»).

Подібними маркерами може включатися інформація, що стосується введення в контекст певного суб'єкта, оцінна, характеристична думка

щодо якого стає важливою для розуміння лівобічного опису персонажа:

Так-так, звісно, Владик вихований, освічений молодий чоловік, встояти перед шармом такого чоловіка майже неможливо. До слова, це все заслуга Ірени Георгіївни, моєї дружини. Вона ніколи не жаліла сили, натхнення, запалу, часу та й грошей, звичайно, на його виховання (Д. Корній «Тому, що ти є»). Такий коментар акцентує на важливості доданого уточнення для самого автора.

Висновки. Розуміючи когезію та когерентність як основні категорії текстово-дискурсивних побудов, важливими репрезентантами таких категорій розглядаємо численні лексико-граматичні одиниці, що останнім часом стали широкоживаними в науковій літературі для опису художніх (і не тільки) структур як дискурсивні слова (дискурсивні маркери). Як показують спостереження над текстами української художньої прози, такі дискурсивні маркери забезпечують композиційно-змістову організацію тексту, зокрема, указують на узагальнення, результат, висновки або послідовність введення інформації, джерело повідомлюваного тощо, а також допомагають виокремити, уточнити, підтвердити певну думку, наголосити на тому чи тому факті, події, ситуації, ввести додаткову, важливу або менш важливу тему повідомлення чи інформації, розгорнути її в певній модальності.

Список літератури:

1. Балабан О. О. Дискурс-теорії і дискурс-аналіз: історія та перспективи. *Актуальні проблеми іноземної філології*. 2010. Вип. 5. С. 13–21.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Академія, 2004. 344 с.
3. Бацевич Ф. С. Частки української мови як дискурсивні слова : монографія / Флорій Бацевич. Львів: ПАІС, 2014. 228 с.
4. Белова А. Д. Поняття «стиль», «жанр», «дискурс», «текст» у сучасній лінгвістиці. *Вісник КНУ. Іноземна філологія*. Київ, 2002. С. 11–14.
5. Гудзь Н. О. Генезис поняття «ДИСКУРС» у сучасній лінгвістиці. *Наукові записки КДПУ ім. В. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. Кіровоград, 2012. Вип. 105. С. 442–445.
6. Єфименко В. А. Дискурсивна характеристика потоку свідомості в англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 1997. 16 с.
7. Загнітко А. П. Основи дискурсології: науково-навчальне видання. Донецьк : ДонНУ, 2008. 194 с.
8. Загнітко А. П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 4. 388 с.
9. Ілік О. І. Дискурсивні слова: ознаки та критерії виділення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2013. Вип. 38. С. 185–188. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_38_59
10. Ілік О. І. Класифікації дискурсивних слів у сучасному мовознавстві. *Лінгвістичні студії*. 2014. Вип. 28. С. 73–81. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/lingst_2014_28_12
11. Карп М. А. Засоби когезії і когерентності у мультимодальному художньому прозовому тексті. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. Вип. 23(1). С. 43–50.
12. Ковальчук М. С. Алексєєв В. С. Метафорична когезія у прозі Ліни Костенко. *Вісник Дніпропетровського університету*. 2017. Т. 25. Вип. 23(2). С. 47–52.
13. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського та постмодерністського художнього дискурсу: монографія / за ред. К. Г. Городенської. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 320 с.
14. Кондратьєва О. В. Когезія та когерентність у перекладі наукової прози (на матеріалі наукових статей та монографій): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.16. Київ, 2011. 243 с.

15. Корольов І. Р. Поняття дискурсу в сучасному мовознавстві: визначення, структура, типологія. *Studia linguistica*. 2012. Вип. 6(2). С. 285–305. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Stling_2012_6%282%29_48
16. Морозова О. І. Дискурс як когнітивно-комунікативна подія. *Науковий вісник Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки*. 2010. № 7. С. 134–138.
17. Невська Ю. В. Дискурсиви в організації й авторизації епістолярного дискурсу: типологічно-прагматичний аспект (на матеріалі епістолярію М. Куліша): дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Харків, 2018. 287 с.
18. Огієнко І. С. Дискурсивні слова турецького походження в текстах сучасних болгарських мас-медіа: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03 Київ, 2009. 20 с.
19. Павлик Н. В. Типологія дискурсивних одиниць в українському епістолярному мовленні: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2005. 22 с.
20. Приходько А. М. Концептологія дискурсу: апелювання концептів до дискурсів. *Англїстика та американистика*. 2013. Вип. 10. С. 43–50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/antame_2013_10_14
21. Радзівська Т. В. Дискурсивні аспекти динаміки української мови в контексті активних мовних процесів у слов'янському світі. *Мовознавство*. 2013. № 2–3. С. 149–162.
22. Радзівська Т. В. Комунікативно-прагматичні аспекти текстотворення: дис. ...док. філол. наук: 10.02.15. Київ, 1999. 390 с.
23. Рибачок С. М. Термінологічна лексика як засіб когезії англomовного економічного тексту: автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2004. 20 с.
24. Рябова К. О. Цілісність і зв'язність як основні текстуальні категорії. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31 (70). № 4. С. 173–176.
25. Сас В. З. Маркери когерентності в ідіодискурсі Франца Кафки: дис. ...канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2017. 199 с.
26. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність [На матеріалах сучасної газетної публіцистики]: монографія / за ред. В. В. Різуна. Київ, 2002. 392 с.
27. Станіслав О. В. До питання зв'язності тексту (на матеріалі французької мови). *Мова і культура*. 2012. Вип. 15. Т. 6. С. 159–164.
28. Шайнер І. І. Засоби когезії як забезпечення цілісності лексико-семантичного простору твору (на матеріалі сучасних британських романів на військову тематику). *Молодий вчений*. 2018. № 7(59). С. 450–455.
29. Fraser B. Pragmatic markers. *Pragmatics*. 1996. № 6(2). Р. 167–190.
30. Halliday M., Hasan R. Cohesion in English. Routledge, 2013. 374 p.

Hrabova A. R. TEXT-FORMING FUNCTION OF DISCOURSE MARKERS IN LITERARY DISCOURSE

The concepts of «cohesion» and «coherence» as the main categories of discourse and text are analysed in the article. Cohesion is defined as a special form of connection between parts of the text that contribute to its structural organisation. Cohesion implies the semantic unity of individual text segments and the content as a whole. The main types of cohesion implemented at different linguistic levels, in particular, grammatical, lexical, logical, and stylistic, are considered. One of the means of expressing cohesion and coherence is discourse markers – special units that form the structure of the discourse, ensure its semantic unity, and at the same time reflect the true intentions and aspirations of the author. Based on the scientific research of Ukrainian scholars, a group of discourse units has been identified that is used for the introduction of various aspects of additional information. The functioning of these discourse markers as means of expressing cohesion and coherence is studied on the basis of literary discourse texts. The contexts allowed us to assert that the main functional load of this group of discourse units is to add information that clarifies and specifies the idea expressed in the previous context. The investigation has shown that discourse markers serve as a means of expressing cohesion and coherence. They can also perform various pragmatic functions, in particular, attach information that the author emphasises or introduce an evaluative comment. According to our observations, discourse markers perform several functions simultaneously, contribute to the logical organisation of the text, ensure its semantic integrity, link left and right contexts, allow the reader to focus on certain information, emphasise its importance and exclusivity, and express the author's subjective opinion of what is said.

Key words: discourse, text as literary discourse, discourse marker, text, cohesion, coherence.

Дмитренко Є. В.

Національний аерокосмічний університет імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

ВИПАДКИ ПОРУШЕННЯ МОВНИХ НОРМ У ТЕКСТАХ АНОТАЦІЙ ДО ДИСЕРТАЦІЙ PhD ТЕХНІЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті охарактеризовано й систематизовано випадки порушення мовних норм у текстах анотацій до дисертацій, поданих на здобуття ступеня доктора філософії технічних спеціальностей. Для цього проаналізовано анотації, які розміщено у відкритому доступі в інформаційній системі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Виявлені випадки порушення мовних норм були систематизовані, до кожного випадку подані та прокоментовані ілюстративні фрагменти текстів анотацій, що містять відповідні мовні аномалії. Також надано рекомендації щодо їх виправлення. Виявлено, що найчастіше для здобувачів освітньо-наукового рівня проблемним є вживання віддієслівних іменників, що віднесено до лексико-граматичних невправностей, також у цій групі зібрано випадки логічно недоречного уживання інфінітивів, зворотних та безособових форм дієслів. Це призводить до порушення динаміки сприймання тексту та ускладнює розуміння змісту. Також в анотаціях до дисертацій технічного профілю є пунктуаційні помилки: кома між частинами сполучників при однорідних членах речення, перед сполучниками між частинами складносурядного речення. Меншою мірою зустрічаються граматичні та орфографічні помилки. Граматичні помилки представлені неправильно побудованою конструкцій з прийменниками та некоректним використанням форм займенників. Орфографічні помилки стосуються правопису складних слів через дефіс. Досить часто зустрічаються порушення правил милозвучності, тобто нехтування чергуванням прийменників і сполучників як між словами, так і на початку речення. За результатами спостереження надано рекомендації щодо можливих шляхів покращення прикритої ситуації. Це можуть бути спецкурси щодо мовно-стилістичного оформлення дисертаційних досліджень; індивідуальне консультування з викладачем-філологом під час підготовки тексту дисертації до захисту, звернення до послуг професійного редактора.

Ключові слова: мовні норми, мовні помилки, лексичні помилки, граматичні помилки, орфографічні помилки, пунктуаційні помилки, технічна галузь, анотація, освітньо-науковий рівень вищої освіти.

Постановка проблеми. Випадки порушення мовних норм у будь-яких соціально значимих текстах є прикрими «подразниками» для реципієнта та чинником порушення динаміки сприйняття інформації («Усе, що затримує увагу на слові, будь-яка його нечіткість, незвичність відволікають від змісту» [6, с. 111], а також, безумовно, маркером того загального рівня, на якому представники певного соціуму володіють національною літературною мовою. Маючи власний досвід роботи із документами атестаційних справ здобувачів наукового ступеня доктора філософії у технічному ЗВО, зокрема анотаціями до дисертацій, можемо стверджувати, що науково-технічна освіта, на жаль, залишає помітні прогалини у спеціальній мовній підготовці молодих учених, що безпосередньо відбивається в тій кількості помилок, якою, на жаль, подекуди мало не рясніють названі вище тексти. Почасти це пояснюється й специфі-

кою технічної освіти, де власне технічна складова об'єктивно превалює над загальногуманітарною, а отже й мовною підготовкою. Тим більше, якщо в ЗМІ, наприклад, «відповідальність за належне мовне оформлення повідомлення поділяє разом з його автором (журналістом) редактор ЗМК, який цю інформацію оприлюднює» [6, с. 111], то науковець, публікуючи свій доробок, сам відповідає за мовну вправність власного тексту.

Отже, у нашому випадку анотація – вторинний текст, покликаний відносно коротко, але ёмно передати зміст науково-технічної тематики. Анотація стає змістовою «квінтесенцією», яка має бути бездоганною щодо мовного оформлення, по-перше, тому що це – одна з настанов МОН, а по-друге, тому що анотація репрезентує, окрім власне змісту дослідження, ще й самого автора, зокрема його рівень грамотності. До того ж, як зауважує Катерина Серажим, «інформаційний

простір повинен заповнюватися комунікативно досконалими матеріалами» [6, с. 111], і з цим важко не погодитися. Відтак, анотації до дисертацій PhD оприлюднюються й знаходяться у відкритому доступі, зокрема в інформаційній системі Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, репозитарії наукових текстів УкрІНТЕІ, у науково-технічних бібліотеках ЗВО, тож маємо достатньо аргументів, аби подбати про абсолютну мовну вправність цих текстів.

Аналіз основних досліджень і публікацій. У численних публікаціях дотичної тематики можна умовно вирізнити два аспекти, що їх висвітлюють дослідники анормативних мовних явищ: теоретичний і прикладний. Теоретичний аспект здебільшого пов'язаний із вирізненням і визначенням понять «помилка», «порушення мовних норм», «мовні недоліки» тощо, були й спроби дібрати універсальний термін для подібних явищ, як от Т. Шульга, наприклад, запропонувала використовувати «для усіх цих аномалій, анормативів поняття *мовленнєва девіація* (курсив Т. Шульги)» [10, с. 164].

Прикладний же аспект полягає в безпосередньому виявленні помилок у різного роду текстах із подальшим виправленням і рекомендаціями для запобігання подібним явищам (К. Серажим, О. Коновченко, Т. Марченко та інші). Наші спостереження цілком збігаються із заувагою Олени Коновченко, що мовознавці «активно вивчають питання мовних помилок, що характерні для усного та писемного мовлення представників певних професій – державних службовців, законотворців, правників й особливо журналістів» [3, с. 26]. Проте додамо, що мовно-стилістичні невірності саме науково-технічних текстів рідше потрапляють у поле зору філологів. Зокрема дослідила мовні помилки, яких припускаються студенти технічних спеціальностей у наукових роботах, Тетяна Марченко [4]. Олена Коновченко проаналізувала помилки у роботах студентів технічних спеціальностей, хоча власне досліджувані тексти не технічної тематики (йдеться про резюме) [3]. Відтак, науково-технічний текст аналізують і перекладознавці, зокрема О. Москалюк [5], Є. Сусіденко і С. Баранова [7], І. Суїма [1], А. Шишко [9], чия увагу привертають «лексико-граматичні та лінгвопрагматичні особливості текстів англomовного науково-технічного дискурсу та складнощі, які виникають у їх перекладі у зв'язку з істотною відмінністю україномовної наукової лексики від англійських одиниць [7, с. 244], що може потенційно спричиняти

помилки в україномовних науково-технічних текстах. Також цікавим є психолінгвістичний підхід, коли увага «зосереджена на вивченні розумових операцій перекладача <...>, що визначають розуміння, вибір мовних засобів та їх застосування» [5, с. 104], що не може, як на наше переконання, не впливати на мовно-стилістичну коректність уже україномовного технічного тексту.

Ми переглянули публікації за тринадцять років (2011–2024 рр.), і показово, що весь час автори однаково наголошували і наголошують на актуальності проблеми мовних помилок у текстах різного призначення, тож очевидно є потреба «в удосконаленні їхніх умінь і навичок правильного, безпомилкового вираження думок українською науковою мовою» (166, Шульга) і наші спостереження також це підтверджують.

Постановка завдання. Мета нашої статті – охарактеризувати й систематизувати випадки порушення мовних норм, що їх виявлено в текстах анотацій до дисертацій, поданих на здобуття ступеня доктора філософії технічних спеціальностей.

Виклад основного матеріалу. В анотаціях до дисертацій, поданих на здобуття наукового ступеня доктора філософії технічних спеціальностей, знаходимо різного роду порушення мовних норм. Ми проаналізували близько тридцяти анотацій до дисертацій зі спеціальностей 122 Комп'ютерні науки та інформаційні технології, 123 Комп'ютерна інженерія, 125 Кібербезпека, 132 Матеріалознавство, 134 Авіаційна та ракетно-космічна техніка, 142 Енергетичне машинобудування, 172 Телекомунікації та радіотехніка, що їх розміщено в інформаційній системі Національного агентства зі забезпечення якості вищої освіти [2].

Зауважимо, що ми вживаємо сполуку «порушення мовних норм» як загальну назву, що охоплює власне помилки (орфографічні, граматичні, пунктуаційні, що їх описує оновлений Український правопис [8]), лексичні та лексико-граматичні невірності (неточне слововживання, тавтологія, плеоназм, русизми) та логічні спотворення (передусім на рівні структури речення). Втім, не завжди той чи інший анорматив можна чітко класифікувати: нерідко одне явище зумовлює інше, тож згруповування може видатися дещо умовним. Відтак, класифікація помилок також потребує уточнення, що може стати предметом окремої студії.

Отже, зазначені помилки ми об'єднали в кілька груп, що їх наводимо нижче.

1. Орфографічні помилки (їх у цілому не багато і це передусім правопис складних слів

з іншомовними основами разом, окремо, через дефіс): у *бізнес моделях* (треба у *бізнес-моделях*), *інтернет телефонія* (правильно *інтернет-телефонія*), *інтернетсервіси* (має бути *інтернет-сервіси*); *ринок ІТ послуг* (правильно *ІТ-послуг*). Також подекуди зустрічається помилкове написання займенників з часткою *будь*: *будь яка модернізація*; *для будь якого бізнесу* (правильно *будь-яка* і *для будь-якого*).

2. Нехтування правилами милозвучності (зустрічається доволі часто): *Вроботі виконано* (правильно *У роботі виконано*), *з'єднання силових нервюр з монолітною панеллю* (має бути *нервюр із монолітною*); *вмісту згаданих елементів в наплавних матеріалах* (правильно *елементів у наплавних*); не лише *збитки*, *а і новий досвід* (має бути *а й новий*); *відбувається у малих діапазонах* (правильно *відбувається в малих*); *потребу у розробці* (правильно *потребу в розробці* або краще *потребу розробити*); *веб-сервісів в першу чергу* (має бути *веб-сервісів у першу*); *напрацювань в галузі* (треба *напрацювань у галузі*); *конструкції гідрогенераторів в залежності від* (правильно *гідрогенераторів у залежності* або без прийменника: *генераторів залежно від*); *стану гідроагрегатів в різних режимах* (правильно *гідроагрегатів у різних*); *будуть корелюватись з експериментальними* (правильно *корелюватися з*); *та з задовільною точністю* (правильно *зі задовільною*).

3. Порушення лексичних норм. Їх можна умовно розподілити на дві категорії. Перша – власне лексичні помилки, зокрема неточне слововживання, тавтологія і плеоназм, використання русизмів: *ІТ-команди поклали чимало зусиль* (має бути *доклали*); *поставлені такі задачі* (замість *такі завдання*); *дані знання* (правильно *такі* або *ці знання*); *на основі наступних наукових методів* (правильно *таких наукових методів*); *вимог <...>, що пред'являються в області будівництва* (замість *висуваються в галузі* або *у сфері*); *з іншої сторони існує* (правильно *з іншого боку*); *відзначено значний вплив* (можна замінити на *підкреслено/акцентовано/помічено значний вплив*); *методи визначення значень* (тут спеціальне поняття, тож у суворому розумінні тавтологія може бути виправданою, хоча за можливості краще вжити *методи віднайдення значень* або *методи визначення показників*); *що містить в собі* (достатньо лише *містить*), *включає в себе* (ми рекомендували б взагалі замінити на *охоплює, містить* або *передбачає* залежно від контексту).

Окремо наголосимо на випадках неточного слововживання, спричиненого тим, що здобувачі

не розрізняють значень віддієслівних іменників: *робота присвячена розробці* та *удосконаленню* (правильно *присвячена розробленню* та *удосконаленню*, до того ж тут і тавтологія: *робота... розробленню*, краще замінити *дисертація присвячена* або *дослідження присвячене*), *результати обробки експериментальних характеристик* (правильно *результати оброблення*); *методів аналізу, моделювання, оцінки та оптимізації*; *для оцінки її основних параметрів* (має бути в обох випадках *оцінювання*); *можливостей передачі звуку й відео* (тут правильним буде іменник *передавання*), *методів цифрової обробки біомедичних сигналів* (правильно *цифрового оброблення*), *закономірності зносу <...> деталей* (правильно *зношування*).

4. Граматичні помилки. Зустрічаються зрідка, серед віднайдених – типові некоректні прийменникові конструкції на зразок *ранжування СУ по цьому критерію* (замість *за цим критерієм*); *згідно даних аналізу* (правильно *згідно з даними*). Також помітною є проблема щодо розрізнення форм особового та присвійного займенників їх / їхній, їхня, їхнє, їхні: *що зумовлено їх унікальними властивостями* (тут має бути *їхніми*); *проведено перевірку адекватності <...> моделей СУ та їх елементів* (має бути *їхніх елементів*); *визначити їх параметри* (правильно *їхні параметри*).

5. Лексико-граматичні невірності. Розглядаємо їх як окрему категорію мовних недоліків – проміжні між лексикою (обиранням контекстуально адекватного лексичного значення) та граматику (обиранням контекстуально адекватної частини мови) явища. Сюди належать, зокрема, випадки некоректного використання активного дієприкметника *існуючий*: *відхилення існуючих форм від циліндричної*; *огляд існуючих моделей та методів*; *існуючі методи* (у таких випадках рекомендуємо вживати прикметники/дієприкметники *уже відомі, добре знані, раніше віднайдені/описані* або підрядну означальну *що/які існують*).

Утім, найчастіше зустрічається невинуватене вживання віддієслівних іменників замість відповідних безособових дієслівних форм: *виконано аналіз проблеми* (замість *проаналізовано проблему*); *проведено обґрунтування* (замість *обґрунтовано*); *зроблено огляд* (замість *розглянуто*); зумовлює *необхідність розробки таких методів* (краще сказати *необхідність розробити*).

Варто окремо підкреслити, на нашу думку, подібні випадки в конструкціях із надмірним

нанизуванням елементів у родовому відмінку (ця вада є практично в кожній аналізованій анотації): **проведено перевірку адекватності удосконалених математичних моделей; обґрунтована необхідність удосконалення математичних моделей робочого процесу камери згоряння і СУ [силової установки – Прим. наша]; обґрунтовано необхідність створення математичних методів, технології та технологічних процесів виготовлення конструктивних елементів роторів; виконаний огляд різновидів конструкції роторів гідроенергетичних машин, їх особливостей з точки зору забезпечення механічної міцності обертових елементів, послідовності збирання; присвячено вирішенню науково-технічного завдання розроблення методу інтегрованого проектування та конструювання з'єднань силових нервюр**.

Очевидно, що в подібних ситуаціях дається в знаки специфіка технічної мови, адже в ній часто терміни і поняття є багатокомпонентними сполуками з родовим відмінком (технологічні процеси виготовлення (Р.в.) конструктивних елементів (Р.в.) роторів (Р.в.); методи інтегрованого проектування (Р.в.) з'єднань (Р.в.) силових нервюр (Р.в.); забезпечення механічної міцності (Р.в.) обертових елементів (Р.в.) тощо). Відтак, уживання в реченнях ще й сполук із віддієслівним іменником для позначення власне дій на зразок виконано **огляд**, присвячено **вирішенню**, виконано **дослідження** ще більше ускладнює розуміння речення, адже в ньому стає невиправдано більше іменників. Полегшити сприйняття таких фрагментів можна, використовуючи, де це можливо, відповідні дієслівні форми, як у прикладах, що ми їх навели вище.

6. Логічні помилки. До цього виду аномальних явищ можна віднести спотворення логіки через недоречне вживання зворотних та пасивних форм дієслів: у роботах зазвичай розглядається обмежене коло СУ; обґрунтовується ефективність застосування (дія не самочинна, тож правильно у роботах <...> розглядають та обґрунтовано ефективність); Обрані шляхи вдосконалення цього підходу; Обґрунтована необхідність (пасивні дієприкметники в ролі іменної частини присудка без зазначення виконавця дії є алогічними, правильно **обрано** шляхита **обґрунтовано необхідність**).

Також у цій групі розглядаємо логічну неузгодженість частин речень (збережено пунктуацію оригіналів): **проблема вирішується опираючись тільки на досвід спеціалістів (правильно проблему вирішують, спираючись на досвід); У пер-**

шому розділі проведено аналіз <...>, розглянуто поняття <...>, визначаються сучасні підходи (логічним і послідовним було б використання в усіх частинах складносурядного речення однакової форми головного члена: *проведено, розглянуто, визначено*, тим більше зворотна форма *визначаються* не означає самочинної дії);

Науковою новизною дисертації є:

1. Вперше **розроблено** метод <...>, що дозволить обґрунтувати <...> впровадження нових послуг.

2. **Удосконалено** метод прийняття рішень з управління процесами надання телекомунікаційних послуг, шляхом прогнозування обсягу вхідного потоку та моделювання структури комп'ютерної мережі.

3. **Набула подальшого розвитку** модель <...>.

Очевидно, що потребує іншого формулювання вихідна частина речення, наприклад: *Наукова новизна полягає в такому:*...

Пунктуаційні помилки. У наведеному вище фрагменті, окрім зазначеної заміни, необхідно скоректувати пунктуацію і вживання великої/малої літери в пунктах переліку. І цей приклад, на жаль, показовий: досить часто оформленню таких типових для дисертацій структур здобувачі не приділяють належної уваги.

Інші пунктуаційні помилки зустрічаються також досить часто, в основному це вживання ком між частинами складносурядних, складно-підрядних речень: *Відмінність параметрів ЛА на крейсерському режимі польоту, які отримані в результаті моделювання від даних NASA складає близько 0,5 %. Одна з галузей країни, що може дати значний поштовх у економіці – це транспортна інфраструктура. Оцінено можливі ризики, що спричинені стейкхолдерами та їх наслідки. Багато хто вже говорить про позитивність такого революційного кроку, але нові умови створюють безпрецедентні виклики <...> і ці виклики мають бути подолані <...>. Є ризики, які можна <...> попереджувати, щоб уникнути, чи знизити ступінь ризику. У цьому реченні є ще й зайва кома перед сполучником між однорідними членами. Зустрічаємо й інші подібні випадки: *Результати роботи впроваджені в компанії ТОВ «Прогрестех-Україна», та у навчальний процес. ...вони набагато «легші» з точки зору апаратних складових комп'ютерів, або смартфонів* (тут є й логічна невправність, адже у комп'ютерів не може бути точки зору чи краще погляду, тож, уважаємо, варто вжити прийменник *щодо*). Також є ситуації, коли «загублено» кому перед другою*

частиною парного сполучника як..., так і: *Освоєно та впроваджено нові методи<...> визначення як загального_ так і локального напружено-деформованого стану...; ...що дає можливість отримати як автоматизовану зміну параметрів розрахунків_ так і більш точні результати.*

Висновки. У проаналізованих текстах анотацій до дисертацій технічних спеціальностей зустрічаються помилки різного ступеня складності: від примітивних пунктуаційних і лексичних до структурно-логічних. Найменше зустрічаємо орфографічних помилок, найбільше – лексико-граматичних, зокрема пов'язаних із некоректним вживанням віддієслівних іменників, та, як не дивно, пунктуаційних помилок. І якщо частині з них можна легко запобігти, почитавши потрібний параграф правопису, то для уникнення помилок, наприклад, пов'язаних із обиранням віддієслівного іменника, вживанням безособових або зворотних форм дієслів, пасивних конструкцій треба мати розвинене мовне чуття, ширший досвід сприйняття та продукування вправного україномовного тексту (і не

лише фахового), а також постійного розширення практики зв'язного мовлення в цілому.

Рекомендації, що їх можна реалізувати в освітньому процесі для технічних галузей на третьому рівні підготовки:

- уводити спеціальні профільні курси із поглибленого вивчення саме особливостей науково-технічного тексту і його характерних норм, зокрема в дисертаційних дослідженнях;

- безпосередньо під час підготовки тексту дисертації до захисту варто запровадити індивідуальне консультування з викладачем-філологом для виявлення та усунення проблемних мовно-стилістичних моментів у конкретній дисертації;

- зрештою, не нехтувати послугами професійного редактора.

Очевидним є висновок, що науково-технічна сфера потребує всебічного і повсякчасного «підкріплення» знань мовних норм в цілому, і не тільки в царині галузевого термінознавства, що має стати запорукою вироблення й узвичаєння коректної української науково-технічної мови.

Список літератури:

1. Suima Irina. Scientific and Technical Texts: Translation Aspects in Electrical and Computer Engineering. Innovative. *Technologies in Mechanical Engineering*. 2024. Vol. 3: Challenges and Issues of Modern Science. P. 74–82.
2. Інформаційна система Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти NAQA.Svr. URL: <https://svr.naqa.gov.ua/#/all-defenses> (дата звернення: 10.01.2024).
3. Коновченко О.В. Типові мовні помилки в резюме студентів технічних ЗВО. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Т. 35 (74). № 3, ч. 1. С. 25–30. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.3.1/05>.
4. Марченко Т.А. Основні помилки при написанні наукових робіт студентами технічних спеціальностей. *Філологічні трактати : науковий журнал*. Суми–Харків, 2019. – Т. 12. – № 3. – С. 56–62.
5. Москалюк О. Специфіка перекладу науково-технічних текстів та особливості їх сприйняття. *Закарпатські філологічні студії*. 2020. № 14. С. 103–107. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.14-2.19>.
6. Серажим К. Робота редактора з текстом: спроба аналізу причин виникнення помилок. *Масова комунікація: історія, сьогодення, перспективи*. 2013. № 3(3). С. 111–115.
7. Сусіденко Є.М., Баранова С.В. Відтворення особливостей науково-технічного тексту в перекладі. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Том 31(70). № 2, ч. 2. С. 243–248. DOI: <https://doi.org/10.32838/2663-6069/2020.2-2/42>.
8. Український правопис. URL: <https://slovnyk.ua/pravopys.php> (дата звернення 14.01.2025).
9. Шишко А.В. Сучасні питання та загальні особливості науково-технічного перекладу в сучасних умовах глобалізації. *International Science Journal of Education & Linguistics*. 2024. Vol. 3, No. 2. P. 126–133. URL: <https://isg-journal.com/isjel/article/view/671> (дата звернення 03.01.2025).
10. Шульга Т. Типові помилки в наукових роботах студентів. *Культура слова*. 2011. № 74. С. 163–166.

Dmytrenko Ye. V. CASES OF VIOLATIONS OF LANGUAGE NORMS IN THE TEXTS OF ABSTRACTS TO PhD DISSERTATIONS OF TECHNICAL FIELD

The article describes and systematizes cases of violations of language norms in the texts of abstracts to dissertations submitted for the degree of Doctor of Philosophy in technical specialties. For this purpose, abstracts that are placed in open access in the information system of the National Agency for Quality Assurance in Higher Education were analyzed. The identified cases of violations of language norms were systematized, illustrative fragments of the texts of abstracts containing the corresponding language anomalies were presented and commented on for each case. Recommendations for their correction were also provided. It was found that the most common problem for applicants of the educational and scientific level is the use of verbal nouns, which

is attributed to lexical and grammatical mistakes, and this group also includes cases of logically inappropriate use of infinitives, reflexive and impersonal forms of verbs. This leads to a disruption of the dynamics of text perception and complicates understanding of the content. Also in the abstracts to technical dissertations there are punctuation mistakes: a comma between parts of conjunctions for homogeneous members of a sentence, before conjunctions between parts of a complex sentence. To a lesser extent, grammatical and spelling mistakes are found. Grammatical mistakes are represented by the incorrect construction of constructions with prepositions and the incorrect use of pronoun forms. Spelling mistakes concern the spelling of complex words through a hyphen. Violations of the rules of harmony are quite common, that is, neglect of the alternation of prepositions and conjunctions both between words and at the beginning of a sentence. Based on the results of the observation, recommendations were given on possible ways to improve the unfortunate situation. These may include special courses on the linguistic and stylistic design of dissertation research; individual consultation with a philologist teacher during the preparation of the dissertation text for defense, and recourse to the services of a professional editor.

Key words: language norms, language mistakes, lexical mistakes, grammatical mistakes, orthographic mistakes, punctuation mistakes, technical field, abstract, educational and scientific level of higher education.

Зинякова А. А.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

НАГОЛОШЕННЯ ДІЄСЛІВ МИНУЛОГО ЧАСУ (АКЦЕНТНИЙ ТИП К) У ПОЕМІ «ЕНЕЇДА» І. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Основним завданням сучасної акцентології є ґрунтовне вивчення особливостей наголошення класичних поетичних текстів, поема ж «Енеїда» є не лише літературним першотвором, написаним українською народно-розмовною мовою, а й фундаментальною складовою соціокультурної спадщини.

У статті виявлено і схарактеризовано наголошення особових дієслів минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К) у поемі «Енеїда» І. Котляревського в зіставленні з його наголошенням у сучасній українській літературній мові.

У ході аналізу фактичного матеріалу подано загальну інформацію щодо специфіки акцентуації дієслів; зафіксовано особові дієслова минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К): біла (третьяка) (І, 28, 10) – 1 раз, біли (в трецотки) (ІІ, 44, 6) – 1 раз; боявся (І, 39, 3; ІІ, 21, 3) – двічі тощо; зроблено порівняльний аналіз наголошування зафіксованих акцентом з їхніми відповідниками в сучасних лексикографічних працях (для зіставлення використано: Головацук С. І. Складні випадки наголошення. Київ, 1995; Погрібний М. І. Орфоепічний словник. Київ, 1984; Погрібний М. І. Словник наголосів української літературної мови. Київ, 1964; Українська літературна вимова і наголос. Київ, 1973); з'ясовано, що акцентуація зафіксованих дієслів у поемі збігається з сучасною літературною (слова із 'їв, із 'їла, остáвсь, остáлись не подано сучасними словниками, а в «Словарі української мови» за редакцією Б. Грінченка дієслова з 'їсти та з'їсти й остáвити зафіксовано з кореневим наголосом; з такою ж акцентуацією вони трапляються в говірках південно-східного наріччя).

Результат наукової розвідки поглибить відомості про історію становлення й виформування українського наголосу, простежить вплив поетичного мовлення на формування акцентної норми. Подальший аналіз наголошування дієслів поеми дасть змогу мати розширену інформацію про специфіку акцентування цього класу слів від часу написання поеми й до сьогодні. Залучення ж фактичного матеріалу з праслов'янського періоду, українських акцентованих пам'яток кінця XVI – початку XVIII століть, українських говорів дозволить визначити загальні тенденції в становленні та виформуванні наголошування дієслів.

Ключові слова: акцентологія, акцентема, акцентний тип, наголос, наголошення, кореневий наголос, особові дієслова минулого часу.

Постановка проблеми. На сьогодні ключовим завданням сучасної акцентології є ґрунтовне вивчення особливостей наголошення класичних поетичних текстів, поема ж «Енеїда» І. Котляревського здавна викликала і викликає широкий інтерес науковців, бо є не лише літературним першотвором, написаним українською народно-розмовною мовою, а й фундаментальною складовою соціокультурної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У галузі акцентології дослідженням поеми займалися А. Зинякова (наголошення іменників) та В. Желязкова (наголошення прикметників, займенників, числівників). Авторки в численних публікаціях та в монографії «Наголошення іменних частин мови в поемі “Енеїда” І. П. Котляревського» [5] ґрунтовно проаналізували акцен-

туацію іменних частин мови в поемі «Енеїда» в порівнянні з їхнім наголошенням у сучасній українській літературній мові задля виявлення нових тенденцій становлення, виформування та розвитку акцентної системи української мови. Також нами зафіксовано й окремі публікації О. Коваленко (наголошення дієслів теперішнього часу) і О. Шестопад (наголошення інфінітивів). Як бачимо, поза увагою акцентологів на сьогодні залишається найфундаментальніший клас слів – дієслова, опрацювання яких дасть можливість зробити комплексний аналіз специфіки наголосової організації поеми. Пропонована наукова розвідка є продовженням наших попередніх досліджень з теми.

Варто вказати, що наголошування дієслів було в полі зору таких лінгвістів, а саме: Л. Була-

ховського, І.Огієнка, З.Веселовської, В.Русанівського, В.Скляренка (вивчення становлення і виформування наголосу дієслова), В.Винницького, В.Задорожного (характеристика сучасного стану акцентуації дієслівних форм), К.Іванночка, А.Зинякової (вивчення діалектного наголосу дієслова), Л.Легкої (характеристика акцентної системи дієслів у поетичному мовленні Лесі Українки), А.Зинякової (характеристика наголосу дієслів у поетичних текстах І.Франка, Д.Кременя).

Постановка завдання. Метою статті є виявити і схарактеризувати наголошення особових дієслів минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К) у поемі «Енеїда» І.Котляревського, зіставивши його з наголошенням у сучасній українській літературній мові.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань, а саме: подати загальну інформацію щодо специфіки акцентуації дієслів, посилаючись на роботи провідних науковців; провести відбір особових дієслів минулого часу з кореневим наголосом; порівняти наголошування зафіксованих акцентом з наголошенням у сучасних лексикографічних працях.

Джерельною базою є лексикографічні праці: Головащук С.І. Складні випадки наголошення : словник-довідник. Київ : Либідь, 1995. 192 с. (СНГ); Погрібний М.І. Орфоепічний словник. Київ : Рад. школа, 1984. 629 с. (ОС); Погрібний М.І. Словник наголосів української літературної мови. Київ : Рад. школа, 1964. 639 с. (СНП); Українська літературна вимова і наголос : словник-довідник. Київ : Наук. думка, 1973. 724 с. (УЛВН); Словарь української мови : в 4-х т. / за ред. Б.Грінченка. Київ : Наук. думка, 1996–1997. Т. 2. С. 156. Т. 3. С. 70.

Матеріалом дослідження – перші 3 (три) частини поеми «Енеїда» І.Котляревського: Котляревський І. Енеїда, поезії. Київ : Рад. письменник, 1962. 329 с.. Наголоси дієслів визначено за ритмічною будовою (у поемі застосовано силабо-тонічну систему віршування – використано 4-стопний ямб). При посилянні на поему римськими цифрами позначено частину, арабськими – строфу, рядок. Аналізовану дієслівну форму виписано стільки разів, скільки вона фіксується в тексті.

Виклад основного матеріалу. Дієслово як частина мови становить складну систему слово- і формотворення. Зазвичай дієслова утворювалися й утворюються на базі коренів інших частин мови за допомогою таких різновидів морфемного способу словотворення: префіксального, суфіксального і префіксально-суфіксального.

Зауважимо, що структура дієслова зазнала певних змін, пов'язаних з виформуванням категорії часу. З форми перфекта (лат. – завершений), що не є власне минулим часом, а поєднує в собі значення минулого й теперішнього, і котра становить собою сполуку активного нечленного (іменного) дієприкметника минулого часу на -ль, -ла, -ло та дієслова *бути* в особових формах теперішнього, залишається один дієприкметник, що переймає на себе функції дієслівної форми.

Дієслово має і своєрідну наголосову систему, бо існують певні закономірності як в наголошуванні інфінітивних форм дієслова, так і при словозміні особових форм дієслів [4, с. 312].

Л.Булаховський у праці «Український літературний наголос (Характеристика норми)» (1947) простежив зміни в наголошуванні дієслів минулого часу: *була, було, були, везла, везло, везли* (півд.-захід.), нормативними до яких є дієслова *була́, було́, були́, везла́, везло́, везли́* (півд.-сх.) [1, с. 5].

З. Веселовська проаналізувала історичні зміни, пов'язані з наголошуванням дієслів у XVI–XVII ст., серед яких є формування сучасної системи акцентуації дієслів *бути, дати, лити, пити, жити* в формах минулого часу [2].

В.Русанівський у працях «Структура українського дієслова» (1971), «Дієслово – рух, дія, образ» (1977) вказав, що наголошування дієслівних основ тісно пов'язане з приналежністю їх до певного структурного класу. Чим продуктивніший структурний клас, тим ширше коло акцетологічних типів він охоплює; більш замкнуті структурні класи основ характеризуються одноманітнішим наголошуванням. Науковець стверджував, що «дієслів із сталим наголосом в українській мові порівняно небагато. Найпоширеніше постійний наголос виявляє себе у формах дієслів доконаного виду, що мають префікс ви-: *вибігти, вибіжу, вибіжиш, вибіжемо, вибігши, вибіжи*» [6, с. 58–59]. Далі лінгвіст додав, що «Сталий наголос мають також дієслова І дієвідміни із суфіксами -ува-, -а-, -ну-, -і-, з коренем на голо-сну перед нульовим суфіксом основи, а також дієслова II дієвідміни із суфіксом -и-, якщо в інфінітиві всіх цих дієслів наголошується голосна кореневої морфеми: *перепісувати, перепісую, перепісуєш, перепісуємо, перепісуваний, перепісувавши, перепісуй*» [6, с. 59]. Змінний наголос, на думку В.Русанівського, має переважна більшість дієслів. «Серед них є одна досить компактна група: до неї належать дієслова, в яких наголос змінюється в межах суфікса основи. Таким суфіксом є -ува-, який в основі інфіні-

тива, дієприкметника минулого часу і в особових формах минулого часу має наголос на другому складі, а в решті форм – на першому: *боронувати, боронувавши, боронував – бороную, боронієш, бороніємо, бороніваний, бороніючи; авансувати, авансувавши, авансував – авансую, авансуєш, авансуємо, авансований, авансуючи*. У решті дієслів наголос переміщується з кореневої морфеми на суфіксальну, із суфіксальної морфеми на флексію і навпаки» [6, с. 59].

В.Скляренко простежив зв'язок акцентуації інфінітивів з особовими дієсловами минулого часу в статті «З історії акцентуації неозначеної форми дієслів української мови» (1991); у монографіях «Праслов'янська акцентологія» (1998), «Історія українського наголосу: Дієслово» (2017) науковець дослідив становлення наголосу дієслів (відповідно і форм минулого часу – перфекта) від праслов'янської доби й до сьогодні.

В.Винницький видрукував низку статей, присвячених наголошуванню дієслів і дієприслівників: «Акцентуація дієприслівників у поезії Т.Г.Шевченка» (1981), «Наголошування форм дієслова *бути* в поезії І. Франка (*буду – буди, будеш – будеш*)» (1981). Науковцем було з'ясовано, що деякі слова мають нормативний флексійний наголос, а інші – варіантне наголошення, а також те, що акцентуація багатьох дієслівних форм відбиває діалектне (парокситонне) наголошування [3, с. 16].

Подаємо дієслова з кореневим наголосом (акцентний тип К¹*), що були зафіксовані в тексті поеми:

біти: 3 ос., одн. *біла (третьяка)* (І, 28, 10) – 1 раз, 3 ос., мн. *біли (в трещотки)* (ІІ, 44, 6) – 1 раз;

бігати: 3 ос., одн. *бігала* (І, 59, 5) – 1 раз, 3 ос., мн. *бігали* (І, 40, 3; ІІІ, 81, 9) – двічі;

*У загальному розумінні, акцентний тип – певні схеми-моделі розташування наголосу в процесі формотворення (словозміни) чи словотворення.

бігти: інф. *бігти* (І, 61, 3; ІІ, 44, 3), 3 ос., одн. *біг* (ІІ, 62, 10) – 1 раз, 3 ос., мн. *бігли* (ІІ, 5, 7) – 1 раз;

боятися: 3 ос., одн. *боявся* (І, 39, 3; ІІ, 21, 3) – двічі;

віти: 3 ос., одн. *віло* (ІІІ, 31, 3) – 1 раз, 3 ос., мн. *віли* (ІІІ, 84, 9) – 1 раз;

вклатися/уклатися: 3 ос., одн. *вклався* (ІІ, 22, 10) – 1 раз, 3 ос., одн. *уклався* (І, 18, 3) – 1 раз;

¹ У загальному розумінні, акцентний тип – певні схеми-моделі розташування наголосу в процесі формотворення (словозміни) чи словотворення.

встати: 3 ос., мн. *встали* (І, 12, 9; ІІ, 12, 1) – двічі;

глянути: 3 ос., одн. *глянув* (І, 42, 2) – 1 раз, 3 ос., одн. *глянула* (І, 11, 7; ІІ, 27, 2) – двічі;

думати: 1 ос., одн. *думала* (ІІІ, 14, 2) – 1 раз, 3 ос., одн. *думав* (ІІ, 35, 3; І, 52, 8; ІІІ, 13, 3) – тричі;

забути: 2 ос., одн. *забув* (ІІ, 3, 10) – 1 раз, 3 ос., одн. *забув* (І, 36, 4; ІІ, 34, 10) – двічі, 1 ос., одн. *забула* (І, 61, 7) – 1 раз, 3 ос., одн. *забула* (І, 33, 9) – 1 раз;

запінитися/запінитись: 3 ос., одн. *запінилась* (І, 55, 8) – 1 раз, 3 ос., одн. *запінилася* (ІІІ, 36, 6) – 1 раз;

засісти: 3 ос., одн. *засів* (І, 42, 10; ІІ, 48, 2) – двічі;

здужати: 3 ос., одн. *здужав* (ІІ, 16, 4) – 1 раз, 3 ос., мн. *здужали* (І, 32, 10) – 1 раз;

знати: інф. *знать* (ІІІ, 5, 10), *знати* (І, 45, 9; ІІІ, 20, 8; ІІІ, 25, 6), 2 ос., одн. *знав* (І, 54, 5) – 1 раз, 3 ос., одн. *знав* (І, 19, 9; І, 50, 4; ІІ, 27, 10; ІІІ, 8, 9; ІІ, 52, 10; ІІ, 51, 1; ІІІ, 4, 7) – 7 разів, 3 ос., одн. *знала* (І, 35, 6) – 1 раз, 2 ос., мн. *знали* (І, 57, 8) – 1 раз, 3 ос., мн. *знали* (ІІ, 2, 9; ІІІ, 2, 9) – двічі;

злизти: 3 ос., одн. *злиз* (ІІ, 9, 10) – 1 раз, 3 ос., одн. *злизла* (ІІІ, 34, 2) – 1 раз;

із'їсти: 3 ос., одн. *із'їв* (І, 34, 2) – 1 раз, 3 ос., одн. *із'їла* (І, 55, 9) – 1 раз;

їздити: 3 ос., одн. *їздив* (ІІ, 70, 7; ІІ, 72, 2;) – двічі;

їсти: інф. *їсть* (ІІ, 12, 10), *їсти* (І, 19, 4), 3 ос., одн. *їла* (І, 59, 2) – 1 раз, 3 ос., мн. *їли* (І, 25, 9; І, 26, 1; ІІ, 28, 3) – тричі;

їхати: інф. *їхати* (ІІ, 4, 9), 3 ос., одн. *їхав* (ІІ, 60, 8) – 1 раз;

кінутись: 3 ос., одн. *кінувся* (ІІ, 51, 5; ІІІ, 68, 2) – двічі;

клікнути: 3 ос., одн. *клікнула* (І, 60, 1) – 1 раз, 3 ос., мн. *клікнули* (І, 25, 10) – 1 раз;

крікнути: 3 ос., одн. *крікнув* (І, 8, 7; ІІ, 16, 10) – двічі;

лаяти: інф. *лаяти* (ІІ, 28, 2), 3 ос., одн. *лаяв* (І, 42, 7; ІІ, 45, 9) – двічі;

мати: 2 ос., одн. *мав* (І, 54, 6) – 1 раз, 3 ос., одн. *мав* (І, 37, 10; І, 39, 5; ІІ, 3, 3; ІІІ, 7, 8) – 4 рази, одн. *мала* (І, 28, 1; І, 40, 5) – двічі;

наїстися: 3 ос., мн. *наїлися* (І, 35, 3; ІІ, 13, 8) – двічі;

накласти: 3 ос., одн. *наклав* (І, 53, 3) – 1 раз, 3 ос., мн. *наклали* (ІІ, 6, 5; ІІ, 12, 3) – двічі;

обдуться: 3 ос., одн. *обдівся* (ІІ, 15, 5; ІІ, 30, 3) – двічі;

остатиться/остатиться: інф. *остатиться* (ІІ, 41, 8), 3 ос., одн. *оставсь* (І, 57, 7) – 1 раз, 3 ос., мн. *остались* (ІІ, 57, 1) – 1 раз;

охля́ти: 2 ос., одн. охля́в (II, 54, 3) – 1 раз, 3 ос., одн. охля́в (II, 15, 8) – 1 раз, 1 ос., мн. охля́ли (I, 23, 7) – 1 раз;

пла́кати: 3 ос., одн. пла́кав (II, 1, 6) – 1 раз, 3 ос., одн. пла́кала (I, 59, 4) – 1 раз;

поба́чити: 3 ос., одн. поба́чив (II, 53, 5) – 1 раз, 3 ос., одн. поба́чила (I, 4, 1; I, 13, 3) – двічі, 3 ос., мн. поба́чили (III, 5, 4) – 1 раз;

побі́гти: 3 ос., одн. побі́г (I, 58, 4; II, 44, 4) – двічі, 3 ос., одн. побі́гла (I, 40, 6; II, 36, 10; II, 61, 3) – тричі;

пої́хати: 3 ос., одн. пої́хав (I, 6, 16) – 1 раз, 3 ос., одн. пої́хала (II, 61, 5) – 1 раз;

поста́вити: інф. поста́вити (II, 10, 2), 3 ос., одн. поста́вила (I, 5, 5) – 1 раз;

прибі́гти: 3 ос., одн. прибі́г (I, 44, 1; I, 58, 5; I, 58, 6) – тричі;

пропа́сти: 1 ос., одн. пропа́ла (I, 60, 7) – 1 раз, 3 ос., мн. пропа́ли (II, 73, 10) – 1 раз;

прочу́матися: 3 ос., одн. прочу́мався (I, 18, 1; II, 14, 6) – двічі;

розка́зувати: 3 ос., одн. розка́зував (III, 99, 3; III, 99, 9) – двічі;

розсе́рдитися: 3 ос., одн. розсе́рдився (I, 42, 5; II, 32, 1) – двічі;

сі́сти: інф. сі́сти (II, 71, 2), 3 ос., одн. сі́ла (I, 5, 7; I, 59, 8) – двічі;

слу́хати: інф. слу́хатъ (II, 21, 10), 3 ос., одн. слу́хав (II, 32, 8) – 1 раз;

уме́рти: 3 ос., одн. уме́р (I, 18, 8; II, 8, 7) – двічі;

умі́тися: 3 ос., одн. умі́вся (I, 34, 3) – 1 раз, 3 ос., одн. умі́лася (I, 13, 5) – 1 раз;

упа́сти: 3 ос., одн. упав (II, 32, 7) – 1 раз, 3 ос., мн. упали (I, 32, 6) – 1 раз;

хлі́пати: інф. хлі́патъ (I, 14, 7), 3 ос., одн. хлі́пала (I, 63, 7) – 1 раз;

чу́ти: інф. чу́ти (II, 18, 8), 3 ос., одн. чув (II, 15, 2) – 1 раз;

Таблиця 1

Таблиця наголошування дієслів поеми в порівнянні з їхнім наголошуванням у лексикографічних джерелах

«Енеїда»	СНП	УЛВН	ОС	СНГ
1	2	3	4	5
бі́ла	бі́ла – с. 34	бі́ла – с. 45	бі́ла – с. 50	бі́ла – с. 13
бі́ли	бі́ли – с. 34	бі́ли – с. 45	бі́ли – с. 50	бі́ли – с. 13
бі́г	бі́г – с. 34	бі́г – с. 45	бі́г – с. 50	бі́г – с. 13
бі́гала	бі́гала – с. 34	бі́гала – с. 45	бі́гала – с. 50	не зафіксовано
бі́гали	бі́гали – с. 34	бі́гали – с. 45	бі́гали – с. 50	не зафіксовано
бі́гли	бі́гли – с. 34	бі́гли – с. 45	бі́гли – с. 50	бі́гли – с. 13
бо́явся	бо́явся – с. 42	бо́явся – с. 54	бо́явся – с. 57	бо́явся – с. 16
ві́ли	ві́ли – с. 78	ві́ли – с. 89	ві́ли – с. 94	ві́ли – с. 25
ві́ло	ві́ло – с. 78	ві́ло – с. 89	ві́ло – с. 94	ві́ло – с. 25
вкла́вся	кла́сти – вкла́вся – с. 252	кла́сти – вкла́вся – с. 278	кла́сти – вкла́вся – с. 273	кла́сти – вкла́вся – с. 79
вста́ли	ста́ти – вста́ли – с. 546	ста́ти – вста́ли – с. 627	ста́ти – вста́ли – с. 543	не зафіксовано
гля́нув	гля́нув – с. 121	гля́нув – с. 134	не зафіксовано	не зафіксовано
гля́нула	гля́нула – с. 121	гля́нула – с. 134	не зафіксовано	не зафіксовано
ду́мав	ду́мав – с. 168	ду́мав – с. 182	ду́мав – с. 183	не зафіксовано
ду́мала	ду́мала – с. 168	ду́мала – с. 182	ду́мала – с. 183	не зафіксовано
забу́в (1 ос., одн.)	забу́в (1 ос., одн.) – с. 183	забу́в (1 ос., одн.) – с. 202	забу́в (1 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
забу́в (3 ос., одн.)	забу́в (3 ос., одн.) – с. 183	забу́в (3 ос., одн.) – с. 202	забу́в (3 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
забу́ла (1 ос., одн.)	забу́ла (1 ос., одн.) – с. 183	забу́ла (1 ос., одн.) – с. 202	забу́ла (1 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
забу́ла (3 ос., одн.)	забу́ла (3 ос., одн.) – с. 183	забу́ла (3 ос., одн.) – с. 202	забу́ла (3 ос., одн.) – с. 201	не зафіксовано
запі́нилась	запі́нилася – с. 200	запі́нилася – с. 220	не зафіксовано	не зафіксовано
запі́нилася	запі́нилася – с. 200	запі́нилася – с. 220	не зафіксовано	не зафіксовано
засі́в	засі́в – с. 204	засі́в – с. 224	не зафіксовано	сі́сти – засі́в – с. 157
зду́жав	зду́жав – с. 218	зду́жав – с. 240	зду́жав – с. 234	не зафіксовано
зду́жали	зду́жали – с. 218	зду́жали – с. 240	зду́жали – с. 234	не зафіксовано

1	2	3	4	5
знáв (2 ос., одн.)	знáв (2 ос., одн.) – с. 225	знáв (2 ос., одн.) – с. 246	знáв (2 ос., одн.) – с. 240	не зафіксовано
знáв (3 ос., одн.)	знáв (3 ос., одн.) – с. 225	знáв (3 ос., одн.) – с. 246	знáв (3 ос., одн.) – с. 240	не зафіксовано
знáла	знáла – с. 225	знáла – с. 246	знáла – с. 240	не зафіксовано
знáли (2 ос., мн.)	знáли (2 ос., мн.) – с. 225	знáли (2 ос., мн.) – с. 246	знáли (2 ос., мн.) – с. 240	не зафіксовано
зслíз (зникнути)	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	слíзнути – зслíз – с. 159
зслíзла (зникнути)	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	слíзнути – зслíзла – с. 159
íз'íв	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
íз'íла	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
íздíв	íздíв – с. 238	íздíв – с. 263	íздíв – с. 256	не зафіксовано
íла	íла – с. 238	íла – с. 263	íла – с. 256	íла – с. 74
íли	íли – с. 238	íли – с. 263	íли – с. 256	íли – с. 74
íхав	íхав – с. 238	íхав – с. 263	íхав – с. 256	не зафіксовано
кíнувсь	кíнути – кíнувсь – с. 249	кíнути – кíнувсь – с. 275	кíнувся – с. 269	не зафіксовано
клíкнула	клíкнула – с. 253	клíкнула – с. 278	клíкнула – с. 273	клíкнула – с. 79
клíкнули	клíкнули – с. 253	клíкнули – с. 278	клíкнули – с. 273	клíкнули – с. 79
крíкнóв	крíкнóв – с. 269	крíкнóв – с. 297	крíкнóв – с. 294	крíкнóв – с. 86
лáяв	лáяв – с. 278	лáяв – с. 307	лáяв – с. 305	не зафіксовано
мáв (2 ос., одн.)	мáв (2 ос., одн.) – с. 299	мáв (2 ос., одн.) – с. 324	мáв (2 ос., одн.) – с. 326	не зафіксовано
мáв (3 ос., одн.)	мáв (3 ос., одн.) – с. 299	мáв (3 ос., одн.) – с. 324	мáв (3 ос., одн.) – с. 326	не зафіксовано
мáла	мáла – с. 299	мáла – с. 324	мáла – с. 326	не зафіксовано
наíлися	наíлися – с. 319	наíлися – с. 350	наíлися – с. 354	íсти – наíлися – с. 74
наклáв	наклáв – с. 320	наклáв – с. 351	не зафіксовано	клáсти – наклáли – с. 79
наклáли	наклáли – с. 320	наклáли – с. 351	не зафіксовано	клáсти – наклáли – с. 79
напíвсь	напíвсь – с. 323	напíвсь – с. 355	напíвсь – с. 357	напíвсь – с. 104
обдóвсь	дóти – обдóвсь – с. 168	дóти – обдóвсь – с. 183	дóти – обдóвсь – с. 184	дóти – обдóвсь – с. 55
остáвсь	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
остáлись	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано	не зафіксовано
охлáв (2 ос., одн.)	не зафіксовано	не зафіксовано	хлáти – охлáв (2 ос., одн.) – с. 598	не зафіксовано
охлáв (3 ос., одн.)	не зафіксовано	не зафіксовано	хлáти – охлáв (3 ос., одн.) – с. 598	не зафіксовано
охлáли	не зафіксовано	не зафіксовано	хлáти – охлáли – с. 598	не зафіксовано
плáкав	плáкав – с. 410	плáкав – с. 457	плáкав – с. 429	не зафіксовано
плáкала	плáкала – с. 410	плáкала – с. 457	плáкала – с. 429	не зафіксовано
побáчив	побáчив – с. 414	побáчив – с. 462	побáчив – с. 432	не зафіксовано
побáчила	побáчила – с. 414	побáчила – с. 462	побáчила – с. 432	не зафіксовано
побáчили	побáчили – с. 414	побáчили – с. 462	побáчили – с. 432	не зафіксовано
побíг	побíг – с. 414	побíг – с. 462	не зафіксовано	бíгти – побíг – с. 13
побíгла	побíгла – с. 414	побíгла – с. 462	не зафіксовано	бíгти – побíгла – с. 13
поíхав	íхати – поíхав – с. 238	поíхав – с. 472	íхав – поíхав – с. 256	не зафіксовано
поíхала	íхати – поíхала – с. 238	поíхала – с. 472	íхав – поíхала – с. 256	не зафіксовано
постáвила	стáвити – постáвила – с. 544	постáвила – с. 488	стáвити – постáвила – с. 541	не зафіксовано

1	2	3	4	5
<i>прибі́г</i>	<i>прибі́г</i> – с. 440	<i>прибі́г</i> – с. 497	не зафіксовано	<i>бі́гти</i> – <i>прибі́г</i> – с. 13
<i>пропа́ла</i>	<i>пропа́ла</i> – с. 459	<i>пропа́ла</i> – с. 526	<i>пропа́ла</i> – с. 474	<i>пропа́ла</i> – с. 141
<i>пропа́ли</i>	<i>пропа́ли</i> – с. 459	<i>пропа́ли</i> – с. 526	<i>пропа́ли</i> – с. 474	<i>пропа́ли</i> – с. 141
<i>прочу́мався</i>	<i>прочу́мався</i> – с. 466	<i>прочу́мався</i> – с. 535	<i>прочу́мався</i> – с. 478	не зафіксовано
<i>розка́зував</i>	<i>розка́зував</i> – с. 490	<i>розка́зував</i> – с. 566	<i>розка́зував</i> – с. 500	не зафіксовано
<i>розсе́рдився</i>	<i>розсе́рдився</i> – с. 498	<i>розсе́рдився</i> – с. 577	<i>се́рдитися</i> – <i>розсе́рдився</i> – с. 521	<i>се́рдити</i> – <i>розсе́рдився</i> – с. 155
<i>сі́ла</i>	<i>сі́ла</i> – с. 523	<i>сі́ла</i> – с. 602	<i>сі́ла</i> – с. 525	<i>сі́ла</i> – с. 157
<i>слухав</i>	<i>слухав</i> – с. 531	<i>слухав</i> – с. 611	<i>слухав</i> – с. 531	не зафіксовано
<i>укла́вся</i>	<i>укла́сти</i> – <i>укла́вся</i> – с. 586	<i>укла́сти</i> – <i>укла́вся</i> – с. 667	не зафіксовано	не зафіксовано
<i>уме́р</i>	<i>уме́р</i> – с. 587	<i>уме́р</i> – с. 669	<i>уме́р</i> – с. 578	<i>уме́р</i> – с. 176
<i>умі́вся</i>	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 300	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 330	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 333	не зафіксовано
<i>умі́лася</i>	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 300	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 330	<i>мі́тися</i> – <i>умі́вся</i> – с. 333	не зафіксовано
<i>упа́в</i>	<i>упа́в</i> – с. 589	<i>упа́в</i> – с. 670	<i>упа́в</i> – с. 580	<i>упа́в</i> – с. 176
<i>упа́ли</i>	<i>упа́ли</i> – с. 589	<i>упа́ли</i> – с. 670	<i>упа́ли</i> – с. 580	<i>упа́ли</i> – с. 176
<i>чу́в</i>	<i>чу́в</i> – с. 623	<i>чу́в</i> – с. 707	<i>чу́в</i> – с. 612	не зафіксовано

Акцентуація зафіксованих дієслів у поемі «Енеїда» І. Котляревського збігається з сучасною літературною. Не подано в сучасних словниках такі слова – *із'ї́в*, *із'ї́ла* (дієслова зафіксовані в формі 3 особи однини чоловічого та жіночого родів), *оста́всь*, *оста́лись* (дієслова зафіксовані в формі 3 особи однини чоловічого роду та 3 особі множини), бо вони, на сьогодні, належать до загальнонародної лексики. У «Словарі української мови» за редакцією Б.Грінченка дієслова *з'ї́сти* та *ззі́сти* й *оста́вити* зафіксовано з кореневим наголосом; з такою ж акцентуацією вони трапляються в південно-східному наріччі.

Висновки. У ході аналізу фактичного матеріалу нами було подано загальну інформацію щодо специфіки акцентуації дієслів; зафіксовано особові дієслова минулого часу з кореневим наголосом (акцентний тип К); зроблено порівняльний аналіз наголошування зафіксованих акцентом з їхніми

відповідниками в сучасних лексикографічних працях; з'ясовано, що акцентуація зафіксованих дієслів у поемі збігається з сучасною літературною (слова *із'ї́в*, *із'ї́ла*, *оста́всь*, *оста́лись* не подаються сучасними словниками, бо належать до загальнонародної лексики і вживається з кореневим наголосом). Результати наукової розвідки поглиблюють відомості про історію становлення та виформування українського наголосу, простежить вплив поетичного мовлення на формування акцентної норми. Подальший аналіз наголошування дієслів поеми дасть змогу мати розширену інформацію про специфіку акцентування цього класу слів від часу написання поеми й до сьогодні. Залучення ж фактичного матеріалу з праслов'янського періоду, з українських акцентованих пам'яток кінця XVI – початку XVIII століть, українських говорів дозволить визначити загальні тенденції в становленні та виформуванні наголошування дієслів.

Список літератури:

1. Булаховський Л. А. Український літературний наголос (характеристика норми) : посібник. Київ : Рад. школа, 1947. 56 с.
2. Веселовська З. М. З історії українського наголосу. Про наголос дієслів. *Труди філологічного факультету*. Харків, 1956. Т. 3. С. 131–141.
3. Винницький В. М. Наголошування форм дієслова бути в поезії І. Франка (*буду* – *буду*, *буде́ш* – *буде́ш*). *Культура слова*. 1981. Вип. 21. С. 10–14.
4. Винницький В. М. Українська акцентна система: становлення, розвиток. Львів : Біблос, 2002. 576 с.
5. Желязкова В. В., Зинякова А. А. Наголошення іменних частин мови в поемі «Енеїда» І. П. Котляревського : монографія. Миколаїв : Іліон, 2017. 238 с.

6. Русанівський В. М. Дієслово – рух, дія, образ. Київ : Рад. школа, 1977. 109 с.
7. Скляренко В. Г. Праслов'янська акцентологія. Київ : Українська книга, 1998. 342 с.
8. Скляренко В. Г. Історія українського наголосу: Дієслово. Київ : Наук. думка, 2017. 702 с.

**Zyniakova A. A. STRESS OF PAST TENSE VERBS (ACCENT TYPE R)
IN THE POEM *ENEIDA* BY I. KOTLIAREVSKY**

The main task of modern accentology is a thorough study of the peculiarities of the accentuation of classical poetic texts. The poem Eneida is not only a literary work written in the Ukrainian vernacular but also a fundamental component of the socio-cultural heritage.

The article reveals and examines the stress of the past tense finite verbs with root accent (accent type R) in I. Kotliarevsky's poem Eneida in comparison with the stress in the modern Ukrainian literary language.

*The analysis of the factual material provides general information on the specifics of verb accentuation; the finite verbs of the past tense with root accent (accent type R) are examined: *byla* (tretyaka) (I, 28, 10) – 1 time; *byly* (v treshchotky) (II, 44, 6) – 1 time; *boyávsya* (I, 39, 3; II, 21, 3) – twice, etc. A comparative analysis of the accentuation of the recorded accents with their correspondent forms in modern lexicographical works was conducted. For the comparative analysis, the following sources were used: Golovashchuk S. I. *Difficult Cases of Stress*. Kyiv, 1995; Pohribnyi M. I. *Orthoepic Dictionary*. Kyiv, 1984; Pohribnyi M. I. *Dictionary of Accents of the Ukrainian Literary Language*. Kyiv, 1964; *Ukrainian Literary Pronunciation and Accent*. Kyiv, 1973. As a result, it was found that the accentuation of the recorded verbs in the poem coincides with the modern literary language: the words *iz'yiv*, *iz'yila*, *ostávs'*, *ostálys'* are not presented in modern dictionaries, but in the *Dictionary of the Ukrainian Language* edited by B. Hrinchenko, the verbs *z'yisty*, *zz'isty*, and *ostávyty* are recorded with root accentuation; they occur with the same accentuation in the dialects of the southeastern part of Ukraine.*

The result of the research will deepen information about the history of the formation and shaping of the Ukrainian accent and trace the influence of poetic speech on the formation of the accentual norm. Further analysis of the accentuation of the verbs in the poem will provide expanded information on the specifics of the accentuation of this class of words from the time of the poem's composition to the present day. Involvement of the factual material from the Proto-Slavic period, Ukrainian accented monumental works of the late XVI – early XVIII centuries, and Ukrainian dialects will allow us to determine general trends in the formation and shaping of verb accentuation.

Key words: *accentology, accenteme, accent type, stress, accentuation, root stress, past tense finite verbs.*

Кондратенко Н. В.

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

НЕГАТИВНА ІНФОРМАЦІЯ В ТЕКСТІ В АСПЕКТІ СЕМАНТИКО-ТЕКСТУАЛЬНОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ЛЕКСИЧНІ ТА ФРАЗЕОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ

Статтю присвячено проблемі визначення мовних ознак негативної інформації в тексті під час проведення семантико-текстуальної лінгвістичної експертизи. Увагу скеровано на одиниці лексичного і фразеологічного рівнів як основні показники семантики негативної оцінки в тексті. Здійснено огляд основних підходів до категорії оцінки в мовознавстві та виокремлено основні лексеми і фразеологізми негативнооцінної семантики в текстах, орієнтованих на масового адресата. Мета статті – здійснити аналіз і розробити типологію мовних лексичних і фразеологічних засобів вираження негативної оцінки в текстах. Завдання дослідження: узагальнити наукові підходи до характеристики оцінки як лінгвістичної категорії; визначити групи лексем і фразеологізмів із семантикою негативної оцінки; запропонувати класифікацію лексичних і фразеологічних маркерів негативної оцінки для проведення семантико-текстуальних досліджень. Об'єктом дослідження є тексти негативнооцінного змісту, а предметом – лексичні та фразеологічні засоби вираження негативної оцінки фізичної та юридичної особи. Проаналізовано запити і висновки семантико-текстуальних експертиз, спрямовані на визначення негативної інформації в тексті. Доведено, що основними лексичними маркерами негативнооцінної інформації в тексті є інвективи різних семантичних груп (на позначення зовнішності, розумових здібностей, зовнішнього вигляду, віку, політичних поглядів, особливостей поведінки та фізичного стану), етнофобізми, okazіоналізми негативнооцінної семантики та метафори (зооморфні та артефактні), а також фразеологізми з негативнооцінним значенням. Основним засобом встановлення семантики негативної оцінки є лексикографічні джерела, комунікативна інтенція мовця та загальний контекст. Отримані результати прислужаться в практиці проведення семантико-текстуальних експертиз текстів негативнооцінного змісту.

Ключові слова: лінгвоекспертологія, семантико-текстуальна експертиза, лексичне значення, інвектива, фразеологізм, текст.

Постановка проблеми. Лінгвоекспертологія в межах сучасних інтердисциплінарних наукових підходів належить до юридичної лінгвістики та охоплює теоретичні, практичні та методологічні аспекти проведення лінгвістичної експертизи. Проблеми лінгвоекспертології набули особливого значення в останнє десятиліття, з початком відкритого збройного протистояння України проти РФ з 2014 року. Українські мовознавці (Б. Ажнюк, Л. Ажнюк, К. Голобородько, Т. Космеда, Д. Сизонов, Л. Шевченко та ін.) та науковці спеціалізованих установ судових експертиз (Ю. Браїлко, Т. Будко, С. Долинківська, Н. Кисла, Є. Ковкіна, Л. Свиридова та ін.) обґрунтували засади семантико-текстуальних досліджень текстів і висловлювань як пріоритетного напрямку лінгвоекспертного аналізу. Серед частотних запитів семантико-текстуальних експертиз особливе місце належить питанням аналізу текстів негативнооцінного змісту та форми

представлення інформації в таких текстах. З огляду на те, що в демократичній Україні свободу слова забезпечено на законодавчому рівні, негативна інформація щодо фізичної чи юридичної особи у формі оцінного судження не має правових наслідків для мовця. Саме тому виникають проблеми як виявлення негативної інформації, так і доведення форми її вираження в текстах, зокрема пов'язаних з ворожою агітацією та пропагандою. Основним етапом дослідження в такому разі стає визначення мовних маркерів негативної інформації в тексті на підставі спеціальних знань лінгвіста-експерта та з опертям на лексикографічні та наукові джерела. Серед наявних в експертній діяльності методик відсутня спеціальна методика, скерована на визначення негативної оцінки та засобів її вираження в текстах. Утім, наявна актуальна методика аналізу образливих висловлювань, що не охоплює всіх проблем, які стоять перед лінгвістом-експертом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорію оцінки ґрунтовно висвітлено в наукових розвідках українських мовознавців О.Бессонової, Т.Космеди, І.Онищенко, Г.Приходько, О.Халіман та ін. Передусім категорію оцінки досліджують в аспекті семантики (В.Кришук), прагматики (Н.Бігунова), когнітології (Г.Приходько). Т.Космеда подає таке визначення оцінки: «оцінка – це категорія, що об'єднує всі засоби, які має сучасна мова у своєму розпорядженні для категоризації й позначення розмаїття оцінних значень, що мотивовані зв'язками між мовцем і дійсністю» [5, с. 31]. А. Загнітко наводить таку дефініцію оцінки: «1) аспект семантики мовних висловів; відображення в мовних структурах особливостей членування мовцями об'єктивного світу за його ціннісними параметрами добро або зло, користь або шкода, позитивне чи негативне та ін.; 2) судження мовця, його відношення – схвалення або несхвалення, заохочення тощо – як складник стилістичної конотації» [3, т. 2, с. 349]. О.Халіман визначає оцінку як категорію різновимірну: логіко-філософську, когнітивну, лінгвофілософську, комунікативно-прагматичну, наголошуючи на її універсальному характері [13, с. 20–29], що є комплексним та аргументованим підходом. Також потрібно враховувати прагматичний аспект оцінки, що передбачає аналіз інтенцій мовця, який прагне схарактеризувати події, явища, осіб та висловити своє ставлення до них.

З лінгвокогнітивного погляду Ж.Краснобаєва-Чорна визначає особливий тип картини світу – аксіологічну картину світу [7]. Поняття ціннісної (аксіологічної) картини світу є стрижневим у низці мовознавчих праць (Ж.Краснобаєва-Чорна, М.Мамич, О.Маленко, Г.Яроцька та ін.) та передбачає потрактування в межах концептуальної картини світу з вираженням у мовній картині світу. Ціннісна картина світу має безпосереднє вираження в мовній картині світу, що втілено в засобах різних рівнів мовної системи. Проте повного переліку таких засобів вираження оцінки не існує, що і визначає актуальність нашого дослідження.

Постановка завдання. Мета нашої розвідки – проаналізувати і типологізувати лексичні та фразеологічні засоби вираження негативної оцінки в текстах, що зумовило розв'язання таких завдань: узагальнення наукових підходів до потрактування оцінки як лінгвістичної категорії; визначення лексем і фразеологізмів із семантикою негативної оцінки, релевантних для лінгвоекспертного аналізу; створення класифікації лексичних і фразео-

логічних маркерів негативної оцінки для проведення семантико-текстуальних досліджень.

Об'єктом дослідження є тексти негативнооцінного змісту, а **предметом** – лексичні та фразеологічні засоби вираження негативної оцінки фізичної та юридичної особи.

Методи дослідження охоплюють компонентний аналіз, що використаний для виявлення оцінних сем у лексемах, аналіз словникових дефініцій – для визначення лексичного значення лексем, контекстуальний аналіз – для врахування метафоричних перенесень у семантиці лексем, лінгвостилістичний аналіз – для врахування стилістичної маркованості аналізованих лексем.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятим підходом до категорії оцінки вважаємо висловлення ставлення мовця до повідомлення через позиції доброго – поганого та позитивного – негативного. Н.Бігунова зазначає: «Вважається, що з позицій характеру ставлення мовця до повідомлення оцінка буває позитивною (+), негативною (–) і нейтральною, або нульовою (0). Виокремлення нейтральної оцінки дає змогу говорити про існування опозиції «оцінність» – «безоцінність», яка лежить в основі мікрополя «оцінити – не оцінити», передбачає існування маркованих чи ж немаркованих полюсів» [2, с. 57]. Дослідниця наголошує на недоцільності врахування поняття нейтральної оцінки, оскільки у висловлюванні або тексті оцінка наявна навіть не в експліцитній, а в імпліцитній формі.

В українському мовознавстві категорію оцінки витлумачують в аспектах:

- соціолінгвістичному, напр., на думку І.Томчаковської, «категорія оцінки відображає суспільно-особисте уявлення про добро і зло, про цінність, корисність предметів, об'єктів або явищ» [9, с. 141];

- логіко-філософському, напр.: «Мовна категорія оцінності є відображенням логічної категорії оцінки, що виражає ставлення суб'єкта до будь-якого предмета або явища» [11, с. 304];

- лінгвокогнітивному, напр.: «Оскільки об'єктом дослідження під час вивчення реалізації категорії оцінки можуть бути як одиниці, що конституюють текст (слова, фрази, речення), так і цілі тексти, уявляється доцільним говорити про когнітивну категорію оцінки, яка володіє різним статусом у варіантах своєї реалізації, інакше кажучи, має когнітивний характер» [8, с. 149];

- лінгвостилістичному, напр.: «оцінність кваліфікуємо як семантико-стилістичну категорію, яка, ґрунтуючись на протиставленні часткових

значень негативної, позитивної або нейтральної оцінки, передає ставлення мовця до названого предмета, явища, поняття» [6, с. 72];

– комунікативному, напр., Г.Приходько потрактовує оцінку як комунікативну категорію: «категорія оцінки виражає особливе ставлення мовця до того, що говориться, до твердження, а тому використовується як засіб комунікативної стратегії комунікативної особистості» [8, с. 147].

Доцільно тлумачити категорію оцінки як модель пізнання світу, що передбачає концептуалізацію світу в параметрах «добре» – «погано» за відповідною градуйованою шкалою. На цьому рівні основним засобом репрезентації оцінки є відповідна лексика – прикметники, прислівники, іменники і дієслова, що у словникових дефініціях містять оцінні компоненти значення. Традиційно виокремлюють лексичні, стилістичні та граматичні засоби вираження семантики оцінки: «Оцінювання відбувається шляхом вживання мовних одиниць, зареєстрованих у словниках або в пам'яті носіїв мови. Оцінна семантика розкривається у відповідних контекстуальних умовах, зокрема в оновленні структури та семантики компонентів, стилістичної маркованості синтаксичних одиниць» [6, с. 74]. О.Арешикова наголошує: «Оцінка може виражатися лексичними засобами, лексико-стилістичними (розмовні слова, просторіччя, лайливі слова, жаргонізми, неологізми, сленгізми, термінологізми, фразеологізми) та зображальними (епітет, метафора, порівняння, іронія, оксиморон, перифраз)» [1, с. 100].

Л.Федорова вважає, що «сферою локалізації оцінки в слові, лінгвісти називають його денотативне значення, коли оцінка виступає як поняття, а слова стають оцінними знаками, тому що мають оцінне значення» [11, с. 118]. З огляду на це основним показником є лексеми з оцінною семантикою, зафіксованою в лексикографічних джерелах, напр.: *На протизаконну діяльність М. скаржаться його колишні колеги. Нам вдалося поспілкуватися і зі співробітниками компанії, і зі знайомими аферистів. За їхніми словами, М. імпульсивний, запальний, агресивний і часто застосовує рукоприкладство і погрози*».

Серед лексичних засобів домінантними для вираження негативної оцінки є такі групи.

Інвективи (пейоративна лексика) – це лайливі, гострі, різкі виступи, гнівні звинувачення, образливі висловлювання [12, с. 121]. До інвектив як мовленнєвих актів уналежують образи і приниження, а мовними засобами вираження інвективи є обценна, лайлива, нецензурна та

стилістично-знижена лексика. Слово або словосполучення набуває інвективного значення лише в контексті зневажливого висловлювання, що скероване проти особи, на яку спрямована агресія. Наприклад, у таких висловлюваннях, словах і словосполученнях фіксуємо інвективи: *Він **зрадник і покидьок**; Наш мер – ненажерливий **виродок**; М. реальний **мерзотник**; Він тупе **Чепушило***.

У семантико-текстуальній експертизі до лексем інвективного характеру уналежують:

– загальні номінації образливого характеру: *чмо, гніда, мразь, бидло, сволота, погань, виродок, мурло, ублюдок, засранець* тощо, напр.: *Я з таким **бидлом**, як ти, навіть розмовляти не хочу*;

– номінації людини за інтелектуальними характеристиками і хворобами розумового спектра: *тупак, debil, ідіот, дурень, дуринда, бевзень, лох, телепень, долбень* тощо, напр.: *Не думав, що наш мер – повний **ідіот***;

– номінації людини за назвами хвороб: *сифілітик, паркінсонник, холера, туберкульозник, спідозник* тощо, напр.: *Це не місце для всяких **спідозників***;

– номінації людей за зовнішніми ознаками і фізичними недоліками: *каліка, німий, глухий, сліпак, кульгавий, інвалід, жирбас, жирдяй, шмара, мимра* тощо, напр.: *Я не збираюсь враховувати бажання цього **інваліда**. У нас рівні права*.

– номінації людей за віком: *стара карга, старе пердло, старий сморчок, жовтороте пташеня* тощо, напр.: *Закрий рот, **стара карго**!*

– номінації людей за поведінкою, що викликає осуд: *покидьок, негідник, шахрай, бандит, злодій* тощо, напр.: *Він не благодійник, а **шахрай і злодій**!*

– номінації людей за політичною позицією, що викликає осуд в умовах російської збройної агресії проти України: *сепаратист, зрадник, ватник, ждун* тощо, напр.: *Пам'ятник вирішили перенести до музею відомі в місті **ждуни** руського міру*.

Так, у висловлюванні (авторську орфографію та пунктуацію збережено): *Значить, дивіться, друзі, що тут відбувається: в цьому райвідділі більша половина працівників – це є **сепаратисти, прихильники руського моспархату** і вони не вівишують графік прийому громадян*» наявні інвективи. В усіх випадках негативна оцінка фіксується в лексикографічній дефініції, тому звернення до тлумачних словників є підставою для визначення негативнооцінної семантики в слові і загалом у висловлюванні. Також до цієї групи належить обценна лексика. Важливо, що наявність інвек-

тив у тексті загалом не є ознакою негативної інформації щодо певної особи. Інвективи мають виступати характеристикою суб'єкта, тобто негативна інформація стосується саме суб'єкта або об'єкта характеристики, напр., у висловлюваннях «Мене оточують одні debilі» та «Мій начальник – debil» або «Ну і хрін з ним» та «Він старий хрін» визначаємо наявність негативної інформації лише в другому випадку, хоч інвективи наявні в обох висловлюваннях.

Етнофобізми – негативнооцінні номінації людини за етнічною (національною) ознакою [4, с. 24]. Лексичними маркерами негативнооцінної інформації є такі етноніми: на позначення українців: *хохол, хахляра, укр, укруп* тощо; на позначення американців: *піндос, америкос* тощо; на позначення представників східних народів: *япошка, жовтопузий, китайоза* тощо; на позначення євреїв: *жид, жиденя, жидівка* тощо; на позначення європейців: *гейропейці, пшеки, ляхи, німчура, фріци, макаронники, жабоїди* тощо; на позначення представників народів Кавказу: *чурка, айзер, абрек* тощо, напр.: *Я молюсь, щоб всі укрити сиділи вдома, і ніхто не ліз с героїзмом.*

Оказіоналізми – авторські неологізми, що мають негативнооцінну конотацію. В сучасних умовах активної словотворчості, поширеної в публічному інформаційному просторі та загальної тенденції до взаємних образ і звинувачень, мовці вдаються до вживання таких лексем на позначення своїх опонентів, що характеризують політичні уподобання та характер діяльності. До цієї групи уналежнюємо: номінації людини за належністю чи підтримкою певної політичної партії або політика: *порохоботи, порохокот, зеленобоби, зебіли* тощо; номінації людини на підставі її політичних поглядів: *лібераста, ліберастія, совкодрочери, толерасти* тощо; номінації людини за її громадською чи професійною діяльністю: *соросята, грантоїди* тощо, напр.: *Звісно цей соросівський фонд фінансує безліч соросят «блогерів», які представляються «громадськими активістами»; Нічого не вийде путнього там, де приклали руку лібераста.*

У таких випадках потрібно визначати семантику на підставі компонентного аналізу і виокремлювати негативнооцінні компоненти значення лексеми.

Метафори – лексеми, вжиті в переносному значенні, що використовуються для негативної характеристики людини. У цьому випадку на підставі певної подібності – зовнішньої або поведінкової. До метафоричних номінацій належать:

– зооніми (зооморфна метафора) – номінації людини за аналогією з тваринами, що містять нега-

тивні характеристики: *собака, козел, свиня, корова, бегемот, мавпа, вівця, півень, віслик, кобила, східна* тощо. Серед зоонімів окремо варто виділити лексеми зі згрубілими суфіксами, що посилюють негативну оцінку, напр.: *козлиня, бичара* тощо, напр.: *Я з цим козлом прожила 12 років;*

– конкретна лексика в переносному значенні з негативнооцінною семантикою (артефактна метафора): *швабра, гальмо, чурбан, попільничка* тощо, напр.: *Не очікував, що ти таке гальмо. Потрібно швидше реагувати.*

Переважно до цієї групи належать номінації побутових предметів і механізмів та їх частин.

Фразеологізми не є частотними в текстах з негативною семантикою. Проте вони також здатні передавати негативну оцінку, напр.: *Вони пробрили нове днище жадібності: містяни отримали гуманітарну допомогу для виживання і були дуже цьому раді, але рано зраділи; Від безконтрольності та на фоні постійного пияцтва в наших активістів поїхав дах.* Також у цьому випадку йдеться про враження негативної оцінки.

Серед фразеологізмів, що використовуються для вираження негативної оцінки, поширені такі: характеристика розумових здібностей: *розумний як теля, курячий мозок, голова – два вуха; пень з очима; шкандибати на голову; дивитися як баран на нові ворота; тупий як сибірський валянок* тощо; характеристика зовнішності: *красива як вівця / свиня; гарний як свиня в дощ; мокра курка* тощо; характеристика поведінки: *покірненьке телятко; під градусом; вовк в овечій шкурі; пудрити мозги; сміливий як курка* тощо.

Зважаючи на це, фразеологізми на позначення інтелектуальних чи фізичних вад людини використовуються з метою надання негативної інформації.

Висновки. Основними лексичними маркерами негативнооцінної інформації в тексті для лінгвіста-експерта є інвективи різних семантичних груп (на позначення зовнішності, розумових здібностей, зовнішнього вигляду, віку, політичних поглядів, особливостей поведінки та фізичного стану), етнофобізми, okazіоналізми негативнооцінної семантики та метафори (зооморфні та артефактні), а також фразеологізми з негативнооцінним значенням. Основним засобом встановлення семантики негативної оцінки є лексикографічні джерела, комунікативна інтенція мовця та загальний контекст. Перспективи досліджень мовних маркерів негативнооцінної інформації в межах семантико-текстуальної лінгвістичної експертизи полягають у кваліфікації граматичних засобів вираження оцінки та розробленні алгоритму аналізу текстів негативного змісту.

Список літератури:

1. Арешенкова О.Ю. Типи оцінок та мовні засоби їх вираження в рекламних текстах. *Філологічні студії: науковий вісник Криворізького національного університету*. 2012. Вип. 7, Ч. 2. С. 100–109.
2. Бігунова Н.О. Позитивна оцінка: від когнітивного судження до комунікативного висловлювання. Одеса : КП ОМД, 2017. 580 с.
3. Загнітко А.П. Словник сучасної лінгвістики: поняття і терміни. У 4-х томах. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 2. 350 с.
4. Кондратенко Н.В. Етноніми як маркери негативно оцінної інформації в семантико-текстуальній лінгвістичній експертизі. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2024. Вип. 35 (74). № 5. С. 21–25.
5. Космеда Т.А. Аксіологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів : ЛНУ імені І.Франка, 2000. 305 с.
6. Коць Т.А. Українське слово в пресі кінця XIX – початку XXI ст.: динаміка літературної норми. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 428 с.
7. Краснобаєва-Чорна Ж.В. Кваліфікація ціннісної картини світу в лінгвістичній парадигмі. Матеріали наук. конф. (2017–2018 рр.) (16–17 травня 2019 р., м. Вінниця). Вінниця : Донец. нац. ун-т ім. Василя Стуса, 2019. Т. 1. С. 126–127.
8. Приходько Г.І. Когнітивні виміри категорії оцінки. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2021. Вип. 1(19). С. 143–152.
9. Томчаковська І. Аксіологічний аспект дослідження англomовного окультного дискурсу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Філологія. 2022. № 56. С. 141–144.
10. Удовіченко Г.М., Горобей А.М. Категорія оцінки в лінгвістиці і філософії. *Нова філологія*. 2021. Вип. 82. С. 300–307.
11. Федорова Л. Категорія оцінки: до проблеми становлення та вираження в слові (на матеріалі метафор газетно-журнальної періодики). *Українська мова*. 2013. № 1. С. 115–121.
12. Форманова С.В. Інвектива в сучасних Інтернет-виданнях. *Молодий вчений*. 2018. № 9.1 (спецви-пуск). С. 121–124.
13. Халіман О.В. Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови: монографія. Харків : Майдан, 2019. 452 с.

Kondratenko N. V. NEGATIVE INFORMATION IN TEXTS IN THE ASPECT OF SEMANTIC-TEXTUAL LINGUISTIC EXPERTISE: LEXICAL AND PHRASEOLOGICAL MARKERS

The article is devoted the problem of identifying linguistic features of negative information in texts in the semantic-textual linguistic expertise. The focus is directed toward lexical and phraseological units as the main indicators of negative evaluative semantics in texts. An overview of key approaches to the category of evaluation in linguistics is provided, and the main lexemes and phraseological units with negatively evaluative semantics in texts aimed at a mass audience are identified.

The purpose of the article is to analyze and create a typology of linguistic lexical and phraseological means of expressing negative evaluation in texts. The research objectives include: generalizing scientific approaches to characterizing evaluation as a linguistic category; identifying groups of lexemes and phraseological units with negatively evaluative semantics; and proposing a classification of lexical and phraseological markers of negative evaluation for conducting semantic-textual studies.

The object of the study comprises texts with negatively evaluative content, while the subject involves lexical and phraseological means of expressing negative evaluation of individuals and legal entities. The study analyzes requests and conclusions from semantic-textual expertise aimed at identifying negative information in texts.

It is established that the main lexical markers of negatively evaluative information in texts include invectives from various semantic groups (related to appearance, intellectual abilities, external image, age, political views, behavioral characteristics, and physical condition), ethnocentric terms, occasionalisms with negatively evaluative semantics, and metaphors (zoomorphic and artifact-based), as well as phraseological units with negative evaluative meanings.

The main means of establishing the semantics of negative evaluation are lexicographic sources, the communicative intent of the speaker, and the overall context. The obtained results are valuable for practical applications in conducting semantic-textual expertise of texts with negatively evaluative content.

Key words: *linguexpertology, semantic-textual expertise, lexical meaning, invective, phraseological, text.*

Костусяк Н. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЗАСОБІВ ВИРАЖЕННЯ НЕГАЦІЇ В ПОЕТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ВОЛИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

*У статті проаналізовано засоби вираження заперечного змісту, засвідчені у волинських поетичних текстах періоду активної фази російсько-української війни; схарактеризовано різноманітні (лексичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні) маркери негатиції, що беруть участь в омовленні воєнних реалій, репрезентації традиційних та оновлених образів і символів, у які закладено глибокий когнітивний, комунікативно-прагматичний та емоційно-оцінний потенціал. З'ясовано, що відсутність чітко окреслених спеціалізованих показників негатиції притаманна одиницям лексичного ярусу. Доказом наявності в них заперечного значення слугують семантичні кореляти, структуровані спеціалізованими морфологічними чи словотвірними репрезентантами цього відтінку. Серед словотвірних засобів, які моделюють заперечний зміст, виявлено префікси **не**, **зне-**, **без**, **ні**, що беруть участь у створенні мікроконтекстів, пов'язаних із возвеличенням українського народу й негативнооцінними характеристиками ворога. До сфери морфологічних засобів вираження заперечного змісту зараховано службові частини мови, з-поміж яких найбільша частотність притаманна частці **не**, менш поширеними є прийменники **без**, **замість**. Визначено, що прихований вияв супровідного заперечного відтінку характерний для синтаксичних одиниць, які структурують складні речення. Таким конструкціям притаманна послаблена питальна інтенція, відсутність формальних репрезентантів негатиції й увиразнене емоційно-експресивне забарвлення. Лінгвостилістичний аспект дослідження заперечних виражальних засобів дав змогу зацентрувати увагу на вплетених у тканину віршів психологічних станах і душевних переживаннях, які досить влучно передають національну трагедію українського народу. Лірику волинських митців вирізняють упізнавані сакральні коди, що, потрапляючи в оновлені текстуальні зв'язки й заперечно модифіковані конструкції, набувають нових рис і смислів. Векторна опозиція традиції та новаторства надає ліриці незвичності, несподіваності, чуттєвості.*

Ключові слова: негатиція; заперечення; лексичні, словотвірні, морфологічні, синтаксичні мовні засоби; лінгвостилістика; когнітивно-психологічний аспект; українська мова.

Постановка проблеми. Лінгвоукраїністику перших десятиліть ХХІ століття поповнили комплексні дослідження, у яких зацентровано увагу на узагальнених категорійних значеннях, функційній специфіці їхніх різноманітних виражальних засобів, поліаспектній інтерпретації, зорієнтованій на здобутки новітніх мовознавчих напрямів. Не менш продуктивним видається вивчення лінгвістичних понять на перетині різних наукових парадигм. Зазначені орієнтири перспективно застосувати до опису мовних одиниць із супровідним значенням негатиції, які потребують аналізу не тільки в площині їхнього функційного призначення передавати заперечну інформацію про різні об'єкти довкілля, ситуації, дії, процеси, стани, властивості, а й водночас впливати на почуттєву сферу, слугувати маркером експресивізації та декодування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формальні засоби вираження заперечного змісту

певною мірою схарактеризовані в сучасній лінгвоукраїністиці. До сфери зацікавлень науковців потрапили функційно-семантичні, етнологістичні, фразеологічні та інші ознаки негатиції [1]. Зорієнтованість на синтаксичний рівень стала передумовою опису заперечення в дихотомії з висловленнями стверджувальної модальності [3]. Заслужують поцінування компаративні студії, присвячені дослідженню маркерів негатиції в різних мовах. Зокрема, О. Мілютіна, Д. Марєєв, І. Заремська обрали об'єктом студіювання експліцитні й імпліцитні засоби вираження заперечного змісту в структурі українських та англійських речень [6]. Функційні особливості зазначеної мовної універсалиї проаналізовані з огляду на її лексичну, морфологічну, дериваційну та синтаксичну репрезентацію в прозовому художньому дискурсі [4] та медіаінформаційному полі [11]. На нашу думку, вербалізацію заперечення перспективно

розглянути в площині поетичного мововираження, залучивши тексти періоду російсько-українського протистояння. Література цього часового зрізу знайшла віддзеркалення в низці наукових студій, серед яких дослідження, присвячені образу війни в поезії початку 2022 року [5] та документальній прозі [7]. Представлений у ліриці трагізм воєнних реалій потрапив до сфери зацікавлень Т. Урись [9]. У контексті лінгвостилістики, лексичної своєрідності та екстралінгвальних чинників мілітарну поезію «як знаковий охудожнений документ людського переживання війни» розглянули М. Стецьк та А. Стецьк [8]. Не менш репрезентативною в плані зворушливо-емоційного осмислення війни, оригінальності образів і символів є лірика волинських митців, членів Національної спілки письменників України. Їхній поетичний доробок як «свіжа» й нешаблонно омовлена реакція на воєнну агресію Російської Федерації проаналізована в лінгвокогнітивному та модально-прагматичному вимірах [10]. Зазначені праці, поза сумнівом, актуальні, науково вартісні й перспективні для розв'язання інших мовознавчих питань. Важливою видається лінгвістична інтерпретація формальних репрезентантів негачії, представлених у мілітарній ліриці письменників Волині.

Постановка завдання. Мета статті – у лінгвостилістичному аспекті, а також із залученням елементів когнітивно-психологічного виміру проаналізувати засоби вираження заперечного змісту, засвідчені у волинському поетичному дискурсі періоду активної фази російсько-української війни; схарактеризувати різноманітні маркери негачії, що беруть участь в омовленні воєнних реалій, репрезентації традиційних та оновлених образів і символів.

Виклад основного матеріалу. Формальний вияв заперечного змісту в поезії волинських митців пов'язаний із різноманітними мовними одиницями, серед яких відсутністю чітко окреслених спеціалізованих маркерів негачії вирізняються лексеми. На переконання М. П. Баган, вони «безпосередньо передають заперечне значення. Мовець не виводить його подумки, як імпліцитну інформацію, а співвідносить певні лексеми з конкретним заперечним змістом» [1, с. 126]. Умотивованість такої аргументації, що ґрунтується на когнітивних та трансформаційних орієнтирах, підтверджують семантично співвідносні одиниці, у яких супровідне значення негачії виражають спеціалізовані морфологічні чи словотвірні репрезентанти цього відтінку, наприклад: *ні сліз, ні слів / заніміла й отерпла / я сьогодні / Буца / розстрі-*

ляна з зав'язаними / назад себе руками / замотаним обличчям / зав'язаним життям (О. Ляснюк). Змальовуючи стражденний образ окупованої Бучі, згадка про яку викликає невимовний біль, авторка передає свій стан за допомогою різних мовних засобів, зокрема й дієслова *заніміти*. Закладене в структурі вказаної лексеми значення негачії увиразнює семантичний корелят зі звичною для цієї функції часткою *не*, пор.: *заніміти* і *не говорити*. Словотвірний формант *не* подано й у поясненні ще одного значеннєвого відтінку, характерного для аналізованої лексеми, – «на деякий час зробитися **нерухомим** (від сильних переживань, горя, зворушення і т. ін.)» [2, с. 409]¹. Крім лексичного негатора, у наведених рядках О. Ляснюк використовує заперечно марковані морфологічні одиниці, що реалізують специфічне стилістичне завдання, надають висловленню категоричності, відтінку почуттєвості, експресивізують жакливу воєнну дійсність: *ні сліз, ні слів*.

Лексичним засобом вираження супровідного значення негачії слугує вжитий у досліджуваних текстах волинських митців іменник *вдова* – «жінка, яка після смерті чоловіка **не** одружилася вдруге» [2, с. 116]. Аналіз цього образу на тлі традиційності й новаторства дає змогу констатувати як про усталеність, так і про незвичність його контекстуального вияву. Співвідносність із попереднім образним багатством української поезії та алюзію на легенду про жінку, яка сумувала за померлим чоловіком і перетворилася на чайку, містять рядки *Вдовиця-чайка квилить у зелі* (Н. Гуменюк). На експресивізацію образу війни та підкреслення її трагічності скерована складна номінація прикладкового різновиду, ужита в рядку *хати-вдови вагітні криком* (О. Пашук). Неочікувано поєднані лексичні одиниці, які формують юктапозит *хати-вдови*, оновлюють образно-символьну систему поезії волинських митців, мають глибокий когнітивний зміст.

У низці творів простежуємо наявність лексичних маркерів негачії в реінтерпретованих релігійних висловленнях, адаптованих до комунікативно-прагматичних потреб зображення воєнної тематики: *І власний біль ховається між слів, / Чекаючи від Вічності послів... / Та **ангели**, по суті, усі **зайняті*** (Ю. Сільчук). Аналіз виділеної сполуки з позиції декодування заперечного відтінку дає змогу констатувати, що відсутність того,

¹ Тут і далі виділення формального засобу негачії в словникових статтях наше. Функціонування спеціалізованих маркерів у тлумаченні лексем доводить наявність заперечного відтінку, який закодовано в їхній структурі.

хто не тільки є знаком духовної культури, а й ustalеним образом охоронця для кожної людини, яскраво передає внутрішній стан головної героїні. Читачеві достатньо сакральних знань, аби зрозуміти побудований на асоціативних зв'язках текст та розкрити зміст висловлень релігійної тематики й антропонімів, якими послуговується Г. Яструбецька: *зайві / боже / петрові ключі – / рай нарзхрист / і вдень / і вночі* (Г. Яструбецька). Відомі релігійні образи разом із лексемою-негативом *зайвий*, тобто такий, у якому немає потреби, слугують мовомислинним конденсатом репрезентації безлічі жертв.

Апелюючи до згадки про колись важливі речі, що вміють втратити свою цінність, поети моделюють своєрідні контексти-антитези: *Сукенка? Та біс із нею! / Он місто зрівняли з землею / в сусіда палає хата, / в дитини немає тата, / у когось ноги немає...* (С. Стасюк). У наведеному поетичному фрагменті використано стилістично знижений лайливий вислів *Та біс із нею!*, що не тільки надає поезії кульмінаційного звучання й реалізує особливе функційно-стилістичне навантаження, а в поєднанні зі спеціалізованим морфологічним засобом вираження заперечної семантики *немає* виявляє комунікативно-прагматичний і психологічний потенціал.

Важливу роль у моделюванні заперечного змісту відіграють словотвірні мовні одиниці, зокрема префікси *не*, *зне-*, *без*, *ні*. Вони беруть участь у створенні мікроконтекстів, пов'язаних із возвеличенням українського народу, наділенням його стійкістю, відвагою, мужністю: *ми твердіші за крицю бо ми нескоренний народ* (М. Мартинюк); – *Дивися, білий світоньку, це ми – / Безстрашні і прекрасні українці!* (Н. Горак). Непохитну впевненість, беззаперечну стійкість і силу України та віру в її перемогу передають рядки, у яких, крім негатора дериваційного рівня, вжито частку *не*: – *Ми небо це не віддамо нікому! / Будь, Україно, вільною завжди!* (Н. Гуменюк). На цьому тлі вирізняються експресивно насичені висловлення з негативнооцінними характеристиками ворога: *Запам'ятай, знеславлений ізгою, / Переступивши людськості рубіж: / В нас і слова стріляють, як набої, / А наша ніжність зблискує, як ніж* (Н. Гуменюк). Словотвірні одиниці із заперечним відтінком беруть участь у зображенні інтерпретованих автором реалій і водночас слугують засобом вираження вражень, почуттів, переживань: *Десь світитиме місяць / на безлюдне село-обеліск* (Н. Шульська); *Світ безпорадний, тривога, сирени...* (М. Мартинюк); *Тілом про-*

йде, як струм, / безпощадна страшна / сирена (Н. Шульська); *Покласти в валізу втому, / тікати із рідного дому, / лишивши в горнятку каву, у шафі сукенку, як паву, / оту, що ховала «на вихід».* / *Як прикро, яка безвихідь!* (С. Стасюк). У поданих рядках узагальнено стан усіх українців особливо в перші години повномасштабного вторгнення. Корпус фактичного матеріалу свідчить, що зпоміж проаналізованих словотвірних одиниць формант *ні-* зазвичай функціонує разом з іншими маркерами негатиї, переважно морфологічними.

Центральну групу засобів вираження заперечного змісту, які виявляють стосунок до морфологічного ярусу мови, структурують службові частини мови. У вказаній палітрі формальних репрезентантів перше місце посідає спеціалізована на моделюванні заперечних ситуацій частка *не*. У поетичному доробку волинських письменників вона представлена в контекстах про початок війни, що став моментом непередбачуваних і непрогнозованих змін у житті кожного українця: *Лютий. Двадцять / четверте. / Прокинулись, / наче померли... / Бо в тебе не буде «завтра»* (С. Стасюк); *Ця війна, що почалася взимку / Лишила у волоссі пасмо інею / Й ополонку за пазухою / під віями кожної хати. А під віями кожної хати Бурульки сліз / Як не розтануть / не висохнуть* (Н. Шульська). Нанизування частки *не* дає змогу зацентрувати увагу на масштабності проблем. Війна розділила життя українців до й після вторгнення Росії. Контраст мирних і воєнних реалій експресивно зображено в рядках: *Сонце тремтить кісточками з вишні, / ніби закінчилось життя колишнє, / а до нового ніхто не звик ще...* (Ю. Фінковська). Функціонування мовних одиниць словотвірного (*ні-*) та морфологічного (*не*) рівнів у межах одного висловлення посилює ефект негатиї.

У досліджуваних поетичних творах виявляємо заперечну частку *не* в контекстах із метафоризованим образом війни, яка завдає болю жінці-матері, жінці-дружині: *Ця війна перейде в літо, а потім в осінь / Загляне до кожної кімнати / Попросить у жінки чоловіка / А в матері сина / Не обіцяючи, що поверне* (Н. Шульська). Не можна описати біль і розпач, що охоплює матерів від звістки про загибель їхніх синів-воїнів: *діти не повинні йти дочасно / туди де їх ніхто не стрічає / де мати це не зготувала вечерю / не запалила свічку в серцевині мороку* (О. Пашук). Перед читачем постають картини, у мововираженні яких беруть участь негатори *не* й *ні-*, що не просто заперечують зміст висловленого, а змальовують реалії, які контрастують із мирним життям, і водночас нада-

ють висловленню особливої експресії. Звичні для матері речі: піклування про дітей, дарування їм тепла власної душі, безмежної любові – втрачають сенс, коли гинуть сини. У такому разі життя матері перетворюється на суцільний біль і безнадію, для зображення чого О. Пашук використала образ мороку.

Функціонування морфологічних маркерів негачії виявляємо в рядках, які містять адресоване загарбникам нелайливе прокляття. У молитві до Бога, що споконвіку є одним із головних духовно-ціннісних векторів національної свідомості українців, Н. Гуменюк просить: *І лиш орді – ні райдуг, ні весни* (Н. Гуменюк). Стирання меж між земним і сакральним простежуємо в рядках, що передають біль та емоційний стан, спричинений жахливою буденністю, яка не під силу навіть божественним силам: *Народе мій! Твої страждання / Мабуть, не знесли б і святі...* (О. Садова).

Збагаченню текстової інформації про війну сприяють заперечно марковані алюзії та ремінісценції, на які натрапляємо в поезії І. Павлюка: *Це сирени не ті, / Що колись Одісея чекали. / Воском вуха від них не заліпиш, як стогнуть вони. / Сам до щогли прив'язаний, будеш чекати металу, / Вибухової хвилі диявольської глибини* (І. Павлюк). Трансформовані за допомогою частки *не* рядки генерують новий зміст і спонукають читача декодувати приховану інтенцію. І. Павлюк передає воєнні реалії й пов'язані з ними негативні емоції, апелюючи до давньогрецької міфології та поезії Л. Костенко «Любов Нансена»: *Світла мрія про Вас співає мені, як сирена. / Прив'яжуся до щогли і вуха воском заллю* (Л. Костенко). Порівнюючи образ сирен як міфічних істот і сирени як звукового сигналу, автор акцентує увагу на таких знакових семах, як небезпека, загроза, смерть.

Війна вплинула на психоемоційний стан не тільки дорослих, а й дітей, яким доводиться жити в реаліях війни. Часи радості, задоволення, щастя, затишку й безтурботності скінчилися, настав період страху від безконечних ракетно-бомбових атак. Усе це знайшло віддзеркалення в низці поезій, де простежуємо оновлені текстуальні зв'язки лексеми *діти*. Н. Шульська за допомогою мовних засобів негачії описує те, що різко контрастує зі звичними поведінковими стереотипами, характерними для дитячого світу мирної країни: *Не сняться дітям сни вже кольорові / В підвальній сирі-сірій глибині. / Вони не плачуть. Сплять без колискових* (Н. Шульська). Окрім зреалізованої епітетами *кольоровий* і *сірий* антитези, особливе психоемоційне напруження створює повторювана частка

не, що не тільки моделює загальнозаперечні конструкції, а й водночас підсилює зміст репрезентованої дієсловами динамічної ознаки та реалізує комунікативний ефект незвичності. Заслугує на увагу й прийменник *без*, ужитий у реченні *Сплять без колискових* (Н. Шульська). Попри наявність цього морфологічного негатора, подане висловлення за модальним планом стверджувальне, проте воно не створює контрасту з попередніми заперечними конструкціями й разом із ними формує єдине смислове тло тексту.

У доробку волинських письменників засвідчена поезія-коліскова, яка передає традиційні для цього жанру любов, турботу, ніжність, спокій, проте з нашарування психоемоційного відчуття болю й розпачу, коли адресатами є діти, які загинули від російських ракет. Зокрема, у вірші О. Харитонюк образ війни репрезентований через зброю, що вже не становить загрози. Використана письменницею мілітарна лексика разом із повторюваним негатором *не*, який виконує роль засобу емоційного нагнітання, контрастує з традиційними образами тварин: *Вже не стріляють гради. / Вже не лякають кулі. / Бачиш, сплять зайченята* (О. Харитонюк); *Більш не шкребеться миша / В темнім вогкім підвалі* (О. Харитонюк). Тривалі тривоги змушують багато часу проводити в холодних укриттях, які залишають у молодшого покоління страх і негативні враження, тому *миша*, що в адресованих дітям текстах є звичним персонажем, набуває стилістичної видозміни.

У ліриці волинських митців, крім прийменника *без*, схарактеризованого в контексті з домінантною серед заперечних засобів часткою *не*, роль конденсованого морфологічного негатора виконує прийменник *замість*: *То ж замість птахів зверху літаки, / Немов розп'яття срібні в золотому...* (І. Павлюк). Приреченість, беззахисність людини перед жорстокими реаліями сьогодення увиразнює образ літаків, що замінили провісників весни – птахів. Доказом наявності відтінку заперечення в прийменниково-відмінковій формі *замість птахів* слугує трансформована сполука зі спеціалізованим маркером негачії *немає*, пор: *замість птахів і немає птахів*. Аналізований прийменник засвідчений у сповнених експресії поетичних рядках О. Пашук: *Замість пролісків землю роздерли хрести* (О. Пашук). Трагізм війни увиразнено за допомогою образу христів, які не прикрашають землі, як першоцвіт, а завдають їй ран.

У поезії періоду активної фази воєнної агресії натрапляємо на приховані засоби вираження супровідного заперечного відтінку. Таку функ-

цію виконують синтаксичні одиниці, що структурують складні речення: *Як дістатись весни, коли скрізь блокпости* (О.Пашук). Перша частина поданої конструкції хоч і немає формальних репрезентантів негатиї, проте вказує на неможливість виконання певної дії через наявність об'єктивних, зумовлених війною причин. Близькими за вираженням заперечного відтінку є рядки *але куди летіти / якщо в усі сторони / небо перекопане* (О.Пашук). Обом виділених частинам притаманна послаблена питальна інтенція, яка передає емоційний стан головної героїні. Принагідно зацентруємо на концептуалізації неба, образ якого увиразнено за допомогою нехарактерного й неочікуваного в цьому контексті атрибута *перекопане*, що посилює відчуття трагізму.

Висновки. Отже, різнорівневі (лексичні, словотвірні, морфологічні й синтаксичні) засоби вираження заперечного змісту, засвідчені у волин-

ських поетичних текстах періоду активної фази російсько-української війни, не тільки беруть участь в омовленні воєнних реалій, а й у змалюванні оновлених символів та образів, у які закладено глибокий когнітивний, комунікативно-прагматичний та емоційно-оцінний потенціал. Уплетені в тканину віршів психологічні стани й душевні переживання досить влучно передають національну трагедію українського народу. Лірику волинських митців вирізняють упізнавані сакральні коди, що, потрапляючи в оновлені текстуальні зв'язки й заперечно модифіковані конструкції, набувають нових рис і смислів. Векторна опозиція традиції та новаторства надає ліриці незвичності, несподіваності, чуттєвості.

Перспективу дослідження становить залучення до аналізу художніх творів мілітарної тематики оновлених лінгвістичних опцій, зокрема психоаналітичної, когнітивної та комунікативно-прагматичної інтерпретації інших узагальнених понять.

Список літератури:

1. Баган М. П. Категорія заперечення в українській мові: функціонально-семантичні та етнолінгвістичні вияви: монографія. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 376 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Костусяк Н. М. Функційно-комунікативні ознаки стверджувальної / заперечної модальності. *Studia Ucrainica Varsoviensia I*. Warszawa, 2013. С. 133–141.
4. Костусяк Н. М. Засоби реалізації заперечної семантики в романі В. Шкляра «Чорний ворон»: функційний та комунікативно-прагматичний вимір. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33 (72). № 1, ч. 1. С. 41–46. DOI: <https://doi.org/10.32838/2710-4656/2022.1-1/08>.
5. Літвінова І. Репрезентація образу війни в сучасній українській поезії (на матеріалі текстів за березень–травень 2022 року). *Мовознавчий вісник*: зб. наук. праць. 2022. Вип. 2023. С. 103–110.
6. Мілютіна О., Марєєв Д., Заремська І. Типологічний аналіз засобів заперечення в англійській та українській мовах. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал*. 2024. № 9(27). С. 293–306. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9\(27\)-293-306](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-9(27)-293-306).
7. Пухонська О. Мова війни в сучасній документальній прозі. *Вісник Запорізького національного університету. Філологічні науки*. 2020. № 1. Ч. II. С. 149–154.
8. Стецик М., Стецик А. «Вірші – як турнікети» (лінгвопоетика дискурсу великої війни). *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*. 2023. № 19. С. 100–106.
9. Урись Т. Дискурс війни у сучасній українській поезії. *Вісник науки та освіти (Серія «Філологія», Серія «Педагогіка», Серія «Соціологія», Серія «Культура і мистецтво», Серія «Історія та археологія»): журнал*. 2023. № 5(11). С. 246–259. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5\(11\)-246-259](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-5(11)-246-259).
10. Kostusiak N., Konstankevych I., Shulska N., Bukina N., Pavlyuk I., Iaruchyk V., Mitchuk O., Shumenko O., Oliinyk N., Reznichenko Yu. Poetry on Military Subjects in Modern Media Space: Linguistic-Cognitive and Modal-Pragmatic Interpretation. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. 2024. Vol. 14, issue 2, spec. Issue XLIII. P. 45–50. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140243/papers/A_08.pdf.
11. Kostusiak N., Navalna M., Skliarenko O., Masytska T., Sydorenko T., Prymachok O., Holoiukh L. Expression of Negation in Media Texts During the Russian-Ukrainian War. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2023. Vol. 13, issue 1, spec. Issue XXXIV. P. 123–131. URL: <https://surl.li/ahtqdt>.

**Kostusiak N.M. LINGUOSTYLISTIC INTERPRETATION OF NEGATION MEANS
IN THE POETIC DISCOURSE OF VOLYN WRITERS**

*The article analyzes the means of expressing negation found in Volyn poetic texts of the active phase of the Russian-Ukrainian war. It describes multi-level markers of negation (lexical, derivational, morphological, and syntactic) involved in communicating the realities of war and representing traditional and renewed images and symbols imbued with deep cognitive, communicative-pragmatic, and emotional-evaluative potential. It was revealed that the absence of clear specialized indicators of negation is inherent in lexical units. Evidence of negation in these units encompasses semantic correlates structured by specialized morphological or derivational representatives of this nuance. Prefixes such as **не**, **зне**, **без**, and **ні**, which help create microcontexts that exalt the Ukrainian people and negatively evaluate the enemy, were identified as derivational tools modelling negation. In the realm of morphological tools, negation markers include function words, with the particle **не** being the most frequent, whereas prepositions such as **без** and **замість** are less common. The implicit expression of accompanying shades of negation is typical of syntactic units that structure complex sentences, characterized by weakened interrogative intention, the absence of formal negation markers, and pronounced emotional-expressive coloring. The linguostylistic analysis of negative expressive means highlighted the psychological states and emotional experiences woven into the poems, effectively conveying the national tragedy of the Ukrainian people. The lyric poetry of Volyn artists is distinguished by recognizable sacred codes, which, when incorporated in new textual contexts and modified by negation, acquire new features and meanings. The interplay of tradition and innovation provides the poetry with the features of distinctiveness, unpredictability, and emotional depth.*

Key words: negation; denial; lexical, derivational, morphological, syntactic linguistic means; linguostylistics; cognitive-psychological aspect; Ukrainian language.

Малінська Г.Д.

Національний транспортний університет

Горбань Г.М.

Національний транспортний університет

МОВНА ПОЛІТИКА В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В БАГАТОМОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена науково-теоретичному аналізу наслідків русифікації та мовних конфліктів в Україні, а також визначенню стратегічних підходів для подолання цих викликів. У дослідженні мовна політика розглядається як системна сукупність інструментів і заходів, спрямованих на практичну реалізацію державного регулювання мовних відносин, забезпечення мовної рівноваги та досягнення визначених соціокультурних і правових цілей, що ґрунтуються на принципах конституційного права. Розглядаються ключові положення нормативно-правових актів, що регламентують використання державної мови в публічному секторі, офіційній документації, бізнес-комунікаціях і повсякденному житті. Окреслено основні завдання мовної політики, зокрема забезпечення високого рівня володіння українською мовою серед державних службовців, розробка та впровадження стандартів професійної термінології, а також створення сприятливих умов для популяризації української мови серед громадян. Значна увага приділена ролі державної мови як інструмента національної безпеки, особливо в контексті реінтеграції тимчасово окупованих територій. У статті обґрунтовується стратегічна роль української мови як фундаментального чинника збереження національної ідентичності, забезпечення соціальної гармонії та утвердження державності. Підкреслено, що зростання частки україномовного культурного продукту є важливим індикатором успішності реалізації мовної політики. Наголошується на інтегративній функції української мови, яка сприяє консолідації суспільства, модернізації соціальних процесів та ефективній протидії зовнішнім загрозам. Таким чином, стаття висвітлює ключові аспекти розвитку мовної політики, що є необхідними для посилення позицій української мови як центрального елемента національного самовизначення.

Ключові слова: багатомовне середовище, державна мова, конституційні принципи, лінгвоцид, українська мова.

Постановка проблеми. Мовна політика України як об'єкт наукового аналізу є комплексом нормативно-правових актів, державних програм та стратегічних концепцій, які, у світлі сучасних суспільних трансформацій, виконують функцію регулювання мовних відносин задля гармонізації мовного середовища. З огляду на це, ключовими аспектами мовної політики є закріплення статусу української мови як державної, забезпечення її всебічного розвитку та функціонування у всіх сферах суспільного життя, а також збереження й підтримка мовного та культурного розмаїття. Варто підкреслити, що мовна політика забезпечує національну суб'єктність держави, що, зі свого боку, є важливим чинником її ефективної саморепрезентації у глобальному просторі.

Таким чином, формування мовної політики можна розглядати як стратегічно важливий

напрямок державного управління, який у контексті суспільного розвитку спрямований на забезпечення соціальної консолідації, стабільності та культурного поступу країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні наукові розвідки з питань мовної політики в Україні та міжнародного контексту вказують на важливість наукових підходів до цієї проблематики. Б.Ажнюк розглядає адаптацію української мовної політики до європейських стандартів, зокрема через імплементацію принципів Європейської хартії регіональних або міноритарних мов, що дозволяє забезпечити баланс між підтримкою державної мови та захистом мовних прав національних меншин [2]. Соціолінгвістичні аспекти мовної політики розкрито у дослідженні Т.Фудерера та О.Данилевської [12], які аналізують суспільне сприйняття української мови та ставлення

до двомовності серед представників різних вікових груп. Їхній висновок про поступове зростання престижу української мови серед молоді свідчить про позитивні зміни у мовній ідентичності суспільства. Зі свого боку, О. Висоцький зосереджується на стратегічних і технологічних аспектах мовної політики, наголошуючи на важливості впровадження сучасних підходів до популяризації державної мови, зокрема в освітній і медіасфері [5]. Це доповнюється дослідженням Д. Абрамової, яка аналізує правове забезпечення мовної політики у контексті захисту прав національних меншин, демонструючи складність і багатовекторність цього питання [1]. Комплексний підхід до мовного законодавства представлено у збірнику «Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ» [8], де досліджено як теоретичні, так і практичні аспекти мовної політики. У роботі І. Бабія проаналізовано еволюцію мовної політики в незалежній Україні, наголошено на її ключовій ролі у формуванні національної ідентичності та зміцненні державності [3]. Проблематика мовних прав етнічних меншин у Європі, висвітлена І. Бурковським [4], дозволяє зіставити український досвід з європейським контекстом, що є важливим для вдосконалення мовної політики. Г. Шумицька досліджує специфіку функціонування української мови у полілінгвальному просторі Закарпаття, підкреслюючи значення регіонального підходу до мовного планування [13].

Отже, сучасні дослідження з мовної політики України свідчать про її важливість у контексті державності, соціальної згуртованості та інтеграції у європейський простір. Подальший розвиток цієї сфери має спиратися на поєднання національних пріоритетів із міжнародними стандартами, забезпечуючи права всіх мовних спільнот.

Постановка завдання. Мета статті полягає в науково обґрунтованому аналізі наслідків русифікації та мовних суперечностей в Україні, а також у визначенні стратегічних підходів до подолання цих викликів.

Виклад основного матеріалу. Державна мовна політика, згідно з одним із визначень, є «системою заходів, спрямованих на практичну реалізацію державного управління та досягнення поставлених цілей, що базується на конституційних засадах» [7]. Інакше кажучи, формування державної мовної політики потребує створення належної законодавчої бази, яка, зі свого боку, забезпечує механізми її становлення та розвитку. Нагадаємо, що в Україні така законодавча база включає понад десять законів та інших нор-

мативно-правових актів, які регулюють мовну сферу. Зокрема, як визначено у статті 10 Конституції України [6], державною мовою є українська. Крім того, згідно із Законом України «Про громадянство України» [9], володіння українською мовою визначено як одну з обов'язкових умов для набуття громадянства. Крім того, Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [10] передбачає всебічний захист, розвиток та утвердження української мови як основного державотворчого чинника, зокрема: забезпечення її державного статусу, функціонування у всіх сферах суспільного життя та використання як інструмента міжетнічного спілкування. Політика спрямована на зміцнення національної ідентичності, культурної спадщини, історичної пам'яті, а також національної єдності та безпеки. Особливу увагу приділено популяризації мови в міжнародному середовищі, задоволенню мовних потреб українців за кордоном та сприянню вивченню української мови як в Україні, так і поза її межами. Значне місце відводиться підтримці та розвитку української жестової мови, поширенню знань про державну мову, популяризації її діалектів, а також запобіганню вульгаризації та мовному змішуванню.

Політика також сприяє дотриманню стандартів української мови, включно з правописними нормами, і підтримці використання питомих українських слів замість іншомовних запозичень у разі наявності рівнозначних відповідників. Усі ці заходи спрямовані на забезпечення подальшого функціонування української мови як основи державності та засобу об'єднання українського суспільства.

Україна як багатонаціональна та багатокультурна держава пережила значний вплив різних політичних режимів, які суттєво вплинули на мовну ситуацію в країні. Одним із найважливіших історичних чинників, що спричинив мовні суперечності, була русифікація – системна політика, яка проводилася протягом кількох століть, але найбільш інтенсивно в часи Радянського Союзу. Політика русифікації, яка мала на меті асиміляцію неросійських народів у складі Російської імперії та пізніше Радянського Союзу, передбачала витіснення української мови з ключових сфер життя. Уже в XIX ст., в часи Російської імперії, діяли численні заборони на використання української мови в освіті. Наприклад, Валуєвський циркуляр 1863 року прямо забороняв видання українською мовою шкільних підручників та літератури релігійного характеру, заявляючи, що «української мови не було, немає і бути не може». Емський

указ 1876 року ще більше посилив ці обмеження. У радянський період, особливо в другій половині ХХ ст., українська мова зазнала значного витіснення із системи освіти, державного управління, науки та медіа. Російська мова була оголошена «мовою міжнаціонального спілкування», що фактично призвело до її домінування у публічній сфері. Використання української мови часто асоціювалося з «сільською» культурою, що сприяло формуванню стереотипів про її «непрестижність» та «несучасність». Ця стигматизація вплинула на мовні уподобання багатьох міських жителів, які почали віддавати перевагу російській мові.

Масова русифікація залишила глибокий слід на мовній ситуації в Україні, зокрема втрата позицій української мови: у багатьох східних і південних регіонах України російська мова стала домінуючою в повсякденному спілкуванні, наприклад, у Донецькій, Луганській, Одеській областях.

У радянські часи значна частина молодого покоління вивчала українську мову як другорядну дисципліну в школах, що призвело до низького рівня її знання та використання. Російська мова посідала привілейоване становище, тоді як українська залишалася маргіналізованою. Це спричинило дисбаланс у мовній поведінці населення та соціальну нерівність між носіями цих мов.

Після здобуття Україною незалежності у 1991 році виникла необхідність відновлення позицій української мови. Проте історична спадщина русифікації стала джерелом численних мовних суперечностей. Західні та центральні області України більшою мірою зберегли українську мову в повсякденному житті, тоді як у східних і південних регіонах домінує російська. Мовне питання стало інструментом політичної боротьби. Політичні партії використовують мовну тематику для мобілізації електорату, що іноді призводить до загострення соціальних протиріч.

Україна зіштовхується зі складними викликами, пов'язаними з історичною спадщиною русифікації, яка значно вплинула на мовну ситуацію в країні. Результатом багаторічної асиміляції стало, як вже зазначалося, зменшення використання української мови у багатьох регіонах, що створює загрозу для національної ідентичності та мовної рівності. Подолання цих наслідків вимагає комплексного, науково обґрунтованого підходу, спрямованого на забезпечення соціальної гармонії, зміцнення державної мови та підтримку культурного розмаїття.

Одним із ключових напрямів є реалізація мовної політики, яка має на меті закріплення укра-

їнської мови як повноцінного засобу комунікації в усіх сферах життя. Для цього необхідно вдосконалити законодавчу базу, зокрема забезпечити ефективне виконання норм закону «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [10]. Важливо також впровадити системний моніторинг мовної ситуації в регіонах, щоб своєчасно виявляти проблемні зони та забезпечувати їх цілеспрямовану підтримку.

Особлива роль у зміцненні позицій державної мови належить освітній сфері. Пріоритетом має бути розширення мережі україномовних шкіл у регіонах, де українська мова використовується недостатньо. Важливо створювати можливості для вивчення мови дорослим населенням через безплатні курси та сучасні мовні платформи. Інноваційні методи, такі як мовні табори та інтеграція україномовного контенту в популярні цифрові середовища, можуть зробити вивчення мови ефективнішим і привабливішим. Не менш важливо стимулювати педагогів працювати у регіонах із низьким рівнем використання української мови, забезпечуючи їх матеріальну та професійну підтримку.

У багатонаціональній країні, такої як Україна, гармонізація мовної політики вимагає врахування інтересів національних меншин. Це означає забезпечення прав меншин на збереження і розвиток рідної мови та культури, одночасно сприяючи вивченню української як державної. Інтеграція мовної політики має включати підтримку двомовності та крос культурного діалогу, що сприятиме формуванню толерантного суспільства та консолідації громадян.

Важливим елементом мовної трансформації є засоби масової інформації. Розширення україномовного контенту в національних та регіональних медіа, використання соціальних мереж, подкастів і стримінгових сервісів сприятиме популяризації української мови серед молоді та широкого загалу.

Отже, подолання наслідків русифікації в Україні вимагає інтегрованого підходу, який включає вдосконалення законодавства, розширення освітніх програм, підтримку прав національних меншин і посилення позицій української мови у медіа. Ці заходи сприятимуть не лише зміцненню ролі української мови, але й забезпечать соціальну рівновагу, національну єдність та культурне багатство в сучасній Україні.

15 березня 2024 року Урядом було затверджено Державну цільову національно-культурну програму забезпечення комплексного розвитку та функціонування української мови як держав-

ної у всіх сферах суспільного життя на період до 2030 року [11]. Ця програма спрямована на поступове створення єдиного мовно-інформаційного простору на всій території України. Вона включає низку спеціальних проєктів:

1. Подолання наслідків лінгвоциду та відновлення функціонування української мови на декупованих територіях. Передбачено створення мережі курсів з вивчення української мови, популяризацію українського медіапродукту, розповсюдження дитячої літератури та шкільних підручників, а також запровадження сертифікатів для придбання україномовних книг і курсів.

2. Інформаційні кампанії для популяризації української мови. Планується запуск та підтримка медіапроєктів, спрямованих на просування української мови, створення національного порталу для вивчення мови, а також мотивування громадян до читання та поширення україномовної літератури.

3. Підвищення кваліфікації педагогічних працівників у викладанні української мови. Програма передбачає вдосконалення методик викладання, підготовку нових підручників і методичних матеріалів, а також започаткування курсів для вчителів.

Документ визначає українську мову як фундаментальний елемент функціонування публічного сектору, регламентуючи її обов'язкове використання у всіх аспектах державної діяльності. Згідно з прогнозами, до 2030 року всі державні службовці мають не лише володіти державною мовою на високому рівні, а й демонструвати здатність застосовувати її відповідно до правописних норм. Це має стратегічне значення, адже мовна компетентність чиновників є запорукою ефективного функціонування публічних комунікацій, що сприяє зростанню довіри громадян до державних інституцій. У такому аспекті українська мова виконує роль інтеграційного механізму, що консолідує суспільство.

Українська мова визначена як обов'язковий інструмент для ведення офіційної документації, бізнес-комунікацій та інформаційного споживання. У цьому аспекті важливим є створення умов для підвищення мовної компетентності працівників бізнес-сфери. Впровадження стандартів професійної термінології дозволить уніфікувати мовні практики у корпоративному середовищі, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності бізнесу на національному та міжнародному рівнях. На нашу думку, такий підхід є виявом усвідомлення важливості мови як економічного ресурсу, здатного оптимізувати бізнес-процеси та забезпечити сталий розвиток економіки.

Програма передбачає також закріплення української мови як основної у побутовій сфері. Згідно з прогнозами, до 2030 року 80 % населення використовуватимуть українську мову у повсякденному спілкуванні. Такий показник відображає тенденцію до зміцнення мовної ідентичності серед громадян, що є невід'ємною частиною формування національної свідомості. Варто зазначити, що збільшення частки україномовного культурного продукту до 85 % є не лише показником успішної реалізації програми, але й свідченням культурного збагачення суспільства. Очевидно, що культурний продукт, створений українською мовою, сприяє формуванню духовних цінностей, які об'єднують націю.

Реалізація програми базується на концептуальному підході до удосконалення державної мовної політики, що включає систематичне впровадження інноваційних підходів до мовного планування. Така політика спрямована на забезпечення всебічної інтеграції української мови у всі сфери життєдіяльності країни, сприяючи модернізації суспільства та зміцненню державності. Іншими словами, українська мова є не лише засобом комунікації, але й основою культурно-історичної спадщини та національного самовизначення. Враховуючи виклики, які постають перед країною, особливо у контексті зовнішніх загроз, зміцнення позицій української мови стає важливим чинником забезпечення політичної незалежності та соціальної згуртованості.

Таким чином, українська мова не лише виконує функцію засобу комунікації, але й стає стратегічним ресурсом для національної безпеки, розвитку суспільства та формування конкурентоспроможної держави у глобальному середовищі.

Висновки. Мовна політика в Україні має ключове значення для збереження національної ідентичності та державної цілісності. Попри численні виклики, зокрема історичну спадщину, багатомовність та політичні впливи, Україна має всі передумови для успішного розвитку української мови. Реалізація законодавства, популяризація мови та повага до прав мовних меншин є основою для створення гармонійного мовного середовища.

Очевидно, що наслідки багаторічної русифікації суттєво вплинули на мовну ситуацію в Україні, спричинивши зменшення використання української мови в окремих регіонах та посилення мовних суперечностей. Для подолання цих проблем необхідний системний і багаторівневий підхід, що включає реалізацію ефективної мовної політики, удосконалення освітніх програм, підтримку

прав національних меншин та зміцнення позицій української мови в медійному та суспільному просторі.

Одним із ключових висновків є необхідність розробки та впровадження довгострокової мовної стратегії, яка забезпечить функціонування української мови у всіх сферах суспільного життя. Освітні ініціативи мають стати основним інструментом зміцнення мовної ідентичності, особливо в регіонах із низьким рівнем використання української мови. Важливим аспектом є гармонізація мовної політики, яка враховуватиме права національних меншин, сприятиме соціальній стабільності та створенню взаємоповаги у багатомовному суспільстві. Крім того, українська мова повинна

відігравати значну роль у процесах реінтеграції деокупованих територій та зміцнення національної безпеки.

Перспективи подальших досліджень охоплюють такі напрями: аналіз ефективності реалізації мовного законодавства у різних регіонах країни, дослідження впливу освітніх і культурних ініціатив на популяризацію української мови. Окрему увагу слід приділити адаптації міжнародного досвіду мовної гармонізації до українського контексту.

Запропоновані напрями досліджень сприятимуть не лише вдосконаленню мовної політики, але й забезпеченню національної єдності, соціальної гармонії та збереженню культурного розмаїття України.

Список літератури:

1. Абрамова Д. Правове регулювання державної мовної політики у сфері захисту прав національних меншин. *Збірник наукових праць*, 2019. Вип. 1 (22). С. 226–261.
2. Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство*. 2019. № 1(49). С. 9–31.
3. Бабій І. Мовна політика незалежної України. *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2021. Вип. 45(1). С. 101–106.
4. Бурковський І. Проблема етнічних меншин та їхніх мов у Європі: проблема-анахронізм? *Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ*. 2019. С. 359–373.
5. Висоцький О. Технології та стратегії мовної політики. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність: Матеріали Міжнародної наукової конференції (24–25 травня 2019 р., м. Дніпро)*. Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 68–71.
6. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://surl.li/clneph>
7. Мова та суспільство: сучасна мовна політика в Україні. URL: <https://surl.li/wguylf>
8. Мовне законодавство і мовна політика: Україна, Європа, світ (Збірник наукових праць). К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 688 с.
9. Про громадянство України: Закон України від 18.01.2001 № 2235-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2235-14#Text>
10. Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>
11. Уряд схвалив розроблену МКІП програму забезпечення розвитку та функціонування української мови до 2030 року. URL: <https://surl.li/grmvbn>
12. Фудерер Т., Данилевська О. Престиж української мови та ставлення до двомовності за оцінками мовців різних вікових груп. *Вісник КНЛУ. Серія Філологія*. 2019. Том 22. № 1. С. 173–181.
13. Шумицька Г. В. Українська мова в полілінгвальному просторі Закарпаття. *Українська мова*. 2021. № 1(77). С. 3–19.

Malinska H. D., Horban' H. M. LANGUAGE POLICY IN UKRAINE: CURRENT CHALLENGES AND PROSPECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN A MULTILINGUAL ENVIRONMENT

The article is devoted to the scientific and theoretical analysis of the consequences of Russification and language conflicts in Ukraine, as well as to the identification of strategic approaches to overcome these challenges. The study considers language policy as a systemic set of instruments and measures aimed at the practical implementation of state regulation of language relations, ensuring language balance and achieving certain sociocultural and legal goals based on the principles of constitutional law. The article examines the key provisions of the legal acts regulating the use of the state language in the public sector, official documentation, business communications and everyday life. The author outlines the main objectives of the language policy, including ensuring a high level of proficiency in the Ukrainian language among civil servants, developing and implementing standards of professional terminology, and creating favorable conditions

for popularizing the Ukrainian language among citizens. Considerable attention is paid to the role of the state language as an instrument of national security, especially in the context of reintegration of the temporarily occupied territories. The article substantiates the strategic role of the Ukrainian language as a fundamental factor in preserving national identity, ensuring social harmony and strengthening statehood. It is emphasized that the growth of the share of Ukrainian-language cultural products is an important indicator of the success of the language policy. The article emphasizes the integrative function of the Ukrainian language, which contributes to the consolidation of society, modernization of social processes and effective counteraction to external threats. Thus, the article highlights key aspects of language policy development that are necessary to strengthen the position of the Ukrainian language as a central element of national self-determination.

Key words: multilingual environment, state language, constitutional principles, linguocide, Ukrainian language.

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

КОМУНІКАТИВНО-СИНТАКСИЧНА ТРАНСПОЗИЦІЯ У СФЕРУ СПОНУКАЛЬНОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті здійснено системний аналіз синтаксичної транспозиції комунікативних типів висловлень у сферу спонукальної модальності на матеріалі реченнєвих конструкцій, дібраних з текстів художнього стилю сучасної української мови. Схарактеризовано закономірності синтаксичної транспозиції розповідних, питальних, оптативних речень у спонукальні. Встановлено особливості вживання дієслівних форм теперішнього, минулого й майбутнього часів, умовного способу у транспонованих висловленнях. Окреслено діапазон комунікативних інтенцій мовця у непрямих спонукальних висловленнях. Виявлено експліцитні й імпліцитні лексико-граматичні засоби репрезентації спонукальності в аналізованих конструкціях.

Комунікативно-синтаксична транспозиція як перехід розповідних, питальних, оптативних висловлень до парадигми спонукальності особливу продуктивність виявляє в художньому та розмовному стилях сучасної української мови. Її супроводжує грамемна транспозиція дієслівних форм теперішнього, минулого, майбутнього часу, умовного і бажального способу, за якої відповідні грамеми морфологічних категорій часу та способу набувають статусу синтаксичних (темпоральності й модальності) у структурі реченнєвої надкатегорії предикативності. Такі перетворення розширюють сферу спонукальності, ядро якої формують імперативні конструкції з дієсловами наказового способу, а периферію – їхні синтаксичні синоніми – непрямі висловлення з децю прихованою спонукальною модальністю. Попри такий периферійний статус, вони здатні виражати широкий спектр комунікативних інтенцій мовця від категоричного наказу до м'якої поради або пропозиції, які мовець ідентифікує завдяки різноманітним як експліцитним, так й імпліцитним лексико-граматичним засобам: модальним словам, часовим детермінантам, займенникам, часткам, вигукам, звертанням, повторам, синонімії, порядку слів, інтонації та ін.

Ключові слова: синтаксична транспозиція, спонукальність, українська мова, речення, висловлення, модальність, спосіб, час, дієслово, комунікативна інтенція.

Постановка проблеми. Предикативність як основна реченнєва категорія знаходить свій мовний вияв у синтаксичних підкатегоріях темпоральності з грамемами теперішнього, минулого й майбутнього часів та модальності (розповідної, питальної спонукальної, оптативної), які здатні взаємодіяти. Унаслідок такої взаємодії у системі мовлення (конкретних комунікативних актах) нерідко формуються модальні типи висловлень з нетиповими граматичними засобами вираження, серед яких особливе місце посідають непрямі спонукальні конструкції з дієслівними предикатами не наказового способу, а дійсного, умовного та бажального. При цьому простежуємо подвійну синтаксичну транспозицію у сферу спонукальності як розповідних, питальних, оптативних висловлень, так і дієслівних форм теперішнього, минулого й майбутнього часів, умовного способу. За таких перетворень спонукування адресата до дії

має децю прихований характер, тобто виявляється, як слушно констатує О. В. Попова, у завуальованій, «пом'якшеній» формі [11, с. 216].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українському мовознавстві останніх десятиріч значне зацікавлення науковців викликають проблеми синтаксичної транспозиції, адже синтаксис як найвищий ярус мовної системи, якому підпорядковані всі інші, найбільшою мірою спрямований у сферу комунікації, забезпечуючи реалізацію основної функції мови – комунікативної. На засадах функційно-категорійної граматики поняття *транспозиції* в лінгвоукраїністиці обґрунтував І. Р. Вихованець, виокремивши її три різновиди: реченнєву, частиномовну та грамемну [1, с. 57–58]. Особливе місце в цій типології відведено реченнєвій транспозиції, адже саме речення є основною синтаксичною одиницею, яку досліджують сьогодні щонайменше у трьох аспектах:

формальному, семантичному й комунікативному. Відповідно реченнєва транспозиція охоплює не лише формально-граматичну й семантико-синтаксичну, а й комунікативну організацію речення. На формальному й семантичному рівнях реченнєву транспозицію на матеріалі сучасної української літературної мови ґрунтовно дослідила К. Г. Городенська, яка кваліфікувала її як синтаксичну деривацію, тобто відношення похідності між різними структурно-семантичними типами речень: простими односкладними і двоскладними; складносурядними, складнопідрядними й безсполучниковими; простими ускладненими та складними [2, с. 15–75]. Концепція дериваційного (транспозиційного) синтаксису укладена у працях Н. М. Костусяк [3], О. Г. Межова [5; 6; 7], І. А. Мельник [8], Т. С. Масицької [4] та ін.

На комунікативному рівні міжреченнєві транспозиції як уживання одного модального різновиду висловлень у функції іншого стали об'єктом лінгвістичних студій Н. М. Костусяк [3, с. 302–350], С. В. Мясоєдової [9], І. В. Піддубської [10], С. В. Харченко [13], С. Т. Шабат-Савки [14], О. В. Шатілової [15] та ін. Попри вагомі напрацювання в цій царині, потребує глибшого вивчення проблема взаємодії реченнєвої транспозиції з частиномовною (переходом в межах лексико-граматичних класів слів) та графемною (вживанням одних граматичних значень і форм замість інших) на тлі різних комунікативно-синтаксичних парадигм – розповідної, питальної, спонукальної, оптативної.

Постановка завдання. З огляду на це мета пропонованої статті – здійснити системний аналіз синтаксичної транспозиції комунікативних типів висловлень у сферу спонукальної модальності на матеріалі реченнєвих конструкцій, дібраних з текстів художнього стилю сучасної української мови. Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**: 1) схарактеризувати закономірності синтаксичної транспозиції розповідних, питальних, оптативних речень у спонукальній; 2) встановити особливості вживання дієслівних форм теперішнього, минулого й майбутнього часів, умовного способу у транспонованих висловленнях; 3) окреслити діапазон комунікативних інтенцій мовця у непрямих спонукальних висловленнях; 4) виявити експліцитні й імпліцитні лексико-граматичні засоби репрезентації спонукальності в аналізованих конструкціях.

Виклад основного матеріалу. Спонукально-розповідні висловлення синкретичного типу як синтаксичні синоніми власне спонукальних

речень мовець використовує для послаблення категоричності наказу, команди чи вимоги. На відміну від імперативних конструкцій вони дають змогу адресантові актуалізувати часові рамки виконання дії адресатом через уведення відповідних детермінантів. Наприклад, у фрагменті *Тікаймо негайно! Слушнішого часу не буде!* (В. Малик) ілюструє терміновість, підсилену окличною інтонацією (на письмі – знаком оклику) передає обставина *негайно*, а також постпозитивне безособово-генітивне речення із семантикою застереження. Мотивує співрозмовника до виконання дії й вербалізація мовцем точних часових та просторових координат: – *Збираємося завтра о шостій годині ранку біля їдальні* (І. Роздобудько). Встановлення початкової часової межі й неокресленість кінцевої, навпаки, не сприяє швидкому реагуванню на прохання, вимогу чи наказ: *Із завтрашнього дня ти працюєш з депутатом* (О. Кононенко). Як бачимо, у наведених висловленнях із пом'якшеним спонуканням вжито форми теперішнього часу дієслова, що особливо характерно і для таких мовленнєвих актів, як вказівка чи рекомендація: – *Дуже просто: беруть плівку й опускають в хімічний розчин...* (І. Роздобудько); інструкція: *Після використання пристрою встановлюємо вимикач в положення OFF і виймаємо мережеву вилку з розетки*; рецепт: *Додаємо у сирок яйця і цукор, ретельно все перемішуємо до однорідної маси*.

Розповідно-спонукальні висловлення з дієслівними формами минулого часу як синтаксичні синоніми власне імперативних конструкцій також здатні репрезентувати різні комунікативні наміри адресанта щодо адресата. Категоричність вимоги може бути зумовлена вживанням форми однини дієслова минулого часу, напр.: – *Пішла мені зараз до хати!* (І. Вільде). Увірадноє цю комунікативну інтенцію мовця підсилювальна частка *мені*, транспонована із парадигми займенника, мовленнєва експресія, позначена на письмі знаком оклику, а також обставинний прислівник *зараз* з акцентом на необхідності миттєвого реагування з боку адресата. У висловленні *Щоб на світанку був тут!* (Г. Тютюнник) інтенція безпеліційної, беззаперечної вимоги чи наказу передавана часткою *щоб* та окличною інтонацією. У розмовному мовленні такі вислови нерідко мають пейоративний відтінок: відтворюють негативне, зневажливе, презирливе, вороже ставлення мовця до адресата: *Пішов геть! Пішла звідси!* «Вторинні структури зі спонукальною семантикою, – за спостереженнями Н. М. Костусяк, – формують предикати

минулого часу найчастіше зі значенням спонукання до спільної дії» [3, с. 327]. У конструкції прямої мови – **Поїхали**, – наказую коротко (Ю.Збанацький) множинна форма минулого часу дієслова передає ілюкцію наказу, що зрозуміла завдяки відповідному предикатові, а прислівник *коротко* акцентує на тому, що поступила команда, на яку необхідно зреагувати негайно. Реченнєві структури зі спонукальним минулим часом множини нерідко використовують з метою чіткого інструктажу щодо виконання адресатом конкретних фізичних дій: – *А тепер **узяли** всі у праву руку молоточки. Хто лівша – у ліву. Не соромтесь* (Г.Тютюнник), а також для відтворення комунікативної інтенції прохання або вмовляння співрозмовника: *Мамо, **поїхали** до діда і до Пушка* (В.Яворівський). Комунікативно значущим елементом таких висловлень є звертання у пестливій формі, яке сприяє реагуванню з боку адресата, а отже, досягненню мовцем перлокутивного ефекту. Своєрідним спонуканням до дії можуть бути висловлення на зразок – *Ой, **зачепилася** за дуб **торішній!*** (Леся Українка) як завуальоване прохання про допомогу. Адресант саме так зрозуміє комунікативний намір мовця завдяки не лише лексичному наповненню синтаксичної конструкції, а й емоційному вигукові *ой* та експресивному забарвленню висловлення (окличній інтонації з відповідним пунктуаційним оформленням).

Більш наближені до власне спонукальних імперативних конструкцій з дієсловами наказового способу синонімічні розповідно-спонукальні висловлення з дієслівними формами майбутнього часу. Така синтаксична транспозиція сприяє підсиленню категоричності спонукання порівняно з формами теперішнього часу. «Факт сприймається як той, що безумовно здійсниться в майбутньому. Це підкреслює прагматичний ефект безапеляційності вимоги.... Ці зміни зумовлюють наявність експресивного відтінку категоричності вимоги, посилюють впливовість на співрозмовника», – зазначає І.В.Піддубська [10, с. 14]. З цією метою вживають здебільшого форму другої особи однини майбутнього часу, що корелює з найбільш категоричною другою особою однини імператива. Діапазон комунікативних інтенцій мовця при вживанні таких спонукальних висловлень дуже широкий: від наказу, команди, вимоги, примусу до дозволу, рекомендації, пропозиції, вказівки, поради, настанови, повчання, попередження, застереження тощо, напр.: – ***Понесеш** на станцію... **Правитимеш** по п'ять карбованців за пампушку* (Ю.Мушкетик); ***Ждана візьмеш***

провідником. Тільки будь обережний, не заривайся! (В.Малик); ***Прийдеш** потім до мене, я тобі щось передам, – наказав батько* (Б.Харчук); ***Йтимеш** отак навпростець, на Вербовий хутір, а тоді – як хоч, шляхом, а як хоч – навпростець...* *А як живий будеш, **даси** вістку...* (І.Багрянний); *Ходи, **переночуєш** у повітці, а раненько **підеш*** (В.Шевчук); *Тільки машину **залишиш** у Гостролуччі* (В.Нестайко); *...ти **поїдеш** із людьми, а тоді **повернешся** назад!* (Григорій Тютюнник); *Але ти **працюватимеш** із ним і вдень і вночі по повній програмі!* (О.Кононенко). Адекватно ідентифікувати комунікативну інтенцію мовця адресат може завдяки лексичним маркерам штибу наказав, вимагав, дозволив і под., обмежувально-видільним (тільки), заперечним (не) часткам, а також окличній / неокличній інтонації висловлень, повторам, лексичній синонімії, антонімії (і вдень і вночі), зіставленню (*поїдеш із людьми, а тоді повернешся назад*). Категоричність / некатегоричність спонукання залежить і від того, формою якого виду (доконаного чи недоконаного) виражене дієслово майбутнього часу, експліцитності / імпліцитності особового займенника *ти* як адресата мовлення. Пом'якшуватиме категоричність займенник *ви* у поєднанні з множинною формою дієслова, пор.: *Ви **працюватимете** з ним і вдень, і вночі*. У семантико-синтаксичній структурі таких речень імперативний предикат другої особи передбачає своєю валентністю суб'єктно-адресатну синтаксему у кличному відмінку (так зване звертання). Проте у реальному висловленні на комунікативному рівні таке звертання часто не вербалізоване. За таких умов його підказує контекст або мовленнєва ситуація.

В одному контексті, напр.: – *Цить, Сашко, **не плач**, – приказував мені прадід Тарас, коли я починав чогось там ревти, **не плач**, дурачок. **Приклепаємо** косу, та **поїдемо** на сінокіс на Десну, та **накосимо** сіна, та **наловимо** риби, та **наваримо** каші. <...> – **Напораєм** сіна та **наваримо** каші. **Не плач**, хлопчику* (О.Довженко) можуть бути задіяні різні засоби спонукальності: вигук (*цить*), звертання (*Сашко, хлопчику, дурачок*), лексичний маркер (*приказував*), повтор дієслів другої особи однини (*не плач, не плач, не плач*), їх поєднання з дієсловами першої особи множини (*приклепаємо, поїдемо, накосимо, наловимо, наваримо, напораєм, наваримо*), що формують однорідний ампліфікаційний ряд. Нанизування таких множинних дієслівних форм із можливістю експлікації особового займенника *ми* значно послаблює спонукальну модальність, адже мовець й адре-

сат разом виконуватимуть зазначені дії. Проте завдяки іншим попереду наведеним мовним засобам (передовсім звертанням із семантикою адресата мовлення, кільцевим повторам предикатів наказового способу) ілокуція спонукальності цього контексту збережена. Оклична інтонація, позначена графічно знаком оклику, увиразнює спонукальність висловлень: – *Ну, мир-миром! Поплинем понад виром!* (Лєся Українка).

Синтаксична транспозиція у сферу спонукальності дієслів умовного способу, як і в попередньо описаних випадках, не супроводжується повним переходом розповідних речень у спонукальні, тому можемо констатувати формування перехідного модально-комунікативного типу висловлень – розповідно-спонукальних. Основна їхня комунікативно-прагматична мета – просити співрозмовника виконати конкретну фізичну, локативну, мовленнєву та ін. дію. Зазвичай такі конструкції не містять відповідного лексичного маркера із семою *прохання*, проте адресат адекватно сприймає ілокуцію адресанта, зокрема й додаткові семантичні відтінки поради, повчання, пропозиції, запрошення, благання, вмовляння, попередження, застереження, завдяки специфічному змістовому наповненню та інтонуванню висловлень, напр.: – *Чуєте, мамцю... ішли би ви собі до хати...і не мозолили би отут кому без потреби очі...* (М. Матіос); *То, може, Явдохо, зачинила б двері, бо я не відаю як* (В. Шевчук); *Хоч я на твоєму місці вже давно здався б...* (Г. Тютюнник); *Говорив би ти, батько гетьмане, твоє слово – закон* (П. Куліш); – *Христе, перейшла б ти, справді, в коридорчик, – ти тут тільки нервусися* (В. Винниченко); *Відпросився б ти в командира, прийшов би до мене хоч на часину* (О. Гончар). Більшість таких висловлень містять позитивну конотацію, однак можуть передавати й негативне ставлення мовця до адресата, бажання уникнути, позбутися співрозмовника: *Пішов би ти, Артеме, спати* (А. Головка); – *Ішов би ти, Іване, з нашого села* (М. Матіос), підсилене обставинами *звідси, швидше: Ішов би ти швидше звідси...* (Р. Іваничук); лексемою *лізти* зі стилістичним відтінком зневажливості, заперечним імперативним предикатом *не заважай*: *Не ліз би ти, командир, іди звідси, не заважай людям* (Ю. Збанацький). Чіткіше відтворити комунікативну інтенцію мовця адресатові допомагають лексико-граматичні маркери на зразок *просив би, порадила б, пропонував би, запросила б, попередила б, застеріг би* тощо, пор.: – *До речі, я порадив би вам поговорити з начальником політвід-*

ділу (І. Багмут). Як бачимо з попереду наведених прикладів, структурним компонентом більшості речень є вокатив, що вербалізує адресата мовлення-потенційного виконавця дії та виступає стилістичним засобом інтимізації висловлень, а в поєднанні з особовим займенниками *ти, ви* виконує ще й функцію відокремленої прикладки. Його імпліцитність зумовлена потребою мовця актуалізувати дію як комунікативне ядро (рему) висловлення.

Нерідко інфінітиви із часткою *б (би)* у структурі опативних висловлень можуть виявляти спонукальний потенціал. Проте спонукальність у них послаблена за рахунок увиразнення бажальної семантики, доповненої інтенціями прохання, запрошення: *Хоча б коли до нас у гості прийшли онука відвідати* (Г. Тютюнник), пор.: *Прийдіть до нас у гості онука відвідати*. Семантику бажально-спонукальної модальності можуть доповнювати й такі ілокутивні наміри адресанта, як пропозиція або рекомендація: *Тут би школу зробити* (М. Коцюбинський); *Зробити б експеримент!* (О. Гончар); заклик: *Дотримати б миру...* (Ю. Яновський); – *З'єднати б усіх слов'ян* (В. Шевчук); побоювання, що може щось статися: *...хоч би до вечора дістатись до підніжжя гір* (Р. Іваничук); *Подати б Денисові якийсь знак* (О. Гончар). Як бачимо, зазвичай транспоновані у сферу спонукальності опативні висловлення містять позитивну конотацію, хоч іноді простежуємо й негативну з відтінком погрози, пор.: *Провалитися б тобі на цьому місці!* (Ю. Смолич). Частки *хай, нехай* з дієсловами третьої особи послаблюють категоричність спонукування, увиразнюючи модальний відтінок бажальності: *Він гукнув на значкового й сказав: – Хай хлопці погуляють* (В. Підмогильний); – *Нехай Андрій пише!* – *гукнуло кілька голосів* (Б. Грінченко); – *Нехай воюють дипломати! Хай журналісти проливають чорнило!* (О. Довженко). Поєднання семантики волевиявлення і бажання дало підставу Л. О. Кадомцевій кваліфікувати такі одиниці як речення із значенням бажальної спонукальності [12, с. 134].

Специфічний спонукальний потенціал властивий питальним реченням. Внаслідок відповідної комунікативно-синтаксичної транспозиції формуються так звані питально-спонукальні речення як синтаксичні синоніми власне спонукальних. У деяких комунікативних ситуаціях задля створення позитивної атмосфери спілкування мовець, відтворюючи волевиявлення, обирає питальні конструкції, які «пом'якшують» спонукування. Лек-

сико-граматичними маркерами таких непрямих спонувань є: 1) модальні слова із семою можливості дії, нерідко супроводжувані частками *б* (*би*), *а*, *й*, *ще й*, напр.: *Може б ти відмовився, доки не пізно?* (Григорій Тютюнник); *А може, далі зі мною поїдеш?* (С. Лукач); *А може, й далі працюватимем удвох?* (В. Самійленко); *Слухай, Антоне, може, ще й нову криницю викопаємо?* (Є. Гуцало); – *Чи можна вас запросити до танцю?*... (О. Гончар); 2) питальні слова у сполученні з підсилювальними частками *а*, *б*, напр.: – *А чому б вам нових форм не шукати?* (О. Гончар); 3) порядок слів, логічний наголос, особливе інтонування: – *Ви дозволите взяти вас під руку?* (П. Загребельний); – *Підеш ти звідси, відьмо?! – гукнув дико на неї громом;* – *А ні, то уб'ю зараз на місці?* (О. Кобилянська); 4) заперечна частка *не* при дієсловах умовного способу, напр.: *Чи не прийшли б ви сьогодні до мене, а то багато справ невідкладних зібралось?* (Б. Лепкий); *Чи не пішли б ви звідси?* (М. Коцюбинський). С. Мясоедова наголошує на тому, що сприйняття речення як спонукального зумовлене саме його оформленням як питально-заперечного. Взаємодія питальної форми й заперечного компонента з часткою «не», надає висловленню спонукальної сили [9, с. 4].

У попередньому наведених непрямих висловленнях закладено широкий спектр прихованих спонукальних інтенцій мовця (зокрема прохання, запрошення, вмовляння, порада, пропозиція, дозвіл), які переважно вмотивовані його прагненням бути ввічливим, коректним, ненав'язливим. Проте вибір непрямого способу спонування (у формі запитання) не завжди вмотивований такими добрими намірами. Існують емоційно забарвлені питально-спонукальні висловлення, які відображають негативне ставлення до адресата, незадоволення ним, роздратованість мовця.

Приміром, висловлення *Чи не пішли б ви звідси?* (М. Коцюбинський) містить дещо негативну конотацію, зумовлену несумісним поєднанням ввічливої займенникової форми *ви* з компонентами *не пішли б*, *звідси*, що засвідчують намір мовця уникнути, позбутися співбесідника. Вкрай негативне стилістичне значення з інтенцією погрози закладено у фрагменті – *Підеш ти звідси, відьмо?! – гукнув дико на неї громом;* – *А ні, то уб'ю зараз на місці?* (О. Кобилянська) через нагромадження негативно-оцінних лексем *відьма*, *дико*, *уб'ю* та особливе інтонування.

Висновки. Комунікативно-синтаксична транспозиція як перехід розповідних, питальних, опативних висловлень до парадигми спонукальності особливу продуктивність виявляє в художньому та розмовному стилях сучасної української мови. Її супроводжує графемна транспозиція дієслівних форм теперішнього, минулого, майбутнього часу, умовного і бажального способу, за якої відповідні графемами морфологічних категорій часу й способу набувають статусу синтаксичних (темпоральності й модальності) у структурі реченнєвої надкатегорії предикативності. Такі перетворення розширюють сферу спонукальності, ядро якої формують імперативні конструкції з дієсловами наказового способу, а периферію – їхні синтаксичні синоніми – непрямі висловлення з дещо прихованою спонукальною модальністю. Попри такий периферійний статус, вони здатні виражати широкий спектр комунікативних інтенцій мовця від категоричного наказу до м'якої поради або пропозиції, які мовець ідентифікує завдяки різноманітним як експліцитним, так й імпліцитним лексико-граматичним засобам. Перспективними вбачаємо дослідження комунікативно-синтаксичної транспозиції спонукальних висловлень у розповідні на матеріалі художніх текстів.

Список літератури:

1. Вихованець І. Р. Різновиди транспозиції. *Актуальні проблеми граматики* : зб. наук. пр. Кіровоград : КДПУ ім. В. Винниченка, 1997. Вип. 2. С. 57–60.
2. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. Київ : Наук. думка, 1991. 192 с.
3. Костусяк Н. М. Структура міжрівневих категорій сучасної української мови: монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 452 с.
4. Масицька Т. Є. Типологія семантико-синтаксичних залежностей: монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. 416 с.
5. Межов О. Г. Двокомпонентні дериваційні парадигми простих речень у сучасній українській мові. *Діалог мов – діалог культур. Україна і світ*: щорічний науковий збірник. VII Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція з україністики. München, 27. Oktober – 30. Oktober 2016. München : readbox unipress Open Publishing LMU, 2017. С. 67–74.
6. Межов О. Г. Прийменники як показники синтаксичної конденсації в дериваційних процесах. *Типологія та функції мовних одиниць* : наук. журн. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. № 2(6). С. 115–126.

7. Межов О.Г. Приховані семантико-синтаксичні відношення у безсполучникових та складнопідрядних реченнях сучасної української мови. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*, 2024. Том 35 (74). № 2. Ч. 1. С. 52–58.
8. Мельник І.А. Транспозиційна граматики українського дієслова: монографія. Луцьк : Надстир'я, 2015. 476 с.
9. Мясоедова С.В. Категорія спонування і її вираження в непрямих висловленнях сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С.Сковороди. Харків, 2001. 16 с.
10. Піддубська І.В. Модальна і темпоральна транспозиція дієслівних форм : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький національний університет. Донецьк, 2001. 20 с.
11. Попова О.В., Хоруженко М.В. Імплікована vs експлікована складові директивів у виконавчих наказах Барака Обами. *Наукові записки*. Вип. 145. Серія : Філологічні науки. Кіровоград : Видавець В.Ф.Лисенко, 2016. С. 213–217.
12. Сучасна українська літературна мова : синтаксис / за заг. ред. І.К.Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 515 с.
13. Харченко С.В. Семантико-синтаксична і комунікативна структура речень спонукальної модальності : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. Київ, 2001. 20 с.
14. Шабат-Савка С.Т. Категорія комунікативної інтенції в українській мові: монографія. Чернівці : «Букрек», 2014. 412 с.
15. Шатілова О.В. Питальні речення як виразники спонукальної модальності. *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць; наук. ред. А.П.Загнітко. Донецьк : ДонНУ, 2013. Вип. 27. С. 127–131.

Mezhov O.G. COMMUNICATIVE-SYNTACTIC TRANSPOSITION INTO THE DOMAIN OF IMPERATIVITY IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article presents a systematic analysis of the syntactic transposition of communicative sentence types into the domain of imperative modality, based on sentence constructions selected from texts in the artistic style of modern Ukrainian language. The study characterizes the patterns of syntactic transposition of declarative, interrogative, and optative sentences into imperatives. It identifies the peculiarities of using verb forms of present, past, and future tenses, as well as the conditional mood, in transposed utterances. The range of the speaker's communicative intentions in indirect imperative statements is outlined. Explicit and implicit lexical-grammatical means of representing imperativity in the analyzed constructions are revealed.

Communicative-syntactic transposition, as the transition of declarative, interrogative, and optative utterances into the paradigm of imperativity, demonstrates particular productivity in the artistic and colloquial styles of modern Ukrainian language. This process is accompanied by the grammatical transposition of verb forms in present, past, and future tenses, as well as in conditional and desiderative moods, whereby the respective grammatical categories of tense and mood acquire the status of syntactic categories (temporality and modality) within the sentence's overarching predicative structure. These transformations expand the domain of imperativity, whose core consists of imperative constructions with verbs in the imperative mood, while the periphery is formed by their syntactic synonyms—indirect statements with somewhat concealed imperative modality. Despite their peripheral status, these constructions can express a wide range of communicative intentions, from categorical commands to gentle advice or suggestions, which the speaker identifies through various explicit and implicit lexical-grammatical means: modal words, temporal determinants, pronouns, particles, interjections, vocatives, repetitions, synonymy, word order, intonation, and more.

Key words: syntactic transposition, imperativity, Ukrainian language, sentence, utterance, modality, mood, tense, verb, communicative intention.

Навальня М. І.

Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка

Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

МОВНІ МАРКЕРИ ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА ОБРАЗУ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА В ПИСЬМОВИХ РОБОТАХ СТУДЕНТІВ

У розвідці охарактеризовано поняття мовних маркерів та співвідносних до поняття терміносполук. На матеріалі письмових робіт студентів гуманітарних спеціальностей Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка було зібрано лексичний матеріал, яким здобувачі характеризували образ Тараса Шевченка.

У статті поставили за мету: виокремити найчастотніші лексеми з текстів студентських письмових робіт для характеристики образу Тараса Шевченка за частиномовною належністю та визначити стилістичну роль аналізованих одиниць. Відповідно сформулювали такі завдання: 1) поставити завдання студентам щодо опису образу Тараса Шевченка; 2) відібрати найуживаніші лексичні одиниці; 3) класифікувати їх за частинами мови; 4) визначити стилістичну роль мовних маркерів.

*Відповідно до мети обумовлено вибір **методів** дослідження, які відповідають лінгвістичному аспекту роботи. У статті для систематизації та докладного аналізу мовних одиниць та особливостей їх побудови використано описовий метод. Відповідно до зіставного методу з'ясовано кореляцію специфіки мовних явищ у порівнянні з різними одиницями.*

*Зроблено висновки, що в темах студентів переважають мовні маркери іменники, а також словосполучки. У текстах письмових робіт серед лексем-маркерів виокремлено тільки одне дієслово (боротися), всі решта одиниці – іменники. Найчастіше автори текстів використовували такі маркери: **боротьба** (4), **незалежність**, **свобода** (3), **борець**, **особистість**, **пророк**, **творчість** (2). У переліку маркерів, крім урочисто-пафосних слів, загальнонавжаних лексем, зафіксовано лексеми з негативною оцінкою **гульвіса**, **бабій** та ін.*

*Серед словосполучень найчастіше зафіксовано **українська ідентичність** (3), **національний герой** (2). У складі словосполучень найчастіше вживаними є прикметники **національний** (5), **український** (3).*

***Ключові слова:** лексема, мовний маркер, частина мови, іменник, словосполучка, лексика, Тарас Шевченко, стилістична роль.*

Постановка проблеми. Постать Тараса Шевченка від середини XIX ст. до тепер справедливо оцінюють як своєрідний рубікон у розвитку української літературної мови, у формуванні її особливості якості та новітньої форми функціонування. Дослідники життя та творчості Тараса Шевченка завжди були свідомі актуальності й водночас складності проблем шевченкознавства, трактувань окремих питань цієї сфери тощо. Проте за різних суспільних формацій, ідеологій, естетичних течій для українців Тарас Шевченко був і залишається однією з констант самоідентифікації й самоусвідомлення як нації. У кожного українця є свій образ цієї відомої постаті, яку вони характеризують різними лексичними засобами.

Мовні (лінгвістичні) маркери не можна обмежити змістом будь-якого предмета (наприклад, щодо частиномовної належності), оскільки

вони будуть відрізнятися один від одного. Подекуди для виокремлення якихось позицій використовують так звані «функційні словами», які мають особливу граматичну чи структурну роль. Зазвичай ми звертаємо увагу на зміст мови і подекуди зважаємо на функціональний стиль [3, с. 44].

У наукових розвідках натрапляємо і на терміносполучку «дискурсивний маркер» і розглядаємо різноманітні погляди щодо його тлумачення. Традиційно дискурсивні маркери – це лінгвістичні елементи, що функціонують на рівні дискурсу і є незалежними від його основних складових – частин мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американська дослідниця Р. Гарднер трактує дискурсивні маркери як послідовно залежні елементи, що ставляться в один ряд з одиницями мовлення [8, с. 45]. А. Б. Фрейзер визначає такі маркери як

функціональний клас висловлень в будь-якій мові і називає їх «прагматичними маркерами». Ці вирази з'являються в сегменті дискурсу, однак не є частиною пропозиційного змісту висловлення. Вони сигналізують, акцентують і маркують аспекти спілкування, які хоче передати комунікант [9, с. 23]. За висновками Е. Траугот маркери – це дискурсивно-дейктичні одиниці, найважливіша мета яких – сигналізувати про коментар, визначаючи тип послідовного дискурсивного зв'язку між поточним висловленням і попереднім дискурсом [10]. Ми ж уважаємо терміносполуку «дискурсивний маркер» вужчим поняттям, тому на позначення лексичних одиниць для характеристики образу в нашому дослідженні буде використовувати словосполуку «мовний маркер».

Постановка завдання. У статті поставили за мету: виокремити найчастотніші лексеми з текстів студентських письмових робіт для характеристики образу Тараса Шевченка за частиномовною належністю та визначити стилістичну роль аналізованих одиниць. Відповідно сформувавши такі завдання: 1) поставити завдання студентам щодо опису образу Тараса Шевченка; 2) відібрати найуживаніші лексичні одиниці; 3) класифікувати їх за частинами мови; 4) визначити стилістичну роль мовних маркерів.

Відповідно до мети обумовлено вибір **методів** дослідження, які відповідають лінгвістичному аспекту роботи. У статті для систематизації та докладного аналізу мовних одиниць та особливостей їх побудови використано **описовий метод**. Відповідно до **зіставного методу** з'ясовано кореляцію специфіки мовних явищ у порівнянні з різними одиницями.

Виклад основного матеріалу. Перед 32 студентами Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка (спеціальності 061 Журналістика та 014 Середня освіта. Українська мова і література) було поставлено завдання: сформулювати тему культурно-просвітницького заходу про Тараса Шевченка і обґрунтувати означену тему.

У письмових роботах було представлено такі теми: «Шевченко тут і скрізь»; «Тарас Шевченко: Кобзар чи бунтар?»; «Боротьба, рабство, ув'язнення та жінки: роль Тараса Шевченка в національній ідентичності України»; «Як підданий російської імперії став борцем за українську ідентичність. Тарас Шевченко – лідер української національної думки»; «Сучасний погляд на творчість Т.Г.Шевченка. Актуальність і відповідність поглядів творця сьогоденню»; «Справжній Тарас

Шевченко: чи можемо змити шар пропаганди і полюбити таким, яким він був»; «Шевченко, яким його мало хто знає»; «Шевченко – національний герой України»; «Тарас Шевченко: культурний код України або універсальний геній світової літератури?»; «Вплив постаті Тараса Шевченка на становлення національної ідентичності»; «Тарас Шевченко як уособлення стійкості українського народу»; «Тарас Шевченко – пророк нації: його поетична спадщина як відображення суспільних змін і духовного пробудження України»; «Вічний голос у сучасному світі»; «Тарас Шевченко: від національного пророку до світового культурного феномену» та ін.

Була низка тем, які «гуляють» в інтернетному просторі типу: «Тарас Шевченко: Геній Слова та Духу», «Шевченків образ України в контексті сучасних геополітичних реалій» та под., яких ми не брали до аналізу.

У пропонуваній темі виокремлюємо такі іменники як мовні маркери: *Кобзар, бунтар, лідер, боротьба, рабство, борець, геній*, а також словосполуки: *національна думка, національний герой, національний пророк, українська ідентичність, пророк нації, духовне пробудження*.

Пропонуємо уривки з письмових робіт студентів, зауваживши на мовних маркерах до кожного тексту.

Аліна Є.: *Шевченко тут, Шевченко скрізь. Крізь століття його слова, нарешті, долетіли до нас. Його прізвище стало словом, яке асоціюється із боротьбою. З початком широкомасштабного вторгнення росіян вірші Шевченка отримали новий присмак: кожне слово просочене запахом пороку та крові українських бійців. У поезії відчувається боротьба кожного із нас у цій жахливій війні. Шевченко, який жив понад півтора століття тому, став символом сучасності. Чи думала я, що молодь одягатиме футболки з його обличчям? Що ідучи за кордон, шукатимеш щось зі словами чи образом Кобзаря, аби показати світові звідки ти? Як слова написані більше ста років тому увійшли у наш побут і стали зрозумілими для кожного українця. Чому народові України знадобилось стільки часу аби зрозуміти, як вже з'ясувалось, бунтаря свого часу, борця за Незалежність і Волю. Попри намагання совєтської влади перетворити Кобзаря у старого діда з вусами, який ненавидів панів. Творам Шевченка вдалося зберегти істину і стати опорою у важких випробуваннях сьогодення.*

Мовні маркери: *боротьба, незалежність, воля, істина.*

Андрій Т.: *Тарас Шевченко – найвидатніша постать в українській літературі та культурі. Уплив його постаті і творчості вийшов далеко за межі культурної сфери життя України та українців. Рядки з його віршів та зображення самого Шевченка в різних образах ми і нині бачимо як в масовій культурі, так і в найбільш знакових протестних акціях часів відновлення Незалежності. А в часи повномасштабного вторгнення Росії слова, які він писав ще в середині XIX століття, набувають особливого змісту.*

Однак і донині в українському суспільстві немає єдиного сприйняття образу Тараса Григоровича. Головно радянська та частково українська наука малюють Шевченка як невтомого борця за права народу, сивочолого Кобзаря, який зранку до ночі думав про тяжку долю українців.

Водночас нині популярним і поширеним є образ Шевченка-гульвіси, Шевченка-бабія, який проживав найкращі роки свого життя в столиці Російської імперії серед тогочасної творчої еліти. А всі випробування, які потім послала йому доля, пов'язані із захопленням новомодними течіями, які панували у тодішньому суспільстві.

Мовні маркери: незалежність, борець, гульвіса, бабій; словосполучки творча еліта, протестні акції.

Альона М. *Боротьба, рабство, ув'язнення та жінки: роль Тараса Шевченка в національній ідентичності України. Ця тема та акцент на словах, які використані у її назві, якнайкраще окреслюють основи життя великого поета, які яскраво пронизують його творчість. Боротьба – це посилення Тараса Шевченка до всього українського народу. Це яскраво ілюструють відомі рядки з вірша «Кавказ».*

Жінки у творчості Шевченка як «лакмусовий папірець», який показує реальне ставлення до України та українців російських панів, які мають одну ціль – використати потенціал, забрати найцінніше і залишити на призволяще українців. Тому не рідко у творчості поета, жінки виступають у ролі покриток, які мають байстрюків, дівчат, які втратили гідність, якими просто скористалися і все. Тобто вже тоді Шевченко показував, реальне ставлення Російської імперії до України. Тому вважаю, обрана тема висвітлює ключові догми стосовно як самого Тараса Шевченка і його життя, так і його творчості, з ключовими посланнями.

Мовні маркери: боротьба, рабство, ув'язнення, жінка; словосполучки український геній, українська ідентичність.

Ольга К.: *Як стають лідерами думок? Певний соціальний статус та обізнаність, більша ніж у основної частини суспільства, дають можливість впливати на думки інших людей та формування їхнього світогляду. Чи можна в цьому розумінні назвати Шевченка лідером думок? Так, якщо говорити про його вплив на українське суспільство – як на його сучасників, хоч він і не називає їх прямо у своїй творчості українцями, так і на нас, які є цим суспільством, вже ідентифікованим, через 200 років. Навіть не зважаючи на те, що більшість свого життя він прожив не в Україні, саме вона була головною темою його творчості, зрозумілою і близькою і сучасникам, і нащадкам. Чому вона поза часом, і чому так відгукується нам зараз? Бо поки існує суспільство, існуватимуть і описані Шевченком процеси. І боротьба за державність, яку в певні періоди проходять різні держави, а Україні це доводилося і доводиться робити, на жаль, досить часто. І соціальна несправедливість, яка існує в будь-якому суспільстві, і яка в певний момент, в точці кипіння, стає рушієм його змін. І звичайні людські стосунки, які в основі залишаються незмінними. І до цього всього – маркери українців як етносу та України як окремої держави. Щоправда, ця позачасовість творчості зіграла і злий жарт. Нащадки тієї Російської імперії, від якої Шевченко відокремлював Україну, використовують його твори для дискредитації української державності.*

Беззаперечно те, що Шевченко на десятиліття визначив розвиток української літератури і культури, які, в свою чергу, є частиною формування національної ідентичності.

Мовні маркери: культура, держава; словосполучки: лідер думок, українська державність, національна ідентичність.

Олена М.: *Сьогодні, під час війни, ми по-іншому сприймаємо цінність нашої незалежності, принципи демократичного розвитку та самоідентифікації громадянина України.*

Вислів Тараса Шевченка: «Борітеся – поборете...» є чітким дороговказом для всіх українців на шляху до перемоги і миру. А його заклики до внутрішнього об'єднання народу проти зовнішнього ворога є рушійною силою для подолання внутрішніх протиріч українського суспільства та боротьби з такими явищами як, корупція, бюрократія, проявів сепаратизму та інше.

Творчість Т. Г. Шевченка для українців є яскравим прикладом для наслідування і самоідентичності серед народів світу та Європи зокрема.

Його погляд на майбутнє України є не що інше як стратегія розвитку нашої держави, підняття духу патріотизму і прагнення законодавчого закріплення на рівні актів державної незалежності та конституції.

Велика кількість наукових досліджень творчості Т.Г. Шевченка не розкрили повністю масштаб його особистості, бачень, суджень, думок і висновків творця. Тому сучасним науковцям і дослідникам відкрита безкінечна можливість подальшого вивчення, з метою практичної реалізації та впровадження, за для розбудови незалежної України.

Будучи бунтарем, активним борцем з царизмом, волюнтаризмом, кріпацтвом і поневоленням, він надав чіткий орієнтир і насагу боротися, йти до перемоги через всі терні і випробування.

Мовні маркери: незалежність, самоідентичність, бунтар, борець, перемога, боротися.

Алла С.: Кріпак, поет-мученик з села, національний герой, талановитий самородок: хто він чоловік з портрету над шкільною дошкою. Чому саме він рекордсмен за кількістю пам'ятників у світі, чому його вірші завчаємо напам'ять і не можемо забути до кінця життя, але мало хто з українців прочитав «Кобзар» від першої до останньої сторінки.

Що дав Шевченку «бронзовий ідол» радянської пропаганди, а потім десятиліття героїзації. Давайте розберемося, яка людина стоїть за ім'ям Тарас Григорович Шевченко, яке асоціюється в Україні зі свободою, а значить правдою, боротьбою за справедливість та гідність. Давайте подивимося на різні боки: темні та світлі, спробуємо змити шар «офіційного міфу». А що як Шевченко ближче до нас, ніж ми це уявляли, а що як у цьому житті, у наш час, Шевченко був би справжньою рок-зіркою, збирав стадіони, а діти вчили його тексти не тому, що вони у шкільній програмі, а тому, що вони відгукуються в серці?

Шевченко переживав, що слово – це його єдина зброя проти цього. Переживав і сам заганяв себе у протиріччя: говорив про волю для народу, водночас шукав для себе місце у суспільстві, яке його не приймало. Хтось помічав за собою те саме? Чи можемо ми чесно собі зізнатися і проговорити, який Шевченко насправді? І головне не перестати при цьому його любити.

Мовні маркери: правда, кріпак, мученик, особистість; словосполучення: талановитий самородок, національний герой.

Анна Ф.: Тарас Григорович Шевченко є однією з найвидатніших постатей в українській історії

та культурі. Геній Шевченка проявляється не тільки у його поетичному таланті, але й у його глибокому розумінні національної ідентичності, соціальної справедливості та духовної свободи. Його твори є символом боротьби українського народу за незалежність та самоусвідомлення.

Шевченко майстерно поєднував силу слова з моральними й духовними ідеалами, тому його творчість має величезне значення не лише як літературна спадщина, а й як національний та культурний феномен. Слово Шевченка пробуджувало народ від національного занепаду, надихало на боротьбу проти несправедливості та гноблення. Він не лише поет, а й пророк, який через свою творчість передавав нащадкам цінності свободи, рівності та людської гідності.

Особисто я вважаю, що творчість Шевченка залишається актуальною й сьогодні, оскільки вона несе в собі універсальні ідеї, важливі для будь-якої епохи. Його геніальність полягає в умінні донести ці істини через просте, але глибоке слово, яке резонує з духом кожної людини. Тому обрана тема конференції є відображенням вагомого внеску Тараса Шевченка в національне та світове духовне багатство.

Мовні маркери: геній, геніальність; словосполучки: моральний ідеал, духовний ідеал, національна ідентичність, соціальна справедливість, духовна свобода.

Алла Б.: Шевченко відіграв ключову роль у формуванні та відродженні української національної самосвідомості. В його творчості відображено історичну пам'ять та боротьбу за свободу. Шевченко підніс теми національного визволення, протестував проти соціальної несправедливості. Водночас він писав українською в часи пригнічення української літератури, чим підкреслював її значущість. Аналізуючи його твори, розуміємо, що це письменник, який боровся за українську національну ідентичність.

Мовні маркери: боротьба, свобода, словосполучки: національне визволення, національна ідентичність, українська національна самосвідомість.

Світлана В.: Є багато сторін з життя та творчості Шевченка про які люди не знають. Він був неідеальною, та такою ж живою людиною, яка мала бажання, цілі, мрії. І ці сторони також важливі, тому що формували його особистість.

«Геній української літератури» чи «Кобзар», якими називають Тараса Шевченка, на мою думку, – це кліше, які не до кінця охоплюють цю постать. Натомість про Шевченка можна гово-

рити, як про «селф-мейд-мен» або «людину, яка зробила себе сама».

Мало хто знає, та Шевченко був дуже популярний серед жінок, любив погуляти, випити, малював свої оголені автопортрети. І це теж формує певне уявлення про Шевченка, як митця, творчої людини, яка любила свободу та насолоду від життя.

Шевченко – це приклад для сучасної людини, яка так само має свої пристрасті, при цьому вмів зробити вчасно вибір, сконцентруватися та досягти бажаного. Тараса Шевченка, який з простої людини став всесвітньовідомим митцем, та при цьому він був такою ж людиною, як і всі ми.

Мовні маркери: особистість, митець; словосполучки всесвітньовідомий митець, творча людина.

Тетяна В.: 9 березня 2024 року виповнилося 210 років від дня народження Тараса Григоровича Шевченка – українського поета, прозаїка, мислителя, живописця, гравера, етнографа, громадського діяча, палкого патріота України та її національного героя. Він пробуджував у людей любов до своєї Батьківщини, кликав сильних на подвиги, уселяв у слабких надію й віру. В історії кожного народу є особистості, імена котрих оповиті невимрущою любов'ю й славою. Такою персоналією для українського народу є поет Тарас Григорович Шевченко. Життя Шевченка – подвиг, перед яким треба схилитись. Не дивлячись на те, що поетові випав складний життєвий шлях, він ніколи не втрачав віри й волелюбності, завжди непохитно стояв на землі. Усе життя Шевченко боровся за справедливість і національне визволення України з-під гніту сусідньої країни. У багатьох віршах Тарас Григорович розкриває душу українців, їхні прагнення. Сьогодні в часи війни є важливим не забувати тих, хто вселяв віру в людей, підштовхував їх до боротьби, давав розуміння того, що особистості може бути добре жити тільки у своїй незалежній країні. Шануймо національних героїв.

Мовні маркери: віра, подвиг, волелюбність, справедливість; словосполучки національний герой, національне визволення, незалежна країна.

Олена С.: Тарас Шевченко як пророк українського народу, залишив нам неперевершений зразок патріотизму та любові до рідної землі. Його поезія, написана понад століття тому, дивовижно резонує з сучасними реаліями України.

Поет змалював Україну як багатостраждальну, але незламну країну. Він бачив її як землю

вільних козаків, як квітучий сад, який засипали вороги. Його поезія пронизана болем за поневолений народ, мрією про незалежність та віру в майбутнє щастя України.

Сучасна війна – це пряме продовження тієї боротьби, про яку писав Шевченко! Незламність українців у боротьбі за свою свободу – це пряме наслідування шевченківського духу.

Поет закликав до єдності, нескоренності перед московитською навалюю! Сьогодні ця ідея є більш актуальною, ніж будь-коли.

Це про українське сьогодні. Пророчі слова великого українського поета збуваються завдяки мужнім українським воїнам і силі українського народу! Вірші Т. Г. Шевченка – це невичерпне джерело мудрості. Слова поета – це символ опору російській експансії!

Мовні маркери: пророк, патріотизм, єдність, нескореність, незламність; словосполучки символ опору.

Аліна С.: У кожного народу є імена тих людей, котрі закарбувалися з ними назавжди, залишили свій вагомий внесок у культуру, науці чи то історії народу. Ми маємо чимало таких особистостей, але серед них найвизначнішим є Тарас Григорович Шевченко – відомий український поет, художник, громадський діяч, перекладач.

Мовні маркери: особистість.

Світлана Г.: Тарас Шевченко вже понад півтора століття є символом української національної ідентичності та боротьби за свободу. Однак чи залишається його творчість виключно «національним» надбанням, чи набуває світового значення? Конференція має на меті дослідити двоїстість образу Шевченка: з одного боку, як геніального митця, що глибоко вкорінений в українській історії, а з іншого – як мислителя, чия творчість може бути зрозуміла на міжнародному рівні.

Мовні маркери: творчість; словосполучки символ української національної ідентичності, геніальний митець, національне надбання, світове значення.

Валерія Ш.: Ми всі маємо усвідомлювати важливість національної єдності в цей непростий для нашої країни час. Тарас Григорович Шевченко є яскравим взірцем моральної та фізичної стійкості нашого народу, яку ми прослідковуємо в його творчості, громадській діяльності та життєвому шляху загалом. Сьогодні нам потрібно актуалізувати спадщину Кобзаря задля того, аби мати можливість зберегти пам'ять та набутки української культури.

Мовні маркери: *спадщина, творчість*; словосполуки *взірець моральної та фізичної стійкості нашого народу*.

Тетяна Т.: *Світ невинно змінюється, але фундаментальні цінності, проголошені Кобзарем, залишаються незмінними. Його поетичні твори – це не лише витвори мистецтва, а й потужний маніфест свободи, любові до рідної землі та прагнення до справедливості. Особливо гостро ці ідеї резонують у сучасному світі, сповненому викликів, коли молодь активно шукає свій шлях і прагне змінити світ на краще.*

Мовні маркери: *цінності, свобода*.

Анна С.: *Такі, як Тарас Шевченко, народжуються раз у тисячоліття. Бог і українська земля подарували нам Пророка. «Кобзар» засвідчив, що українська література завершила період свого становлення, що з'явився поет, рівного якому вона не знала, у творчості якого народні традиції і досвід попередників втілилися в речі великої простоти і могутності. Кожний, хто глибоко вивчає творчість Т.Г.Шевченка, неминуче переконується, що має вона світове значення. Віриш, як-от «Заповіт», мали величезний вплив на українську ідентичність, закликаючи до єдності, свободи та боротьби за майбутнє. Він не лише висловлював ідеї політичного й духовного визволення, а й проповідував моральні цінності, як-от чесність, людяність та любов. Шевченко став маяком для сучасних українців у їхньому прагненні до національної самосвідомості. Культурні події, такі як фестивалі, вистави та літературні читання, підтримують спадщину поета, роблячи його ім'я невід'ємною частиною української ідентичності.*

Мовні маркери: *свобода, боротьба, пророк*; словосполуки: *українська ідентичність, національна гідність, національна самосвідомість, духовне визволення*.

Корпус зібраного матеріалу засвідчив 38 мовних маркерів, а також 25 словосполучень. Серед лексем-маркерів виокремлено тільки одне дієслово (*боротися*), всі решта одиниці – іменники.

Висновки. Аналіз тем, запропонований у письмових роботах студентів гуманітарних спеціальностей Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г.Шевченка виокремлює мовні маркери іменники (*Кобзар, бунтар, лідер, боротьба, рабство, борець*), а також словосполуки (*національна думка, національний герой, національний пророк, українська ідентичність, пророк нації, духовне пробудження*).

У текстах письмових робіт серед лексем-маркерів виокремлено тільки одне дієслово (*боротися*), всі решта одиниці – іменники. Найчастіше автори текстів використовували такі маркери: *боротьба* (4), *незалежність, свобода* (3), *борець, особистість, пророк, творчість* (2). У переліку маркерів, крім урочисто-пафосних слів, загально-вживаних лексем, зафіксовано лексеми з негативною оцінкою *гульвіса, бабій* та ін.

Серед словосполучень найчастіше зафіксовано *українська ідентичність* (3), *національний герой* (2). У складі словосполучень найчастіше вживаними є прикметники *національний* (5), *український* (3).

Перспективами дослідження вважаємо вивчення психолінгвістичних особливостей сприймання творів Тараса Шевченка сучасниками.

Список літератури:

1. Засекін С.В. Дискурсивні маркери когерентності англomовного діалогічного тексту : когнітивний та прагматичний аспекти : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 ; Київ. нац. лінгв. ун-т. Київ, 2001. 20 с.
2. Пилат Н. Проблема конфліктності людських стосунків у ракурсі філософсько-соціологічних та психологічних інтерпретацій [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://znc.com.ua/ukr/publ/periodic/shpp/2005/1/p119.php>.
3. Хоменко О.О. Мовні маркери сумніву: семантика та функціонування. *Слов'янська філологія*. 2015. № 67 (2). С. 35–47.
4. Чепурна З.В. Лексичні особливості як гендерні маркери промов українських та німецьких політиків в історичному аспекті. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*, (208), 2024. С. 394–399. Режим доступу: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-208-57>.
5. Bloom's Taxonomy Verb List [Electronic resource]. 2007. Access mode : <http://www.uni.edu/adp/documents/bloomverbscognitiveaffectivepsycho motor.pdf>.
6. Cohen R. Conceptual Styles, Culture Conflict, and Nonverbal Tests of Intelligence [Electronic resource] *American Anthropologist*. 1969. Vol. 71, № 5. P. 828–856. Access mode : <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1525/aa.1969.71.5.02a00040/pdf>
7. Gardner R. W. Cognitive Control of Differentiation in Perception Persons and Objects. *Perceptual and Motor Skills*. 1968. V. 26. P. 311–330.

8. Kozhevnikov M. Cognitive Styles in the Context of Modern Psychology: Toward an Integrated Framework of Cognitive Style. *Psychological Bulletin*. 2007. Vol. 133, № 3. P. 464–481.
9. Fraser B. What are discourse markers? *Journal of pragmatics*. 1999. Vol. 31. P. 931–952.
10. Traugott E. The role of the development of discourse markers in a theory of grammaticalization [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.wata.cc/forums/uploaded/136_1165014660.pdf.

**Navalna M. I. LANGUAGE MARKERS AS A CHARACTERISTIC
OF THE IMAGE OF TARAS SHEVCHENKO IN THE WRITTEN WORKS OF STUDENTS**

The study describes the concept of language markers and term compounds related to the concept. Based on the written works of students of humanities majors of Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium» lexical material was collected, which the applicants used to characterize the image of Taras Shevchenko.

The goal of the article was to single out the most frequent lexical items from the texts of student writings to characterize the image of Taras Shevchenko according to their linguistic affiliation and to determine the stylistic role of the analyzed units. Accordingly, the following tasks were formed: 1) set a task for students to describe the image of Taras Shevchenko; 2) select the most used lexical units; 3) classify them by parts of speech; 4) determine the stylistic role of language markers.

In accordance with the goal, the choice of research methods is determined that correspond to the linguistic aspect. The descriptive method is used in the article for the systematization and detailed analysis of language units and the features of their construction. In accordance with the comparative method, the correlation of the specificity of language phenomena in comparison with different units was clarified.

It was concluded that nouns and phrases predominate in students' topics. In the texts of written works, only one verb (to fight) is singled out among lexeme-markers, all other units are nouns. Most often, the authors of the texts used the following markers: struggle (4), independence, freedom (3), fighter, personality, prophet, creativity (2). In the list of markers, in addition to solemn and enthusiastic words and commonly used lexemes, there are lexemes with a negative meaning of a rake, womanizer, etc.

Ukrainian identity (3) and national hero (2) are recorded most often among the phrases. The adjectives national (5), Ukrainian (3) are the most frequently used in phrases.

Key words: *lexeme, language marker, part of speech, noun, phrase, vocabulary, Taras Shevchenko, stylistic role.*

Чушикова О. В.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

ТЕОРЕТИЧНІ Й ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВОГО МОВЛЕННЯ (НА МАТЕРІАЛІ ДОПИСІВ СОЦІАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ «ФЕЙСБУК»)

Статтю присвячено розглядові дискусійного питання, пов'язаного з використанням стратегій творення гендерно чутливого мовлення (ГЧМ). ГЧМ розтлумачено як таке, у якому відсутні явища андроцентризму, сексизму й будь-яких інших дискримінаційних форм і смислів. Зазначено, що шляхами творення ГЧМ є стратегії фемінізації та статевої нейтралізації, акцентовано полярні погляди на впровадження цих стратегій. Наголошено на тому, що головним аргументом щодо творення й використання ГЧМ є соціальна потреба: зростання професійної активності жінок, зміна їхньої ролі в суспільстві тощо. Детально розглянуто аргументи проти: тлумачення п. 4 §32 «Українського правопису» в гендерному контексті є маніпуляцією; творенню фемінітивів заважають численні мовні обмежувальні чинники; процеси системної фемінітивізації є штучно спровокованими й такими, що не мають ні внутрішньомовних, ні позамовних передумов; більшість засобів творення стратегії статевої нейтралізації не регламентовані правописом тощо. Досліджено, наскільки стратегії творення ГЧМ є актуальними для узусу. Аналіз проведено на матеріалі дописів у соціальній мережі «Фейсбук». З'ясовано, що в них зберігаються тенденції останніх років: для творення фемінітивів використовуються чотири суфікси, зазначені в правописі. Найпродуктивнішим залишається суфікс -к(а), на другому місці за кількістю прикладів лексеми із суфіксом -иц(я), меншою кількістю прикладів представлений суфікс -ин(я), суфікс -ес(а) є малопродуктивним. Найбільш репрезентативними для проведеного дослідження є дописи на сторінці Інституту мовознавства імені О. О. Потебні НАН України в мережі «Фейсбук», які умовно поділено на три групи. До першої віднесено поодинокі гендерно нечутливі дописи; кількісно більшою є друга група, автори/авторки яких послідовно використовують фемінітиви; третю групу становлять дописи, у яких для номінації жінок використовуються і фемінітиви, і маскулінітиви. Текстів третьої групи зафіксовано найбільше, що є свідченням неусталеності поглядів на аналізовану проблему.

Стратегія статевої нейтралізації представлена низкою варіантів, найоптимальнішим (представленим найбільшою кількістю дописів) з яких є формат однорідних членів речення, з'єднаних сполучником та/і/й.

Констатовано, що використання ГЧМ – це відображення реальності, отже, цей процес є невідворотним і соціально справедливим, незважаючи на відсутність узгодженої позиції в цій сфері.

Ключові слова: гендерно чутливе мовлення, мережа «Фейсбук», стратегія фемінізації, стратегія статевої нейтралізації, фемінітив.

Постановка проблеми. Одним з найбільш дискусійних у сучасному українському мовознавстві досі залишається гендерне питання, зокрема використання або ігнорування стратегій творення гендерно чутливого мовлення.

Гендерно чутливе мовлення (далі ГЧМ) розуміємо як таке, у якому відсутні явища андроцентризму, сексизму й будь-яких інших дискримінаційних форм і смислів. За З. Шевченко «андроцентризм являє собою не тільки картину світу, представлену крізь призму чоловічого досвіду, що фіксує й відтворює (називає) світ з чоловічого погляду, але й міцну статеву ієрар-

хію, де жінка мислиться й представляється як «чуже», «інше» або й узагалі ігнорується» [32]. Сексизм – «дії чи ставлення, що дискримінують людей на основі лише їх статі» [33, с. 140].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена проблематика перебуває в полі зору таких дослідників і дослідниць, як А. Архангельська, С. Бибик, М. Брус, М. Гінзбург, Т. Космеда, Т. Коць, О. Масалітіна, Ю. Маслова, А. Нелюба, О. Пономарів, Я. Пузиренко, Л. Ставицька, О. Тараненко та інших. У попередніх авторських публікаціях було проаналізовано засоби творення ГЧМ.

Постановка завдання. Шляхами творення ГЧМ є стратегії фемінізації та статевої нейтралізації (детальніше див. 37, 38), проте в сучасному українському мовознавстві наявні полярні погляди на впровадження цих стратегій. Причому, за нашими спостереженнями, доволі часто думки науковців стосовно аналізованого питання залежать від їхньої належності до царини традиційної або гендерної лінгвістики. Мета статті – розглянути аргументи «за» і «проти» використання ГЧМ, а також дослідити, наскільки стратегії фемінізації та статевої нейтралізації є актуальними для узусу. Аналіз проведено на матеріалі дописів у мережі «Фейсбук».

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, головний аргумент на користь творення й використання ГЧМ закладено в його визначенні: це мовлення, позбавлене дискримінаційних форм і смислів. Тому, безперечно, активізація творення фемінітивів як важливого складника ГЧМ зумовлена передовсім соціальними потребами: зростанням професійної активності жінок, зміною їхньої ролі в суспільстві тощо. Українська належить до мов з андроцентричним принципом граматичної та словотвірної будови, і, як слушно зауважує О. Тараненко, «система назв на позначення особи жіночої статі за її соціальним статусом змушена постійно «наздоганяти» ... систему відповідних назв осіб чоловічої статі, неминуче відстаючи від неї, – навіть тоді, коли в самій соціальній дійсності вже з'являються об'єктивні підстави для відповідного позначення жінки й семантичний фактор номінації, таким чином, уже може вступати в дію» [35, с. 16].

На сучасному етапі спостерігаємо полярні погляди українських мовознавців і мовознавиць на творення та використання фемінітивів: фемінізація – системна риса української мови; фемінізація – вимога часу в боротьбі із сексизмом та андроцентризмом; новітня фемінізація – українське негативне й неприйнятне явище; фемінізація важлива, але має відбуватися спокійно, помірковано, зважено.

Частково розв'язати проблему творення фемінітивів покликаний «Український правопис», у п. 4 §32 якого зазначено: «За допомогою суфіксів -к-, -иц(я), -ин(я), -ес- та ін. від іменників чоловічого роду утворюємо іменники на означення осіб жіночої статі» [36, с. 27]. Представники й представниці гендерної лінгвістики розцінили появу цього пункту як своєрідну легітимізацію фемінітивів. Проте, на думку А. Нелюби, у п. 4 §32 «Українського правопису» не йдеться про активне

вживання назв осіб жіночої статі та про творення назв жінок саме за їхніми професійними, освітніми, посадовими ознаками, сферою діяльності; немає повного переліку словотворчих суфіксів, за допомогою яких можна утворювати назви осіб жіночої статі; немає застереження, якими суфіксами не можна послуговуватися; не зазначено, що фемінітиви обмежені розмовним стилем уживання; не зауважено, що фемінітиви можна застосовувати й в офіційних документах як відповідники до узвичаєних назв осіб чоловічого роду [30, с. 61]. Науковець убачає спроби тлумачити цей пункт у гендерному аспекті засобом маніпуляцій, хоча й наведені вище думки А. Нелюби певною мірою маніпулятивні, оскільки правопис і не повинен містити жодну з позицій, наведених автором, крім, можливо, повного переліку суфіксів (якби він був, то й застереження, якими суфіксами не можна послуговуватися, було б зайвим). Очевидно, що до п. 4 §32 можуть бути питання й зауваження, проте не можемо погодитися з категоричною пропозицією науковця вилучити п. 4 §32 із чинного правопису. Проти використання правопису як підстави для творення фемінітивів виступає й Т. Коць: «Усі прихильники тотальної фемінітивізації покликаються саме на це правило. Мало хто зважає на те, що правопис не може охопити всіх випадків слововживання. До того ж це проблема не правопису, а передусім словотвору» [29, с. 103].

І на цьому аргументи проти використання фемінітивів не вичерпуються. Стосовно творення фемінітивів А. Архангельська наполягає на мовних обмежувальних чинниках (детальніше див. 1, с. 56–57). Про ці ж проблеми говорить і Т. Коць, покликаючись на багатьох авторитетних мовознавців та стверджуючи, що «процеси системної фемінітивізації не мають ні внутрішньомовних, ні позамовних передумов, оскільки цей штучно спровокований процес негативно впливає не лише на стилістичні аспекти слововживання, а й на рівневі норми української літературної мови» [29, с. 107].

У деяких наукових працях [1, с. 89, 91] спостерігаємо спроби класифікувати фемінітиви й виділити в їхньому складі принаймні три групи:

- усталені фемінітиви: *дисертантка, дослідниця, студентка, працівниця*;
- т.зв. неофемінітиви (неофемінативи): *біологиня, видавчиня, геологиня, мисткиня, продавчиня, психологиня, філологиня*;
- виразно okazіональні фемінітиви: *знавчиня, книгиня, нащадкиня, тезкиня*.

Робимо припущення, що, згідно з поглядами послідовних критиків творення й використання фемінітивів, право на існування мають тільки приклади з першого пункту. Отже, частина наукової філологічної спільноти констатує наявність суперечності між системними можливостями, нормативними приписами й мовленнєвою практикою. «Тож залишимо за мовою та її нормалізаторами рішення про те, які з наведених вище та багатьох інших подібних мовних засобів набудуть статусу прескриптивної норми – зразка, рекомендованого до вживання», – закликає А. Архангельська [1, с. 97]. Але щоб цей відбір відбувся, мають існувати різні мовні одиниці. Також не слід забувати й про дескриптивну норму, яка відбиває реально вживані в мові лексеми, тобто всі можливості певної мовної системи.

Варто зазначити, що одним із критеріїв віднесення фемінітива до усталених мовних одиниць є його фіксація в словниках, проте новітні словники також зазнають критики. Ідеться, зокрема, про «Вебсловник жіночих назв української мови» О. Синчак [31], з приводу якого Т. Коць зазначає так: «...дискусійними є і нові словники, що підтримують і популяризують не завжди конструктивні тенденції мовної практики» [29, с. 107].

Попри всі наведені вище застереження активізація фемінітивів є незаперечною, вона супроводжується безсумнівним зростанням кількості слововживань: за даними системи моніторингу та аналізу соцмереж і ЗМІ України Alphateka за 2018 рік, які наводить А. Архангельська, окремі фемінітиви було вжито в такій кількості статей: *біологиня* – 201, *депутатка* – 563, *держсекретарка* – 7, *канцлериня* – 15, *керманічка* – 42, *критикеса* – 12, *критикиня* – 115, *міністерка* – 560, *міністерша* – 9, *міністриня* – 13, *нардепка* – 290, *педагогиня* – 70, *професорка* – 569, *професорша* – 4, *соціологиня* – 84, *філософиня* – 36, *філософка* – 5, *фотографиня* – 114, *хірургиня* – 5, *членкиня* – 500, *шефиня* – 66, *директорка* – 500, *директриса* – 87, *інженерка* – 52 [1, с. 99].

Не можна не погодитися з дослідницею в тому, що «до обговорення проблеми доцільності творення й уживання багатьох новітніх фемінітивів має залучатися академічне співтовариство, фахівці від мовознавства, журналісти, представники тих професій, родів діяльності, носії титулів та статусів, назв яких торкається фемінізація, пересічні носії мови й користувачі нею» [1, с. 308]. Очевидним вважаємо таке: щоб така дискусія мала місце, потрібен матеріал для неї, тобто вживання фемінітивів в узусі – живомовній практиці.

Найшвидше й найоперативніше реагують на всі мовні зміни медіа та соціальні мережі, останні ми обрали об'єктом дослідження.

За нашими спостереженнями, у соціальній мережі «Фейсбук» зберігаються тенденції, простежені в попередній розвідці [38]. Для творення фемінітивів використовуються чотири суфікси, зазначені в правописі. Найпродуктивнішим (зафіксовано 18 дописів) залишається суфікс -к(а), напр.: «Перша лекція в межах Тижня Незалежності – «Рецепти стійкості України: громадянське суспільство та політична культура у динамічному та порівняльному контексті» від *доцентки* (тут і далі виділення наше – О.Ч.) кафедри політології Юлії Біденко» [3]; «В харківському метро вперше за всю історію підземки почала працювати жінка на посаді *машиністки* електропоїзда – Анастасія Мазуркова» [4]; «Розпочинає тижневий сторітелінг розповідь Світлани Грекової – молодшої *лейтенантки* 92-ої ОШБр імені кошового отамана Івана Сірка» [5]. На другому місці за кількістю прикладів (зафіксовано 15 дописів) лексеми із суфіксом -иц(я), напр.: «Я – *військовослужбовиця*. Мій прямий обов'язок – захищати свою країну, і я це роблю» [5]; «Праця *літературознавиці* перевидається вперше за 23 роки» [6]. Меншою кількістю прикладів (8 дописів) представлений суфікс -ин(я), напр.: «Цей проєкт – це портрет *парамедикині* Ірини «Чеки» Цибух» [7]; «Онлайн-лекція “Ольга Басарабова – *борчиня* за українську державність у “Її лекторії “Творчині Української дійсності”» [8]. Традиційно до малопродуктивних (зафіксовано один приклад) відносимо суфікс -ес(а): «У Києві напали на *комікесу* Весту Гунченко» [9].

Низка авторів й авторок послідовно використовує фемінітиви, фіксуємо 19 дописів, де представлені лексеми з усіма наведеними вище суфіксами, крім -ес(а). Проте найбільш репрезентативними стосовно поточного стану упровадження ГЧМ, на наш погляд, є дописи на сторінці Інституту мовознавства імені О.О.Потебні НАН України в мережі «Фейсбук», які умовно можна поділити на три групи. До першої відносимо нечисленні тексти (зафіксовано лише два дописи), у яких відсутні спроби творення ГЧМ, напр.: «Відповідальний секретар організаційного комітету: Олександра Євланова – *кандидат* філологічних наук, молодший науковий *співробітник*, голова ради молодих учених Інституту мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» [10]; «Запрошуємо молодих *науковців* (*аспірантів, здобувачів, наукових співробітників і викладачів* закладів

вищої освіти) узяти участь у роботі XI Конференції молодих учених Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України «Лінгвістика XXI ст.: традиції і перспективи розвитку» [10].

До третьої групи відносимо дописи, у яких для номінації осіб жіночої статі використовуються і фемінітиви, і маскулінитиви одночасно, напр.: «19 липня 2024 року у Львові від рук убивці загинула відома **лінгвістка**, громадська **діячка** й **політик**, **доктор** філологічних наук, **професор** Ірина Фаріон» [13]; «У виданні висвітлено біографію та науковий доробок відомої української **мовознавиці**, **доктора** філологічних наук, **професора** Віри Юрїївни Франчук (1932–2019). Відображено головні етапи життя, викладено основні здобутки **дослідниці** в різних галузях лінгвістики... Бібліографія містить повний перелік друкованих праць **науковиці** та видань, здійснених за її безпосередньої участі» [14]; 25 жовтня 2022 р. виповнюється 95 років з дня народження **доктора** філологічних наук Тетяни Борисівни Лукінової – відомої **славістки**, **богемістки**, **етимологині**, **дослідниці** взаємозв'язків слов'янських мов і духовної культури слов'ян, **історика** лінгвістичної славістики, багатолітньої **співробітниці** Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України» [15]. Акцентовано допис, у якому двічі вжито той самий іменник, але в різних формах: «6 квітня 2023 р. виповнилося 100 років з дня народження Лідії Андронівни Юрчук (1923–2011) – відомого українського **лексикографа** і **фразеографа**, **кандидата** філологічних наук, старшого наукового **співробітника**, **лауреата** Державної премії в галузі науки, багатолітньої **співробітниці** Інституту мовознавства ім. О.О.Потебні НАН України» (підкреслення наше – О.Ч.) [16]. Дописів третьої групи зафіксовано найбільше (вісім контекстів), що, на нашу думку, є доволі показовим і демонструє неусталеність поглядів на аналізовану проблему.

Ще однією стратегією творення ГЧМ є статева нейтралізація, варіанти впровадження якої класифікуємо таким чином:

1. Однорідні члени речення, з'єднані сполучником та/і/й. Абсолютну більшість дописів зафіксовано саме в такому, на нашу думку, найоптимальнішому форматі (19 контекстів), напр.: «Зустріли **вступницю** і **вступників**, які вже подали документи до Каразінського!» [17]; «Пишаємося нашими **вихованицями** й **вихованцями**!» [18]; «З початком рашистської навали чимало **філологів** і **філологинь** стали на захист Батьківщини» [19].

Проте й тут не обійшлося без зауважень з боку філологічної спільноти. Так, відомий український

мовознавець О.Авраменко, вітаючи колег з Днем учителя й відповідаючи на зауваження дописувачки Людмили Федчун стосовно відсутності словоформи «учителька» у назві свята, зазначив таке: «Я в ці ігри не граю (вітаю з Днем споживача і споживачки (як хижачки); лікаря й лікарки...). Тавтологія – стилістична помилка» [20]. Про суперечливість поглядів О.Авраменка свідчить допис від 20 серпня, у якому мовознавець, рекламуючи свої посібники, подає такий текст: «Шановні **вчителі** і **вчительки**, раджу вашим **учням** і **ученицям** починати готуватися до НМТ з вересня, щоб **кожний** і **кожна** успішно склали НМТ-2025. На ринку навчальної літератури є посібники різних **авторів** і **авторок**, але я рекомендую свої» [21]. О.Авраменко зазначає, що він відкритий до змін, починає звикати до нових фемінітивів, однак наведений вище текст, пояснює автор, укладений згідно з вимогами антидискримінаційної комісії.

2. Маскулінитив і фемінітив, подані через скісну риску, напр.: «Як готуватися до інтерв'ю з людиною у втраті: право **героя** / **геройні** відмовитися на будь-якому етапі» [22]. Переконані, що такий варіант теж має право на існування.

3. Слова-гібриди, квазігендерні деривати (за визначенням С.Бибик [2]), у складі яких фіксуємо такі різновиди:

3.1. Поєднання повного слова у формі однини або множини на позначення осіб чоловічої статі й відділеної скісною рисою суфіксально-флексивної частини другого слова – назви осіб жіночої статі, напр.: «Але ми й не психотерапевт/ки» [23]; «Загалом, думка п. Людмили така, що робота комунальників/-ць на людей дуже заспокоїливо впливає» [24]. Фіксуємо також такі зразки, де на першому місці стоїть іменник у формі жіночого роду: «Соціальні працівниці/ки здійснюють догляд та підтримку людей похилого віку» [25]. Очевидно, що на перше місце в таких конструкціях слід ставити ту стать, представників/-иць якої більше в професії.

Слушною вважаємо пораду С.Бибик [2, с. 92], яка, спираючись на правопис, а також на документ «Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року», пропонує вживати знак «скісна риска» винятково в конструкціях, які містять повні назви осіб за статтю: українці/українки, працівники/працівниці тощо, проте усвідомлюємо, що використання усічених конструкцій пов'язане з мовною економією.

3.2. Поєднання повного або усіченого слова на позначення осіб чоловічої статі з відділеним усередині слова нижнім підкресленням суфіксально-

флексивної частини другого слова – назви осіб жіночої статі, напр.: «Досить часто респондент_ки говорили, що адаптувалися до життя в умовах війни... Учасни_ці опитування відзначали, що їм стало важче спілкуватися з іншими людьми» [26]; «Ми хочемо залучити автор_ку, як_а застосовує критичний підхід до написання матеріалів, вміє опрацьовувати джерела, пише зрозуміло та структуровано» [27].

Такий варіант вважаємо не дуже вдалим, про що свідчать і коментарі під дописом. Автор допису О.Прима дає таке пояснення: «Ми використовуємо гендероване закінчення, відділене нижнім підкреслюванням, коли йдеться про людей чи людину, гендер як_ої не відомий або не має значення в нинішньому контексті. «Автор_ка» – це і автор, і власне авторка». Також О.Прима посиляється на політику використання генерованих закінчень, прийняту в організації Cedos (див. 34), і зазначає: «Думаю, не всі зміни можуть/мають бути “зручними”, і не завжди “простіше” значить краще». Нам імпонує така думка, проте маємо зазначити, що наведений варіант упровадження статевої нейтралізації не є поширеним, фіксуємо його переважно на фейсбук-сторінці зазначеної організації.

3.3. Написання слів з відділеним усередині слова круглими парними дужками суфіксом, який зазвичай бере участь у творенні назв осіб жіночої статі, напр.: «Окремо уклінно завдячую моїм шановним *бета-рідер(к)ам*, Olesia Ostrovska-Liuta та Alim Aliev, чий коментарі надали упевненості у користі книги і наштовхнули на корисні модифікації у ній» [28].

Дужки, відповідно до правопису, використовуються під час вживання вставних слів, словосполучень, речень, а не літер усередині слів. Не радить використовувати будь-які форми винесення жіночого родового закінчення в дужки й громадська організація «Центр дослідження суспільства», аргументуючи це тезою про те, що «...ми не виносимо жінок за дужки» [34].

На думку С.Бибик, «просування і пропагування гендерних стратегій, а з ними надмірне вживання фемінітивів ... спричинює зміни в графічному образі відповідних номінацій, а разом з тим – у лексичних, морфологічних, орфографічних та пунктуаційних нормах» [2, с. 93–94]. Проте загальновідомо, що мовній нормі властиві, з одного боку, такі ознаки, як незмінність і стабільність, а з іншого, – розвиток. Тому на сучасному етапі припускаємо можливість існування й використання наведених вище номінацій, не регламентованих сучасним правописом, принаймні доти, доки не запрацюють процеси стандартизації та уніфікації в цій сфері.

Висновки. Підсумовуючи сказане, констатуємо численні проблеми в царині ГЧМ. Проаналізовані в статті дописи з мережі «Фейсбук» засвідчили різні тенденції: від ігнорування до послідовного використання стратегій фемінізації та статевої нейтралізації. Очевидно, що в найближчій перспективі годі сподіватися на розв’язання всіх розглянутих дискусійних питань, проте переконані, що впровадження ГЧМ – це відображення реальності, у якій існують і жінки, і чоловіки, отже, цей процес є невідворотним, соціально справедливим, а отже, потребує подальшої уваги з боку філологічної спільноти.

Список літератури:

1. Архангельська А. *Femina cognita*. Українська жінка у слові й словнику. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. 444 с.
2. Бибик С. Фемінітивізація офіційно-ділової практики і проблеми сучасної української графіки, морфології, пунктуації. *Культура слова*. Київ, 2023. № 99. С. 86–95.
3. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «V.N. Karazin Kharkiv National University» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/uquneh> (дата звернення: 10.11.2024).
4. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Суспільне Харків» у мережі «Фейсбук». URL: <https://fb.watch/u0qbyfd3xW/> (дата звернення: 08.12.2024).
5. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Центр гендерної культури» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/ezyzgi> (дата звернення: 08.12.2024).
6. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Wonderzine Україна» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/nigqob> (дата звернення: 14.10.2024).
7. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Wonderzine Україна» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/amkdda> (дата звернення: 10.10.2024).
8. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Центр гендерної культури» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/rsxbay> (дата звернення: 12.10.2024).
9. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Wonderzine Україна» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/hnhkpm> (дата звернення: 18.12.2024).

10. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/yzctmv> (дата звернення: 10.10.2024).
11. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/dzmxrl> (дата звернення: 10.10.2024).
12. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/klqihu> (дата звернення: 21.10.2024).
13. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/zqfwdf> (дата звернення: 26.12.2024).
14. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/eacfnl> (дата звернення: 03.11.2024).
15. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/uekqum> (дата звернення: 15.12.2024).
16. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/uxbxgb> (дата звернення: 02.10.2024).
17. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «V.N. Karazin Kharkiv National University» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/wyqwrq> (дата звернення: 10.12.2024).
18. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Мандрівна наука – Кристал'НЯ» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/xyksze> (дата звернення: 23.11.2024).
19. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Інститут мовознавства імені О.О.Потебні НАН України» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/mfgrst> (дата звернення: 23.11.2024).
20. Допис зі сторінки Олександра Авраменка в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/rdkxrj> (дата звернення: 18.11.2024).
21. Допис зі сторінки Олександра Авраменка в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/kdftmz> (дата звернення: 18.11.2024).
22. Допис зі сторінки Тетяни Трощинської в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/nbuglx> (дата звернення: 18.12.2024).
23. Допис зі сторінки Тетяни Трощинської в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/dewyzh> (дата звернення: 18.12.2024).
24. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Центр гендерної культури» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/bxtxly> (дата звернення: 11.12.2024).
25. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Центр гендерної культури» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/guuisi> (дата звернення: 11.12.2024).
26. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Cedos» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/byrqlq> (дата звернення: 28.10.2024).
27. Допис зі сторінки інтернет-ресурсу «Cedos» в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/xsxxhq> (дата звернення: 28.10.2024).
28. Допис зі сторінки Maryna Starodubska в мережі «Фейсбук». URL: <https://surl.li/qrbptj> (дата звернення: 13.12.2024).
29. Коць Т. А. Словотвір назв осіб жіночого роду в українській літературній мові: між нормою і деструкцією. *Культура слова*. Київ, 2023. № 99. С. 96–111.
30. Нелюба А.М. «Український правопис» і тотальна фемінітивізація. *Українська мова*. 2023. № 3. С. 58–67.
31. Синчак О. Вебсловник жіночих назв української мови. Львів, 2022. https://r2u.org.ua/html/femin_details.html
32. Словник гендерних термінів / уклад. З.В.Шевченко. Черкаси : видавець Чабаненко Ю., 2016. 336 с. URL: <https://surl.li/nkidss> (дата звернення: 10.08.2024).
33. Словник Європейського інституту з гендерної рівності / пер. М.Бабак, О.Давліканової, М.Дмитрієвої, М.Козир, Л.Компанцевої, К.Левченко, М.Скорик, О.Суслової. Київ : «Вістка», 2021. 170 с.
34. Стаття «Політика використання генерованих закінчень». Офіційний вебсайт аналітичного центру Cedos. URL: <https://surl.li/jtjcky> Тараненко О.О. Словотворення української мови в аспекті сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець XX – поч. XXI ст.). І *Мовознавство*. 2015. № 1. С. 3–32.
35. Український правопис / НАН України, Ін-т мовознавства ім. О.О.Потебні; Ін-т української мови. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с.
36. Чуєшкова О. Реалізація стратегії статевої нейтралізації в інтернет-дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Одеса. Серія: Філологія. 2019. № 40. Том 1. С. 123–126.
37. Чуєшкова О. Стратегія фемінізації як основний чинник творення гендернотолерантної мови (на матеріалі інтернет-дискурсу). *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Київ. Том 30 (69). № 2. 2019. Частина 1. С. 47–52.

**Chuieshkova O. V. THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS
OF IMPLEMENTING GENDER-SENSITIVE LANGUAGE (BASED ON FACEBOOK POSTS)**

The article deals with the consideration of the controversial issue related to the use of strategies for creating gender-sensitive language (GSL). GSL is explained as one that does not contain the phenomena of androcentrism, sexism and any other discriminatory forms and meanings. It is noted that the ways of creating the GSL are the strategies of feminization and gender neutralization, and polar views on the implementation of these strategies are emphasized. It is emphasized that the main argument for the creation and use of the GSL is a social need: the growth of women's professional activity, changing their role in society, etc. The arguments against it are considered in detail: the interpretation of paragraph 4 of §32 of "The Ukrainian Orthography" in the gender context is manipulative; numerous linguistic restrictive factors prevent the creation of femininities; the processes of systemic feminization are artificially provoked and have neither intralinguistic nor extralinguistic prerequisites; most of the means of creating a gender neutralization strategy are not regulated by the orthography, etc. The article investigates the extent to which the strategies of creating the GSL are relevant for us. The analysis is based on the material of posts on the Facebook social network. It was found that they retain the trends of recent years: four suffixes specified in the orthography are used to create feminine gender-specific terms. The -к(а) suffix remains the most productive, followed by the lexemes with the -у(я) suffix, the -и(я) suffix has a smaller number of examples, and the -е(а) suffix is unproductive.

The most representative for this study are the posts on the Facebook page of the O. O. Potebnya Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine, which are conditionally divided into three groups. The first group includes isolated gender insensitive posts; the second group is quantitatively larger, with authors consistently using feminine gender terms; the third group includes posts that use both feminine and masculine gender terms to nominate women. The texts of the third group are the most numerous, which is evidence of the instability of views on the analyzed problem.

*The strategy of gender neutralization is represented by a number of options, the most optimal (represented by the largest number of posts) of which is the format of homogeneous sentence members connected by the conjunction *ma/i/ü*.*

It is stated that the use of GSL is a reflection of reality, therefore, this process is inevitable and socially just, despite the lack of a coordinated position in this area.

Key words: gender-sensitive language, Facebook, feminization strategy, gender neutralization strategy, feminine.

Шабат-Савка С. Т.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

РИТОРИЧНІ ЗВЕРТАННЯ ЯК МАРКЕРИ ПОЕТИЧНОГО ІДІОЛЕКТУ ДМИТРА ЗАГУЛА

У статті постульовано думку про те, що риторичні звертання належать до синтаксичних експресем, які репрезентують індивідуально-авторське бачення світу в стилістично забарвленій формі, набувають емоційно-експресивних відтінків у передаванні змісту, генерації естетики повідомлюваного, формуванні письменницького мовостилію. З оперттям на творчість Дмитра Загула їх проаналізовано як фігуральні конструкції, що маркують поетичний ідіолект, створюють неповторний континуум вербалізації авторських інтенцій. З використанням адекватної лінгвометодології схарактеризовано особливості реалізації інтенційного потенціалу звертання в поетичному дискурсі з огляду на експресивізацію висловлення та інтенційність, у ракурсі наукових напрацювань вітчизняних учених.

У поетичному дискурсі Дмитра Загула досліджено риторичні звертання як одно- та багатоконпонентні синтаксичні експресеми, що втілюють інтенції естетичності, відображають світ людських емоцій та оцінок, впливають на формування афористичного регістру текстової комунікації; визначено їхню присутню функційну роль у створенні поетичної діалогічності; у вираженні емоційної інтенсивності повідомлюваного та інтимізації тексту; у репрезентації метафорично-образного світосприйняття автора; в увиразненні інтенційної домінанти поетичного дискурсу; генерації авторської інтенційності.

Серед конструкцій зверненого мовлення розглянуто вокативи, що становлять розлогі, метафорично детерміновані, синтаксично ускладнені окличні конструкції, маркери інтенцій естетичності та риторичної апеляції. До ідіолектних маркерів поетичного мовостилію Д. Загула вналежнено риторичні запитання, ускладнені прикладками й поширені епітетами; встановлено їхню роль в інверсіях та повторях, у різних за комунікативною настановою та емоційним забарвленням висловленнях. На багатому ілюстративному матеріалі представлено апелятивні лінії-моделі з риторичними звертаннями та вокативами, що позначають: назви людей та свояцтва; назви абстрактних понять; назви явищ природи; назви відрізків часу; назви конкретних предметів; назви античних онімів; назви національно-культурних об'єктів, що засвідчують українську ідентичність, демонструють високу любов до місць, де народився і жив Дмитро Загул, до України.

Ключові слова: риторичне звертання, синтаксична експресема, поетичний дискурс, комунікативна інтенція, автор, адресат, поетична діалогічність, вокатив, апелятивні лінії-моделі, естетичність, ідіолект, Дмитро Загул.

Постановка проблеми Антропоцентризм мовознавчих студій XIX ст. слугує підґрунтям тих актуальних на сьогодні досліджень, що спроектовані на комплексний аналіз мовної системи в тісній взаємодії з екстралінгвальними складниками текстової комунікації, з оперттям на людину як автора висловлення, на письменницький мовостиль та функційну роль різномірних одиниць у створенні різних дискурсивно-жанрових форм української мови. У цьому контексті вирізняється поетичний дискурс як одна з таких форм, як окремий синтаксично організований текстовий континуум, що відображає авторське світосприйняття, індивідуалізує мовлення, увиразнює письменницький почерк й оприявнює суб'єкта комуніка-

ції – автора тексту, репрезентанта комунікативних інтенцій, емоцій та оцінок.

Вивчення поетичної мови, на думку С. Єрмоленко, засвідчує «багатоаспектне осмислення тяглості мовновиражальних та образно-естетичних традицій, їх часопросторових змін з урахуванням специфіки літературних течій, напрямків, мистецьких шкіл та індивідуальних стилів» [4, с. 211]. Такий підхід активізує дослідження ідіостилію творчих особистостей, зокрема – мовотворчості відомого українського письменника, самобутнього поета-символіста, уродженця Буковини Дмитра Загула (1890–1944), доробок якого, як справедливо зазначає В. Антофійчук, «надто повільно й нерішуче залучається до наукового

обігу, а його оригінальна художня, перекладацька й літературознавча спадщина дійшла до читача лише фрагментарно» [1, с. 44], що відповідно – засвідчує своєчасність наших спостережень.

Контекст мовотворчості Дмитра Загула вияскравлює низку актуальних питань, пов'язаних із вербалізацією авторських інтенцій, із систематизацією та функційною роллю синтаксичних експресем у реалізації творчих задумів та інтенцій мовця. Поетичний ужинок автора, що його представили у книзі «Дмитро Загул: поезії» чернівецькі вчені С. Далавурак та В. Лесин (1990) [5], вияскравлює неповторну, синтаксично впізнавану ідіостилюстику Дмитра Загула, демонструє багатство різноманітних мовних форм, фігурально-риторичних засобів милозвучності та естетичності, що формують письменницький ідіолект. Система різнорівневих мовних одиниць, які вирізняють «мову окремого письменника з-поміж інших», тісно пов'язана з категорією індивідуально-авторського, співвідноситься зі світоглядом і лінгвокультурою письменника, його ідейними переконаннями і життєвими пріоритетами.

До ідіолектних маркерів поетичного мовостилію Дмитра Загула, за нашими спостереженнями, належать риторичні звертання, які створюють природність та адресатність текстової комунікації, конотують спектр людських емоцій та оцінок, відтворюють образно-поетичне мовомислення автора художнього тексту. Власне, це ті мовні засоби, часто вживані, повторювані, за допомогою яких можна створити мовний образ автора, зрозуміти його систему координат. Дослідження синтаксичних експресем зверненого мовлення вирізняється своєю актуальністю ще й у зв'язку з відсутністю цілісного дослідження категорії звертання як мовної універсалії на широкому українському матеріалі – з огляду на жанри, літературні школи, творчі особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Лінгвісти здавна вивчають фігурально-риторичні конструкції синтаксису, адже саме ці мовні одиниці, крім особливостей своєї формальної будови, мають потужний комунікативно-інтенційний обшир та сугестію, дають змогу авторові як основному суб'єкту комунікації передати метафорично-образне сприйняття світу, представити багатство, яскравість та мелодійність української мови.

У практиці лінгвістичних студій риторичні звертання вивчають, з одного боку, як стилістичні фігури, маркери інтенцій естетичності, засоби образної експресивності, з іншого – у контексті категорії звертання, у ракурсі диференціації

термінопонять – вокатив, апеляція, адресат мовлення (І. Вихованець, К. Городенська, П. Дудик, М. Каранська, Л. Кадомцева, І. Кучеренко, М. Мірченко, М. Плющ, О. Пономарів, М. Скаб, Н. Сологуб, І. Чередниченко та ін.). Як відомо, звертання – це «інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти або персоніфіковані предмети, до яких адресовано мовлення» [3, с. 184]. Засобом його експлікації слугує кличний відмінок, у якому «конденсовано виражено складну структуру: мовця і його інтенцію, спонування до дії (суб'єкт і предикат) і співрозмовника (адресата вихідної моделі) та потенційну його дію з можливими валентними партнерами» [8, с. 178].

В уснорозмовному дискурсі звертальні конструкції реалізують пряму апеляцію до адресата мовлення для налагодження контакту, підтримання діалогу, регулювання процесу спілкування, репрезентації емоційно-вольової сфери мовця. В поезії така фатична функція трансформуються, оскільки в цьому жанровому континуумі вокативи лише відтворюють природність та невимушеність людської комунікації, слугуючи експресивними засобами сугестивності та емоційності, маркерами інтенцій естетичності. Як засіб цілеспрямованого регулювання поведінки адресата, як активний впливовий мовний засіб, що «спричиняє зміну ментального й емоційного стану адресата та його поведінки», витлумачує звертання І. Шкіцька [12, с. 105–106].

Цілком погоджуємося з думкою О. Межова про те, що «вокативи вносять у речення певний стилістичний елемент, рису, ознаку, функційне забарвлення, частково чи суттєво змінюючи всю реченнєву тональність, мовленнєву орієнтацію вислову. Звертання до інших може бути зумовлене певним розумово-почуттєвим стимулом, найрізноманітнішою емоційною збудженістю людини» [8, с. 179]. Подібну думку постулює і З. Куньч: «риторичні звертання не розраховані на відповідь. Вони є стилістичним засобом для емоційно напруженого зображення подій, для вироблення в читача або слухача певного ставлення до зображуваного» [7, с. 240].

Серед особливих стилістичних зворотів, що посилюють емоційність, виразність та впливовість, І. Безпечний так само виокремлює риторичне звертання як найуживанішу стилістичну фігуру, що «полягає у підкресленому звертанні до когось (чи чогось), щоб підсилити виразність. Об'єктами звертання можуть бути мертві й відсутні особи, неральні особи, персоніфіковані предмети й явища природи, абстрактні поняття тощо» [1, с. 110].

Як зауважують вітчизняні науковці, «жодне висловлення не обмежується лише апеляцією до адресата мовлення, а завжди доповнює якимось інше основне комунікативне завдання, наявність якого дозволяє визнати це висловлення окремим комунікативним актом» [10, с. 167–176]. У межах тих або тих комунікативних актів, жанрів, дискурсивних практик комуніканти застосовують різноманітні риторичні звертання. Так, О. Пономарів виокремлює декілька таких груп («назви людей; назви інших живих істот; імена історичних осіб; назви явищ природи; абстрактні й конкретні поняття»), що їх використовують у монологічному мовленні як стилістичний засіб для емоційно напруженого опису події, для відбиття почуттів, міркувань, настрою мовця [9, с. 205].

Аналіз риторичних звертань у поезії Дмитра Загула, що вирізняється своєю «мелодійністю, експресивністю, настроєвістю» [5, с. 10], поглибить усебічне вивчення категорії звертання, доповнить теорію синтаксису новими ідеями дискурсології та ідіостилістики.

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати риторичні звертання в контексті ідіолектних маркерів поетичного мовостилію Дмитра Загула, визначити їхні типологічні вияви, функційні можливості та комунікативно детерміновані апелятивні лінії зверненого мовлення в поетичному дискурсі як адекватному текстовому континуумі втілення авторських інтенцій.

Виклад основного матеріалу. У поетичній творчості Дмитра Загула синтаксичні експресеми зверненого мовлення вербалізують інтенції естетичності, виражають експресивне значення, впливають на формування афористичного регістру текстової комунікації, його сугестивності та оздоблення. Зокрема, свій комунікативно-інтенційний потенціал риторичні звертання реалізують у двох моделях як:

– однокомпонентні (непоширені) синтаксичні експресеми, що у структурі висловлення представлені однією синтаксевою, напр.: *Скажи ж мені, **весно**, чим напоїла ти, чим отруїла ти нерви мої?* [5, с. 143]; *Де сурма уст твоїх, **пророче**? Де голос велетнів-громів?* [5, с. 181];

– багатокомпонентні синтаксичні експресеми, поширені двома і більше узгоджувальними компонентами, пор.: *З вітром розвійтеся, росами сійтеся, **линьте** по рідній землі! З хмарами грайтеся, в сонці купайтеся, **співи весняні мої*** [5, с. 61].

Поет активно генерує висловлення, що ускладнені однокомпонентними звертаннями, представленими, як правило, грамами кличного

відмінка іменників або субстантивованими частинами мови, напр.: *Коли ж для тебе заграють дзвони, **народе**? Коли замовкнуть твої прокльони й незгоди?* [5, с. 46]; *Чим ми, **бідні**, винуваті, Що гризе нас вічний біль?* [5, с. 32]; ***Майбутнє**, ти мотив моїх пісень, до тебе ритм і кожна рима кличе* [5, с. 80].

Водночас привертають увагу яскраві, самобутні, метафорично-образні багатокомпонентні звертання, що індивідуалізують мовостиль Дмитра Загула, оприявнюють прагматичний обшир його мовомислення та світосприйняття. Це можуть бути:

– двокомпонентні риторичні звертання: *Хвала тобі, **вільна пісне**, оздобо нових віків!* [5, с. 106];

– трикомпонентні риторичні звертання: *Линьте з леготом-вітром, **своєвільні лицарі мрії**, – розвійте прозорим повітрям попіл серця старий!* [5, с. 89];

– чотирикомпонентні риторичні звертання: ***О моє бідне, стурбоване серце**, як зустрічаєш ти весну свою?* [5, с. 143].

Багатокомпонентні риторичні звертання поширюють займенники (*Ой полиньте, **мої думи**, на зелені гори! Задзвоніть, тремтючі струни, зашуміть, як море!* [5, с. 69]); прикметники (***Сонячні панелі, ранки золоті**, – що ж ви невеселі, друзі молоді?* [5, с. 152]); дієприкметники (***Пісні не списані, Сни заколисані, Лийтесь рядком на папір! Думки весняні, мрії кохані, нумо, летімо до зір!*** [5, с. 34]); ускладнюють частки та вигуки (***О моя остання світла мріє**, хто розтопить думи крижані? Як не ти, то хто ж його зогріє, буде сонцем бідному мені?* [5, с. 147]). Такі комплексні синтаксичні експресеми деталізують апеляцію до адресата мовлення, інтимізують процес поетичного мовлення, употужнюють емоційність, дають змогу суб'єктові комунікації зорієнтуватися зі ставленням автора / ліричного героя до повідомлюваного.

У контексті поетичного дискурсу Дмитра Загула експлікується низка стилістичних функцій риторичних звертань, що забезпечують:

– створення поетичної діалогічності як риторичної скерованості суб'єкта комунікації до адресата мовлення, уявного співрозмовника, живих / неживих об'єктів;

– реалізацію емоційної інтенсивності повідомлюваного та інтимізацію поетичного тексту;

– репрезентацію метафорично-образного світосприйняття автора, духовного світу людини, її ідеалів, мрій, задумів;

– виокремлення інтенційної домінанти вірша, його ключової теми чи проблематики;

– генерацію авторської інтенційності як глобальної настанови поетичного дискурсу.

До ідіолектних маркерів мовостилію Д. Загула належать риторичні запитання, ускладнені прикладками – яскравими художніми означеннями, що збагачують вірш символічними значеннями і новими образами, конкретизують зміст, додають йому естетичної краси й художньої завершеності. Напр.: *Невеселі мої пісні, діти смутку та й недолі, тихим вітром понесіться і розсійтеся по полі* [5, с. 40]; *Вільно ритмована мово, найкраще з земних чудес, що слово складаєш до слова, – ти не дарунок небес!* [5, с. 105].

Риторичні звертання гармонійно вписуються в різноманітні стилістичні фігури, створюючи неповторний континуум мовотворчості Дмитра Загула. Зокрема, глибшому розкриттю авторського задуму сприяють епітети як поширювачі звертальних компонентів, що візуалізують яскраві картини довкілля, емоційно підсилюють чуттєвість людини, розкривають внутрішній світ ліричного героя. Пор.: *Де ти, розжева надіє?* [5, с. 45]; *Грай, легкокрилий вітре, на полі думку тужливо-сумну* [5, с. 37].

Інверсовані риторичні звертання втілюють сугестивність комунікативних інтенцій. Автор свідомо використовує стилістичний прийом непрямого порядку слів для того, щоб виокремити ключове слово, привернути до нього увагу, зацікавити адресата мовлення, створити емоційно наповнене тло поетичного дискурсу. Напр.: *Слова недоговорені, приборкані пісні, летить в краї надзоряні, як пташки голосні!.. І мрії недомріяні в буденщині життя, словами неопірені, летить без ворота!* [5, с. 51]; *Співи мої легкокрилі, воркітливі голуб'ята, вас родила в тужні хвилі доля-мачуха проклята* [5, с. 40].

Повтори риторичних звертань інтенсифікують емоційність поетичного дискурсу, відображають особистісні переживання та почуття автора, напр.: *О любя земле, рідна земле, пилинко в бурі світовій! Далекі заклики даремні, – бо я до смерті – тільки твій* [5, с. 127]. Складність людських переживань, філософське осмислення світу, поєднання несумісного, виразний контраст між протилежними поняттями передає риторичне звертання у формі оксюморона, пор.: *Я не для вас оцю пісню співаю, трупи живі! Я вас не знаю! Вам не складаю сльози мої* [5, с. 30].

Багатогранний світ поетичної адресатності вияскравлюють і **риторичні вокативи**, що становлять розлогі, метафорично детерміновані, синтаксично ускладнені окличні конструкції,

пор.: *О вільне буття, прекрасне і ясне, – мов сонце надземне! В далеких віках ти будеш благословенне* [5, с. 96]. Вони слугують маркерами риторичної апеляції, джерелом естетичної насолоди, пор.: *О водоспаде, танцюристе перлистий!* [5, с. 108]; *Похмурий, гордий кобзарю, море понурих дум! Шумом летить попід хмару рокіт розгойданих струн* [5, с. 124]. Експресеми такого зразка вирізняються своєю синтаксичною природою: якщо риторичні звертання входять у структуру висловлення, ускладнюють його, то вокативи належать до окремого типу односкладних конструкцій, головний член яких виражений іменником у кличному відмінку і функціонує як самодостатній компонент окличного речення [6; 8; 10].

Конструкції зверненого мовлення формують діалогічність, відтворюють природність і безпосередність текстової комунікації, поглиблюючи зміст висловленого, актуалізуючи думку, змальовуючи різноманітні обставини й ситуації людського життя. Це виразні діалогічні реєстри спілкування ліричного героя з конкретною людиною або персоніфікованими предметами, напр.: – *Розкажи мені, сивий діду, про свої парубоцькі дні, чи гаяв ти по білому світу, як ось довелося мені? – Розповів би тобі, юначе, та чи ти зрозумієш мене?* [5, с. 115–116]; – *Ти звідки, пісенько весела, До мене пташкою прийшла? – Перелітала рідні села, Твоє коханнячко знайшла. – А що там, пісенько, чувати? Що діє дівчина моя? – Переказала привітати Тебе лебідонька твоя* [5, с. 66].

У контексті поезії Дмитра Загула виокремлюємо комунікативно детерміновані апелятивні лінії-моделі з риторичними звертаннями та вокативами, що позначають:

– назви людей та свояцтва: *Товаришу мій, селянине, до твого серця про спільну працю – я, співець України, складаю оцю прокламацію* [5, с. 83]; *Люба! Літо минуло, осінь холодна йде...* [5, с. 147]. Особливий інтимізований зміст мають звертання до коханої, що відображають унікальну, емоційно наповнену, естетично довершену атмосферу людських взаємин. Пор.: *Голубонько мила, не сердься, читаючи скарги мої, бо кожний удар мого серця про тебе говорить мені* [5, с. 57]; *Не ходи, моя квіточко, в садочок, де пахучі троянди цвітуть!* [5, с. 61]; *А між ними і ти, моя доле, будеш вічно чарівно цвіти* [5, с. 62];

– назви абстрактних понять, що позначають внутрішній світ людини, її почуття та стан, вияскравлюють суб'єктивно-авторські інтенції в різних за комунікативною настановою вислов-

леннях. Адресатами в поетичному дискурсі Дмитра Загула слугують такі лексеми, як: *доля, душа, думка, надія, смуток* та ін., пор.: *Де ти, сподівана доле? Чом тебе й досі нема? Вже настає поволі добра холодна зима* [5, с. 45]; *Не сумуй, душе зболіла, і не плач, не голоси!* [5, с. 41]; *Розвійтеся з вітром, думки невеселі! До мене назад не вертайте!* [5, с. 36]; *Геть же, смутку, з моєї хати! Я веселим хочу жити!* [5, с. 44]. Подібні звертання співзвучні з низкою різноманітних почуттів та емоцій людини. Стилистичний ефект звертань до абстрактних понять генерує глибше розуміння тексту, удоступнює спектр інтерпретаційних можливостей мовної особистості;

– назви явищ природи, що слугують виразними маркерами поетичного ідіолекту Дмитра Загула, набувають символічного значення, дають змогу змоделювати художньо-естетичну і психоментальну свідомість митця. Пор.: *Граї, легкокрилий вітре, на полі думку тужливо-сумну* [5, с. 37]; *Ударте, громи, ударте, сильні перуни, воскреснуть, може, раби безсильні із труни!* [5, с. 47]. Упадають в око риторичні звертання до *вітру*, що асоціюються з вільним, невловимим і мінливим аспектом людського життя, символізують зв'язок людини з природою, відображають прагнення ліричного героя щось змінювати та вдосконалюватися, напр.: *Вихре, радісний вітре! Товаришу вільних верхів! Рвійно грає в повітрі твій розколюваний спів* [5, с. 77]; *Вихоре, вільний вітре! Хмари розгонь, розвій!* [5, с. 78]; *О вітре! Видери, вирви з серця сум віковий!* [5, с. 78];

– назви відрізків часу, назви тієї чи тієї пори року, що загалом створює віртуальну діалогічну ситуацію, сповнену глибоких розмірковувань про сенс людського життя. Пор.: *Прощай, прощай, колишнє літо! Будь здорова, весно забута!* [5, с. 72]; *О скорбна осінь. Із тобою і я до болю посумнів* [5, с. 102];

– назви конкретних предметів, назви частин тіла людини: *Не схиляйтеся, стебельця, серед спілих піль! Розливайся, пісне серця, виливай свій біль! Грайте, дзвони великодні, в цей великий день!* [5, с. 71]. Варто відзначити кордоцентричність поезії Дмитра Загула – пряму апеляцію до серця як до внутрішнього осереддя людських почуттів, переживань та моральних переконань, що маркує почерк письменника, створює той лінгвальний континуум, який слугує ознакою індивідуально-авторського мовостилу, манерою унікального художнього письма. Пор.: *Тихше, серце моє! Хай остання хвилинка кохання пролетить,*

прошумить непомітно! [5, с. 55]; *О серце, будь сміливим, гордим!* [5, с. 50];

– назви античних онімів, які створюють ефект глибокої символічної та культурної єдності, уособлюють творчу діяльність та мистецтво, оприявнюють пошук внутрішньої гармонії та досконалості. Пор.: *Прощай мене, високий Аполлоне, що в землю я зарив святий талан!* [5, с. 41]; *Прости мені, оспіваний Парнасе, що я від тебе втік!* [5, с. 42];

– назви національно-культурних об'єктів, оберегів, топонімів, що засвідчують українську ідентичність, патріотичні почування автора. Пор.: *Розіслалась далека дорога В непривітну чужину мені... Прощавай, моя хатко убога! Прощавайте, достатки мої!* [5, с. 66]; *О рідний краю мій! Кривавими сльозами я не злегу твоїх одвічних лютих ран* [5, с. 154]; *Моя сердечна Україно, країно юнацьких мрій! Не раз я падав на коліна і кликав: «Я твій! Я твій!»* [5, с. 167].

Риторичні звертання до України, що асоціюються для Загула, як і для кожного з нас, з матір'ю («ненею»), створюють виразний ефект естетичного впливу на адресата мовлення, передають сильні емоційні порухи душі, употужнюють високу любов і глибоке відчуття належності до рідної країни, яка і зараз, у ХХІ ст., виборює свою незалежність у кривавій війні, що її розпочав російський окупант на нашій Богом даній землі (*Прости синам, скорботна нене! Мовчи! Твій плач – мій біль. І рана, нене! Рана в мене, і лезо в грудях студене – влучали звідусіль* [5, с. 160]). Утім, перемога буде! І цієї певності додають Загулові рядки: *Моя красуне Україно! Ти знову процвітаєш* [5, с. 167].

Етнічне маркування риторичних звертань виявляється через використання топонімів, низки культурних символів, що мають особливе значення як для окремої особистості, так і для нації загалом. Звертання автора до Буковини як місця, де народився поет, створює особливий емоційний зв'язок між людиною і рідною землею, увиразнює важливість цього місця як джерела натхнення і творчих пошуків, формування моральних цінностей поета: *Ніхто й не згадує про тебе, така ти вбога і мала, – ах, скільки сил для тебе треба, Буковино моя!* [5, с. 90].

Експресивність звертання до Дніпра засвідчує важливість цього оніма як маркера національної ідентичності, історії та культури України. У творчості Загула ця річка слугує символом життєвих потоків, невмирущої сили та безперервного руху вперед, уособлює самотність і духовну силу

українського народу, напр.: *Ми допоможем тобі, знесилений, стомлений Дніпре! Вільно покотилися у світ хвилі глибинні свої* [5, с. 170]; *Дніпре! Ти заливай ясним, сонячним світлом цілий наш край!* [5, с. 171].

Риторичні конструкції зверненого мовлення свій комунікативно-інтенційний зміст експлікують у питальних висловленнях, які реалізують поетичну діалогічність, «виконують у мовленні функції, пов'язані з фігуральністю мови, з емоційністю та аксіологічними параметрами процесу спілкування, з метакомунікацією» [11, с. 54]. Напр.: *А ви, мої далекі друзі, – до кого ви? Про віщо ви? Чи мовчки гнетесь, як у плузі ті буковинські воли?* [5, с. 90]; *Де ти, надіє свята?* [5, с. 44]. Серед звертань мають місце такі, що спрямовані до адресатів, які є близькими до ліричного героя: *Хто твій творець, о пісне? Не «я», не «він» і не «ти»... Родишся ти не навмисне і вільно летиш у світи* [5, с. 105]; *Весно, злудна mano! Що дієш ти з нами?* [5, с. 110]. Як бачимо, риторичні запитання лише маркують питальність, конотуючи експресивно-оцінне ствердження чи заперечення, інтенсифікуючи емоційну напругу поетичного дискурсу.

Риторичні звертання функціують і в спонукальних реченнях, що так само, як і питальні конструкції, вербалізують интенції адресованого волевиявлення та діалогічність, оприявнюють семантику заклику, наказу, застереження. Пор.: *Приходь уже, надіє цього люду! Зроби вже раз минулому кінець!* [5, с. 80]; *Не ходи, моя мила, в садочок під листочки розквітлих вишень!* [5, с. 62]. Емоційно насаженими є ті конструкції, що втілюють закличні настанови автора: *Люди! Брати з тавром на чолі, робітники – раби землі, повстати час, порвіть же враз ганебні пута* [5, с. 81]; *Гойдай, лелій наші радости, земле, в колісці своїй кільцем вогневим!* [5, с. 96]. Такі звертання не потребують відповіді, адже вони слугують потужними засобами для досягнення потрібного ефекту через вираження емоцій, настанов чи закликів до дії, удоступнюють глобальну авторську интенцію – закликати до боротьби, до виконання якогось важливого завдання, до розгортання спільної діяльності.

Здебільшого риторичні конструкції зверненого мовлення окличні за своїм емоційним забарвленням. Власне, категорія окличності слугує емоційним інтенсифікатором важливої інформації, увиразнює з'яву найрізноманітніших асоціацій та інтерпретацій мовної особистості, напр.: *Друзі*

мої! Вороги мої! Люде! Яка прекрасна вільна земля! [5, с. 96]; *За снами сподіваннячка, що снулися давно, летить, мої зітханнячка, як пташка крізь вікно!* [5, с. 51]; *Прощавай, моя весно прекрасна! Прощайте, надії мої!* [5, с. 55].

Інтенційність риторичних конструкцій у поезії Дмитра Загула виявляється в їхній функційній можливості впливати на адресата мовлення, формувати національні пріоритети, крізь призму часу наснажувати нас, українців, високою любов'ю до України.

Висновки. Риторичні звертання як маркери интенцій естетичності в поетичному дискурсі створюють метафорично-образну атмосферу людської комунікації, репрезентують високий стиль мовлення, демонструють красу й барви української мови. Як одно- та багатокomпонентні синтаксичні експресеми, вони відображають світ людських емоцій та оцінок, удоступнюють авторські интенції, впливають на афористичний реєстр поетичної комунікації, яскраво репрезентуючи письменницький ідіолект Дмитра Загула.

Високу експресію поетичного дискурсу вияскравлюють риторичні звертання, ускладнені прикладками, поширені епітетами, що мають символічне значення, конкретизують ті або ті назви, візуалізують картини життя та світосприйняття автора / ліричного героя. Потужний прагматичний ефект властивий тим риторичним звертанням, які реалізують свій интенційний потенціал у різних за комунікативною настановою висловленнях (питальних та спонукальних), повторюються або мають характер інверсії, загалом засвідчують неповторний континуум мовотворчості Дмитра Загула, який ще потребує ретельних наукових розвідок з огляду на сучасні лінгвосинергійні тенденції українського мовознавства.

У поезії Дмитра Загула риторичні звертання створюють поетичну діалогічність, вербалізують авторську интенційність, інтенсифікують емоційність висловлення, інтимізують поетичний текст, формуючи апелятивні лінії-моделі, що позначають: назви людей та свояцтва; назви абстрактних понять; назви явищ природи; назви відрізків часу; назви конкретних предметів; назви античних онімів; назви національно-культурних об'єктів, що засвідчують українську ідентичність та етнокультуру, реконструюють світоглядні настанови автора, передають високу любов до місць, де народився і жив Дмитро Загул, до України – сильної і незалежної держави.

Список літератури:

1. Антофійчук В. Сакральна парадигма ранньої поезії Дмитра Загула. *Слово і час*. 2017. № 2. С. 44–53.
2. Безпечний І. Теорія літератури. Торонто: Молода Україна, 1984. 304 с.
3. Вихованець І. Звертання. *Українська мова*. Енциклопедія. Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П. Зяблюк та ін. К. : «Укр. енцикл.», 2000. С. 184.
4. Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.
5. Загуг Д.Ю. Поезії / упоряд., вступ. ст. і прим. С.В. Далавурака та В.М. Лесина. К. : Рад. Письменник, 1990. 326 с.
6. Кокора М.О. Синтаксичний статус вокативних речень у сучасному мовознавстві. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. 2015. № 2. Т. 18. С. 94–99.
7. Куньч З. Риторичний словник. Київ : Рідна мова, 1997. 342 с.
8. Межов О.Г. Функційне навантаження вокативів у поетичних творах Василя Стуса. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Філологічна. 2014. Вип. 44. С. 178–181.
9. Пономарів О.Д. Стилістика сучасної української мови : підручник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 248 с.
10. Скаб М.С., Скаб М.В. Релігійна картина світу гуцулів Буковини крізь призму звертань до вищих сил у творах Юрія Федьковича. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 3. С. 167–176.
11. Шабат-Савка С.Т. Українськомовний питальний дискурс: монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. 332 с.
12. Шкіцька І.В. Прийоми посилення впливової функції звертань. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди*. 2011. Вип. 31. С. 104–110.

Shabat-Savka S. T. RHETORICAL APPEALS AS MARKERS OF DMYTRO ZAGUL'S POETIC IDIOLECT

The article examines rhetorical appeals as markers of the poetic idiolect of Dmytro Zagul, a famous Ukrainian writer whose language creativity requires careful analysis given the anthropocentric tendencies of contemporary linguistics. Using the appropriate linguistic methodology, the author characterises the appeal category and its implementation in poetic discourse from the standpoint of expressiveness, intentionality, and national marking of text communication, following the scientific achievements of home-ground scholars. Rhetorical appeals are syntactic expresseemes that acquire emotional and expressive connotations when conveying the content, implementing suggestiveness, generating message aesthetics, and forming the writer's idiolect.

In Dmytro Zagul's poetic discourse, rhetorical appeals are distinguished as single- and multi-component syntactic expresseemes that create artistically and aesthetically complete poems, reflect the world of human emotions and evaluations, make the author's intentions accessible, and influence the aphoristic register of text communication. The article defines their essential functional role in creating poetic effect, realising the emotional intensity of the message, expressing intimacy of the poetic text, verbal representation of the metaphorical and figurative worldview of the author, expressing the intentional dominant of the poetic discourse, the key theme or problematic of the poem, and generating the author's intentionality, mood, and melody.

Among the constructions of appeals, the author studies rhetorical vocatives, which constitute extensive, metaphorically determined and syntactically complicated exclamatory constructions, markers of aesthetic intentions and rhetorical appeal. D. Zagul's poetic speech style comprises rhetorical questions complicated by particles and epithets as the idiolect markers. The author identifies their role in inversions and repetitions as figurative-rhetorical constructions that realise their intentional potential in different communicatively oriented statements (interrogative and motivational) and create a unique continuum of Dmytro Zagul's idiolect. Based on rich illustrative material, the study presents appellative lines-models with rhetorical appeals and vocatives, denoting names of people and relatives, names of abstract concepts, names of natural phenomena, names of periods, names of specific objects, names of ancient eponyms; names of national and cultural objects, amulets, toponyms that testify to the national identity of Ukrainians, convey high praise for the places where Dmytro Zagul was born and lived.

Key words: rhetorical appeal, syntactic expresseme, poetic discourse, communicative intention, author, addressee, poetic dialogicity, vocative, appellative lines-models, aesthetics, idiolect, Dmytro Zagul.

Шульська Н. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Зінчук Р. С.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Громик Л. І.

ЗВО «Подільський державний університет»

ПОМИЛКОНЕБЕЗПЕЧНІ ЛЕКСИЧНІ ЯВИЩА В ПИСЕМНІЙ ДІЛОВІЙ КОМУНІКАЦІЇ

У статті на матеріалі текстів документів, розміщених у вільному доступі на сайтах органів державної влади України, проаналізовано типові лексичні помилки та запропоновано релевантні літературні відповідники до цих лінгвоанормативів. З'ясовано, що в сучасній писемній діловій комунікації поширена невмотивована тавтологія, тобто повторення слів чи словосполучень, спільнокоренових лексем в одному або сусідніх реченнях. Частотні й плеонастичні конструкції – сполуки з надлишковою інформацією. Установлено, що дублювання значення відбувається при вживанні одночасно іншомовної та української лексеми (**головний пріоритет**) і при використанні двох українських слів (**переважна більшість, на сьогоднішній день**). Простежено аномативи в конструкціях на зразок **прийняття рішення, всіма напрямками, задавати питання**. Зафіксовано помилкове послуговування лексемами **наступний / наступна / наступне / наступні**, коли не йдеться про послідовність подій. Наголошено на неточності зауважених у писемному мовленні сучасних документів скалькованих лексем (**даний, передача, строк, відстрочка, поправка**), а також конструкцій (**таким чином, у першу чергу, у повній мірі**). Виявлено нехарактерні для сучасної української літературної мови активні дієприкметники теперішнього часу на -уч/-юч, -ач/-яч, які не варто використовувати в текстах офіційно-ділового стилю (**узагальнюючий, виконуючий, працюючий**). На основі кількісного моніторингу встановлено, що найпоширеніший аноматив цього типу – лексема **діючий**. Запропоновано оптимальні способи заміни активних дієприкметників: за допомогою однокоренових, синонімічних чи складних прикметників; іменників у формі називного чи родового відмінків, іменниково-прийменникових конструкцій чи прикладок; пасивних дієприкметників; усунення з тексту зайвого за змістом активного дієприкметника; використання підрядних речень чи словосполучень відповідного змісту. Підсумовано, що лексична культура сучасної ділової сфери вимагає істотного покращення, адже дотепер фіксовано росіянізми в текстах документів навіть найвищих органів влади, а це порушує українське мовне законодавство.

Ключові слова: лексичний аноматив, писемна ділова комунікація, документ, мовна культура, публічний службовець.

Постановка проблеми. У час потужної інформатизації суспільства, орієнтації управлінських процесів у нашій державі на кращі європейські взірці, підвищення рейтингу української мови у світі особливо важливим компонентом професійного успіху працівника державних органів влади є достатня мовна підготовка. Попри відчутну сучасну тенденцію до оволодіння іноземними мовами, справжній фахівець, безсумнівно, насамперед повинен на високому рівні знати рідну мову. У процесі складання проєктів постанов, договорів, угод, під час ведення ділової кореспон-

денції, спілкування з громадянами різного рівня працівник державної установи залучає базові знання рідної мови. Аби на належному рівні виконувати професійні обов'язки й не допустити при цьому лінгвоанормативів в офіційних документах, працівникові державної служби необхідні знання з усіх мовних рівнів, особливо з лексичного. Недотримання лексичних норм у діловій практиці може стати причиною серйозних порушень у документації, що призведе до кар'єрних проблем. З огляду на це постає необхідність моніторингу й аналізу типових лексичних неточностей,

які виникають у професійній писемній комунікації публічних службовців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У контексті досліджень усної й писемної ділової комунікації є незначна кількість наукових студій, переважно спрямованих на вивчення мовної культури загалом (О. Козієвська [5], Н. Кривич [6], Ю. Узденова [8]), мовної і мовленнєвої компетентностей публічних службовців як чинника їхньої готовності до професійно-мовленнєвої комунікації (С. Хаджирадєва [10]) чи створення успішного фахового іміджу (Т. Фролова [9]).

Виявляємо наукові праці, присвячені лінгвопомилковим явищам у текстах різнотипних документів: О. Антонюк вивчає мовні анормативи в текстах юридичного характеру [1]; М. Гінзбург досліджує синтаксичні неточності в нормативних документах [3]; І. Кісельова пише про мовні хиби в судових рішеннях [4]; Н. Шульська, Н. Костусяк та інші студіють типові лінгвоанормативи в документах, розміщених на сайтах офіційних органів влади [12].

Попри значну кількість навчально-методичних праць із мови професійного спілкування, лексична культура як невід’ємна складова лінгвокультури сучасної ділової комунікації лише спорадично представлена в сучасній науковій парадигмі, тоді як цей напрям помилкології вимагає ретельної уваги, адже й дотепер у текстах офіційних документів фіксовані конструкції, скальковані з російської мови. Лексичні особливості текстів нормативно-правових актів ставали об’єктом дослідження І. Царьової [11]. Про окремі лексичні анормативи в юридичному мовленні зауважує Д. Полтавська, стверджуючи, що «ясність і зрозумілість – одна з ознак культури мовлення, яка залежить від лексичного складу» [7]. Найтиповіші лексичні помилки у фаховому мовленні виокремлює І. Гарбар, указуючи на такі хиби: неналежне калькування з російської мови, семантичні порушення ненормативного слововживання плеонастичних конструкцій, незнання синонімічних рядів, ототожнення паронімів, нерозуміння значень іншомовних лексем [2].

Постановка завдання. Мета статті – проаналізувати типові лексичні помилкові явища в сучасній писемній діловій комунікації; виокремити й схарактеризувати найпоширеніші лінгвоанормативи; запропонувати релевантні літературні відповідники до лексичних хиб.

Матеріалом дослідження обрано помилкобезпечні лексичні явища, вилучені з текстів документів, розміщених у вільному доступі на сайтах органів державної влади України (список додано).

Виклад основного матеріалу. Серед типових лексичних порушень в офіційних документах зазвичай натрапляємо на невмотивовану тавтологію, тобто повторення слів чи словосполучень, спільнокореневих лексем в одному або сусідніх реченнях. Це явище зазвичай неусвідомлене й мимовільне, свідчить про недостатність логічної чи мовної грамотності або й неухважність. Фіксуємо такі приклади тавтологічного слововживання: *Програма носить (стилістично правильно – має) комплексний та системний характер, а тому передбачається чітка координація дій всіх задіяних співвиконавців (ЛМР); Запобігання виникненню станом на 01.01.2025 кредиторської заборгованості з виплати заробітної плати працівникам бюджетних установ 28 місцевих бюджетів на суму 123,3 млн грн (КМУ); Так, за подання до суду позовної заяви майнового характеру, яка подана юридичною особою... (ГСВО); Громадяни України, які постійно проживають за кордоном, за оформленням паспорта громадянина України для виїзду за кордон звертаються до закордонної дипломатичної установи в країні проживання (ДМСУ); До повноважень Уповноваженого та контрольного органу належать... (ЛМР); Типова інформаційна картка адміністративної послуги з внесення до Реєстру осіб, які мають право на пільги, відомостей про пільговика, про членів сім’ї чи опікуна пільговика, на яких поширюється пільга (ПФУ); Попри певне стримування активності банків через підвищене оподаткування, застосовані перехідні норми дають змогу банкам надалі нарощувати кредитування. Накопичений запас капіталу сприятиме дотриманню банками мінімальних вимог до капіталу і надалі – підтримці буферів консервації капіталу та системної важливості, рішення про впровадження яких буде прийняте після оцінки стійкості банків та банківської системи 2025 року (НБУ); Співпраця з громадськими та благодійними організаціями реалізується шляхом участі та підтримки спільних заходів, фінансової підтримки діяльності громадських організацій, підтримки надання соціальних послуг вразливим мешканцям міста (ДСВП); В умовах воєнного стану найважливішим було створення найефективніших умов для забезпечення безпечного перебування у закладі усіх учасників освітнього процесу (ЛМР); Адже в структурі платіжних документів на сплату комунальних послуг витрати на теплопостачання в цей період складають 75 % (ПФУ).*

Не менш часто трапляється і плеоназм, тобто поєднання близьких за значенням слів, з яких

одне (найчастіше) чи кілька (рідше) логічно зайві. Дублювання значення відбувається при вживанні одночасно іншомовної та української лексеми і при використанні двох українських слів, пор. **Переважна більшість** (правильно – *більшість*, *більша частина*, *переважна кількість*) нових кредитів видаються на розвиток переробного виробництва, інвестиційні цілі та підтримку бізнесу, який працює в зоні підвищених воєнних ризиків (КМУ); Надаю згоду на обробку **своїх персональних даних** (потрібно – *персональних даних*) (ДКСУ); Зокрема, за їх допомогою напередодні зими облаштовуються **багаточисельні** (потрібно – *численні*) місця компактного проживання, що розташовані в безпечних регіонах країни (КМУ); **Головними пріоритетами** (правильно – *пріоритетами*) її діяльності було і залишається повне та своєчасне забезпечення потреб усіх користувачів (ГУСВО); **На сьогоднішній день** (правильно – *на сьогодні*, *на тепер*) єдиною системно важливою платіжною системою в Україні, як і в попередні роки, залишається система електронних платежів Національного банку України (НБУ).

Ненормативним із погляду лексичної сполучуваності є і вживання слів у невластивому значенні: **Прийняття** (правильно – *ухвалення*) цього рішення відкриває можливість без зволікань реалізовувати предмети іпотеки майнового поручителя в межах виконавчих проваджень на виконання судових рішень (НБУ); Кількість населення сільської ради (станом на 01.01.2019 р.) – 8700 **чоловік** (потрібно – *осіб*) (ПФУ); Грошові вимоги Національного банку до якого **складали** (правильно – *становили*) 2 942 202 881,51 грн як такі, що забезпечені заставою майна (НБУ); Прогнозується, що середній розмір субсидій **складатиме** (правильно – *становитиме*) 1700–1800 грн на місяць (ПФУ); Під час візиту члени Громадської ради переконалися, що в системі Фонду добре організовано роботу за всіма **напрямами** (потрібно – *напрямами*) діяльності відомства, зокрема з обслуговування громадян (ПФУ); Присутні можуть **задавати** свої **питання** (правильно – *ставити запитання*) особисто (ЛІМР); ... для розгляду та **приймання** (правильно – *ухвалення*) рішення (ДМСУ); Скоротилось **число** (правильно – *кількість*) вчинених тяжких та особливо тяжких злочинів (ГСВО); Усі учасники засідання **приймали** (правильно – *брали*) активну **участь** в обговоренні демографічних прогнозів для формування довго- і середньострокової стратегії соціально-економічного розвитку країни (ГУСВО); Завдяки переходу банків

на нову структуру капіталу зростає найякісніша його складова – основний капітал І рівня **за рахунок** (правильно – *завдяки*) включення накопчених прибутків (НБУ); ...поширення на особу передбаченої Законом України «Про очищення влади» заборони **займати** відповідну **посаду** (правильно – *бути на посаді*, *обіймати (мати) посаду*) (ДМСУ); Від 1 грудня 2022 року звертатись за оформленням житлових субсидій та пільг **слід** (правильно – *треба*, *потрібно*) до органів Пенсійного фонду України, які працюють за принципом екстериторіальності (ПФУ).

Неодноразово в сучасних документах натрапляємо на скалькований віддієслівний іменник жіночого роду *передача*, напр. *передача землі*, *передача майна*, *передача повноважень* тощо. Потрібно уникати цього аноматива й уживати лексеми, що відповідають літературній нормі та конкретному контексту: *передавання*, *передання* або *надання*: Факт **передачі** справ і майна засвідчується актом (ГСВО); Про **передачу** деяких бюджетних призначень, передбачених Міністерству з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій у 2025 році (КМУ); Представники Уряду також інформували Комітет про процес поетапної **передачі** функцій адміністрування житлових субсидій та пільг Пенсійному фонду, який розпочався 01 жовтня цього року (ПФУ); За рішенням Уряду розпочинається поетапна **передача** функцій адміністрування житлових субсидій та пільг Пенсійному фонду України (ПФУ); **Передача** заяви для оформлення документів для виїзду за кордон на постійне проживання до територіального органу ДМС (ДМСУ). Аномативна й скалькована лексема *видача*, тоді як правильний відповідник *видавання*, пор. Так, з 1 березня 2022 року замість повної заборони **на видачу** готівкових коштів з рахунку клієнта в іноземній валюті встановлено обмеження обсягом до 30 тис. грн на день (НБУ).

Домінуюльним аномативом у писемній діловій комунікації є послуговування лексемами *наступний* / *наступна* / *наступне* / *наступні*, коли не йдеться про послідовність подій, напр.: *Проектом пропонується встановити відповідний пам'ятний день, а також сформульовано наступні доручення* (ВРУ); *Внести зміни до статей 27, 28, частини 2 статті 29 Статуту територіальної громади міста Луцька, виклавши їх у наступній редакції* (ЛІМР); *НБУ має бути готовим вжити наступні заходи у разі погіршення інфляційних очікувань* (НБУ). Лексично доречними в цих контекстах будуть займенники *такий* / *така* / *таке* / *такі*.

У документах, розміщених на сайтах державних органів влади, виявлено порушення сполучуваності слів, засноване на інтерференційних явищах: **строки** (правильно – *терміни*) **призначення пенсії** (ПФУ); **не стежив** за дорожньою **обстановкою** (правильно – *ситуацією*); **не оспорожуючи** (правильно – *не оскаржуючи*) рішення (ГСВО); **В подальшому** (правильно – *надалі*) **планується**, що процеси призначення та виплати житлових субсидій будуть відбуватися в автоматичному режимі (ПФУ); **У подальшому** (правильно – *надалі*) ці дані буде використано для розроблення заходів, спрямованих на зменшення звітного навантаження на респондентів та вдосконалення звітно-статистичного інструментарію (ГУСВО); Водночас наголошуємо, що НБУ від моменту впровадження воєнного стану не вводив жодних обмежень на безготівкові розрахунки, **у тому числі** (правильно – *зокрема*) за кордоном (НБУ); ...**зазначена** норма Цивільного кодексу України може бути застосована лише у випадку **прострочення** (правильно – *протермінування*) грошового зобов'язання у гривні (ГСВО); ... іпотекодержатель **вправі** (правильно – *має право*) розпочати звернення стягнення на предмет іпотеки відповідно до цього закону (ГСВО); Зокрема рекомендовано банкам **у першу чергу** (правильно – *насамперед*) здійснювати інкасацію суб'єктів господарювання сфери роздрібною торгівлі за умови безвідмовного прийняття цими бізнес-суб'єктами платіжних карток для оплати в усіх торговельних точках (НБУ); Це сприятиме вирішенню суспільно **значимої** (правильно – *значущої*) соціальної проблеми, яка полягає у необхідності розширення меж **існуючого** (правильно – *наявного*) кладовища, що знаходиться за межами населеного пункту та використовується для поховання жителів територіальних громад міста Ковеля та Ковельського району Волинської області (КМУ); При цьому слід **відмітити** (правильно – *зазначити, зауважити*), що зростання суспільних потреб та вимог населення і відповідно стандартів рівня та якості життя, тісно пов'язане з поліпшенням соціально-економічного становища в країні (ГУСВО); Для **розгрузки** (правильно – *розвантаження*) правової смуги руху у потрібних місцях буде встановлено знак (ЛМР); Про передачу об'єкта **благоустрою** (правильно – *упорядкування*) у власність Тернопільської міської територіальної громади (КМУ); ... державна реєстрація **відміни** (правильно – *скасування*) рішення про припинення відокремлених підрозділів... (КМУ); Бізнес зможе імпортувати сиро-

вину для **переробки** (правильно – *перероблення*) за спрощеним порядком контролю (НБУ); **Тож слідкуйте** (правильно – *стежте*) за закриттям вікон і дверей у кожній кімнаті (КМУ); У разі виявлення помилок у заяві-анкеті працівник вносить до неї відповідні **поправки** (правильно – *виправлення*) (ДМСУ); Також заборонено **відключати** (правильно – *вимикати, від'єднувати*) споживачів від комунальних послуг за порушення платіжної дисципліни (ПФУ); Перенесення до Єдиного державного реєстру відомостей про відокремлені підрозділи здійснюється **виключно** (правильно – *винятково, лише*) за заявами (КМУ); Установити, що державна гарантія забезпечує виконання боргових зобов'язань за передбаченим пунктом 1 цієї постанови кредитом з урахуванням змін, визначених правочином, які стосуються, зокрема, **відстрочки** (правильно – *відстрочення*) погашення кредиту (КМУ); Розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності обчислюється **виходячи** (правильно – *з огляду на, зважаючи на*) з доходу ФОП, з якого сплачено страхові внески, та залежить від страхового стажу ФОП (ПФУ).

У діловому мовленні поширена нехарактерна для української мови конструкція таким чином, яку варто замінити на стилістично кращі варіанти: у функції обставини *так*, у такий спосіб, таким способом, пор. Чи можу я укласти договір про добровільну участь за маму-пенсіонерку, і **таким чином** збільшити її пенсію? (ПФУ); Норми оптимізовано **таким чином**, щоб усі українські компанії, які залучали кошти для фінансування проєктів в Україні через випуск євробондів, мали однакові можливості їхнього відшкодування нерезидентам (НБУ). Якщо говоримо про підсумок, то виправданими будуть лексеми *отож, отже* замість аноматива таким чином: **Таким чином**, продовжено надання в поточному опалювальному періоді запровадженої торік додаткової підтримки на придбання твердого палива громадянам (ПФУ); **Таким чином**, житлова субсидія призначається домогосподарству без врахування особи, яка перебуває за кордоном понад 60 днів (ПФУ). Помилковими є і конструкції належним чином, випадковим чином, яких теж необхідно уникати, пор. Міністерству економіки протягом 10 робочих днів з дня набрання чинності цією постановою забезпечити надання Міністерству юстиції **належним чином** (правильно – *належно, правильно*) оформлених та упорядкованих посуб'єктно наявних паперових носіїв інформації щодо відокремлених підрозділів, створених під час виконання ним функцій з реєстрації відокрем-

лених підрозділів (КМУ); У разі прийняття адміністративними або судовими органами держави тимчасового перебування дітей рішень або наявності інших обставин, що призводять до неможливості здійснення законними представниками, яких **належним чином** (правильно – належно) уповноважили компетентні органи України (КМУ); Мають у зручний для себе спосіб подати до органу Фонду заповнені **належним чином** (правильно – належно, правильно) нові заяву та декларацію (ПФУ); В межах граничного обсягу гарантованого державою боргу – відображення **відповідним чином** (правильно – відповідним способом, відповідно) непогашеного номінального обсягу облігацій (КМУ).

Чи не найпоширенішим за кількісним показником є ненормативне вживання калькованої лексики даний / дана / дане, яку варто було б замінити нормативним займенником цей / ця / це чи іншими лексемами, пор. На **даний** час обласною прокуратурою завершується вивчення стану криміногенної ситуації в області (ГСВО); У **даний** час Держкомстат здійснює заходи нормативно-правового та організаційного забезпечення проведення органами державної статистики загального сільськогосподарського перепису (ГУСВО); Пенсійний фонд України надає доступ до особистої інформації Користувача іншим особам, які не мають відношення до Пенсійного фонду України, лише за **даних** обставин (ПФУ).

Замість поширеної в ділових текстах конструкції в повній мірі варто вживати стилістично кращі варіанти повною мірою або сповна, пор. Забезпечити **в повній мірі** ефективну роботу правоохоронної системи (ГСВО); Там, де сьогодні місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування не можуть за територіальним принципом здійснювати перепризначення, ми будемо реалізовувати ці функції **в повній мірі** завдяки принципу екстериторіальності (ПФУ); Зміни нададуть можливість впровадити **в повній мірі** IT-технології, удосконалити порядок доставки (вручення) поштових відправлень (КМУ).

Не характерні для сучасної української літературної мови активні дієприкметники теперішнього часу на -уч/-юч, -ач/-яч, яких не варто використовувати в текстах офіційно-ділового стилю. Найпоширеніший аноматив цього типу – лексема **діючий**, пор. У результаті запиту посадова особа може за номером пенсійного посвідчення швидко перевірити його статус (**діюче** (правильно – чинне) воно чи ні) та дату його видачі (ПФУ); Нагадаємо, відповідно до **діючих** (правильно – чинних) з 5 серпня

2024 року вимог Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки перейшли на трирівневу структуру капіталу та нові нормативи його достатності із застосуванням низки перехідних положень (НБУ). Фіксуємо й інші помилкові дієприкметники, які потрібно замінювати на стилістично правильні варіанти: У вікні, що відкриється, заповніть два поля: виберіть із **випадаючого** (правильно – випадного) списку тип пенсійного посвідчення (паперове, електронне чи Е-пенсійне посвідчення) та введіть його номер (ПФУ); фактично **працюючих** держслужбовців (правильно – держслужбовців, які фактично працюють) (ЛМР); На сайті оприлюднені **узагальнюючі** (правильно – узагальнювальні) результати (ВРУ); Тобто **отримувачі** пенсії (правильно – ті, хто отримує пенсію) мають можливість обрати лише електронний формат посвідчення без оформлення його на папері чи у формі платіжної картки (ПФУ); Наказом тимчасово **виконуючого** (правильно – виконувача) обов'язків Голови СЗРУ (ДКСУ). Серед найуживаніших способів заміни невласливих українській діловій комунікації активних дієприкметників пропонують такі: за допомогою однокореневих, синонімічних чи складних прикметників; іменників у формі називного чи родового відмінків, іменниково-прийменникових конструкцій чи прикладок; пасивних дієприкметників; усунення з тексту зайвого за змістом активного дієприкметника; використання підрядних речень чи словосполучень відповідного змісту.

Висновки. Дослідивши лексичний рівень мовної культури текстів документів українських органів влади, виявляємо найтипівіші лексичні аномативи. До них відносимо невмотивовану тавтологію, що виникає, очевидно, у писемному діловому мовленні неусвідомлено й свідчить про неухважність чи недостатність мовної грамотності. Не менш поширені плеонастичні конструкції. Дублювання значення відбувається при вживанні одночасно іншомовного та власне українського слова і при використанні двох українських лексем. Помилкобезпечні явища спричиняють уживання слів у невласливому значенні, невинуватна інтерференція, зокрема скальковані лексеми. Як бачимо, лексична культура сучасної ділової сфери вимагає істотного покращення, адже, на жаль, ще досі фіксуємо росіянізми в текстах документів навіть найвищих органів влади, а це порушує українське мовне законодавство. Публічні службовці повинні докладати максимум зусиль, аби підвищувати свою писемну грамотність, адже це не лише професійна вимога, а й громадянський обов'язок кожного.

Умовні скорочення назв органів державної влади:

ВРУ – Верховна Рада України : Офіційний веб-портал парламенту України. URL: <https://www.rada.gov.ua/>

ГСВО – Господарський суд Волинської області : сайт. URL: <https://vl.arbitr.gov.ua/sud5004/>

ГУСВО – Головне управління статистики у Волинській області : сайт. URL: <http://www.lutsk.ukrstat.gov.ua/>

ДКСУ – Державна казначейська служба України : сайт. URL: <https://www.treasury.gov.ua/>

ДМСУ – Державна міграційна служба України : сайт. URL: <https://dmsu.gov.ua/volyn>

ДСБП – Департамент соціальної та ветеранської політики Луцької міської ради : сайт. URL: <http://www.social.lutsk.ua/>

КМУ – Кабінет Міністрів України : сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>

ЛМР – Луцька міська рада : сайт. URL: <https://www.lutskrada.gov.ua/>

НБУ – Національний банк України : сайт. URL: <https://bank.gov.ua/>

ПФУ – Пенсійний фонд України : інформаційна сторінка вебпорталу. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>

Список літератури:

1. Антонюк О. Мовні аномалії в текстах юридичного характеру. *Граматичні читання – XII* : матеріали Міжнародної науково-теоретичної конференції (11–12 травня 2023 р.). Вінниця, 2023. С. 11–15.
2. Гарбар І. В. Найтиповіші лексичні помилки у фаховому мовленні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2021. № 51. Т. 1. С. 27–30.
3. Гінзбург М. Щодо синтаксичних помилок у нормативних документах: практичні висновки з рекомендацій мовознавців. *Стандартизація, сертифікація, якість*. 2009. № 2. С. 22–30.
4. Кісельова А. Розповсюджені мовні помилки в текстах судових рішень. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. Вип. 32(3). С. 46–48.
5. Козієвська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ, 2003. 20 с.
6. Кривич Н. Ф. Культура професійного спілкування та мовна культура як шлях до самовдосконалення фахівця. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 8. Філологічні науки (мовознавство і літературознавство)*. 2017. Вип. 7. С. 79–84.
7. Полтавська Д. Деякі лексичні помилки у мові та мовленні юристів як показник низького рівня мовної культури. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*. Харків, 2017. С. 55–57.
8. Узденюва Ю. М. Культура мовлення публічного управління. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1099>
9. Фролова Т. Мовні засоби конструювання іміджу державного службовця. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України* : наук. вид. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ : НАДУ, 2007. Вип. 2. С. 151–156.
10. Хаджирадєва С. Мовна і мовленнєва компетенція та компетентність державних службовців у контексті вивчення їх готовності до професійно-мовленнєвої комунікації. *Вісник НАДУ*. 2004. № 4. С. 450–454.
11. Царьова І. В. Тексти нормативно-правових актів: лексичні особливості : монографія. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 148 с.
12. Shulska N., Kostusiak N., Hromyk L., Nasminchuk I., Ostapchuk S., Mezhev O., Zavarynska I., Dubrovskiy R., Kominiarska I., Poliak I. Typical Language Anomalies in Written Professional Communication. *AD ALTA : Journal of Interdisciplinary Research*, 2024. Vol. 14, Issue 1, Spec. Issue XL. P. 89–96. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_15.pdf

Shulska N. M., Zinchuk R. S., Hromyk L. I. ERROR-PRONE LEXICAL PHENOMENA IN WRITTEN BUSINESS COMMUNICATION

The article analyses typical lexical errors on the basis of the texts of documents posted on the websites of Ukrainian state authorities in the public domain and suggests relevant literary equivalents to these violations of linguistic norms. It has been found out that in modern written business communication unmotivated tautology is widespread, i. e. repetition of words or phrases with common root lexemes in one or neighbouring sentences. There are also frequent pleonastic constructions – compounds with redundant information. It has been established that duplication of meaning occurs when a foreign language word and Ukrainian lexeme are used simultaneously (головний пріоритет) and when two Ukrainian words are used (переважна більшість, на

сьогоднішній день). The anomalous use of words in an unusual meaning is traced (**прийняття рішення, всіма напрямками, задавати питання**). The erroneous use of the lexical items **next** (**наступний / наступна / наступне / наступні**) **has been detected when it does not refer to a sequence of events**. The inaccuracies of the loan lexemes (**даний, передача, строк, відстрочка, поправка**) as well as constructions (**таким чином, у першу чергу, у повній мірі**) observed in the written language of modern documents are emphasized. The research identifies uncharacteristic for the modern Ukrainian literary language active participles of the present tense with suffixes -уч/-юч, -ач/-яч, which should not be used in texts of official business style (**узагальнюючий, виконуючий, працюючий**). Based on the quantitative monitoring, it was found that the most common anomaly of this type is the lexeme **діючий**. The optimal ways of replacing active participles are recommended: with the help of single-root, synonymous or compound adjectives; nouns in the nominative or genitive cases, noun-prepositional constructions or appositions; passive participles; elimination of the unnecessary active participle from the text; use of subordinate clauses or phrases of appropriate content. The article summarizes the fact that the lexical culture of the modern business sphere requires significant improvement, as there are still russianisms in the texts of documents of even the highest state authorities, which violates Ukrainian language legislation.

Key words: lexical error, written business communication, document, language culture, public officer.

Шульська Н. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Науменко Л. М.

Державний податковий університет

Калита О. П.

Державний податковий університет

ОСОБЛИВОСТІ МЕДІАМОВЛЕННЯ ТЕЛЕМАРАФОНУ «ЄДИНІ НОВИНИ»

У статті досліджено медіамовлення телемарафону «Єдині новини». Здійснено аналіз мовних особливостей сюжетів, прямих увімкнень, гостьових студій, що вийшли в ефір упродовж 2022–2024 років. Зауважено, що сьогодні цей новинний формат зазнає гострої критики через свої виразні недоліки: порушення професійних стандартів й етики, мову ворожнечі, політичний піар, наявність токсичних медіаперсонажів і просування ворожих наративів. Виявлено, що журналісти активно використовують емоційно забарвлену лексику, що в змістовому наповненні не додає новинному контенту нової інформації, натомість навпаки – нав'язує глядачам суб'єктивне сприйняття подій, а також призводить до порушення професійного стандарту відокремлення фактів від оціночних суджень. Установлено, що найбільше емоційне навантаження у воєнному медіадискурсі мають такі лексеми: пекло, жах, трагедія, смерть, шок, кров. Медійники телемарафону послуговуються художніми тропами, через які часто передають суб'єктивні оцінки.

Порушують професійні стандарти інформаційної журналістики такі мовні особливості «Єдиних новин», як власні міркування під час прямих увімкнень, зайві маркери привернення уваги, безпідставні гіперболізовані узагальнення, вставні конструкції суб'єктивного типу, неправильне цитування. Зауважено, що вживання незрозумілих широкому загалу лексем, важких термінів, жаргонізмів, аббревіатур, запозичень, створює бар'єри в комунікуванні зі слухачем. Такі аномалії наявні тоді, коли журналісти згадують про поняття, незрозумілі широкій аудиторії без відповідного бекграунду. У мовленні ведучих виявлено складні для висловлювання синтаксичні конструкції канцелярського стилю, незрозумілі широкому загалу неологізми.

На доступність сприймання інформації негативно впливають розлогі титри, незрозумілі англізми, складні аббревіатури. Досліджено, що мовлення телемарафону не завжди відповідає етичним нормам, адже фіксуємо некоректні лексеми, нецензурну лексику, мову ворожнечі.

Ключові слова: мовлення, телемарафон, воєнний медіадискурс, мовна норма, лексика.

Постановка проблеми. Медіакомунікація сучасного інформаційного простору – не лише індикатор суспільних явищ і подій, зокрема воєнних реалій, але й вагомий чинник впливу на громадську думку. На українських журналістів сьогодні покладена важлива місія донесення правди, формування згуртованості суспільства, підтримка вразливих груп населення й підняття морального духу в умовах війни. Це вимагає від медіафахівців дотримання професійних, мовних, етичних стандартів, адже важливо подавати новини достовірно, точно, повно й доступно, уникати суб'єктивних висловлювань й емоційності, мовних аномалій, некоректних лексем, дотримуватися балансу думок і кутів зору, відокремлювати

факти від оціночних суджень, послуговуватися етичними нормами. Важливо також протистояти мові ворожнечі, яку в український медіапростір просуває росія через фейки й маніпуляції.

Значний вплив на суспільство завжди здійснювало телебачення. Із розвитком інтернет-технологій його функція зменшилася, проте тепер загальнонаціональні телеканали теж доступні в онлайні.

Телемарафон «Єдині новини» як спільний проєкт каналів «UA: Перший», «Рада», «1+1», «ICTV», «Інтер» й «Україна 24» залучає сьогодні значну глядацьку аудиторію. Він цілодобово транслює новини, інтерв'ю, коментарі експертів та інші журналістські матеріали, пов'язані з війною в Україні. Зважаючи на це, журналісти

повинні докладати максимум зусиль, аби новинний контент був якісним, а спожита інформація – достовірною, повною й доступною. Сьогодні цей новинний формат зазнає гострої критики через свої виразні недоліки: порушення професійних стандартів й етики, мову ворожнечі, політичний піар, наявність токсичних медіаперсонажів і просування російських наративів. У квітні 2024 року Державний департамент США вніс телемарафон до звіту про порушення прав людини в Україні. З публічною критикою виступила і Європейська комісія, озвучивши сумніви про об'єктивність марафону і зауваживши про відновлення українського плюралістичного медіаландшафту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проте, що якість ефірів «Єдиних новин» постійно погіршується, а редакційна команда часто нехтує професійними стандартами інформаційної журналістики, свідчать дані постійного моніторингу медіатренера І. Куляса. Дослідник із 21 березня 2022 року й дотепер аналізує основний контент редакцій (сюжети, прямі ввімкнення, гостьові студії тощо), зауважуючи про збільшення журналістських порушень. Автор побіжно в контексті професійних стандартів й етичних норм згадує про лексику мовлення телемарафону [3]. Достовірність, точність та повноту інформації в «Єдиних новинах» досліджують Н.Шульська, О.Кошак, Н.Римар [7]. Дотичною є й розвідка про недотримання професійних стандартів, мовних та етичних норм у телемарафоні [8].

Лінгвокультура українського телепростору й раніше привертала увагу науковців. Так, О. Чайковська докладно проаналізувала усне мовлення в телевізійних випусках новин [6], а також звернула увагу на вираження експресивності в теленовинах [5]. Стан української мови на телебаченні вивчала М.Колядич [2]. Л.Мініч і Д.Кучеренко зауважили про порушення лексичних норм як одну з проблем якісного ефірного мовлення [4]. Мовностилістична культура ведучих українських телеканалів перебувала в полі зору наукових пошуків Х.Білограць і А.Нечипір [1]. Важливе в цьому контексті вивчення мовних особливостей телемарафону «Єдині новини», у чому вбачаємо актуальність нашої розвідки.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити особливості медіамовлення телемарафону «Єдині новини» щодо доступності, повноти й точності сприйняття інформації, відокремлення фактів від оціночних суджень, коректності лексики й етики висловлювань.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи мовлення телемарафону «Єдині новини», спосте-

рігаємо, що медійники активно використовують емоційно забарвлену лексику, що в змістовому наповненні не додає новинному контенту нової інформації, натомість навпаки – нав'язує глядачам суб'єктивне сприйняття подій, ситуацій, героїв сюжетів, а також призводить до порушення професійного стандарту відокремлення фактів від оціночних суджень. І.Куляс, досліджуючи порушення професійних стандартів у телемарафоні «Єдині новини», зауважує, що найчастіше емоційну лексику використовують журналісти телеканалів «СТБ», «ICTV», «1+1», порівняно менше – телеканалів «Рада» і «Суспільне» [3].

Звертаємо увагу, що журналісти часто вдаються до такого методу, як роздавання «настанов» і «корисних порад», неодноразово використовують невинновдану для інформаційного жанру авторизацію думок, особисті емоції щодо зображуваних подій, експресивні лексеми з метою привернення уваги. Уживають у новинах і безпідставні узагальнення та нечіткі цитування. Спостерігаємо, що образні емоційні висловлювання використовують тоді, коли висвітлюють тему війни, зокрема розповідають про бойові дії, наслідки ворожих обстрілів тощо. Очевидним є недоречне вживання пафосної лексики під час зображення реалістичних картин на фронті. Говорячи про ситуацію на ділянках, де йдуть активні бойові дії, ведучі часто послуговуються образними засобами: «*гарячі точки*», «*найгарячіші напрямки*», «*найзапекліші бої*», «*пекельна смуга фронту*», «*там просто пекло*» тощо. Журналісти вживають оцінкові описи, розповідаючи про наслідки ворожих обстрілів, ракетних і дронівих атак, бомбардувань: «*вороже залізниччя*», «*суцільна руїна*», «*суцільне згарище*», «*вицент знищене*». Говорячи про обстріли росіян, у телемарафоні замість нейтрального дієслова «*стріляють*» послуговуються емотивами «*луплять*», «*галять*», «*штурмують*».

Досліджуючи частотність уживання лексем, пов'язаних із воєнним медіадискурсом, виокремлюємо ті, що мають найбільше емоційне навантаження в новинному контенті телемарафону: **пекло**: «*це суцільне пекло, просто суцільне пекло*», «*пекельна ніч на Харківщині*», «*прагнуть вирватися з пекла*», «*пекельна комбінація*»; **трагедія**: «*на цю трагедію вже відреагував*», «*сьогоднішня трагедія – це жах і біль не одного дня*»; **жах**: «*це просто жахлива була картина*», «*і до кінця не розуміють, що змогли вижити у справжньому жаху*», «*поміж того жахіття*», «*відбувається справжній жах*», «*ще один жахливий злочин росіян*»; **страх**: «*зробили страшну зна-*

хідку», «того страшного ранку», «це найбільше страхіття», «ці страшні цифри», «згадує, як страшний сон»; **смерть**: «кожен крок тут – гра в життя та смерть», «від смертоносних дронів», «буквально витягли з лап смерті», «смертельний наказ»; **шок**: «досі не можуть відійти від шоку», «атмосфера шоку, шоку і розпачу», «світ вже вкотре шокований»; **кров**: «кровопролитне протистояння», «найкривавіша ракетна атака», «того кривавого понеділка», «кривавий підсумок терористичного удару». Як бачимо, концепт війна в журналістських матеріалах зреалізований у таких вербалізаторах, як «пекло», «трагедія», «жах», «смерть», «шок», «кров» тощо.

Емоційний тон розповіді засвідчують і такі мовленнєві конструкції, виявлені в ефірах телеканалів «ICTV», «СТБ», «Рада», «1+1», «Інтер», «Ми – Україна»: «все довкола нагадує апокаліпсис», «все це зараз має абсолютно страшний, гнітючий вигляд», «ці моторошні кадри», «моторошні звички, що панують в окупаційному війську», «після приголомшливого обстрілу», «поміж того жахіття», «серед цивільних паніка».

Додаткової експресивності висловлюванню надають прикметники найвищого ступеня, що підсилюють контекст: «найскладнішою ситуація залишається», «один із найважчих на фронті», «ситуація надскладна», «атмосфера тут дуже найдобріша». Натрапляємо й на виразно гіперболізовані синтаксеми: «медики роблять усе можливе», «миттєво доправили», «резонанс викликала величезний», «відомий на всю країну», «легендарний підрозділ», *т* «унікальне обладнання», «унікальний дрон», «справжнє свято». Часто гіперболізація увиразнена прислівником «дуже», пор. «було дуже гучно», «дуже активно здавали кров», «дуже багато безпілотників», «дуже сильно постраждали».

Попри засторогу до вживання образності в інформаційних жанрах, медійники телемарафону послуговуються художніми тропами (переважно епітетами й метафорами): «біля легендарного і стійкого населеного пункту», «масштабна пожежа вирувала», «робота кипить», «цинічної атаки росіян», «гучною видалася ніч». Зауважуємо і про використання неавторизованих суб'єктивних думок в авторських матеріалах і розмовних студіях, вживання емоційно навантажених дієслів «зізнається», «зазначила», «наголосив», «закликав», «переконаний» тощо.

В ефірах усіх телеканалів удалося зафіксувати суб'єктивні журналістські оцінки, передані через такі синтаксеми: телеканал «Рада»: «негода наро-

била лиха», «надихаюча історія», «йому неймовірно пощастило», «нові дрони збентежили росіян», «робота саперів надскладна та дуже небезпечна», «найгостріша ситуація», «вчора було набагато гірше», провели успішні операції»; телеканал «1+1»: «у сніговому полоні», «готувалися дуже серйозно», активно збирають подарунки», «кипить робота», «заметіль лютує», «так холодно, що просто вам не переказати»; «росіяни вгатили», «з великим болем говорить», «понівечене тіло», ті ділянки найгарячіші»; телеканали «СТБ» і «ICTV»: «щодня гатили», зашипало, хурделило, завивало вітром, зносило і трощило», «катастрофічно бракує», «це історія про щось неймовірне», «прості кроки творять дива», «щоб життя нам медом не здавалося», «дивом уціліли», «мляво висвітлюють», «зробити це нереально», «найскладніша ситуація», «це складна і відповідальна професія», «вкрай необхідне обладнання», «це основні виклики», «як ніколи актуальна»; телеканал «Інтер»: «на найгарячіші напрямки», «суцільна руїна», «наробив лиха», «на жаль, загинуло дві людини», «із сумом визнає», «із захопленням тестують», «волонтерка в розпачі», «на щастя, ворожа артилерія мовчить», «нещадно вибивати окупантів», «її якість жахлива»; телеканал «Ми – Україна»: «злякались сильно», «страшні події того дня», «це шокувало родичів загиблих», «на превеликий жаль», «шокуюча інформація», «злякалась сильно», «за кілька днів до трагедії», «зруйновані вицент», «найзапекліші бої»; телеканал «Суспільне»: «ці дні досить насичені», «елементарно», «пошкодження в ньому досить значні», «з якими проблемами можливо зіткнулися», «головне, що варто відмітити», «гарні новини».

Невиправдані в телевізійному мовленні власні оцінки журналістів із будь-яких приводів: «дуже розповсюджена практика», «досить тривалий час не погоджувалися», «уважно слухає тренерів», «значно затримуються», «досвідчений політик», «справжнє свято», «величезні затори», «величезні черги», «ситуація відносно спокійна», «ситуація була ще важчою» (телеканал «Інтер»).

Недоречні в журналістських текстах і власні міркування під час прямих увімкнень, як-от у новинах телеканалу «Рада»: «Радимо киянам одягатись тепліше і дійсно користуватись громадським транспортом», «То ж сподіваємось, що людям допоможуть і шляхи таки розчистять більш ефективно». На деяких телеканалах, окрім експертних оцінок і міркувань журналістів і ведучих, присутні «образні висловлювання», «наста-

нови глядачам» тощо: *«Перші морози та заметілі показали, що маємо готуватись до відключень світла, і нехай вони не будуть масштабними і тривалими – вони будуть, тому варто насамперед подбати про економію ресурсу»*; *«Багатьом чоловікам краще сидіти вдома і перебиватись, аніж змінити свій менеджерський довоєнний костюм на комбінезон електрозварювальника, бо це непроститивно»*; *«Ось саме такий підхід треба змінювати, і багатьом, щоб вижити, доведеться це зробити, бо повоєнна відбудова потребуватиме не менеджерів, а робочих рук, які будуть на вагу золота»* (телеканали «СТБ» і «ICTV»); *«Проте вплинути негода може лише на запуск ракет з моря, а от використовували літаки для ракетних ударів росія може і за таких погодних умов»*; *«За таких погодних умов російські кораблі навряд чи зможуть виходити в море та запускати смертоносну зброю по території України»* (телеканал «Ми – Україна»).

Натрапляємо на поширені маркери привернення уваги, що є зайвим у новинному контенті: *«можу ще додати»*, *«хочу сказати»*, *«також хочу зазначити»*, *«можу ще додати»* (телеканал «Рада»); *«я тобі скажу»*, *«можу відмітити»*, *«але не розслаблююся»*, *«тож сподіваюся»* (телеканал «1+1»); *«до речі»*, *«ба більше»*, *«я бачу по відео»*, *«я пам'ятаю»* (телеканали «СТБ» і «ICTV»); *«варто нагадати»*, *«цікаво»*, *«до речі»*, *«уявіть собі»*, *«я додам»* (телеканал «Ми – Україна»).

Новинне мовлення передбачає відсутність безпідставних узагальнень, часто надто гіперболізованих, адже цього вимагає професійний стандарт відокремлення фактів від думок й оціночних суджень. Фіксуємо недотримання цієї вимоги інформаційних жанрів, про що свідчать такі конструкції: *«більшість людей все ж таки дослухались до порад Київської міської військової адміністрації»*, *«тому що всі замерзають»*, *«весь громадський транспорт він переповнений, однак він працює справно і він приходить вчасно»* (телеканал «Рада»); *«тих, ким захоплювалася вся Україна»*, *«це розуміють усі»*, *«багато киян вирішили залишити свої автівки вдома»* (телеканал «1+1»); інколи вони надто категоричні, як у поданих фрагментах: *«в Україні нема кому працювати»*; *«але від сусідів, партнерів, друзів, українці чекали більшого розуміння»* (телеканали «СТБ» і «ICTV»); *«вибухи були настільки потужними, що їх почуло усе місто»* (телеканал «Ми – Україна»).

Невластиві новинним текстам вставні конструкції суб'єктивного характеру *на жаль»*, *«на щастя»*, *«на диво»*, якими медійники передають

власну оцінку подій, пор. *«є, на жаль, загиблі»*, *«на жаль, внаслідок атаки є поранені»* *«минулося, на щастя, без жертв»*, *«на щастя, її квартира вціліла»*, *«на диво, це було вночі»*. Попри засторогу до вживання суб'єктивних висловлювань в інформаційних жанрах, уважаємо їх виправданими, оскільки в матеріалах про війну такі синтаксеми підсилюють контекст позивними настановами, додають віри в перемогу над ворогом.

Журналісти повинні вдаватися до авторизації думок, тобто давати людям говорити в кадрі, а не власними оціночними визначеннями передавати емоційний стан героїв сюжетів, пор.: *«люди в відчай»*, *«крізь сльози жінка розповідає»*, *«а вдома собі місця не знаходив тато»*, *«з болем в очах спостерігає»*, *«з острахом очікують»*, *«емоцій уже не стримували»*, *«хоч на серці досі болить»*, *«хоча голос тремтить щоразу»*, *«вони чи не вперше посміхаються»* тощо. Також медійники не обгрунтовано висувають твердження, виступаючи в ролі експертів: *«Дійсно, тут уже виникає друге питання, інше, яке стосується готовності самого НАТО, Північноатлантичного альянсу, і цих країн»* (телеканал «Рада»). У мовленні телемарафону виявляємо неправильне цитування, оскільки неодноразово самі ведучі озвучували думки залучених до ефіру експертів. Так, ведучі новин «ICTV», переказуючи думку речника Юрія Ігната, неправильно подавали маркери цитування, тому останнє міркування його звучало як думка самих ведучих. Подібний випадок трапився і в новині телеканалу «Ми – Україна», коли ведуча гостьової студії неправильно маркувала межі цитати запрошеного гостя, а думка спікера думка звучала як думка самої ведучої.

Мовлення «Єдиних новин» відображає особливості доступності подання інформації через лексичні, морфологічні, синтаксичні, стилістичні засоби. Уживання незрозумілих широкому загалу лексем, важких термінів, жаргонізмів, аббревіатур, запозичень, інфографіки створює бар'єри в комунікуванні зі слухачем. Такі аномативи наявні тоді, коли журналісти згадують про поняття, незрозумілі широкій аудиторії без відповідного бекграунду. Серед зафіксованих нами прикладів на телеканалі «Рада» виявлено, що неодноразово в новинах показували важку для сприймання інфографіку ворожих втрат, оскільки складну числову інформацію подавали на одному слайді дрібним шрифтом. Недоречно, що під час такого зображувального супроводу ведуча озвучувала позиції в іншому порядку, ніж представленою в таблиці.

У мовленні ведучих виявляємо використання складних для висловлювання синтаксичних конструкцій канцелярського стилю. До прикладу, на телеканалі «Рада» двічі озвучили непросте для сприймання висловлення: *«слідчі повідомили про підозру п'ятьом посадовцям ДСНС. Зокрема, начальнику управління авіації та авіаційного пошуку і рятування ДСНС України, виконувачу обов'язків командира спеціального авіаційного загону, заступнику командира із льотної підготовки, командирю авіаційної ескадрильї та начальнику служби безпеки польотів спеціального авіаційного загону оперативно-рятувальної служби цивільного захисту ДСНС України з міста Ніжин Чернігівської області»*.

Порушують сприймання інформації незрозумілі широкому загалу неологізми, яких варто уникати в текстах новин. Так, в ефірі на телеканалі «Рада» за 27–28 листопада 2023 року медійники використали в мовленні іншомовні лексеми: *«кому цей меседж направлений»*, *«треба підзарядити свої гаджети»*, *«про міжнародні треки»*, *«наш інформаційний слот»*. Подібне явище виявляємо і в новині на телеканалі «1+1», коли медичний експерт послуговувався вузькоспеціалізованою лексемою: *«ми той ген уже перекрыли»*. Маловідомі слова вживали в мовленні ведучі і на телеканалі «ІСТV» за 28 листопада 2023 року: *«облаштували спортивний майданчик для воркауту»*; *«ми повинні залишити дискрецію»*; *«був таким краштестом»*, а також «Інтеру»: *«це не зовсім американський шатдаун, але щось дуже на нього схоже»*. Складність висловлювання спостерігаємо в синхроні лікарки, представленою в сюжеті про відкриття модульної поліклініки в Тростянці: *«включає в себе авторефлектометр, проєктор знаків і автоматичний цифровий фороптер»*. Синхрон не є інформативним, адже частину слів глядачі точно не зрозуміють.

Найпоширеніші сучасні англiцизми в мовленні українських теленовин такі: *тон, меседж, лайфхак, гаджет, дедлайн, девайс, трек, тренд* та інші. Фіксуємо лексеми, якими більшість слухачької аудиторії не послуговується, наприклад, у сюжетах літаки називають *«джетами»*, ненависть – *«мізогінією»*, наступ – *«офензивою»*, мотузку – *«паракордом»*. Не варто в новинах ведучим уживати молодіжний жаргон, який зазвичай не зрозумілий глядачам, як-ось лексеми в ефірах «Єдиних новин»: *скіли, мерч, камон, хейт, хакнуті, олдскульний* тощо.

Виявляємо порушення доступності сприймання інформації в розлогих титрах, які тран-

слюють на екрані швидко, що глядач зазвичай не встигає їх дочитати до кінця. Наприклад, у новині про ракетний удар в Запоріжжі на телеканалі «Ми – Україна» за 28 листопада 2023 року синхрон із розлогим титром *«Олексій Кравець, заступник директора департаменту соціального захисту населення Запорізької міської ради»* тримали менше ніж півтори хвилини. Очевидно, що глядачі не встигли його прочитати. В іншому сюжеті подали красиву інфографіку, але оскільки її показували на екрані менше ніж дві секунди, то сприйняти подану інформацію було неможливо.

Неодноразово в титрах новин використовують складні аббревіатури, які не загальнозживані й потребують розшифрування: *«CEO Work.ua»*; *«ЦПТО ДСЗ»*, *«ГУНП»*, *«БЕБ»*, *«НОК»*, *«ТСК»*, *«РВА»*. Потрібно додатково пояснювати й аббревіатури в поданих фрагментах, які озвучували в ефірах: *директора МТМО», «медичний директор ЗОКДЛ» «керівник НГО Help UAPT», «ректор ІФНТУНГ», «генеральний директор УЦТК»* тощо. Збільшилася в новинах і кількість військових аббревіатур, які теж є вузькоспеціалізованими і порушують доступність сприймання інформації: *«АГС»*, *«ДШВ»*, *«БРОП»*, *«ОАБР»*, *«ОМБР»*, *«УБПАК»*, *«ЦСП»*.

Не завжди мовлення телемарафону відповідає етичним нормам, адже натрапляємо в новинній комунікації журналістів на некоректні лексеми. Так, Комісія із журналістської етики визнала неправомірним висловлювання ведучої телеканалу «Рада» Ольги Немцової під час ефіру 18 жовтня 2023 року, коли журналістка порівняла поведінку президента росії володимира путіна з аутизмом. У заяві комісії зазначено, що вона *«категорично засуджує практику стереотипізації людей з аутизмом. Це грубе порушення журналістської етики. Такі слова поширюють упередження щодо людей з аутизмом і можуть містити ознаки мови ворожнечі, а зрештою призвести до дискримінації»* [11]. Про порушення етичних норм свідчать й уживані журналістами зневажливі висловлювання. До прикладу, у сюжеті на каналі «СТБ» журналістка використала зневажливий вислів *«країни третього світу»*: *«Делегація країн “третього світу” прибуває на безпековий форум»*.

Неетично в прямому ефірі новинного контенту подавати нецензурну лексику. У матеріалі про бойові дії на Запорізькому напрямку не вилучили лайливі слова в синхронах військових (телеканал «1+1»). Також в ефірі телеканалу «Ми – Україна» демонстрували незаблюрений логотип із нецензурною конструкцією *«Х...евая Одесса»* (без трьох

крапок), причому це відбувалося о десятій годині ранку, коли біля екранів уже могли бути діти.

Ще одним етичним порушенням журналістів «Єдиних новин» є некоректне використання архівної картинки. Такі випадки фіксуємо на кількох телеканалах. Наприклад, у розповідях про правопорушення в ТЦК на негативний щодо конотативного наповнення текст накладали зображення випадкових працівників ТЦК, яким не заблюрували обличчя і яких було легко впізнати. Подібне некоректне використання ілюстративного наповнення спостерігаємо в матеріалі телеканалу «1+1» від 27 червня 2023 року. Розказуючи про затримання посібника росіян під час ракетної атаки по Краматорську, журналісти показували чоловіка, який втратив під час цього удару близьких людей. У той час від ведучого лунала невідповідна до зображення фраза: «слідчі СБУ вже повідомили затриманому про підозру».

Про недотримання етичних норм журналістами телеканалу «Інтер» свідчить синхрон одного з ватажків терористів ХАМАСУ, у якому він звертається з емоційними закликами до мусульман, аби ті чинили протести. Порушує етику висловлювання ведучої Тетяни Гончарової в ефірі телеканалу «Рада» за 11 серпня 2023 року. Журналістка в сюжеті вдається до морально недо-

пустимих зіставлень: «А давайте з вами поміркуємо про цю сьогоднішню смерть. Тобто Росія запускає чотири “кинджали”, один з “кинджалів”, і наслідок цього запуску – смерть дитини. Тобто ракета росії коштує 10 мільйонів доларів і в результаті помирає одна українська дитина. Це не співмірні все одно в будь-якому разі цифри».

Висновки. Отже, здійснивши науковий аналіз медіамовлення марафону «Єдині новини», виявляємо вживання емоційних й образних висловлювань, неавторизованих суб'єктивних думок, нечітких цитувань в ефірах, що свідчить про порушення професійного стандарту відокремлення фактів від оціночних суджень. На повноту, точність і доступність сприймання інформації впливають такі особливості, як відсутність відповідей на основні запитання новини, нечітке позначення архіву в бекграундах, неповне представлення гостей студії чи спікерів у синхронах, уживання незрозумілих широкому загалу лексем, важких термінів, жаргонізмів, аббревіатур, запозичень. Такі аномативи наявні тоді, коли журналісти згадують про поняття, незрозумілі широкій аудиторії без відповідного бекграунду. Про порушення етичних норм у новинній комунікації свідчать уживані в ефірах зневажливі висловлювання чи нецензурна лексика.

Список літератури:

1. Білограць Х., Нечипір А. Мовностилістичні помилки ведучих українських телеканалів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Журналістські науки.* 2019. Вип. 3. № 910. С. 129–135.
2. Колядич М. В. Стан української мови на сучасному телебаченні. Матеріали XLVI науково-технічної конференції підрозділів ВНТУ, Вінниця, 22–24 березня 2017 р. URL : <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2246>.
3. Куляс І. Моніторинг телемарафону «Єдині новини» за 2022–2024 рр. Детектор медіа : сайт. URL : <https://detector.media/authors/274/>
4. Мініч Л. С., Кучеренко Д. Ю. Порушення лексичних норм на українських телеканалах як одна з проблем якісного ефірного мовлення. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філологія.* 2019. Вип. 20. С. 211–216.
5. Чайковська О. Ю. Виразження експресивності у теленовинах. *Формула компетентності сучасного перекладача: матеріали VI Міжнародної науково-методичної конференції.* 23 березня 2016 р. Київ : НТУУ «КПІ». С. 220–222.
6. Чайковська О. Ю. Усне мовлення в телевізійних випусках новин. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна.* 2016. Вип. 62. С. 340–342.
7. Шульська Н. М., Кошак О. М., Римар Н. Ю. Достовірність, точність та повнота інформації в сучасному українському телемовленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика.* 2024. Т. 35 (74). № 3. Ч. 2. С. 140–145. URL: <https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/archive?id=126>
8. Shulska N., Kostusiak N., Bukina N., Kyrlyuk O., Zinchuk R., Afanasieva O., Levchenko T., Sadivnychy V., Baranova S., Medvid O. Peculiarities of «Unified News» Television Broadcasting: (Non)Adherence to Professional Standards, Language and Ethical Norms. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2024. Vol. 14, Issue 1, Spec. Issue XL. P. 82–88. URL : https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140140/papers/A_14.pdf

Shulska N. M., Naumenko L. M., Kalita O. P. PECULIARITIES OF THE MEDIA BROADCAST OF THE TELETHON “UNITED NEWS”

The article examines the media broadcast of the telethon «United News». An analysis of the linguistic features of the stories, live broadcasts, and guest studios that aired during 2022–2024 was carried out. It has been noted that today this news format is being sharply criticized for its obvious shortcomings: violations of professional standards and ethics, hate speech, political PR, the presence of toxic media personalities, and the promotion of hostile narratives. It was found that journalists actively use emotionally colored vocabulary, which does not add new information to the news content in terms of content, but on the contrary, imposes a subjective perception of events on viewers, and also leads to a violation of the professional standard of separating facts from value judgments. It has been established that the following lexemes have the greatest emotional load in war media discourse: hell, horror, tragedy, death, shock, blood. Media professionals of the telethon use artistic tropes, through which they often convey subjective journalistic assessments.

The professional standards of information journalism are violated by such linguistic features of “United News” as their own reasoning during direct inclusions, unnecessary attention-grabbing markers, unfounded hyperbolic generalizations, subjective type insertions, and incorrect quoting. It has been noted that the use of tokens, difficult terms, jargon, abbreviations, and borrowings that are incomprehensible to the general public, creates barriers in communication with the listener. Such anomalies are present when journalists mention concepts that are incomprehensible to the general audience without the appropriate background. In the speech of the presenters, difficult-to-express syntactic constructions of the clerical style and neologisms that are incomprehensible to the general public were detected.

Violation of the accessibility of information perception was found in long titles, incomprehensible anglicisms, complex abbreviations. It was investigated that the broadcast of the telethon does not always comply with ethical norms, because we record incorrect lexemes, obscene vocabulary, hate speech.

Key words: broadcast, telethon, military media discourse, language norm, vocabulary.

РОМАНСЬКІ ТА ГЕРМАНСЬКІ МОВИ

UDC 811. 111. 81'42

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/17>**Arkhipova I. M.**

State Higher Educational Institution “Donbas State Pedagogical University”

SEMANTIC ASPECTS OF COMMENTARY IN THE CONTEXT OF THE CONCEPTUAL SYSTEMS OF THE ADDRESSEE AND THE ADDRESSER

The article examines the role of commentary as an important tool for overcoming intercultural, linguistic, and temporal gaps in the perception of literary texts by a foreign-language audience. It is noted that the process of understanding a literary work can be complicated due to differences in cultural contexts, linguistic traditions, and perceptions of time, often leading to misunderstandings or difficulties in the translation or interpretation of texts.

Authors of commentaries must take into account the ethnic consciousness of the target audience, the temporal context of the work, as well as the individual characteristics of the reader, as these factors significantly influence the way information is presented. The article emphasizes that effective commentary should consider cultural and historical realities, linguistic features, and the cognitive needs of the audience, ensuring a more complete and accurate understanding of the text.

Particular attention is given to the temporal factor, which significantly affects the understanding of literary works, as texts created in different eras carry specific cultural and social realities that may be unclear to a modern reader. Special focus is placed on the adaptation and creation of commentaries to meet the needs of diverse audiences. Based on the analysis of classical and contemporary English-language literary works, typical intercultural gaps encountered during the perception of texts by representatives of another culture have been identified. The provided examples demonstrate the necessity of detailing and explaining linguistic and cultural phenomena in literary texts that are unfamiliar or unclear to the reader. Emphasis is placed on the importance of an individual approach to the creation of commentary that considers the conceptual framework of both the author and the audience.

The study has practical significance for translation studies, intercultural communication, and foreign language teaching. The proposed recommendations contribute to improving the methodology for creating commentaries, particularly in the context of intercultural learning and communication.

Key words: commentary, intercultural gaps, linguistic units, ethnic consciousness, temporal context, target audience, intercultural communication.

Statement of the problem. Intercultural communication is one of the most important areas of interaction in the globalised world. A literary text contains numerous cultural, linguistic, and temporal phenomena that may be incomprehensible to a foreign-language reader. This is especially true for works that belong to a different cultural tradition or era. The question arises as to how to organise the commentary in such a way that it is accessible to the addressee, taking into account their individual and ethno-cultural characteristics. Commentary in this context is a key tool that helps to overcome language and cultural barriers. The study of the

structural and semantic parameters of a comment allows us to better understand the mechanisms of its construction and its impact on intercultural communication.

Analysis of recent research and publications. The theoretical foundations of textual commentary were established in the works of such scholars as Wilhelm von Humboldt, Edward Sapir, and Benjamin Lee Whorf, who studied language as a tool for reflecting culture. Western researchers, such as Gideon Toury and Christiane Nord, have focused on the role of translation and commentary in the intercultural adaptation of texts.

The issue of adapting commentaries for different categories of readers has been explored within translation studies, particularly in the works of Katharina Reiss and Peter Newmark. Their ideas on functional equivalence laid the groundwork for the development of modern approaches to commentary creation. The questions of text perception and understanding, as well as the role of the linguistic personality, were examined in the works of David Crystal and Alan Duff, who highlighted the influence of cultural and linguistic factors on text interpretation.

These approaches form the theoretical basis for analysing commentary as a tool for intercultural text adaptation, offering a deeper insight into its structural and semantic parameters.

Task statement. The purpose of this article is to determine the structural and semantic parameters of a commentary that ensure its adaptation to the specifics of the addresser's and addressee's conceptual systems. The study is aimed at identifying the key factors influencing the organisation of the commentary, in particular the addressee's ethnic consciousness, the temporal aspect of the work, and the reader's individual characteristics.

Outline of the main material of the study. When composing a commentary, the commentator is guided by the linguistic personality of the potential reader. The characteristics of the addressee's conceptual system determine the choice of units for commentary, the structural design of explanations, and the nature of the information being commented on. The linguistic personality consists of an invariant core—linguistic and cultural knowledge shared by representatives of a single nation—and a variable part, shaped by the individual linguistic and cultural experience of each person.

Considering the structural features of the linguistic personality, we identify three components related to the addressee factor that must be taken into account in the organisation of the commentary: the ethnic consciousness of the inophone, the temporal factor (related to the time of writing and the time of reception of the work), and the individual factor, which encompasses the reader's personal characteristics.

Commentary and the addressee's ethnic consciousness. Taking ethnic consciousness into consideration involves addressing culturally specific phenomena – commenting on aspects that are unclear to a non-native speaker. Thus, considering the addressee factor, particularly in terms of a linguistic personality with a distinct ethnic consciousness, serves as the foundation for uncovering various linguistic and cultural gaps in the commentary.

Among cultural gaps, subjective gaps pertain to the description of the national character and temperament of representatives of different cultures and emerge due to differences in the national and psychological profiles of the participants in communication. It should be noted that subjective gaps are relatively rarely addressed in commentary. This type of gap is often resolved directly within the text of the translation; in some cases, it remains unnoticed by the commentator or is not given significant attention.

It is assumed that the characterological and emotional traits of a given nation should become evident directly from the story itself. This makes the attempt to address a characterisation gap in the commentary on Jane Austen's "Pride and Prejudice" particularly intriguing. In one scene at the ball, the protagonist, Mr. Darcy, when asked why he does not dance, replies: "*I am not a fan of dancing, Miss Bingley*" [1, p. 72]. This phrase was interpreted as an example of British restraint, particularly within the aristocracy of the time, where the public display of emotions was discouraged. For readers unfamiliar with the social norms of that era, it is important to note that restraint in social interactions, especially among the upper classes, was a defining characteristic. The commentary explains that it was not customary for the English of that time to openly express emotions, and at events such as balls, their responses and behaviour were marked by maximum restraint.

Another example of a subjective gap, resulting from differences in knowledge about the national characteristics of representatives of two cultures, involves the name of the protagonist in Charles Dickens's novel "Great Expectations". The name "Pip" is understood as a colloquial and diminutive form of "Philip", serving as an ironic commentary on the character's personality. Pip frequently finds himself in a state of self-denial and struggles with feelings of inferiority. To correctly interpret this character, the reader must recognise that the name reflects the protagonist's inner insecurity. This is a characteristic feature of 19th-century English literary tradition, where characters are often given names that symbolise their inner emotional state or social standing [4].

In H. Melville's story "Moby-Dick", the author describes his time aboard the ship: "*I pace the sleety deck, weathering Cape Horn*" [8]. In this context, for a modern reader unfamiliar with the geographical background, it is important to explain that Cape Horn is a famous southern point through which maritime routes to the Pacific Ocean passed. In this context, "weathering" can be interpreted not only as a physical

struggle against the elements but also as a metaphor for the protagonist's trials and hardships in life.

Ethnographic gaps arise from the absence of phenomena characteristic of one culture in another. These include numerous groups of objects, concepts, or phenomena represented by place names, proper names, cultural, historical, political, and military events, zoonyms, floristic terminology, household items, customs, and traditions. All these objects and phenomena are usually known only to a limited number of people living within a particular linguistic and cultural community, so their interpretation is essential for the inophone, who lacks knowledge about these realities.

Thus, the selection of commentary units and the ways in which they are interpreted are influenced by the national-territorial parameter: the factor of accounting for a different ethnic consciousness dictates the inclusion of nationally specific units in the commentary. While these phenomena are common knowledge in the source audience, they may be completely or partially lacunarized in another linguistic and cultural community and, therefore, require interpretation.

Temporal Factor as One of the Parameters of Commentary Organization. The dynamic nature of a commentary, its discursive quality as one of its primary features, is revealed depending on a variety of contextual factors. Taking the temporal factor into account in the organization of a commentary involves crafting the commentary in accordance with the time frames of both the creation and reception of the work. Any work of art is never identical to itself [9; 14].

The perception of a work may differ significantly across different time periods. This is primarily due to the evolving human consciousness and, consequently, the changing multi-faceted view of the world.

Taking into account the temporal parameters in the organization of a commentary allows for the identification of two key trends. The first trend is linked to the increase in the amount of information along the timeline and the inability of human consciousness to retain all the information accumulated by humanity over time. As a result, those objects and phenomena that fall out of use are gradually pushed out of collective memory. Archaic words and realities require mandatory commentary. The earlier a work was written, or the more historically distant the era it describes, the more archaic the text will appear to a modern reader. Both linguistic and cultural phenomena may become lacunarized.

For example, in Jane Austen's novel "Pride and Prejudice", the custom of holding balls in eighteenth-

century England is mentioned. For a modern reader, it is difficult to grasp the social significance of such events. The commentary explains that balls were not only a form of entertainment but also an essential part of social interaction, particularly for introducing young people to potential marriage partners [1].

The next example comes from William Shakespeare's play "Hamlet": "*The time is out of joint*" [11]. This line can be interpreted as a metaphorical description of Hamlet's personal crisis, but the commentary clarifies that it also reflects the chaos and political instability of the time of Elizabeth I.

In Mary Shelley's novel "Frankenstein", there is a scene depicting the creation of the monster: "*It was on a dreary night of November that I beheld the accomplishment of my toils*" [12]. For a modern reader, this phrase might appear to be merely a description of the weather, but the commentary explains that the November atmosphere symbolizes death and endings, which intensify the drama of the moment.

Recovering information from another era is incredibly difficult without specialized education or focused research. In this case, the commentary serves as an indispensable source of information, helping modern readers recreate the worldview of past eras.

The second trend is also related to the growth of information, but it highlights the opposite aspect of this process. Over time, a person's knowledge base potentially expands. In this regard, when creating new commentaries for old works, the commentator should be attuned to the changes in the modern reader's worldview and reconsider the need to explain certain phenomena. For example, terms like "*spaghetti*" or "*martini*" no longer require explanation in many cultures, as these concepts have become part of global knowledge.

Thus, changes in the temporal factor directly affect the reading experience, with the dynamic nature of perception becoming evident when analyzing a number of semantic units within a temporal context.

Thus, changes in the temporal factor directly affect the reading experience, with the dynamic nature of perception becoming evident when analyzing a number of semantic units within a temporal context.

A literary text intended for any audience, however, requires some processing and adaptation in special editions when it is aimed at a narrow group of readers, such as children or professionals. The commentary for such editions has its own specific features.

An explanatory article in the commentary to a fiction text for a children's audience is characterized by simple syntactic structures, straightforward vocabulary, and possible visual aids. The choice of

items to comment on is also dictated by the need to consider the mindset of a young reader, who may not be familiar with many concepts and phenomena that are more or less known to an adult audience.

For example, in the commentary to Lewis Carroll's "Alice in Wonderland", aimed at younger children, terms such as "Cheshire Cat" and "mad hatter" are explained. The commentary clarifies that the "Cheshire Cat" is a fictional character known for its ability to gradually disappear, leaving only its smile, which symbolizes the absurdity and mystery that are characteristic of the work. The "mad hatter" is explained as a reference to the real historical issue of mercury poisoning, which caused behavioural changes in workers involved in hat production [3].

Commentaries aimed at specialized professional groups have their own peculiarities. For example, in editions for philology students, the focus is on linguistic difficulties—such as peculiarities in word usage, grammatical and stylistic challenges, and the specifics of translating certain phrases. In James Joyce's "Dubliners", the term "*paralysis*" is included in the commentary with an explanation that it is a key concept for understanding the overall theme of the work, where the author uses it to denote the moral stagnation and hopelessness of the characters [5].

Special attention is also given to cultural phenomena associated with the country of the target language, such as historical realities, place names, and cultural vocabulary. For example, Charles Dickens' novel "Great Expectations" mentions the London "Newgate Prison" [4]. The commentary explains that this is a famous nineteenth-century prison that became a symbol of crime and punishment in Victorian society.

In addition to the hermeneutical goal, the inclusion of these units in the commentary also serves a didactic purpose—providing students with linguistic and cultural information necessary for their professional development.

The linguistic personality of the addressee is another factor considered when composing a commentary. The parameter of the message sender is an important component of the communicative act. While the problem of selecting linguistic units for commentary, structural and functional types of commentary, and consideration of the addressee factor have been studied in detail [13; 14], the reflection of the writer's linguistic personality in the commentary is presented in a fragmented manner.

Meanwhile, the information provided in the commentary, aimed at revealing the passions, images, experiences, and everything that forms the author's

conceptual system, helps to understand the motivation behind the choice of form to present meaning. This reveals the writer's idiosyncrasy not only as a systemic-linguistic category but also as a motivational and activity-based one [15].

A preliminary study of the writer's autobiography sets the commentator up for a sensitive perception of those semantic units, literary images, compositional, and semantic structures that correlate with the components of the writer's personal meanings. Their explication in the commentary is important not so much for semantic and cognitive understanding of the text – the text can be understood without such commentary – but for the formation of readiness for "de-objectification of textual means", allowing for deeper reflection on the meanings of the text and the experience of all the connections and relations between the text and its creator [4].

The commentary focused on the personality of the addressee was called *idiolectal* in the typology of comments presented earlier. Let's look at examples of how the author's individual system of meanings is reflected in this type of commentary, and how linguistic units acquire meaning within the author's system of meanings.

For example, in George Orwell's novel "1984", the term "*doublethink*" is used: "*The power of holding two contradictory beliefs in one's mind simultaneously, and accepting both of them*" [10]. To understand this concept, we need to consider Orwell's biography, particularly his disillusionment with totalitarianism. The commentary explains that 'doublethink' reflects the author's experience as a witness to the manipulations of ruling regimes that suppressed individuality.

Another example is James Joyce's short story "Giacomo Joyce", which uses the expression "*here and now*", central to the author's aesthetic concept: "*The transient, the fleeting, is all that matters*" [6]. The commentary notes that for Joyce, this phrase reflects his belief in the importance of reproducing ordinary life material, focusing on the everyday and fleeting moments.

Virginia Woolf's novel "To the Lighthouse" also features the phrase "*Time passes*" [16]. This simple expression hides a complex idea about the passage of time and its impact on human relationships. The commentary may highlight the autobiographical aspect of the work, as many events reflect Woolf's personal experiences.

The following example illustrates how the use of autobiographical motifs shapes the author's idiom. In Margaret Atwood's "The Handmaid's Tale", a scene

is described: “*We slept in what had once been the gymnasium*” [2]. This detail underscores a sense of loss and societal transformation, which Atwood connects to her observations of changing gender roles in the 1980s.

The information gathered about the linguistic personality of the writer allows us to delve deeper into the writer’s conceptual system, gaining insight into the nature of their choice of specific linguistic units. These units acquire meaning only within the context of the writer’s conceptual system, which influences and motivates the “structure” of the text at all stages of its creation and functioning – from the idea and compositional structure to its verbal embodiment and the direction in which it is perceived and understood by the reader.

The following commentary on Rudyard Kipling’s novel reflects the writer’s literary tastes: “*Tomo’s Bedlam’s Song*” – the epigraph cites the final stanza of an unknown author from the early seventeenth century; it is one of Kipling’s favorite poems, which he learned in school [7].

Some commentators believe that it is unnecessary to burden the commentary with additional information about the author, and consider it more appropriate to present this information in other supplementary texts, such as the preface or afterword. However, even though information about the author may be placed in a different area of the text’s semantic space, it remains present and serves an important function. Information about the author broadens the reader’s potential for

meaning-making, as it helps them perceive personal meanings relevant to the author. These meanings, when ‘used’ through the author’s conceptual system, become a motivating factor influencing the peculiarities of the work’s composition, its system of expressive means, character selection, and so on.

Conclusions. The analysis conducted demonstrates that commentary is an important tool for overcoming intercultural, linguistic, and temporal gaps that arise when artistic texts are perceived by a foreign audience.

It has been established that the main factors influencing the construction of commentary are the ethnic consciousness of the addressee, the temporal context of the work, and the individual characteristics of the reader. The study reveals that an effective commentary must consider cultural and historical realities, the specifics of the linguistic environment, and the cognitive features of the audience. The research emphasizes the importance of considering the temporal factor, which affects the perception of the text depending on the era and cultural context. Examples from both modern and classical English-language literature confirm the significance of commentary as a means of explaining complex linguistic and cultural phenomena.

Further research could focus on expanding the use of commentaries in digital educational platforms and interactive environments to enhance intercultural interaction more effectively.

Bibliography:

1. Austen J. *Pride and Prejudice*. London : Penguin Classics, 2003. 480 p.
2. Atwood M. *The Handmaid’s Tale*. London: Penguin Modern Classics, 2017. 336 p.
3. Carroll L. *Alice’s Adventures in Wonderland*. London: Penguin Classics, 2008. 144 p.
4. Dickens C. *Great Expectations*. London : Penguin Classics, 2003. 512 p.
5. Joyce J. *Dubliners*. London : Penguin Classics, 2012. 320 p.
6. Joyce J. *Giacomo Joyce*. London : Penguin Classics, 2012. 64 p.
7. Kipling R. *The Complete Works*. Ware : Wordsworth Editions, 1994. 992 p.
8. Melville H. *Moby-Dick* / edited by A. Delbanco. London: Penguin Classics, 2003. 720 p.
9. Nord C. *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. New York : Routledge, 2018. 248 p.
10. Orwell G. 1984. London: Penguin Classics, 2008. 368 p.
11. Shakespeare W. *Hamlet*. London: Penguin Classics, 2005. 368 p.
12. Shelly M. *Frankenstein; or, The Modern Prometheus*. London : Penguin Classics, 2003. 288 p.
13. Toury G. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam : John Benjamins, 2012. 311 p.
14. Tsur G. *Norms of Translation : Historical and Theoretical Foundations*. Tel Aviv : Tel Aviv University Press, 1988. 378 p.
15. Whorf B.L. *Language, Thought, and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf* / edited by J.B. Carroll. Cambridge : MIT Press, 2012. 292 p.
16. Woolf V. *To the Lighthouse*. London: Penguin Classics, 2006. 256 p.

**Архіпова І. М. СЕМАНТИЧНІ АСПЕКТИ КОМЕНТАРЯ
З УРАХУВАННЯМ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ СИСТЕМ АДРЕСАТА ТА АДРЕСАНТА**

У статті розглядається роль коментаря як важливого інструмента для подолання міжкультурних, мовних і темпоральних лакун під час сприйняття художніх текстів іношомовною аудиторією.

Зазначено, що процес розуміння художнього твору може бути ускладнений через різницю в культурних контекстах, мовних традиціях і сприйнятті часу, що часто призводить до непорозумінь або утруднень у перекладі чи інтерпретації текстів. Автори коментарів повинні враховувати етнічну свідомість адресата, часовий контекст твору, а також індивідуальні характеристики читача, оскільки ці чинники суттєво впливають на спосіб подачі інформації. Стаття підкреслює, що ефективний коментар повинен враховувати культурно-історичні реалії, мовні особливості, а також когнітивні потреби аудиторії, що забезпечує повніше та точніше сприйняття тексту.

Окрему увагу приділено темпоральному фактору, який суттєво впливає на розуміння літературних творів, оскільки тексти, створені в різні епохи, несуть у собі специфічні культурні й соціальні реалії, що можуть бути незрозумілими для сучасного читача. Особливу увагу приділено адаптації й створенню коментарів до потреб різних аудиторій. На основі аналізу класичних і сучасних англomовних літературних творів виявлено типові міжкультурні лакуни, що виникають у процесі сприйняття тексту представниками іншої культури. Наведені приклади демонструють необхідність деталізації та пояснення мовних і культурних явищ у художніх текстах, які є невідомими або незрозумілими для читача. Акцентується увага на значенні індивідуального підходу під час створення коментаря, що враховує концептуальну систему як автора, так і адресата.

Дослідження має практичне значення для перекладознавства, міжкультурної комунікації та викладання іноземних мов. Запропоновані рекомендації сприяють вдосконаленню методології створення коментарів, зокрема в контексті міжкультурного навчання та комунікації.

Ключові слова: коментар, міжкультурні лакуни, мовні одиниці, етнічна свідомість, темпоральний контекст, адресат, міжкультурна комунікація.

Благовірна-Храновська У. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ПОЕЗІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ «CONTRA SPERM SPERO!» ФРАНЦУЗЬКОЮ МОВОЮ

У сучасній філології аспект взаємодії різномовних дискурсів набуває все більшої важливості в рамках пошуків зв'язків та засобів націєтворення. Стаття присвячена аналізу ролі художнього перекладу творів українських класиків як інструменту дипломатії та засобу створення естетичного простору для активізації діалогу української культури з іноземними спільнотами в умовах російсько-української війни. Опираючись на існуючі переклади, у статті зосереджено увагу на виявленні стилістичних особливостей перекладу французькою мовою поезії Лесі Українки «CONTRA SPERM SPERO!», як результат – здійснено спробу нового авторського перекладу поезії. У статті розкрито збереження поетичних образів та культурного контексту оригіналу в умовах міжкультурної адаптації. Дослідження продемонструвало, в якій мірі вибір лексичних засобів, ритмічних та синтаксичних структур змінює смислові відтінки перекладу. З'ясовано, що ці варіації свідчать про складність та багатогранність перекладацького процесу, де кожен ініціативний вибір перекладача може суттєво вплинути на сприйняття та інтерпретацію тексту. Водночас важливим елементом вдалого перекладу повинні стати спроби якнайглибше зрозуміти автора оригіналу – чи то у відчитуванні та пошуку різних варіантів тексту та відстеженні словозмін, чи то у пізнанні його манери письма, стилістичної вправності. Задля досягнення художньої точності й ефективного вибору лексичних відповідників було проаналізовано різні варіанти тексту періоджерела (зокрема, в автографі, опублікованих збірках) та обрано для перекладу варіант тексту останнього прижиттєвого видання поезії. Оскільки в Лесі Українки був перекладацький досвід, то важливим чинником перекладацького процесу її поезій повинне стати пізнання тих принципів та концепцій, які авторка застосовувала у власній практиці. Відповідно під час авторського перекладу було враховано принципи перекладознавства, яких дотримувалася сама Лесі Українка. Важливим чинником для проведення дослідження стала стилістична довершеність перекладів Лесі Українки та її балансування між художньою творчістю та точністю змісту. Окрім того, аналіз епістолярної спадщини Лесі Українки дозволив врахувати життєві обставини, за яких була написана поезія.

Ключові слова: поетичний переклад, поезія, Леся Українка, принципи перекладу, художня точність оригіналу, націєтворення.

Постановка проблеми. Видатна постать поетеси, письменниці, перекладачки та культурної діячки кінця XIX – початку XX ст. Лесі Українки продовжує бути символом української культури на міжнародній арені. Творчий феномен Лесі Українки по сьогодні вражає не лише українських, а й франкомовних літературознавців. На часі продовження вивчення взаємодії творчості Лесі Українки, тих принципів перекладознавства, якими вона керувалася під час пошуку художньої точності відтворення оригіналу, зокрема в контексті франкомовного дискурсу, що не лише сприятиме поглибленню знань про літературну творчість та культуру в цілому власної країни, але й збагатить методологію інтерпретаційної взаємодії поетичних творів із доробками інших європейських

спільнот. Водночас поширення досліджень, спрямованих на розбудову естетичного простору формування художніх принципів перекладознавчого дискурсу, зокрема в контексті досвіду перекладу Лесі Українки, здатне посилити усвідомлення назрілої потреби в перекладах українських авторів європейськими мовами, і не лише сучасників, а й класиків. Відтак в умовах російсько-української війни варто осмислювати набутки визначних українців та українок задля розвінчування історично спотворених наративів, поширюваних країною-агресоркою. Подібно, як у добу Лесі Українки переклади покликані були поживати процес формування модерної української нації, так і тепер варто підносити роль перекладів як форми культурної дипломатії, а переклади класи-

ків під цим кутом є найвищим рівнем культурної взаємодії. Вже класична праця Л. Венуті, надрукована 2005 р. у збірнику «Нація, мова й етика перекладу» [26], стала впливовим дослідженням світової гуманітаристики, яке вивело на розуміння того, що в умовах антиколоніального опору переклад набуває потенціалу формування національної ідентичності. На ці й ж обставині акцентувала увагу в 2003 р. Р. Зорівчак, вказуючи, що український художній переклад «постає як своєрідна компенсація трагічно руйнованої у своєму історичному розвитку оригінальної української літератури», і як наслідок в історичному зрізі «перекладацтво набуло несподівано політичного значення, опинилося на передньому краї боротьби за українську культуру» [6]. Окремим рядком академічного маніфесту найновіших тенденцій світового та українського перекладознавства є виписування ваги українського перекладу XIX–XX ст. у контекст націєтворення, здійснене у знаковій розвідці М. Стріхи 2006 р. «Український художній переклад: між літературою і націєтворенням». «Поява українською мовою окремих знакових творів світового письменства мала підкреслити повноцінність цієї мови», – зауважив дослідник, підкреслюючи усвідомлення свого часу цього завдання П. Кулішем, П. Ніщинським, І. Франком, А. Кримським, Лесею Українкою [22, с. 10–11]. Свої міркування М. Стріха посилює аргументом О. Білецького, висловленим ним у 1924 р. у програмній розвідці «Двадцять років нової української лірики», в якій автор розпочав окреслення внеску тогочасної української творчості саме з перекладних, а не оригінальних видань митців: «Вони [автори того періоду] поширили, по-перше, світогляд українського читача (а тим і письменника, що є ніби своєрідний рупор, що за його допомогою певна соціальна група заявляє про себе іншим), завівши до його вжитку цілу низку художніх перекладів всесвітньої поезії» [22, с. 162]. «Національне книговидання, його розвиток та інтенсивність розглядалися сучасниками [Лесі Українки] як своєрідний пароль громадянства. За посередництва літератури суспільність прагнула засвідчити цілісність та єдність українських земель. Накопичення різноматематичних україномовних видань стало нагромадженням резервом для подальшого культурного та інтелектуального поступу українства», – зауважує дослідниця Н. Благовірна [4, с. 178]. Фактично це стало, на думку С. Романова, «програмою культурної реінтеграції національного простору з присмеркової зони колонії до цивілізаційної матриці вільного світу» [20, с. 15]. Саме ця обставина

може витлумачити причини того, що Леся Українка, у 18-літньому віці визначивши: «література моя професія» [13, с. 85], окреслила відразу і головне своє завдання: «найперш треба “привести в известность” все, що єсть готового з перекладів» [13, с. 86], й склавши хрестоматійний перелік світових митців того часу, заявила, що, на її думку, «без сіх авторів наша літ[ература] буде аж надто неповна» [13, с. 87]. Дбати про розвій української літератури, культури, ширше – країни (бо не дарма ж псевдонімом було обрано концептуальну персоналізацію – Українка) – самопосвята видатної авторки, тож перекладати, а не писати власні твори іншими мовами (хоч різнорівнево знала латину, французьку, італійську, грецьку, німецьку, іспанську, англійську, болгарську, польську, російську), стало покликанням творчості. У цьому світлі важко втриматися від паралелей і ствердити, що тепер, коли країна самопосвяти Лесі Українки стала суб'єктною, видатна авторка здобула право не лише звучати іншими мовами, бо без цього світова література, перефразовуючи її ж, «буде аж надто неповна», а й заслуговує на систематичні спроби віднайти якнайточніший зміст і тональність її поезій. Тож у межах цього дослідження не лише розглянуто різнопрочитання, чи то різнозвучання французькою однієї з найвідоміших поезій Лесі Українки «Contra Spem Spero!», яку вона у листі до брата Михайла у травні 1890 р. назвала своїм новим «безнадійно-надійним віршем» [12, с. 108], водночас завдання розвідки передбачали здійснити спробу авторського перекладу поезії, застосовуючи принципи перекладу, виписані самою Лесею Українкою – («великої європейки української літератури» [5]) в глибоких авторефлексіях у листах, що, на думку авторки цієї розвідки, сприятиме популяризації самої ідеї невпинного пошуку нових аспектів художньої точності під час перекладу. Власне цей аспект визначає новизну та актуальність розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям роботи стали ґрунтовні інтегральні розвідки М. Драй-Хмари [5], О. Білецького [1], В. Коптілова [8], М. Стріхи [21–22], Р. Зорівчак [6], М. Москаленка [17], С. Павличко [18], Л. Коломієць [7], Н. Благовірної [2], присвячені українському художньому поетичному перекладу та творенню національної видавничої справи. Творчий феномен Лесі Українки досліджували різноаспектно, тож в основу розвідки було також покладено лесезнавчі студії С. Романова [20], М. Моклиці [16], С. Кочерги [9], Л. Бондарук [3], Т. Хайчевської [3], Я. Кравець [10] та ін.

У пошуках спроб представити новий варіант перекладу поезії «Contra Spem Spero!» авторка розвідки пройшла шлях осмислення концепції націогенези перекладацтва того часу, яку фактично сформувала Леся Українка в листах, проаналізувала перекладознавчі принципи, нею ж виписані у саморефлексіях в листах, вважаючи, що нові спроби перекладу повинні бути занурені в атмосферу доби та в контекст поглядів авторки оригіналу.

Постановка завдання. Відтак метою статті було виявити та проаналізувати стилістичні особливості вже існуючих перекладів поезії Лесі Українки «Contra Spem Spero!» у франкомовному дискурсі; водночас задля збереження поетичних образів, ритму, експресивності та культурного контексту оригіналу в умовах міжкультурної адаптації варто якомога глибше пізнати сам текст, тож було проаналізовано різноваріантні форми оприлюднення оригінального твору – першоджерела. Відповідно до текстознавчої методики перевагу було віддано останньому прижиттєвому виданню, який власне і у був узятий за основу для перекладу. Задля художньої точності перекладу та пошуку найвдаліших лексичних відповідників під час перекладу серед завдань було також з'ясування обставин життєвого гарту, в яких писалася поезія.

Виклад основного матеріалу. Перекладацька практика Лесі Українки спонукає до вивчення її досвіду та формування принципів перекладацтва, застосовуваних саме нею. Першим опублікованим перекладом 15-річної Лесі Українки був уривок із поеми Адама Міцкевича «Конрад Валленрод» («Зоря». 1887. № 10). Б.Якубський назвав його «зразково точним» [15]. Цю особливість перекладів відзначає і сучасний дослідник М.Стріха: «Ця увага до точності відтворення оригіналу притаманна фактично всім перекладам Лесі Українки – вона не прихильниця вільних переспівів. Це підтверджує і наступний за часом опублікування її переклад – “Остання пісня Марії Стюарт” (“Зоря”, 1888, № 24). Пізніше цей вірш потрапив до першої оригінальної збірки поетеси “На крилах пісень”... це саме дуже точний переклад з французької» [21, с. 20]; «Така точність у поетичному перекладі була притаманна лише небагатьом по-справжньому визначним майстрам» [21, с. 26].

Аби мінімізувати творчі втрати під час перекладу та збагнути мовні та стильові шукання видатної авторки, було проаналізовано всі варіанти тексту поезії та простежено зміни, яких зазнавав текст поезії, – за автографом (ІЛ. Ф. 2. Од. зб. 11.

с. 11–12, альбом «Poésies»), першодруком – у збірці «На крилах пісень» (1893, с. 13–14) та передруком збірки «На крилах пісень» (с. 42–43) у 1904 р., керуючись спонукою самої Лесі Українки, яка писала в листі до брата: «вірші треба конечно перекладати з первотвору, бо инакше може вийти щось зовсім далеке і неподобне» [13, с. 87].

Жодним чином не абсолютизуючи біографічний підхід під час оцінки твору (бо сама авторка вважала його упередженим: «я не згідна з тим, щоб для зрозуміння чийх-небудь віршів треба знати житєпис автора... я думаю, що самий метод критики *ad hominem* [щодо людини (лат.)] неналежний, хоч його і признають новітні французькі критики» [14, с. 211]), лиш задля об'єктивності й глибини пізнання емоційної тональності поезії, було простежено генезу коментарів і реплік Лесі Українки про власний текст. Поезія «Contra Spem Spero!» уперше вийшла друком у збірці «На крилах пісень» (1893). Цього ж року вийшли друком дві схвальні рецензії О.Маковея («Народний часопис». 1893. № 60. 16(28) березня) та І.Верхратського («Діло», 1893. 22–23 квітня (4–5 травня)). Відповідаючи на некоректну паралель між її фізичним станом (поезія писалась під час лежання поетеси в гіпсовій пов'язці) та спрямуванням поезії, в листі до О.Маковея Леся Українка писала: «Даремне думаєте, що я вже в такому розпачливому моральному стані, в якому ніщо людині не мило» [14, с. 210], «Що ж, власне, до смутного колориту в моїх поезіях, то я Вам скажу одну річ, цікаву для критика-психолога: часто у поетів настрої поетичний залежить від погоди, – одні найбільше пишуть навесні, в чудову погоду, другі можуть писати тільки під час осінніх дощів, – у мене ж сей найстрій залежить від того, яка погода в душі, і я пишу найбільше в тиї дні, коли на серці негода, тоді чогось швидше робота йде. Запевне, що і в мене на серці далеко не завжди йде дощ, – борони Боже, – але се, як я бачу, можна подумати, читаючи мої вірші...» [14, с. 211].

Знаність класика серед світової спільноти уза-лежнена від наявності перекладів. Твори Лесі Українки французькою перекладали зокрема А.Мартель (1924), А.Свірко (1974), А.Абріль (1985). На жаль, за життя поетеси не з'явилися системні дослідження її творчості французькою мовою, а також не було професійних перекладів її віршів у франкомовних країнах. Російське вторгнення в Україну активізувало перекладацькі спроби. Солідаризуючись з Україною, з'явилися два переклади поезії «Contra Spem Spero!» – колективний переклад магістрів програми «SEPSOMS»

Університету Монс (Бельгія. UMONS: Université de Mosn), здійснений під керівництвом А. Делізе (2022), та К. Хузар-Юрин (2023).

Стилістична довершеність поезії «*Contra Spem Spero!*» спонукала до спроби досягнути глибини й майстерності Лесі Українки через детальний аналіз розмаїття стилістичних засобів, художніх тропів, якими вона послуговується: персоніфікація: «*я на вбогім, сумнім перелозі*», «*весела весна*», «*ясну владарку темних ночей*»; епітети: «*весна золота*», «*сльози гіркі*», «*вага страшна*», «*сльз гарячих*»; метафора: «*думи, ви хмари осінні*», «*сіять барвисті квітки на морозі*», «*кора льодовая, міцна*»; оксюморон: «*без надії таки сподіватись*», «*крізь сльози сміятись*», «*серед лиха співати пісні*»; риторичне запитання: «*чи то так у жалю, в голо-сінні проминуть молодії літа?*»; анафора: «*Я на вбогім, сумнім перелозі Буду сіять барвисті квітки, Буду сіять квітки на морозі, Буду лить на них сльози гіркі*»; алітерація: «*я на гору круту крем'яную*»; алегорія: «*все шукатиму зірку про-вдну*» [3, с. 74].

Унікальність поезії Лесі Українки, художня довершеність її поетичного доробку надихнули європейських перекладачів, зокрема до інтерпретації тексту французькою. На жаль, уникнути втрат змісту під час перекладу поезії майже неможливо. Майстерність перекладу досягається у балансуванні між художньою інтерпретацією та точністю відтворення джерела. Розгляньмо переклад К. Хузар-Юрин (Kaléna Houzar-Uhryn) [24]:

*Fuyez au loin, oh mes pensées, lourdes
nuées d'automne
Car voici revenu le printemps lumineux
Pourquoi faut-il donc que mes jeunes années
S'écoulent dans la peine et l'écho des sanglots?*

Порівняння оригінального українського першоджерела та його французького перекладу наочно демонструє, наскільки ускладнюється процес інтерпретації через відсутність прямих відповідників. Наприклад, українська лексема «*думи*» немає точного аналога у французькій мові, тому перекладачеві довелося обирати найближчий за значенням еквівалент – «*pensées*». Схожий варіант використано під час перекладу під керівництвом А. Делізе (Anne Delizée) [25]:

*Fuyez, lourdes pensées, nuages d'automne!
Le printemps doré est déjà à nos portes!
Est-ce donc dans le regret, dans la lamentation
Que mes jeunes années vont passer?*

Без сумніву, таке заміщення призводить до втрати частини семантичної та культурної інформації. Культурні нюанси, контекст та особливості, притаманні певній мові, часто неможливо відтворити вповні під час перекладу або адаптації, що ускладнює повне сприйняття задуму автора [16]. В оригіналі епітет «*весна золота*» символізує багатство, тепло та досконалість. У французькому перекладі К. Хузар-Юрин використано «*le printemps lumineux*», що передає загальне враження світла та відродження, проте зникає акцентування на кольорі та спрощується контекстна символіка оригіналу. Водночас у французькому перекладі конструюються нові, відмінні сенси. В оригіналі оксюморон «*крізь сльози сміятись*» відтворює протиставлення страждання і внутрішньої сили. У перекладі ж К. Хузар-Юрин словозміна «*garde le sourire*» окреслює більш виражений та стоїчний характер:

*Non, à travers les larmes, je garde le sourire
Et je chante au milieu des malheurs,
Sans espoir, je veux espérer quand même,
Je veux vivre : fuyez, pensées qui m'accablent!*

Без сумніву, переклад «*Contra Spem Spero!*» Лесі Українки з української на французьку має структурні та семантичні особливості, зумовлені трансформацією художніх засобів та їхньою адаптацією до норм французької мови. Переклад поезії завжди вважався одним із найскладніших завдань перекладацтва, адже унікальність поетичного тексту відрізняє його від прози чи інших форм письменства. Поетичне мовлення, реалізоване за посередництвом метафор, символів, ритму і рими, зумовлює проблемність точного відтворення не лише змісту, але й збереження естетичної цінності оригіналу [23, с. 3]. К. Хузар-Юрин інтерпретує «*я на вбогім, сумнім перелозі*» через «*Sur notre terre si dure et si aride*». Пряме та буквальне значення прикметників у французькому варіанті протиставлене персоніфікації, використаній Лесею Українкою задля глибшої метафоричності. У перекладі 2022 р. під керівництвом А. Делізе збережено персоніфікацію та використано епітети «*pauvre, triste terre*».

В обох перекладах відтворено точність анафори:

*Я на вбогім сумнім перелозі
Буду сіять барвисті квітки,
Буду сіять квітки на морозі,
Буду лить на них сльози гіркі.*

Леся Українка

*Je sèmerai des fleurs brillantes,
Je sèmerai des fleurs dans la neige glacée,
Et les arroserai de mes larmes amères.*

Переклад К. Хузар-Юрин

*Je sèmerai des fleurs aux mille couleurs,
Je sèmerai des fleurs dans le gel,
Je les arroserai de mes larmes amères.*

Переклад під керівництвом А. Делізе

Епітет «*i від сліз тих гарячих розтане*» в обидвох варіантах передано через троп «*larmes brûlantes*», який зберігає конотацію першоджерела без значних стилістичних трансформацій, а от метафора «*шукатиму зірку провідну*» в інтерпретації К. Хузи-Юрин передано як «*l'étoile des rois mages*», себто зірку трьох мудреців, що глибше занурює читачів у біблійний контекст.

Розгляньмо ще один варіант перекладу, здійснений поетом сучасності А. Абрілем. Народжений у 1947 р. в Іспанії, сьогодні він є одним із франкомовних перекладачів. А. Абріль пропонує читачам такий варіант перекладу першої строфи:

*Filez, pensées, nues automnales!
C'est au printemps de rayonner!
Ou bien les sanglots qui s'exhalent
Ponctueront nos jeunes années?*

Як бачимо, переклад А. Абріля є абсолютно відмінним від проаналізованих вище. Французьке «*filez*» українською можемо перекласти як «*летіти*», «*рушати*», «*пурхати*», що підкреслює легкість, невимушеність, водночас навіює відчуття швидкоплинності. Дієслово «*rayonner*» («*світити*»), на противагу вище проаналізованим епітетам, підкреслює динамічність, створює відчуття постійних змін, що трансформує концептуальний вплив вірша. «*Sous le poids de l'univers*» (дослівно – «*під вагою всесвіту*») – таку гіперболу пропонує А. Абріль, продовжуючи свою оповідь:

*Je pousserai ma lourde pierre
Le long des versants redoutés,
Et sous le poids de l'univers:
Je chanterai avec gaieté*

А. Абріль адаптує текст, використовуючи своєрідні лексичні та синтаксичні конструкції, що ідентифікує авторський стиль. Його переклад зберігає основні смислові акценти, але й трансформує образи та ритмічні структури, надаючи їм нових смислових відтінків.

А. Свірко (1920–1994) – бельгійський перекладач української літератури, активний дослідник

творчості І. Франка – у своєму перекладі поезії Лесі Українки, датованому 2 травнем 1890 р., пише:

*Hors d'ici, vous, nuées automnales!
Maintenant, c'est le printemps!
Est-ce ainsi, dans le chagrin et la lamentation,
Que s'écoulent les jeunes années?*

Словозміна «*hors d'ici*» (дослівно – «*вийдіть звідси*») більш прямолінійна, аніж українське «*гетьте*», яке передає більш емоційний, імперативний наказ. У перекладі А. Абріля «*filez*» («*летіть*», «*рушайте*», «*плиньте*») надає заклик легкості й руху, звучить пом'якшено. «*Maintenant, c'est le printemps!*», – немовби констатує факт настання весни А. Свірко. Цей варіант позбавлений динамізму, властивого перекладу А. Абріля.

Ще один варіант перекладу здійснили принцеса з Токарі та Ш. Тільяк. Вони перекладають рядки «*Ні, я хочу крізь сльози сміятись / Серед лиха співати пісні*», як:

*Non, je veux rire encore, même à travers
les larmes!
Je veux rire et chanter, malgré l'infortune!*

Тут використано такий стилістичний прийом, як евфемізм, де «*лихо*» перекладено, як «*l'infortune*», тобто «*нещастя*», або ж «*нещасливе становище*». Крім того, у перекладеному варіанті поезії вжито персоніфікацію: «*Malgré la nuit, que seule une tendresse éclaire*» – «*Попри ніч, яку освітлює лише ніжність*», хоч в оригіналі епітет – «*темная нічка невидна*». Це демонструє певну смислову різницю, закладену в образі ночі та його сприйнятті в обох версіях.

Врешті авторський варіант перекладу У. Благовірної-Храновської:

*Fuyez, mes pensées, les nuages d'automne
Voici le printemps d'or
Est-ce que dans le regret et le tonnerre
Passera ma jeunesse encore ?*

*Non, je veux rire malgré mes larmes
Et chanter à travers la misère
Sans espoir, je veux croire toujours
Je veux vivre ! Fuyez, mes pensées*

*Sur la terre si pauvre et morne
Je sèmerai des fleurs colorées
Je les sèmerai malgré tout le givre
Et j'y verserai des larmes navrées*

*Et après, de ces larmes brûlantes
L'écorce glacée et si solide fendra
Il se peut que les fleurs écloront et viendra
Le printemps joyeux pour moi*

*Sur un rocher si grand de granit
Je gravirai une pierre pesante
Et en portant ce fardeau pénible
Je chanterai plus gaiement qu'avant*

*Dans la nuit si longue et sombre
Je ne fermerai pas mes yeux pour un moment
Je chercherai l'étoile dans l'ombre
Pour moi, c'est la reine guidante*

*Oui, je rirai malgré mes larmes
Je chanterai au milieu de la misère,
Sans l'espoir, je crois toujours
Je vivrai, fuyez, mes pensées!*

У запропонованому варіанті перекладу Лесі Українки авторка розвідки намагалась передати такі стилістичні тропи в межах творчої інтерпретації: персоніфікація: «я на вбогім, сумнім перелозі» – «sur la terre si pauvre et morne», «весела весна» – «le printemps joyeux», «ясну владарку темних ночей» – «la reine guidante des nuits sombres»; епітети: «весна золота» – «le printemps d'or», «сльози гіркі» – «des larmes navrées», «вага страшна» – «s'ardeau pénible», «сльз гарячих» – «des larmes brûlantes»; метафора: «думи, ви хмари осінні» – «les pensées, les nuages d'automne», «сіять барвисті квітки на морозі» – «je sèmerai des fleurs colorées malgré tout le givre», «кора льодовая, міцна» – «l'écorce glacée et si solide»; оксюморон: «без надії таки сподіватись» – «sans espoir, je veux croire toujours crois», «крізь сльози сміятись» – «rire malgré mes larmes», «серед лиха співати нічні» – «chanter à travers la misère»; риторичне запитання: «чи то так у жалю, в голо-сінні проминуть молодії літа?» – «Est-ce que dans le regret et le tonnerre passera ma jeunesse encore?».

Особливу увагу варто звернути на викорис-тання поетесою алітерації у поезії «Contra Spem

Spero!»): «Я на гору круту крем'яную / Буду камінь важкий підіймать». Повторення звуків «к» та «р» у словах «гору», «круту», «крем'яную» і «камінь» підсилює емоційний вплив та акцентує увагу на фізичних зусиллях. В авторському варіанті схо-жий ефект досягнуто завдяки звукам «r» та «gr»:

*Sur un rocher si grand de granit
Je gravirai une pierre pesante.*

Висновки. Переклад поетичних творів завжди є складним і відповідальним завданням, адже він повинен не лише передати зміст, відтворити тональність, стиль, ритм, емоційність оригіналу, що є запорукою успішної адаптації в іншому культурному контексті. Важливою є й стиліс-тична вправність перекладача, адже на мовно-стилістичні засоби нашаровуються специфічні культурні коди, що можуть бути втрачені під час перекладу, тож викликом стає знайти вдалі відпо-відники засобами іншої мови. Збереження та пере-дання точного змісту за допомогою найоптималь-ніших лексем, стилістичних засобів – невід'ємна складова перекладацької майстерності. Водночас важливим елементом вдалого перекладу пови-нні стати спроби якнайглибше зрозуміти автора оригіналу – чи то у відчитуванні та пошуку різ-них варіантів тексту та відстеженні словозмін, чи то у пізнанні його манери письма, стилістичної вправності. У випадку наявності перекладацького досвіду автора оригіналу важливим чинником перекладацького процесу повинне стати пізнання тих принципів та концепцій, які автор застосову-вав у власній практиці. До цього авторку розвідки зокрема спонукала і стилістична довершеність перекладів Лесі Українки, якій вдавалося балан-сувати, застосовуючи художній переклад й вод-ночас суворо дотримуватися принципу худож-ньої точності відтворення змісту; як і мотивувало трактування перекладацтва, як національного обов'язку, й врешті спонукало особисте праг-нення пізнати обставини життя, в яких творила Леся Українка.

Список літератури:

1. Білецький О. Двадцять років нової української лірики. *Плуг* : Літературний альманах. 36. перший. Харків : ДВУ, 1924. С. 162.
2. .Благовірна Наталія. Становлення видавничої справи в Україні (кінець XIX – початок XX століття): «Українсько-руська Видавнича Спілка» : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2016. 272 с.
3. Бондарук Л., Хайчевська Т. «Слово...» Лесі Українки у французькій рецепції. *Волинь філологічна: текст і контекст*. Вип. 26. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2018. С. 60–68.
4. Видавнича справа та редагування в Україні: постаті і джерела (XIX – перша третина XX ст.) / За заг. ред. Н. Зелінської. Львів : Світ, 2003. 612 с.
5. Драй-Хмара М. Леся Українка. Життя й творчість. Київ : ДВУ, 1926. 156 с.

6. Зорівчак Р., Савчин В. На сторожі отчого слова. Микола Лукаш. Бібліографічний покажчик. Львів : Видавн. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. С. 8.
7. Коломієць Лада. Концептуально-методологічні засади сучасного українського поетичного перекладу (на матеріалі перекладів з англійської, ірландської та американської поезії) : моногр. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2004. 522 с.
8. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. Київ : Юніверс, 2003. 280 с.
9. Кочерга С. Інтелектуальна парадигма культурофілософії Лесі Українки. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2010. 176 с.
10. Кравець Я. Французькомовне прочитання Лесі Українки: критика, переклади. *Волинь філологічна : текст і контекст*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2016. С. 288–313.
11. Леся Українка. *Contra spem spero! Повне академічне зібрання творів : у 14 т. Том 5 : Поетичні твори. Ліро-епічні твори*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 74.
12. Леся Українка. До М. П. Косача 31 травня 1890 р. Колодяжне. *Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Т. 11 : Листи. 1876–1896*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 108–111.
13. Леся Українка. До М. П. Косача 8–10 грудня 1889 р. Колодяжне. *Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Т. 11 : Листи. 1876–1896*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 85–91.
14. Леся Українка. До О. С. Маковея 9 червня 1893 р. Колодяжне. *Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Т. 11 : Листи. 1876–1896*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 210–213.
15. Леся Українка. Твори. Том IV : Переклади / За заг. ред. Б. Якубського. Київ : Книгоспілка, 1927. С. 1.
16. Моклиця М. Естетика Лесі Українки (контекст європейського модернізму) : монографія. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2011. 242 с.
17. Москаленко М. Тисячоліття: переклад у державі слова. *Тисячоліття. Поетичний переклад України-Русі*. Київ : Дніпро, 1995. С. 5–38.
18. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі : монографія. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Либідь, 1999. 447 с. с. 44.
19. Ренська І. Ритмічна організація звукових текстів оригіналу та перекладу (на матеріалі української та англійської мов). *Закарпатські філологічні студії* : наук. журнал. Вип. 22. Т. 2. Ужгород, 2022. С. 205–209.
20. Романов С. Передмова. *Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Т. 5 : Поетичні твори. Ліро-епічні твори*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 15–58.
21. Стріха М. Перекладацький доробок Лесі Українки : місце й вага на тлі історичної доби. *Повне академічне зібрання творів: у 14 т. Т. 8 : Переклади : Поезія, проза, драма, публіцистика та інше*. Луцьк : ВНУ імені Лесі Українки, 2021. С. 5–48.
22. Стріха М. Український художній переклад: між літературою і націєтворенням. Київ : Факт, 2006. 344 с.
23. Трофімова-Герман А., Бунтурі Ю., Ніконоров С. Особливості перекладу української поезії національного єднання у XX–XXI століттях німецькою та англійською мовами. *Академічні візії*. 2024. Вип. 28. С. 8.
24. Houzar-Uhryn, Kaléna. Lessia Oukraïnka, Contra Spem Spero, L'espérance. *Une Vie de Setter : Ephéméride éclectique d'une librocubiculariste glossophile et mélomane*. 2023. 28 Février. URL : <https://surl.li/azdtto>
25. Delizée, Anne. Contra Spem Spero, poème de Lessia Oukraïnka. *Culture de l'espace post-soviétique*. UMONS: Université de Mosn. 2023. 4 novembre. URL : <https://web.umons.ac.be/sepsoms/fr/2023/11/04/lessia-oukraïnka/>
26. Venuti L. Local Contingencies: Translation and National Identities. *Nation, Language, and the Ethics of Translation* / Ed. by S. Bermann and M. Wood. Princeton : Princeton UP, 2005. P. 177–202.

Blahovirna-Khranovska U. M. STYLISTIC FEATURES OF THE FRENCH TRANSLATION OF LESIA UKRAINKA'S POEM "CONTRA SPEM SPERO!"

In contemporary philology, the aspect of interaction between multilingual discourses is gaining increasing importance within the framework of revitalizing intercultural connections and means of nation-building. The article focuses on analyzing the role of literary translation of works by Ukrainian classics as a tool of diplomacy and a means of creating an aesthetic space to foster dialogue between Ukrainian culture and foreign communities in the context of the Russo-Ukrainian war. Drawing on the experience of existing translations, the research aimed to identify the stylistic features of the French translation of Lesia Ukrainka's poem "CONTRA SPEM SPERO!" and as a result, an attempt to create a new original translation of the poem was made. The research reveals the preservation of poetic imagery and the cultural context of the original in the conditions of cross-cultural adaptation. The research revealed to what extent the choice of lexical tools, rhythmic, and syntactic structures alter the meaning and nuances of the translation. It has been established that

these variations reflect the complexity and multifaceted nature of the translation process, where each initiative of the translator can significantly influence the perception and interpretation of the text. At the same time, an important element of successful translation is an attempt to deeply understand the author of the source text – whether by searching for different versions of the text and tracking word changes or by recognizing their writing style. To achieve literary accuracy and effectively select lexical equivalents, various versions of the source text (including the autograph manuscript and published collections) were analyzed, and the version from the last lifetime edition of the poem was chosen for translation. Since Lesia Ukrainka had translation experience, an important factor in the translation should be the understanding of the principles and concepts that she applied in her own practice. Accordingly, the translation theory principles adhered to by Lesia Ukrainka were considered. An important factor in conducting the research was the stylistic perfection of Lesia Ukrainka's translations and her effective balancing between literary translation and strict adherence to the principle of literary accuracy in conveying the message. Furthermore, the analysis of Lesia Ukrainka's epistolary legacy allowed considering the life circumstances under which the poem was written.

Key words: poetic translation, poetry, Lesia Ukrainka, principles of translation, literary accuracy of the original, nation-building.

Бугайчук О. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОЇ «ЄВРОНІМЕЦЬКОЇ» МОВИ (EURODEUTSCH)

У статті розглядається феномен «євронімецької мови» (EuroDeutsch), яка відображає процес запозичення та інтеграції іноземних слів у німецьку мову, зокрема англіцизмів. І визначення їх впливу на лексичну та граматичну структуру німецької мови. Запозичення з різних мов, зокрема з англійської, французької та інших європейських мов, є характерною рисою сучасної мови, і особливо активно вони поширюються у сферах бізнесу, технологій, реклами та культури. Однак, цей процес не є безпроблемним. Вплив англійської мови викликає суперечки серед мовознавців, а також в суспільстві, де ставлення до іноземних слів може варіюватися залежно від контексту.

У роботі наводяться приклади типових англіцизмів, таких як «banking», «recycling», «fitness», а також новітніх дієслівних форм, утворених за моделями англійської мови, зокрема «mailen», «chatten», «snowboarden», що активно інтегруються у повсякденну лексику. Йдеться про нові дієслівні утворення в сучасній німецькій мові, зокрема беруться до уваги дієслова, що походять від іменників. Увага приділяється не тільки запозиченням із англійської, а й іншим лексичним інтерференціям, зокрема з французької та італійської мов, які також залишають свій слід у сучасній німецькій мові.

У статті здійснюється зокрема аналіз соціолінгвістичних аспектів запозичень, зокрема ролі англіцизмів у медіапросторі, а також у міжкультурній комунікації в умовах глобалізації. Наголошується на позитивному сприйнятті англіцизмів молодим поколінням та на значенні цих змін для розвитку мовної політики та культурних процесів.

Завдяки аналізу використання іноземних слів в Інтернет-комунікаціях, а також у різних соціальних та професійних контекстах, стаття надає детальний огляд того, як «євронімецька» мова функціонує у сучасному світі і яку роль відіграє в глобалізованому суспільстві.

Ключові слова: запозичення, англіцизми, лексичні інтерференції, глобалізація, соціолінгвістика.

Постановка проблеми. Сучасна німецька мова перебуває під сильним впливом глобалізаційних процесів, що призводить до активного впровадження іншомовної лексики, зокрема англіцизмів. Це явище, яке отримало назву «євронімецька мова» (EuroDeutsch), відображає не лише мовні, але й культурні зміни в суспільстві, що супроводжуються зростанням міжнародних зв'язків, розвитку технологій, реклами та медіа. Одним із найбільш виразних проявів цієї тенденції є процес запозичення слів та виразів з інших мов, зокрема з англійської, французької та інших європейських мов, що активно інтегруються в повсякденне спілкування.

Незважаючи на те, що цей процес є природним для мовного розвитку, він викликає чимало дискусій у мовознавчій спільноті. Однією з основних проблем є вплив англіцизмів на граматичну та лексичну структуру німецької мови, а також на зміни, що відбуваються у мовній ідентичності. Виникає питання: як впливають ці запозичення на

мовні норми, на прийняття нових форм вживання слів і виразів, а також на загальний процес мовної стандартизації в Німеччині?

Особливої уваги заслуговує соціолінгвістичний аспект використання англіцизмів у різних соціальних групах та професійних середовищах. В умовах глобалізації молодь, зокрема, активно використовує іноземні слова, що створює певний розрив у мовному сприйнятті між поколіннями. Однак виникає питання: чи є цей процес просто природним етапом розвитку мови, чи він несе загрози для збереження її автентичності та стійкості?

Загалом, проблема запозичення і впливу іноземних мов на сучасну німецьку є важливою для вивчення, оскільки вона стосується не лише мовних змін, але й культурних, соціальних і навіть політичних аспектів. Вивчення «євронімецької» мови в контексті глобалізації дозволяє глибше зрозуміти, як мова реагує на сучасні виклики і як мовні зміни можуть відображати більш широкі суспільні трансформації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема впливу іноземних мов на сучасні національні мови є однією з найбільш актуальних у галузі мовознавства. Зокрема, термін «євронімецька мова» (EuroDeutsch) став популярним у зв'язку з активним проникненням англіцизмів в німецьку мову в умовах глобалізації, що привернуло увагу дослідників і викликало інтенсивні дискусії.

Останні дослідження зосереджуються на вивченні процесів запозичення, особливо у сфері лексики, що відбуваються в умовах глобалізації. Роботи, такі як дослідження Крістін Отто [4, с. 21], зосереджуються на аналізі соціальних та культурних аспектів англіцизмів, їх інтеграції у німецьку мову та оцінки впливу цих змін на мовну ідентичність. Дослідження виявляють, що англіцизми, які входять у сучасну німецьку мову, зазвичай втрачають властивості своєї оригінальної форми та адаптуються до фонетичних і граматичних норм німецької мови.

У рамках досліджень з лексичних інтерференцій дослідники звертають увагу на змішання елементів різних мов, що є характерним для так званої «євронімецької» мови. Наприклад, роботи Скотта [6, с. 120] підкреслюють роль англійських суфіксів, таких як «-ing», в утворенні нових слів у німецькій мові (*banking, recycling* тощо). Важливим напрямком є також дослідження англіцизмів, які зберігають іноземну структуру, що викликає соціальні суперечки щодо їх прийнятності.

Однією з найважливіших тем, що виникають у сучасних публікаціях, є соціолінгвістичний аспект запозичень. Статті, такі як «Anglizismen im Internet» Петером Шлобінскі [5, с. 239], відображають вплив англіцизмів на комунікацію в Інтернеті та електронних медіа, підкреслюючи, що цей вплив не обмежується лише молодіжними групами. Дослідження показують, що для молоді англіцизми стають маркерами соціальної приналежності, надаючи змогу швидко комунікувати в сучасному інформаційному середовищі.

Деякі автори, такі як Бера [2, с. 180], акцентують увагу на мовній політиці, що реагує на збільшення впливу англійської мови на національні мови. Ці роботи розглядають, як мовні зміни взаємодіють із культурними змінами в суспільстві, зокрема в бізнесі, рекламі, музиці та інших сферах, де домінує англійська мова. За останні роки значно зросла кількість досліджень, які аналізують роль англіцизмів у формуванні нового культурного ландшафту в Німеччині.

Публікації останніх років приділяють значну увагу глобалізації як каталізатору мовних змін.

Наприклад, у статтях, присвячених впливу англійської мови на німецьку, йдеться про те, як розширення міжнародних зв'язків у всіх сферах життя сприяє впровадженню нових термінів та змін у мовному лексиконі. Це включає запозичення не тільки в лексичній, але й у граматичній структурі мови.

Зміни, що відбуваються в електронних комунікаціях, також є важливою темою сучасних досліджень. Зокрема, аналіз нових форм комунікації в Інтернеті виявляє великі обсяги англіцизмів, таких як «booten», «browser», «emailen» і т.д. Це явище стало предметом окремих досліджень, таких як робота Петера Шлобінскі «Anglizismen im Internet» [5], яка вивчає вплив Інтернету на інтеграцію іноземних слів у повсякденне спілкування, зокрема у чатах та соціальних мережах.

Останні дослідження свідчать про те, що інтеграція іноземних слів у німецьку мову – це складний та багатогранний процес, що включає лексичні, граматичні та соціокультурні аспекти. Тема «євронімецької» мови активно досліджується через призму глобалізації, технологічних змін, соціальних процесів та трансформацій у мовній політиці. Всі ці аспекти створюють цікаву платформу для подальших наукових розробок та досліджень у цій галузі.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі феномену «євро німецької мови» (EuroDeutsch), зокрема вивченні процесу запозичення на інтеграції англіцизмів у сучасну німецьку мову, а також визначенні їхнього впливу на лексичну та граматичну структуру. Метою є дослідження соціолінгвістичних аспектів цього процесу, розкриття рольових змін у мовному середовищі, а також оцінка впливу глобалізації на розвиток мовної політики та міжкультурну комунікацію.

Виклад основного матеріалу. Запозичення, перенесення іншомовного словникового матеріалу з однієї мови в іншу, відбувалося в усі часи і майже в усіх мовах. Це природний, майже повсякденний процес, який відбувається скрізь, де зустрічаються люди з різних мовних і культурних ареалів.

Згідно Крістін Отто, зараз точаться суперечки щодо слів іншомовного походження. У зв'язку з дискусією про вживання іншомовних слів у громадській думці багатьох країн у тому числі у Франції та Німеччині, іноді виникає абсурдне ставлення. Використання периферійного словесного матеріалу приймається або оцінюється позитивно, якщо слово іншомовного походження втратило ознаки мови оригіналу. З іншого боку,

вживання слів, які мають формальні ознаки іноземності, зараз сприймаються делікатно негативно, особливо якщо вони походять з англійської мови. Основне ставлення полягає у тому, що чужа мова руйнує власну мову, принижує її тощо [4, с. 21].

У багатьох сферах, таких як комп'ютерна та рекламна індустрії чи музичний бізнес, велика кількість англіцизмів стала очевидною. Загальна німецька мовна асоціація була заснована у 1885 році з метою, серед іншого, очищення німецької мови від непотрібних іноземних слів. Голова асоціації у Дрездені Германн Дунгер особливо прихильно ставився до запозичень з англійської мови. Його словник «*Wörterbuch von Verdeutschungen entbehrlicher Fremdwörter*» («Словник германізації непотрібних слів») був виданий ще у 1882 році.

Німецька мова наразі перейняла багато слів з англійської, тому мовцям більше не важко відокремлювати афікси від слів і розпізнавати модель, за якою були утворені прийняті слова [6, с. 121]. Це стосується, наприклад, суфікса *-ing*, який утворює девербальні похідні. Так, в німецьку мову були прийняті такі слова, як «*Banking*» (банкінг), «*Catering*» (громадське харчування), «*Recycling*» (переробка) тощо.

На думку Даргієвича, англійська модель похідного походження з суфіксами *-y/-ie* ймовірно впливає на все більшу кількість утворення німецьких похідних із суфіксом *-e*, які є переважно неофіційними позначеннями осіб, такими як: «*Studi*» (студенти), «*Ersti*» (студенти першого курсу) тощо. Є також багато фактичних назв, які частково є англіцизмами, частково короткими словами та американізмами: «*Abi*» (абітурієнт), «*Mini*», «*Ossi*» (житель зі Сходу Німеччини), «*Wessi*» (житель із Заходу Німеччини), «*Pulli*» (пуловер), «*Uni*» (університет), «*Speedy*», «*Yuppie*», «*Teenie*» (нідліток) тощо [3, с. 27–29].

Говорячи про нові дієслівні утворення в сучасній німецькій мові, слід передусім брати до уваги дієслова, що походять від іменників, та англіцизми. Що стосується англіцизмів, то протягом досить тривалого часу існує тенденція до того, що англійські дієслова запозичуються та германізуються в німецьку мову, тобто вони сприймають словотворчі морфеми німецької мови та вживаються в реченнях як звичайні рідні дієслова, напр. «*sich ausschillen*» (*sich ausruhen*) (відпочивати), «*herumstoppen*» (зупинитися, роззирнутися навколо), «*durchtalken*» (обговорити), «*snowboarden*» (кататися на сноуборді),

«*gedownloadet*» (завантажено), «*austrainieren*» (тренуватися до останніх сил), «*gescancelt*» (скасовано), «*moven*» (переміщувати), «*recyceln*» (перероблювати), «*ich bin ausgerpowert*» (я виснажений), «*mailen*» (надсилати е-мейли), «*jmdn. anmailen*» (надсилати комусь е-мейл), «*ich habe gemailt*» (я надіслав е-мейл).

За словами Бера, іноземні слова є «важливою, незамінною частиною німецької лексики. Німецька мова, як і будь-яка інша мова у світі, ніколи не могла обходитися без іноземних слів» [2, с. 180].

Що стосується англіцизмів, то в лінгвістиці існує багато трактувань терміна «англіцизм». Немає згоди не лише у повсякденних, а й у лінгвістичних дискусіях щодо того, серед іншого, що слід визначати як англіцизм, як поділяються англіцизми та як слід називати конкретні категорії.

Німецька мова запозичує англійські похідні моделі, а також цілі слова. Англійська мова є основним джерелом нової лексики в багатьох мовах. Однак у сучасну німецьку мову запозичення відбуваються не лише з англійської, а й з інших мов: з французької, італійської та нідерландської, а також з інших, не лише європейських мов.

Вплив англійської мови на словниковий запас німецької мови посилюється зі збільшенням мовних контактів в останні століття. Ймовірно, він продовжуватиме посилюватися зі змінами глобалізованого світу, оскільки люди стають більш відкритими до будь-якого обміну думками та досвідом на політичному, економічному, культурному та соціальному рівнях. Цей обмін відбувається також на лінгвістичному рівні, оскільки люди мають спілкуватися один з одним. Тому англіцизми є нормальним явищем мовного контакту в німецькій мові.

Німецька мова не лише сприймає іншомовні слова, але й поєднує іншомовні елементи з рідними морфемами, що також є особливим феноменом цієї мови. У сучасній німецькій мові англіцизми, зокрема, продовжують використовуватися як прямі складові сполук. Іншомовні слова також утворюють основи для похідних і конверсій. Словотвори з іншомовними елементами вже нікого не дивують, напр.: «*Bahn-Card*» (проїзна картка на потяг), «*Bahnticket*» (квиток на потяг), «*Talk-Runde*» (обговорення у колі), «*Wellness-Stunde*» (година оздоровлення), «*Traumgirl*» (дівчина мрії), «*Fitnessjacked*» (куртка для фітнесу), «*Top-Preis*» (найвища ціна), «*Multifamilie*» (для декількох сімей), «*Patchwork-Familie*» (сім'я, до якої входять діти подружжя від попередніх шлюбів), «*Live-Konzert*» (концерт наживо), «*Abend-*

Event) (вечірній захід), «Freizeit-Jogger» (бігун на дозвіллі) тощо.

Природні мови, такі як німецька, французька та англійська, є не однорідними, а скоріше гетерогенними системами. У цьому сенсі йдеться не про мову, а про стандартну мову, діалекти, розмовні мови, технічні мови, спеціальні мови, літературні мови тощо. Згадані тут прояви або форми існування мови у мовознавстві також називаються мовними різновидами [1, с. 7].

У будь-якій мові слова «приходять» і «йдуть» у будь-який час. Причини для нового включення слів різноманітні: виробляються нові предмети; соціальні проблеми; загальне викладання окремих дисциплін (напр. медицини, політики, економіки). Горизонт досвіду розширюється через публічні ЗМІ (особливо через телебачення). Політична інтернаціоналізація також сприяє тому, що стосується запозичень [1, с. 180].

Перелік нових слів включає нові запозичення з англо-американської, до прикладу, «Hit» (хім), «Driver» (водій), «Designer» (дизайнер), «Image» (імідж) та ін. Багато з цих запозичень належать до сфер економіки, політики, техніки, спорту та музики.

Зміни у сфері політики Сходу призвели до прийняття багатьох термінів, до прикладу: «Zentralkomitee» (центральний комітет), «Datscha» (дача), «Domra» (домра), «Kosakenchor» (козацький хор), «Duma» (дума) тощо.

З окремих дисциплін найбільшу частку займають економіка, техніка, географія, медицина, спорт і політика. Прикладом може слугувати група слів з новоформами жіночого роду: «Chefin» (шефіня), «Dolmetscherin» (перекладачка), «Beiköchin» (помічниця кухаря), «Empfängerin» (одержувачка), «Fachlehrerin» (викладачка з фаху), «Hostess» (господиня), «Kauffrau» (торгівка), «Masseurin» (масажистка) та ін.

Наступні назви представляють приміщення малого та великого бізнесу та місця продажу, напр.: «Bar» (бар), «Boutique» (бутик), «Vitrine» (вітрина), «Passage» (пасаж), «Saloon» (салон), «Studio» (студія) тощо.

Тенденція до інтернаціоналізації в сучасній німецькій мові також велика. Інтернаціоналізми є результатами міжнаціональних процесів із політичними, культурними, економічними тощо передумовами. Петер Браун розрізняє три сфери застосування інтернаціоналізму [1, с. 198]:

1. Сфера вживання побутової мови зі словами повсякденного вжитку та потреби, напр.: «Ball» (м'яч), «Telefon» (телефон), «Banane» (банан).

2. Сфера використання так званих диспозиційної лексики, напр.: «Service» (сервіс), «Karawane» (караван).

3. Сфера використання технічних термінів у різних технічних мовах, напр.: «Falsifikation» (фальсифікація), «Vektor» (вектор), «Text» (текст), «Ellipse» (еліпс).

У своєму дослідженні «Fremdwörter in deutscher Sprachgeschichte: Integration oder Stigmatisierung?» («Слова іноземного походження в історії німецької мови: інтеграція чи стигматизація?») Хорст Хайдер Мунске (Horst Haider Munske) ставить запитання, чи є іноземні слова гастарбайтерами німецької мови. Вони вербувалися сусідніми мовами. Адже гастарбайтери залишилися, іноземні слова також. Ці слова не залишилися ізольованими, а були пов'язані або збережені в загальній словниковій системі через композицію чи похідне походження. Згідно з Мунске, так звані мовні контакти спочатку відповідають за запозичення у мовній спільноті, тобто багатомовні люди в ній, які використовують слова зі своєї другої мови в своїй першій мові [7, с. 7].

Ми розглядаємо та описуємо неологізми, тому що в природі речей існує особливо велика потреба в інформації, коли йдеться про нову лексику. Користувачі мов, і не в останню чергу іноземці, які вивчають німецьку мову, часто відчують невпевненість щодо норм, правопису, вимови, семантики, морфології, вживання тощо. Найефективніший спосіб задовольнити цю потребу в інформації та довідці – за допомогою словників. На думку Дітера Герберга, неологізми задовольняють потребу в нових назвах у комунікаційній спільноті [7, с. 92].

Згідно з Ульріхом Буссе в його дослідженні типів англіцизмів, під англіцизмом розуміють будь-яке явище рідної мови, яке перенесене з англійської мови. Англіцизм розуміється як загальний термін для всіх різновидів англійської мови вважається символом німецької мови, незалежно від того, чи відображає він загальноприйняте в англійській мові значення чи ні. Хоча можна впливати на всі рівні мовної системи, вплив англійської мови на словниковий запас особливо сильний [7, с. 134].

На основі описового аналізу веб-сайтів, спілкування електронною поштою та спілкування у чаті можна побачити, якою мірою англіцизми насправді зустрічаються в електронній комунікації (в Інтернеті), яке значення вони мають та до яких мовних і стилістичних шарів їх можна віднести.

За словами Петера Шлобінскі у його дослідженні „Anglizismen im Internet“ («Англiцизми в Інтернеті»), домінування англійської мови та її важливість для спілкування в нових медіа багатьма сприймається як глобалізація культури та стандартизація мови [5, с. 239].

До прикладу: «booten» – *Rechner hochfahren*; «Browser» – *Ansichtsprogramm*; «E-Mail» – *E-Post, Mitteilung via Internet*; «Homepage» – *Startseite im Internet*; «Mousepad» – *Mausmatte*; «Plotter» – *Zeichengerät*; «Printer» – *Drucker*; «Provider» – *Versorger, Netzanbieter*; «World Wide Web» – *Weltnetz*.

З семантичної точки зору германізація не завжди є безпроблемною. «Provider» – це провайдер із конкретною пропозицією на відміну від онлайн-сервісу («Online-Dienst»); «Plotter» відрізняється від «Printer». Багато англійських технічних термінів використовуються для чіткого опису фактів, хоча ясність може бути втрачена через германізацію.

З іншого боку, англiцизми точно витісняються німецькими словами. Не тільки «Tastatur» (клавіатура) стоїть поряд з «*keyboard*» в технічних термінах і зазвичай «Bildschirm» (екран) für «*screen*», але також і в розмовних термінах існує ряд термінів, таких як до прикладу: «booten» – *rödeln* (пливти човном); «Computer» – *Kiste*; «Windows» – *Windoof*; «PC» (ПК) з MSDOS – *Dose* тощо.

Chatten (engl. *to chat* «*plaudern, schwatzen*» (базікати, балакати)) (спілкуватися у чаті) – це найпопулярніша форма онлайн-спілкування, яка, на відміну від електронної пошти, відбувається синхронно, тобто в режимі реального часу, як і під час телефонного дзвінка. Англiцизми зустрічаються в ритуальному спілкуванні (у вітаннях і прощаннях); при доборі акронімів; при виборі псевдонімів. У спілкуванні в чаті псевдоніми зазвичай використовуються з метою анонімізації.

Наведемо приклади сучасних акронімів: *bb* – *bye bye*; *4e* – *forever*; *b4* – *before*; *bbl* – *be back later*; *btw* – *by the way*; *cu* – *see you*; *dk* – *don't know*; *F2F* – *face to face*; *hand* – *have a nice day*; *ic* – *I see*; *irl* – *in real life*; *ga* – *go ahead*; *LOL* – *laughing out*

loud; *mg* – *many greetings*; *mm* – *mail me*; *nc* – *no comment*; *o4u* – *only for you*; *rl* – *real life*; *tt* – *till tomorrow*; *tvm* – *thank you very much*; *uok?* – *are you ok?* *w4u* – *waiting for you* та ін.

Висновки. Як висновок можна сказати, що англiцизми можна сприймати як явище, яке вражає. Це може мати різні причини. Англiцизми часто з'являються в соціальних ситуаціях. Вони постають маркерами соціальних процесів, таких як глобалізація тощо, які іноді сприймаються як загрозові. Оцінка англiцизмів (як і їх використання) залежить від соціолінгвістичних факторів, таких як вік, рівень освіти тощо. Для молодого покоління це зовсім не проблема. Вони більш гнучко реагують на соціальні зміни та пов'язані з ними процеси культурних і мовних змін. З іншого боку, тут особливу роль відіграє англiкомовний музичний ринок. Англiцизми як вираження іноземної мови оцінюються як вираження іноземного та функціоналізуються з точки зору мовної політики.

Так як тема впливу англійської мови на німецьку та загалом на європейські мови а надзвичайно актуальною і продовжує активно розвиватися, то, урахувавши наявні тенденції, одним із перспективних напрямів для наших подальших досліджень є глибше дослідження соціолінгвістичних аспектів англiцизмів та їх ролі в мовній ідентичності. Оскільки англiцизми активно продовжують входити у повсякденну мову, особливо серед молоді, важливо дослідити, як ці мовні зміни впливають на мовну ідентичність носіїв мови. Зокрема, варто вивчити, як використання англiцизмів змінює соціальні групи та комунікативні стратегії в різних соціокультурних контекстах.

Окремо слід розглянути, як ці зміни відображаються на міжкультурній комунікації. Так як вплив англійської мови виявляється не лише на лексичному рівні, але й на рівні граматики, важливим напрямом для нашого дослідження є вивчення змін у граматичних структурах сучасної німецької мови. Зокрема, варто зосередити увагу на таких аспектах, як зміни у використанні артиклів, порядку слів у реченні, утворення нових форм дієслів, запозичених із англійської мови.

Список літератури:

1. Braun, P. Tendenzen in der deutschen Gegenwartssprache : Sprachvarietäten / Peter Braun. 4. Aufl. Stuttgart ; Berlin ; Köln ; Kohlhammer, 1998, 265 S.
2. Bär, Jochen A. Fremdwortprobleme. Sprachsystematische und historische Aspekte. In : Der Sprachdienst 5/2001, 45. Jahrgang. Gesellschaft für deutsche Sprache: Wiesbaden, S. 169–182.
3. Dargiewicz, A. Fremde Elemente in Wortbildungen des Deutschen. Zu Hybridbildungen in der deutschen Gegenwartssprache am Beispiel einer raumgebundenen Untersuchung in der Universitäts- und Hansestadt Greifswald. In : Schriften zur diachronen und synchronen Linguistik. Band 10. Hrsg. von Josef Grabarek. Peter Lang GmbH. Internationaler Verlag der Wissenschaften. Frankfurt am Main, 2013, 416 S.

4. Otto, K. Eurodeutsch – Untersuchungen zu Europäismen und Internationalismen im deutschen Wortschatz. Studies in Eurolinguistics, Vol. 6 / Logos Verlag Berlin GmbH, 2009, 251 S.
5. Schlobinski, P. Anglizismen im Internet. In : Stickel, Gerhard (Hrsg.): neues und Fremdes im deutschen Wortschatz. Aktueller lexikalischer Wandel. Berlin/Mew York: de Greyter, 2001, S. 239–257.
6. Scott, A. Englische Wortfamilien im Deutschen. In: Deutsche Sprache. Zeitschrift für Theorie, Praxis, Dokumentation, 35/2007. Erich York, S. 119–137.
7. Stickel, G. Neues und Fremdes im deutschen Wortschatz : aktueller lexikalischer Wandel / hrsg. von Gerhard Stickel. Berlin ; New York ; de Gruyter, 2001, 388 S.

Buhaichuk O.V. PECULIARITIES OF THE MODERN “EURO-GERMAN” LANGUAGE (EURODEUTSCH)

The article examines the phenomenon of “EuroDeutsch”, which reflects the process of borrowing and integrating foreign words into the German language, particularly anglicisms, and assesses their impact on the lexical and grammatical structure of the German language. Borrowing from various languages, especially English, French, and other European languages, is a characteristic feature of modern language, with active spread in business, technology, advertising, and culture. However, this process is not without challenges. The influence of the English language has sparked debates among linguists and in society, where attitudes towards foreign words may vary depending on the context.

The paper provides examples typical anglicisms, such as “banking”, “recycling” and “fitness”, as well as recent verb forms derived from English models, such as “mailen”, “chatten”, “snowboarden”, which are actively integrated into everyday vocabulary. The article discusses new verb formations in contemporary German, focusing on verbs derives from nouns. Attention is given not only to borrowing from English but also to other lexical interferences, particularly from French and Italian, which also leave their mark on modern German.

The article also analyzes the sociolinguistic aspects of borrowing, particularly the role of anglicisms in the media space and intercultural communication in the context of globalization. It highlights the positive reception of anglicisms by younger generations and the significance of these changes for the development of language policy and cultural processes.

Through the analysis of foreign word usage in internet communication, as well as in various social and professional contexts, the article provides a detailed overview of how “EuroDeutsch” functions in the modern world and the role it plays in a globalized society.

Key words: borrowing, anglicisms, lexical interference, globalization, sociolinguistics.

УДК 811.111'23'373'367:14](94)"20"

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/20>**Жукова Н. М.**

Національний університет «Запорізька політехніка»

ДИНАМІКА КОНЦЕПТУ YARN В АВСТРАЛІЙСЬКІЙ АНГЛОМОВНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Стаття присвячена вивченню динаміки концепта YARN / СПІЛКУВАННЯ в австралійській англomовній картині світу початку ХХІ століття. Було виявлено синонімічні відповідники лексеми yarn, проаналізовано її лексичну та синтаксичну сполучуваність, розглянуто концептуальні метафори, які профілізують концепт.

Аналіз концепту YARN засвідчує його трансформаційні зміни.

Продовжує зростати валентність лексеми yarn, вона вступає в подальші гіперонімічні відносини із одиницями загальноанглійського фонду. Ключове слово-репрезентант концепту YARN зазнає семантичного розвитку. До основних засобів вербалізації концепту YARN додається фразеологізм із дериватом від лексеми yarn – a yarnning circle. Ця одиниця використовується на позначення суспільно значущого для австралійців феномену – спілкування в безпечному середовищі для рівноправного обміну думками.

Виявлено трансформаційні зміни концептуальної структури. Особливої важливості набувають настанови «налагодити довірчі стосунки», «надати/отримати підтримку», «досягти взаєморозуміння». Наповнення концептуальної складової «МІСЦЕ» охоплює віртуальний, онлайн простір. Підкреслюється важливість безпечності середовища, де відбувається спілкування YARN. Категоріальна ознака «ЧАС» не містить обмежень часом доби. Зростає наповнення складової «ЗМІСТ», яка містить різнопланову інформацію. «УЧАСНИКАМИ» вербальної взаємодії виступають представники усіх верств населення. Концепт YARN охоплює уявлення і про демократичну, і про ієрархічну комунікацію із вітальною необхідністю зворотного зв'язку. YARN виступає культурною домінантою для поліетнічного австралійського соціума, де повноправним учасником є корінне населення. Концепт репрезентує уявлення про спілкування заради вирішення актуальних питань та згуртування австралійського суспільства.

Для метафоричної профілізації концепту YARN сферою-джерелом виступають контейнер, фізичний об'єкт, а для кодування застосовуються предметний та орієнтаційний коди культури.

Ключові слова: концепт YARN, австралійська англomовна картина світу, динаміка концепту, ключове слово-репрезентант концепту, лексична сполучуваність, синтаксична сполучуваність.

Постановка проблеми. Важливість комунікації є беззаперечною в житті людини як істоти соціальної, а існування носіїв мови в певній ізоляції від решти світу накладає відбиток на характер вербальної взаємодії. В Австралії унікальна спільнота перших англomовних мешканців заклала основи своєрідної культури спілкування, уявлення про яку зафіксовані, зокрема, в концепті YARN.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Домінанти австралійської англomовної картини світу (далі – ААКС) давно перебувають у полі зору дослідників. Так, різнобічному вивченню піддавались концепти ANZAC, MATESHIP, BOOMERANG, BUSHMANSHIP (А. Вежбицька, С. Батлер, А. Бйорк, Дж. Вілкес, Т. Козлова, Т. Малікова, А. Мічел, Дж. Тернер, М. Томенчук). Відзначалась і особлива важливість в австралій-

ському контексті діяльності, позначеної лексемою yarn, підкреслювалась роль концепту YARN як одного із ключових для австралійської лінгвокультури (А. Вежбицька) [39, с. 206–208], аналіз було зосереджено здебільшого на порівнянні семантичного наповнення лексеми yarn та кількох її синонімів, а також закладено початок дослідженню культурно обумовленого сценарія діяльності yarn.

Як було продемонстровано в наших попередніх розвідках [1; 2], присвячених аналізу концепту YARN в діяхронії, він зберігав актуальність, розширював поле денотатів та набував усе більшої значущості для австралійців по ходу формування і становлення ААКС. Закономірно, що дослідження його подальшої динаміки на початку ХХІ століття є перспективним для кращого розуміння специфіки австралійської лінгвокультури.

Вивчення функціонування ключового слова-репрезентанта концепту YARN дасть можливість більш повно виявити ознаки концепту. Завдяки аналізу синонімічних відповідників ключового слова, його лексичної та синтаксичної сполучуваності яскравіше висвічується роль концепта в ААКС на сучасному етапі її розвитку.

Постановка завдання. Мета даного дослідження – простежити динаміку концепта YARN в ААКС початку ХХІ століття, для чого планується виконати такі **завдання**: виявити синонімічні відповідники лексеми *yarn*, проаналізувати її лексичну та синтаксичну сполучуваність, розглянути метафори, які профілізують концепт YARN.

Об'єктом дослідження є концепт YARN в ААКС п. ХХІ ст., а **предметом** вивчення виступає динаміка концепту YARN, синонімічні відносини ключового слова-репрезентанта концепту YARN, його лексична та синтаксична сполучуваність, концептуальні метафори, які репрезентують концепт YARN в ААКС п. ХХІ ст.

Матеріалом дослідження слугували засоби вербалізації концепта YARN в онлайн випусках газети «The Canberra Times» за 2022 рік-січень 2025 року.

Виклад основного матеріалу. Концепт YARN в ААКС має такі елементи структури: 'процес', 'результат', 'учасники' ('передавач', 'реципієнт'), 'комунікативна настанова', 'зміст', 'місце', 'час' (див. [1; 2]).

Проаналізуємо наповнення цієї структури.

«УЧАСНИКИ». Обов'язковою є наявність щонайменше двох учасників комунікації – 'передавача інформації' та 'реципієнта'. Учасниками спілкування виступають представники широких верств населення, безвідносно до соціального статусу, роду занять, віку. Коло учасників охоплює різні групи суспільства: «... I'm able to connect and yarn **with people from all pockets of the country**» [21], «**It doesn't matter ... if you're black, white or brindle, it doesn't make any difference to me. I'll sit down and have a yarn with you**» [24], «**A massive turnout of close to 100 rugby league players, officials and coaches ... spun some yarns at The Top Pub...**» [31].

Варто зазначити, що до YARN/СПІЛКУВАННЯ часто залучається корінне населення Австралії: «... First Nations community leaders ... have joined forces to encourage **all Australians, including First Nations Australians**, to have a yarn...» [12], «Through discussions with law professionals... as well as having yarns **with Elders**... – Alison's decision became clearer» [4]. На нашу думку, це свідчить про зростання значущості концепту

YARN в австралійській культурі, не лише для носіїв австралійського варіанту англійської мови. Відображається прагнення австралійського суспільства до об'єднання і демонструється визнання повноправності корінних мешканців.

В ААКС п. ХХІ ст. при реалізації комунікативної настанови «встановити/підтримати довірчі стосунки» акцент робиться на спільному досвіді та досягненні взаєморозуміння між учасниками спілкування YARN: «Our members need to be able to sit down and just have a yarn with their peers because they fully understand **what they have been through**» [3].

Важливим є прагнення встановити та підтримати довірчі стосунки і, в результаті, отримати/надати психологічну підтримку після складних життєвих обставин та мотивацію до дій: «Emily, one of the volunteers ... said the space allowed her to yarn ..., and having come from a traumatic past, **she was able to meet people at a similar place and provide support**» [32], «For the young Indigenous women ... having the opportunity to yarn with each other in person **has been inspiring**» [27]. «Спілкування в приймній компанії», як і раніше, є невід'ємною комунікативною настановою YARN: «The entire south coast community is warmly invited to come **party and yarn with us again**» [34]. Культура спілкування австралійців передбачає також ієрархічну офіційну комунікацію, яку охоплює YARN: «... Mitchell told reporters he **had a «good yarn» with the Souths board** ...» [8].

Таким чином, концепт YARN в ААКС п. ХХІ ст. містить уявлення і про демократичну, і про ієрархічну комунікацію із вітальною необхідністю зворотного зв'язку. У спілкуванні беруть участь представники усіх верств населення, зокрема корінних народів.

«ЗМІСТ» розмови становить інформація широкого спектру: правдива/неправдива, серйозна/кумедна: «Mr. Spearim hopes those who gathered at the event **consider the history of the places they live, and engage in truth-telling** across the country. «It's so important that people walk away from these events and have yarns ...» [22], «He's got a good cast and **spins a yarn with lots of twists and turns. Although there are moments that are a little credulity-stretching – the ending feels a little implausible – this is a comedy, so allowances can made**» [10]. Як буде показано нижче, змістове наповнення може становити і неправдива інформація, як і на попередньому етапі розвитку ААКС.

В австралійській англійській культурі спілкування, уявлення про яку охоплює концепт YARN,

вітається обговорення різноманітних тем: особистий досвід, психологічний стан, подробиці життя відомих людей, громадська позиція на симпозіумах та в публічних дебатах, історичні події, бізнес, тощо: «It was good to ... **just have a yarn and clear the air with where I am at mentally**» [6], «... one of your experienced peers **received a tip on a good yarn** ...» [33].

Зазначимо, що важливою темою для полікультурного австралійського суспільства є проблеми культурної ідентичності, співіснування етнічних груп: «Kayne Arvidson and Auntie Annette Scott **have a yarn about the past and future of Aboriginal language and how it has been accepted in society**» [5].

У своєму дослідженні ключових слів австралійської культури А. Вежбицька [39, с. 107] вважає вербальну діяльність «*having a yarn*» прикладом «спільного виконання чогось» і «пов'язаного із цим почуттям». Наше дослідження підкріплює це твердження – важливим є зв'язок між учасниками спілкування.

Розглянемо категоріальні ознаки місця і часу в структурі концепту YARN.

«МІСЦЕ» протікання комунікації (*yarn*) не обмежується. Спілкування відбувається всередині приміщення, онлайн, біля вогнища, розкладеного в буші, в пабі, вдома, в громадських місцях або в робочому середовищі: «It's so important that people ... **have yarns in the schoolyard, have yarns in the pub, have yarns at work, have yarns at home** ...» [22], «... a night of free grog and a **yarn around the campfire** ...» [30]. Підкреслимо, що місце спілкування обов'язково має бути безпечним: «Emily ... **said the space allowed her to yarn** ...» [32].

Слід зазначити що концепт YARN охоплює уявлення про спілкування не лише в неформальній обстановці, але і на офіційному рівні – на симпозіумах, саммітах, під час круглих столів: «**The symposium** would not be like some other gatherings ... «People will get up from their table, **share their yarn** and their lesson, and then we sit back down and workshop it» [26], «For the young Indigenous women attending **the Wiyi Yani U Thangani summit** in Canberra, **having the opportunity to yarn** ...» [27], «... **the Truth Telling Yarns: Women in Prison roundtable** ...» [29]. Таким чином, стосунки між комунікантами YARN можуть бути і формальні, і неформальні.

Категоріальна ознака «ЧАС» проявляється у сполученнях лексеми *yarn* із темпоративами, і висвітлює характеристику YARN як спілкування

в теперішньому часі або співвідноситься із майбутнім. В ААКС п. XXI ст. спілкування YARN не обмежується часом доби.

Категоріальна ознака «ЧАС» відображає амбівалентність концепту YARN щодо тривалості: процес спілкування характеризується і як довготривалий, і як короточасний. Концептуальна ознака 'довгочасність' реалізується в конструкціях з дієсловом *sit down* або з темпоративами: «So as I'm here painting people come up to me and **sit down and have a yarn**» [21], «... I'll **sit down and have a yarn** with you» [23], «It's a **yarn** I've heard **told late at night** around campfires» [40] (пор.: в ААКС к. XIX-сер. XX ст.ст. застосування в конструкціях з *yarn* дієслова *settle down*). Натомість концептуальна ознака 'коротка тривалість' актуалізується при контекстуальному використанні фразеологічної одиниці *to have a yarn* із лексемою *just*: «I **just had a good yarn** to them ...» [8].

Концептуальна ознака 'неформальне спілкування' реалізується в контексті. Невід'ємним елементом YARN є вживання спиртних напоїв: «A massive turnout of close to 100 rugby league players ... **grabbed a beer** and spun some yarns at The Top Pub ...» [31], «... a night of **free grog** and a yarn ...» [30].

При дослідженні контекстуального використання іменника *yarn* виявляється співвідношення із такими лексичними одиницями: *story, lie, news, novel, plot, public debate, report*. Пор.:

YARN ↔ STORY: «Indigenous women were deprived of human rights in prison, independent community organisation Sisters Inside told the **Truth Telling Yarns: Women in Prison roundtable** ...» [29], «A **great yarn**. I refer to Tim the Yowie Man's **story** ... about his boating adventures on Lake George» [25], «'He'll be telling that **story** for years' ... Djali Bloomfield's teammates reckon he will get some mileage out of this **yarn**» [20], «**There's a yarn** down south that anyone who returned to the Canberra Royals ... had to climb on top of the Phillip Oval bar and finish a beer» [19].

YARN ↔ LIE: «**Rather than a truthful tale**, it seemed **the witness had spun a yarn to the officer**, the judge said» [13].

YARN ↔ NEWS: «Journalist at the Southern Highland News covering **council yarns and community news**» [14], «**Got a yarn?** Send me an email via ...» [36], «Helen is the Toowoomba-based journalist who ... covers all **commodities and personality yarns**» [37], «**Outside of people and business yarns**, she's usually wearing Tradie boots ...» [17].

YARN ↔ NOVEL: «Vaillant beat five other finalists including best-selling American author David Grann's **seafaring yarn** «The Wager»...» [24], «... the booklet, ... might have had more allure if presented as **a kind of novel**, recommended to the nation as **a ripping yarn**» [38], «... **in the sad absence of a fresh Le Carre novel**, my nose was buried in Jack Beaumont's Dark Agenda, the second **ripping yarn** from the former French intelligence officer» [18].

YARN ↔ PLOT: «Louis Garrel co-wrote, directed and stars in this fun French film ... He's got a good cast and spins **a yarn with lots of twists and turns** ...» [10].

YARN ↔ PUBLIC DEBATE: «... First Nations community leaders ... have joined forces to encourage all Australians, ... **to have a yarn about sexual consent as part of the Australian Government's Consent Can't Wait campaign**» [12], «One of the architects of the Uluru Statement from the Heart says **“face-to-face yarns”** will be **a key to the voice referendum passing**» [7].

YARN ↔ REPORT: «**The symposium** would not be like some other gatherings ... People will get up from their table, **share their yarn and their lesson**, and then we sit back down and workshop it» [26].

Лексична і синтаксична сполучуваність іменника *yarn*, демонструє синонімічний зв'язок із одиницями *conversation, chat, gossip, lie, story, tale*.
Пор.:

to have a CONVERSATION/CHAT/GOSSIP with smb. about smth. ↔ to have a YARN about smth. (with smb.): «Sometimes Jimmy will chat with the children ... and sometimes he'll **have a yarn with their parents**» [15],

to tell smb. a LIE/STORY/TALE ↔ to tell smb. a YARN: «It's **a yarn** I've heard **told late at night** around campfires» [40].

Лексема *yarn* продовжує використовуватись у ФО *to spin a yarn*, а також зазначимо залучення словосполучення *to share a yarn*, синонімічне до *to share a story*: «A massive turnout of close to 100 rugby league players ... **spun some yarns** at The Top Pub...» [31], «The town is **doing more than spinning yarns** to recruit a local doctor ...» [16], «People ... **share their yarn** ...» [26].

Синтаксична сполучуваність дієслова *to yarn* дає можливість встановити синонімічні кореляції із лексемами *to talk, to gossip, to chat*: *to TALK/GOSSIP/CHAT with smb.* ↔ *to YARN with smb.*: «... to come ... and **yarn with us again** ...» [34].

Отже, значущість, унікальність концепту YARN в ААКС п. XXI ст. засвідчується подальшим розширенням синонімічних кореляцій лексеми *yarn*: *story, lie, news, novel, plot, public debate,*

report, conversation, chat, gossip, tale. Дієслово *to yarn* як синонім співвідноситься із дієсловами *to chat, to gossip, to talk*.

В атрибутивних конструкціях з лексемою *yarn* використовуються переважно експресиви з інгредієнтною експресивністю (*good, great*): «Former Goulburn journalist always found the lure of **a «good yarn»** too hard to resist» [38], «**A great yarn**. I refer to Tim the Yowie Man's story ...» [25]. Загалом, ключове-слово-репрезентант концепта YARN не є основою атрибутивних конструкцій з експресивами. Це, імовірно, пояснюється тим, що концепт містить переважно позитивні асоціації і немає потреби в додатковій експліцитній позитивній характеристиці явища, позначеного лексемою *yarn*.

Прикметно, що лексема *yarn* в австралійському варіанті англійської мови не виявила значної словотворчої продуктивності, проте проведене дослідження продемонструвало активне використання в австралійському узусі фразеологізма *a yarning circle* на позначення особливого простору для рівноправного обміну думками різних верств населення: «What **the yarning circle** is all about is equality» [11]. Філософія рівноправності та збереження культури – ключові принципи для кола спілкування: «Yarning circles **bring culture and equality** to classroom» [ibid], «Wahroonga Adventist School principal Julia Heise said the yarning circle was a way to utilise **the principle of equality** while learning» [ibid], «For us as a community this a way that we can yarn and using that **perspective and philosophy of being equal in that space to listen to story and learn**» [ibid].

Цей простір спілкування не обмежується приміщенням: «A yarning circle is **not a traditional classroom environment** ... It instead provides students with **a safe outdoor space** where they can ... have a yarn on equal terms» [ibid]. Коло спілкування може бути і віртуальним: «Start a Yarn is a national program allowing the Australian public to participate in **virtual yarning circles** ...» [28], «Building on the popularity of earlier **online yarning circles** ...» [ibid].

Фразеологізм *a yarning circle* демонструє сполучуваність із дієсловами *to participate, to join*: *to participate in a yarning circle* (див. приклад вище), *to join a yarning circle*: «Uluru Youth Dialogue chairs ... want Australians **to join a yarning circle**» [ibid].

Зазначимо, що *yarn* входить до складу назви національної програми (*Start a Yarn*), назви юридичної фірми: «**Legal Yarn** has been created «by mob for mob» to help increase Indigenous people's awareness and access to Legal Aid WA's services» [9].

Отже, незважаючи на низьку словотворчу продуктивність, лексема *yarn* стала основою фразеологізма *a yarnning circle*, який позначає важливий для австралійської культури феномен. Також *yarn* залучається для утворення власних назв і соціальних явищ.

Розглянемо метафоричну репрезентацію концепту YARN.

В ААКС к. XIX – сер. XX ст.ст. метафорична профілізація концепту YARN відбувається у межах таких КМ: **YARN ≡ ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ**, **YARN ≡ КОНТЕЙНЕР**, **YARN ≡ ВИТВІР МИСЛЕТЦТВА**, **YARN ≡ ІСТОТА**, **YARN ≡ АКТИВНЕ ДЖЕРЕЛЮ ЕНЕРГІЇ**, **YARN ≡ ЇЖА**. В ААКС п. XXI ст. актуальність зберігають КМ **YARN ≡ КОНТЕЙНЕР** і **YARN ≡ ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ**.

КМ YARN ≡ КОНТЕЙНЕР (основні засоби кодування – елементи орієнтаційного коду): Завдяки використанню лексеми *yarn* у конструкціях з прийменниками *out of*, *outside of* актуалізується концептуальна ознака ‘вмістилище’: «...he will get some mileage **out of this yarn**» [21], «**Outside of people and business yarns**, she’s usually wearing Tradie boots...» [18].

КМ YARN ≡ ФІЗИЧНИЙ ОБ’ЄКТ (основні засоби кодування – елементи предметного коду): «I had **a bit of a yarn** with (Tripp and Rodski)...» [7], «...the «yes/no» adversarial format imparts some of **the tension of a ripping yarn**» [39].

Висновки. Аналіз концепту YARN в ААКС п. XXI ст. засвідчує його трансформаційні зміни.

Лексема *yarn* вступає у подальші гіперонімічні відносини із одиницями загальноанглійського фонду. Продовжує зростати валентність слова. Ключове слово-репрезентант концепту зазнає семантичного розвитку, бере участь у процесі

фразеологізації. До основних засобів вербалізації концепту YARN в ААКС додається ФО з похідною від лексеми *yarn* – *a yarnning circle*. Ця одиниця використовується на позначення суспільно значущого феномену – спілкування в безпечному середовищі для рівноправного обміну думками.

Трансформаційні зміни концептуальної структури носили такий характер. Пріоритетними стають комунікативні настанови «налагодити довірчі стосунки», «надати/отримати підтримку», «досягти взаємопорозуміння». Наповнення концептуальної складової «МІСЦЕ» розширюється за рахунок віртуального, онлайн простору. Підкреслюється важливість безпечності середовища, де відбувається спілкування YARN. Категоріальна ознака «ЧАС» не містить обмежень часом доби. В ААКС п. XXI ст. дедалі зростає наповнення складової «ЗМІСТ», яка охоплює інформацію різноманітного характеру.

Концепт YARN в ААКС охоплює уявлення і про демократичну, і про ієрархічну комунікацію із вітальною необхідністю зворотного зв’язку. На початку XXI ст. YARN виступає культурною домінантою для поліетнічного австралійського соціума, де повноправним учасником є корінне населення. Концепт репрезентує уявлення про спілкування заради вирішення нагальних проблем та об’єднання австралійського суспільства.

Для метафоричної профілізації концепту сферо-джерелом виступають контейнер, фізичний об’єкт, а для кодування застосовуються предметний та орієнтаційний коди культури.

Перспективи розвідок бачимо у подальшому вивченні репрезентації концепту YARN на сучасному етапі розвитку австралійської англосмовної картини світу.

Список літератури:

1. Жукова Н. Лінгвокультурна спадкоємність та культурні інновації в репрезентації концепту YARN в австралійській англосмовній картині світу кінця XVIII-середини XIX століть. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. 2012. Вип. 22. С. 53–67.
2. Жукова Н. Репрезентація концепту YARN в австралійській англосмовній картині світу кінця XIX-середини XX століть. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Філологія. 2014. Вип. 13. С. 102–108.
3. Ahrens, A. Far South Coast RFS division to benefit from recovery project dubbed Fire Shed Fridays. *The Canberra Times*. 13.07.2022. URL: <https://surl.li/yskmxy> (дата звернення: 25.01.2025).
4. Ahrens, A. Moving past public 'distrust of government and misinformation' around the Voice to Parliament. *The Canberra Times*. 11.10.2023. URL : <https://surl.li/fmgeqk> (дата звернення: 25.01.2025).
5. Ahrens, A. Yanda Biratj group look to introduce Indigenous language in schools. *The Canberra Times*. 09.08.2023. URL : <https://surl.li/hexkdo> (дата звернення: 25.01.2025).
6. Bailey, S. Asofa-Solomona adamant he will see out Storm deal. *The Canberra Times*. 29.07.2024. URL: <https://surl.li/durhrj> (дата звернення: 25.01.2025).
7. Brown, A. Grassroots chats talked up as key to voice success. *The Canberra Times*. 30.08.2023. URL: <https://surl.li/hyqsyty> (дата звернення: 25.01.2025).

8. Bruce, J. I've made poor decisions, admits Latrell Mitchell. *The Canberra Times*. 27.08.2024. URL: <https://surl.li/fyuhvn> (дата звернення: 25.01.2025).
9. Bunch, A. Indigenous legal centre will improve access to justice. *The Canberra Times*. 01.06.2023. URL : <https://surl.li/zrvfdz> (дата звернення: 25.01.2025).
10. Cerabona, R. Review: The Innocent is triple-threat Louis Garrel's new comedy. *The Canberra Times*. 14.04.2023. URL: <https://surl.li/hthvvz> (дата звернення: 25.01.2025).
11. Close-Brown, E. Yarning circles bring culture and equality to classroom. *The Canberra Times*. 01.06.2023. URL : <https://surl.li/gdxijc> (дата звернення: 25.01.2025).
12. Consent can't wait campaign launches 'yarning about consent for First Nations peoples. *The Canberra Times*. 08.10.2024. URL : <https://surl.li/helvvgg> (дата звернення: 25.01.2025).
13. Costin, L. Two acquitted over NSW teen's 2013 murder. *The Canberra Times*. 06.12.2022. URL: <https://surl.li/vruqvz> (дата звернення: 25.01.2025).
14. Demertzis, V. Voice of Real Australia: Identity theft concerns weigh heavy on Optus customers' shoulders. *The Canberra Times*. 28.09.2022. URL : <https://surl.li/pmvlnd> (дата звернення: 25.01.2025).
15. Falson, S. Jimmy has been riding the night patrol bus for six years, here's why. *The Canberra Times*. 03.08.2024. URL : <https://surl.li/wtpbbh> (дата звернення: 25.01.2025).
16. Gardiner, S. Budget should recognise potential of rural Australia. *The Canberra Times*. 28.04.2023. URL : <https://surl.li/lehuma> (дата звернення: 25.01.2025).
17. Gobourg, E. 'Bullyologist': Jessica Hickman's life mission builds 'upstander' culture across communities. *The Canberra Times*. 31.07.2022. URL : <https://surl.li/frkcrp> (дата звернення: 25.01.2025).
18. Hanscombe, J. Aspoor story much stranger than fiction. *The Canberra Times*. 06.02.2024. URL: <https://surl.li/phyrza> (дата звернення: 25.01.2025).
19. Helmers, C. A beer, a nude run and an apology. Why these grand final teams hate each other. *The Canberra Times*. 30.08.2024. URL : <https://surl.li/bmmyji> (дата звернення: 25.01.2025).
20. Helmers, C. 'He'll be telling that story for years': Weston Creek Molonglo win Cricket ACT Douglas Cup grand final. *The Canberra Times*. 19.03.2023. URL : <https://surl.li/scjbxh> (дата звернення: 25.01.2025).
21. Jenkins, K. 'Fire, strength, renewal' comes to life through art. *The Canberra Times*. 04.08.2024. URL : <https://surl.li/wftcdn> (дата звернення: 25.01.2025).
22. Jenkins, K. Remembering the Myall Creek massacre 186 years on. *The Canberra Times*. 10.06.2024. URL: <https://surl.li/dihior> (дата звернення: 25.01.2025).
23. Larkin, S. Water safety pioneer, master swim coach makes a splash. *The Canberra Times*. 25.01.2025. URL : <https://surl.li/hwobmo> (дата звернення: 25.01.2025).
24. Lawless, J. Story of devastating wildfire wins UK nonfiction prize. *The Canberra Times*. 17.11.2023. URL: <https://surl.li/bmhvxc> (дата звернення: 25.01.2025).
25. Letters to the Editor. Dreyfus's visit to Israel may have unintended consequences. *The Canberra Times*. 20.01.2025. URL: <https://surl.li/ebirzh> (дата звернення: 25.01.2025).
26. Maddison, A. Do clean energy 'with us, not to us': First Nations. *The Canberra Times*. 07.05.2024. URL: <https://surl.li/uvcgim> (дата звернення: 25.01.2025).
27. Maxwell, R. We are the change: Indigenous women demand to be heard. *The Canberra Times*. 10.05.2023. URL: <https://surl.li/dfufqb> (дата звернення: 25.01.2025).
28. Maxwell, R. Young Indigenous leaders invite people to have a yarn. *The Canberra Times*. 21.04.2023. URL : <https://surl.li/eozerb> (дата звернення: 25.01.2025).
29. McCaughan, S. Canberra told prison no place for Indigenous women. *The Canberra Times*. 26.06.2024. URL : <https://surl.li/ziakxb/> (дата звернення: 25.01.2025).
30. McLennan, Ch. Hunting has a way of turning strangers into friends, maybe that's too blokey for today. *The Canberra Times*. 08.09.2023. URL : <https://surl.li/clmaig> (дата звернення: 25.01.2025).
31. Parker, J. Group 16 rugby league teams share beers and stories at Old Boys reunion. *The Canberra Times*. 19.07.2023. URL : <https://surl.li/anflhd> (дата звернення: 25.01.2025).
32. Parker, J. Women's Resource Centre seeks help through grants and volunteers. *The Canberra Times*. 25.04.2024. URL : <https://surl.li/cupemq> (дата звернення: 25.01.2025).
33. Sharpe, D. Voice of Real Australia: From power suits to trackie dacks: the only constant is change. *The Canberra Times*. 08.11.2022. URL : <https://surl.li/ubcpql> (дата звернення: 25.01.2025).
34. Staff Reporters. Celebrating anniversary of Gulaga, Biamanga being handed back to Traditional Owners. *The Canberra Times*. 06.09.2023. URL : <https://surl.li/cqtcag> (дата звернення: 25.01.2025).
35. Thrower, L. Former Goulburn journalist Ian Frazer writes 'Rain God' book. *The Canberra Times*. 26.05.2023. URL: <https://surl.li/qkmtjx> (дата звернення: 25.01.2025).
36. Unwin, D. Second bout of COVID-19 a painful reminder not to be complacent. *The Canberra Times*. 30.08.2022. URL : <https://surl.li/bibgfh> (дата звернення: 25.01.2025).

37. Walker, H. Salvation Army captains Simon and Natalie Steele spread the Christmas joy. *The Canberra Times*. 02.12.2022. URL : <https://surl.li/bpsgji> (дата звернення: 25.01.2025).
38. Warden, I. Ian Warden: The Voice referendum explainer booklet no page-turner. *The Canberra Times*. 22.09.20223. URL : <https://surl.li/hvscrm> (дата звернення: 25.01.2025).
39. Wierzbicka, A. *Understanding Cultures through Their Key Words*. Oxford, 1997.
40. Yowie Man, T. the The lofty loo built just for the Queen... or is this royal flush a rumour? *The Canberra Times*. 04.10.2024. URL : <https://surl.li/wlxgar> (дата звернення: 25.01.2025).

**Zhukova N. M. THE DYNAMICS OF THE YARN CONCEPT
IN THE AUSTRALIAN ENGLISH WORLDVIEW
OF THE EARLY TWENTY-FIRST CENTURY**

The article is devoted to studying the dynamics of the YARN concept in the Australian English worldview of the early twenty-first century. The author has identified synonymous equivalents of the lexeme yarn, analyzed its lexical and syntactic compatibility, and examined conceptual metaphors that profile the concept.

The analysis of the YARN concept shows its transformational changes.

The valence of the lexeme yarn continues to grow; it enters into further hyperonymic relations with the units of the General English fund. The keyword representative of the concept YARN is undergoing semantic development. A phraseology with a derivative of the yarn lexeme – a yarning circle – is added to the main means of verbalizing the YARN concept. This unit denotes a socially significant phenomenon for Australians – communication in a safe environment for an equal exchange of opinions.

Transformational changes in the conceptual structure are revealed. Of particular importance are the guidelines “to establish trusting relationships,” “to provide/receive support,” and “to achieve mutual understanding.” The content of the conceptual component “PLACE” covers the virtual, online space. The importance of the safety of the environment where YARN communication takes place is emphasized. The categorical feature “TIME” does not contain time-of-day restrictions. The content of the “CONTENT” component, which contains diverse information, is growing. The “PARTICIPANTS” of verbal interaction are representatives of all segments of the population. The YARN concept encompasses democratic and hierarchical communication with a welcome need for feedback. YARN is a cultural dominant for the multiethnic Australian society, where the indigenous population participates fully. The concept represents the idea of communicating to solve topical issues and unite Australian society.

For the metaphorical profiling of the YARN concept, the source area is a container, a physical object, and the subject and orientation codes of culture are used for coding.

Key words: *the YARN concept, Australian English worldview, concept dynamics, keyword representative of the concept, lexical compatibility, syntactic compatibility.*

Zaitseva M. O.

Yaroslav Mudryi National Law University

CLASH OF COURTROOM NARRATIVES IN THE POST-TRUTH ERA

This article aims to build a better understanding of today's courtroom narratives. Today, our information landscape has changed drastically compared to decades ago because the frequency of fact-related words reduced enormously in the post-truth era. While competing in court, the participants use various information in their narratives, that affects rational perception (semantic information, influence on the mind); emotional perception (aesthetic information, influence on emotions); irrational perception (synectic information, influence on the unconscious). In other words, the effectiveness of the communication process in court is determined by the degree of influence or depth of penetration of the resources of each type of information. Also, information is closely related to memory. At the intersection of all this is the question of the interrelation between narratives and memory and the influence of the post-truth era on this process.

Through problematizing review, this article analyses such notions as “post-truth era”, “collective, cultural and communicative memory”, “storytelling”, “narrative”. There has been an observation that the public is demonstrating a shift in focus from the veracity of statements to their efficacy in the post-truth era. The issue of memory also contributes to this shift as our review has confirmed. In this context, we have explored in more detail collective, cultural and communicative memory. The concept of collective memory is represented in our research as a bipolar axis at opposing extremes of which we situate cultural and communicative memory. It is proved that communicative memory is characterized by its proximity to the everyday, while cultural memory is characterized by its distance from the everyday. Compared to “cultural” memory, communicative one is seen as the short-term memory of a society. It denotes a willful agreement of the members of a group as to what they consider their own past to be. The concept of communicative memory is susceptible to the influences of the post-truth era, whereas cultural memory is not. The paper concludes that this distinction leads to the emergence of divergent narratives based either on communicative or cultural memory, which can result in significant clashes between them.

Key words: narrative, storytelling, post-truth era, cultural memory, collective memory, communicative memory.

Problem statement. In this day and age, many scholars are talking about the change in the information landscape that began in the early 2000s “when across languages, the frequency of fact-related words dropped while emotion-laden language surged, a trend paralleled by a shift from collectivistic to individualistic language” [12].

We have previously addressed this topic indirectly by exploring the organisation of the courtroom information landscape through the architectonics of courtroom discourse as an assemblage of information clusters – semantic, aesthetic and synectic [17, p. 184].

It is clear from our previous studies that communication in court, in terms of its focus on the effective exchange of various information, affects three types of perception: a) rational perception (semantic information, influence on the mind); b) emotional perception (aesthetic information, influence on emotions); c) irrational perception (synectic information, influence on the unconscious).

The effectiveness of the communication process in court is determined by the degree of influence or depth of penetration of the resources of each type of information.

While on the other hand, information is closely related to memory. And memory can be defined as the ability of the brain to retain and voluntarily retrieve information. Memory is responsible for remembering, storing and reproducing different types of information. In the post-truth era, there is a lot of information, we are inundated with information. Of course, in court discourse there are also different types of information that create stories and, therefore, narratives. Narratives construct a certain information reality or information landscape where their authors compete with each other to win the trial. For this reason, it would be interesting to establish what kind of narratives are created by litigants and what is the cause of this. Thus, even a brief overview of the above allows us to state the **relevance of the research topic**.

The corpus material was YouTube speeches of the prosecutors and defense lawyers delivered at high-profile Kazakhstan domestic violence and murder trial (the Bishimbayev Trial 2024). It was a live-streamed murder trial [3;4].

Analysis of recent research and publications.

In the context of the aforementioned statement concerning the evolving information landscape in the contemporary world, it is essential to firstly address the issue of post-truth or the post-truth era. According to the Oxford dictionary, objective facts today are less important for shaping public opinion than appealing to emotions and personal beliefs. Indeed, in recent years, the distinction between truth and fabrication has become increasingly blurred. The fundamental consideration is that it should be congruent with the expectations and preferences of content consumers.

In a significant number of political and media discourses this year, there has been an observation that the public is demonstrating a shift in focus from the veracity of statements to their efficacy. This shift in attitude, whereby the emphasis has shifted from the factual accuracy of a statement to its effectiveness, is a pivotal factor in the emergence of the post-truth era [9].

The role of social networks in the creation of the post-truth era is paramount, as they have engendered a gnoseologically distinct situation, one in which the very notions of fact, truth, figures, analysis, and rationality have become obsolete. In this new paradigm, the dominance is characterised by brief messages, with a maximum length of 160 characters. This finding lends further support to McLuhan's theory that media is a message. McLuhan's theory posits that mass communication media do not merely function as transmission channels for information. They shape our reality and perception of the world. According to McLuhan, communication is constituted by external extensions of consciousness, which are reflected in language and human behaviour [8]. This perspective finds resonance with our grasp of the term "information" [17, p. 182].

It is evident that this subject has garnered the interest of researchers in the field. A substantial corpus of literature has been dedicated to the subject, with numerous articles offering insights into the phenomenon. [5; 6; 13].

Alternatively, scholars have expressed interest in the "behaviour of narratives" in different discourses in the post-truth era, for example, Hasan Saliu's work is devoted to "Narratives of Public Diplomacy in the post-Truth Era" [11]. However, we have not encountered any linguistic works concerning the narratives of courtroom discourse

in the post-truth era, which is the impetus behind the objectives of our study.

The aim and objectives of the research. The aim of the present study was to trace the "clash" of narratives in the information milieu within the courtroom. In order to achieve this objective, it was deemed essential to undertake the following tasks: firstly, to establish the types of narratives from the perspective of their authors' involvement of different levels of memory and the influence of the post-truth era on this process.

Methods of research. The methodological basis of the study is the concept of memory developed by Maurice Halbwachs [7] as well as researches by Aleida and Jan Assmann who differentiated his concept of "collective" memory into a "cultural" and a "communicative" memory [1;2].

For the purpose of investigation, courtroom narratives were subjected to content analysis, which was based on a system-structural approach. This approach was employed to identify the role of storytelling in the creation of these narratives and to achieve communicative impact. The discourse analysis method was utilised to examine the courtroom debates. The statements of the participants were considered taking into account social interests, political views as well as social and ideological ties.

In order to analyse court narratives, the method of content analysis was employed on the basis of a system-structural approach. This approach was aimed at identifying the role of storytelling in the creation of these narratives and achieving communicative impact. The discourse analysis method was utilised to examine courtroom debates. The statements of the participants were scrutinised taking into account social interests, political views as well as social and ideological ties. Additionally, the method of sociolinguistic analysis of the data set was implemented. The purpose of this analysis was to explore the relationship between language and society.

Results and discussion. Storytelling vs narrative. Firstly, it is vital to differentiate between storytelling and narrative. In this respect, we concur with the perspective of Frank Wolf, who offers the following elucidation of these concepts: "A story is a finite account of specific events. It revolves around individual characters and incidents. Together, stories work to bring narratives to life and build credibility. A narrative, on the other hand, is broader and more abstract. It weaves together and frames multiple stories into a cohesive framework, offering deeper meaning and context. While stories can entertain and inform, narratives provide the strategic

framework that aligns actions, builds trust, and sustains momentum over time” [15]. Narratives are constructed using the material provided by stories. perception (synectic information, impact on the unconscious). It is posited that every narrative possesses its own architectonics, which can be comprehended as “...a coordinated, subordinate arrangement of blocks of discourse, determined by the overall goal of the author in relation to the communication and impact of information, and their connection to a complete whole that is not reducible to the sum of these parts” [17, p. 184].

Types of narratives in the trial at issue. In the subsequent section of the paper, it appears pertinent to contemplate the nature of narratives from the vantage point of the authors’ involvement with varying levels of memory, along with the impact of the post-truth era on this engagement. The issues of memory have been and are of recent interest to scholars, especially in connection with the attempts of some notorious political “leaders” to justify their insane policies by some types of memory, for example, collective memory.

Consequently, the focus should be directed towards the abovementioned concepts of collective, cultural and communicative memory. Collective memory refers to the memories that individuals have as members of the groups to which they belong, whether small (family, school) or large (political party, nation). Henry L. Roediger makes the following observation: collective memory is history as people remember it; it is not formal history, because the “memories” of a group are often contradicted by historical fact [4]. The pivotal factor in this consideration is the recognition that individuals’ recollections vary according to the time period under scrutiny. The concept of collective memory is represented as a bipolar axis. On this axis, at opposing extremes, we situate cultural and communicative memory. While “communicative memory is characterized by its proximity to the everyday, cultural memory is characterized by its distance from the everyday” [2, p. 128–29].

Compared to “cultural” memory, communicative one can be seen as the short-term memory of a society. “Communicative memory,” on the other hand, denotes a willful agreement of the members of a group as to what they consider their own past to be, in interplay with the identity-specific grand narrative of the we-group, and what meaning they ascribe to this past [14].

It is evident that communicative memory is contingent on the manner in which societal actors reach a consensus regarding the interpretation of past events. The concept of communicative

memory is susceptible to the influences of the post-truth era, whereas cultural memory is not. This distinction leads to the emergence of divergent narratives based either on communicative or cultural memory, which can result in significant clashes between them. A particularly salient example of this phenomenon can be observed in the trial of Kuandyk Bishimbayev, former Minister of National Economy of Kazakhstan.

The prosecution asserted that the accused, Bishimbayev, had subjected his girlfriend to a period of prolonged physical abuse, culminating in her death. According to the prosecutor, the defendants repeatedly visited the room where Saltanat was lying that day, observed her in a state of helplessness, and detected unnatural wheezing sounds emanating from the deceased. However, they did not take any action. It is evident that the fatal injuries sustained by Saltanat were the result of the aforementioned violent acts. However, the defendant’s attorneys present a contrasting explanation.

Narratives of the defendant’s attorneys. Storytelling of one of the defendant’s defence lawyers Leyla Ramazanova is vilification of the victim under the guise of ‘truth’ and justification of the defendant under the guise of the same truth:

Here in the courtroom, it was heard that Bishimbayev vilified the victim Saltanat, but Kuandyk was left with no other choice. Either he confesses to one of the most serious crimes provided for in the Criminal Code of Kazakhstan, which means for him to put his head on the scaffold, or he tells the truth and nothing but the truth. Including about Saltanat (3;4).

The second defence lawyer argues that battery does not constitute torture. Yerlan Gazymzhanov, emphasising that the Criminal Code classifies systematic battery as torture, tried to convince the audience that the situation with Nukenova was different:

But three incidents in a year of living together – is that systematic battery? They went out, had holidays, went wherever they wanted, ate whatever they wanted, wore expensive jewellery and clothes. Three times they had a conflict, and is that systematic torture, systematic beatings? Let’s give every husband... to break into any family – and for three conflicts a year give from 4 to 7 years (3;4)

A third defence lawyer, Nazken Kusainova, creates a story about how life is not just over for the victim:

I get it, Saltanat is dead, but I don’t think he’s sitting there alive right now. He died that day too. The children gave up on him, everyone started saying

he was a murderer. But he shouldn't walk around with the stigma of a murderer. That's for you to see and make the right decision (3;4).

Another defence lawyer of Bishimbayev, Talgat Balashov, asked to change the qualification of the criminal case. According to the defence, the case should be reclassified to causing death by negligence, as such 'light' beatings could not cause death. And the death occurred because of an 'old' injury:

The facts of the victim's already damaged brain prior to the event of 9 November 2023 show that even the most minor impacts on the head area could have had consequences. The defendant did not know and could not have known of the girl's pathology in the form of a chronic haematoma, as the brain had already been damaged. This fact shows the accidental nature of the consequences and the defendant's unintentional actions (3;4).

He stated that Bishimbayev had no intention to kill his civil spouse.

The defendant's mother Almira Nurlybekova, as a public defender, acknowledges her fiasco as a mother, however, stating that her son wants to be convicted for all the crimes of the past:

I will be analysing until the end of my days, trying to understand what were the lapses in upbringing on my part. We brought him up in the best traditions of a Kazakh family. We had a big friendly family. Five generations lived in one house. My children did not see violence in the family; the victim's defenders called my son "a parasite of society, a man of "Old Kazakhstan"" and want him to suffer exemplary punishment for all the officials who ruled Kazakhstan for more than 30 years (3;4).

The defendant himself calls the brutal battery 'a couple of slaps', explaining his aggression by his wife's behaviour, which provoked him to such actions:

At some point I got angry and let go of the belt. And it was such a counterbalance, she lost her balance, hit the wall – the wall was to her right, she somehow pushed off it with her hand and her face fell on the toilet. It was just a really hard blow. Bang – she fell and her face bounced off the toilet bowl; my male ego was hurt by her adultery..... (3;4).

In terms of the post-truth era, it is customary for narratives that evoke sentiments unrelated to the optimal facets of human nature to predominate. These narratives encompass the financial provision of the deceased by the defendant, the attribution of blame to the victim for her savage beating, and the defendant's wounded masculinity, denigration of the victim's image (allegedly due to her consumption of

alcohol and immoral lifestyle); the presence of secret enemies (punishment for all the officials who ruled Kazakhstan for more than 30 years); and finally, an attack of jealousy, despair, alcohol and nervous exhaustion on the part of the defendant, which led to this tragedy.

Such narratives have been shown to influence perceptions that are both emotional and irrational, with synecitic and aesthetic information becoming particularly salient. The victim is held responsible for the actions of the defendant, as a result of the influence of these types of information, which construct a unique informational reality.

The narrative constructed by the defendant's defense attorneys is predicated on the concept of communicative memory. It is imperative to emphasise that communicative memory encompasses the content of memory that is subject to constant change in the process of daily communication within social groups. This encompasses both active memory, comprising memories themselves, and the transmission of knowledge from three to four generations through informal interactions, such as family information and conversations between generations.

In the recent past of Kazakhstan, the Soviet-era nomenklatura society was characterised by a pervasive culture of deceit, where the prevailing societal norm was to maintain familial harmony, even at the cost of personal wellbeing, as evidenced by the societal preference for a torturer husband over a divorcee. Furthermore, trials pertaining to the transgressions of those in positions of authority were routinely closed, if the case was indeed brought before the court. Moreover, as previously mentioned, the post-truth era, which began to develop rapidly in the 2000s, also had its influence, resulting in such a dense tangle of lies, hatred, envy and moral turpitude.

Narratives of the injured party's attorneys.

Conversely, the injured party's advocates have drawn upon cultural memory, generating opposing narratives. Firstly, historical evidence indicates that Kazakh women have been recognised for their contributions to war, child-rearing, and agricultural activities, which they engaged in alongside men. Furthermore, Kazakh women have been known as having played a defensive role in safeguarding their land, homeland, and hearth. This suggests that from ancient times, Kazakh society has preserved an egalitarian gender policy, even with a tendency towards female supremacy in keeping home, as women in Kazakh society were the primary bearers of traditional Kazakh culture.

Secondly, it is only the truth, without any “buts”. *“Those tortures that we saw on the video files, they really shocked, the court even announced a break. Such cruelty that Bishimbayev showed, we have never seen even in scary films,” said Zhanna Urazbakhova, a defence lawyer for the injured party (3;4).* But even despite this obviousness, they had to confirm all the bruises and injuries of the murdered Saltanat. Ex-minister Bishimbayev was killing his beautiful wife, Saltanat Nukanova, for eight hours, but there were no prints of her in the room.

Thirdly, the defence lawyer of the injured party wants to overcome the stereotype of post-Soviet Kazakh society about the inviolability of the caste of officials, and the accused is an powerful man, a former minister, with “acquaintances everywhere” and money. Bishimbayev succeeded in working as a managing director of the National Innovation Fund, as an adviser to the Minister of Economy and Deputy Prime Minister, as a vice-minister of two departments and as the head of the Baiterek holding company, until he finally became the Minister of National Economy.

The exceptional brutality of the murderer was attributed, in part, to the fear of facing criminal prosecution, as asserted by the second defence lawyer of the injured party, D. Ishmametov. Aitbek Amangeldy, the brother of the murder victim, also drew attention to this. He posits that the reason for the murder was fear, citing an instance during the attack when his sister remarked that her “bloodstained shirt would serve as evidence against her civil husband” (3;4).

Conclusions. The narratives generated by the defendant’s defence lawyers are about the ‘immoral’ behaviour of the murdered woman, the defendant’s ‘concern’ for her, his jealousy and hurt ego, his coming from a reputable family and the fact that he should not be held responsible for all the officials before him. These are clearly consistent with a post-truth society and rely on communicative memory. The defendant’s lawyers’ narratives are obviously aggressive and through them they exert pressure on the participants in the trial. Let us present it graphically.

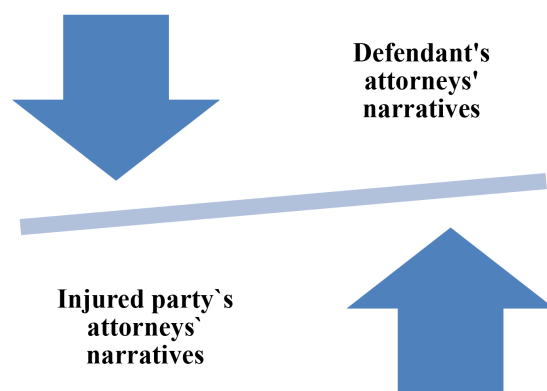

Fig. 1. Narrative clash process

The narratives of the injured party include the following points: women in Kazakh society were the primary custodians of traditional Kazakh culture; the principle of the rule of law should be inviolable; and the inevitable punishment of those who violate the law. It is evident that these narratives are not aligned with the post-truth era and instead depend on cultural memory.

Narratives grounded in cultural memory are juxtaposed with narratives that depend on communicative memory. In this particular trial, the former prevailed, albeit with considerable difficulty, over the state judicial system.

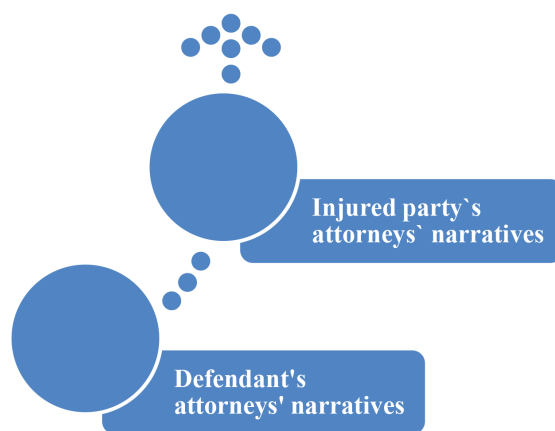

Fig. 2. Result of the narrative clash process

The study shows promise, as it would be intriguing to explore this issue from the perspective of the other kinds of memory, for example, individual, political, and social memory, as some options for further research.

Bibliography:

1. Assmann A. Memory, Individual and Collective. The Oxford Handbook of Contextual Political Analysis. Oxford : Oxford UP, 2006. 210–24.
2. Assmann J. Communicative and Cultural Memory. 2008. Available at: <https://surl.li/oimgrg>
3. Bishimbayev Trial. Part I. 2024. Available at: <https://surl.li/yynbgs>
4. Bishimbayev Trial. Part II. 2024. Available at: <https://surl.li/yuiymr>
5. Boler M., Trigiani A. Media education: history, frameworks, debates and challenges, *International Encyclopedia of Education (Fourth Edition)*, Elsevier, 2023, P. 301–312. Available at: <https://surl.li/rhjawn>

6. Fraune C., Knodt M. Energy transformations in an age of populism, post-truth politics, and local resistance, *Energy Research & Social Science*, Vol. 43, 2018, P. 1–7. Available at: <https://doi.org/10.1016/j.erss.2018.05.029>
7. Halbwachs M. *The Collective Memory*. 1950. Available at: <https://surl.li/hfetgd>
8. McLuhan M. Chapter 1. *The Medium is the Message*. 1964. Available at: <https://web.mit.edu/allanmc/www/mcluhan.mediummessage.pdf>
9. O’Callaghan C. Postpolitics and Post-Truth. *International Encyclopedia of Human Geography (Second Edition)*, Elsevier, 2020, pp. 339–345. Available at: <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-102295-5.10683-3>
10. Roediger H. L. Three facets of collective memory. *The American psychologist*, 76(9), 1388–1400, 2021. Available at: <https://doi.org/10.1037/amp0000938>
11. Saliu H. Narratives of Public Diplomacy in the post-Truth Era: The decline of Soft Power. *Communication & Society*, 36(2), P. 209–224, 2023. Available at: <https://doi.org/10.15581/003.36.2.209-224>
12. Scheffer M., Weinans E. The rise and fall of rationality in language, *Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A.* 118(51) e2107848118, 2021. Available at: <https://surl.li/rsjwlb>
13. Thorkildsen T., Kuan Xing, Chapter 7. Facebook as a Tool for Enhancing Communication and Self-Expression. *Emotions and Technology, Emotions, Technology, and Social Media*, Academic Press, 2016, P. 117–138. Available at: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801857-6.00007-5>.
14. Welzer H. *Communicative Memory. Cultural Memory Studies: An International and Interdisciplinary Handbook*. Berlin, New York: De Gruyter. 2010, P. 285–300. Available at: <https://doi.org/10.1515/9783110207262.4.285>
15. Wolf F. Narrative vs. Storytelling: Discover the Critical Difference. 2015. Available at: <https://staffbase.com/blog/narrative-vs-storytelling/>
16. Word of the Year 2016. Oxford Languages. 2016. Available at: <https://languages.oup.com/word-of-the-year/2016/>
17. Zaitseva, M., Ericsson, S. (2024). Architectonics of American Courtroom Discourse: An Implicit Way of Content Management. *Alfred Nobel University Journal of Philology*, vol. 28, issue 2, pp. 180–196, DOI: <https://doi.org/10.32342/3041-217X-2024-2-28-11>

Зайцева М. О. ЗІТКНЕННЯ СУДОВИХ НАРАТИВІВ В ЕПОХУ ПОСТ-ПРАВДИ

Ця стаття має на меті покращити розуміння сучасних наративів у залі суду. Сьогодні наш інформаційний ландшафт кардинально змінився порівняно з тим, що було десятиліттями тому, оскільки частота слів, заснованих на фактах, значно зменшилася в епоху пост-правди. Змагаючись у суді, учасники використовують у своїх наративах різну інформацію, яка впливає на раціональне сприйняття (семантична інформація, вплив на розум); емоційне сприйняття (естетична інформація, вплив на емоції); ірраціональне сприйняття (синектична інформація, вплив на підсвідомість). Іншими словами, ефективність комунікаційного процесу в судовій залі визначається ступенем впливу або глибиною проникнення ресурсів кожного виду інформації. До того ж, інформація тісно пов’язана з пам’яттю. На перетині всіх цих питань постає проблема взаємозв’язку наративів і пам’яті та впливу епохи пост-правди на цей процес.

У цій статті шляхом проблематичного огляду проаналізовано такі поняття, як «епоха постправди», «колективна, культурна та комунікативна пам’ять», «сторітелінг», «наратив». Виявлено, що в епоху пост-правди суспільство демонструє зміщення фокусу з правдивості висловлювань на їхню ефективність. Питання пам’яті також сприяє цьому зрушенню, як підтверджує наша розвідка. У рамках цього дослідження ми детально розглянули колективну, культурну та комунікативну пам’ять. Поняття колективної пам’яті представлено в нашому дослідженні як біполярна вісь, на протилежних полюсах якої ми розміщуємо культурну та комунікативну пам’ять. Доведено, що комунікативна пам’ять характеризується близькістю до повсякденності, тоді як культурна – віддаленістю від повсякденності. На противагу «культурній» пам’яті, комунікативна пам’ять розглядається як короткострокова пам’ять суспільства. Вона означає свідому згоду членів групи щодо того, яким вони вважали власне минуле. Концепт комунікативної пам’яті піддається впливам епохи пост-правди, тоді як культурна пам’ять – ні. У статті підсумовано, що ця відмінність призводить до появи різних наративів, заснованих або на комунікативній, або на культурній пам’яті, що може призвести до значних зіткнень між ними.

Ключові слова: наратив, сторітелінг, епоха пост-правди, культурна пам’ять, колективна пам’ять, комунікативна пам’ять.

Козак А. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Близнюк Л. М.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

Книш Т. В.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

МОВНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ МОВАХ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Статтю присвячено дослідженню мовних засобів вираження гендерної ідентичності в англійській та німецькій мовах. Встановлено, що гендерна лінгвістика в сучасному світі надзвичайно перспективна і популярна. З її допомогою видимою стає мовна картина світу і ролі, які в ній займають представники різних статей. Особливо актуальною гендеризація мови стає для перекладу, який не можна зводити до банального перефразування сенсу першоджерела, адже дуже часто гендерні ролі мовців з мовою-посередником не співпадають.

Порівняння англійської й німецької мовних систем показало, що мова є дзеркалом суспільства, а гендерно-марковані форми у ній часто демонструють культурні уявлення про роль статей. Вивчення цього аспекту допомагає виявити стереотипи та сприяє їхньому подоланню. Вивчення гендеру в мові – це спосіб зрозуміти глибші процеси в суспільстві, сприяти рівності та зменшити дискримінацію. Це важливий крок до створення світу, де кожен почуває себе почутим і прийнятим. Мова впливає на те, як люди себе ідентифікують і як їх сприймають інші. Використання гендерно нейтральних займенників підтримує осіб із небінарною гендерною ідентичністю, а у гендерно-маркованій німецькій мові важливо розуміти, як структура мови може або обмежувати, або сприяти самовираженню.

Доведено, що гендерна ідентичність у мовах виражається через різні лінгвістичні засоби, які залежать від граматичних, лексичних і стилістичних особливостей кожної мови. Англійська мова завдяки своїй аналітичній структурі є більш гнучкою у вираженні гендерної ідентичності. Водночас німецька, з її граматичними особливостями, потребує більш складних змін для досягнення гендерної інклюзивності. Проте обидві мови активно розвиваються у цьому напрямку, відображаючи глобальні соціальні трансформації.

Ключові слова: гендер, гендерно-маркована лексика, англійська мова, німецька мова, гендерний нейтралітет.

Постановка проблеми. Нові підходи у вивченні лінгвістики розширили коло теоретичних зацікавлень мовознавців і змінили традиційні підходи до вивчення мови. Завдяки спостереженням американського психолога Р. Столлера стало відомо, ідентичність чоловіка і жінки по-різному проявляється через їх мовлення і не завжди залежить від статі. Саме тому з кінця 1960-х років поняття «гендер», окрім «біологічного» і «фізичного» значення, отримало ще й «культурне» і «соціальне», а «самостійний напрям мовознавства, що впорядковує, систематизує й намічає перспективи розвитку цієї галузі знань» [3, с. 16] отримав назву *гендерна лінгвістика*. З її допомо-

гою можна дослідити взаємозв'язок між мовними явищами та соціальною позицією. Наприклад, з'ясувати чим відрізняється стиль мовлення чоловіка і жінки, які слова, фрази чи інтонації більш характерні для різних суспільних груп. Цілковито погоджуємося з А. Гарбар в тому, що «сучасна лінгвістика потребує досліджень основ відображення статі в мовленні, оскільки мовлення репрезентує статі і робить лінгвістику однією з найважливіших наукових дисциплін, за допомогою якої може здійснюватися процес пізнання гендера. У гендерних дослідженнях акцентується увага на культурних та соціально-психологічних факторах, що зумовлюють стереотипні уявлення про

особливості чоловіка та жінки, суспільне ставлення до них, породжують механізми побудови повновладної системи, враховуючи відмінності у мовленні чоловічої та жіночої статей» [2, с. 32]. Саме тому гендерна проблематика у мові є пріоритетним напрямом вивчення, а інтерес до такого типу досліджень невинно зростає.

Кожна мова по-іншому інтерпретує роль чоловіка і жінки, тому знання про мовні способи їх вираження в контексті спілкування, культурного розуміння та мовної інклюзивності особливо важливі. Як переконують автори дослідження «Міжкультурна комунікація у вивченні німецької мови» А. Козак, та Л. Близнюк, «мова є дієвим чинником розвитку особистості в полікультурному просторі. Як явище духовного життя людства, вона виконує головну роль – сприяє процесу комунікації, соціалізації, професіоналізації та соціальної адаптації. Соціалізацію, як процес соціального становлення особистості, засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, властивих даному суспільству, соціальної групи, неможливо уявити поза контекстом мови» [6, с. 144]. Англійська, що сьогодні впевнено претендує на статус глобальної мови світу, попри свою універсальність, має специфічні маркери для гендерної ідентичності, які найкраще увиразнити під час порівняння. Скажімо, консервативна німецька мова, яка чітко дотримується традиційних мовних правил і «погано» реагує на їх зміни, допоможе показати як час, світогляд і стереотипне мислення впливає на процеси самопредставлення статей у мовній картині світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняному мовознавстві зацікавлення питаннями гендерної лінгвістики зростає з кожним роком, про що свідчать наукові праці О. Бондаренко, А. Кисельової, О. Кісь, Д. Неплюхіної, Н. Остапенко, К. Сологуб, Л. Ставицької, О. Фоменко та інші. Зазначимо, що усі вони мають не лише загально-теоретичний характер, а й увиразнюють особливості мовної ідентичності окремих мов. Скажімо, І. Думнич розглядає соціокультурні фактори, що впливають на розвиток гендеризації та її відображення в мові. О. Комов зосереджується на гендерних аспектах перекладу. Л. Конопляник розглядає проблему андроцентризму та гендерної асиметрії англійської мови, Б. Зіміч – вербалізацію гендерних стереотипів в англійській картині світу. Схожі проблеми гендерних маркерів німецької мови розглядають Т. Вайнман, І. Онопрієнко, О. Гойда тощо.

Постановка завдання. Мета запропонованого дослідження – порівняти мовні засоби вираження

гендерної ідентичності в англійській та німецькій мовах і продемонструвати різницю суспільних уявлень про гендер, що змінюються під впливом сучасних тенденцій. Окреслена мета передбачає виконання таких завдань: розглянути категорію роду в англійській та німецькій мовах; простежити реалізацію гендеру в них; проаналізувати мовні засоби вираження гендерної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Стиль мовлення залежно від статі може відрізнитися через культурні, соціальні та психологічні фактори. Йдеться про лексику, інтонацію та мелодійність, побудову речень, тематику розмови, частоту мовлення, комунікативні стратегії, вплив соціокультурного контексту. Наприклад, звично, що жінки частіше проявляють емоції в мовленні (милий, чудовий) і мають схильність говорити завуальовано, а чоловіки прямолінійні та часто використовують сленг. Маємо наочний приклад гендерних мовних стереотипів (уявлень/упереджень про те, як чоловіки чи жінки повинні говорити). Вони впливають на наше сприйняття мови та поведінку в розмові. Начебто, суспільство очікує від жінки м'якості та ввічливості, якщо ж вона говорить різко, це може сприйматися як щось «неприродне». Саме тому «мова є важливим символом соціальної ідентичності, і люди схильні приписувати більшу солідарність членам власної мовної спільноти, особливо коли ця спільнота характеризується високою або прогресивною життєздатністю (тобто статус, демографія, інституційна підтримка)» [4, с. 23].

Гендерна ідентичність у мові залежить від вибору мовних засобів, адже люди свідомо чи несвідомо обирають слова, інтонації чи мовленнєві стилі, які відображають їхнє бачення власного гендеру (маємо на увазі фемінні чи маскулінні мовні засоби, або не гендерні форми мови). Вона тісно пов'язана із граматиною і потребує ґрунтовних знань характерних для конкретної мови родових категорій. У мовах із граматичним родом (як-от німецька) людина може вибрати рід, що відповідає її ідентичності. Наприклад, використовувати іменник жіночого роду «*die Person*», чи чоловічого – «*der Mensch*», або ж обирати займенники «*er*» (*він*), «*sie*» (*вона*) або «*sie/Sie*» (*вони/Ви*, у ввічливій формі).

Для англійської мови звична для нас категорія роду специфічна і проявляється лише тоді, коли відоме лексичне значення слова або контекст, в якому воно вживається.

До чоловічого роду (Masculine) належать слова, що позначають істот чоловічої статі: *bridegroom* (наречений), *son* (син), *uncle* (дядько),

boy (хлопчик), *bull* (бик). В художньому стилі такі поняття як *sun* – сонце, *wind* – вітер, *fear* – страх, *love* – любов також асоціюють з чоловічим родом. За необхідності іменник чоловічого роду можна замінити особовим *he* – він або присвійним *his* (*her*) – його (її) займенником.

Жіночий рід (Feminine) – це істоти жіночої статі, включно з тваринами: *woman* – жінка, *girl* – дівчинка, *aunt* – тітка, *bride* – наречена, *hen* – курка. За специфічних умов ще й *Earth* – Земля, *Moon* – Місяць, *ship* – корабель, *boat* – човен, *car* – машина, *hope* – надія. Інколи жіночий рід може бути представлений за допомогою певних суфіксів: *-ine*: *heroine* – героїня, *-ette*: *usherette* – білетерка, *-ess*: *waitress*, *hostess* – офіціантка тощо. При заміні іменника з'являються особовий займенник *she* (вона) та присвійний *her* (її).

Середній рід (Neuter) в англійській мові – це всі неживі істоти та тварини невідомої статі: *television* – телевізор, *lamp* – лампа, *sparrow* – горобець. Характерні займенники – *it* (він, вона, воно) та *its* (його, її).

Велика кількість слів може бути чоловічого або жіночого роду і про це можна дізнатися лише з контексту. Наприклад, *Olena's sister is a teacher. My brother is a teacher* / Сестра Олени вчителька. Мій брат вчитель. Або: *Iryna is my upstairs neighbor. I don't like my neighbor Oleg* / Ірина моя сусідка зверху. Мені не подобається сусід Олег.

Попри відносну чіткість у встановленні статі, англійська мова стає дедалі більше гендерно-нейтральною або ж інклюзивною (йдеться про мову, яка уникає упередження щодо певної статі та/або гендеру, а розуміння її гендерних особливостей дозволяє уникати ситуації, коли ви ненавмисно можете образити співрозмовника).

Особливо це стосується визначення роду англійських професій. Велика їх кількість передбачає наявність традиційно «чоловічого» закінчення *-man*: *anchorman*, *businessman*, *chairman*, *clergyman*, *congressman*, *fireman*, *fisherman*, *nobleman*, *policeman*, *repairman*, *salesman*, *spokesman*, *sportsman* тощо. Вони стосуються переважно політичної чи соціальної спрямованості й асоціюються з владою, забезпеченням, безпекою і фізичною силою. Стереотипне очікування – чоловіки фізично сильніші за жінок, агресивні, ризикові, схильні до пригод, конкурентоспроможні. До жінок застосовувати такі характеристики не прийнято, а якщо таке й буває, то вкрай рідко. Однак сьогодні майже в усіх мовах світу відбувається процес так званого «стирання меж», коли «чоловічі» (*firman* – пожежник,

fisherman – рибалка) та «жіночі» (*nurse* – медсестра, *secretary* – секретар) професії стають «спільними». В такому випадку доцільно говорити про нейтральні, гендерно-коректні слова: не *secretary*, а *personal assistant* (РА), не *fireman*, а *firefighter*, не *male nurse* (для медбрата), а *nurse*.

Тенденційним для англійської мови є поступове зникнення назв багатьох жіночих професій, наприклад, *Mrs Chairwoman* – *Ms Chairman*. Таке явище можна пояснити особливостями сучасних реалій, які залишають свій відбиток на мові. Маємо на увазі популярні заклики до гендерної рівності, що передбачають уникнення номінації особи за її статевою приналежністю. Тому тепер доцільніше говорити не *stewardess* / стюардеса, а *flight attendant* / бортопровідник, не *brakeman* / оператор гальмівних механізмів, а *brake operator*. Через це працівники лондонського метро свого часу змушені були замінити традиційне звернення «*Ladies and gentlemen*» на гендерно-нейтральне – «*Hello everyone*».

Гендерно забарвлена лексика англійської мови, як переконує О.Ковтун, репрезентується окремими частинами мови, яким властива категорія роду. До них дослідниця відносить:

- 1) іменники чоловічого та жіночого роду на позначення відповідної статі;
- 2) субстантивовані прикметники з формальними ознаками чоловічого роду;
- 3) субстантивовані прикметники з формальними ознаками жіночого роду;
- 4) похідні іменниково-займенникові та іменниково-іменникові композити англійської мови;
- 5) особові, присвійні та зворотні займенники англійської мови, які, однак, призводить до оцінної нейтральності [5, с. 41–42].

У порівнянні з англійською мовою, приналежність німецькомовних слів до відповідних родових категорій виглядає значно простіше. Тут зовсім не потрібен контекст, а на родову приналежність вказують артиклі, що стоять на початку слова. «Як відомо, – стверджує Ю. Білокобильський, – англійська мова має обмежену систему граматичного роду у порівнянні з іншими індоєвропейськими мовами. Наприклад, німецька мова, що належить, як і англійська, до однієї мовної групи за генеалогічною класифікацією, має різні форми іменників для позначення суб'єктів чоловічого і жіночого роду, а самі іменники маркуються за допомогою означених граматичних артиклів (наприклад, *ein / der Lehrer* – *eine / die Lehrerin*) [1, с. 25]. Артикль чоловічого роду – *der*, а його номінальним заміником є займенник *er* (він): *der Stuhl* – стілець,

der Wagen – машина, *der Mensch* – людина. Сюди належать слова, що позначають професії та назви тварин: *der Vater*, *der Hase*, *der Lehrer*; дні тижня, місяці, пори року та сторони світу: *der Herbst*, *der Norden*; алкогольні напої (крім *das Bier* – пиво): *der Sekt*, *der Schnaps*; слова, що закінчуються на **-ling, -or, -us, -er**: *der Lehrling*, *der Motor*, *der Optimismus*, *der Stecker*.

Жіночий рід має артикль *die*, відповідний займенник *sie* (вона): *die Blume* – квітка, *die Zeitung* – газета, *die Zeitschrift* – журнал, *die Vase* – ваза. Тут «зібралися» усі слова, що мають закінчення: **-e, -ei, -heit, -keit, -schaft, -ung, -tät, -ik, -ur, -ion**: *die Klasse*, *die Putzerei*, *die Krankheit*, *die Eitelkeit*, *die Freundschaft*, *die Zeitung*, *die Universität*, *die Musik*, *die Kultur*, *die Religion*.

Середній рід – артикль *das* (воно): *das Kind* – дитина, *das Mädchen* – дівчинка, *das Bild* – картина, *das Buch* – книга. У переважній більшості для слів середнього роду характерні закінчення **-chen, -lein, -erl, -ment, -nis, -um, -tum**: *das Mädchen*, *das Buchlein*, *das Zukerl*, *das Dokument*, *das Zeugnis*, *das Museum*, *das Eigentum*.

Важливо зазначити, що німецькомовний термін «Geschlecht» (гендер) помилково вважати повністю синонімічним до англійського «Gender». «Geschlecht» – це передовсім біологічна стать людини, а поняття «Gender» передбачає в собі ще й соціальний і культурний компонент.

Вчені-лінгвісти називають німецьку мову андроцентричною, в якій чоловік або чоловіча точка зору знаходиться в центрі усталеного погляду на світ, культуру та історію людства, а жіночі погляди свідомо маргіналізуються. Однак феміністичні рухи завжди активно добивалися можливості мовної репрезентації жінок на рівні з чоловіками, проявляючи небажання знаходитися в тіні «чоловічої» номінації. Їх успіх був закріплений появою численних фемінітивів для утвердження чоловічої й жіночої рівності.

Бачимо тенденцію, прямо протилежну до англійської мови. На відміну від англомовного світу, німецькомовний просторі активно використовує фемінітиви. До того, його система мови допускає утворення фемінітивів фактично від будь-яких іменників, що означають назви істот. І якщо така «воля» на письмі не зачіпає гендерні інтереси, то усне мовлення німців від засилля «жіночих» слів таки потерпає. Йдеться про доцільність/недоцільність використання «жіночих» для різностатевих груп. Щоб уникнути конфлікту, було запроваджене паралельне використання фемінітивів з маскулятивами. Така практика при-

звела до того, що звичне для ЗВО звертання «*Sehr geehrte Studenten*» (шановні студенти) замінили на форму «*Sehr geehrte Studentinnen und Studenten*» (шановні студентки та студенти) – дуже довге з точки зору «мовної економії» висловлювання.

Саме тому перед мовцями постала ще одна проблема – навчитися скорочувати гендерно-забарвлені конструкції, наприклад, використовуючи різноманітні друкарські символи. До активного вжитку залучили відокремлений гендерно-маркований суфікс «I», що пишеться з великої літери (*StudentInnen*), скісну риску «/», «жіночий» суфікс, взятий у дужки (*Student(innen)*), так звану «гендерну зірочку» «*» (*Student*innen*), двокрапку «:» (*Student:innen*) або нижнє підкреслення «_» (*Student_innen*).

Щоправда, Німеччину, як і увесь світ, не оминувла тенденцію «гендерного нейтралітету». Тому в німецькому мовленні, подібно до англійського, зросло використання гендерно-нейтральних форм. Воно проявляється цілковитою відмовою від іменників-номінантів статі, які замінюються дієприслівниками та дієслівними конструкціями, або повністю перефразовуються. Подібно до описаного вище випадку в лондонському метро, нюрнберзьке радіо теж вдалося до подібного «ходу» – замінило традиційне звернення «*Sehr geehrte Damen und Herren*» (шановні пані та панове) на цілком нейтральну форму «*Schön, dass Sie da sind*» (раді, що Ви з нами).

На рівні морфології гендерно-забарвлена лексика англійської та німецької мови проявляється використанням суфіксів та закінчень для позначення певного роду (англомовний суфікс **-ess-**, або **-ling** німецькомовне); використанням універсальних займенників; подвійних форм для статі; узгодженням прикметників тощо.

Цілковито очевидно, що гендерна ідентичність виражається через різні лінгвістичні засоби, які залежать від граматичних, лексичних і стилістичних особливостей кожної мови. Не видається складним провести їх англійсько-німецький порівняльний аналіз:

1. Граматичний рівень

Англійська є аналітичною мовою, яка не має граматичної категорії роду для іменників (на відміну від німецької). У ній гендерна ідентичність виражається здебільшого через займенники: *he, she, they*, причому останній з них – гендерно-нейтральний). Гендерна нейтральність активно обговорюється та впроваджується в англійській мові, заохочуючи, наприклад, використання *Sibling* замість *brother* або *sister*. *Spouse* замість *husband* або *wife*. *Partner* замість *boyfriend* або *girlfriend* тощо.

Своєю чергою, німецька мова чітко розділяє іменники за родами: чоловічий (*der*), жіночий (*die*), середній (*das*), тим самим ускладнюючи гендерну нейтральність. У феміністичному та ЛГБТ контексті прийнятним вважається використання спеціальних суфіксів чи розділових знаків, щоб розуміти, що йдеться про представників обох статей.

2. Лексичний рівень

Лексика англійської мови легко адаптується до соціальних змін. І вживати замість *policeman* словосполучення *police officer* для неї цілком прийнятне. До того, в англійській лінгвістиці зростає популярність використання займенника *they* для осіб із небінарною ідентичністю.

Німецька мова позначає осіб жіночої статі за допомогою суфіксів, наприклад, *Lehrer* (вчитель) – *Lehrerin* (вчителька) та використовує інноваційні способи, як-от гендерний астериск (*Lehrerinnen**), або гендерний слеш (*Lehrer/Lehrerin*).

3. Соціолінгвістичний рівень

Англійська більш гнучка у створенні нових слів і форм, які відображають гендерну нейтральність. У ній активно обговорюються питання інклюзивності у всіх сферах: від освіти до бізнесу.

В німецькій гендерно-нейтральні форми розвиваються повільніше через складну морфологію. А дебати щодо використання таких форм тривають, особливо серед консервативних і прогресивних кіл.

4. Письмо та орфографія

Гендерна ідентичність англійської мови легко виражається через неформальні варіанти написання (наприклад, *Latinx* замість *Latino/Latina*), а прийняття нових форм досить швидко завдяки простоті граматики.

Німецька мова має велику залежність від дискусій, скажімо, мовознавці досі сперечаються, чи необхідні їй такі інновації, як *Studentinnen** або *Student:innen*, адже вони впливають на традиційні правила орфографії.

Як ми бачимо, англійська мова завдяки своїй аналітичній структурі є більш гнучкою у вираженні гендерної ідентичності. Водночас німецька, з її граматичними особливостями, потребує більш складних змін для досягнення гендерної інклюзивності. Проте обидві мови активно розвиваються у цьому напрямку, відображаючи глобальні соціальні трансформації.

Висновки та пропозиції подальших досліджень. Гендерний фактор значущо-впливовий для системи англійської та німецької мов. Скажімо, фемінітиви збагачують їх лексикон новими формами жіночих професій, які традиційно вважалися лише чоловічими. Їх використання стало визначальним для забезпечення гендерної рівності та мінімізувало ризик використання гендерних стереотипів. Проведене дослідження показало, що обидві мови по-різному використовують різні стратегії, щоб досягнути гендерної нейтральності. Англійська повністю відмовляється від гендерно-маркованої лексики, а німецька ще й досі популяризує фемінітиви та вживає паралельно з ними «чоловічу» лексику, тим самим дотримуючись принципу статевої рівності.

Аналіз англійської та німецької мови показав, що очевидними гендерними маркерами є слова, що означають «батьківство», «сімейні відносини» і, безперечно, «найменування професій». Саме вони чітко розрізняють «чоловічі» та «жіночі» суспільні ролі. Однак, практика показала, що паралельно вони можуть функціонувати й у стилістично-нейтральній формі, передбачливо залишаючи статтю особи відкритою. В таких випадках гендерно-нейтральна лексика не допускає дискримінацій та упередження на основі гендерної статі чи ідентичності.

Перспективами дослідження вважаємо фіксацію та аналіз гендерних мовних маркерів на матеріалі, скажімо, англійських і німецькомовних художніх творів тощо.

Список літератури:

1. Білокобильський Ю. Трансформації гендерної концептуалістики в політичному дискурсі США (2017–2021). *Studia Linguistica*. 2023. Вип. 22. С. 23–33.
2. Гарбар А. Гендерна лінгвістика: передумови становлення і розвиток. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2021. Вип. 52(1). С. 32–35.
3. *Гендерна лінгвістика в Україні : історія, теоретичні засади, дискурсивна практика* : [колект. моногр.] / Т. А. Космеда, Н. А. Карпенко, Т. Ф. Осіпова та ін. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди; Дрогобич : Коло, 2014. 472 с.
4. Книш Т. В., Близнюк Л. М., Козак А. В. Вплив мовленнєвого спілкування в інтернеті на мовно-культурні аспекти сучасного суспільства. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2024. Том 35 (74). № 1. Частина 1. С. 20–26.
5. Ковтун О. Категорія роду у вимірах граматики оцінки. *Актуальні питання сучасної лінгвістики*. 2022. С. 40–43.

6. Козак А. В., Близнюк Л. М. Міжкультурна комунікація у вивченні німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2021. Вип. 12(80). С. 143–146.
7. Козачишина О. Л. *Лінгвістичні прояви гендерних характеристик англомовних художніх текстів (на матеріалі американської прози ХХ сторіччя)* [Рукопис] : дис. канд. філол. наук, 10.02.04. Київ : КНЛУ, 2003.
8. Колосова О. В. Питання про гендерну ідентифікацію в сучасній англійській мові. *Збірник матеріалів 6-ї міжнародної конференції лінгвістів*. Харків, 2003. С. 124–130.
9. *Основи теорії гендеру : навчальний посібник*. Київ : К.І.С., 2004. 536 с.
10. Рагімова, Е. І. Лінгвістичні засоби вираження гендеру в англійській мові. *Перекладацькі інновації: матеріали ІХ Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції*, м. Суми, 14–15 березня 2019 р. Суми : СумДУ, 2019. С. 160–162.
11. Слаба О. Засоби досягнення гендерної коректності у сучасній німецькій мові. *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 6. С. 192–196.

**Kozak A. V., Blyznyuk L. M., Knysh T. V. LINGUISTIC MEANS
OF EXPRESSING GENDER IDENTITY IN ENGLISH AND GERMAN:
A COMPARATIVE ANALYSIS**

The article is devoted to the study of linguistic means of expressing gender identity in English and German. It is established that gender linguistics is extremely promising and popular in the modern world. With its help, the linguistic picture of the world and the roles played by representatives of different genders become visible. The genderization of language is especially relevant for translation, which cannot be reduced to a banal paraphrase of the meaning of the original source, because very often the gender roles of speakers and the intermediary language do not coincide.

A comparison of the English and German language systems has shown that language is a mirror of society, and gendered forms in it often demonstrate cultural ideas about the role of the sexes. Studying this aspect helps to identify stereotypes and helps to overcome them. Studying gender in language is a way to understand deeper processes in society, promote equality and reduce discrimination. It is an important step towards creating a world where everyone feels heard and accepted. Language affects how people identify themselves and how others perceive them. The use of gender-neutral pronouns supports people with non-binary gender identities, and in gendered German it is important to understand how the structure of language can either limit or facilitate self-expression.

It is proved that gender identity in languages is expressed through different linguistic means, which depend on the grammatical, lexical and stylistic features of each language. English, due to its analytical structure, is more flexible in expressing gender identity. At the same time, German, with its grammatical features, requires more complex changes to achieve gender inclusiveness. However, both languages are actively developing in this direction, reflecting global social transformations.

Key words: gender, gender-marked vocabulary, English, German, gender neutrality.

Козак Т. Б.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Тупікова Т. В.

Національний університет «Одеська юридична академія»

Пеліван О. К.

Національний університет «Одеська юридична академія»

СИМВОЛІКА БІЛОГО І ЧОРНОГО КОЛЬОРУ В КУЛЬТУРІ І ТРАДИЦІЯХ РІЗНИХ НАРОДІВ. ПЕРВІСНИЙ СЕМАНТИЗМ ПОНЯТТЯ ‘ЧОРНИЙ / БІЛИЙ’

У статті досліджується процес зародження і розвитку змістових відтінків та фонетичного оформлення поняття ‘чорний’/‘білий’ у мовах первісної формації. Реконструкція праформи цього поняття вимагає залучення відомостей про нього з багатьох індоєвропейських мов: використано матеріали етимологічних, тлумачних, міфологічних, фразеологічних, двомовних словників; проаналізовано значну кількість давньо- і середньовісньонімецьких текстів. У численних лінгвістичних працях, присвячених проблемі вивчення кольоропозначень, рідко досліджуються питання походження цих лексем, зміни в їхньому значенні; не приділяється увага глибокій реконструкції і відповідно – первісному мотивуванню. У статті проаналізована символіка і специфіка білого і чорного кольорів в культурах і традиціях різних народів, виявленні основні тенденції і закономірності розвитку цієї лексичної підсистеми. В процесі дослідження з’ясована хронологія зародження поняття ‘чорний’/‘білий’ у мовах первісної формації. Визначені та розкриті особливості розвитку семантики досліджуваних одиниць у діахронічному аспекті. Проведена лінгвістична реконструкція праформ та виявлена первинна мотивація досліджуваних лексем. У роботі з’ясовано, що перші слова самі по собі були багатозначними, перевантаженими, але в контексті, що описує прості ситуації, в яких спілкувалися стародавні люди, слова набували ясності та визначеності. При багатозначності древніх коренів траплялося нерідко, що як самі корені, так і похідні від них слова містили в собі протилежні один одному значення. У статті розкрито, що поняття білого кольору і зорово-чуттєве сприйняття його складалося насамперед в опозиції ‘світлий (білий)’ – ‘темний (чорний)’. У зіставленні темряви й світла спочатку не як двох контрастних зорових відчуттів, а як контрастних стихій видимого світу – чорного як темного, а білого – як світлого, а, отже, особливо виділеного на тлі чорного, і виявилось можливим виділення білого кольору. Двоїстість символіки вказує на те, що спочатку людина сприймала колір як єдине і неподільне поняття, в якому імпліцитно співіснували бінарні протиставлення ‘білий’ і ‘чорний’.

Ключові слова: прикметники на позначення кольору, діахронічні ознаки, розвиток семантики, реконструкція слів, мотивація, бінарність, символіка, синкретизм, первинна номінація.

Постановка проблеми. Особливістю сучасних мовознавчих досліджень є принципове розмежування синхронії і діахронії. Після панування синхронії, яке дало суттєві результати, у лінгвістичній науці все частіше підкреслюється необхідність вивчення розвитку мови як системи.

Відсутність праць, у яких словотвірний і семантичний аспекти мови були б представлені на діахронному зрізі як цілісна система, пояснюється в першу чергу складністю об’єкта спостереження.

Діахронічний аналіз слів, які позначають колір, дає змогу зазирнути в історичне минуле

відповідних лексем, проаналізувати їх становлення й розвиток, а на підставі отриманих даних реконструювати найдавніші форми та значення, що дозволяють побачити особливості мислення людини, сприйняття нею оточуючого світу. Все зазначене дозволяє вважати тему статті як актуальною, що знаходиться в центрі сучасної проблематики робіт зі семантики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій на цю тему свідчить, про те, що в них розглянуті, як правило, різні форми слів з різним значенням, що позначають колір; зроблено спроби психолінгвіс-

тичного вивчення семантичних відношень у групі позначень кольору, розглядається можливість системного опису семантики слів на позначення кольору, їх класифікації, але відносно рідко вивчаються питання походження й розвитку лексем, відсутня глибока реконструкція цих слів і, відповідно, первинна мотивація.

У мовах первісної формації ми не знаходимо роздільності якісних значень. Якісні значення завжди з'єднані та зчеплені між собою, внаслідок чого кожне ім'я висловлює, як правило, не одне, а кілька якісних значень. Цю особливість первісного імені, яку можна позначити як його багато-якісність або якісний полісемантизм. Поєднання в одному слові позначень для різних кольорів не можна розглядати як свідчення бідності кольоровідчуттів. Воно, скоріш за все, має розглядатися як результат бідності мови, який витікав із труднощів вираження за допомогою слів відмінності в кольорі. Упродовж розвитку людства змінюється і розвивається не колірний зір, а назва кольоропозначання.

Завданням даної роботи є вивчення символіки і специфіки кольоропозначень у культурах і традиціях різних народів з виявлення основних тенденцій і закономірностей розвитку цієї лексичної підсистеми.

Постановка завдання. Метою нашої статті є аналіз символіки білого і чорного кольорів в культурах і традиціях різних народів і визначення первісного мотивування понять чорний/білий.

Виклад основного матеріалу. Стародавні люди мали вузький горизонт конкретно-чуттєвого, асоціативного, а тому неминуче поверхневого, зовнішнього сприйняття навколишнього світу. Світосприйняття було дуалістичним, і основою такого «здвоеного» розуміння була нерозчленованість сфери практичної діяльності, де використовувалися просторово-часові і причинно-наслідкові зв'язки між процесами, предметами і явищами. Природа сприймалася як єдине ціле, за різноманіттям її форм і повторюваністю подій стояла дія якогось доцільного механізму, який здійснював зв'язки між окремими ланками життєвого процесу за принципом перенесення знайомого, звичного на невідоме, таємниче.

Мислення первісних людей було в основі своїй містичним, і тому найдавніші уявлення людини знайшли своє відображення в міфах, легендах, у побуті. Міфи, витоки яких губляться на межі тваринного та соціального світів, виконували своєрідну функцію посередників між людиною та подіями, що відображалися людиною, реально

існували, регулярно повторювалися. На час появи писемних пам'яток уявлення людини пройшло тривалий шлях розвитку та піддалося великим змінам. У первісної людини були вже такі поняття, як земля і небо, місяць і сонце, зміна дня і ночі, схід і захід сонця та місяця. У стародавніх індійців та іранців бог Мітра уособлював день, бог Варуна – ніч, відповідно: «денне сонце – нічне сонце», причому кожен з них міг набирати якості іншого та їх протиставлення ніколи не було ворожнечею або суперництвом. Бог Зевс також уособлював два міфічних елементи, об'єднаних в одне ціле. Він – небо і земля, море і повітря, бог ясної та похмурої погоди, світлий бог (найбільш світлий бог) – Зевс, одружується із найбільш темною богинею, Персефоною. Дитина від цього шлюбу, Загрей, повинна бути проміжною ланкою між світлом і темрявою. Вона повинна зводити зі світла у темряву і з темряви до світла [8].

У Єгипті здавна існував культ мертвих і розрізнялися дві фази буття: небесна і підземна, але мислилися вони як єдине ціле. Це знайшло відображення в найменуванні божества Ра-Осіріса (Ра – бог сонця, Осіріс – бог мертвих). У багатьох міфах говориться, що бог Ра у своєму човні проходить денний та підземний світи, де йому доводиться вести боротьбу з численними ворогами. Сонячне божество Ра уособлювало спочатку одиничний цикл у русі денним і нічним небом, але поступово двоїстість у відмінності день-ніч призвела до появи місячного божества – бога Тота. Однак з двох богів головним залишається Ра, а Тот був лише його заступником, відображенням сонячного світла. У стародавніх єгиптян було протиставлення світла і темряви, дня і ночі, добра і зла [8].

Спочатку поняття 'чорний', як уже зазначалося вище, не було конкретним, точним кольоропозначенням, а характеризувало темні тони при протиставленні білим, світлим тонам. Темнота ночі, яка огортає все навколо і робить видимі до цього предмети розмитими, ледь помітними; зловісна тиша, характерна для цього часу доби, – всі ці особливості нічного часу викликали у примітивних народів асоціації темряви з часом буйства злих духів, демонів, які боялися денного світла і чекали темряви, щоб нашкодити людям. Чорний – це колір чорта, відьом та іншої нечисті. Духи, відьми, демони, душі померлих грішників у розумінні стародавніх часто знаходили притулок у тілах тварин і птахів чорного кольору, таких як чорна кішка, собака, ведмідь, ворон, ворона, чорна свиня, корова. Звідси численні повір'я про те, що зустріч з такими тваринами не обіцяє нічого

доброго. Наприклад, невдача чекає того, кому перейде дорогу чорний кіт. Якщо чорна кішка перебіжить дорогу похоронній процесії, то душа померлого нечиста. У будинку, де є немовля, не повинна перебувати чорна кішка з білою плямою, її дихання може вбити немовля [7, с. 1434]. Особливо диявольська тварина – чорна курка, і якщо вона відкладе чорне яйце, то неодмінно повинна бути спалена. У Тіролі був поширений вираз: «Die schwarze Kuh drückt ihn, hat ihn getreten... er fühlt Mangel, hat schwere Sorge» ('Чорна корова пригнічує свого володаря, призводить до нужди та великих турбот, клопотів') [7, с. 1435].

І в той самий час тварини чорного кольору володіли цілющою силою, служили своєрідним оберегом для своїх господарів. Вважалося, що будинок, у якому є чорна кішка, чорна собака і чорний півень, ніколи не постраждає від пожежі. У Саксонії побутувало повір'я, що якщо когось обікрали, то необхідно взяти чорну курку, зварити її та дев'ять п'ятниць поспіль не доторкатися до неї. Тоді злодій або принесе вкрадене назад, або помре. Ще один спосіб знайти злодія: чорну курку вимащували сажею і давали доторкнутися до неї усім підозрюваним. Той, у кого руки не ставали чорними, вважався злодієм [7].

Щоб домогтися взаємності у коханні, необхідно було носити при собі білі камені, вилучені зі шлунку вбитого чорного півня, або ж покласти його язик поверх свого власного і сказати при цьому: «Wie der Hahn die Henne, so liebe mich die Tochter des NN» ('Як півень (любить) курку, так полюби мене дочка N.N.') [7, с. 1441].

Чорний колір, двоїстість його символіки, використовувався і як своєрідний оберег від негоди, стихійного лиха, ураганів, епідемій. Він був, поряд з білим і червоним, кольором захисту від демонів і злих духів. У Голландії під час урагану в жертву приносилися чорна собака. А в Шлезії селяни під час заходу сонця закопували в полі кістки чорної вівці, яку за день до цього засмажували та спільно з'їдали. Подібний обряд був захистом від стихійних лих і неврожаїв, був покликаний звести збиток від них до мінімуму.

Під час епідемії чуми вбивали чорну кішку, чорну собаку і чорного півня, змішували їх кров і занурювали в неї нитку. Потім цією ниткою обмотували будинок, примовляючи: «Komm nicht herein, der schwarze Hund wird dich beißen, die schwarze Katze dich reißen, der schwarze Hahn nach dir hacken» ('Не входь (чума), чорний собака тебе покусас, чорна кішка тебе розірве, чорний півень тебе заклоє') [7, с. 1445].

Щоб уберегти дітей від пристріту, відвести від них злих духів, батьки розфарбовували їм обличчя брудом, роблячи їх невпізнаними і навіть страхотливими для демонів і іншої нечисті. Фарбування в чорний колір для відлякування злих духів було всюди дуже поширене. У Греції в різдвяний святвечір для захисту від демонів малювали на дверях чорне коло, а на Буковині євреї під час різних епідемій фарбували стіни своїх будинків вугіллям у чорний колір. Прояв залишкових явищ, відгомонів цієї традиції можна углядіти у святкуванні різних сучасних свят у Німеччині (таких, наприклад, як: Великдень, Трійця, свято волхвів, проводи зими), коли обличчя людей, які беруть участь у святі, святковій феєрії, розфарбовуються в чорний колір. Крім того, чорні спідниці і піджаки є невід'ємною частиною багатьох національних костюмів. Народження, весілля і похорони – важливі життєві події – насамперед потребують захисту від нечистої сили, злих духів. У деяких регіонах Австрії новонародженому, щоб відвести від нього дурний погляд, підвішували на шию жмут шерсті чорного козла. У Ерцгебірзі, щоб уберегти маленьку дитину від високої температури та судом, її подушку покривали чорною шовковою хусткою або ж на обличчя їй клали чорну шовкову хустку хресної матері. У Равенсбурзі породіллі і кума при першому відвідуванні церкви одягалися у все чорне. І, навпаки, в Оберпфальці при відвідуванні породіллі ні в якому разі не можна було бути одягненим у чорне, бо це означало смерть для матері і дитини.

У давній Баварії (Altbayern) наречена з моменту оголошення заручин і до самого весілля повинна була носити чорне плаття. А коли молодята вселялися в новий будинок, належало пустити до дверей попереду себе чорну курку або ж запустити її в будинок через вікно. Тоді всі нещастя, невдачі, хвороби тварина візьме на себе.

Чорний колір через свій психо-фізіологічний вплив (бруд, темрява, символ печалі) став кольором смерті і поганих ознак. В одній австрійській легенді мовиться, що якщо подорожуючому зустрінеться на дорозі жінка з чорною хусткою в руках, яка є посланницею диявола, то подорожуючий ні в якому разі не повинен брати цю хустку. Він повинен сказати: «Frau Pert, Frau Pert, wirfs Tüchlein auf die Erde» ('Пані Перт, пані Перт, кинь хустинку на землю') [9, с. 724].

Як свідчення того, що чорний не завжди був кольором, сполученим з негативною енергетикою, є повір'я, в яких цей колір є кольором, що приносить щастя і удачу. Багатим і благополучним вва-

жається будинок, де є чорна курка, чорна кішка і чорна собака. Чорна корова і чорне теля приносять особливе щастя та удачу. Чорна павутина, що випадково зачепилася за людину, теж вісник щастя. А якщо молода дівчина зустрічає сажотруса з драбиною, то незабаром вона неодмінно вийде заміж.

Чорний – це колір ночі, таємничої, непізнаної стихії, наповненої для стародавніх людей багатьма несподіванками і небезпеками. Він був здатний викликати в них почуття тривоги, сум'яття і страху. Гнітюче діючи на психіку людини, він з часом став символом жалоби, туги і печалі. Але приклади свідчать про вживання цього кольору не тільки в негативному, а й у позитивному сенсі стосовно людини, реалій її життя. Це спостереження ще раз підкреслює припущення про цілісність і бінарність сприйняття древньою людиною навколишнього світу [3]. Слід зауважити, що індивідуальне бачення світу дозволяє залежно від різних факторів – настрою, психо-фізіологічного стану, тимчасової ситуації і т. п. – використовувати двоплановість кольоропозначень, тобто бачити те чи інше кольоропозначення з позитивним чи негативним значенням і відповідно символізувати через одне і те ж кольоропозначення позитивні або негативні явища [2].

Слово 'білий' відоме, насамперед, як кольоропозначення, що використовується для визначення божественних сил. З кореня **div* 'світити' у германців розвинувся термін для назви божества, а також джерела світла – сонця. Правда, не обоготвореного джерела світла – сонця, а світла взагалі.

У греків серед слів, що позначають світло, слово *λευκός* стоїть на першому місці [6]. Воно вживається у поєднанні з основою *luq* – 'світло'. Пор: лат. *lucio*; ірл. *luachte*; нім. *leuchten*. Цей корінь є також в основі імені німецького бога вогню Локі. Як з терміна, що означає світло, виникло кольоропозначення, показує словоформа слова *λευκός*; (спочатку вона вживалася в певних словосполученнях при співвідношенні з іншими поняттями, явищами). Вона пройшла шлях трансформації від позначення світла і блиску до кольоропозначення задовго до виникнення великого епосу. Очевидно, що початкове значення цього слова як світла, блиску втрачено і виявлялося лише в окремих формах.

Первісне використання цього слова для позначення світла і блиску, яке поступово набуло значення 'білий', визначає широке використання цього кольору в цілителстві, магії, культі поховань померлих.

В одному з грецьких папірусів подається опис мага, котрий проводить процес жертвоприношення. Одним з елементів його шат були дві лаврові гілки. Одна з них була пов'язана біло-червоною вовняною ниткою у вінок, вінок одягався на голову, а нитка спускалася, обвиваючи груди, до руки, яка тримала другу лаврову гілку. Вінок на голові і гілка в руці, пов'язані червоно-білою вовняною ниткою і списані магичними іменами, давали чаклунові можливість протистояти темним силам і злим демонам. І благодатна сила полягала, насамперед, у тому, що гілки були об'язані червоно-білою вовняною ниткою. У такому вбранні жрець звертався з молитвою, благанням до божества. Приносилися в жертву, як правило, білий півень, ялинові шишки, незмішані біле і червоне вино. У священних гаях на деревах розвішувалися біло-червоні стрічки, щоб зберегти, підтримати в них благодать. Різні сучасні і середньовічні звичаї знаходять, таким чином, своє пояснення. Наприклад, у Македонії, Молдові в свято весни люди прикрашають себе і дерева червоно-білими бантиками.

В староіндійській, авестійській та кельтській традиціях соціальні ранги асоціювалися з певним кольором: ранг жерців символізував білий колір, ранг воїнів – червоний, хліборобів і ремісників – зазвичай синій. Такі однакові колірні асоціації у перших двох рангів в індо-іранській та кельтській традиціях дозволяють зробити висновок про давність такого протиставлення і приналежність його до загальноіндоевропейського епосу.

В одній з фризських книг (*Rechtsbuch*) можна знайти припис, що різки для покарання недбайливих молодиків, мали попередньо завертатися в білу шерсть і лежати на вівтарі, тільки після цього вони могли застосовуватися для покарання [5]. І тут обгортання в білу шерсть означає ізоляцію від негативного впливу.

Білий одяг використовувався у культі поховання померлих. При цьому примітні два факти. Перший – турбота про померлих, другий – турбота про решту живих. Померлого вбирали в білий або червоний одяг, клали поруч або на одяг картинку з білим півнем і закладали на голову вінок. Білий півень на грудях померлого виконував таку ж роль, як і біло-червоний колір, а саме – захищав померлого, вже у потойбічному світі, від злих духів і демонів. Згідно з німецькими народними оповідями, білі півні виганяють відьом.

А у християн білий півень уособлював порятунок, він кликав з темряви до світла, зі смерті до життя. Присутні на похоронах, які відчува-

ють страх перед смертю і демонами, отримували захист від цього страху, надягаючи білий або червоний одяг [5, с. 22].

Релігійні форми довго існували, навіть тоді, коли вже сенс, закладений у них, втратився або видозмінився. Білий одяг і донині вважається в деяких народів траурним (Індія, острів Ява, Китай).

У Швейцарії (Берн), коли помирала людина, на дерево вивішувався білий рушник, яким, як правило, омивали померлого. Якщо рушник швидко загнивав, то вважалося, що і померлий зогнив. Якщо дерево, на якому висів рушник, зацвітало або добре росло, то говорили, що померлий потрапив у рай [7, с. 348].

Смерть, чума завжди поставали в образах людей у білому вбранні і з мляво-блідими обличчями. Адже саме кров – ця червона субстанція – є основою нашої життєвої сили.

Білі тварини були найбільш шанованими жертвопринесеннями (білий півень, білий кінь). Люди вважали, що саме вони супроводжують душі померлих в інший світ, їх образ вважався захистом від відьом і нечисті. У деяких народів білий кінь не просто цінувався, а й був священною твариною. Тому богам приносився в жертву не просто кінь, а найпрекрасніший білий кінь (Schimmel) [5, с. 23]. Він був уособленням успіху, перемоги, тріумфу.

Цей колір завжди вважався кольором чистоти, невинності, миру. Ось чому парламентарі всіх країн на підтвердження того, що вони прийшли з мирними намірами, для переговорів, піднімають білий прапор. У Німеччині першу пасхальну неділю називають 'Білою неділею' (der «Weisse Sonntag»): це день, коли діти йдуть на свою першу конфірмацію [7, с. 347].

Завдяки своїй магічній силі білий вважався кольором захисту та оберега насамперед для породіль та новонароджених. За стародавніми німецькими повір'ями чоловіки, котрі приходять у будинок до породіллі, повинні були обгорнутися білим простирадлом. А коли в Оберфальці немовля в перший раз вносили в будинок, йому давали яйце. Згідно з повір'ям, це сприяло тому, що він швидко почне говорити.

Пізнання людиною навколишнього світу визначало становлення його понять про дійсність, розвиток соціального середовища, зростання культурного рівня. Це поступово призводило людину до перегляду своїх колишніх образів і створення нових понять вищого рівня. Колір невіддільний від людини, від навколишньої дійсності. З кольо-

ром людина стикається протягом усього свого життя. Причому в ході розвитку людства змінюється і розвивається кольоропозначення.

Білий колір як світлий, яскравий, що володіє ефектом світіння, в силу його протиставленості темному, чорному викликає радісний, оптимістичний настрій, символізує світле, життєрадісне начало.

Білий колір з давніх часів був кольором чистоти, урочистості й тріумфу. Але в той же час, як показують приклади, наведені вище, білий колір пов'язаний у деяких народів з такими поняттями, як «хвороба», «смерть», «траур», «нещастя», тобто асоціюється з негативними емоціями, переживаннями людини. Така двоїстість символіки вказує на те, що спочатку людина сприймала колір як єдине і неподільне поняття, в якому імпліцитно співіснували бінарні протиставлення 'білий' і 'чорний'.

Слов'яни вірили в Чорнобога і Білобога. Білобог ототожнювався зі Світовидом на тій підставі, що атрибутом Світовида був білий кінь. Світовид виступав як уособлення світла.

Існує думка вчених (В. В. Левицький, В. Г. Таранець, О. Д. Огуй), що кольори 'чорний' і 'білий' були не тільки початковими кольорами, які людина виділила з навколишнього світу, але вони навіть походять від одного кореня і певний час позначалися одним словом [1; 2; 3]. Щоб показати це, необхідно звернутися до стародавніх словоформ.

В індоєвропейській мові для позначення білого і чорного кольору використовувалися подібні й різні корені, одним з них є корінь **ra*. Індоєвропейська протоформа **ra* мала значення не тільки 'світло', але й 'темрява'. У такому значенні зустрічаємо корінь **ra* в словах: дінд. гвто 'ніч'; гвіго (звідси іє. **ra*-'темрява'). Цю ж сему **ra* мають в індоєвропейських мовах не тільки назви світил Сонця і Місяця, вона присутня в назвах інших планет, таких, як Марс, Юпітер, Венера, Меркурій, Сатурн і в загальних найменуваннях типу: лат. *Stella* 'зірка', нім. *Stern* 'зірка', укр. 'зоря' [4, с. 45]. Значення 'світло' і 'темрява' необхідно розглядати як похідні від первинної значущості **ra*.

Перші слова самі по собі були багатозначними, перевантаженими, але в контексті, що описує прості ситуації, в яких спілкувалися перші люди, слова набували ясності та визначеності. При багатозначності древніх коренів траплялося вельми нерідко, що як самі корені, так і похідні від них слова містили в собі протилежні один одному значення. Наприклад: дінд. *ahtu* 'світло денне; світло; блиск' і 'ніч'; перс. *bachten* 'схід' і 'захід'. Явище, при якому одне і те ж слово вміщує в собі

два прямо протилежних значення, В.Г.Таранець назвав антонімією кореня. Він пояснює це явище тим, що стародавні корені та похідні від них слова мали спільні широкі і в той же час дуже невизначені значення, з яких згодом утворилися значення, які при більш точному визначенні їх у мові шляхом диференціювання нерідко виражали протилежні одне одному поняття [3].

Висновки. Щоб зрозуміти значення світла, потрібно було привести його в зв'язок з уявленням мороку. Можна припускати, що поняття білого кольору і зорово-чуттєве сприйняття його складалося насамперед в опозиції 'світлий (білий)' – 'темний (чорний)'. У зіставленні темряви й світла спочатку не як двох контрастних зорових відчуттів, а як контрастних стихій видимого світу – чорного як темного, а білого – як світлого, а, отже, особливо виділеного на тлі чорного, і виявилось можливим виділення білого кольору. Білий колір як світлий, яскравий, що володіє ефектом світіння, внаслідок його постійного протиставлення чорному, темному, закономірно міг порушувати радісні, оптимістичні настрої, символізувати собою світле, життєрадісне начало. «Die Weiße ist bei allen Völkern oft sogar das unbewußt Symbol... der ethischen Reinheit...», – писав Ф. Норк. ('Білий – у всіх народів, часто навіть мимоволі, інстинктивно є символом... етичної чистоти'). Взагалі, «носії мови не помічають, що протиставлення 'білий – чорний' є не протиставлення за кольором, а за ознакою «максимум світла – відсутність світла» [8, с. 17].

Коренебудова **kwata* в певній ситуації могла означати дослівно «простір / світ / поділене або дволике» і закріпитися за якоюсь його частиною – 'темною' або 'світлою' або позначати Всесвіт у цілому. Найширшого розповсюдження набув індоєвропейський словотвір у значенні 'світлий / світло/', який представлений у вигляді **kweit* 'світити, сяяти, блищати'. Пор: герм. **kwotoz* 'світло, бути світлим, білий'; слав. **svetъ*; слн. *svkt* 'світло, люди' [3].

Очевидно, що **kwata*, висловлюючи «двоїстість», закріпилася в багатьох мовах за одним з членів опозиції, отримавши значення 'світлий'. Його протилежність у вигляді 'не-світлий, темний' формально набуває реалізації у вигляді **ne-kwata*, де **ne* / *<*nw* виступає в значенні заперечення [4, с. 61]. Отримане утворення може бути співвіднесене з відомою індоєвропейською формою **nekw* (*t-*) зі значенням 'ніч'. Наприклад: герм. *naht* 'ніч'; ст-слав. *ношть*; лит. *naktis*; дінд. *нак*; лат. *nox*; хет. *nekuz* 'вечір'. У структурах **kwata* і **ne-kwata* наочно представлена вторинність найменування негативного члена бінарної опозиції у відношенні до її позитивного члена 'світлий' [4, с. 61]. І потім уже з ночі вийшов день, тобто з'явилося нове протиставлення 'ніч' / 'день', однак тут різні кореневі утворення імен.

Двоїстість символіки вказує на те, що спочатку людина сприймала колір як єдине і неподільне поняття, в якому імпліцитно співіснували бінарні протиставлення 'білий' і 'чорний'.

Список літератури:

1. Левицький В.В., Огуй О.Д., Кійко Ю.Є., Кійко С.В. Апроксимативні методи вивчення лексичного складу. Чернівці: Рута, 2000. 136 с.
2. Огуй О.Д. Структурні відношення, типи полісемії та їх кількісні характеристики. Науковий вісник Чернівецького університету. Германська філологія. Вип. 114. Чернівці: Рута, 2001. С. 3–7.
3. Таранець В.Г. Поняття бінарності та зародження древніх слів. Часопис «Мова». Вип.3–4. Одеса : Астропринт, 1999. С. 48–53.
4. Таранець В.Г. Походження поняття числа і його мовної реалізації (до витоків індоєвропейської прамови). 2 видан., перероблене і доп. Одеса: Астропринт, 1999. 116 с.
5. Mayer K. Die Bedeutung der weissen Farbe im Kultus der Griechen und Römer. Dissertation. Freiburg im Breisgau: Univ. Diss., 1927. 48 S.
6. Reiter G. -Die griechischen Bezeichnungen der Farben weiss, grau und braun. Eine Bedeutungsuntersuchung. Dissertation. Innsbruck: Univ. Diss., 1962. 132 S.
7. Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens: In 10 Bänden / Hrsg. von Hanns Bächtold-Stäubli. Berlin und Leipzig : de Gruyter, 1930/1931. Bd. 3. 1920 S.; 1935/1936. Bd. 7. 1712 S.; 1938/1941. Bd. 9. 996 S.
8. Nork F. Etymologisch-symbolisch-mythologisches Realwörterbuch zum Handgebrauche für Bibelforscher, Archäologen und bildende Künstler: In 4 Bänden. Stuttgart: Verlag der Buchhandlung, 1843. Bd. 1. 404 S.
9. Wörterbuch der deutschen Volkskunde / Hrsg. von R.Beitl, A.Oswald. 3. Aufl. Stuttgart: Kröner, 2004. 1005 S.

**Kozak T. B., Tupikova T. V., Pelivan O. K. THE SYMBOLISM
OF WHITE AND BLACK COLORS IN THE CULTURE AND TRADITIONS
OF DIFFERENT NATIONS. PRIMARY SEMANTICISM OF THE CONCEPT 'BLACK/WHITE'**

The article examines the process of origin and development of content shades and phonetic design of the concept of "black"/"white" in the languages of the original formation. The reconstruction of the proforma of this concept requires the involvement of information about it from many Indo-European languages: materials from etymological, explanatory, mythological, phraseological, bilingual dictionaries were used; analyzed a significant number of Old and Middle High German texts. In numerous linguistic works devoted to the problem of studying color symbols, the origin of these tokens, changes in their meaning are rarely investigated; no attention is paid to deep reconstruction and, accordingly, to original motivation. The article analyzes the symbolism and specificity of white and black colors in the cultures and traditions of various peoples, identifying the main trends and regularities of the development of this lexical subsystem. In the course of the research, the chronology of the emergence of the concept of "black"/"white" in the languages of the original formation was clarified. The peculiarities of the development of the semantics of the studied units in the diachronic aspect are defined and revealed. A linguistic reconstruction of the proforms was carried out and the primary motivation of the investigated lexemes was revealed. The work revealed that the first words themselves were ambiguous, overloaded, but in the context describing the simple situations in which ancient people communicated, the words acquired clarity and certainty. With the ambiguity of ancient roots, it often happened that both the roots themselves and the words derived from them contained opposite meanings. The article revealed that the concept of white color and its visual and sensory perception consisted primarily of the opposition "light (white)" – "dark (black)". In the juxtaposition of darkness and light, initially not as two contrasting visual sensations, but as contrasting elements of the visible world – black as dark, and white as light, and, therefore, especially highlighted against the background of black, and it turned out to be possible to highlight the color white. The duality of the symbolism indicates that initially people perceived color as a single and indivisible concept, in which the binary oppositions "white" and "black" implicitly coexisted.

Key words: color adjectives, diachronic signs, development of semantics, reconstruction of words, motivation, binary, symbolism, syncretism, primary nomination.

Kosovych O. V.

Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University

METAPHORICAL MODELS IN CONTEMPORARY POLITICAL DISCOURSE

The article focuses on the notion of conceptual metaphor, which belongs to the cognitive-discursive paradigm, aimed at finding out how this linguistic phenomenon satisfies discursive and cognitive requirements through the internal, mental activity of human consciousness, as well as the use of this phenomenon in the process of communication. The principles of cognitive and cognitive-discursive analyses are considered, the basic formulas of metaphorical modelling of political campaigns are studied. It is established that political discourse exerts a manipulative influence on the masses with the help of special discursive strategies and tactics (deliberate appeal to universal values and emphasising the most beneficial aspects of life), as well as grammatical and stylistic means, among which the military metaphor prevails. It is proved that political bias and the choice of specific linguistic means are based on metaphorical models, such as: war as politics, state-individual, model of a rational personality, fairy tale of a just war, mathematisation of risks, rational action, expert metaphor (Clausewitz metaphor, metaphor of a rational performer). It is established that the demonstration of actions as commercial transactions in the course of metaphorical modelling facilitates the application of manipulative strategies in practice. The basic metaphorical models are distinguished, and it is established that conscious and unconscious systems of metaphors are used to understand and understand the surrounding reality through mental processes based on concepts and having a source and target sphere. When studying the source spheres of metaphorical models, the regional, political, economic and cultural specificity of the discourse is taken into account. In the cognitive discourse approach, a metaphor is seen as a part of a narrative consisting of many interconnected tests that have a common context in the form of a political situation or ideas. Most metaphorical models are based on attempts to rationalise the costs of military action through mathematical and economic calculations, the use of metaphorical definitions and other techniques.

Key words: metaphor; political metaphor; conceptual metaphor; metaphorical modelling, discourse, political discourse, discourse strategies.

Statement of the problem. Political prejudices, which are reflected both in the choice of a certain discourse strategy and in the choice of specific linguistic means, are based on metaphorical models and stereotypes that can be identified through the analysis of frames and concepts of political discourse.

Analysis of recent research and publication. Modern cognitive studies of political metaphor originate from the study by D. Lakoff and M. Johnson “Metaphors we live by” [11], which, along with conceptual metaphors, examines military metaphors in the discourse of political figures, which proved that metaphors devoid of emotional colouring allow to hide the inhumane nature of state policy in any type of economy. From this theory emerged: the theory of primary and complex metaphors (D. Grady: 1996); the model of conceptual projection (C. Ahern, S. Chang: 2003); the coherent model of metaphor (G. Spelman: 1993); the theory of blending (M. Turner, G. Fauconnier: 1994; 1998); the connective theory of metaphorical interpretation (D. Ritchie: 2003; 2004).

Task statement. The purpose of the article is to consider metaphor within the framework of the cognitive discourse approach, the main areas-sources of conceptual metaphor that are characteristic of contemporary political discourse.

Outline of the main material of the study. Most of the studies of conceptual metaphor belong to the cognitive-discursive paradigm, which aims to find out how this linguistic phenomenon satisfies discursive and cognitive requirements through the internal, mental activity of human consciousness, as well as the use of this phenomenon in the process of communication [4, p. 112]. The difference between the cognitive-discursive and cognitive approaches lies in the identification of the connection between metaphors and the factors that determine their implication in discourse in the discursive-cognitive approach, and to study the metaphorical model as a mental phenomenon with a detailed description of its source and target spheres, as well as a detailed description of the frames, slots and other elements of this metaphorical

model using the cognitive approach. In the cognitive-discursive approach, a metaphor is seen as a part of a narrative consisting of a set of interconnected texts that have a common context in the form of a certain political situation or ideas [12, p. 10].

Metaphors describe complex and abstract situations. At the same time, there is a large unconscious system of metaphors that people use automatically. The use of a metaphor that has a number of meanings that vary depending on the context can be detrimental if it hides a “painful” reality. It is necessary to distinguish between the metaphorical and the non-metaphorical, because the suffering of entire nations, which is often hidden by metaphor, is real.

Contemporary trends in the study of political narrative:

- study of metaphors related to a specific military campaign (D. Lakoff, D. Luehl, etc.);
- study of metaphors characteristic of a particular political period (R. D. Anderson, etc.);
- study of metaphors related to a specific political event (A. O. Kaslova, O. Santa Ana, etc.);
- study of metaphors reflecting a certain political position (V. Benoit, H. Kelly-Holmes, J. Zinken, etc.);
- studying the metaphorical idiostyles of individual political figures (D. Berkho, D. Cherteris-Black, etc.);
- comparative studies of political metaphor (A. Musolf, E. Semino, J. Zinken, etc.).

Metaphorical models are divided into three groups: occasional, secondary and dominant (O. Santa Ana).

The main spheres-sources of conceptual metaphor, characteristic of the discourse of contemporary political figures (A. Berkho: 2000, D. Goodnight: 2004, 1994, H. Kelly-Holmes: 2004, D. Lakoff: 1991, A. Musolf: 2001, O'Regan: 2004, J. Zinken: 2002): *metaphors of size, superiority, subordination; the state is an individual; the villain is the hero; wild – developed; movement, road, speed; container – the balance of containers; immigration – environmental pollution, immigration – invasion, disease, burden; home, family; school (pupil – teacher); house, building, construction; healthy – sick; body, organism; war; plant world, theatre, sport, animal world, mechanism, etc.*

When studying the source spheres of metaphorical models, the regional, political, economic and cultural specificity of the discourse is taken into account. Often, differences in metaphorical models are manifested at the level of individual concepts. Thus, some models may be incomprehensible to representatives of other cultures.

Basic metaphorical models:

1) war as politics; politics as business (in the modern understanding of the military metaphor,

war is often actualised through business. American strategists in international and military relations use the metaphorical model of cost-benefit analysis);

2) State – Individual (metonymic transfer of the image of the state to a specific individual, for example, its leader: “*Iraq is Saddam Hussein*”; comparing the state with a minor child and vice versa with an adult; the implicit logic of using this metaphorical model is a rational approach to military action and personal gain);

3) the model of a rational personality (the desire to increase income and reduce expenses, often without taking into account the costs of the other party);

1) a fairy tale of a just war. Actors: hero, criminal, helpers. Standard scenario: a crime is committed by a criminal against an innocent victim (e.g., hostage-taking, robbery, kidnapping). The hero gathers helpers or takes action to protect the victim alone. The criminal is evil and a monster who upsets the balance of everything moral in society. The fairy tale is based on asymmetry: the hero is moral and brave, the criminal is immoral and cruel. The hero is rational, and although the villain is often rational, the hero cannot negotiate with him because the villain is immoral. The hero must defeat the criminal. Thus, the metaphorical model of the ‘enemy as a demon’ emerges;

2) such metaphorical models (‘the enemy as a demon’) form a separate scenario of metaphorical definitions, aimed at structuring a given fairy tale in order to justify the moral basis of the situation. Metaphorical definitions are used to answer questions that define the main criteria of the conflict: “*Who is the victim?*”, “*Who is the hero?*”, “*What is a crime?*”, “*What is considered a victory?*”. The use of metaphorical definitions in answering these questions makes it possible to replace concepts and values and simplify the implementation of a manipulative strategy;

1) risks, mathematisation of metaphor. The source-sphere metaphors of “*casual commerce*” and “*risks as a game*” have become perceived through the prism of our everyday understanding of risky military actions, and as a result, their metaphorical nature often goes unnoticed. Thus, social scientists believe that the principle of literal application of mathematical calculations used in gambling is applicable to all forms of risky actions. Thus, a scientific basis is being created for the study of risky actions in order to minimise risks using metaphorical models;

2) rational action (performed by a rational individual acting in his or her own interests to improve material well-being). In casual commercial systems, rational action is metaphorically translated into profit maximisation and cost minimisation, in other words,

rationality is benefit maximisation. The formula for this metaphorical model can be presented as follows: casual commercial metaphor + risk as a game + mathematical calculation of gambling + risky action with possible application of the metaphorical model “*state – individual*”, resulting in the model “*international politics is business*”;

1) international politics is a business (the Rational Actor is at the centre of the metaphorical construction, increasing profits and reducing costs. The model is based on mathematical calculations of income and expenses and game theory, which are usually studied in the final years of international relations faculties);

2) expert metaphor. Most metaphorical models are based on attempts to rationalise the costs of warfare through mathematical and economic calculations, the use of metaphorical definitions, the development of a fairy tale about a just war, etc. These techniques are studied by experts in international relations, forming an additional system of metaphors of the “rational” approach. The two main models of this system are the metaphor of the Rational Actor and the Clausewitz metaphor [11].

To understand Clausewitz’s metaphor (and the reality that expert metaphors can conceal), let us consider a system of metaphorical models that imply its existence:

- the system of casual commerce

This system helps to understand actions aimed at achieving positive results or those that lead to negative effects, its components are:

1) the metaphor of casual transfer. As a result, the object is transferred from the cause of the action to the affected party (transfer of the results of a potential action to the cause of the victim’s difficulties);

2) the metaphor of “exchange for value”: the value of something is how much you are willing to pay for it;

3) the metaphor of “well-being is success”: expensive items represent well-being, thus, an increase in well-being is “profit”, a decrease is “loss”. Such a metaphor is aimed at converting the qualitative into the quantitative [11].

The combination of the above metaphors demonstrates actions as commercial transactions. Thinking of actions as transactions is key to applying ideas from economics to them.

– risks as a game (a game consists of “winnings”, “bets” and the possibility that someone may “lose”. Use of “gambling vocabulary”. The use of such metaphors allows you to publicise strategic information if necessary);

- mathematisation of the metaphor;
- rational action;

- rationality is the increase of benefits;
- international politics is a business.

Since it is unprofitable for the ruling elite to speak directly about their personal benefits, which pushes them to launch military actions, the expert metaphor, in particular the Clausewitz metaphor, becomes a tool to justify selfish goals. If politics is a business, war becomes a cause of maximising political benefits and minimising costs. Clausewitz’s metaphor suggests that immoral actions during war can be justified if they result in maximum profit. Morality is completely absent, except when acting immorally becomes economically unprofitable. The justification of war is often possible only from the point of view of pragmatism. Otherwise, the Clausewitz metaphor is used in conjunction with the Just War Tale, in which case a balance must be struck between “costs” and “benefits” in the Clausewitz metaphor and “costs” and “victory” in the Just War Tale.

The Clausewitz metaphor is a typical expert metaphor. Its formation requires experts in calculating political costs and revenues, knowledge of mathematical theories, probability and decision-making, and game theory. Its properties include: perception of implicit information as literal truth; transformation of qualitative effects of influence on the recipient into quantitative ones; consideration of political processes as economic ones, which means that the priority is to rationally increase profits and that war is viewed within the framework of its political orientation, which is conceptualised through business.

The concept of an expert metaphor can be asymmetrical: the moral can go beyond the metaphorical model, but is brought to the fore when necessary (Clausewitz’s metaphor of War as a Crime).

Since this type of metaphor involves the calculation of profits and costs, the costs are the costs incurred by the Hero country. The opponent’s losses are either ignored or underestimated. This raises the problem of the moral price of using the metaphor of “cost”: by not discussing the moral price of killing, we qualify the results of the war as qualitative, ignoring the real pain and suffering. The system of calculating costs and profits is “zero-based” – the enemy’s costs are considered profit.

Conclusions. Thus, conscious and unconscious systems of metaphors are used to understand and comprehend the surrounding reality through mental processes based on concepts and having a source and a target sphere. When studying the source spheres of metaphorical models, the regional, political, economic and cultural specificity of the discourse is taken into account. In the cognitive discourse approach, a metaphor is seen as a part of a narrative

consisting of many interconnected tests that have a common context in the form of a political situation or ideas. Most metaphorical models are based on

attempts to rationalise the costs of military action through mathematical and economic calculations, the use of metaphorical definitions and other techniques.

Bibliography:

1. Балашова С.С. Варіативність метафоричних моделей у німецькомовному політичному дискурсі. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. № 3. 2007. С. 276–280.
2. Винник О.Ю. Концептуальна метафора в сучасному англomовному дискурсі програмування. *Наукові записки*. Випуск 130. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2014. С. 85–87.
3. Лут К.А. Концептуальна метафора в економічній літературі. *Мова і культура*. Київ : Вид. Дім ДМ. Бурого, 2007. Вип.9, Том IV. С. 77–79.
4. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія/Полтава : Довкілля-К, 2011. 293 с.
5. Astrero E. Linguistic analysis of social relation in a political and religious discourse. Philippines: 2017. p. 1–5.
6. Benoit W.L. Seeing spots: a function analysis of presidential television advertisement from 1952–1996. New York : Praeger, 1999. P. 198–199.
7. Choulouraki L. Media discourse and the public sphere. *Discourse theory in European politics. Identity, policy and governance*. London: Palgrave Macmillan Ltd., 2005. P. 275–296.
8. Fauconnier G., Turner M. Rethinking Metaphor. *Cambridge Handbook of Metaphor and Thought*. Cambridge. Cambridge University Press, 2008. P. 53–66.
9. Johnson K., Lee I-Ta. Ideological Phrase Indicators for Classification of Political Discourse Framing on Twitter. Purdue : Purdue University press: 2016. P. 5–15.
10. Lakoff G. Moral politics. Chicago : The University of Chicago Press, 1990. P. 421.
11. Lakoff G. Metaphors We Live By. London : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
12. Schiffrin D. Approaches to Discourse. Oxford; Cambridge : MA, 1994. p. 10.
13. Torfing J. Discourse Theory: Achievements, Arguments, and Challenges. *Discourse Theory in European Politics: Identity, Policy and Governance*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2005. P. 1–32.
14. Wodak R., Meyer M. Methods of Critical Discourse Analysis. *Dijk T.A. van. Multidisciplinary CDA: a Plea for Diversity*. London: Sage Publications, 2001. P. 95–121.
15. Yule G. Pragmatics. Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 138.

Косович О.В. МЕТАФОРИЧНІ МОДЕЛІ В СУЧАСНОМУ ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті увага зосереджена на понятті концептуальної метафори, яка належить до когнітивно-дискурсивної парадигми, що спрямована на з'ясування того, яким чином дане мовне явище задовольняє дискурсивні та когнітивні вимоги за посередництвом внутрішньої, ментальної діяльності людської свідомості, а також використання даного явища в процесі комунікації. Розглянуто принципи когнітивного та когнітивно-дискурсивного аналізу, вивчено засадничі формули метафоричного моделювання політичних кампаній. Установлено, що політичний дискурс чинить маніпулятивний вплив на маси за допомогою спеціальних дискурсивних стратегій і тактик (навмисної апеляції до загальнолюдських цінностей і підкреслення найвигідніших аспектів життєдіяльності), а також граматики-стилістичних засобів, серед яких переважає військова метафора.

Доведено, що в основі політичної упередженості та виборі конкретних мовних засобів лежать метафоричні моделі, такі, як: війна як політика, держава – індивід, модель раціональної особистості, казка про справедливую війну, математизація ризиків, раціональна дія, експертна метафора (метафора Клаузевіца, метафора раціонального виконавця). Встановлено, що демонстрація дій як комерційних транзакцій під час метафоричного моделювання сприяє застосуванню маніпулятивних стратегій на практиці. Виокремлено базові метафоричні моделі, а також встановлено, що свідомі та несвідомі системи метафор використовуються для усвідомлення і розуміння навколишньої реальності за допомогою ментальних процесів, що будуються на базі концептів і мають сферу-джерело і сферу-мішень. Під час вивчення сфер-джерел метафоричних моделей ураховується регіональна, політична, економічна та культурна специфіка дискурсу. У рамках когнітивно-дискурсивного підходу метафору розглядають як частину наративу, що складається з безлічі пов'язаних між собою тестів, які мають загальний контекст у вигляді політичної ситуації або уявлень. Більшість метафоричних моделей будуються на спробах раціоналізувати витрати на військові дії за допомогою математичних та економічних розрахунків, вживання метафоричних дефініцій та інших прийомів.

Ключові слова: метафора, політична метафора, концептуальна метафора, метафоричне моделювання, дискурс, політичний дискурс, дискурс-стратегії.

Kraynyak O. M.

Oles-Honchar-Nationaluniversität in Dnipro

DIE GRUNDLAGEN DER BENUTZUNG VON DEN JUGENDLICHEN DES STILISTISCH DIFFERENZIIERTEN WORTBESTANDES IN DER MODERNEN DEUTSCHEN SPRACHE

This article is dedicated to the study of the reasons for the use of stylistically lower vocabulary by young people in contemporary German. Despite the presence of some works on the proposed topic, there is still no research that investigates the differential distinction between the terms “slang,” “jargon,” and “argot,” their stylistic features, and the reasons for the use of youth jargon by young people. Previous studies have examined youth vocabulary from a linguocultural perspective or have focused on its semantic and functional characteristics.

The issue of social differentiation in the lexical composition of the German language is attracting more and more attention from Germanist researchers, as social factors influence the development of every language.

Language as a social phenomenon reflects interpersonal relationships, which are represented by both common vocabulary and expressive vocabulary, including sociolects (jargon, slang, and argot).

Jargon is closer to literary language, differs from it by specific vocabulary and pronunciation, but it does not have its own phonetic and grammatical system.

Slang is emotionally charged vocabulary of a low and familiar style, common among lower social classes and certain age groups (craftsmen, school youth) and it involves departure from the norms of literary language.

Argot, unlike slang and jargon, is a “secret language,” a closed subsystem of language that contains elements of code and serves narrow social interests. Socially differentiated vocabulary is used for specific communicative reasons, reflecting particular speech preferences, and serves as an expressive or euphemistic synonym for already existing literary lexical units in the language.

Jargonisms, slang, and argotisms are characterized by metaphorical reinterpretation, and a large number of neologisms are found among the studied vocabulary.

Linguists attribute the main reasons for the emergence of youth vocabulary to the desire of young people to distance themselves from society and language norms, as well as to express their originality and creativity.

In the future, it would be useful to examine the lexicostylistic and structural features of youth vocabulary in a comparative aspect using German and Ukrainian as material.

Key words: youth vocabulary, jargon, slang, argotism, stylistic meaning, reasons for using youth vocabulary.

Problemstellung. Das Problem der sozialen Differenzierung des Wortschatzes der deutschen Sprache erregt in der Germanistik immer mehr Aufmerksamkeit, weil solche sozialen Faktoren wie z. B. Massenmedien, digitale Medien, globale Trends usw. einen Einfluss auf die Entwicklung der Jugendsprache haben. Gruppenspezifische Wortschätze sind expressive und bildhafte Synonyme zu den bereits bestehenden Wörtern der Gemeinsprache, die sich durch eine besondere Wandelbarkeit auszeichnet sind.

Die Analyse der letzten Publikationen. Der Forschung der Jugendsprache sind viele Beiträge der deutschen und vaterländischen Linguisten gewidmet, aber bis heute waren Ursachen der Benutzung von

den Jugendlichen des stilistisch differenzierten Wortbestandes nicht gründlich erlernt. Die vorliegende Untersuchung stützt sich auf Abhandlungen von Hermann Ehmann, Eva Neuland, Nils Bahlo u. a.

Das Ziel dieses Artikels besteht darin, die Gründe der Verwendung der deutschen Jugendsprache zu untersuchen, das die Lösung der folgenden Aufgaben beinhaltet: 1) die gruppenspezifische Lexik der Sondersprachen erlernen, 2) Slang, Jargon und Argot differenzieren, 3) Mittel des bildlichen Ausdrucks der Jugendsprache betrachten.

Hauptteil. Im Wortgut jeder Sprache werden eine Hauptbedeutung (denotative Bedeutung) und eine Nebenbedeutung (konnotative Bedeutung) unter-

schieden. Die denotative Bedeutung eines Wortes bezeichnet Relation einer sprachlichen Einheit zu einem Objekt oder Phänomen und charakterisiert das Objekt unabhängig von seinen charakteristischen Merkmalen. Die konnotative Bedeutung weist begleitende semantische oder stilistische Nuancen auf, bezeichnet Beziehungen zwischen dem Sprecher, dem Ausdruck und dem Gemeinten. Die meisten Wörter in der deutschen Sprache haben nur eine denotative Bedeutung.

Sprache als soziales Phänomen spiegelt den Aspekt zwischenmenschlicher Beziehungen wider, der durch den allgemein verwendeten Wortschatz und die expressive Lexik repräsentiert wird, zu dem auch soziale Dialekte (Jargons, Slangs und Argots) gehören.

Es gibt in der deutschen linguistischen Fachliteratur viele Arbeiten, in denen jede dieser lexikalischen Einheiten speziell betrachtet waren.

Jargonismus: Lexem einer Gruppen- oder Fachsprache, dessen Verwendung in der Gruppe an eine inoffizielle Situation sowie an die soziale Vertrautheit der Kommunikationspartner gebunden ist und als Zugehörigkeitsindiz gilt; meist eine Zweitbenennung für Gegenstände, die im Leben / in der Tätigkeit der sozialen Gruppe wichtig sind (*Saft* «elektrischer Strom», *abstürzen* [EDV]) [2, S. 3].

Jargons sind Abzweigungen von der Nationalsprache, die sich von ihr durch eine besondere Lexik unterscheiden. Im beträchtlichen Grade werden die allgemeinüblichen Wörter in Jargons durch eine besondere Lexik ersetzt. Das ist eigentlich die Lexik eines kleinen Kreises von Menschen, die aus irgendwelchen Gründen nach einer sprachlichen Absonderung streben. Z.B. das *Lehrerkatheder* – Olymp, *der Direktor* – Zeus, *die Schule nicht besuchen* – die Schule schwänzen [8, S. 229–230].

Thea Schippan macht in seinem Lehrwerk «Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache» deutlich, dass man Slang als eine gruppenspezifisch saloppe Ausdrucksweise bezeichnen könnte, die vor allem durch ihren expressiven Wortschatz und ihre gewollt burschikose, legere bis in derbe reichende Wortwahl gekennzeichnet ist [7, S. 237].

Im Jahre 2015 nahm Duden den Begriff in sein Fremdwörterbuch auf und erklärte ihn folgendermaßen: «der Slang – a) (oft abwertend) nachlässige, saloppe Umgangssprache; b) umgangssprachliche Ausdrucksweise bestimmter sozialer, beruflicher o. ä. Gruppen; [Fach]jargon». [4, S. 993]. Z.B: *man kann etwas nicht mehr ertragen, etwas nicht mehr sehen* – jemandem zum Halse raushängen, jemandem auf die Nüsse (die Ketten, auf den Sack) gehen, jemandem den letzten Nerv rauben; *sich verlieben* – sich vergaf-

fen, *sehr traurig* – stinksauer, *voll porno* – großartig, sehr gut.

Der Jargon der deklassierten Elemente (der Diebe, Verbrecher, Drogensüchtigen, Prostituierten usw.) wird als Argot bezeichnet. Im Duden-Deutsches Universalwörterbuch wird der Begriff «Argot» als: 1. Sondersprache der französischen Gauner und Bettler. 2. Sondersprache einer sozialen oder beruflichen Gruppe; (oft abwertend) nachlässige, saloppe Umgangssprache das Argot der Banker definiert [3, S. 185]. Z. B. für *Gefängnis* wurde Knast, Kahn, Bau benutzt; für *Droge* – Junk, Schuss, Stoff; *Zigarettenkippe* – Stöpsel, Torpedo, Talsperre verwendet.

Unter den meisten Linguisten herrscht Einigkeit, dass der Jargon näher an der Literatursprache ist, sich von der Literatursprache durch spezifisches Vokabular und die Aussprache unterscheidet und jedoch nicht über ein eigenes phonetisches und grammatikalisches System verfügt. Das ist eine expressive Lexik, die die Zugehörigkeit zu offenen sozialen und beruflichen Gruppen von Menschen bezeichnet, die durch gemeinsame Interessen, Gewohnheiten, Berufe, sozialen Status usw. vereint sind.

Der Slang ist ein emotional gefärbtes Vokabular der familiär-salopper Stilmischung, der in den sozialen Schichten und bestimmten Altersgruppen (Handwerker, Schuljugend) verbreitet ist und eine Abweichung von den Normen der Literatursprache impliziert.

Das Argot ist im Gegensatz zum Jargon und Slang eine «Geheimsprache», ein geschlossenes Sprachsystem, das Elemente eines Passworts enthält und engen gesellschaftlichen Interessen dient.

Soziale Sonderwortschätze sind expressive oder euphemistische Synonyme zu den bereits bestehenden Wörtern der Allgemeinsprache, die gewöhnlich nur in der Fachliteratur oder zu speziellen stilistischen Zwecken verwendet werden. Wegen des Eindringens der Jargons, Slangs und Argots in die allgemeine Nationalsprache werden Synonyme entstanden: *Auto* – Karre, Hobel, Blechkutsche; *Mädchen* – Schnecke, Kirsche, hübsches Ding; *Dokument* – Fetzen, Lappen.

Der Sonderwortschatz wird durch besondere Metaphorik charakterisiert, die eine Form des bildhaften Sprechens ist, bei der die Wörter in der übertragenen Bedeutung benutzt werden: *Franzose* – Froschfresser, Rotweinnase, Schneckenfresser; *ungepflegte Haare* – Dreckfedern; *Blumen* – Duftgemüse; *Küche* – Gulaschkanone; *Gänsehaut* – Entenpelle.

Die Kreativität der Jugendsprache wird auch sich in der großen Anzahl der Euphemismen und Neologismen geäußert: *Krisen-Charmeur* für Bundeskanzler; *fly* – cool; *Simp* – Person, die jemanden über-

trieben verehrt; *Geringverdiener* – meist scherzhaft verwendete Beleidigung.

Es gibt unterschiedliche Ansichten zum Verständnis der Ursachen der Entstehung der Jugendsprache. Als besonders umfassend kann die Klassifikation von Hermann Ehmann angesehen werden:

1. Der Abgrenzungs- und Protestaspekt. Eine Abgrenzungs- und Protesthaltung gegenüber den aktuell herrschenden sprachlichen und gesellschaftlichen Normen. Unter den Jugendlichen gibt es verschiedene Gruppierungen, die sich in dem äußerst differenzierten und vielgestaltigen Spektrum zwischen gesellschaftlicher Anpassung und Abkehr bewegen, und die sich darüber hinaus nicht selten ihre eigene, jeweils typische Kultur (Modegewohnheiten, Musikgeschmack) und Subsprache geschaffen haben. Z. B. *gefrustet sein* – genervt, misstrauisch, enttäuscht sein [5, S. 26; 71].

2. Der Selbstwertgefühls- und Abgrenzungsaspekt. Die Sondersprachen Jugendlicher können sowohl als Ausdruck eines kollektiven Selbstwertgefühls als auch als Instrument der Abgrenzung gegenüber Erwachsenen verstanden werden. In der heutigen Gesellschaft reduzieren sich die Kontakte zu Angehörigen anderer Altersgruppen auf ein Minimum. Junge Menschen suchen die Gemeinschaft der Gleichaltriger, weil der Kontakt mit Altersgenossen den Jugendlichen die von der Gesellschaft geforderte Identifikation mit instrumentellen Rollenerwartungen erleichtert. Man benutzt heute immer häufiger anstatt bei der Hervorhebung oder Steigerung von Adjektiven anstatt des Superlativs mit «sehr», «höchst» oder «außerordentlich» *ober/ultrakraß, fetzig, unheimlich/wahnsinnig/irre toll, (ober)affengeil, spitzenmäßig, (außer)galaktisch, gigantisch, saustark, bombig*. [5, S. 26].

3. Der Aspekt der individuellen Originalität und Kreativität. Die Akzentuierung von Originalität, Einzigartigkeit und Authentizität ist für viele junge Menschen sehr wichtig. Dieser Hang zur Authentizität spiegelt sich deutlich in ihrer Sprache wider. Nach der kindlichen Phase des «Spracherwerbs» durchleben sie eine Phase der «Sprachprofilierung». Sie nehmen die Sprache als Spiel durch Wortbedeutungswandlungen, Sinnveränderungen, witzige und unerwartete Effekte, sowie Wortspielereien und Neuprägungen wahr. Das Ergebnis sind künstlich erzeugte lexikalische Elemente mit völlig neuen Bedeutungen, die nichts mit den ursprünglichen Wörtern zu tun haben. Z.B. *gutenbergen* bedeutet zum Beispiel «abschreiben», *voll Banane* bedeutet etwas Seltsames, Sinnloses, *Yolo (You only live once)* drückt die Idee aus, dass das Leben kurz ist und in vollen Zügen gelebt werden sollte [5, S. 66–67].

4. Der Aspekt der jugendlichen Unsicherheit. In der Sprache der Jugendlichen hört man den übermäßig häufigen Gebrauch von Modalpartikeln, charakteristischen «Unsicherheitswörtern» (*so 'ne, so 'n; irgendwie/irgendwo; unheimlich; wahnsinnig etc.*), fällt der vollständige Satzabbruch (Aposiopese) mit anschließendem Neuanfang und der Satzbruch (Anakoluth) auf, bei dem nur eine Teilkonstruktion abgebrochen und durch eine neue ersetzt wird [5, S. 67–68].

5. Der affektiv-emotionale Aspekt. Im süddeutschen Sprachraum spricht man Jugendsprache vor allem deshalb, weil man es als eine «Gaudi» empfindet und das Ganze einen entsprechend «coolen Sound» ergibt. Die traditionelle, von der Erwachsenenwelt geprägte und getragene Standardsprache ist zur Verbalisierung spezifisch jugendlicher «Innenwelten» und zur Einlösung ihres drängenden Anspruchs auf «wirkliche» Verständigung nicht geeignet. Die Jugendsprache dient als Mittel zum Ausdruck von Emotionen. Es ermöglicht jungen Menschen, angesammelte Aggression nicht nur durch körperliche Handlungen, sondern auch durch den Gebrauch spezifischer Sprache, die oft mit Schimpfwörtern durchsetzt ist, zu lenken. Beispielsweise wird: *Du hast wohl'n Sprung in der Schüssel!* Mit der Bedeutung «ein bisschen verrückt sein» verwendet, um einen geistigen Zustand der Person auszudrücken, *Scheißegal* drückt Gleichgültigkeit aus [5, S. 70–71].

Die Funktionen von Jugendsprache werden laut der Jugendsprachforschung nach Nils Bahlo allgemein in:

1. Der Bekundung von Solidarität zur eigenen Gruppe.

2. Der Ausbildung der eigenen Identität.

3. Spaß und «Lifestyle».

4. Der Elaboration des Sprachgebrauchs.

5. Dem Austausch von Informationen auf Augenhöhe [1, S. 69].

Junge Menschen zeigen Solidarität gegenüber anderen sozialen Gruppen. Es geht darum, dass eine Distanz bei der Kommunikation mit den Altersgruppen entsteht. Junge Menschen setzen sich nicht immer das Ziel, Solidarität oder Andersartigkeit zum Ausdruck zu bringen. Ein Teil davon geschieht rein zufällig in der Kommunikation.

Für junge Menschen ist es von großer Bedeutung, die eigene Identität zu zeigen. Durch ihre eigene Positionierung bauen sie einen Status in der Gesellschaft auf. Der Ausgleich zwischen Normen und Werten überwiegt bei weitem ihre individuellen Bedürfnisse. Die Sexualität junger Menschen manifestiert sich auch im sprachlichen Ausdruck.

Die Jugendsprache drückt die Lebensweise der Jugend und der Gesellschaft aus. Junge Menschen distanzieren sich von der Welt der Erwachsenen, indem sie ihren Lieblingsbeschäftigungen nachgehen und sich mit Freunden unterhalten.

Elaboration als langfristige Anwendung einer Norm zur Anpassung der Sprache an moderne Bedürfnisse. Durch Sprachspiele wird die Sprache junger Menschen und ihre Fähigkeit zur richtigen Verwendung von Wörtern beim Sprechen entwickelt. Zur Sprachmodernisierung gehört auch die Fähigkeit, Alltagsgattungen und metasprachliche Zeichen kompetent zu benutzen.

Die einfachste, aber zugleich wichtigste Funktion des Jugendwortschatzes ist der Informationsaustausch mit Gleichaltrigen.

Weitere Funktionen der Jugendsprache sind:

1. Die Identitätsbildung und Distinktion. Die Jugendsprache wird von den Jugendlichen benutzt, um sich gegenüber Erwachsenen abzugrenzen und dabei Stärkung des kollektiven Selbstwertgefühls auszudrücken. Die Kinder verwenden Redensarten, die nicht zum Kontext gehören, verändern den Kontext der Schultexte spielerisch und machen sie eigenen Zwecken dienstbar. Sie verändern auch die Sprache der Erwachsenen, indem sie den Wörtern neue Bedeutungen geben und der Sprachwitz macht ihnen Spaß [6, S. 26–28].

2. Kreativität und Innovation. Jugendliche verwenden im Kontakt mit den Erwachsenen und in der Gruppe der Jugendlichen Neologismen, die gegen die Sprachnormen verstoßen. Der Themenkreis der Unterhaltung ist verschieden: Erfahrungen mit dem anderen Geschlecht, Probleme mit der Polizei, Begegnungen mit rivalisierenden Jugendgruppen, Probleme mit Erziehungspersonen und generell Selbstdarstellungen usw. Ein zentrales Merkmal der Jugendsprache ist die Innovation, wenn sich jugendliche Ausdrucksweisen weiter überregional verbreiten [6, S. 32–34].

Die psychologische Grundlage für die Entstehung von Jargons ist nach der Meinung von O. O. Selivanova das Bestreben bestimmter sozialer Gruppen nach Selbstidentifikation angesehen, das sich in dem Wunsch verwirklicht, dem Gesprächspartner mit Witz, Originalität, Neuheit und Ausdruckskraft der Sprache zu beeindrucken. Das wird auch von der Missachtung etablierter Formen des Jugendslangs bedingt. Jargons sind meist durch stilistischen abwertenden Charakter, ironisch-scherzhafte oder vulgäre

konnotative Färbung sowohl aus Positionen ihrer Träger als auch außenstehender Beobachter gekennzeichnet [9, S. 330–331].

Schlussfolgerungen. Anhand der obigen Ansichten der Ursachen und Funktionen der Jugendsprache lassen sich folgende Schlussfolgerungen ziehen:

Die meisten Linguisten sind sich einig, dass man zu den Hauptgründen der Verwendung der Jugendsprache der Selbstwertgefühls- und Abgrenzungsaspekt und Kreativität und Innovation gehört.

Die Jugendlichen verwenden auch Slang, um sich einer bestimmten sozialen Gruppe oder Gemeinschaft zugehörig zu fühlen. Dies hilft ihnen, Kontakt zu Gleichaltrigen aufzubauen und ein Gefühl der Sicherheit und Zugehörigkeit zu einer bestimmten Gruppe zu entwickeln.

Slang wird zur Kommunikation und Weitergabe von Informationen zwischen jungen Menschen verwendet, um die Schaffung eines spezifischen Codes sicherzustellen, der nur für eine bestimmte soziale Gruppe verständlich ist.

Slang ermöglicht den Ausdruck von Emotionen, Stimmungen, Eindrücken und Gefühlen mit größerer Intensität und Ausdruckskraft als die Standardsprache.

Die Verwendung von Slang macht möglich den jungen Menschen, ihre Einstellung zu verschiedenen Aspekten des Lebens in einer Form auszudrücken, die durch eine bestimmte emotionale Färbung verschleiert wird, was ihr einen subjektiveren Charakter verleiht.

Slang kann zu Manipulationszwecken verwendet werden, um die Wahrnehmung, den emotionalen Zustand, das Denken und das Verhalten anderer Menschen zu beeinflussen, aber auch um Ideen und Stereotypen zu bilden und die Anregung zu den bestimmten Handlungen zu geben.

Die Verwendung von Slang ermöglicht es den jungen Menschen, durch sprachlichen Ausdruck Kreativität, Originalität und Individualität zu zeigen, wodurch ein einzigartiger Sprachstil entsteht und persönliche Kreativität zum Ausdruck kommt.

In den weiteren sprachwissenschaftlichen Forschungen wäre es vom großen Interesse, die vergleichende Analyse der strukturellen Konturen und lexikalisch-stilistischen Besonderheiten von der Jugendsprache im Ukrainischen und Deutschen durchzuführen, weil moderne Tendenzen der philologischen Forschung in der Mehrsprachigkeit als Gegenstand von vielen linguistischen Untersuchungen ist.

Bibliography:

1. Bahlo N., Becker T., Kalkavan-Ayдын Z., Lotze N., Marx K., Schwarz C., Şimşek Y. Jugendsprache. Eine Einführung. Stuttgart. J.B. Metzler Verlag. 2019. 241 S.
2. Barz I. Poethe, Poethe H. Seiffert A. Grundlagen der Lexikologie. URL: https://static.aminer.org/pdf/PDF/000/233/453/komplexe_lexikalische_einheiten_in_text_und_lexikon.pdf (дата звернення: 29.01.2025).
3. Duden. Deutsches Universalwörterbuch: Das große Bedeutungswörterbuch. 10., vollständig überarbeitete und erweiterte Auflage. Berlin : Dudenverlag. 2033. 2160 S.
4. Duden. Fremdwörterbuch. 11., vollständig überarbeitete und aktualisierte Auflage Berlin : Dudenverlag. 2015. Bd. 5. 1136 S.
5. Ehmann H. Jugendsprache und Dialekt: Regionalismen im Sprachgebrauch von Jugendlichen. Opladen : Westdt. Verl. 1992. 252 S.
6. Neuland E. Jugendsprache im Deutschunterricht: Erscheinungsweisen im Schulalltag und Perspektiven für den Unterricht. Sprache – Kommunikation – Kultur: Soziolinguistische Beiträge. Band 11. Frankfurt am Main : Peter Lang GmbH. 2011. 390 S.
7. Schippan T. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache. Tübingen : Max Niemeyer Verlag, 1992. 306 S.
8. Білоус О.М. Порівняльна лексикологія (курс лекцій німецькою мовою): Навчальний посібник: видання 2-ге доопрацьоване та доповнене. Кіровоград : РВВ КДПУ імені Володимира Винниченка. 2013. 244 с.
9. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава : Довкілля-К. 2008. 712 с.

Крайняк О.М. ПРИЧИНИ ВЖИВАННЯ МОЛОДІЮ СТИЛІСТИЧНО ЗНИЖЕНОЇ ЛЕКСИКИ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено вивченню причин вживання молоддю стилістично заниженої лексики в сучасній німецькій мові. Попри наявність деяких праць із запропонованої теми наукових розвідок, досі немає роботи, у якій би було досліджено диференціальне розмежування термінів «сленг», «жаргон» та «арго», їх стилістичних особливостей та причин використання молоддю молодіжного жаргону. У попередніх дослідженнях молодіжна лексика розглядалася в лінгвокультурологічному аспекті або вивчалися її семантичні та функціональні особливості.

Проблема соціальної диференціації лексичного складу німецької мови привертає все більше увагу дослідників германістів, оскільки соціальні фактори впливають на розвиток кожної мови.

Мова як соціальне явище відображає аспект міжособистісних стосунків, які репрезентовано загальноновживаною лексикою та експресивною лексикою, до якої належать також соціолекти (жаргонізми, сленги та арготизми).

Жаргон більш наближений до літературної мови, відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, але не має власної фонетичної й граматичної системи.

Сленг – це емоційно забарвлена лексика низького й фамільярного стилю, поширена серед соціальних низів і певних вікових груп (ремісничої, шкільної молоді і т.п.), передбачає відхід норм літературної мови.

Арго, на відміну від жаргону та сленгу є «таємною мовою», закритою підсистемою мови, що володіє елементами пароля та обслуговує вузькі соціальні інтереси.

Соціально диференційована лексика вживається з певних комунікативних причин, відображаючи особливі мовленнєві уподобання, і є експресивним або евфемістичним синонімом до вже існуючих у мові літературних лексичних одиниць. Жаргонізми, сленги та арготизми характеризуються метафоричним переосмисленням та серед досліджуваної лексики зустрічається велика кількість неологізмів.

До основних причин виникнення молодіжної лексики мовознавці відносять прагнення молоді відмежуватися від суспільства та мовних норм і вираження власної оригінальності і креативності.

У перспективі доцільно розглянути у порівняльному аспекті лексико-стилістичні та структурні особливості молодіжної лексики на матеріалі німецької та української мов.

Ключові слова: молодіжна лексика, жаргон, сленг, арготизм, стилістичне значення, причини вживання молодіжної лексики.

Матвієнків О. С.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ АБСТРАКЦІЇ ЯК МЕХАНІЗМ ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ В АНГЛОМОВНОМУ ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ

Стаття присвячена вивченню фразеологічних абстракцій як механізму переосмислення фразеологічних одиниць в англomовному художньому тексті. Дослідженню підлягали фразеологічні одиниці, дібрані з текстів англomовних художніх творів кінця XX – початку XXI століття. У процесі дослідження схарактеризовано лінгвістичне визначення фразеологічної абстракції та виділено її основні типи. Аналізуючи перший тип абстракції були враховані не тільки абстрагування від лексичних та граматичних значень компонентів фразеологізмів, а й від прототипу фразеологізму та типового значення синтаксичної конструкції. На цій підставі виокремлено чотири рівні фразеологічної абстракції, від найвищого до низького. Найвищий рівень абстракції спостерігається у фразеологічних зрощеннях, тобто в невмотивованих зворотах. Ці звороти є повністю переосмисленими і виникли в результаті абстракції від лексичних та граматичних значень компонентів. Лексичні та граматичні значення ніби розчинилися в загальному значенні фразеологізмів. При високому рівні абстракції завжди спостерігається зв'язок між значенням фразеологічного зрощення і значенням його прототипу. Значення прототипу ніби просвічує через значення фразеологізму, в результаті чого створюється двоплановість фразеологічного значення. Середній рівень абстракції спостерігається у фразеологічних одиницях з частково переосмисленим значенням, тобто у фразеологізмах, в яких одні компоненти вживаються в буквальних значеннях, а інші – в переносних. Низький рівень абстракції властивий фразеологізмам з ускладненою семантикою, всі компоненти яких вживаються в буквальних значеннях. Без абстрагуючої діяльності мислення неможливе пізнання сутності явищ. Таким чином, чим складніше семантична структура фразеологізму, тим вище рівень фразеологічної абстракції і тим вище ступінь невмотивованості. У кожному рівні абстракції розрізняємо повну і неповну абстракції. Розглядаючи фразеологічні одиниці можемо констатувати, що для авторських зворотів характерне вживання фразеологізмів з різними рівнями фразеологічної абстракції.

Ключові слова: фразеологічна одиниця, переосмислення, художній текст, фразеологічна абстракція, рівні абстракції, фразеологічне значення.

Постановка проблеми. Останніми десятиріччями фразеологія привертає до себе увагу дослідників різних міждисциплінарних сфер: мовознавців, істориків, літераторів. Вона, як і мова взагалі, є надійною схованкою здобутків культури, звичаїв, прагнень і сподівань народу, одним із найважливіших джерел дослідження його минулого життя, вивчення його словесних естетичних цінностей. Фразеологія розробляє принципи виокремлення фразеологічних одиниць (далі – ФО), методи їх вивчення, класифікації і фразеографії – опису в словниках. ФО поряд з іншими мовними одиницями активно використовуються у мові художньої літератури, тим самим стилістично збагачуючи її, і привносять лаконічність і виразність. Більш того, ФО англійської мови відображають особливості світосприйняття і тонкощі національної культури,

що ще більше посилює зацікавленість до цієї області словникового фонду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У різноманітних комунікативних сферах сьогодення поширеним засобом вираження думки є ФО, якій також приділяється належна увага аналізу в англomовному художньому тексті (Н.Лисецька, Т.Свердан, Н.Скиба, С.Пташник, Л.Щербачук, І.Басараба, Л.Джегер, С.Гріс, Т.Герbst, А.Насісіоне, С.Фаульгабер, П.Уріг, Дж.Сінклер, А.Стефанович, В.Коллер та ін.). Утім, ґрунтовніші студії ФО свідчать про досі існуючі й нерозв'язані проблеми.

Постановка завдання. Метою статті є дослідити фразеологічні абстракції як механізм переосмислення фразеологічних одиниць в англomовному художньому тексті.

Виклад основного матеріалу. Фразеологічна абстракція полягає у відволіканні від значення

слів як компонентів фразеологізмів. Фразеологічна абстракція нерозривно пов'язана з мовним мотивуванням фразеологічного значення. Між цими категоріями існує зворотна залежність. Адже уявність певного типу мотивування фразеологічного значення свідчить про відсутність або неповноту відповідного типу фразеологічної абстракції, і навпаки – чим повніше фразеологічна абстракція, тим слабкіше мотивування відповідного типу [2, с. 217]. Виділяють такі основні типи фразеологічної абстракції: 1) абстракція від лексичних та граматичних значень компонентів ФО; 2) абстракція від вихідного значення поєднання слів, що є базою фразотворення; 3) абстракція від типового значення синтаксичної конструкції. Треба підкреслити, що для ФО характерна також ускладнена абстракція, тобто різні поєднання зазначених вище типів абстракції.

У першому типі абстракції виділяються повна і неповна абстракції. Повна абстракція виявляється тоді, коли значення ФО абстрагується одночасно від лексичних та граматичних значень компонентів, наприклад:

ФО *to throw caution to the winds* [забути про обережність, розсудливість, відкинути обережність, розсудливість] → [1, с. 946]:

*What she'd like to know at the moment is why they're eating out. Why they aren't in his room. Why he's **throwing caution to the winds**. Where he got the money* [3, р. 440].

ФО *to nip (something) in the bud* [підрізати, знищити в корені; не дати розцвісти, розгорнутися] → [1, с. 693]:

*I became thirteen. I'd been growing, in ways that were not my fault, although they seemed to annoy Father as much as if they had been. He began **to take an interest in my posture, in my speech, in my deportment generally. My clothing should be simple and plain, with white blouses and dark pleated skirts, and dark velvet dresses for church. Clothes that looked like uniforms – that looked like sailor suits, but were not. My shoulders should be straight, with no slouching. I should not sprawl, chew gum, fidget, or chatter. The values he required were those of the army: neatness, obedience, silence, and no evident sexuality. Sexuality, although it was never spoken of, was **to be nipped in the bud**. He had left me run wild for too long. It was time for me **to be taken in hand***** [3, р. 193]. У цьому прикладі використано ще дві **ФО**: *take in hand* [(smth.) взяти щось в свої руки; зайнятися чимось; 2) (smb.) взяти на себе відповідальність за когось, взятися за когось; 3) (oneself)

взяти себе в руки] *i to take an interest in* [цікавитися, захоплюватися] → [1, с. 911]:

ФО *at loose ends* [незайнятий, без діла, без роботи] → [1, с. 50]:

That May we crossed to England on the Berengaria, then returned to New York on the maiden voyage of the Queen Mary.

*Winifred came with us. Also Laura. Such a voyage would do her a lot of good, said Richard: she'd been looking pinched and weedy, she'd been **at loose ends** ever since her abrupt departure from school* [3, р. 462].

ФО *bite the bullet* [мужньо терпіти, примиритися із суворою потребою] → [1, с. 67]:

*The best that could be hoped for Laura, all things considered – she continued – was that some nice rich man would **bite the bullet** and propose to her; and march her off to the altar* [3, р. 515].

Якщо фразеологічне значення абстраговане від лексичних значень компонентів, то категоріальне значення ФО мотивоване словом, що є в її складі граматично опорним:

ФО *maid of honour* [1) фрейліна; 2) вид ватрушки; 3) амер. подруга нареченої] → [1, с. 635]:

*Taking a deep breath, I forced a cheerfulness I suddenly did not feel when I said, "I'm going to be bridesmaid, I hope. Or should I say **maid of honour**?"* [8, р. 338].

ФО *to pull up one's socks* [підтягнутися, приготуватися для удару; напружити сили] → [1, с. 780]:

*"She's turning into a hardrock." She pronounces this word in a mocking drawl, to show that it's the sort of word she herself has outgrown. "**Pull up your socks, Cordelia, or you'll flunk your year again. You know what Daddy said last time**"* [4, р. 210].

Належність наведених словосполучень до класів вербальних і субстантивних ФО обумовлена категоріальним значенням граматично опорних компонентів. Різновид цього типу абстракції виявляється у ФО, значення яких відвернуте від лексичних значень лише частини компонентів або значення одного з компонентів:

ФО *to get a chill* [простудитися, застудитися] → [1, с. 373]:

The door was opened by Patricia. She was wearing a dressing gown and had a towel wrapped round her hair.

"Excuse me," Gordon said. "I was looking for Desmond."

*"Come in," Patricia said, "although he's still at the bar library. You'll hardly see him tonight. Come in before I **get a chill**. I just washed my hair"* [6, р. 28].

ФО *to be fed up (with)* [пересититись (чимось), мати огиду (до чогось)] → [1, с. 84]:

Patricia dancing with a tall man in evening dress – a barrister, a doctor, a man in his twenties leaning into her and murmuring something into her ear. A young man with the air of having already succumbed to a series of moral compromises. They had a row. Steel had insisted on leaving the Orchid Blue and going on to the International.

“What’s wrong with here?” Patricia asked.

“I’m fed up with it.”

“Please can we stay, John? You know you can’t resist it where I say please” [6, p. 37].

Фразеологічне значення абстраговано від граматичного значення слова, що є граматично опорним в складі словосполучення, але в деякій мірі мотивовано лексичним значенням окремих компонентів. У процесі аналізу були враховані не тільки абстрагування від лексичних та граматичних значень компонентів фразеологізмів, а й від прототипу фразеологізму та типового значення синтаксичної конструкції. На цій підставі виокремлено чотири рівні фразеологічної абстракції, від найвищого до низького.

Найвищий рівень абстракції. Найвищий рівень абстракції спостерігається у фразеологічних зрощеннях, тобто в невмотивованих зворотах. Абстракція у ФО цього типу буває повною і неповною. **Повна абстракція** спостерігається, наприклад, у фразеологічних інтенсифікаторах прикметників *as the day (is long)* і *as they come* – виключно, надзвичайно, на рідкість. Ці звороти є повністю переосмисленими і виникли в результаті абстракції від лексичних та граматичних значень компонентів (*day, long, they, come*). Лексичні та граматичні значення ніби розчинилися в загальному значенні фразеологізмів.

Особливістю семантичної структури ФО, які розглядаються є абстракцією від типового значення підрядних речень, що виражається у відсутності предикативності і в постпозитивному вживанні на відміну від препозитивного вживання лексичних синонімів фразеологізмів. Повна абстракція спостерігається і у вигуківих зворотах типу *my eye!* – Так я і повірив!; *Two foot!* = Дідька з два!, Дідька лисого! та ін.

Неповна абстракція спостерігається в тих зрощеннях, у яких є всі види абстракції, крім абстракції від граматичного значення опорного компонента. Прикладом може служити ФО на кшталт: *to tickle (one) to death* [робити приємність (комусь)] → [1, с. 950]. У наведеному прикладі спостерігаємо абстракцію від лексичних значень компонентів і від значення синтаксичної конструкції – у цьому випадку від об’єктних відносин між

компонентами. Але віднесення цього звороту до дієслівних ФО граматично мотивовано наявністю в його складі граматично опорного дієслівного компонента *to tickle*. *My mother was always saying, “Donald’s great at this, Donald’s great at that,” and I just got fed-up, I guess we all did. And one day I said here comes Donald the Great, and Grandfather was tickled to death, and the name just stuck*” [8, p. 237].

Високий рівень абстракції. Якщо на найвищому рівні абстракції відсутня двоплановість фразеологічного значення внаслідок розриву зв’язку між значенням фразеологічного зрощення і значенням його прототипу, то при високому ступені абстракції мотивованих фразеологізмів такий зв’язок завжди спостерігається і про омонімію говорити не доводиться. Значення прототипу ніби просвічує через значення фразеологізму, в результаті чого створюється двоплановість фразеологічного значення. Такий імпліцитний зв’язок значень можна назвати поліфразосемією. Поліфразосемія послаблює фразеологічну абстракцію, але не знищує її. У цьому виді абстракції, так само як і в попередньому, слід розрізняти повну і неповну абстракцію. **Повна абстракція.** Прикладом ФО з повною абстракцією високого ступеня можуть служити звороти *to break the silence* [порушити мовчання] → [1, с. 159] та *to lead the way* [йти попереду, вести за собою, стояти на чолі, очолювати] → [1, с. 596]:

Taking a deep breath, I broke the silence when I said, “Muffie told me she keeps running into you these days, and that you always have a beautiful girl with you. Is there anybody special yet?” [8, p. 260]. У цьому контексті вжито ще дві ФО: *to take a breath* [вдихнути; зітхнути] → [1, с. 909] і *to run into (one, something)* [випадково зустріти] → [1, с. 829].

I am so tired. Even the word sleep is a lure, a seduction. I lead the way out into the hall, and suddenly I recollect what it was I loved about this night when I was little [7, p. 33]. У цих ФО спостерігаємо абстракцію від лексичних та граматичних значень компонентів, від значення прототипу і від типового значення синтаксичної конструкції.

Неповна абстракція властива мотивованим ФО, для яких характерні всі зазначені види абстракції, окрім абстракції від дієслівності, предметності, ознаковості, тобто від граматично опорних компонентів. Такими опорними словами можуть бути дієслова *to go for a walk* [прогулятися, пройтися] → [1, с. 416]: *I nap a bit. She’s gone for so long that I’m starting to consider going for a walk* [7, p. 87], або *to waste one’s time* [марно, недоцільно витрачати час, марнувати, втрачати час, не робити нічого, = байдики бити] → [1, с. 993]:

*Denis didn't talk much any more because there had been too many years and their dialogue had long ago settled into gloves that allowed no deviating or improvising. Yet there was no one else for her mother to confide in, and as she listened while they skirted dripping woods and breathed in wet leaf mould Olivia felt her growing admiration for this small, brisk woman. She had once seemed vulnerable and even pathetic but now she had acquired a stature all of her own. Her independence, **late in the days**, was a prize.*

*"Do you think I've **wasted my time**?" Maddie asked her once. Like the question about whether she **had made a mess of everything**, it came out with eager anxiety. Maddie had never asked such things before, never even hinted at them [9, p. 474].*

У цих фрагментах контекстуально використано ще дві ФО: *late in the day* [(трохи або занадто) пізно] → [1, с. 588] і *to make a mess of something* [наплутати, зіпсувати щось, зчинити безладдя] → [1, с. 640].

Середній рівень абстракції. Середній рівень абстракції спостерігається в ФО з частково переосмисленим значенням, тобто у фразеологізмах, в яких одні компоненти вживаються в буквальному значенні, а інші – в переносних. Слід розрізняти кілька типів цієї абстракції. Вони розташовані в порядку спадання абстракції.

Однолітеральні ФО, в яких один компонент вживається в буквальному значенні, а інші є невмотивованими. Це означає, що невмотивований і зв'язок компонентів з буквальною значеннями з іншими компонентами фразеологізмів: *to keep one's eyes peeled* [бути обачним, спостережливим; дивитися пильно, пильнувати; дивитися в обидва; бути наготові; швидко реагувати на щось] → [1, с. 570]:

*Holding me away from him, he smiled, his black eyes dancing, and then almost immediately his expression turned serious. "When you get down there **keep your eyes peeled** and stay on the perimeters of the village. That way you can get back here quickly, should it be necessary" [8, p. 9].*

Можлива абстракція від числівників: **ФО** *two by two* [по двоє; парами] → [1, с. 973]. У подібних зворотах спостерігається відхід від лічильної визначеності числівників. Підтвердженням цього є можливість заміни числівника іншими числівниками: *The women and the children have all been allowed off, but he is not a woman or a child. Everyone left on the plane is a man.*

*They have been spaced, **two by two**, with an empty seat between each other [4, p. 389].*

Низький рівень абстракції властивий фразеологізмам з ускладненою семантикою, всі компо-

ненти яких вживаються в буквальному значенні. Цей вид абстракції спостерігається, наприклад, в зворотах типу *brown paper*, *short story* і т.д. Структура абстракції в подібних зворотах з непереосмисленим значенням значно менш складна, ніж у попередніх трьох типах. Без абстрагуючої діяльності мислення неможливе пізнання сутності явищ. Таким чином, чим складніше семантична структура фразеологізму, тим вище рівень фразеологічної абстракції і тим вище ступінь невмотивованості. Для прикладу:

ФО *to cut one's teeth* [1) прорізуватися (про зуби); 2) перен. набуття життєвого досвіду; стати розсудливим] → [1, с. 255]:

"But would you work there?"

"Sure as hell I would."

*"But you've got your dream job on the magazine. You always wanted to be a gossip columnist – after all you **cut your teeth** on gossip in the family" [8, p. 354].*

ФО *to take the chip off one's shoulder* [перестати поводитись визивно, задирливо] → [1, с. 924]:

*Dodi turned to Jack. "She's right, you know, you shouldn't **be giving up** just because you think someone's got the better of you. If this Rupert bloke was murdered, then it's **up to you** to set the record straight, Jack, **to make sure** some justice is done ..." "Justice!" Jack burst out. "What the fucking hell has justice to do with it? When was anything ever just?"*

*"Oh **take the chip off**, for God's sake!" Sarah snapped [5, p. 371].* У цьому контексті ще три **ФО**: *to give (one, something) up* [забути (когось, щось); розірвати стосунки (з кимсь, чимсь); припинити робити (щось)] → [1, с. 407]; *to be up to one* [бути вимушеним щось зробити; бути обов'язковим для когось; не мати іншого виходу] → [1, с. 128]; *to make sure* [1) постаратися забезпечити, вжити заходів; домагатися; 2) (тж. з of) упевнитися, переконатися, з'ясувати, точно встановити, перевірити] → [1, с. 656].

Такі протилежні тенденції, як у всіх наведених прикладах, у розвитку абстракції є однією з фразеологічних антиномій.

Висновки. Перші три рівні абстракції властиві ФО, значення яких засноване на вторинній абстракції, тобто на абстракції від абстракції прототипів фразеологізмів, і тісно пов'язане з характером переосмислення. Це пояснюється тим, що вони є словесними комплексами з повністю або частково переосмисленими значеннями. Фразеологічна абстракція за своєю структурою значно складніша, ніж абстракція лексична. Вивчення фразеологічної абстракції перебуває в початковій стадії, і подальші дослідження у цій області потребують вивчення.

Список літератури:

1. Баранцев К. Т. Англо-український фразеологічний словник. К. : Знання, 2005. 1056 с.
2. Бехта І., Матвієнків О. Фразеологічний модус англомовного художнього дискурсу: монографія. Львів-Рівне : Волин. обереги, 2022. 304 с.
3. Atwood M. Cat's Eye. London : Virago Press, 1990. 421 p.
4. Atwood M. The Blind Assassin. London : Virago Press, 2001. 641 p.
5. Barrett M. The Dream Catcher. London : Warner Books, 2002. 440 p.
6. McNamee E. The Blue Tango. London : Faber and Faber Limited, 2002. 265 p.
7. Niffenegger A. The Time Traveler's Wife. London : Vintage, 2005. 518 p.
8. Taylor Bradford B. Where You Belong. London : Harper Collins Publishers, 2000. 472 p.
9. Thomas R. The Potter's House. – London : Arrow Books, 2002. – 486 p.

Matviiienkiv O. S. PHRASEOLOGICAL ABSTRACTIONS AS A MECHANISM OF REINTERPRETATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN ENGLISH LITERARY TEXT

The article is devoted to the study of phraseological abstractions as a mechanism of reinterpretation of phraseological units in English literary texts. The research is focused on phraseological units selected from the texts of English literary works of the late 20th and early 21st centuries. In the process of research, the linguistic definition of phraseological abstraction was characterized and its main types were identified. When analyzing the first type of abstraction, not only abstractions from the lexical and grammatical meanings of the components of phraseological units were taken into account, but also from the prototype of the phraseological unit and the typical meaning of the syntactic construction. On this basis, four levels of phraseological abstraction are distinguished, from the highest to the lowest. The highest level of abstraction is observed in phraseological fusions, that is, in unmotivated phrases. These phrases are completely reinterpreted and arose as a result of abstraction from the lexical and grammatical meanings of the components. Lexical and grammatical meanings seem to have dissolved in the general meaning of phraseological units. At a high level of abstraction, there is always a connection between the meaning of a phraseological unit and the meaning of its prototype. The meaning of the prototype seems to shine through the meaning of the phraseological unit, because of which a duality of the phraseological meaning is created. The medium level of abstraction is observed in phraseological units with partially reinterpreted meaning, that is, in phraseological units in which some components are used in literal meanings and others in figurative ones. A low level of abstraction is characteristic of phraseological units with complicated semantics, all components of which are used in literal meanings. Without the abstract activity of thinking, it is impossible to know the essence of phenomena. Thus, the more complex the semantic structure of a phraseological unit, the higher the level of phraseological abstraction and the higher the degree of unmotivatedness. At each level of abstraction, we distinguish between complete and incomplete abstraction. Considering phraseological units, we can state that the use of phraseological units with different levels of phraseological abstraction is characteristic of phraseological units selected from the English literary texts.

Key words: *phraseological unit, reinterpretation, literary text, phraseological abstraction, levels of abstraction, phraseological meaning.*

Мельник Н. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Карпенко Г. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Турчин О. В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

СПОСОБИ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У СТУДЕНТІВ НЕМОВНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ

У статті розглянуто роль мотивації у процесі вивчення англійської мови. Досліджено проблему підвищення мотивації у студентів немовних факультетів. Акцентовано на способах підвищення мотивації вивчення англійської мови. Автори описують поняття мотивації та її роль у вивченні англійської мови у студентів немовних факультетів. У статті запропоновано власну методику шляхів підвищення мотивації, що була апробована на практиці.

У статті зазначено, що серед причин низького рівня знань англійської мови у студентів немовних факультетів є недостатня мотивація до її вивчення. Мотивацію визначено як систему спонукань, спрямованих на більш глибоке вивчення даної дисципліни (у нашому випадку – англійської мови), на вдосконалення вмінь і навичок, необхідних для ефективного засвоєння мовного матеріалу та адекватного його використання в процесі навчання іншомовного спілкування. Автори вказують, що мотивація є одним із ключових факторів успішного навчання. Ефективність мотивації залежить від особистості педагога, його вміння встановлювати контакт зі студентами, та використовувати різноманітні мотиваційні прийоми. При цьому слід враховувати індивідуальні особливості студентів, їхні інтереси, потреби.

Вказано, що на мотивацію студентів до вивчення англійської мови впливає багато чинників. Передусім, студент має чітко усвідомлювати, навіщо йому потрібні ці знання: для отримання гарної оцінки, спілкування з носіями мови, перегляду фільмів в оригіналі чи читання книг англійською. Важливим аспектом є впевненість у власних силах і розуміння, що вивчити мову можливо, а прогрес реально досяжний. Коли студент відчуває успіхи, це спонукає його рухатися далі, удосконалюючи свої навички. Мотивація часто залежить і від особистих цілей: бажання вільно спілкуватися англійською, плани на навчання, стажування чи роботу за кордоном.

Серед способів підвищення мотивації до вивчення англійської мови у студентів немовних факультетів вказано формування позитивної атмосфери в аудиторії, чіткість у поясненні завдань, зазначенні їхньої практичної користі, заохочення за успіхи, вибір цікавих тем є ключовим для залучення студентів до навчання, заохочення студентів до самостійної діяльності, організація зустрічей з носіями мови.

Ключові слова: мотивація, вивчення англійської мови, іноземна мова, студенти немовних факультетів, викладач університету.

Постановка проблеми. У сучасному світі важко уявити розвиток тих чи інших галузей без англійської мови, яку широко використовують у різних сферах. Ця іноземна мова потрібна не лише для подорожей, але для здобуття освіти, покращення кваліфікації, удосконалення набутих знань чи отримання нового досвіду, налагодження комунікації, зв'язків з партнерами за кордоном тощо. Необхідна складова будь-якого навчаль-

ного процесу – мотивація. Без неї може пропасти інтерес до навчання, виникнути неуспішність, розчарування тощо. Щоб досягти поставлених цілей та стати успішним, а відтак і реалізуватися, потрібно знати, як підвищити мотивацію.

Як зазначає Г. Волошина [2], зараз в Україні фахівці беруть активну участь у міжнародних проєктах, конференціях, симпозіумах та зустрічах для обміну досвідом. Відтак виникає нагальна

потреба у практичному володінні іноземною мовою. Це необхідно для ефективного професійного спілкування із колегами за кордоном. Проте низький рівень мовної підготовки фахівців у різних галузях стає серйозною перешкодою для вирішення спільних завдань. Сформувався запит на підготовку кваліфікованих спеціалістів, які володіли б практичними навичками іншомовного професійного спілкування та могли ефективно взаємодіяти й співпрацювати з міжнародними партнерами. Погоджуємося з твердженням про те, що рівень знань іноземної мови у частини випускників вищих немовних навчальних закладів є незадовільним. Вважаємо, що серед причин цього є недостатня мотивація студентів до вивчення іноземної мови, зокрема, англійської. Їм не вистачає усвідомлення значущості не лише професійного іншомовного матеріалу, а й вивчення англійської мови загалом. Багато студентів досі не розуміють, чому їм важливо на високому рівні знати англійську.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Шляхи підвищення мотивації до вивчення іноземної мови у школярів молодшої школи розглядали В. Маркова, Н. Варченко, О. Пшеницена. Підвищення мотивації в учнів середньої школи досліджено у розвідках Н. Лешньової, А. Сахарової, Д. Семенової та інших. В опиті Л. Довгань, О. Гринчишина, В. Киянки, Н. Тимошук – питання підвищення та формування мотивації у студентів.

Питання вивчення англійської мови у студентів немовних спеціальностей досліджували Б. Гарвіл, Н. Нетікшене, Л. Фіоріто, з українських – Л. Голубнича, З. Діденко, О. Канюк, Т. Книш, О. Кравець. Шляхи підвищення мотивації під час вивчення англійської мови вивчали Н. Арістова, Н. Єрмеєва, Т. Гончаренко, О. Міненко, О. Крічкер, О. Стечишина та ін.

Як вказує О. Канюк, особливості організації навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей насамперед базуються на гуманістичному підході, зокрема орієнтацією на студента. Такий кут зору спрямований на розвиток цільових компетенцій, активне залучення студентів до навчання та підтримку їхньої мотивації. Використання інноваційних технологій допомагає розвивати аналітичне й логічне мислення, підвищує самостійність студентів і сприяє глибшому засвоєнню знань, що позитивно впливає на рівень їхньої компетентності [6, с. 121].

Новизна роботи. У статті ми пропонуємо дослідити способи підвищення мотивації вивчення англійської мови у студентів немовних

факультетів крізь призму власного досвіду, що є науковою новизною статті.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити способи підвищення мотивації до вивчення англійської мови у студентів немовних факультетів.

Виклад основного матеріалу. Мотивація, за визначенням із Українського педагогічного словника, – це сукупність мотивів (стимулів), що спонукає індивіда до певної діяльності чи поведінки [3, с. 217].

Т. Рідель визначає мотивацію до вивчення іноземної мови як організацію навчальної діяльності, яка спрямована на більш глибоке вивчення мови, її вдосконалення і прагнення розвивати потреби пізнання іноземної мови [7, с. 449]. О. Малінка дає таке визначення: це система спонукань, яку направляють на більш глибоке вивчення цієї дисципліни (у нашому випадку – англійської мови), на вдосконалення умінь і навичок, які потрібні для ефективного засвоєння мовного матеріалу й адекватного його використання у процесі комунікації [4, с. 115].

Мотивація важлива на всіх етапах заняття, на що звертають увагу багато вчених. Зокрема, О. Яцишин виділяє три блоки мотивації: початковий, заключний та проміжний [8, с. 310]. Впродовж заняття діє блок мотиваційної підтримки. На початку використовують основний мотив або мотиваційну композицію, з якими логічно пов'язані цілі заняття. Наприкінці – мотиваційний міст до наступного заняття, це оперативна й перспективна мотивація. Відтак мотивація стає наскрізним елементом заняття.

І. Красногорова [5], провівши експерименти, довела, що якісні та кількісні характеристики структури мотиваційного синдрому навчання, а також його загальна інтенсивність, відповідно до виділених критеріїв преферативності, мають відповідати таким умовам:

1. До складу мотиваційного синдрому мають входити такі мотиви, як професійне досягнення, пізнавальні інтереси та комунікація.

2. Частка професійно-орієнтованих мотивів у загальній структурі мотивації до вивчення іноземної мови має бути щонайменше 50 %, комунікативних мотивів – 20 %, пізнавальних – також 20 %. При цьому рівень мотивів, пов'язаних з уникненням негативного досвіду, не повинен перевищувати 10 %.

Ефективна навчальна діяльність, що супроводжується позитивними емоційними переживаннями, можлива за умов виконання не менше трьох із зазначених критеріїв. Дослідження також

продемонструвало, що успішність навчання безпосередньо залежить від емоційного стану студентів під час заняття.

Ефективність мотивації залежить від особистості педагога, його вміння встановлювати контакт зі студентами, та використовувати різноманітні мотиваційні прийоми. При цьому слід враховувати індивідуальні особливості студентів, їхні інтереси, потреби. Тож роль викладача полягає у врахуванні індивідуальних мотивів, значущих для кожного студента, а також у стимулюванні пізнавального й комунікативного інтересу, які сприяють прагненню отримувати знання та ділитися ними з іншими.

На думку О. Канюк, «найголовнішим завданням викладача англійської для студентів немовних спеціальностей є розуміння цілей та очікувань учнів, знання яких допоможе в розробленні найефективнішого навчального плану для подолання труднощів та досягнення бажаного результату» [6, с. 118].

З практичного досвіду зазначимо, що на мотивацію студентів впливають низка факторів. Так, студент повинен розуміти, задля чого йому потрібно вивчати англійську мову – чи для позитивної оцінки, чи для спілкування з носіями мови, перегляду фільмів або прочитання текстів мовою оригіналу.

Також повинне бути присутнє відчуття того, що студент може вивчити мову й постійно удосконалює своє вміння. Цьому допомагає відчуття впевненості у собі. Відтак студент хоче продовжувати навчання, адже досягає успіхів.

Впливає на мотивацію вивчення англійської мови заохочення оточуючих до цього процесу. Особливо це буде проявлятися у середовищі, де вивчення англійської є цінністю.

Наступні пункти – прагнення вільно спілкуватися, захоплення культурою Великої Британії; бажання поїхати туди на навчання, стажування, роботу; насолода від процесу навчання – такі студенти, яким подобається здобувати знання, є. Відтак їм варто рекомендувати

Для досягнення високих результатів у підвищенні мотивації студентів немовних спеціальностей слід зрозуміти причини відсутності мотивації. Серед таких причин можна назвати:

- відсутність інтересу до вивчення мови та мети – коли цілі не чіткі або тема здається нецікавою, важко знайти натхнення для навчання;
- страх невдачі – студенту може здатися, що обраний курс занадто складний, а звідси сумнів, що він його складе успішно;

– брак підтримки. Відсутність віри та схвалення з боку близьких може сильно вплинути на бажання рухатися вперед. У таких випадках потрібна сильна внутрішня мотивація;

– нестача часу для ґрунтовної підготовки до занять;

– нереалістичні очікування – студент вважав, що предмет легкий для вивчення; або ж для студента складна теоретична частина чи важко даються практичні заняття;

– стрес і втома – ситуація, яка існує в теперішніх умовах в Україні – через постійні напругу і стреси важко готуватися до занять, знижується увага, здатність до запам'ятовування.

Ми погоджуємося з твердженням про те, що викладач впливає на мотивацію студентів вивчати англійську мову. Йому слід дотримуватися толерантності та проявляти чутливість до аудиторії; поводитися природно, не створюючи зайвого бар'єру між собою та групою; ставати прикладом для студентів, демонструючи відданість справі та власну мотивацію.

Викладачу слід слідкувати за атмосферою в аудиторії, зокрема додавати елементи гумору; забезпечувати спокійне, доброзичливе та безпечне середовище для навчання. Серед завдань педагога – пояснювати інструкції до завдань чітко та зрозуміло; вказувати мету кожного завдання та пояснювати його практичну користь; сприймати кожного учня як унікальну особистість, як рівного собі співрозмовника.

Викладач має надавати позитивний зворотний зв'язок і хвалити за успіхи; допомагати учням відчувати власні досягнення; приймати помилки як природну частину навчального процесу.

Без цікавих тем й заняття будуть нецікавими, тож ще одне завдання викладача – підбирати їх відповідно до інтересів студентів; надавати можливість вибору матеріалів і способів навчання; використовувати інтереси студентів як джерело натхнення, а не акцентувати увагу на тестах чи оцінках; створювати завдання у вигляді викликів, які активують залученість.

Ми вже згадували про суб'єктність студента. Відтак викладач повинен заохочувати запитання, висловлення власних думок та активну участь студентів; поділяти зі студентами відповідальність за організацію процесу навчання; робити завдання цікавими та актуальними, пов'язаними з реальним життям (так забезпечується зв'язок з реальністю). Студентів слід заохочувати до постановки власних цілей і роботи над їхніми досягненням. Також – аналізувати

потреби та цілі студентів, щоб краще врахувати їхні інтереси.

Підвищенню мотивації до вивчення англійської мови сприяють ознайомлення з культурою країн, де побуває англійська мова; організація зустрічей з носіями мови; допомога у знайденні друзів для спілкування через листування чи обмін повідомленнями.

Зазначимо також, що активних студентів, які люблять говорити, можна залучати до роботи в групах для підвищення ефективності. А демотивованих доцільно підтримувати похвалою, що допоможе підвищити їхню зацікавленість.

Викладачам університетів складно переконати студента у важливості вивчення англійської мови, якщо він не має жодного інтересу до цього предмета. Відтак цей процес двосторонній. Англійська мова не повинна залишатися лише частиною загальноосвітніх дисциплін, а має стати важливим елементом професійної підготовки. Тому викладачі спеціальних дисциплін і викладачі іноземної мови повинні працювати разом, сприяючи підвищенню мотивації студентів до вивчення мови.

Сучасні інформаційні технології надають широкі можливості для доступу до різноманітних джерел інформації. Вони також сприяють формуванню у студентів бажання самостійно шукати, аналізувати, засвоювати та використовувати нові знання. Це стає однією з ключових складових сучасного навчального процесу у вищих навчальних закладах.

Спостереження та результати опитувань, які ми проводили серед студентів немовних спеціальностей, свідчать, що застосування інтернет-джерел значно підвищує рівень мотивації та викликає більший інтерес до вивчення англійської мови. Інноваційні інформаційні технології, що використовуються у навчальному процесі, сприяють його інтенсифікації, підвищенню загальної ефективності навчання, а також стимулюють зацікавленість студентів. Вони активізують навчальну діяльність, відкривають нові можливості для індивідуального навчання, забезпечують контроль за виконанням завдань різних типів і створюють умови для практичного застосування набутих знань та навичок. Такі підходи суттєво посилюють мотивацію до вивчення мови й забезпечують високу наочність навчального процесу.

Використання мультимедійних засобів для створення презентацій фрагментів занять допомагає активізувати освітній процес, підвищує зацікавленість студентів, формує у них комплексне розуміння етапів роботи з граматичним і лексичним матеріалом, текстами, а також сприяє кра-

щому сприйняттю й засвоєнню матеріалу під час практичних занять.

На думку Н. Арістової, для підвищення пізнавального інтересу та мотивації студентів до вивчення іноземної мови викладачам слід акцентувати увагу на тому, що вивчення іноземної мови є важливою складовою загальноосвітнього процесу. Воно допомагає розширити кругозір студентів, відкриває доступ до нових знань, сприяє гармонійному розвитку багатогранної та освіченої особистості. Крім того, вивчення мови розвиває мислення й формує навички самостійного пошуку інформації в іншомовних джерелах, що стосуються професійної сфери. Уміння аналізувати та опрацьовувати таку інформацію сприяє формуванню навичок роботи з науковою літературою. Це є важливим чинником для усвідомлення значущості іноземної мови в сучасному світі, а також для подальшого вдосконалення професійних і мовних компетенцій. Завдяки цьому зовнішня мотивація поступово переростає у внутрішню, стимулюючи студентів до активного засвоєння знань. Останніми роками багато науковців, які працюють у сфері методики викладання та впровадження інноваційних технологій, зосереджують увагу на питаннях використання можливостей глобальної інформаційної мережі [1, с. 225].

Вагомим чинником, який мотивує до вивчення іноземної мови, є перспектива продовження освіти в одному з університетів Європи. Також значну роль відіграє можливість працевлаштування за кордоном або в міжнародних компаніях, які працюють в Україні. Ще одним важливим аспектом мотивації є спілкування у всесвітній мережі Інтернет. Така взаємодія допомагає студентам удосконалювати навички розмовної мови, відкривати для себе життя й інтереси молоді з різних країн, що, у свою чергу, стимулює подальше вивчення іноземної мови.

Висновки. Мотивація – це один із ключових факторів успішного навчання. Мотивація до вивчення англійської мови передбачає спонукання до глибокого вивчення мови, вдосконалення умінь і навичок, які потрібні для ефективного засвоєння мовного матеріалу і його використання у процесі комунікації. Забезпечення мотивації студентів є складним завданням, яке вимагає від педагога глибокого розуміння психологічних особливостей студентів та вміння використовувати різноманітні мотиваційні прийоми. Толерантність і чутливість до студентів, відсутність бар'єрів у спілкуванні, мотивація викладача працювати і досліджувати, формування позитивної атмосфери в аудиторії, чіткість і зрозумілість у поясненні завдань, під-

креслення практичної значущості матеріалу, ставлення до студента як до рівноправного співрозмовника, вибір цікавих тем, заохочення студентів до самостійності, спільна зі студентами організація навчального процесу – всі ці перелічені чинники позитивно впливають на формування мотивації. Активних студентів, які люблять говорити, варто залучати до групової роботи, що дозволяє краще використовувати їхні навички. А для під-

вищення мотивації менш активних студентів слід застосовувати методи підтримки й похвали, що допомагає зацікавити їх у навчанні.

Подальші наукові дослідження вбачаємо у пошуках та вдосконалення мотиваційних прийомів, визначення ролі змагання у мотивації до вивчення англійської мови, розробки завдань, програм, спрямованих на розвиток мотивації у студентів, та анкет для діагностики.

Список літератури:

1. Арістова Н.О. Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів: монографія. К. : ТОВ «ГЛПФМЕДІЯ», 2015. 240 с.
2. Волошина Г.Г. Шляхи підвищення мотивації у навчанні іноземним мовам студентів немовних вищих навчальних закладів. *Іноземні мови*. 2014. С. 74–78.
3. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
4. Малінка О.О. Особливості формування мотивації до вивчення іноземних мов студентами нелінгвістичних освітніх закладів. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. 2009. Вип. 26. С. 115–118.
5. Красногорова І.Б. Формування мотивів учіння студентів у процесі викладання англійської мови : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Київ, 1999. 20 с.
6. О.Канюк. Особливості викладання англійської мови для студентів немовних спеціальностей. *Український педагогічний журнал*. 2020. № 2. С. 117–122.
7. Рідель Т.М. Шляхи підвищення мотивації при вивченні англійської мови студентами СНАУ. *Молодий вчений*. 2017. № 12. С. 448–453.
8. Яцишин О.М. Визначення оптимальної структури мотиваційного синдрому вивчення англійської мови студентами економічних спеціальностей. *Мова. Культура. Бізнес*. 2003. Вип. 1. С. 308–316.
9. Gary N. Chambers. *Motivating language learners languages in practice*; 12. Multilingual Waters, 1999.
10. Ten commandments for motivating language learners: results of an empirical study by Z. Dornyei and K. Csizer, *Language Teaching Research*, Hodder Arnold, 1998.

Melnyk N. M., Karpenko H. M., Turchyn O. V. WAYS TO INCREASE MOTIVATION TO LEARN ENGLISH IN STUDENTS OF NON-LINGUISTIC FACULTIES

The article considers the role of motivation in the process of learning English. The problem of increasing motivation in students of non-linguistic faculties is investigated. The ways to increase motivation for learning English are emphasized. The authors describe the concept of motivation and its role in learning English in students of non-linguistic faculties. The article proposes its own methodology for ways to increase motivation, which has been tested in practice.

The article indicates that among the reasons for the low level of English knowledge in students of non-linguistic faculties is insufficient motivation to study it. Motivation is defined as a system of incentives aimed at a deeper study of a given discipline (in our case it is English), at improving the skills and abilities necessary for effective assimilation of language material and its adequate use in the process of learning foreign language communication. The authors indicate that motivation is one of the key factors in successful learning. The effectiveness of motivation depends on the teacher's personality, his/her ability to establish contact with students, and use various motivational techniques. In this case, the individual characteristics of students, their interests and needs should be taken into consideration. It is indicated that many factors influence students' motivation to learn English. First of all, the student must clearly understand why he/she needs this knowledge: to get a good grade, communicate with native speakers, watch films in the original or read books in English. An important aspect is self-confidence and the understanding that learning a language is possible and progress is really achievable. When a student feels successful, this encourages him to move on, improving his/her skills. Motivation often also depends on personal goals: the desire to communicate fluently in English, plans for studying, internships or work abroad.

Among the ways to increase motivation to study English in students of non-linguistic faculties, the following are indicated: creating a positive atmosphere in the classroom, clarity in explaining tasks, indicating their practical benefits, encouraging success, choosing interesting topics is key to attracting students to study, encouraging students for independent activity, and organizing meetings with native speakers.

Key words: motivation, learning English, a foreign language, students of non-linguistic faculties, university teacher.

Ніконова В. Г.

Національна академія Служби безпеки України

ЛІНГВОКУЛЬТУРНІ ПАРАМЕТРИ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ В АНГЛІЙСЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Статтю присвячено визначенню лінгвокультурних параметрів військової лексики в англійському медіадискурсі з позицій семантики фахової мови військової сфери та її комунікативно-прагматичного потенціалу. Основна увага у статті приділяється аналізу семантичних і комунікативно-прагматичних характеристик військової лексики, які здійснюють вплив на формування громадської думки.

У статті встановлюється зумовленість семантики військової лексики історичними, соціальними і культурними факторами, розглядається еволюція військової лексики під впливом історичних подій, соціального та культурного контекстів, зокрема особливостей її використання у різних функціональних стилях. Відзначено роль метафоризації військової лексики, насамперед мілітарних метафор, у створенні ідеологічних та емоційних впливів на колективну свідомість суспільства через медіа під час військових конфліктів. Окрему увагу приділено аналізу стилістичних різновидів військової лексики – військової термінології, військового сленгу, мілітарних метафор, евфемізмів – та їх ролі в різних соціокультурних контекстах.

У статті проаналізовано функціонування військової лексики в англійському медіадискурсі не лише для опису реальності, а і як маніпулятивного інструменту у різних сферах суспільного життя. У сучасному глобалізованому інформаційному просторі мова ЗМІ виконує не лише комунікативно-інформаційну функцію, а й відображає політичні, соціальні і культурні тенденції суспільства. В умовах військових конфліктів військова лексика виконує функції інформування, маніпулятивного переконання, формування ідеологічних настанов.

Результати дослідження засвідчують те, що військова лексика є багатозначним і поліфункціональним інструментом комунікації, який не лише формує сприйняття сучасних військових конфліктів у суспільстві, а й відображає реальність у всіх її виявах.

Ключові слова: семантики фахової мови військової сфери, комунікативно-прагматичний потенціал, військова термінологія, мілітарна метафора, соціально-історичний контекст, культурний контекст.

Постановка проблеми. Медіадискурс у сучасному глобалізованому світі не тільки виконує комунікативно-інформаційну функцію, а й відіграє важливу роль у формуванні громадської думки, відображенні політичних, економічних, культурних тенденцій сучасного соціуму. У період загострення міжнародних відносин через військові конфлікти і повномасштабні вторгнення зростає роль мови як інструмента, що відображає, формує та виражає культурні, політичні та соціальні аспекти суспільного життя. Аналіз функціонування в медіадискурсі лексики, пов'язаної з військовою тематикою, постає актуальним не лише у дослідженні мовної репрезентації військових подій, а й у виявленні важливих лінгвокультурних параметрів, що характеризують національні і соціальні особливості носіїв мови, їхні ціннісні орієнтири і світогляд.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значна кількість сучасних досліджень англій-

ського медіадискурсу [11; 13; 15; 16; 17] і застосування мовних засобів у ньому для вираження актуальних настроїв суспільства в різних сферах діяльності – політиці, економіці, культурі [8; 9; 10; 14; 18; 19; 24] – засвідчує важливість міждисциплінарного підходу до аналізу військової лексики, враховуючи як лінгвістичні, так і соціокультурні аспекти її функціонування в англійському медіадискурсі. Дослідники зосереджуються на широкому спектрі тем. Активно розробляються наукові підходи до аналізу медіадискурсу: когнітивний [15] – для розуміння психологічних механізмів мовного впливу, семіотико-прагматичний [11] – для визначення стратегій, які політики використовують у комунікації з аудиторією, та ін. Загальні проблеми функцій мови в контексті війни та конфлікту [17], ролі медіа у формуванні суспільних ідей та ідеологій через мовні структури [13] розглядаються крізь призму вербальних засобів, які характеризують мовлення політикуму, зокрема,

військової лексики та фразеології, що використовується у сучасній англійській мові для формування маніпулятивних стратегій військової пропаганди [14], стилістичних фігур і риторичних прийомів [9] або мовних табу, соціокультурна функція яких пов'язана з цензурою та соціальним нормами політичної риторики в контексті уникання прямих висловлювань [8]. Особливу увагу науковців привертає активна метафоризація мови ЗМІ, яка досліджується як у теоретичному, так і методологічному аспектах, зокрема, розроблено методологію корпусного аналізу метафор у політичному і медійному дискурсі, що дозволяє вивчати, яким чином метафори створюють і підтримують ідеологічні структури [10]; проаналізовано роль метафори як інструменту маніпуляції у медіадискурсі [1; 6; 18; 26]; простежено появу нових метафор у мові ЗМІ [25], зокрема, антиіммігрантських метафор у США, які формують негативний образ мігрантів, посилюючи дискримінаційні практики [24]. Метафоризація медіадискурсу розглядається з позицій когнітивної лінгвістики [20]. Наприклад, Дж. Лакофф, досліджуючи роль метафори у формуванні суспільного сприйняття війни [19], аналізує використання таких метафор як війна як гра, війна як моралізаторська боротьба для виправдання війни у Перській затоці і демонструє у такий спосіб, як метафоричні структури впливають на суспільне уявлення про військові конфлікти та прийняття політичних рішень. Ключову роль у метафоризації медіадискурсу, зокрема, у створенні мілітарних метафор [21], які послуговуються образами, пов'язаними з військовими діями, для посилення емоційного впливу на адресата, відіграє військова лексика.

Постановка завдання. Метою статті є визначення лінгвокультурних параметрів військової лексики в англійському медіадискурсі з позицій семантики фахової мови військової сфери та її комунікативно-прагматичного потенціалу.

Завданнями статті постають такі: 1) встановити зумовленість семантики військової лексики історичними, соціальними і культурними факторами; 2) проаналізувати функціонування військової лексики в англійському медіадискурсі не лише для опису реальності, а й для розкриття її комунікативно-прагматичного потенціалу.

Виклад основного матеріалу. Фахова мова військової сфери застосовує військову лексику для позначення військових понять у різних видах військової комунікації, як от: армія як соціальний інститут (роди військ, військові установи, особовий склад, військове спорядження), озброєння

(стрілецька зброя, польова артилерія, ракетні системи, частини вогнепальної зброї, вогнепальна зброя), технічне оснащення армії (наземні та підземні споруди, бойові вертольоти, тактична авіація, бронетанкова техніка, надводні кораблі та підводні човни, військові машини), тактичні та стратегічні воєнні дії, дипломатичні відношення тощо.

В умовах глобалізованого інформаційного простору, особливо у періоди загострення збройних конфліктів, використання військової лексики не обмежується лише фахівцями військової сфери. Військова лексика виходить за межі військового офіційного мовлення (мова військових документів, бойових статутів тощо), активно проникає на сторінки газет і журналів, і, набуваючи розповсюдження у мас-медійному просторі, стає зрозумілою широкому колу носіїв мови (політиків, журналістів, пересічних громадян), спонукаючи їх до певних роздумів і дій.

В англійському медіапросторі військова лексика демонструє специфічні **лінгвокультурні параметри**, тобто характеристики, що визначають зв'язок мови та культури в межах певного мовного середовища.

Термін «лінгвокультурні параметри» належить до термінологічного апарату лінгвокультурології як науки, що виникла на перетині лінгвістики та культурології і досліджує взаємозв'язок між мовою та культурою, сфокусований на виявах культури народу, які відображені і закріплені у мові [4]. Цей термін акцентує на тому, що мова є носієм культурної інформації, втілює колективний досвід та ідентичність суспільства, а культура, своєю чергою, впливає на мовні форми, структури та способи їх вживання. Лінгвокультурні параметри військової лексики в англійському медіадискурсі характеризують її (1) семантику і (2) комунікативно-прагматичний потенціал.

(1) **Семантика** військової лексики з позицій лінгвокультурології значною мірою зумовлена (А) історичними подіями, (Б) соціальними умовами і (В) культурними традиціями.

А. Історичний контекст. Історія військової термінології сягає давніх часів, коли виникла потреба точно позначати військові об'єкти, стратегії і тактики бойових дій [2]. В античності військова термінологія часто ґрунтувалася на іменах військових лідерів, назвах озброєння або фортифікаційних споруд, використовувалася для опису різних типів військових підрозділів та їх функцій. У Середньовіччі з розвитком лицарства та феодалних армій з'явилися нові терміни для позначення видів озброєння, захисної зброї та форми

військової служби. В епоху Ренесансу та Нового часу застосування артилерії та вогнепальної зброї зумовило появу нових понять у військовій термінології, а у XVIII–XIX ст. військова термінологія стала більш технічною у зв'язку з розвитком навігації, інженерії та медицини, що були задіяні у військових кампаніях.

Велика Британія, як відомо з історичних джерел, має багатий військовий досвід, пов'язаний як із загарбницькими діями Римської Імперії, скандинавських вікінгів, англосаксонських племен Нормандії, так і з міжусобними війнами між Англією, Шотландією та Ірландією. Цей досвід воєнізованої країни не міг не позначитися на мові, збагативши її безліччю різних військових термінів, які часто відображають її імперське минуле. Наприклад, слова *colonel* 'полковник' і *regiment* 'полк' належать до періоду британських кампаній та імперських завоювань, а терміни *squadron* 'ескадрилья' і *garrison* 'гарнізон' позначають організацію військових сил для контролю над колоніями.

Через глобальні військові конфлікти у XX ст., такі як Перша і Друга світові війни, військова термінологія поширилася новими поняттями, пов'язаними з авіацією, танками, хімічною зброєю та новими технологіями. Наприклад, у Першу світову війну в англійській мові з'явився термін *trench warfare*, який не лише описує тип війни, коли бойові дії часто велися з окопів, а й має історико-культурну конотацію, відображаючи жорстокість і тривалість ведення війни. Під час Другої світової війни до англійської мови увійшов термін *blitzkrieg* 'блискавична війна', семантика якого виражає характер військової стратегії того періоду; термін походить із німецької мови, коли Німеччина застосовувала швидкі і масовані атаки.

Військова термінологія у XXI ст., яка стає глобалізованою і стандартизованою завдяки таким міжнародним організаціям як НАТО, поповнюється новими термінами у зв'язку з:

- модернізацією збройних сил, наприклад, *Main Directorate of Intelligence (DIU)* 'Головне управління розвідки (ГРУ)', *US national security spokesman* 'речник національної безпеки США', *The US-based Institute for the Study of War (ISW)* 'Американський Інститут вивчення війни', *US Institute of Peace* 'Інститут миру в США', *Wagner mercenary group* 'угруповання найманців Вагнера' та ін.;

- появою нових технологій, зокрема у сфері кібербезпеки та інформаційної війни, наприклад, *cyber-conflict* 'кіберконфлікт', *hacking gangs* 'хакерські угруповання' та ін.;

- використанням новітнього високотехнологічного військового озброєння та техніки, наприклад, *Shahed drones* 'безпілотники Shahed', *HIMARS rocket systems* 'боєприпаси до реактивних систем HIMARS', *artillery rounds* 'артилерійські снаряди', *anti-armor weapon systems* 'системи протитанкової зброї', *antitank mines* 'протитанкові міни', *multiple rocket launchers* 'реактивні системи залпового вогню', *guided aerial bombs* 'керовані авіаційні бомби', *missiles* 'ракети', *a long-range multiple-rocket system (MLRS)* 'далекобійна ракетна система залпового вогню (ДРСЗВ)', *guided glide bomb* 'керована плануюча бомба', *lightweight multirole* 'багатоцільові легкі ракети', *weapons of mass destruction (WMD)* 'зброя масового знищення' та ін.;

- запровадженням нових стратегій ведення бойових дій, наприклад, *drone attack* 'атака безпілотників', *indirect fire of artillery and mortar*, 'непрямий вогонь артилерії та мінометів', *guerrilla warfare* 'партизанська війна', *open battle* 'відкритий бій', *surprise attacks* 'напади з засідок', *full-scale invasion* 'повномасштабне вторгнення', *Dutch Water Line* 'послідовність оборонних споруд, розроблених для здійснення затоплювання території у разі необхідності' та ін.

Розвиток військової термінології в історичному контексті засвідчує її тісний зв'язок із розвитком військової техніки і технологій, удосконаленням військових стратегій і тактик, змінами у суспільстві, технічному прогресі та міжнародних відносинах, зокрема в умовах військових конфліктів.

Б. Соціальний контекст. Зумовленість семантичних характеристик військової лексики соціальними факторами проявляється у її стилістичному розшаруванні [3] і, відповідно, виокремленні в її межах трьох основних складників: військової термінології, неофіційних еквівалентів військових термінів і військових арготизмів.

Військові терміни піддаються різним класифікаціям залежно від підходу. Наприклад, відповідно до видів і родів Збройних Сил розрізняють [5] терміни Сухопутних (механізованих, танкових, аеромобільних, ракетних та ін.) військ, наприклад, *field artillery* 'польова артилерія'; терміни Військово-морських (надводних, підводних) сил, наприклад, *landing craft* 'десантний корабель'; терміни Військово-повітряних (винищувальної, розвідувальної, штурмової, військово-транспортної авіації) Сил, наприклад, *bomber* 'бомбардувальник'; терміни Військ зв'язку, наприклад, *signal operations center* 'вузол зв'язку'; терміни

Інженерних військ, наприклад, *combat engineer support* 'інженерне забезпечення бойових дій'.

Неофіційні еквіваленти військових термінів – це слова і вирази розмовної мови, які з певною суб'єктивністю, експресивно та/або образно називають військові поняття, які вже мають офіційно закріплені за ними визначення і тому постають стилістичними синонімами відповідних військових термінів. Серед неофіційних еквівалентів слід виділити:

- метафори, наприклад, *kissing the earth* 'катастрофа літака', *curtain of fire* 'загороджувальний вогонь', *dance of the whales* 'маневри танкерів, що утворюють конвой' та ін. Такі образно-метафоричні сполучення набувають емоційно-експресивного забарвлення шляхом повного (наприклад, *dog tag on file* 'мертвий та похований', *rock and roll* 'відкрити автоматний вогонь') або часткового (наприклад, *dying man's dinner* 'недоторканий запас продовольства', *"lily pad" base* 'транзитна військова база') переосмислення значення слів-складників. У текстах медіа часто зустрічаються метафори з яскраво вираженою ідеологічною забарвленістю, наприклад, *freedom fighters* 'борці за свободу' або *insurgents* 'повстанці', що формують у соціумі позитивне ставлення до учасників конфлікту;

- евфемізми як способи приховування або пом'якшення негативної інформації. Наприклад, евфемізм *collateral damage* позначає 'ненавмисні втрати серед цивільного населення або пошкодження інфраструктури під час військових операцій'; *non-military casualties* 'втрати серед цивільного населення', *friendly fire* вживається для опису ситуації, коли військові випадково атакують свої сили, тим самим зміщуючи акцент з посилки на ідею «дружності», що відображає суспільну потребу пом'якшити негативний емоційний вплив таких наслідків і знизити соціальне напруження.

Неофіційні еквіваленти військових термінів, якими постають насамперед метафори й евфемізми, відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та ідеологічних настанов.

Військові арготизми – це слова і вирази, які запозичені із соціальних, професійних діалектів (арго) і вживаються в розмовній мові або просторіччі, зберігаючи яскраве експресивне забарвлення. Серед військових арготизмів важливе місце посідає **військовий сленг**, який широко використовується у збройних силах Великої Британії, наприклад, *leatherneck* 'морський піхотинець', *brass hat* 'генерал', *high hat* 'льотчик-професіонал', *up-hill struggle* 'важкий бій', *Doom's*

Day weapon 'термоядерна зброя', *cloak and dagger service* 'секретна служба', *silent service* 'підводний флот' та ін.

Шляхами поповнення військового сленгу в англійській мові постають різні способи морфологічного словотворення та запозичення:

- словоскладання, наприклад, *match-box* 'транспортно-десантний планер', *mud-crusher* 'піхотинець', *dug-in job* 'тилова посада', *Charlie-Charlie* 'вертоліт управління десантом', *chop-chop* 'пайка, їжа', *copper-dropper* 'пістолет', *ding-dong* 'бої зі змінним успіхом' та ін.;

- скорочення, наприклад, *sub* від *submarine* 'підводний човен', *heli* або *copter* від *helicopter* 'вертоліт'; *serge* від *sergeant* 'сержант'; *noncom* від *non-commissioned officer* 'сержант' та ін.;

- аббревіатури, наприклад, *A-1* 'начальник штатно-організаційного управління (ВПС)', *A-2* 'офіцер розвідки (ВПС)', *G-1* 'помічник начальника штабу', *G-2* 'начальник розвідки', *G-3* 'командир оперативних військ', *G-7* 'командир інформаційних операцій сухопутних військ' та ін.;

- акроніми, наприклад, *Asdic* (Antisubmarine Detection Investigation Committee) 'гідролокатор', *DYF* (damn young fool) 'молодий офіцер', *SNAFU* (situation normal all fouled up) 'плутанина, безлад' та ін.;

- конверсія, наприклад, дієслівне словосполучення *Purple Heart* 'поранити' від субстантивного словосполучення *Purple Heart* 'медаль, що видається при пораненні, яке отримано під час бойових дій'; акронім *AWOL* (absent without leave), що виражає дію 'перебувати у самовільній відлучці', від акроніма *AWOL* у значенні 'той, що у самовільній відлучці' та ін.;

- запозичення, наприклад, з німецької – *headquarters* 'штаб', *cannon* 'гармата', з угорської – *sword* 'сабля', *bolo* 'поганий стрілець' від *icn*. 'кривий ніж', *bundook* 'гвинтівка' (запозичено з мови хінді).

Військова нестандартна лексика, яка характеризується емоційним та експресивним забарвленням, є важливим інструментом для поглибленого розуміння представників військової спільноти через їхню мовну практику.

В. Культурний контекст. Лексичний склад мови тісно пов'язаний з культурними традиціями та історією нації. Наприклад, японське слово *kamikaze*, яке буквально означає 'божественний вітер', увійшло у західну військову лексику під час Другої світової війни для опису японських пілотів-смертників; зараз асоціюється з культурною концепцією самопожертви заради вищої

мети. Термін *drone warfare* ‘війна дронів’, який поширився у ХХІ ст. завдяки використанню безпілотників у військових операціях, відображає сучасний технологічний прогрес і культурний акцент на дистанційних операціях, менш ризикованих для виконавців.

Значення військової лексики формується колективною свідомістю людей під впливом того, як суспільство переосмислює роль війни, армії та військових героїв. Наприклад, такі слова як *veteran* ‘ветеран’ і *hero* ‘герой’ виражають повагу і честь, втілюючи такі суспільні цінності як жертвовність і обов’язок. І навпаки слова подібно *mercenary* ‘найманець’ мають негативні конотації, підкреслюючи недовіру чи моральну двозначність.

Військові образи в медіа відображають культурні цінності, використовуючи культурні символи, наприклад, *sword* ‘меч’ як символ честі, *shield* ‘щит’ як символ захисту. Утілюючи уявлення про патріотизм, боротьбу за свободу, військова лексика стає елементом культурної пам’яті народу, формуючи уявлення про ворогів або союзників через стереотипи та узагальнення, наприклад, *rebel* ‘повстанець’, *defender* ‘оборонець, захисник’, *knight* ‘лицар’, *hero* ‘герой, богатир’, *volunteer* ‘доброволець’.

(2) Комунікативно-прагматичні характеристики військової лексики значною мірою зумовлені її використанням завдяки своїй комунікативно-функціональній спрямованості в межах трьох функціональних стилів мови – офіційно-ділового, публіцистичного та наукового [7]. Наприклад, у бізнесі конкуренція між компаніями представляється як *market share battles* ‘битва за ринкову частку’ або *price wars* ‘війна цін’; у політиці виборчі кампанії описуються як *battles for votes* ‘битви за голоси’ або *wars for influence* ‘війни за вплив’; у медицині *war against cancer* ‘війна проти раку’ вживається як на адміністративному, так і на індивідуальному рівнях. У спортивній журналістиці для відтворення атмосфери конкурентності, принциповості і певної ворожості метафоричне вживання військової лексики на кшталт *battle* ‘битва’ або *war on the field* ‘війна на полі’, *attack* ‘атака’ і *defence* ‘оборона’, *weapon* ‘зброя’ і *strike* ‘удар’, *front* ‘фронт’ і *line of defence* ‘лінія оборони’, *strategy* ‘стратегія’ і *tactics* ‘тактика’, *victory* ‘перемога’ і *surrender* ‘капітуляція’, *general* ‘генерал’ і *soldiers* ‘вояки’, *shot* ‘постріл’ і *explosion* ‘вибух’ та ін. додає драматизму, емоційності та напруги тексту.

Грунтуючись на уявленнях про війну як про абсолютне протистояння ворогів, що задіяють

певні стратегії і тактики у боротьбі за перемогу, носії мови застосовують військову лексику, насамперед мілітарні метафори, як один із прийомів драматизації інформації, як сильний засіб мовної виразності, що реалізує особливу оцінну експресивність у формуванні громадської думки, наданні негативної чи позитивної оцінки тому, що відбувається.

Функціонування військової лексики в англійському медіадискурсі постає ефективним не лише для експресивно-емоційного опису реальності, а й для реалізації найважливішої функції медіадискурсу – маніпулятивної, тобто переконання через емоційний вплив на адресата і досягнення певних емоційних і політичних ефектів, що впливають на аудиторію. Збільшуючи інформативну цінність повідомлення за допомогою створення асоціацій, викликаних переносним вживанням слів, військова лексика розкриває свій комунікативно-прагматичний потенціал як інструмент формування уявлень про події, учасників і динаміку конфліктів, які варіюються залежно від культурного й ідеологічного контексту.

Наприклад, у фрагменті *The bosses who are blocking the auto workers' demands are also architects of war and oil-driven planetary destruction*. [12] застосування військової лексики *architects of war* ‘архітектори війни’ і *destruction* ‘руйнування’ спрямоване на створення негативного ставлення до керівництва підприємства, яке не відповідає вимогам працівників, і тим самим переконання громадськості підтримувати позицію працівників.

Метафоричне вживання військової лексики *bombardment* ‘бомбардування’ у фрагменті *The constant bombardment of advertising and social media can make us feel like we need to buy more and more things in order to be happy and successful* [22] викликає асоціацію з бомбардуванням високу інтенсивність реклами в усіх сферах життя, що не може не спричинити негативного ставлення до цього явища сучасності.

Розвиток Інтернет-комунікацій сприяє широкому поширенню військової лексики у різних медіа середовищах, зокрема тих, які обговорюють такі важливі та/або суперечливі теми, як політика, бізнес, спорт, а також її адаптації до нових форматів (соціальні мережі, блоги). Наприклад, новинний медіатекст використовує військову лексику як один із прийомів драматизації інформації, мобілізації суспільної думки. Наприклад, у фрагменті *Ukrainian defenders demonstrate incredible courage and resilience, giving a worthy rebuff to the enemy and, step by step, liberating our land from the*

occupiers. [23] військова лексика *defenders* ‘захисники’, *rebuff to the enemy* ‘відсіч ворогу’, *occupiers* ‘окупанти’ виконує не лише комунікативну і маніпулятивну функції, а й функцію пропагандистського інструменту, спрямованого на підвищення морального духу та національної єдності.

Висновки. У ході проведеного дослідження було визначено лінгвокультурні параметри військової лексики в англійському медіадискурсі, які характеризують її семантику і комунікативно-прагматичний потенціал.

Семантичні характеристики військової лексики, як засвідчив аналіз, зумовлені історичним, соціальним і культурним контекстом. Історичний контекст значно впливає на формування військової термінології, яка відображає ключові події, соціальні та технічні зміни у розвитку суспільства. Військова лексика англійської мови віддзеркалює багатовіковий досвід воєн Великої Британії, а також сучасні глобальні виклики та технологічний прогрес. Соціальний контекст спричиняє стилістичне розширення військової лексики, у якій розрізняють військові терміни, неофіційні еквіва-

ленти й арготизми. Їх використання сприяє формуванню суспільної думки й ідеологічних настанов через засоби масової інформації. Культурний контекст визначає символічне та ціннісне навантаження військової лексики, яка постає носієм культурної пам'яті й інструментом формування колективної свідомості.

Комунікативно-прагматичні характеристики військової лексики в медіадискурсі забезпечують її ефективне використання для досягнення емоційних і маніпулятивних ефектів. Мілітарні метафори, евфемізми й інші стилістичні прийоми дозволяють створювати потужний емоційний вплив на аудиторію, посилюючи драматизм і переконливість повідомлень. Військова лексика, таким чином, відіграє важливу роль у сучасному англійському медіадискурсі, виконуючи інформаційні, маніпулятивні та культурні функції.

Подальші дослідження у цій сфері можуть зосередитися на аналізі новітніх тенденцій використання військової лексики в контексті глобалізації та цифрової комунікації.

Список літератури:

1. Бабенко Н. Г., Горбачук О. Метафора як інструмент маніпуляції в політичному дискурсі: кейс-студія промов Дональда Трампа. *Психологічні перспективи*. 2018. № 26. С. 47–60.
2. Василенко Д. В. Військова лексика англійської мови XX – початку XXI століття. Горлівка : Вид-во ГДПШМ, 2009. 220 с.
3. Вигівський В. Л. Стилiстичне розширення військових омофраз та їх стилістичні типи. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Філологічні науки*. 2013. № 14(1). С. 17–22.
4. Лінгвокультурологія: навч. посібн. для студентів вищих навчальних закладів / А. П. Загнітко, І. В. Богданова; за ред. А. П. Загнітка. 3-є вид., перероб. і доп. Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. 287 с.
5. Лукіяничук Ю. О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2017. Вип. 66. С. 65–67. DOI: <https://doi.org/10.25264/2519-2558-2017-66-65-67>.
6. Одинецька Л. В. Роль метафори в засобах масової інформації. *Наукові праці Факультету української філології та літературної творчості імені Андрія Малишка*. 2017. С. 44–47.
7. Федоренко С. В., Бернадіна А. В. Загальна характеристика фахової мови військової сфери (на матеріалі англійської мови). *Нова філологія*. 2021. № 83. С. 257–363.
8. Allan, K. & Burridge, K. Forbidden words: taboo and the censoring of language. Cambridge University Press. 2006. 303 p. URL: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511617881> (date of access: 14.01.2025).
9. Beard, A. The language of politics. Routledge. 2000. 121 p. URL: <https://newuniversityinexileconsortium.org/wp-content/uploads/2022/02/the-language-of-politics.pdf> (date of access: 14.01.2025).
10. Charteris-Black, J. Corpus approaches to critical metaphor analysis. Palgrave Macmillan. 2004. 263 p.
11. Chilton, P. Analysing political discourse: theory and practice. Routledge. 2004. 241 p.
12. Facing Crisis Upon Crisis: How the World Can Respond. *International Monetary Fund*. URL: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/04/14/sp041422-curtain-raiser-sm2022> (date of access: 14.01.2025).
13. Fairclough, N. Media discourse. London: Edward Arnold, 1995. 214 p.
14. Gareev, R. & Kolobov, O. Military lexis and phraseology in Modern English. *Journal of Language and Literature Studies*. 2020. Vol. 12(3). P. 45–52.
15. Hart, C. Critical discourse analysis and cognitive science: new perspectives on immigration discourse. Palgrave Macmillan. 2010. 235 p.
16. Hart, C. Viewpoint in linguistic discourse. *Critical Discourse Studies*. 2015. Vol. 12, no. 3. P. 238–260.

17. Hodges, A. & Nilep, C. Discourse, war and terrorism. John Benjamins Publishing. 2007. 248 p.
18. Kövecses, Z. Metaphor in media language and cognition: a perspective from conceptual metaphor theory. *Lege Artis*. 2018. Vol. 3, no. 1. P. 124–141.
19. Lakoff, G. Metaphors and war: the metaphor system used to justify war in the gulf. *Peace Research*. 1991. Vol. 23(2). P. 25–32.
20. Lakoff, G. & Johnson, M. Conceptual metaphor in everyday language. *Shaping Entrepreneurship Research*. 2020. P. 475–504. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315161921-21> (date of access: 14.01.2025).
21. Nikonova, V.H. Metaphorical realization of the concept of war in English media texts. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Том 35(74) № 5, 2024. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2024.5.1/27>.
22. Punjabi brands have cracked the next advertising war. Big agencies have to catch up. *The Print*. URL: <https://theprint.in/opinion/punjabi-brands-have-cracked-the-next-advertising-war-big-agencies-have-to-catch-up/1837674/> (date of access: 14.01.2025).
23. Russia proposes record defence spending as it pursues victory in Ukraine. URL: https://edition.cnn.com/2024/09/30/europe/russia-defense-spending-proposal-ukraine-war-intl-hnk/index.html?iid=cnn_buildContentRecirc_end_recirc (date of access: 14.01.2025).
24. Santa Ana, O. ‘Like an animal I was treated’: anti-immigrant metaphor in us public discourse. *Discourse & Society*. 1999. Vol. 10(2). P. 191–224.
25. Surip, M. & Hum, M. New metaphors in mass media: a semantic-study in written discourses. *Asian EFL Journal*. 2021. Vol. 28. P. 68–92.
26. Vasylenko, A.R. Manipulative impact of metaphor in mass media discourse: theoretical aspect. “*Scientific Notes of V. I. Vernadsky Taurida National University*”, Series: “*Philology. Journalism*”. 2022. Vol. 1, no. 5. P. 108–114. URL: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.1/19> (date of access: 14.01.2025).

Nikonova V.H. LINGUO-CULTURAL PARAMETERS OF MILITARY VOCABULARY IN ENGLISH MEDIA DISCOURSE

The article deals with the description of the linguistic and cultural parameters of military vocabulary in English media discourse from the standpoint of the semantics of the professional language of the military sphere and its communicative and pragmatic potential. The main attention in the article is paid to the analysis of the semantic and communicative and pragmatic characteristics of military vocabulary, which influence the formation of public opinion.

The article considers the determination of the semantics of military vocabulary by historical, social and cultural factors, investigates the evolution of military vocabulary under the influence of historical events, social and cultural contexts, in particular the features of its use in various functional styles. The role of metaphorizing of military vocabulary, primarily the use of military metaphors, in creating ideological and emotional influences on the collective consciousness of society through the media during military conflicts is noted. Special attention is paid to the analysis of stylistic varieties of military vocabulary – military terminology, military slang, military metaphors, euphemisms – and their role in various socio-cultural contexts.

The article analyses the functioning of military vocabulary in English media discourse not only to describe reality, but also as a manipulative tool in various spheres of social life. In the modern globalized information space, the language of the media performs not only a communicative and informational function, but also reflects the political, social and cultural trends of society. In conditions of military conflicts, military vocabulary performs the functions of informing, manipulative persuasion, and the formation of ideological guidelines.

The results of the study indicate that military vocabulary is a multi-valued and multifunctional communication tool that not only shapes the perception of modern military conflicts in society, but also reflects reality in all its manifestations.

Key words: semantics of professional language in the military sphere, communicative-pragmatic potential, military terminology, military metaphor, socio-historical context, cultural context.

УДК 811.112.2'282.3(430.129)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/29>**Онiщенко Н. А.**

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Куцина К. О.

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

БАВАРСЬКИЙ ДІАЛЕКТ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ: СТРУКТУРНІ ТА ДИСКУРСИВНІ ОСОБЛИВОСТІ

Стаття присвячена дослідженню баварського діалекту як важливого елементу мовної, культурної та історичної спадщини німецькомовних регіонів. Дослідження охоплює аналіз походження, розвитку та сучасного стану баварського діалекту, зосереджуючись на його унікальних особливостях у фонетиці, лексиці та граматиці. Зокрема, висвітлюється його історична еволюція від середньовісньонімецького періоду до сучасності, впливи романських і германських мов, а також роль у житті та самовизначенні баварського народу.

У роботі подано детальний аналіз діалектних дифтонгів, специфічних форм граматики, таких як редукція приголосних та вокалізація голосних, що вирізняє баварський діалект серед інших регіональних варіантів німецької мови. Також розглядаються соціокультурні аспекти, зокрема його функції у відображенні регіональної ідентичності, національної гордості, а також його роль у комунікації баварських діаспор за кордоном.

Дослідження наголошує на багатогранності застосування баварського діалекту: від літературних творів і фольклорних пісень до гумористичних текстів і мемів у соціальних мережах. Стаття підкреслює важливість діалекту як засобу культурного збереження та джерела етнолінгвістичних досліджень. Баварський діалект не лише зберігає мовну спадщину, але й сприяє збагаченню культурного ландшафту регіону, підтримуючи зв'язок між поколіннями та сприяючи збереженню національної ідентичності.

Крім того, баварський діалект відіграє важливу роль у формуванні регіональної літератури та мистецтва. Багато відомих письменників і поетів використовували цей діалект у своїх творах, що дозволило зберегти його унікальні риси та передати їх наступним поколінням. Фольклорні пісні, казки та легенди, написані баварським діалектом, є невід'ємною частиною культурної спадщини регіону.

У сучасному світі баварський діалект також знаходить своє місце у цифровому просторі. Соціальні мережі, блоги та інші онлайн-платформи стають новими майданчиками для його використання та популяризації. Гумористичні тексти, мемів та відео, створені баварським діалектом, сприяють його збереженню та поширенню серед молоді.

Ключові слова: говірка, граMATика, діалект, текстові функції, фонетика.

Постановка проблеми. Німеччина пройшла великий шлях розвитку завдяки історичним подіям, які неодноразово змінювали устрій німецького народу. Будь-які зміни у суспільстві породжують низку наслідків, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Вони впливають на різні аспекти життя, зокрема на культуру, економіку, мову та соціальні відносини. Такі зміни часто стають рушієм прогресу, проте водночас можуть породжувати виклики, які потребують адаптації й пошуку нових рішень для подолання труднощів.

Століттями регіони сучасної Німеччини були у складі різних держав, по-різному розвиваючись у економічній, культурній та мовній сферах.

Об'єднання ФРН і НДР започаткувало процес інтеграції регіональних культур і часткової уніфікації населення, хоча діалекти залишилися й досі, які представляють великий інтерес для науковців.

Аналіз освітніх досліджень і публікацій. Баварський діалект завжди був у центрі наукового пізнання. Шмід Г. [30] пропонує короткий огляд історії та особливостей баварського діалекту, підкреслюючи його граматичні та лексичні риси. Вільман В. [33] детально аналізує фонетичні аспекти німецької мови, що є важливим для розуміння її історичного розвитку. Цехетнер Л. [34] надає глибокий аналіз баварського діалекту, включаючи його історичний розвиток та граматичні особливості. Аугустин А. [13] досліджує використання

баварського діалекту в аудіовізуальних медіа, підкреслюючи його культурну значущість. Похитун Т. [10] аналізує історичний розвиток німецьких діалектів та їхній вплив на сучасну німецьку мову, розглядаючи фонетичні, лексичні та граматичні особливості. Ці роботи разом створюють комплексне уявлення про баварський діалект та його взаємозв'язок із сучасною німецькою мовою.

Актуальність дослідження визначають розвиток територіальних діалектів та дослідження взаємозв'язку баварського діалекту з літературною німецькою мовою. Власне об'єкт дослідження становлять лексичні одиниці, які несуть ознаки приналежності до баварського діалекту. Предмет дослідження складають лінгвістичні особливості баварського діалекту, а саме ознаки цих мовних одиниць. Корпус дослідження складається зі слів, словосполучень та речень з німецькомовних ЗМІ, які були оприлюднені у період з 2014 по 2023 рік.

Постановка завдання. Мета цього дослідження полягає в аналізі лінгвістичних особливостей баварського діалекту, представленого на сторінках німецькомовної преси, а також у вивченні ролі діалектизмів у різноманітних текстових жанрах, та передбачає вирішення наступних завдань:

- проаналізувати поняття «діалект», узагальнити та уточнити існуючі визначення;
- узагальнити вплив історичного розвитку та географічне розташування на сучасний стан баварського діалекту, його місце в «екосистемі» німецьких діалектів;
- встановити соціокультурне значення баварського діалекту;
- дослідити функції лексичних одиниць баварського діалекту у текстах та встановити способи дисемінації баварського діалекту та його взаємодії зі стандартною німецькою мовою.

Методологія дослідження спирається на доробки сучасної еколінгвістики, де мова розглядається як складник системи співіснування людини, суспільства і природи. Використано комплекс таких методів: метод суцільної вибірки лексичних одиниць з діалектно маркованою семою з німецькомовних ЗМІ для формування корпусу дослідження; порівняльний метод для вивчення подібностей та відмінностей між баварськими діалектизмами та стандартною німецькою мовою; інтерпретаційний метод для визначення функцій баварських діалектизмів у надійних текстах.

Виклад основного матеріалу. Мова – інструмент для спілкування, культурна спадщина та яскравий показник різних соціальних процесів на

шляху становлення будь-якої країни [6, с. 361–365]. Вона є ключовим інструментом міжособистісної комунікації. Мова дозволяє людям обмінюватися інформацією, висловлювати емоції, передавати думки та координувати дії. [9, с. 265–271].

Спілкування у спільнотах, групах, регіональних співтовариствах спричиняє виникнення діалектів, так званих регіональних мов, які за певних умов формуються на одній території залежно від способу життя.

У своїй роботі Й.Берлінгер дає наступне визначення діалекту: «Діалект – це мова, яка завжди передує писемній мові, обмежена у граматичному плані, зустрічається в нижчих і середніх класах суспільства, прив'язана до місцевості, реалізується переважно усно в повсякденних сферах життя» [16, с. 78]. Н.Варга та Х.Зикань визначають діалекти як засоби спілкування на обмеженій території [1, с. 20]. В.Дячук надає таку дефініцію: «Діалект – різновид національної мови. Воно не обтяжене вимогами літературної мови, але при водночас воно акумулює в собі особливості матеріальної та духовної культури на всіх етапах розвитку народу» [2, с. 116].

З вищенаведених визначень можна виокремити такі характеристики: 1) протиставлення стандартній літературній мові, 2) обмеження певним регіоном, 3) наявність власної системи спілкування з унікальним лексичним та граматичним складом.

Історичні та географічні аспекти баварського діалекту. Баварський діалект німецької мови належить до верхньонімецьких діалектів. Свою назву як діалект, так і федеральна земля отримали від баюварців (Bajuwaren) – групи населення, що оселилася в регіоні між Альпами та Дунаєм [14].

У XIV столітті почали з'являтися юридичні та літературні тексти на народній мові, а до того часу сформувалася східно-верхньонімецько-австрійська мова, що охоплювала території від Аугсбурга до Відня. У XVII столітті дедалі частіше використовувався баварський діалект у текстах. У XVIII столітті в Австрії було створено Імператорську академію наук, яка займалася стандартизацією німецької мови, закріпивши баварський діалект як один із провідних регіональних варіантів [29].

Баварський діалект охоплює значну територію, головним чином на південному сході німецькомовного простору. Він є характерним не лише для федеральної землі Баварія, а й виходить за її межі. Загальна зона поширення діалекту простягається приблизно на 500 км із заходу на схід – від району Леха та Арльберга до Нойзідлерського озера, а з пів-

ночі на південь – від Фіхтельських гір до перевалу Залюрнер Клаузе. В Австрії він присутній у Бургенланді, Верхній і Нижній Австрії, Каринтії, Штирії, Зальцбурзі, Тіролі та Форарльберзі. В Італії діалект використовують у Південному Тіролі, зокрема в провінції Больцано. Окрім того, у північній Італії баварські говори досі бережуть як важливу культурну спадщину. Баварський діалект також охоплює територію Ліхтенштейну [5].

Соціокультурне значення баварського діалекту. Баварський діалект відіграє важливу роль у житті місцевого населення, слугуючи не лише засобом спілкування, а й носієм культурної ідентичності. Він відображає багату історичну спадщину регіону й охоплює різноманітні мовні варіації, які можуть застосовуватися залежно від ситуації [7; 8].

Цей діалект широко представлений у традиційній літературі, музиці та театральному мистецтві, де вистави часто виконуються виключно місцевою говіркою. Чимало таких творів мають яскраво виражений регіональний або національний колорит. Крім того, баварська мова є невід'ємною частиною народної творчості, включно з піснями, танцями та іншими фольклорними звичаями.

Еколінгвістичний підхід є основою методології даного дослідження. Розглянемо детальніше, що досліджує така наука як еколінгвістика. Еколінгвістика – це напрямок лінгвістики, що вивчає взаємодію між мовою і навколишнім середовищем, зокрема, як мовні практики можуть впливати на природу і навпаки. Вона досліджує, як мовні одиниці відображають сприйняття світу, а також як зміни в екосистемах можуть відображатися в мові та культурі. Основною метою є розуміння того, як мова може сприяти збереженню або руйнуванню навколишнього середовища, а також як мовні системи сприяють формуванню екологічної свідомості [3].

Вивчення баварського діалекту в контексті еколінгвістики є цікавим, оскільки місцеві діалекти часто мають багато слів і виразів, що відображають специфіку природи та культури певного регіону. У баварському діалекті можна знайти велика кількість слів, які описують місцеву флору, фауну, природні явища. Наприклад, різні варіанти називань лісів, гір, річок можуть мати глибоке коріння в історії та культурі, що дозволяє краще зрозуміти, як місцеві жителі сприймали природу в минулому.

Традиції сільського господарства, збирання врожаю, сезонні ритуали – все це може знайти своє відображення в діалектній лексиці. Діалекти можуть також показати рівень екологічної свідомості певного регіону. Слова, що описують

взаємодію людей з природою, можуть свідчити про повагу до навколишнього середовища або ж, навпаки, про зміни в ставленні до нього внаслідок модернізації. Збереження баварського діалекту можна розглядати як частину культурної і екологічної спадщини, оскільки мова є важливим елементом місцевої ідентичності і відображає специфіку природного середовища, яке може бути втрачено в процесі глобалізації [20]. Глобалізація часто призводить до зникнення діалектів через стандартизацію освіти, домінування мас-медіа стандартною німецькою мовою та скорочення міжпоколінного передання. Як наслідок, культурні та екологічні знання, що містяться в баварському діалекті, можуть бути втрачені. Молодь у Баварії дедалі частіше використовує стандартну німецьку, ігноруючи діалект. Через це навіть у сільських районах зникають унікальні слова, пов'язані з традиційним способом життя.

Фонетичні аспекти баварського діалекту. У науковому світі вже протягом багатьох десятиліть активно досліджують лінгвістичні аспекти баварського діалекту [30; 34].

Даний діалект вирізняється своєю незвичайністю звуків, передусім своїми голосними, які роблять його більш милозвучним. У результаті в баварському діалекті нараховується приблизно два десятки різних дифтонгів, тоді як у стандартній німецькій їх лише три: [aɪ], [aʊ] та [ɔɪ].

Деякі слова, що в літературній німецькій мові мають різну вимову й написання, у баварському діалекті стали омофонами. Наприклад: *Schdui* може означати як *Stuhl* (стілець), так і *Stiel* (стебло); *Làid* уживається замість *Leid* (горе) або *Leute* (люди); а *koid* може позначати як *kalt* (холодний), так і *gehallt* (той, що зробив відлуння) [4].

Баварські дифтонги вважаються «живими», оскільки вони можуть змінюватися залежно від роду іменника, до якого відносяться. У стандартній німецькій мові числівники *zwei* та *drei* мають стабільні дифтонги, що не залежать від подальших слів. Натомість у баварському діалекті форми *zwoa* та *drai* змінюються під впливом роду іменника: *zwee Mana* (два чоловіки), *zwou Kia* (дві корови), *zwoa Haisa* (два будинки).

Ще однією характерною рисою баварського діалекту є ослаблення вимови приголосних (*Konsonantenschwächung*), що відрізняє його від літературної німецької мови. Це явище часто призводить до випадання приголосних у ненаголошених складах, особливо в кінцевих позиціях слів. Найчастіше під редукцію потрапляють закінчення *-n*, *-en* та *-ch* (Табл. 1):

Таблиця 1

Редукція закінчень у баварському діалекті

Bairisch	Hochdeutsch
<i>mei</i>	<i>mein</i>
<i>alla</i>	<i>allein</i>
<i>schö</i>	<i>schön</i>
<i>nu</i>	<i>nun</i>
<i>natürli</i>	<i>natürlich</i>
<i>di</i>	<i>dich</i>

У результаті зникає фонетична різниця між парними приголосними: *p* та *b*, *t* та *d*, *k* та *g*. Заміна глухих приголосних на їхні дзвінки відповідники є простішою з точки зору артикуляції. Прикладом цього явища є такі слова, як: *Bäda* (Peter), *Papa* → *Baba*, *Tag* → *Dog* тощо.

Лексичні аспекти баварського діалекту. Баварський діалект має певний ряд лексикосемантичних особливостей. Ідеографічна класифікація баваризмів (лексичних запозичень чи особливостей, характерних для баварського діалекту) може бути здійснена шляхом виділення сфер дійсності, у яких вони найбільш поширені.

Однією з найбільш впізнаваних – особливостей цієї говірки є використання унікальних форм привітання та прощання. Наприклад, слово *Servus*, яке має латинське походження, слугує як для вітання, так і для прощання, замінюючи стандартні німецькі *Hallo* та *Tschüss*. Інші популярні вирази, як-от *Griß Gott* або *Grüß Gott*, широко вживаються не лише в Баварії, але й у Франконії, Австрії та Тіролі.

Назви пір року в баварському діалекті також відрізняються від стандартної німецької: весна називається *das Fruahjahr* або *der Auswärts* замість *der Frühling*; літо – *der Summa* або *der Summer* замість *der Sommer*; осінь – *der Hirst* або *der Hirscht* замість *der Herbst*; зима – *der Winta* замість *der Winter*.

Традиційні страви баварців привертають увагу своєю самобутністю та унікальністю: *Haxn/Haxe* – *Keule*, *Krautwickl* (*Krautwickl*, *Krautwickel*, *Krautwickerl*, *Krautwickal*, *Graudwiggel*, *Graudwiggel*) – *Kohlroulade*, *Leberkäse* – *Fleischkäse*, *Knödel* (*Knödel*, *Knödl*, *Knedl*) – *Kloß* тощо.

Морфологічні аспекти баварського діалекту. Однією зі значущих відмінностей баварського діалекту від стандарту є словотвір. Префікс *ge-* у іменниках, дієсловах та прикметниках редукується до *g-*, за виключенням тих випадків, коли він передує літерам *p*, *t*, *k*, *b*, *d*, *g* (див. Табл. 2).

На протигагу стандартній німецькій мові, у баварському діалекті суфікс іменників *-en* замінюють на *-n* (див. Табл. 3).

Дієслова з основами, що закінчуються на *f*, *ch*, *k*, *m*, *n*, мають форму інфінітива з закінченням *-a*. У таких дієсловах, де основа закінчується на ці літери, часто спостерігається використання закінчення *-a*, а в деяких випадках воно може змінюватися на *-ga* (див. Табл. 4).

У баварському діалекті практично не використовується *Konjunktiv* (*Präsens*), і він фактично вийшов з ужитку. Залишилося кілька сталих виразів, таких як *Heif da God* (*Helf dir Gott*) чи *Godssaidangg* (*Gott sei Dank*).

Таблиця 2

Редукція префікса *ge-* у баварських іменниках, дієсловах та прикметниках

Bairisch	Hochdeutsch
(1) De tz redt mitm Chef vom Haus vo da Boarischen Gschicht, dem Loibl Richard, üba de boarische Art vo am Brexit [19]	(1) Der tz spricht mit dem Chef des Hauses der Bayerischen Geschichte, Richard Loibl, über die bayerische Art des Brexit
(2) Mit Gwalt lupft ma a Geiß henda nom [24]	(2) Mit Gewalt hebt man eine Ziege hinten nach
(3) Boarisch gredt, gsunga und gspuit [17]	(3) Bayerisch gesprochen, gesungen und gespielt
(4) A gscheide Supp hot no koim Dumme it gshaded [21]	(4) Eine gescheite Suppe hat noch keinem Dummen geschadet
(5) War des übahaupts a Winta letzts Jahr? Da Umstand, dass ned oamoi a Schnee länga als an Dog liengbliem is hod ned amoi d'Weihnachtszeit wiarglich wintalich gmacht [19]	(5) War das überhaupt ein Winter letztes Jahr? Der Umstand, dass nicht einmal der Schnee länger als ein Tag liegen blieb, hat nicht einmal die Weihnachtszeit wirklich winterlich gemacht

Таблиця 3

Заміна суфікса іменників *-en* на *-n*

Bairisch	Hochdeutsch
(6) Zum Schluss vo da NS-Zeit ham Politiker, so wia da Churchill Winston oana war, übalegt, ob ma ned den Nordn vom Südn wiede trennt [19]	(6) Am Ende der NS-Zeit haben Politiker, wie zum Beispiel Winston Churchill, überlegt, ob man den Norden vom Süden wieder trennt
(7) Oder wer hod ned scho amoi a oide Schäsñ ghabt? [18]	(7) Oder wer hat nicht schon einmal eine alte Schüssel gehabt?

Таблиця 4

Використання закінчення -а та -ga у баварських інфінітивах

Bairisch	Hochdeutsch
(8) Warum ma mia des macha? [18]	(8) Warum machen wir das?
(9) Vui Leit in meiner Umgebung verstenga des ja gor nimma [18]	(9) Viele Leute in meiner Umgebung verstehen das ja gar nicht mehr
(10) Ma schreibt irgendwo irgendwos üba Bayern und woäß ned genau, ob ma jetzt a ‚y‘ oda a ‚i‘ hernenma muass [19]	(10) Man schreibt irgendwo über Bayern und weiß nicht genau, ob man jetzt ein ‚y‘ oder ein ‚i‘ nehmen muss

Натомість Конґунктив (Präteritum) все ще широко застосовується. Ця форма використовується для вираження нереальних, бажаних чи можливих ситуацій. Утворення Конґунктив (Präteritum) у діалекті здійснюється за допомогою суфікса *-ad*. Для більшості баварських слів можна утворити цю форму, за винятком дієслів *haben* та *sein*: *ich trüge* → *i drogad*, *ich ließe* → *i lassad* тощо [11, с. 69, також Табл. 5].

Текстові функції баварських діалектизмів.

Діалект відіграє важливу роль у формуванні усної та письмової комунікації в різноманітних мовленнєвих жанрах, таких як тексти епічних, драматичних, ліричних жанрів, публіцистичні, побутові тексти. У кожному з цих жанрів діалект має свої функції, що надають виразності та унікальності спілкуванню.

Баварські діалектизми можуть виконувати такі ролі в текстах епічних та ліричних жанрах:

- Локалізація сюжету. Вживання баварського діалекту допомагає створити чітке уявлення про культурне та географічне оточення твору, що сприяє відображенню реалістичності баварського способу життя та культури. Це також надає розповідям характерного національного колориту.

(15) *Nach einer anständig bemessenen Pause traten die Besucher zu den Leidtragenden und sprachen Worte des Trostes.*

“Wer hätt’ dös glaubt, Frau Seilinger? So a g’sunder Mann! Vor drei Tag hab i’n no über’n Marktplatz geh seh’gen und zu mein Mann g’sagt –

gel Schorschel? – schau hi, hab i g’sagt, da geht der Herr Seilinger. Und jetzt – a so a Mann...!” [32].

Людвіг Тома у своїх творах «Nachbarsleute» та «Münchnerinnen» використовує баварський діалект, щоб підкреслити атмосферу і реалістичність сцени, надаючи мові персонажів індивідуальності та автентичності. Завдяки діалекту читач відчуває регіональний колорит і культурний контекст, що допомагає глибше зрозуміти середовище, у якому відбувається дія.

(16) *Paula rüttelte ihren Mann, dem der Kopf eben wieder nach vorne fiel, an der Schulter...*

“Weißt was, legt euch doch ein Stündl nieder und schlaft aus... Das hat doch keinen Sinn, im Gastzimmer und auf die Stühl eindudeln...” [31].

Автор використовує баварські діалектизми у комбінації з літературною німецькою мовою, що лише підсилює ефект говірки.

(17) *»Ah... ja... die Ehe und die Liebe...“ seufzte Frau Resi, als sie mit Paula zum Seeufer hinunterging. »Ich glaub, es is bei alle Leut gleich... In München wenigstens scho... was ich g’sehn hab’, war überall das nämliche... Meinst d’net?”*

“No ja, dös is natürlich, daß...”

“... d’Liab ei’schlaf. Gel?” [31].

- Характеризація персонажів. Використання діалекту допомагає виразити соціальне становище, професійну належність, вік чи походження героїв, що надає їм унікальності та глибини.

(18) *“I bin koana, der mit em hoch oben redt, aber i kenn ois, was ma in der Woi do saufn kann!”* [22].

Таблиця 5

Конґунктив у баварському діалекті

Bairisch	Hochdeutsch
(11) Waar doch wirklich schod, wenn des oiss aussterbn daat? [18].	(11) Wäre doch wirklich schade, wenn das alles aussterben würde?
(12) Herrgott lassed min au guada Ma sei, wenn’s Probleme gibt, no saged min “ja mei” [14].	(12) Herrgott, lassen wir es gut sein, wenn es Probleme gibt, dann sage ich ‘ja mei.
(13) A wenn’s sei enga Profi-Fuaßballer-Kalender nua schwarz zualosst, vasuacht da Weigl Julian, dass er recht oft in seiner Rosenheimer Heimat vorbeischaud [17].	(13) Auch wenn sein Profi-Fußballer-Kalender nur schwer zuzulassen ist, versucht Julian Weigl, dass er recht oft in seiner Heimat Rosenheim vorbeischaue.
(14) Wenn ea z’Nürnberg is, head ma bei eam no des interdentale „l“ wia in „vill“ (viel), da berührt de Zung de oban Schneidezähnd [19].	(14) Wenn er in Nürnberg ist, hat man bei ihm noch das interdentale ‘l’ wie in ‘vill’ (viel), da berührt die Zunge die oberen Schneidezähne.

У даному реченні автор використовує елементи баварського діалекту, щоб надати глибини характерам, підкреслити, що герої вихідці з простого народу.

(19) *“I kenn di, du bist a rechter Wicht, der koa Angst hat!”* [28].

У цій цитаті також використовується типовий баварський стиль спілкування, характерний для безтурботних та сміливих персонажів, що власноруч багатьом героям творів Карла Майя.

- Емоційна забарвленість. Баварські діалекти допомагають створити інтендовану автором атмосферу та певний емоційний настрій. У таких жанрах як “Schlager” або “Neue Volksmusik” вони створюють комічний ефект.

(20) *“Hör auf, du Narr! Du kannst mi net verschrecken, mit deiner oiden G’schicht!”* [27].

(21) *“Komm her, du Sau! Was glotztst du so? Wenn du dich nicht schleunigst verziehst, dann kriegst du was!”* [27].

Ці уривки з елементами баварського діалекту належать персонажу, який часто використовує грубу форму спілкування, характерну для селян чи простих людей у південній Німеччині.

(22) *Singa, lacha, Schafkopfkarten*

Schmusen, tanzen, a Bier im Garten

A neues Leben starten

D’Kellnerin nimmt mi mit zu ihr

Und sie fragt: “Magst du Kaffee?” “Ah ganz lieb do dir

Sei ned bös aber, i hätt lieber no a Bier

Bei dem Kaffee da kannt a Blödsinn passiern” [26].

У наведеному уривку комічний ефект досягається завдяки контрасту між романтичною пропозицією піти на каву і несподіваною відповіддю героя, який замість кави воліє пиво. Саме специфічна, трохи грубувата простота баварської говірки підсилює цей гумор, який підкреслюється невимуженістю і характерною буденністю мови, що відображає простий, життєрадісний і трохи саркастичний погляд на життя.

(23) *Lang ham mir überlegt,*

des Geschenk für uns as Hirn bewegt.

Es muas wos sei, wos macht ihr a a Freid,

am Fest zu ihm Geburtstag heit.

A Flaschn Schnaps hom mia a ois gefährlich empfunden,

weil nach an Rausch schläft uns 24 Stunden.

An Liebesroman ham uns dann oa vorg’schlagen,

mit dem Titel “Blutige Lippen an saukalten Tagen” [35].

Тут діалект додає комічного колориту через сатиричне перебільшення у виборі подарунка на день народження. Серйозність обговорення, яке призводить до химерних пропозицій, таких як пляшка шнапсу (з ризиком, що винуватець свята засне на добу) чи любовний роман з абсурдним, гротескним заголовком («Криваві губи в крижані дні»), створює комічний контраст. Баварська говірка підсилює гумор своєю прямою і трохи грубуватою, але щирою манерою викладу, що підкреслює неформальність і дотепність ситуації.

- Самоідентифікація. У народній пісенній ліриці баварський діалект підкреслює національну ідентичність і регіональну гордість народу.

Наприклад, популярна народна баварська пісня «In München steht ein Hofbräuhaus» («У Мюнхені стоїть пивний заклад») є прикладом використання баварського діалекту для створення радісної і теплої атмосфери. Текст пісні розповідає про пивний зал у Мюнхені та його атмосферу, і він звучить автентично завдяки використанню діалекту, який вносить елемент місцевого колориту та веселощів.

(24) *In München steht ein Hofbräuhaus:*

Eins, zwei, g’suffa

Da läuft so manches Fäßchen aus:

Eins, zwei, g’suffa [25].

Дисемінація баварського діалекту. З розвитком Інтернету баварський діалект виходить за межі традиційного географічного ареалу і стає частиною ширшого культурного простору, впливаючи на стандартну німецьку мову. Соціальні мережі стали майданчиком для поширення баварських елементів мови, де з’являються гумористичні дописи, меми та жарти, що підкреслюють унікальність життя в Баварії. Наприклад, популярні меми на баварському діалекті або короткі дописи, що ставлять акцент на особливості баварської культури, швидко поширюються серед користувачів, часто ставши частиною повсякденного мовної практики навіть поза межами Баварії [23], напр. рис. 1–3.

Крім того, онлайн-програми, такі як “Auf Bairisch g’lacht!” на ARD Mediathek, активно сприяють популяризації баварського діалекту в медіапросторі. Архів гумористичних виступів, скетчів і мініатюр від Bayerischer Rundfunk (BR) дозволяє ширшій аудиторії ознайомитися з баварським гумором, що поєднує класичні жарти з сучасними сюжетами, які висвітлюють повсякденне життя через призму баварської культури та мови. Завдяки таким ініціативам, баварський діалект

Рис. 1. Гумористичний допис з ЗМІ. Переклад стандартною німецькою мовою: “Man sagt nicht einfach zur Oma, dass man keinen Hunger mehr hat”

Рис. 2. Гумористичний допис з ЗМІ. Переклад стандартною німецькою мовою: “Wenn die Freundin gekocht hat und du so tun muusst, als würdest es schmecken...”

Рис. 3. Гумористичний допис з ЗМІ. Переклад стандартною німецькою мовою: “Ich soll bei der Hitze arbeiten? Spinnt der Papa? Da sitz ich lieber im Biergarten!”

лект стає не тільки важливою частиною місцевої культури, а й активним елементом віртуального простору, що впливає на стандартну німецьку мову, збагачуючи її новими мовними формами і фразами [12].

Висновки. У результаті аналізу лексичних одиниць баварського діалекту можна зробити кілька важливих висновків. По-перше, баварський діалект є важливою частиною культурної спадщини Баварії та інших регіонів, де він поширений. Він не лише відображає історичний розвиток території, а й є важливим елементом соціальної ідентичності. Особливості фонетики, лексики та граматики баварського діалекту, зокрема його дифтонги, редукція приголосних і специфічні словотвірні процеси, створюють унікальну мовну картину, яка вирізняється від стандартної німецької мови.

По-друге, баварський діалект має великий вплив на літературну, музичну та театральну традицію. Його використання в прозових та поетичних творах додає національного колориту та підкреслює автентичність культурного середовища. Діалект також виконує важливі функції локалізації сюжету, характеристиці персонажів, створення емоційної забарвленості та підкреслення національної гордості.

По-третє, з розвитком Інтернету та нових медіа баварський діалект виходить за межі традиційних територіальних рамок і набуває нових форм популярності. Він активно поширюється через соціальні мережі, гумористичні мему та пісні, ставши частиною ширшого культурного простору. Цей процес також впливає на стандартну німецьку мову, збагачуючи її новими мовними елементами.

Таким чином, баварський діалект є не лише засобом комунікації, а й важливим елементом культурної ідентичності, який продовжує відігравати значну роль у розвитку регіональної та національної культури.

Перспективами для майбутніх досліджень є продовження аналізу дискурсивних характеристик баваризмів – особливостей вживання в певних комунікативних ситуаціях, а також кореляція між вживанням діалектизмів та інтенціями мовця. Подальше дослідження може включати створення корпусів даної говірки, що допомогли б краще систематизувати типи текстів та сфери вживання народної мови.

Список літератури:

1. Варга Н., Зикань Х., Берта Е. Вступ до мовознавства. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. 162 с. URL: <https://surl.li/mspqkm> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Дячук В. Діалект як простір репрезентації культури мікросоціуму. *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2024. № 210. С. 116–124. URL: <https://surl.li/bynsn> (дата звернення: 24.01.2025).

3. Жуковська В., Деркач Н. Еколінгвістика: становлення та основні напрями досліджень. *Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки*. 2011. № 2. С. 66–70.
4. Іванісєлі О. Фонетичні та лексико-семантичні особливості діалектів німецької мови. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/300405052.pdf> (дата звернення: 04.11.2024).
5. Куцина К. Фонетичні та лексико-семантичні особливості баварського діалекту німецької мови : магістерська робота. Харків, 2024. 75 с.
6. Куцина К., Смоляна Т. Запозичені слова та їх роль у розвитку німецької мови. *Наумовські читання : 36. тез XX Всеукр. науково-метод. конф., м. Харків, 3 листоп. 2022 р.* С. 361–365.
7. Оніщенко Н. Конотація регіональності у фразеологічній системі німецької мови. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. 2017. № 35. С. 76–82.
8. Оніщенко Н. Стилїстичні та семантичні характеристики конотативної системи сучасної німецької фразеології : дис. канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2003. 251 с.
9. Панченко І. Адресатна референція як засіб реалізації Принципу Ввічливості. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 4. С. 265–271. URL: <https://surl.li/zqtjqu> (дата звернення: 15.10.2024).
10. Похитун Т. Історичні особливості німецьких діалектів та їхній взаємозв'язок з сучасною німецькою мовою. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Філологічна*. 2015. № 58. С. 172–174.
11. Шаталова І. Морфологічні та лексичні ізоглоси баварського діалекту німецької мови : Магістерська робота. Острог, 2020. 78 с. URL: <https://surl.li/iqlwpd> (дата звернення: 28.10.2024).
12. Auf Bairisch g'lacht!. *Archiv des BR Fernsehens*. URL: <https://surl.li/rkuxsx> (Zugriff am: 28.10.2024).
13. Augustin A. Die Verwendung des Bairischen im Kontext audio-visueller Medien. 2018. S. 7–17. URL: <https://surl.li/tvmicf> (Zugriff am: 27.10.2024).
14. Bayerisch, Bayrisch oder Bairisch? *Remaraweng. Boarisch Sprachgeschichte. Der bairische Sprachraum*. URL: <https://surl.li/nqgolb> (Zugriff am: 17.10.2024).
15. Bayerische Memes. URL: <https://surl.li/kubtac> (Zugriff am: 28.10.2024).
16. Berlinger J. Das zeitgenössische deutsche Dialektgedicht. Zur Theorie und Praxis der deutschsprachigen Dialektlyrik 1950–1980. Frankfurt/Bern/New York : Peter Lang GmbH, 1983. 392 S.
17. Boarisch gredt, boarisch gsunga. *Süddeutsche Zeitung*. 2019. 25. Februar. URL: <https://surl.li/lcrinl> (Zugriff am: 28.10.2024).
13. Bögel R. Tz auf Bairisch: Warum ma mia des macha. *Tz*. 2014. 21. Februar. URL: <https://surl.li/olnooz> (Zugriff am: 28.10.2024).
14. Bonke M. Mei Lem ois Ruhrpott-Bayer – Ex-Löwe Weigl im tz-Gspräch. *Tz*. 2019. 21. Februar. URL: <https://surl.li/irsanf> (Zugriff am: 20.10.2024).
15. Derni A. The Ecolinguistic Paradigm: An Integrationist Trend in Language Study. *The International Journal of Language Society and Culture*. 2008. P. 21–30. URL: <https://surl.li/tcrtcl> (date of access: 02.12.2024).
16. Graf A. Weißblau und kreuzfidel. 6. Aufl. Trostberg : Erdl Druck, Medienhaus, 2013. 80 S.
17. Hauptmann, G. Der arme Heinrich. 1902. URL: <https://surl.li/xlbyot> (Zugriff am: 28.10.2024).
18. Hollywood Filme auf Bayerisch. *Facebook*. URL: <https://fb.watch/vu5gzAp-kS/> (Zugriff am: 28.10.2024).
19. In d'Wiarglichkeit. *Boarischkult*. 2020. 2. Dezember. URL: <https://www.boarischkult.de/texte/in-d-wiarglichkeit> (Zugriff am: 24.10.2024).
20. In München steht ein Hofbräuhaus. 1935. URL: <https://ingeb.org/Lieder/inmunche.html> (Zugriff am: 24.10.2024).
21. LaBrassBanda | Die offizielle LaBrassBanda Website – Songtext – Danzn – Kaffee vs. Bier. *LaBrassBanda | Die offizielle LaBrassBanda Website*. URL: <https://surl.li/ewffeq> (Zugriff am: 28.10.2024).
21. May, K. 1893. Winnetou. URL: <https://surl.li/cabavw> (Zugriff am: 20.01.2025).
22. May, K. 1894. Old Surehand. URL: <https://surl.li/jqopgd> (Zugriff am: 20.01.2025).
23. Rowley A. Bairische Dialekte. *Historisches Lexikon Bayerns*. URL: <https://surl.li/jlloko> (Zugriff am: 07.10.2024).
24. Schmid H. U. Bairisch. Das Wichtigste in Kürze. München : Verlag C. H. Beck oHG, 2012. 255 S.
25. Thoma L. Münchnerinnen. *Projekt Gutenberg-DE – Startseite*. URL: <https://surl.li/chhkao> (Zugriff am: 28.10.2024).
26. Thoma L. Nachbarsleute. *Projekt Gutenberg-DE – Startseite*. URL: <https://surl.li/xhzcnm> (Zugriff am: 28.10.2024).
27. Wilmanns W. Deutsche Grammatik : Lautlehre. De Gruyter Mouton, 1911. 503 S.
28. Zehetner L. Das bairische Dialektbuch. München : C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung (Oscar Beck), 1985. 302 S.
29. Zum Fünzigsten der liaben. 2020. URL: <https://surl.li/hedwnv> (Zugriff am: 20.01.2025).

Onishchenko N. A., Kutsyna K. O. THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE BAVARIAN DIALECT AND ITS LINGUISTIC FEATURES

The article explores the Bavarian dialect as an important element of the linguistic, cultural, and historical heritage of German-speaking regions. The study covers the analysis of the origin, development and current state of the Bavarian dialect, focusing on its unique features in phonetics, vocabulary and grammar. In particular, its historical evolution from the Middle High German period to the present day is highlighted, the influences of Romance and Germanic languages, as well as its role in the life and self-determination of the Bavarian people.

The work provides a detailed analysis of dialect diphthongs, specific grammatical forms, such as consonant reduction and vowel vocalization, which distinguish the Bavarian dialect from other regional variants of the German language. Socio-cultural aspects are also considered, in particular its functions in reflecting regional identity, national pride, as well as its role in the communication of Bavarian diasporas abroad.

The study highlights the multifaceted use of the Bavarian dialect: from literary works and folk songs to humorous texts and memes on social networks. The article emphasizes the importance of dialect as a means of cultural preservation and a source of ethnolinguistic research. The Bavarian dialect not only preserves the linguistic heritage, but also contributes to the enrichment of the cultural landscape of the region, maintaining the connection between generations and contributing to the preservation of national identity.

In addition, the Bavarian dialect plays an important role in the formation of regional literature and art. Many famous writers and poets used this dialect in their works, which allowed to preserve its unique features and pass them on to future generations. Folk songs, fairy tales and legends written in the Bavarian dialect are an integral part of the cultural heritage of the region.

In the modern world, the Bavarian dialect also finds its place in the digital space. Social media, blogs and other online platforms are becoming new venues for its use and popularization. Humorous texts, memes and videos created in the Bavarian dialect contribute to its preservation and spread among young people.

Key words: dialect, grammar, linguistic functions, phonetics, vernacular.

Панченко О. І.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

ДІАЛЕКТ ПОТТЕРІС ТА ЙОГО ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ

У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження діалектної палітри англійської мови. Ця проблема є актуальною, тому що насичене історичне минуле Великобританії надає обширне тло для досліджень мови, і зокрема її діалектів. Лінгвістичне опрацювання особливостей діалекту дає змогу досліджувати розвиток значення слів. Як теоретичне підґрунтя наукової розвідки було проведено аналіз філологічних праць відомих письменників, перекладачів та лінгвістів, таких як Алан Поуві, Джон Р. Р. Толкієн, Джон Уорд, Симеон Шоу, Стів Біркс та ін. Метою статті є стисло окреслити історію і сучасність діалекта Поттеріс та проаналізувати особливості його лексичного складу. Актуальність цього завдання полягає у тому, що діалект Поттеріс має велику кількість особливостей, які все ще варті уваги та є цікавими для вивчення та дослідження у сучасній лінгвістиці. Діалект є об'єктивною складовою частиною загальнонародної мови, має обмеженішу сферу використання, ніж літературна мова, та функціонує переважно в усній реалізації. Вчені виділяють два різновиди діалектів – територіальний, або географічний, та соціальний. Існує велика кількість територіальних діалектів у Британії, які мають цікаву історію формування. Вони умовно поділяються на три групи: північні, південні та центральні. Центральний район вміщує в собі найбільшу кількість говірок та діалектів. Серед них є діалект Поттеріс, який поширений на заході центрального району Англії, у спільноті гончарів. У лексиці Поттеріс існує багато унікальних слів, наприклад, “blunger”, “saggar”, “jomik”, “lobby” та “ewster”. Одні слова були специфічні для певного виробництва, інші – більш загальні. “Potbank” є чи не найважливішим словом у Поттеріс, що означає гончарний завод. Найвідомішою рисою цього діалекту є загальне використання слова “dick” як привітання. Отже, історія і сучасний стан англійської мови характеризуються сусідством і постійним взаємовпливом літературної мови і низки діалектів. Одним з них є професійно-територіальний діалект Поттеріс. Цей діалект використовували переважно гончари, які жили і працювали в містечку Сток-он-Трент. Цей діалект має свої лексичні особливості, які переважно визначаються професійною приналежністю його носіїв.

Ключові слова: діалект, соціолект, Поттеріс, лексичний запас, літературна мова.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді ставиться проблема дослідження діалектної палітри англійської мови. Ця проблема є актуальною, тому що насичене історичне минуле Великобританії дає обширне тло для досліджень мови, і зокрема її діалектів. Вивчення діалектів розкриває безліч можливостей для проникнення в історичне минуле країни, розуміння становлення літературної норми, дослідження того, як формувались історично-культурні традиції та звичаї, культура та мова народу. Лінгвістичне опрацювання особливостей діалекту дає змогу досліджувати розвиток значення слів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як теоретичне підґрунтя наукової розвідки було проведено аналіз філологічних праць відомих письменників, перекладачів та лінгвістів, таких як Алан Поуві, Джон Р. Р. Толкієн, Е. В. Гордон та

ін. Також для виявлення особливих рис поттерівського діалекту було проаналізовано літературні видання та наукові дослідження таких авторів, як Джон Уорд, Симеон Шоу, Стів Біркс та необхідну інформацію з каналу BBC. Але, на наш погляд, саме лексичний запас діалекту Поттеріс ще не знайшов достатнього теоретичного висвітлення.

Постановка завдання. Метою статті є стисло окреслити історію і сучасність діалекта Поттеріс та проаналізувати особливості його лексичного складу. Актуальність цього завдання полягає у тому, що діалект Поттеріс має велику кількість особливостей, які все ще варті уваги та є цікавими для вивчення та дослідження у сучасній лінгвістиці, незважаючи на вже достатню кількість існуючого та загальнодоступного матеріалу. Його аналіз є доволі цікавою темою для майбутнього лінгвіста, адже, розглядаючи це питання, потрібно

ознайомитись з безліччю наукової, довідкової та художньої літератури, щоб якісно дослідити даний матеріал. Також для вивчення цієї теми потрібно використовувати певні історичні та географічні дані. Проаналізувавши та об'єднавши всі вивчені відомості про британські діалекти, а особливо про поттерівський діалект, опишемо історію, місце цього діалекту серед інших британських говірок та лінгвістичні особливості діалекту Поттеріс.

Виклад основного матеріалу. Англійська мова бере свій початок від мови давньоанглійських племен. Вторгнення англів, саксів та ютів призвело до об'єднання населення Британії з новими сусідами та запозичення їх мови. Взаємодія племінних мов, які розвивались в умовах формування англійської народності, привела до утворення територіальних діалектів. Британія багата на діалекти саме через іноземний вплив інших племен. З одного боку, вона перебувала під впливом скандинавських народів, а з іншого – французьких. Завдяки унормованості будь-яка літературна мова однакова на всій території її поширення для всіх, хто нею користується у спілкуванні. Тому норми літературної мови є обов'язковими та загально-вживаними. А діалектна мова неунормована, вона постійно трансформується та не регулюється встановленими правилами, такими як правопис, граматичні та фонетичні норми тощо. Зміни в народних говорах історично безперервні і мовцями не контролюються. Діалекти на противагу літературній мові зберігають архаїчні граматичні та лексичні форми [3, с. 276].

Діалектна мова складається з більших і менших одиниць (говірка, говір, діалект, наріччя), кожна з яких виступає на певній обмеженій території. Існує так звана діалектна ієрархія, яка складається з цих одиниць. Найменшою є говірка. Вона охоплює мову кількох сусідніх територій, які є однотипними з мовного погляду. Ці однотипні угруповання говірок, що споріднені між собою рядом лінгвістичних ознак, якими вони відрізняються від інших говірок, формують говір. Говір – це діалектне утворення з чіткими територіальними межами, яке характеризується певною сукупністю діалектних ознак. А група споріднених говорів, що характеризується системою спільних ознак, утворює групу говорів, або діалект. Групи діалектів, що мають однотипні риси, об'єднуються в найбільші територіально-мовні угруповання – наріччя.

Діалект є об'єктивною складовою загально-народної мови. Він характеризується наявністю певної кількості носіїв і відрізняється від інших

діалектів мови, а також постійно перебуває у русі, як і сама мова. Будучи різновидом мови, діалект часто протиставляється літературній мові. Діалекти мають обмеженішу сферу використання, ніж літературна мова, та функціонують переважно в усній реалізації. Можливим є й вживання діалектної мови у тих чи тих давніх писемних пам'ятках. На сьогоднішній день діалектні форми широко використовують у творах художньої літератури з виразними стилістичними настановами.

Діалекти існували за всіх часів. Добою найбільш інтенсивного їх формування було середньовіччя з притаманними цій епосі малорухомістю населення та слабкістю міжрегіональних зв'язків. Географічні та соціально-економічні особливості окремих регіонів, на яких поширювалась мова, були важливими чинниками появи діалектів у ній [1, с. 150].

Вчені виділяють два різновиди діалектів – територіальний, або географічний, та соціальний. Найпоширенішим типом діалектної диференціації є територіальний, або географічний. Територіальним діалектом називають різновид національної мови, якому властива структурна близькість та носіями якого є люди, які проживають на одній території та мають низку спільних елементів, наприклад матеріальних, духовних, а також спільні історично-культурні традиції та звичаї, самосвідомість тощо.

Географічні діалекти охоплюють місцеві (наприклад, українська мова у Києві та у Львові), або більш широкі регіональні. Ці діалекти мають певну внутрішню різницю, але відмінності в регіональному діалекті, мабуть, менші, ніж відмінності між двома регіональними говірками того самого району. Особливо чіткими випадками поділу є ті випадки, коли географічна ізоляція відігравала головну роль – наприклад, австралійська англійська або французька Луїзіана [2].

Другий різновид діалектів називається соціальним. Їм називають соціально обумовлені різновиди національної мови, що вживають у середовищі певних соціальних груп. По-іншому, соціальні діалекти – це сленг, жаргон, аргі та соціолекти. На відміну від територіальних діалектів, що виявляють свою специфіку на всіх мовних рівнях, соціальні діалекти відрізняються лише на лексичних та фразеологічних рівнях. Діалекти соціальні поділяють на професійні, групові та таємні. Цей поділ пов'язують з існуванням певних економічних, кастових, релігійних та інших груп населення. Якщо розглядати соціолекти, то існують професійні, вікові та групові соціолекти. Професійні –

це додаткові лексичні системи, властиві представникам певних професій та роду діяльності. Вони відзначаються стабільністю, культивуванням традицій професії. Професійна лексика виникає внаслідок потреби назвати певну особу, явище, предмет чи дію, з якими виробник має справу у своїй діяльності. Групові соціолекти виникають у групах людей, тісно між собою пов'язаних, наприклад, спільним навчанням, службою в армії, заняттям туризмом, спортом, колекціонуванням, захопленням якоюсь грою тощо. Лексика групових соціолектів різко відрізняється від професійної. Слова групових соціолектів, позначаючи переважно відомі предмети, явища, стани, виступають у ролі стилістично знижених синонімів. Джерелами формування групових соціолектів є територіальні діалекти, регіональна лексика, мова масової культури, ЗМІ, реклами. Відбувається активна взаємодія, взаємопроникнення лексичних елементів, належних до різних соціолектів. Соціолект об'єднує особу з групою, вирізняє групу серед інших і стає знаряддям інтерпретації дійсності. Об'єднання людей за віковою ознакою зумовлює виникнення й функціонування молодіжного жаргону – одного з найчисельніших соціально-вікових різновидів соціолектів [4]. Як кожна мова, соціолект накреслює свій образ світу згідно з системою цінностей, які приймає група. Відтак молодіжні групи у своєму соціолекті відображають переважно жартівливе, ігрове ставлення до дійсності; злочинці створюють цинічну мову, яка підтримує брутальну асоціальну поведінку. Водночас соціолекти є «лінгвістичними лабораторіями», через посередництво яких відбувається оновлення лексичного і фразеологічного складу мови, оскільки частина жаргонної лексики проникає у загальнонародну мову через розмовне мовлення та мову художньої літератури [4].

У багатьох місцевостях діалектні відмінності пов'язані з соціальними класами, рівнем освіти або обома чинниками. Більш високоосвічені люди та, найчастіше, особи, що належать до вищого соціального класу, як правило, використовують більше рис, що належать до загальнонаціональної мови, тоді як оригінальний діалект регіону краще зберігається в мовленні нижчих та малоосвічених класів. У великих міських центрах часто розвиваються інновації, невідомі в замиському регіону. Отже, у містах соціальна стратифікація діалектів є особливо актуальною і далекосяжною, тоді як у сільській місцевості з консервативним способом життя переважає традиційна географічна діалектна диференціація.

Існує велика кількість територіальних діалектів у Британії, які мають цікаву історію формування. Вони умовно поділяються на три групи: північні, південні та центральні. Центральний район вміщує в собі найбільшу кількість говірок та діалектів. Серед них є діалект Поттеріс, який поширений на заході центрального району Англії.

Наявність діалекту у мові визначають за трьома показниками. По-перше, різниця в інтонації чи метрі речення в певній місцевості. Людині, яка живе в населеному пункті, важко помітити різницю, тому що всі говорять однаково. Це стає очевидним лише тоді, коли хтось приїжджає з іншої місцевості, як наприклад, корінні носії Поттеріс чують тих, хто говорить на діалекті Бруммі. По-друге, метод вимови, який є унікальним для обмеженої географічної області. Наприклад, у діалекті Поттеріс голосний “o”, який супроводжується буквою “l”, вимовляється як “ow”, як у “towl” (told), “owd” (old), “cowd” (cold), “gowd” (gold). По-третє, є слова, характерні для цієї області, а іноді й для кількох областей, які не вважаються стандартною англійською мовою. Наприклад, “sneep” (snuborupset), тобто посміхнутись або засмутити когось, здається, є місцевим для Поттеріс, тоді як ті, що знаходяться за межами району, не знайомі з терміном. Так само в Шеффілді тим, хто знаходиться за межами району, були б незнайомі місцеві терміни, такі як “genell” [9].

Діалекти зазвичай регіональні, і Сток-он-Трент не є винятком, але місто знаходиться на перетині півночі й півдня, а також сходу і заходу. Це означає, що носії Поттеріс виробили унікальний діалект без особливого зовнішнього впливу. Копіювати діалект майже неможливо, якщо людина не місцева [8].

Лінгвістичні дослідження діалектів англійської мови почалися тільки в середині XIX століття, коли виник інтерес до сільських діалектів основних європейських мов в контексті індоєвропейських досліджень. Першою помітною фігурою в англійській діалектології став Олександр Джон Елліс, а потім, трохи пізніше, Джозеф Райт. Елліс опублікував дослідження англійських діалектів, а Райт – досі популярну граматику англійської мови, складену на початку XX століття. Дослідження «Огляд англійських діалектів» спочатку під егідою Юджина Діета, а потім і Харальда Ортона, стало великою працею в галузі вивчення сільських діалектів [8, с. 74].

Класифікація сучасних англійських територіальних діалектів представляє серйозні труднощі, тому що їх межі відрізняються великою хиткістю,

а мовний стандарт все більше і більше вторгається в область розповсюдження діалектної мови. Одна з найбільш серйозних спроб була зроблена Олександром Еллісом. Вона взята за основу багатьма діалектологами. Використовуючи схему О. Елліса, сучасні англійські діалекти можна класифікувати у такий спосіб: північні діалекти, середні діалекти (або діалекти Мідленду), східні діалекти, західні діалекти, південні діалекти [8].

Професор соціолінгвістики Пітер Траджил запропонував таку класифікацію сучасних територіальних діалектів: 1) Північ – північні і центральні діалекти; 2) Південь – східні і південно-західні діалекти [9, с. 183].

Якщо урахувати ці дослідження лінгвістів, то британські діалекти можна умовно поділити на північний, центральний і південний.

До групи західно-англійських діалектів належить відома говірка гончарів – Поттеріс. Цей діалект поширюється на території західно-центральної частини Англії (Західний Мідлендс) на території Стаффордширського графства. Найбільшим містом графства є Сток-он-Трент. В ньому та навколо нього розповсюджений діалект Поттеріс.

Історія Сток-он-Трент – це в основному історія спільноти гончарів, чия майстерність та ділова приналежність протягом двох століть зробила місто дванадцятим найбільшим містом Великобританії та розширила його репутацію в галузі кераміки далеко за межі Британії [10].

Сток-он-Трент – це назва об'єднання шести знаменитих містечок гончарів. Інші п'ять містечок називалися Бурслем, Фентон, Хенлі, Лонгтон і Тунсталл.

Посилена індустріалізація XVIII і особливо XIX століть забезпечила нові ремесла та технології, які були наслідком введення до лексики робітників району Сток-он-Трент нових слів. Робочий клас – це значною мірою неосвічене населення, тому вони створили власні правила вимови для простоти використання слів та для навчання. Це явище властиве для носіїв діалекту Поттеріс.

У лексиці Поттеріс існує багато унікальних слів. Наприклад, “blunger”, “saggar”, “jomuk”, “lobby” та “ewster” були дуже поширеними саме на територіях розповсюдження діалекту Поттеріс. Вони були зібрані впродовж життя гончарів та їх роботи на фабриках. Одні слова були специфічні для певного виробництва, інші – більш загальніші. Деякі варіювалися від фабрики до фабрики та від північного Тунстала до південного Лонгтона. Деякі з них були формальні, а деякі – відображали

ті унікальні сторони життя носіїв Поттеріс. Певні слова втрачали своє значення та зникали з усного мовлення в міру закриття фабрик або зміни методів виготовлення [9].

“Potbank” є чи не найважливішим словом у Поттеріс, що означає гончарний завод. Вся гончарна промисловість концентрувалася на цих фабриках. Вони представляють собою великі споруди у вигляді пляшок із цегли. Це гончарні печі, які зазвичай досить високі, щоб їх було легко побачити над рядами котеджних будинків. Потбанки представляють саме серце і душу територій Сток-он-Тренту [11].

Слово “saggar” означає ємність для гончарних виробів, яку використовували під час випалу для захисту предметів від пошкоджень полум'ям, золою та корозійними газами. Вона виготовлялася з грубої місцевої глини, яка називається саггарним мергелем, вручну в різних формах та розмірах. Слово “saggar” може походити від слова “safeguard” [11].

Те, що на одних територіях називається “stew”, в інших називається “hotpot”, то у Поттеріс – це “lobby”. Це слово означало ситний та легкий суп з морквою, пастернаком, картоплею, цибулею та м'ясом. М'ясо могло бути бараниною, якщо гончарі з півночі, або яловичиною, якщо вони жили на півдні [11].

Слова “jigger” та “jollier” обидва означають як професію, так і обладнання. “Jigger” – це обладнання, яке використовує джиггер у роботі з тарілками та блюдами. А “jollier” – це обладнання, яке використовується у професії джолієра для створення чашок або горщиків [11].

Слово “sneyped”, або “sneeped” має одне й те саме значення. Його можна вимовляти, як забажає мовець. Це слово означає «ображений», «засмучений» [11].

“Blunger” – це змішувальні ємності для підготовки гончарного виробу. Зазвичай вони представлені у формі шестикутника, що сприяє гарному змішуванню інгредієнтів. Внутрішньо складається з центрального вала з прикріпленими веслами, які обертаються із високою швидкістю для ретельного змішування [11].

Слово “jomuk” означає мийку особливого розміру, виготовлену з вогнетривкої глини. Її використовують на кухні, у пральнях та комерційних приміщеннях на фабриках [11].

“Ewster”, або іноді “yewster”, або “ooster”, або “ouster” – це печена зола, що утворюється на внутрішніх сторонах печей у потбанках, яка знаходилася в основному в печах неповного обпалення

(biscuit ovens) або у печах повного обпалення (glost ovens). З'являється вона через неякісну палючу речовину [11].

Коли гончарна промисловість була в зародковому стані, багато людей говорили з біблійними посиленнями, такими як “thee”, “thou”, “shalt”. Для Поттеріс це не є чимсь незвичайним, наразі в діалекті залишилася значна частина застарілих форм. “Dust ‘aer?” спочатку було “Dooest thou hear?” та “Coss do eet?” – “Canst thou do it?”. Ці форми є застарілими, але вони все ще існують у діалекті на сьогоднішній день. Це може свідчити про те, що Поттеріс має тісніші зв'язки з “olde Englishe”, ніж більшість регіонів [11].

Вчені англійської мови стверджують, що діалект Поттеріс все ще зберігає багато характеристик, пов'язаних із англосаксонською давньоанглійською мовою. Наприклад, якщо взяти слово “nesh”, що означає м'який, ніжний і той, хто не переносить холод, то воно походить від ранньої англійської мови “nesc, nescenes”. Так само, як слово “slat”, що означає кидати, походить від старої англійської “slath”.

Найвідомішою рисою північного стаффордширського діалекту є загальне використання слова “duck” як привітання. Воно походить від саксонського слова “ducas”, яке означало вираження пошани. Він також схожий на середньоанглійське “duc”, що означає «лідер», та звідки ж походить титул “Duke”. У «Сні літньої ночі» Вільям Шекспір вжив словосполучення “O dainty Duche: O Deere!” як знак прихильності. Таке використання “duck” як привітання не є чимсь незвичайним у Поттеріс, бо на їх територіях це слово використовується найчастіше. Але таке привітання використовується також і в Дербіширі, Нот-

тінгемі, Ворикширі та Чорній країні. У Йоркширі основний термін привітання – “luv”, але в Дербіширі, який знаходиться близько до кордону Йоркшира, основна форма привітання – “Eu up mi duck” [11].

У багатьох діалектах є слова, які є унікальними для певної місцевості, і людина, яка знаходиться поза цією областю, може не знати, що означає це слово, якщо воно використовується ізольовано. Привітання “duck” можна розглядати як один із прикладів. Ще одне слово, яке, здається, є унікальним для Поттеріс, – це “surty”, що означає друг. Воно походить від застарілої форми “sir”, яка використовується як форма привітання, наприклад, “Good day sir”, до якої додався ще один склад при використанні в загальних розмовах. “Clemmed”, що означає голодний, походить від аналогічного звучання норвезького слова, що означає “press”, “squeeze” або “to pinch”, щоб описати, які відчуття присутні при голоді або голодуванні. Воно вживалося в загальній розмові, щоб позначати «голодний», але його значною мірою витіснили “starving” або “famished” [10].

Лексичний запас діалекту доволі цікаво і повно подано в електронному словнику [11].

Висновки. Історія і сучасний стан англійської мови характеризується сусідством і постійним взаємовпливом літературної мови і низки діалектів. Одним з них є професійно-територіальний діалект Поттеріс. Цей діалект використовували переважно гончари, які жили і працювали в містечку Сток-он-Трент. Цей діалект має свої лексичні особливості, які переважно визначаються професійною приналежністю його носіїв. Перспективою дослідження є аналіз фонетичних особливостей діалекту Поттеріс.

Список літератури:

1. Гриценко П. Ю. *Діалектологія. Українська мова. Енциклопедія*. Київ, 2004.
2. Єрмоленко С. Я. *Сучасна літературна мова і діалекти*. Електронний ресурс: <http://kulturomovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine6-2.pdf>
3. Кобилянський Б. В. *Діалект і літературна мова*. Київ: Вища школа, 1960.
4. Ставицька Л. *Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація мови*. Київ: Критика, 2005.
5. Франко І. Я. *Літературна мова і діалекти*. Т. 37. Київ: Наукова думка, 1982.
6. Birks, Steven The history of the Potteries dialect. BBC Stoke & Staffordshire-Voices. BBC, September 24, 2014. http://www.bbc.co.uk/stoke/voices2005/features/steve_birks.shtml 23
7. Britain D. and Trudgill P. *New Dialect Formation And Contact Induced Reallocation: Three Case Studies From The English Fens*. International Journal of English 178, 2005. revistas.um.es/ijes/article/download/47951/45931
8. Ellis A. J. *On early English Pronunciation*. London: Trübner & Co., 1869–1886.
9. Pointon, Graham *The Potteries Phonology*. London: Linguism (2013). Електронний ресурс: <http://www.linguism.co.uk/language/potteries-phonology>
10. Salt, Kevin. *A Brief History of the Potteries Accent and Dialect*. Електронний ресурс: <http://www.kevinsalt.co.uk/44011491732>

11. The Potbank Dictionary. *The British Library* (1976). Електронний ресурс: <https://potbankdictionary.blogspot.com/33>

Panchenko O.I. POTTERIES DIALECT AND ITS LEXICO-SEMANTIC FEATURES

The article deals with the problem of studying the dialect palette of the English language. This problem is relevant, because the rich historical past of Great Britain provides an extensive background for studying the language, and particularly its dialects. Linguistic dialect features make it possible to study the development of the meaning of words in the whole language. As a theoretical basis for scientific research, the analysis of the philological works of famous writers, translators and linguists, such as Alan Povey, John R. R. Tolkien, John Ward, Simeon Shaw, Steve Birks, etc. was carried out. The aim of the article is to briefly outline the history and modernity of the Pottery dialect and analyze the features of its lexical composition. The relevance of this task lies in the fact that the Potteries dialect has a large number of features that are still worthy of attention and are interesting for study and research in modern linguistics. The dialect is an objective component of the national language, has a more limited scope of use than the literary language, and functions mainly in oral implementation. Scientists distinguish two types of dialects - territorial, or geographical, and social. There are a large number of territorial dialects in Britain, which have an interesting history of formation. They are conventionally divided into three groups: northern, southern and central. The central region contains the largest number of dialects and dialects. Among them is the Potteris dialect, which is widespread in the west of the central region of England, in the potters' community. There are many unique words in the Potteris vocabulary, for example, "blunger", "saggar", "jomuk", "lobby" and "ewster". Some words were specific to a particular industry, others were more general. "Potbank" is the most important word in Pottery, meaning pottery factory. The most famous feature of the North Staffordshire dialect is the common use of the word "duck" as a greeting. Thus, the history and modern state of the English language is characterized by the proximity and constant mutual influence of the literary language and a number of dialects. One of them is the professional-territorial Pottery dialect. This dialect was used mainly by potters who lived and worked in the town of Stoke-on-Trent. This dialect has its own lexical features, which are mainly determined by the professional affiliation of its speakers.

Key words: dialect, sociolect, Potteries, vocabulary, literary language.

Поліщук М. І.

Міжнародний гуманітарний університет

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В АНГЛОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

У статті досліджено гендерні стереотипи, які втілюються в англomовному рекламному дискурсі. Автор аналізує лінгвістичні та семіотичні засоби, що використовуються для створення гендерно маркованих образів, а також їхній вплив на сприйняття цільової аудиторії. Основна увага приділяється аналізу рекламних текстів, що містять стереотипізовані уявлення про чоловіків і жінок, їхні ролі, поведінкові моделі та соціальні функції. Дослідження базується на міждисциплінарному підході, що поєднує елементи когнітивної лінгвістики, гендерних студій і теорії комунікації. Здійснено порівняльний аналіз текстів друкованої, телевізійної та цифрової реклами, що дозволило виявити найбільш поширені патерни гендерної репрезентації. Особливу увагу приділено метафоричним структурам, слоганам, візуальним образам та іншим риторичним прийомам, які сприяють закріпленню традиційних гендерних ролей. Результати дослідження свідчать, що англomовний рекламний дискурс активно експлуатує гендерні стереотипи для створення впізнаваних образів, що підсилює комунікативний вплив реклами. Наприклад, жіночі образи часто асоціюються з ніжністю, турботою та привабливістю, тоді як чоловічі – з силою, впевненістю та лідерством. У статті наголошується, що такий підхід до побудови рекламного дискурсу може як підсилювати усталені уявлення про гендер, так і сприяти їхній трансформації. Запропоновано рекомендації щодо більш відповідального використання гендерних образів у рекламі з метою зменшення стереотипізації та сприяння розвитку інклюзивної комунікації. Отримані результати можуть бути корисними для фахівців у галузі реклами, комунікації та гендерних студій, а також для подальших досліджень у сфері критичного аналізу дискурсу. Зроблено висновки щодо того, як реклама як соціокультурне явище сприяє репродукції чи трансформації традиційних уявлень про стать та гендерні відносини. Стаття має на меті посилити усвідомлення важливості критичного підходу до рекламних меседжів та їхнього потенціалу у формуванні стереотипних образів.

Ключові слова: гендерні стереотипи, англomовний рекламний дискурс, когнітивна лінгвістика, гендерні ролі, стереотипізація, комунікативний вплив.

Постановка проблеми. У сучасному суспільстві реклама виступає потужним інструментом формування соціальних уявлень і норм, зокрема щодо гендерних ролей. Гендерні стереотипи, що використовуються в рекламному дискурсі, сприяють закріпленню традиційних уявлень про місце жінок і чоловіків у соціумі, що може впливати на сприйняття та поведінку індивідів. Водночас, реклама має здатність не лише відтворювати ці стереотипи, але й трансформувати їх, залежно від соціокультурних змін і нових тенденцій. Проблема полягає у вивченні того, як саме мовні та візуальні стратегії в рекламних текстах сприяють формуванню, підтримці або зміні гендерних стереотипів. Особливу увагу слід приділити аналізу того, як гендерні образи в рекламі взаємодіють з соціальними нормами та які культурні, економічні й політичні фактори визначають їхнє використання.

Актуальність проблеми полягає в тому, що гендерні стереотипи в рекламі мають потужний

вплив на суспільні уявлення і особистісну ідентичність, формуючи уявлення про «норму» та «відхилення» у гендерній поведінці [3]. Реклама часто використовує уявлення про типові ролі чоловіків і жінок для маніпулювання споживчим попитом, що підсилює певні стереотипи і одночасно обмежує можливості для зміни гендерних норм. У зв'язку з цим, аналіз рекламних повідомлень дозволяє виявити не тільки стратегічні засоби, через які стереотипи утримуються або змінюються, але й показати, як реклама може сприяти більш інклюзивним і прогресивним уявленням про гендер.

Завданням статті є визначити основні мовні та візуальні механізми, через які гендерні стереотипи конструюються та утверджуються в англomовному рекламному дискурсі, а також дослідити їхній вплив на споживачів. Дослідження спрямоване на виявлення взаємозв'язку між мовними засобами і культурними контекстами, що вико-

ристовуються для створення гендерних образів, а також на аналіз зміни цих образів в контексті глобалізаційних процесів та соціокультурних трансформацій [6]. Вивчення цієї проблеми має велике значення для розуміння соціальних процесів у сучасному суспільстві, а також для розвитку критичного підходу до медіа та реклами.

Значення даного дослідження полягає також у можливості застосування його результатів для розробки стратегій медіаграмотності та рекламної етики, спрямованих на зниження негативного впливу гендерних стереотипів. Розуміння того, як реклама формує гендерні уявлення, дозволяє не лише критикувати існуючі стереотипи, але й сприяти розвитку більш різноманітних і рівноправних зображень статей у публічному просторі. Це є важливим кроком до боротьби з гендерною дискримінацією та надання можливості для побудови більш відкритого і справедливого суспільства, де кожна особа незалежно від статі може мати рівні можливості для самовираження та досягнення своїх цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гендерні стереотипи в рекламі є однією з основних тем у сучасних дослідженнях, пов'язаних з аналізом медіа та рекламного дискурсу. Багато вчених відзначають, що реклама відіграє важливу роль у формуванні та підтримці соціальних норм, зокрема стосовно гендеру. Згідно з дослідженнями, реклама часто використовує стереотипні образи, що базуються на традиційних уявленнях про чоловічі та жіночі ролі [13]. Такі образи не тільки відображають існуючі соціокультурні норми, але й активно їх утверджують, що може впливати на соціальне сприйняття та поведінку [8].

Класичні роботи, зокрема дослідження Ервінга Гоффмана (1979), підкреслюють, що реклама часто зображує жінок як об'єкти бажання, що підтверджує стереотипи про їхню роль як пасивних споживачів або декоративних елементів. Чоловіки ж, згідно з рекламними наративами, частіше зображуються як активні діячі, успішні, сильні й лідери. Такі стереотипи, за думкою багатьох авторів, не лише обмежують можливості для індивідуального самовираження, але й відтворюють культурні уявлення про те, якими повинні бути чоловіки і жінки [1; 5].

Проте в останні десятиліття спостерігається зростаючий інтерес до дослідження того, як реклама може також сприяти змінам у соціальних уявленнях про гендер. Після 2000-х років у рекламному дискурсі почали з'являтися нові стратегії, спрямовані на подолання традиційних

стереотипів та формування більш інклюзивних образів. Наприклад, кампанії, що демонструють жінок в ролях лідерів, професіоналів чи спортсменок, або рекламу, в якій чоловіки виконують традиційно жіночі функції, є прикладами змін, які відображають еволюцію суспільних уявлень про гендер [10]. Однак, як зазначають дослідники, такі зміни часто залишаються на поверхневому рівні, і більшість рекламних кампаній все ще спирається на стереотипні гендерні ролі, які підкріплюють патріархальні уявлення про розподіл обов'язків та можливостей у суспільстві [14].

Вивчення гендерних стереотипів у рекламі також вимагає аналізу культурних та соціальних контекстів, оскільки різні країни та регіони можуть по-різному реагувати на рекламні стратегії. Наприклад, в країнах з більш прогресивними підходами до гендерної рівності, таких як скандинавські країни, реклами часто демонструють рівність між чоловіками і жінками, тоді як в інших країнах реклама може бути більш традиційною та орієнтованою на підтримку існуючих стереотипів [9].

Отже, література свідчить, що хоча гендерні стереотипи є глибоко вкоріненими в рекламному дискурсі, існує тенденція до трансформації цих уявлень у контексті соціокультурних змін. Однак ці трансформації ще не стали універсальними, і реклама залишається важливим інструментом для підтримки або зміни гендерних стереотипів у суспільстві.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз гендерних стереотипів в англomовному рекламному дискурсі, визначення їхньої ролі у формуванні уявлень про гендерні ролі та дослідження засобів, якими реклама сприяє закріпленню чи трансформації традиційних уявлень про гендер. Стаття також має на меті запропонувати рекомендації щодо більш відповідального використання гендерних образів у рекламі для сприяння розвитку інклюзивної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Для вивчення гендерних стереотипів в англomовному рекламному дискурсі застосовано комплексний підхід, що поєднує кілька методів аналізу, які дозволяють глибше розкрити мовні та візуальні стратегії, що використовуються для конструювання гендерних ролей у рекламі [6]. Враховуючи міждисциплінарний характер проблеми, методологія дослідження ґрунтується на принципах лінгвістики, соціолінгвістики, культурології та медіазнавства.

Одним із основних методів є контент-аналіз, який дозволяє кількісно та якісно оцінити структуру рекламних матеріалів. За допомогою цього

методу здійснено вибірку рекламних кампаній різних брендів, що активно використовуються в англomовних країнах. Матеріали, що були обрані для дослідження, охоплюють як традиційні медіа (телебачення, друковані видання), так і цифрові платформи (інтернет-реклама, соціальні мережі) [2]. Для аналізу вибрано рекламні кампанії, що мають виражений гендерний контекст і відображають різні аспекти гендерних стереотипів.

Також застосовано дискурсивний аналіз для вивчення текстових і візуальних аспектів реклами, а також того, як через мовні і образотворчі засоби створюються та підтримуються гендерні стереотипи. Цей підхід дозволяє зосередитися на мовних структурах, які сприяють формуванню образів жінок і чоловіків, зокрема на використанні метафор, емоційно забарвлених слів, граматичних структур, а також на змістовному навантаженні візуальних елементів реклами. Це включає аналіз позначення та маркування статі, типових для конкретних рекламних образів.

Критичний аналіз дискурсу допомагає оцінити соціокультурні та політичні контексти, у яких гендерні стереотипи в рекламі набувають значення. За допомогою цього методу досліджується, як реклама не тільки відображає існуючі соціальні норми, але й активно їх транслює, впливаючи на споживачів [15]. Критичний аналіз зосереджений на виявленні ідеологічних послань, які закріплюють або змінюють гендерні стереотипи, а також на дослідженні взаємозв'язку між рекламою та більш широкими соціокультурними процесами.

Метод кейс-аналізу дозволяє детально розглянути конкретні рекламні кампанії та аналізувати їхній вплив на споживачів. Обрано декілька рекламних кампаній, що стали знаковими у контексті гендерних трансформацій в рекламі (наприклад, кампанії таких брендів як Dove, Nike, Old Spice). Вивчення таких прикладів дозволяє з'ясувати, як гендерні стереотипи в рекламі змінюються в залежності від соціальних, культурних і економічних факторів.

Для глибшого розуміння сприйняття гендерних стереотипів у рекламі використовуються методи якісних досліджень, такі як фокус-групи та інтерв'ю з респондентами. Це дозволяє виявити, як споживачі інтерпретують рекламні меседжі та як ці стереотипи впливають на їхні ставлення та поведінку. Застосування цих методів дозволяє комплексно дослідити мовні та візуальні механізми формування гендерних стереотипів у рекламі, їхній соціальний контекст та вплив на споживачів.

Дослідження гендерних стереотипів в англomовному рекламному дискурсі виявило кілька важливих аспектів, які потребують подальшого обговорення. По-перше, незважаючи на значні зміни в рекламних стратегіях, які з'явилися в останні десятиліття, більшість реклами все ще використовує традиційні гендерні ролі, що відтворюють стереотипні уявлення про жінок і чоловіків. Це вказує на те, що хоча соціокультурні зміни і відбуваються, реклама залишається сильним інструментом підтримки патріархальних норм, що впливають на масову свідомість. Наприклад, навіть у кампаніях, які намагаються підкреслити рівність статей, стереотипи інколи проявляються через підсвідомі або тонкі культурні наративи, що ускладнює досягнення істинної гендерної рівності в рекламному дискурсі.

З іншого боку, сучасні рекламні кампанії, такі як ті, що проводяться брендами *Dove*, *Nike* або *Old Spice*, демонструють тенденцію до подолання деяких гендерних стереотипів, зокрема, через зміну образу жінки та чоловіка в рекламі. У цих кампаніях ми спостерігаємо більше варіативних образів: жінки, що є активними, сильними і незалежними, та чоловіки, які займаються традиційно «жіночими» справами або виявляють емоційну відкритість [11]. Такі підходи можуть допомогти зламати застарілі стереотипи та змінити суспільні уявлення про роль статей у сучасному світі.

Але важливо зазначити, що вплив реклами на споживачів не завжди можна оцінити однозначно. Хоча реклама може сприяти зміні стереотипних уявлень, її ефективність у зміні глибоко вкорієних соціальних норм обмежена. Це пояснюється тим, що рекламні кампанії часто орієнтуються на комерційні інтереси та прагнуть задовольнити запити певної аудиторії, що, в свою чергу, може призвести до поверхневих змін. Реклама часто використовує образи, які є достатньо популярними, щоб бути прийнятими широкою аудиторією, що не завжди збігається з реальними соціальними змінами.

Завдяки цьому дослідженню ми можемо краще зрозуміти, як рекламний дискурс не лише відображає існуючі соціальні стереотипи, але й сприяє їхньому укріпленню або трансформації. Суттєвим є також усвідомлення того, що зміна гендерних образів в рекламі потребує більш глибоких, системних змін у суспільстві, ніж просто редагування рекламних матеріалів. Водночас важливо наголосити на ролі критичної медіаграмотності, яка може допомогти споживачам усвідомлювати маніпулятивні аспекти реклами і сприяти більш

розумному ставленню до гендерних образів, що вони пропонують [8].

Таким чином, хоча в рекламному дискурсі відбуваються зміни щодо гендерних стереотипів, ці процеси ще не досягли стадії, коли реклама стає повністю інклюзивною і рівноправною. Це свідчить про необхідність подальших досліджень і більш глибоких зусиль з боку рекламних агентств і суспільства в цілому для подолання гендерних стереотипів у публічному просторі.

В результаті проведеного аналізу гендерних стереотипів в англomовному рекламному дискурсі були отримані кілька важливих результатів, що відображають як сталі тенденції, так і нові зміни в підходах до зображення статей в рекламі.

По-перше, результати контент-аналізу показали, що в більшості рекламних кампаній все ще домінують традиційні гендерні стереотипи. Жінки часто зображуються як об'єкти бажання або в ролях, що асоціюються з домашнім господарством, доглядом за дітьми чи красою. Чоловіки, натомість, зображуються як активні діячі, що займаються фізичною працею, бізнесом або спортивними досягненнями. Візуальні образи підкріплюють ці стереотипи через певні типи макіяжу, одягу та пози, що символізують традиційні гендерні ролі.

Однак, в рамках дослідження було виявлено й нові підходи до формування гендерних образів у рекламі. Кілька рекламних кампаній, зокрема брендів *Dove*, *Nike* і *Old Spice*, демонструють спроби змінити традиційні уявлення про статі. У цих кампаніях жінки зображуються сильними, незалежними та активними, а чоловіки – емоційними, чутливими та зайнятими нетрадиційними для них ролями, такими як піклування про себе чи підтримка жінок. Це свідчить про тенденцію до руйнування класичних гендерних ролей, однак ці зміни, за результатами дослідження, все ще є обмеженими.

Згідно з результатами дискурсивного аналізу, більшість рекламних текстів використовує стереотипні мовні конструкції, що укріплюють традиційні уявлення про гендер. Наприклад, у рекламі часто використовується мова, яка ставить чоловіків у роль лідерів та захисників, тоді як жінки представлені як об'єкти бажання або потребуючі захисту. Проте в більш сучасних кампаніях почали з'являтися приклади, де такі мовні стереотипи поступово замінюються більш нейтральними та рівноправними висловами.

Критичний аналіз дискурсу вказує на те, що хоча реклама намагається адаптуватися до змін

у суспільстві та підвищувати гендерну інклюзивність, рекламні стратегії все ще орієнтуються на консервативні соціальні норми, щоб залучити широку аудиторію. Це означає, що рекламні кампанії часто зберігають стереотипні образи, навіть якщо вони намагаються показати більш прогресивні гендерні ролі.

Результати дослідження також показали, що вплив реклами на споживачів є складним і неоднозначним. Хоча нові кампанії можуть позитивно впливати на зміну уявлень про гендер, загалом вони не призводять до значної зміни в глибоко вкорінених соціальних нормах. Споживачі все ще часто сприймають гендерні стереотипи як невід'ємну частину рекламного дискурсу, навіть коли стикаються з більш прогресивними зображеннями.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що рекламний дискурс активно використовує гендерні стереотипи для формування уявлень про чоловіків і жінок, хоча спостерігається певна еволюція в напрямку інклюзивності та руйнування традиційних гендерних ролей. Однак зміни залишаються обмеженими, і реклама все ще відіграє важливу роль у підтримці існуючих гендерних норм у суспільстві.

Висновки. Дослідження показало, що в англomовному рекламному дискурсі більшість кампаній все ще використовують традиційні гендерні стереотипи. Жінки часто зображуються в ролях, пов'язаних із красою, сім'єю та доглядом, а чоловіки – як активні, сильні та домінуючі. Це вказує на те, що деякі гендерні норми залишаються стійкими і продовжують визначати рекламний контекст.

Однак також були виявлені кампанії, які намагаються порушити ці стереотипи, зокрема бренди, як *Dove*, *Nike* та *Old Spice*. В цих кампаніях жінки представлені як сильні, незалежні та активні особистості, а чоловіки – емоційними та чутливими, що виконують ролі, зазвичай асоційовані з жінками. Це свідчить про появу нових підходів до зображення гендерів в рекламі, але зміни є все ще обмеженими.

Дискурсивний аналіз показав, що хоча візуальні образи змінюються, мовні стереотипи в рекламі все ще зберігаються. Чоловіки часто зображуються як лідери або захисники, а жінки – як об'єкти бажання чи ті, що потребують допомоги. Це свідчить про те, що мовні конструкції ще активно підтримують традиційні гендерні ролі.

Реклама має певний вплив на зміну уявлень про гендер, але цей вплив не призводить до значних змін у глибоко вкорінених соціальних нормах.

Споживачі, як і раніше, сприймають гендерні стереотипи як природну частину рекламного контексту, що вказує на необхідність глибших соціальних перетворень для досягнення реальних змін.

Отже, дослідження вказує на необхідність продовження робіт у напрямку розширення інклюзивності та розмаїття гендерних образів у рекламі. Реклама має потенціал для зміни сприйняття гендерних ролей, але для цього потрібна більш глибока трансформація культурних, соціальних та політичних структур. Крім того, важливим є підвищення медіаграмотності серед споживачів, що дозволить більш критично ставитися до реклами та її впливу на суспільні уявлення про гендер.

Перспективи дослідження гендерних стереотипів в англомовному рекламному дискурсі полягають у подальшому розвитку теоретичних і практичних підходів до вивчення цієї теми. Однією з основних перспектив є поглиблене дослідження взаємодії між змінами в рекламному дискурсі та соціокультурними трансформаціями. Вивчення того, як реклама може або не може сприяти зміні гендерних ролей, дозволить краще зрозуміти роль медіа у формуванні соціальних норм і стереотипів.

Перспективним напрямом є розширення аналізу на інші медіа-платформи, такі як соціальні мережі, інтернет-реклама та відео-контент, що займають все більш важливе місце в сучасному

медіа-просторі. Це дозволить оцінити, як нові форми реклами, зокрема в цифрових і соціальних медіа, впливають на сприйняття гендерних стереотипів і чи можуть вони сприяти більш інклюзивним і прогресивним підходам до зображення статей.

Крім того, важливим є вивчення впливу змін у рекламних стратегіях на різні соціальні групи. Це дасть можливість зрозуміти, як гендерні стереотипи в рекламі сприймаються в різних культурах, вікових групах, соціальних та економічних контекстах, а також як реклама може впливати на формування гендерних ідентичностей у молоді.

Перспективи також пов'язані з розвитком інструментів критичного аналізу медіа, що дозволить більш ефективно виявляти приховані стереотипи в рекламі та сприяти підвищенню медіаграмотності серед споживачів. Оскільки реклама є потужним інструментом маніпуляції, важливо вивчати методи, які дозволяють більш точно оцінювати її вплив на соціальні норми та індивідуальну свідомість.

З огляду на соціокультурні зміни та зростаючий попит на гендерну рівність, перспективи також включають розвиток рекламних кампаній, орієнтованих на зміцнення позитивних гендерних образів, які сприятимуть більш рівноправним відносинам між статями.

Список літератури:

1. Гнатюк В.І. Соціолінгвістика реклами: теорія і практика. Київ: Академвидав, 2007. 256 с.
2. Лісова Л. П. Мовні стереотипи у рекламному дискурсі: гендерний аспект. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2012. 214 с.
3. Шевченко Т.О. Роль реклами у формуванні гендерних стереотипів у сучасному українському суспільстві. Київ: Ніка-Центр, 2015. 188 с.
4. Ковальчук І.В. Мовні стратегії в рекламі: гендерні аспекти. Львів: Видавництво ЛНУ ім. І. Франка, 2014. 212 с.
5. Камінська І.А. Гендерна комунікація в рекламі та медіа: лінгвістичний підхід. Одеса: Астропринт, 2016. 320 с.
6. Butler J. Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Routledge, 1990. 224 p.
7. Goffman E. Gender Advertisements. Harper & Row, 1989. 190 p.
8. Kilbourne J. Deadly Persuasion: Why Women and Girls Must Fight the Addictive Power of Advertising. Free Press, 1999. 272 p.
9. McCracken G. The Long Interview. Sage Publications, 1989. 202 p.
10. Schroeder J.E. Visual Consumption. Routledge, 2002. 232 p.
11. Lind R.A., & McKeage K. The Impact of Gender on Advertising Effectiveness and Effect. Journal of Advertising Research, 39(5), 1999. Pp. 33–45.
12. Tuchman G. The Symbolic Annihilation of Women by the Mass Media. In G. Tuchman, A.K. Daniel, & J. Benet (Eds.), Heart of the Matter: Essays in Women's Studies (pp. 173–191). University of Toronto Press, 1998. 256 p.
13. Eisend M. A Meta-Analysis of Gender Roles in Advertising. Journal of the Academy of Marketing Science, 38(4), 2010. Pp. 418–440.
14. Ferguson, M. Forever Feminine: Styles of Women's Magazines in the 1950s. Signs: Journal of Women in Culture and Society, 9(2), 1993. Pp. 221–247.
15. Vestergaard T., & Schröder K. C. The Language of Advertising. Blackwell, 1985. 216 p.

**Polishchuk M.I. GENDER STEREOTYPES
IN ENGLISH-LANGUAGE ADVERTISING DISCOURSE**

The article explores gender stereotypes embedded in English-language advertising discourse. The author analyzes linguistic and semiotic tools used to create gender-marked images and examines their impact on the perception of the target audience. Particular attention is paid to the analysis of advertisements containing stereotypical representations of men and women, their roles, behavioral models, and social functions. The study adopts an interdisciplinary approach, combining elements of cognitive linguistics, gender studies, and communication theory. A comparative analysis of print, television, and digital advertisements is conducted, which allows for identifying the most common patterns of gender representation. Special focus is given to metaphorical structures, slogans, visual imagery, and other rhetorical techniques that reinforce traditional gender roles. The findings reveal that English-language advertising discourse actively exploits gender stereotypes to create recognizable images, thereby enhancing the communicative impact of advertisements. For example, female images are often associated with tenderness, care, and attractiveness, while male images are linked to strength, confidence, and leadership. The article emphasizes that this approach to constructing advertising discourse can both reinforce established gender perceptions and contribute to their transformation. The study proposes recommendations for a more responsible use of gender imagery in advertising to reduce stereotyping and promote inclusive communication. The findings can be valuable for professionals in advertising, communication, and gender studies, as well as for further research in the field of critical discourse analysis. Conclusions are drawn about how advertising, as a sociocultural phenomenon, contributes to the reproduction or transformation of traditional perceptions of gender and gender relations. The article aims to raise awareness of the importance of a critical approach to advertising messages and their potential in shaping stereotypical images.

Key words: gender stereotypes, English-language advertising discourse, cognitive linguistics, gender roles, stereotyping, communicative impact.

Semeniuk A. A.

Lesya Ukrainka Volyn National University

Soroka Yu.

Lesya Ukrainka Volyn National University

LINGUAL MEANS OF UKRAINE'S IMAGE CONSTITUENTS REPRESENTATION IN THE FOREIGN MEDIA

The ongoing war in Ukraine has placed its mark on the ample elements of people's life including the media and that is why researches nowadays pay their attention to this area. Our article aims at examining Ukraine's image and lingual units contributing to its realization on various levels of language. In this regard, foreign magazines, newspapers and speeches of world leaders as material for analysis is undoubtedly relevant. This has allowed the differentiation of lexical and syntactic means influencing the perception of journalistic material, particularly news. The image of Ukraine is of a cumulative nature as every single day the heroism of soldiers, monumental achievements of diplomats and the unity of the nation add new positive characteristics to the overall image of Ukraine in the media. The structural-semantic analysis has enabled revealing the constituents of Ukraine's image. These are as follows: Ukrainian people, Ukrainian army, President of Ukraine, foreign partners, tech experts and volunteers. Each constituent is realized with specific lingual units, both lexical-stylistic and syntactic. Simple sentences and adjectives are the main means of forming Ukraine's positive image as an indomitable and brave defender of the progressive world values. Ukrainian cities stand for the centers of Ukrainian resilience, that is expressed at the phraseological level. Comparison of Ukrainian soldiers' traits of character to the best qualities of the animal kingdom representatives is a foreign media characteristic feature. The image of Ukraine's President is mainly described with the help of nouns showing his courage, while infinitive constructions convey his leading role in countering Russia's aggression against Ukraine. An integral component of the Ukraine's image in the media is international partners, whose activities contribute to strengthening Ukraine's stronghold and its positive appreciation on the world arena. This is expressed with nouns and collocations that mark values important to everyone and support for Ukraine in general.

Key words: media, constituent, image, Ukrainian nation, Ukrainian army, President of Ukraine, international partners.

Statement of the problem. The relevance of our research is determined by the scrutinized attention of the foreign media to Ukraine caused by war. After strenuous months of Russian invasion, our country has cultivated a particular association within international journalists. Apart from the actual war, the informational warfare gains momentum as well. It presupposes to fight against fakes and misinterprets, inform the world about all the atrocities caused by Russia and convey the right message to the international community. In spite of vast investigations in the area of our country's image in different fields of human's activity, especially politics, still some aspects of the study are beyond the scope of investigation. Thus the role of Ukrainian people, the army, President, foreign partners, tech experts and volunteers are among the new perspectives for further analysis that add to the image of Ukraine

in the media. The image of our country abroad remains acute both for us and the international policy. Politicians' speeches and illustrious magazines serve as the most perfect source material.

Analysis of recent research and publications. Numerous aspects of Ukrainian identity are in the scope of linguistic investigation nowadays. Thus, O. L. Kuryliuk focuses her attention on the elements and ways that make up the positive image of the Ukrainian defender [2, p. 90–96]. T. Piatkovska analyzes the concept *Ukrainian mentality* and states that such images as *воля, свій/нечужий, праця, доля* are the inevitable elements when perceiving Ukrainian mind [5, p. 94–96]. K. Blyzniuk discovers the semantic elements which verbalize the concept *courage* in the Ukrainian language [1, p. 504–509]. In his book “The concept of Ukrainian discourse”

V.I. Kononenko reveals the problem of studying aesthetic values through discourse and makes the analysis of the fictional, notably classical, works of literature as well as the concepts *glory*, *liberty* and *hope* [4]. Y.A. Kozyr deals with the portrayal of the concept *Ukraine – russia* in the media [3, p. 15–19].

Task statement. The purpose of our study is to analyze the image of Ukraine with regard to its constituents through the lens of foreign media and outline the lingual means with which it is realized.

The main tasks of the research are:

- to analyze the approaches to defining the notion *media*;
- to distinguish constituents of Ukraine's image and their verbalization;
- to characterize the image of Ukraine on the political arena.

Outline of the main material of the study. Merriam-Webster dictionary [7] defines *media* as a medium of cultivation, conveyance and expression. Indeed, they are the major source of information and news in the world today. Moreover, it would be unwise to undercover the actual power of media by presenting some ideas under favorable or unfavorable light through linguistic means. Undeniably, globalization trends have only reinforced the media. That's why the media is becoming a great deal popular as it comprises many attention-worthy pieces of information. Firstly, headlines and straplines are the corner stones of any news article as they aim at catching the interest of the audience by sharp vocabulary and intricate stylistic devices. Secondly, manner of narration in English and Ukrainian media stand out in a stark contrast. The choice of vocabulary and grammar, the hierarchy of information and style of writing differ a lot. But one feature is common: the media are used to amplify voices that are ignored. They are like supervisors which observe the status quo of the world and make it sound [6]. It is generally accepted that we distinguish between verbal and non-verbal communication. Furthermore, formal and informal registers of communication exist. Besides verbal and non-verbal groups, the media are classified into the following types: TV, radio, news, newspapers, magazines, social media, online forums and podcasts.

While analyzing the image of Ukraine in the foreign media, it is possible to distinguish its five key constituents: Ukrainian nation, Ukrainian army, Ukraine's President Volodymyr Zelensky, international partners, tech experts and volunteers. Foreign media constantly appeal to the courage and resilience of Ukrainians that is expressed with simple

sentences, for example, *Ukrainian morale remains high, you have written one of the most glorious chapters in military history* [11], *Ukrainians are dying in a conflict all about the right of sovereign countries to decide their own future* [9]. Another means to appeal to courage, honesty, and sacrifice as traits of Ukrainian people is pattern adjective + *noun*, which permanently appears in articles. Adjectives with strong connotations are prevalent in such structures, for instance, *indomitable*, *innocent*, *victorious*, *prosperous*. Moreover, the word *Ukrainian* is a key element of adjectival phrases: *the pain of the Ukrainian people*, *the freedom of the Ukrainian people*, *the innocent people of Ukraine*, *the courage of Ukrainian people*. From the above-mentioned examples it is clear that the pattern *noun + Ukraine/ Ukrainian people* is widely used.

One more peculiarity is focus on the names of Ukrainian cities as a tool to convey the pain of its citizens. *Mykolaiv stands strong against russia*. *Makariv still wears the scars of the early days of russia's invasion of Ukraine*. The latter example incorporates the phraseological unit to wear the scars which is one more technique used in the media abroad. Other examples are: *you're the masters of your fate* [11], *power cuts have not sapped Ukraine's will to fight* [9]. The effect is achieved by applying metonymy. By *Mykolaiv* and *Makariv* the people residing in those cities are implied.

The second image is that of Ukrainian army. Soldiers' bravery is compared with common features of animal kingdom representatives: *they fought with the energy and courage of lions*, *it's not the size of the dog in the fight, it's the size of the fight in the dog* [11]. Like in the case with portraying Ukrainian nation, possessive case is used, namely *the valour of its soldiers* [11]. When stating the traits of Ukrainian soldiers, nouns are prevalent: *Ukrainians proved by their tenacity and sacrifice that tanks and guns cannot suppress a nation fighting for its independence* [11].

The media often try to describe the day-to-day lifestyle of soldiers. Indeed, journalists showcase what sacrifice they have already made. *“Open-ended service, just 10 days' leave a year and a high casualty rate—for Ukrainian soldiers in one unit, life on the front line is far from easy”* [14]. In the example mentioned above the conditions of service are listed. It is obvious that soldiers face risk every single minute they are on the battlefield. Plus, the vacation leave is minuscule, only 10 days. To demonstrate the level of difficulty the journalist has used an adjective of elementary level, however, in a combination with C1 phrases *to be far from something*,... *can't walk away and are*

obliged to serve until the war ends [14]. The style of the sentence is semi-formal because contraction and phrasal verb have been used. Moreover, the analyzed article has been taken from BBC and it features the story of Yurii, the soldier who volunteered to go on the war. Personal story and semi-formal style of the article erase the borders between the journalist and the reader. As a result, audience may feel the effect of witnessing the events with their own eyes like they have befriended the main hero of the article.

Yurii is *a talented incomer* [14] who joined the troops as mobilization happens. The pattern *adjective + noun* is applied, *One of the officers revealed that although Yurii ranks as a simple private soldier, he basically runs this unit. That rethinking of the usual hierarchy is one of the differences between the pre-2022 army set-up and the force that now fights the Russians. Another is their willingness to overlook age and other factors that might have counted against volunteers before 2022* [14]. It is vital to mention that Yurii is twenty-something years old. In spite of his young age, he runs the military unit. It is highlighted that the army has shifted its priorities.

The journalist mentions another character in his article, the soldier with a nickname Hryb. Here he develops the idea of how difficult it is for families to accept the decision of their relatives to enter military unit. For example, *His decision to volunteer does not sit easily with his family* [14]. To render the message on the lexical level the idiomatic phrase is used: *At a rehabilitation centre in Lviv for soldiers with life-changing injuries, I discussed the difficult exchanges when some of the less badly wounded tell their wives they want to return to the front* [14]. Ukrainian soldiers are dedicated to finish what have been started, so despite many of them were heavily wounded, they still express readiness to return to the front and serve their duty.

The third image is that of Ukraine's president Volodymyr Zelensky. Foreign media often mention his personality no matter what the topic is. World leaders call to his name while giving speeches on the war in Ukraine and believe in his will to change the course of war for Ukraine's victory. *The bravery of Volodymyr Zelensky, the courage of Mr. Zelensky, Ukraine must win and it is for President Volodymyr Zelensky to define what the victory means* [8]. To highlight the crucial role of the President the infinitive construction has been used.

International partners are the fourth constituent of Ukraine's image. It may be regarded from two perspectives. The one is how the media outlay the internal help for Ukraine. The other shows what

international representatives mean by this "cross-cultural support". The fact of foreign support is clearly stated in the media. *The war in Ukraine has demonstrated the solidarity of international community and a shared commitment. Ukraine's partners would promise multi-decade investments in the country's defence industry, massive weapons transfers, training, joint exercises and intelligent support* [10]. The last sentence is the perfect example of how the topic of international support is put. All too often, it is enumeration that illustrates the amount of foreign contribution to our victory.

Conversely, foreign leaders make use of various linguistic techniques in the speeches to issue a statement clearly and one of them is opposition. The perfect example is taken from Boris Johnson's speech: *It is about Ukrainian democracy against Putin's tyranny, it is about freedom versus oppression, it is about right versus wrong, it is about good versus evil* [11]. Besides, the popular narration used in the speeches is *we stand with Ukraine* that has become the most recognizable line among all the other ones. Another pattern is to express the presence of outside support through negative images like listing the shattered cities with the help of adjective *terrible* and noun *catastrophe*: *The terrible images from Kyiv, Kharkiv, Odesa and Mariupol. This war is a catastrophe for Ukraine*. Indeed, such mechanisms have strong pragmatic function to induce sympathy.

Joe Biden names the Ukrainian international partners *the protectors of freedom in Ukraine*. The of-structure is used to demonstrate the connection between nations. Plus, the choice of words is intricate in this case as well. The President of the US have deliberately utilized the word *protectors*, out of the synonymic list. As he asks God's blessing, we may deduce that *protectors* are compared to angels who defend and care for Ukraine's freedom. *Our commitment to Ukraine will not weaken. We will stand for liberty and freedom today, tomorrow, and for as long as it takes* [12].

The fifth constituent forms tech experts and volunteers. Opposite to the image of the President and international partners, this group occupies day-to-day field of life. For example, these two elements are always mentioned when speaking about medical and humanitarian aid, transfers from hot spots, personal and moral support, animal rescue and electricity supply. Indeed, blackouts, problems with connection and the Internet are constantly mentioned in many magazines and speeches. It is vital to mention those who resolve such issues. Power cuts and blackouts trapped us suddenly. In one click we should have altered our daily grind and get

accustomed to life with limited or no electricity. In those moments Ukrainians praised electricians and people who worked 24/7 to troubleshoot, *Crew **works around the clock** to repair the damage from the latest barrage* [16]. Here an idiom is used to highlight uninterrupted process of maintenance work: *Survival kits in elevators, alternative menus in cafes, flashlights and generators everywhere: This is life under Russian bombardment, when power can fail at any moment* [16]. In this example the enumeration is applied to mention changes which have been brought to life with power cuts.

As for volunteers, we may talk a lot about them as the spheres of volunteering are versatile. To begin with doctors and medical workers, they are real heroes who save lives of others while risking their own. One of the articles from The Guardian commences with a description of a usual day in Bakhmut: *The unconscious patient was transferred onto an operating table. He looked more dead than alive. Doctors gave emergency transfusions of blood and plasma. A paramedic cut away his uniform. Another bandaged his left leg. A third gave him a shot of fentanyl, a powerful painkiller. A heart monitor beeped* [15]. These are simple sentences which give full picture of the situation. Their shortness and rigidity make it possible for the reader to dive into the content of the article and imagine that wounded soldier in his mind. Surely, such an introduction of the article grabs the focus of audience.

The arrival of the patient was accompanied by the loud blast. This is a reality doctors go through every day when fighting for life of soldiers: ***Not all of the team are professional medics.** Yevhenia Kolesnichenko used to work as a religious studies teacher. She said she became a volunteer and nurse after her husband died last year while fighting inside Bakhmut* [15]. People from various walks of life engage in volunteering, even without medical background. Readers are exposed to the story of Yevhenia Kolesnichenko who joined volunteers for the sake of paying tribute to her late husband. As we have mentioned earlier, everyone in Ukraine has his personal reason to keep going and keep resisting.

A lot of people participated in saving animals: *They have a large and valuable army of volunteers* [13]. It has been the second time the lexical unit "army" was used. Here it refers to volunteers who care for pets. Plus, positive adjectives like *large* and *valuable* were chosen: *...the dogs, cats and wild animals that stop for a few days at the animal shelter in Lviv, where they are cared for by **volunteers who look after them, feed them, walk them and give them affection**, while in their offices the necessary bureaucratic steps are taken for their transfer out the*

country [13]. Again, the enumeration demonstrates the series of actions volunteers do to care for animals. Indeed, not only people need love and warmth but also those who cannot articulate this need: ***It is impossible to determine** how many animals have been moved or made it out of the country since the start of the war. What is certain is that there are **numerous daily departures** to EU countries in **public transport, vans, trucks, and private cars*** [13]. The efforts of volunteers are brightly expressed in this example. Actually, the author says that to count the number of animals transported overseas is an impossible task. Plus, it is specified that such transport operations have place in the lives of volunteers every single day. These people find various ways to move rescued animals out of the country. Thus, transport means were listed.

Conclusions. To sum up, our study demonstrates the importance of the media resources as a way to build up the image of our country. It appears to be extremely vital right now as today Ukrainian culture is reviving. We go back to our ethnic roots in order to get rid of values which were imposed by Russia. Obviously, the media are the right way to state our position and outline the borders of our individuality and cultural heritage. The analysis of foreign media has affirmed the positive image of Ukraine in the world arena. The images of Ukraine's nation, Ukrainian soldiers, Ukraine's President, international partners supporting our country, tech experts and volunteers constitute the image of Ukraine. With the help of lexical analysis certain patterns were traced in its description. Such stylistic devices as metonymy and parallelism are prevalent as well. They are of particular utility when it comes to mentioning the invincibility of hero-cities and the longing for victory. Indeed, the choice of adjectives, verbs have only proved again that foreigners are fascinated by Ukraine's resistance, will, hope and invincibility. The opposition between Ukraine and Russia expresses hope that the good will prevail and justice will be served. The way foreign media mention shattered but still undefeated Ukrainian cities reinforces the courage and unity of Ukrainian nation. Furthermore, the media clearly show the fact of newly formed international community. The assistance and support of other countries' political leaders add to the vivid portrayal of Ukraine.

The perspective of further research lies in the analysis of the media as an effective means of shaping public opinion taking into account events in the world arena. This involves analyzing the verbalization of strategies and tactics to manipulate the consciousness of the people and form their worldview.

Bibliography:

1. Близнюк К. Особливості вербалізації лінгвоконцепту «Сміливість» в українській та польській мовах. Кропивницький: Видавець Лисенко В. Ф. 2017. Вип.153. С. 504–509. <https://surl.li/lcnbun>
2. Кирилюк О.Л. Формування образу захисника в умовах інформаційної війни: Лінгвокогнітивний аспект. *Львівський філологічний часопис*, 2020. С. 90–96. <https://surl.li/uvkyjf>
3. Козир Ю. А. Концепт «Україна-Росія» в мас-медійному дискурсі як теоретична проблема. *Наукові записки Інституту журналістики*. Київ : 2013. Т. 53. С. 15–19. <https://surl.li/dmhhrv>
4. Кононенко В.І. Концепти українського дискурсу. Київ–Івано-Франківськ : Видавництво «Плай» Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. 2004. 248с. <https://surl.li/kdatdn>
5. П'ятовська Т. Концепти української ментальності в мовному дискурсі паремій. Полтава : Рідний край. 2014. С. 94–96. <https://surl.li/uqvaap>
6. GDNET research communications: Mombasa media workshop <https://surl.li/cafbni>
7. Merriam-Webster Dictionary. Retrieved from <https://surl.li/sbuqba>
8. “How to win the hot war in Ukraine and the cold war that will follow it?”. The Economist. The future of Ukraine. Feb 25th 2023 <https://surl.li/xgxlkt>
9. “Imagining peace in Ukraine”. The Economist. The Trump effect. Nov 12th 2022. <https://surl.li/yjscnx>
10. “On what terms could the war in Ukraine stop?”. The Economist. The Trump effect. Nov 12th 2022. <https://surl.li/ujwrqk>
11. Speech. Prime Minister Boris Johnson’s address to the Ukrainian Parliament: 3 May 2022. <https://surl.li/zzfjzx>
12. Speech. Remarks by President Biden on supporting Ukraine, defending democratic values, and taking action to address global challenges: 12 July 2023. <https://surl.li/uvzgcy>
13. “The volunteers saving animals in Ukraine”. The Guardian. April 26, 2022. Mode of access: <https://surl.li/wuxvvd>
14. “Ukraine: The soldiers who can’t leave the frontline until the war is over”. BBC. September 26, 2023. Mode of access: <https://surl.li/afpciz>
15. “We save 98% of our patients: inside a frontline Ukrainian field hospital”. The Guardian. November 13, 2023. Mode of access: <https://surl.li/nawngf>
16. “When the lights go out, Kyiv keeps going – with some ingenuity”. The New York Times. December 1, 2022. Mode of access: <https://surl.li/fftsas>

**Семенюк А. А., Сорока Ю. ЛІНГВАЛЬНІ ЗАСОБИ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
КОНСТИТУЕНТІВ ІМІДЖУ УКРАЇНИ В ІНОЗЕМНИХ МЕДІА**

Війна в Україні залишила свій слід на багатьох аспектах життя, включаючи медіа. Метою нашого дослідження є визначення конститuentів іміджу України та мовних одиниць, що сприяють його реалізації в іноземних медіа. У цьому зв’язку вибір закордонних газет, журналів та промов світових лідерів в якості матеріалу для аналізу є безумовно актуальним. Це уможливило виявлення лексико-стилістичних та синтаксичних засобів, які впливають на сприйняття журналістського матеріалу, зокрема новин. Встановлено, що імідж України має кумулятивний характер, адже кожен прояв героїзму наших солдатів, кожне досягнення на дипломатичному фронті та незламність нації додають нових позитивних характеристик до загального образу України у медійному просторі. Застосування структурно-семантичного аналізу дало змогу встановити його складові. Основними конститuentами досліджуваного концепту постають український народ, українська армія, президент України, іноземні партнери, експерти та волонтери. Кожен із конститuentів реалізується певними мовними засобами як лексико-стилістичними, так і синтаксичними. Чільне місце належить простим реченням та прикметникам, які створюють позитивний образ України як незламного та мужнього борця за цінності, поширені у всьому прогресивному світі. Українські міста уособлюють осередки нескореного українського народу. Характерним є уживання прикметників на порівняння рис українських солдатів з найкращими якостями представників тваринного світу. Образ президента України формують в основному іменники, які описують його сміливість, у той час як інфінітивні конструкції передають його керівну роль у протистоянні агресії росії. Невід’ємною складовою іміджу України в медіа є міжнародні партнери, діяльність яких сприяє зміцненню як обороноздатності України, так і додає до її позитивного образу на світовій арені, що представлено іменниками та виразами, які маркують важливі для кожного цінності та підтримку Україні загалом.

Ключові слова: медіа, конститuent, образ, українська нація, українська армія, президент України, міжнародні партнери.

Семенюк О. Б.

Національна академія Служби безпеки України

ЕТНОКУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЇ ЕПІСТОЛЯРНОГО ДИСКУРСУ (на основі листування В. Черчилля із Ф. Рузвельтом)

Стаття присвячена висвітленню етнокультурної специфіки фразеології в англійськомовному епістолярному дискурсі, зокрема, досліджено фразеологічні одиниці, які містять етнокультурні компоненти, виокремлені в текстах обоюсторонніх листів Вінстона Черчилля і Франкліна Рузвельта.

У науковій розвідці розкрито зміст поняття «фразеологія» та обґрунтовано етнокультурну специфіку фразеологічних одиниць у досліджених текстах епістолярію В. Черчилля та Ф. Рузвельта. Визначено, що фразеологія епістолярного дискурсу (В. Черчилля та Ф. Рузвельта) є образним засобом асоціативно-сміслового світосприйняття та найкраще віддзеркалює культурну самобутність етносу.

У статті розглянуто і проаналізовано структурно-семантичні особливості фразем в англійськомовному епістолярному дискурсі політичних лідерів; з-поміж експресивних фразеологічних одиниць виділено насамперед усталені метафоричні та ідіоматичні сполуки з повністю чи частково переосмисленими компонентами, які виражають образність, ментальність та спосіб мислення певного етносу (британців чи американців). В результаті аналізу визначено, що фразеологія (фраземіка) епістолярного дискурсу обох кореспондентів (В. Черчилля та Ф. Рузвельта) включає фразеологічні одиниці, які містять анімалістичні концепти, біблеїзми, категорію військової та морської тематики, надаючи дискурсу жвавий і народний колорит. З'ясовано, що у текстах кореспонденцій В. Черчилля та Ф. Рузвельта почасти наявні фразеологічні єдності, ідіоми, прислів'я та афоризми, у яких автор замінює частину фрази власними виразами, трансформує їх у своє ідеологічне русло. Таким чином обумовлено появу нових фразеологічних одиниць, концептуальних метафор та приказок, оригінальних авторських із індивідуальним стилем, гострих та дотепних, наповнених народною мудрістю.

Внаслідок проведеного дослідження доведено, що система фразем, виявлених в епістолярному дискурсі В. Черчилля та Ф. Рузвельта, виступає не лише стилістичним засобом передачі думок та переконань епістолярних мовців, а також репрезентує мовний менталітет, транслює духовну культуру етносу.

Ключові слова: фразеологія, етнокультура, концептуальна метафора, епістолярний дискурс, фразема, концепт.

Постановка проблеми. Незважаючи на помітні досягнення у дослідженні фразеології, актуальними продовжують залишатися проблеми, що стосуються специфіки фразеології як лінгвокультурологічної дисципліни. Фразеологія – це складний феномен, що відображає як власне лінгвістичні фактори, що визначаються специфікою лексико-семантичної і граматичної системи конкретної мови, так і етнокультурологічні фактори, пов'язані з життям певного етносу – особливостями менталітету, побуту та духовні цінності етносу (нації). Під впливом глобалізації збільшився інтерес до етнонаціональної специфіки культур окремих народів, бо саме *етнокультура*, за висловом І. В. Гурової, «концентрує в собі етнічні парадигми буття людей, виявляє у повсякденні життя цілий комплекс етно-

культурних рис різних народів» [3, с. 6]. Оскільки фразеологізми – це своєрідна скарбниця кожної мови, то саме вони й відображають її етнокультурні особливості, які варті уваги дослідника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За визначенням сучасного лінгвістичного словника за редакцією А. Загнітка, «*фразеологізм* (фразеологічна одиниця, фразема) – лексично неподільна, відтворювана одиниця мови з двох чи більше слів, цілісна за своїм значенням і стійка за складом і структурою; за вузького підходу – усталений зворот, стійке поєднання слів, що виступає в мові як єдиний, неподільний і цілісний за значенням вислів» [5, с. 851].

П. Дудик розглядає фразеологізми (грец. *phrasis* – зворот і *logos* – слово, вчення) не лише як

усталені граматично та семантично пов'язані сполучення слів та речення, учений наголошує, що фразеологія – це «продукт багатовікової розумовленнєвої творчості народу, у якій виразно відображено національну самобутність кожного народу, його духовну індивідуальність, зрілість, тільки йому властиве мовленнєве багатство» [4, с. 178].

Отже, можна вважати фразеологізми об'єктом мовної культури. У мовленні певного етносу фразеологічні одиниці виступають особливим інструментом оцінки дій людини, її способу життя, взаємовідносин із оточуючими людьми в межах певної культури. На сучасному етапі більшість наукових досліджень фразеології передбачають використання лінгвокультурологічного аспекту, зорієнтованого на співвідношення ідіоматичних сполук (фразем) та знаків культури (О.М.Галинська [2], Е.В.Боева [1]). На думку О.М.Галинської, фразеологізми – це особливі мовні знаки, що служать засобами зберігання та передачі культурної інформації.[2, с. 37]. Тому нашу увагу привертає вивчення фразеології з позицій лінгвокультурологічного аспекту (взаємозв'язку мови і культурних концептів),

Ряд останніх досліджень у галузі аналізу політичного дискурсу розділяють підходи когнітивної та культурологічної лінгвістики. Загалом ці дослідження узгоджуються із давнім переконанням, що політичний дискурс значною мірою спирається на концептуальну метафору і що політичні метафори часто мають коріння в певних основних ідеологіях і культурних моделях [10, с. 20].

Концептуальні метафори, за визначенням Дж.Лакоффа – це часткове розуміння одного концепту або концептуального домену в термінах іншого концепту або концептуального домену, де перший – це цільовий концепт/домен (target domain), а останній – концептуальний референт (conceptual referent). У концептуальній системі виділяються «конвенційні» / «усталені» та «образні» / «творчі» метафори, конвенційні метафори, на думку Дж.Лакоффа «відображаються у повсякденному вживанні мови, в основі яких «систематичні кореляції між явищами, зафіксованими у нашому досвіді», а другі базуються на «творчому, індивідуальному мисленні» і проявляються у дискурсі» [14, с. 96].

Досліджуючи особливості творення фразем в українській мові О.Соболевська з-поміж експресивних фразеологічних одиниць виділяє насамперед усталені метафоричні сполуки з повністю чи частково переосмисленими компонентами, які зберігаються в пам'яті народу як «складники

художнього мовлення або як самостійні художні мініатюри, створені грою фантазії, влучним зіставленням» [6, с. 32].

Пошук відповідних словосполучень, які успішно фіксують еквівалентні культурні концепти в іншій мові, може стати складним, залежно від ступеня контактності (зв'язку) цих двох культур, і як наслідок, існують схожі, хоча, можливо, не ідентичні культурні концепти [16, с.53].

Таким чином, дослідження засобів відтворення у мові об'єктів культури, зокрема фразеології, що виражають образність, ментальність та спосіб мислення певного етносу надзвичайно актуальне в нас час і викликає ряд труднощів у лінгвістів та перекладачів.

Тому у нашій розвідці ставимо за мету дослідити етнокультурну специфіку фразеології епістолярного дискурсу на прикладі листування В.Черчилля із Ф.Рузвельтом та особливості її відтворення українською мовою.

Постановка завдання. Мета передбачає розв'язання таких завдань: 1) виокремити систему фразем, у яких представлені найбільш значимі етнокультурні концепти; 2) з'ясувати структурно-семантичні та стилістичні особливості фразеологічних одиниць в епістолярному дискурсі В.Черчилля та Ф.Рузвельта; 3) схарактеризувати етнокультурну специфіку фразем англійськомовного епістолярного дискурсу та її відтворення українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Серед широкого кола науковців Вінстон Черчилль (1874–1965) та Франклін Рузвельт (1882–1945) вважаються не лише далекоглядними політиками та державними діячами, вони були непересічними майстрами ораторського мистецтва. В.Черчилль був упізнаним завдяки умілому оперуванню словесним інструментарієм: створенню власних фразем та акумуляції влучних висловлювань. Досліджуючи риторику кореспонденцій В.Черчилля та Ф.Рузвельта, науковець Вольфган Мідер акцентує увагу на функціях та особливостях вживання мовних виражальних засобів в епістолярній комунікації двох державних лідерів «привносячи емотивний, маніпулятивний, пояснювальний, дидактичний або аргументативний зміст» [15, с. 22].

У нашій розвідці ми зосереджуємо увагу на аналізі етнокультурних маркерів, що наповнюють зміст кореспонденцій обох державних лідерів, дослідження особливостей структури фразеологізмів та їхніх значень, що мають глибоко етнонаціональну специфіку, яка відбиває світосприйняття й світорозуміння носіїв культури та

збереження уявлень про світ. Фраземика мови, особливо фразеологічні сполуки, що містять анімалістичні концепти (стосуються тварин, птахів) і військові, надає їх епістолярному дискурсу жвавий і народний колорит, який ілюструє їх міцні дружні взаємовідносини, довіру та підтримку один одного. Тексти листів обох кореспондентів доповненні вдалим маневруванням метафоричних висловів, ідіом, прислів'їв, афоризмів, тісно пов'язаних із військовою чи морською тематикою.

"Where have we got to then? Just making time and swimming level with the bank against the stream" (May 19, 1941) (*Куди ми тоді потрапили? Просто ми встигаємо й пливемо на рівні берега проти течії*) [11, с. 190].

Англійська ідіома *"swim against the stream"* має відповідний фразеологізм українською мовою «пливти проти течії», що означає «діяти всупереч усталеним поглядам, зразкам, традиціям» [7, с. 647]. Вінстон Черчилль трансформував цей фразеологізм в епістолярне полотно і додав ширшого контексту, щоб передати експресивність та своє ставлення до ситуації, що склалася, Він не відмовляється від боротьби, незважаючи на втрати суден в Атлантичному океані і труднощі у будівництві нових. Стилистична функція фразеологізму тут – яскраво виражена сила переконання мовця, що відображає характер і манеру спілкування В.Черчилля, лідера нації. Тому концептуальні метафори (метафоричні фразеологізми) присутні в епістолярному діалозі В.Черчилля із Ф.Рузвельтом стають не лише стилістичними засобами передачі думок та переконань епістолярних комунікантів, а також репрезентантами мовного менталітету, трансляторами духовної культури нації.

Для прикладу, дещо символічно звучить вислів *"to be in the same boat"* (буквально «бути в одному човні»), що можна тлумачити як «перебувати в однаковому становищі» із «морського репертуару». Ф.Рузвельт після нападу на американські військово-морську та повітряну бази Перл Гарбор у листі до В.Черчилля пише: *"Today all of us are in the same boat with you and the people of the Empire and it is a ship which will not and cannot be sunk. F.D.R."* (*Сьогодні ми всі перебуваємо «в одному човні» (в однаковому становищі) із вами та людьми Імперії, і це корабель, який не буде і не може бути потоплений*) [11, с. 288]. У цьому контексті фразеологізм у перекладі українською мовою можна тлумачити як «*брати по долі (нещастю, щастю)*», написаний у найбільш вирішальний історичний момент і трансформований у метафору, що асоціюється із їхньою спіль-

ною боротьбою. Лексема «човен» у фольклорі та у літературних творах (поезії) часто набуває символічного значення і асоціюється з людською долею, що пливе по хвилях життя. У контексті листовного діалогу ця лексема («boat») набуває метафоричного і концептуального значення.

Президент США Ф.Рузвельт, продовжуючи розмову на рівних, вдається до фразеологізму типу *"to be at (break) a deadlock"*, що відповідає українській фраземі «*зайти в глухий кут – у безвихідь*» [7 с. 303] для передачі неймовірно важких обставин, які склалися: *"Indeed negotiations to be deadlocked on a number of points of considerable importance"* (... *єреговори, насправді зайшли в глухий кут із ряду важливих питань*) (Рузвельт, 25 лютого 1941 року) [11, с. 138]. *"It seems to me that the situation [on the Russian front] is changing so rapidly that we should do well to let a week or so pass before ourselves taking steps to break the deadlock [over letting Anglo-American plans operate behind Russian lines]"* (*Мені здається, що ситуація [на російському фронті] змінюється настільки стрімко, що нам необхідно дозволити, щоб пройшов десь тиждень, перш ніж ми самі вживатимемо заходи для того, щоб вийти із глухого кута*) (Черчилль, 26 жовтня 1943 року) [12, с. 563]..

Таким чином, вживання фразеологізмів, що передають важке, безвихідне становище, в якому опинилися обидва лідери через труднощі у досягненні домовленості із опонентом, досить типове явище у військово-політичному дискурсі лідерів держав. В епістолярному тексті вираз *"be at deadlock"*, підсилює емоційне забарвлення і створює ефект напруги.

У риториці В.Черчилля часто-густо зустрічаються фразеологічні єдності та прислів'я, у яких автор замінює частину фрази власними виразами, трансформує у своє ідеологічне русло. Таким способом виникають нові фразеологічні одиниці, оригінальні авторські із індивідуальним стилем, гострі та дотепні, наповнені народною мудрістю.

Схожі приклади можна зустріти у листовному діалозі із Ф.Рузвельтом, у якому В.Черчилль інтегрує експресивні прислів'я-порівняння, доповнюючи їх авторським коментарями та поясненнями: *"It is as plain as a pike staff"* (*Ясно, як божий день*) (27 березня 1945 року) [13, с. 587].

Відстежуючи структурні компоненти ідіом та фразем, наявних в епістолярному дискурсі обох кореспондентів, можемо визначити характер уживання компонента, що відбиває самотню народну культуру та військовий побут. Так в англійській мові слово *"pikestaff"* походить від

середньоанглійського “rackstaff”, що в перекладі означає «посох (палиця), на якій дрібний торговець ніс свій товар через плече» [9, с. 329]. Пізніше це слово видозмінилось і набуло іншого значення: «спис, піка (холодна зброя XVI ст.)» [9, 330]. Той чи інший образ може викликати різні асоціації. Так у наведеному прикладі фразеологізм англійською мовою означає «зрозумілу (очевидну) і просту ситуацію» і в українській мові теж існує відповідник: «ясно, як божий день» [7, с. 227].

В епістолярному мовленні обох державних лідерів наявні фразеологізми, семантика яких наповнена символічним смислом, а в структурі присутні анімалістичні компоненти. Для прикладу проаналізуємо фрагмент із листа-телеграми президенту Ф. Рузвельту, який В. Черчилль надіслав у червні 1943 року, стурбований ситуацією в Алжирі.

“If both [Giraud and de Gaulle] were invited it would be all right, but I think it dangerous to leave the field open to De Gaulle, especially while the position of Boisson is so uncertain. While the mouse is away the cat will play two groups undecipherable” (Якби запросили обох (Жиро і де Голля), то це було б добре, але я вважаю небезпечним залишати поле відкритим для де Голля, особливо в той час, коли позиція Буассона настільки невизначена. Без kota – мишам роздоля – дві нерозбірливі групи) [12, с. 279].

Англійська фразема “while the mouse is away the cat will play” має відповідник в українській мові «без kota мишам роздоля» (приказка), або ж «як миші kota не чують, то по хаті газдують; кіт за пліт, а миші в танець» [7]. У контексті листа англійська фразема вжита адресантом для того, щоб пояснити, що де Голль (в даній ситуації асоціюється із мишею) створить ще більше проблем, якщо його залишать напризволяще.

В англійській фразеології можна часто зустріти у структурі два анімалістичні компоненти поруч, як от: лексема кіт вживається разом із лексемою миша, що семантично співвідноситься із негативними міжособистісними стосунками (ворожими намірами) та неприязню між людьми.

До цієї ж структурно-семантичної групи можемо віднести іншу фразему, згадану неодноразово в епістолярному діалозі В. Черчилля із Ф. Рузвельтом. Ідіома “to look like a cat ate (swallowed) a canary” («виглядати, як кіт, що проковтнув канарку») американського походження, що означає «сяяти, мати самовдоволений вигляд» [8, URL]. Щоб зрозуміти цю гру з метафоричним порівнянням, треба пам’ятати, що «кіт» у контек-

сті листа асоціюється із пресою, а «канарка» символізує німецький підводний човен. Ф. Рузвельт 15 липня 1943 року у листі до В. Черчилля висловився так: “We cannot afford to further inflate this costly public disregard of the realities of the situation, and therefore I doubt the wisdom at this time of giving the cat another canary to swallow” (Ми не можемо дозволити собі ще більше роздути це вартісне публічне ігнорування реальної ситуації, і тому я сумніваюся в мудрості, що саме час дозволити кішці проковтнути ще одну канарку) [12, с. 327].

В. Черчилль був експертом у вживанні художніх виражальних засобів і швидко зрозумів підтекст цього уособлення, тому відповів Ф. Рузвельту наступного ж дня телеграмою, у якій висловився так само метафорично, щоб розважити адресата: “My cat likes canaries and her appetite grows with eating. However, news is now outdated as we have altogether 18 canaries this month” (Моя кішка любить канарки і її апетит зростає з їжею. Однак, новини зараз застаріли, оскільки у нас загалом 18 канарок цього місяця) [12, с. 328].

Лексема «canary» дуже часто вживається в англійських ідіомах і містить символічний етнокультурний підтекст. Зокрема, у фраземі “canary in a coal mine” ця лексема набуває концептуального значення «тривожний дзвіночок» (сповіщення про безпеку) [8, URL]. Оскільки існувала традиція: у минулі часи, коли канарку спускали на дно шахти на одну-дві хвилини, якщо вона помирала, то це вказувало на небезпечні умови праці. У листуванні ця лексема набуває авторського переосмислення і перетворюється у концептуальну метафору. Листування В. Черчилля із Ф. Рузвельтом насичене метафоричними фраземами, що передають бойовий дух, впевненість та готовність до боротьби. Їх можна віднести до категорії військової. “We hope soon to turn the bombing heat on to Italy” (Ми надіємося, що додамо жару (натиснемо на Італію) [12, с. 670]. Окрему категорію становлять фразеологізми біблійного походження (біблеїзми), що акцентують на ідеї милосердя, віри у спільну справу та християнські цінності: “The dogs under the table eat of the childrens [sic] crumbs” (Навіть собаки їдять ті крихти, що падають зі столу їхнього хазяїна) (алюзія на послання від Матвія: 15. 27) [13, с. 557].

Гра із метафоричними та ідіоматичними виразами (фразеологізмами) властива листуванню двох лідерів. Такий вдалий ігровий прийом допомагав розбавити складну ситуацію жартами, зняти напругу у важкі часи втрат та жахів, завда-

них Другою світовою війною. А найважливіше – ця словесна гра із прихованим контекстом була частиною таємного листування між лідерами двох держав-союзниць, а також показником ідіостилу та маркером етнокультури епістолярного дискурсу В. Черчилля та Ф. Рузвельта.

Висновки. Етнокультурна своєрідність фразем, уживаних в епістолярному мовленні В. Черчилля та Ф. Рузвельта характеризується, насамперед, призначенням: ідіоми, біблєїзми та прислів'я були не стільки засобом спілкування та обміну

знаннями, скільки образним засобом асоціативно-смыслового світосприйняття та інтелектуально-мотивованою інтерпретацією об'єктів культури. Отримані результати дають змогу реконструювати мовну картину світу, пов'язану із світосприйняттям та світобаченням англійськомовного епістолярного дискурсу, зокрема дискурсу політичних лідерів В. Черчилля та Ф. Рузвельта. Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в аналізі епістолярних діалогів В. Черчилля з Г. Веллсом та Б. Шоу крізь призму фразеології.

Список літератури:

1. Боєва Е. В. Фраземіка української та китайської мов: когнітивно-зіставний аспект. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2024, № 38. С. 56–66.
2. Галинська О. М. Лінгвокультурна інформація англійських та українських інтертекстуальних фразеологізмів : монографія. Кіровоград : Лисенко В. Ф., 2013. 275 с.
3. Гурова І. В., Хрипко С. А. Культурологія : навч.-метод. посіб. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2021. 262 с.
4. Дудик П. С. Стилїстика української мови : навч. посіб. Київ: Академія, 2005. 368 с.
5. Загнітко А. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
6. Соболевська О. Українські фраземи й особливості їх творення. Львівський нац. ун-тет ім. І. Франка. Львів, 2018. 43 с..
7. Фразеологічний словник української мови: У 2 т. / Уклад.: В. Білоноженко та ін. К. : Наукова думка, 1999. Вид. II. 980 с.
8. CambridgeEnglishDictionary. CambridgeUniversityPress, 2015. URL: <http://www.dictionary.cambridge.org> (date of access: 8. 01. 2025).
9. Cresswell Julia.. Oxford Dictionary of Word Origins. OUP Oxford, 2010. 512 p.
10. Dirven, René, Roslyn Frank and Cornelia Ilie (eds.). Language and Ideology. Vol. 2: Cognitive Descriptive Approaches. Amsterdam/ Philadelphia: John Benjamins, 2001. P. 267. <https://doi.org/10.1075/cilt.205> (date of access: 12. 12. 2024).
11. Kimball F. W. Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence. Vol. 1. Alliance Emerging, October 1933 – November 1942. Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 2015. 844 p.
12. Kimball F. W. Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence. Vol. 2. Alliance Forged, November 1942 – February 1944. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 2015. 786 p.
13. Kimball, F. W. Churchill and Roosevelt. The Complete Correspondence. Vol. 3. Alliance Declining, February 1944 – April 1945. Princeton Legacy Library: Princeton University Press, 2015. 754 p.
14. Lakoff G. Metaphors We Live By. London : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
15. Meider W. “We Are All in the Same Boat Now”: Proverbial Rhetoric in the Churchill-Roosevelt Correspondence. *International Journal of English Studies*. University of Murcia, 2006. Vol. 6, No.1. P. 1–26.
16. Sharifian F. Cultural Linguistics. Ethnolinguistic. Lublin, 2017. P. 33–61.

Semeniuk O. B. THE ETHNOCULTURAL SPECIFICITY OF THE PHRASEOLOGY IN EPISTOLARY DISCOURSE

(case study of the correspondence between W. Churchill and F. Roosevelt)

The article is devoted to revealing the ethnocultural specificity of phraseology in English epistolary discourse; in particular, the phraseological units which contain ethnocultural components distinguished in the texts of mutual letters of Winston Churchill and Franklin Roosevelt are explored.

The author clarifies the concept of “phraseology” and justifies the ethnocultural specificity of the phraseological units in the researched epistolary texts of correspondence between W/Churchill and Roosevelt. The paper determines the phraseology of epistolary discourse (W/Churchill and Roosevelt) as a figurative device of associative and semantic worldview which best reflects the cultural identity of the ethnic group.

The article examines the structural & semantic peculiarities of phraseological units, identified in English epistolary discourse of the political leaders, among expressive units at the first place the metaphorical and idiomatic collocations are highlighted. It is discovered that the metaphorical expressions incorporating

components, completely or partially modified, reveal imagery, mentality and the way of thinking of a certain ethnic group (Britons or Americans).

The results of the analysis demonstrate that the phraseology of epistolary discourse of both correspondents (W.Churchill and F.Roosevelt) comprises the system of phraseological units containing in their structure animalistic concepts, biblical expressions, and category referring to military and maritime expressions which provide lively and colorful folk nature to all discourse, The author argues that the epistolary texts written by W.Churchill and F.Roosevelt reveal the great variety of phraseological units, idioms, proverbs and aphorisms which are partially modified by the writer/and transformed according to writer's ideological views. Thus, the new phraseological expressions are discovered which are referred to conceptual metaphors and proverbial expressions; they are unique with individual style, sharp and witty, filled with sublime folk wisdom.

The conducted research proves that the system of phraseological units identified in the epistolary discourse of W.Churchill and F.Roosevelt becomes not only the stylistic tool for conveying thoughts and contentions of the epistolary communicators, but also it represents the language mentality and transmits the spiritual culture of a certain ethnic group.

Key words: *phraseology, ethnoculture, conceptual metaphor, epistolary discourse, phrasema, concept.*

Sivaieva O.S.

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

**SIVAIEVA O.S. MENTAL HEALTH REPORTING IN THE SUN:
A CORPUS ANALYSIS OF ADJECTIVE USE**

This research focuses on analyzing the adjectives used to describe mental health in articles from The Sun, a popular British tabloid. The aim is to understand how these word choices shape public perceptions of mental illness. The study uses corpus linguistics to analyze the language of The Sun, focusing on how it constructs narratives around mental health. This approach allows for a systematic and in-depth analysis of the newspaper's language. The research combines quantitative and qualitative methods to gain a comprehensive understanding of how adjectives are used in the Sun's reporting on mental health. The media plays a crucial role in shaping public perceptions of mental health, and language – particularly adjectives – serves as a powerful tool in constructing these representations. Adjectives are often used to frame mental health issues in ways that can either reinforce stigma or promote understanding. In tabloid journalism, such as The Sun, sensationalism frequently drives language choices, leading to the use of emotionally charged adjectives like “dangerous”, “unpredictable”, or “tragic”. These descriptors contribute to an oversimplified and sometimes fear-inducing portrayal of individuals experiencing mental health challenges. This study intends to examine the portrayal of mental health in the press. The impetus for this study came from the interest in the increased cases of mental health due to the Covid19 pandemic globally. A report by Our World in Data revealed that 970 million people worldwide suffer from mental health problems. Addressing these concerns requires a critical examination of the adjectives used in mental health reporting. By identifying patterns and biases in publications like The Sun, we can uncover the subtle yet powerful ways in which language contributes to stigma or, conversely, fosters empathy and awareness.

Key words: mental health, adjectives, corpus analysis, media discourse, The Sun.

Introduction. Mental health problems affect people of all ages and can be caused by various factors such as family and financial issues (Mental Health Foundation, 2016). This issue has become prominent in the media in recent years (World Health Organisation, 2019). The attention given to mental health is heightened with the widespread outbreaks of Covid-19 since psychological factors are known to have a pivotal role on human in pandemic situations. Information, misinformation, fear, anxiety; to name a few seem to heighten concerns among the masses, resulting in mental health issues, such as anxiety and depression. Hughes [5: 2016] pointed out that past studies and experiences with large outbreaks of serious illnesses have indicated “potential for panic which is often a lot greater than the risk for the disease”.

The World Health Organization (WHO, 2004) describes mental health as, “a state of well-being in which the individual realizes his or her own abilities, can cope with the normal stresses of life, can work productively and fruitfully, and is able to make a contribution to his or her community”. The description implies that it is paramount to maintain mental health

in order to function efficiently as an individual in the society. According to the Center for Disease Control, mental health reflects “our emotional, psychological, and social well-being.”

Literature Review. Past studies have shown that the mass media has been implicated in stigmatising the views held by the public towards people with mental health problems. Representations of mental health in the media can have a significant effect on how the public perceive or form images of people who experience mental health problems (Nunnally, 1957; Tobin & Lydn, 2006; Rhydderch et al., 2013; Thormicroft, 2020). Rhydderch et al. [9: 2013] reported that bad coverage given to mental health patients can generate adverse effects on public perceptions about people who suffer from mental health. Corrigan et al. [3: 2005] also asserted that people with mental health problems are more likely to be presented or discussed in newspapers in the context of dangerousness or violence rather than treatment and recovery action.

Research on linguistic devices in media discourse related to mental health has been actively conducted over the past two decades. Significant contributions

have been made by scholars such as Conboy [2: 2006], who analyzed the construction of tabloid discourse in the UK, and Thornicroft et al. [13: 2013], who studied the role of language in stigmatizing individuals with mental disorders and first outlined the agenda-setting function of the media, which serves as a key theoretical foundation for this study. Additionally, the works of Baker et al. [1: 2008] and McEnery & Hardie [7: 2012] expanded methodological approaches to corpus linguistics, which is employed in this research.

Objective Statement. This article focuses on analyzing the adjectives used in mental health reporting in tabloid media, specifically in The Sun newspaper. The aim is to identify stylistic and semantic patterns in the use of adjectives and their impact on the portrayal of individuals with mental health conditions.

The objective of this article is to examine lexical and stylistic devices, particularly adjectives, in tabloid media reporting on mental health. The specific research tasks include:

1. Identifying the most frequently used adjectives in media discourse on mental health.
2. Classifying the types of adjectives (evaluative, descriptive, quantitative, etc.) and analyzing their functions in the context of mental health coverage.
3. Assessing the potential impact of the linguistic devices used on shaping public narratives and perceptions of mental health.

Results and Discussion. This study employs corpus linguistics as a methodological framework to analyze how media discourse on mental health is constructed in tabloid journalism. Specifically, the study focuses on The Sun, a tabloid newspaper known for its widespread influence and sensationalist reporting style. To ensure a comprehensive analysis, both quantitative and qualitative approaches were used, following established principles in corpus-assisted discourse studies [1: 2008; 7: 2012].

The initial step involved compiling a corpus of articles from The Sun that explicitly address mental health topics. Articles were selected based on their relevance to mental health issues, including coverage of mental illness, public figures' mental health struggles, and general discussions about mental well-being. This process ensured that the corpus represents a diverse range of reporting styles and themes within the chosen publication.

Once the corpus was compiled, a keyword analysis was conducted. This step involved comparing the target corpus (articles from The Sun) with a reference corpus of general English to identify adjectives that appeared with unusually high frequency in the mental

health discourse. The goal was to highlight adjectives that are thematically significant and potentially indicative of recurring evaluative patterns.

Following the identification of key adjectives, concordance lines were examined to understand the immediate context in which these adjectives occurred. Concordance analysis allowed to observe how specific adjectives were used within sentences and paragraphs, providing insights into their semantic roles and evaluative functions. This step was crucial for identifying patterns of semantic prosody [10: 1991], revealing whether the adjectives conveyed predominantly positive, negative, or neutral connotations.

Next, a collocation analysis was performed to identify common adjective-noun pairings. This analysis aimed to uncover recurring combinations, such as *“tragic suicide”* or *“violent behavior”*, which contribute to the framing of mental health issues. Collocation patterns were interpreted as linguistic choices that can evoke specific emotional responses and potentially reinforce societal biases or stereotypes about mental illness.

To facilitate the analysis, specialized corpus linguistics tools such as AntConc and WordSmith Tools were employed. These tools enabled efficient keyword extraction, concordance generation, and collocation analysis, ensuring that large-scale textual data could be processed systematically.

Ethical considerations are paramount in media representations of mental health, as the language used in reporting has significant implications for both public attitudes and policy development [4: 2001]. The role of “responsible journalism” in this context involves minimizing potential harm by carefully selecting language that does not perpetuate stigma or misconceptions about mental illness. Journalistic ethics emphasize the need for accuracy, sensitivity, and fairness, particularly when reporting on vulnerable populations [14: 2015]. In this regard, adjectives play a crucial role, as their evaluative function can influence how audiences perceive individuals with mental health conditions.

Ethical reporting on mental health necessitates a conscious effort to avoid language that could perpetuate stigma. By adopting responsible language practices and avoiding negative adjectival patterns, journalists can contribute to fostering a more informed, empathetic, and inclusive societal discourse on mental health. Moreover, such efforts are essential for creating an environment that supports the implementation of mental health policies aimed at improving care and reducing discrimination.

The Sun newspaper provides an illuminating case study for examining how language choices in tabloid journalism can influence societal perceptions of mental health. As one of the most widely read tabloids in the United Kingdom, The Sun's tabloid journalism style is characterized by its reliance on sensationalist reporting and emotionally charged language [2: 2006]. This style aims to capture readers' attention by employing vivid and often exaggerated adjectives, which may frame mental health issues in ways that evoke fear, pity, or ridicule.

Here is a word cloud displaying adjectives commonly used in mental health reporting. The size of each word reflects its relative frequency or prominence in the analyzed data.

Audience influence is another crucial factor in The Sun's societal impact. With a large and diverse readership, The Sun's reporting style has a broad reach, meaning that its language choices in mental health coverage are likely to shape public attitudes. Tabloids, by their nature, tend to present issues in a simplified and polarized manner, which can amplify stigmatizing representations [8: 2008]. This influence is particularly significant given the agenda-setting role of mass media; repeated exposure to negative adjectival patterns in widely circulated newspapers can shape public discourse on mental health, reinforcing misconceptions and biases [6: 1972].

The Sun exemplifies both the risks and opportunities associated with language use in tabloid journalism. Its case highlights the critical need for ethical considerations in media reporting, particularly in contexts where language choices have far-reaching implications for public attitudes and policy development.

Adjectives play a crucial role in shaping meaning and framing narratives in media discourse, particularly in sensitive topics such as mental health reporting. In discourse analysis, adjectives are not merely descriptive; they carry emotional, evaluative, and often ideological weight. They serve to reinforce or challenge dominant societal narratives, making them a central focus in linguistic investigations of media texts [11: 2001]. To better understand their role, this study classifies adjectives into the following categories:

1. Descriptive adjectives (Attributive adjectives) characterize the qualities or conditions of mental health issues. These adjectives are essential in depicting the emotional and psychological state of individuals. E.g. In the article discussing Prince Harry's demeanor, The Sun described him as appearing "*wary and anxious*" as Meghan Markle opened up about online bullying [15]. Reporting on the struggles of individuals during the pandemic, The Sun described some readers as "*feeling deeply depressed*."

2. Evaluative adjectives express a judgment or convey the perceived severity of a situation. They can influence readers' emotional responses by framing mental health conditions in a specific way. E.g. The Sun referred to a woman's experience with her husband's suicide as a "*tragic*" event, emphasizing the emotional weight of the story [15]. Discussing the impact of societal pressures on mental health, The Sun described it as having a "*devastating*" effect on young people's well-being.

3. Quantitative adjectives help convey the extent or prevalence of mental health issues by indicating amount or degree. E.g. The Sun frequently uses

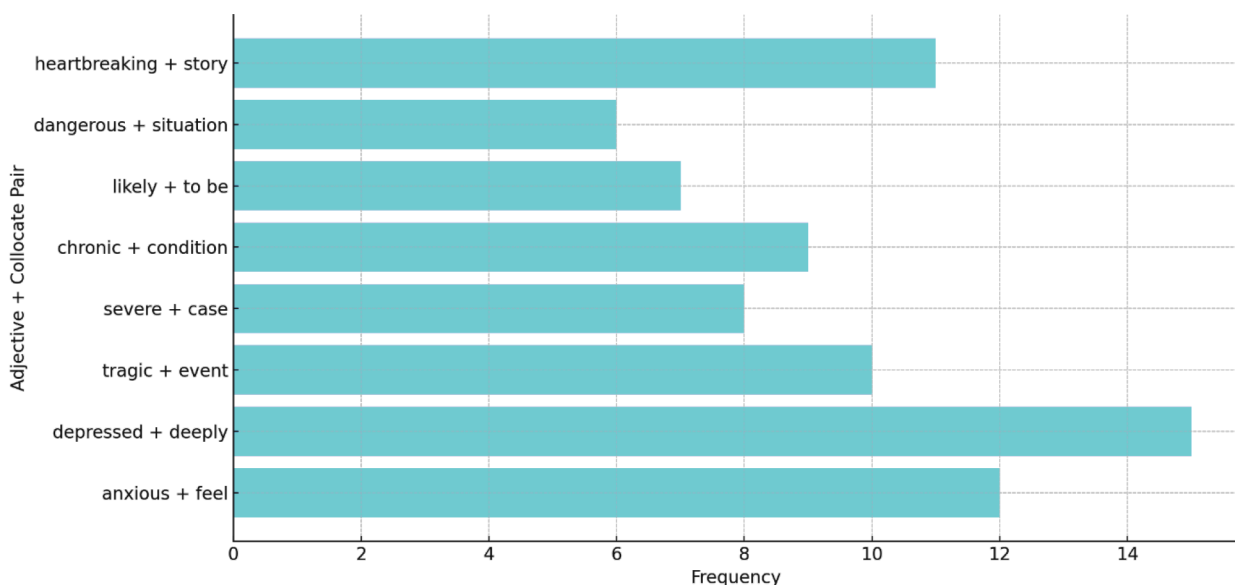

Fig. 1. Adjectives commonly used in mental health reporting

“many” to describe the large number of individuals affected by mental health conditions, emphasizing widespread prevalence. In an article discussing mental health research, The Sun mentioned a “significant” number of people suffering from anxiety and depression.

4. Relational adjectives place mental health within specific contexts, such as medical, psychological, or social frameworks. E.g. The Sun reported on the “psychological toll” of the pandemic, framing mental health issues within a broader social context. Some articles in The Sun discussing treatment options often mention “clinical” interventions, indicating a medicalized approach to mental health care.

5. Color adjectives can be used metaphorically to describe emotional states or moods. E.g. In a feature about mental health struggles, The Sun referred to a character’s battle as involving “dark” themes, metaphorically indicating a period of depression or despair [15]. The Sun occasionally uses “feeling blue” in lifestyle sections to describe low mood or mild depression.

6. Subjective adjectives highlight personal experiences or perceptions, emphasizing the individual nature of mental health challenges. E.g. In personal narratives, The Sun often highlights “personal” experiences of individuals dealing with mental health struggles, making the reporting more relatable and empathetic. The Sun described a person’s mental health journey as “unique”, underscoring the individualized nature of their recovery.

7. Comparative and superlative adjectives allow for comparisons between different mental health conditions or experiences. E.g. The Sun frequently reports that mental health conditions have grown “worse” due to various social and economic factors. In the articles about mental health treatment, The Sun mentions “the most severe” cases requiring specialized care.

8. Pejorative adjectives carry a negative connotation and can stigmatize mental health conditions, often appearing in sensationalist headlines. E.g. A notorious example includes The Sun’s controversial 2003 headline referring to Frank Bruno as “Bonkers Bruno”, which was widely criticized for its stigmatizing language. In articles about violent incidents, The Sun occasionally uses terms like “unhinged” to describe individuals, further perpetuating negative stereotypes of mental illness.

9. Modal adjectives express degrees of possibility, probability, or necessity. E.g. In mental health advice columns, The Sun discusses “possible” symptoms and triggers of anxiety, indicating potential warning

signs. The Sun has reported on studies indicating that certain groups are “likely” to experience higher levels of stress and depression due to socioeconomic factors.

10. Emotionally charged adjectives evoke strong emotional responses in readers and are often used to sensationalize mental health stories. E.g. Describing traumatic events, The Sun referred to a mental health patient’s experience as “horrific”, eliciting sympathy and shock from readers. The Sun frequently uses “heartbreaking” to describe personal accounts of loss due to mental illness.

11. Medical / scientific Adjectives describe clinical aspects of mental health, adding credibility and a factual tone to the reporting. E.g. The Sun uses “chronic” to describe long-term mental health conditions, emphasizing their persistence. In articles about mental health crises, The Sun refers to “acute” episodes that require immediate medical attention.

This classification illustrates how different types of adjectives contribute to framing mental health issues in media reporting. Understanding these patterns is crucial for identifying biases, promoting ethical journalism, and fostering more empathetic public discourse.

Below is a bar chart illustrating the frequency of different types of adjectives used in mental health reporting. This example provides a visual representation of how various adjective categories contribute to framing mental health topics in the media.

The following collocation graph is showing pairs of adjectives and their common collocates in mental health reporting, with the frequency indicating how often these pairs occur.

The collocation graph reveals significant patterns in how adjectives are used in mental health reporting, indicating both evaluative framing and contextual descriptions. Frequently occurring pairs, such as “anxious + feel” and “depressed + deeply”, emphasize personal experiences and emotional states, while combinations like “chronic + condition” and “likely + to be” suggest a clinical or probabilistic framing of mental health. Additionally, emotionally charged pairs, such as “tragic + event” and “heartbreaking + story”, reflect a tendency in tabloid reporting to evoke strong emotional responses, which can either foster empathy or perpetuate stigma. Overall, the analysis highlights how media language shapes public perceptions of mental health, with implications for both ethical journalism and societal attitudes.

Conclusion. This study highlights the significant role of language in shaping public perceptions of mental health through media discourse. The analysis of adjectives used in The Sun revealed patterns of

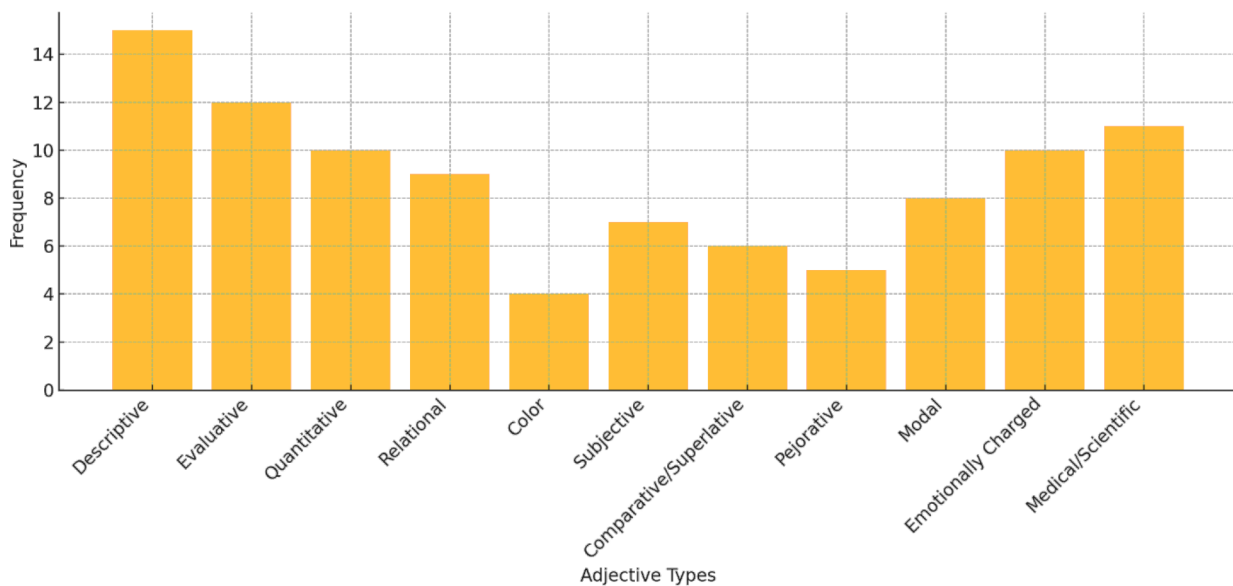

Fig. 2. Frequency of Adjectives Types in Mental Health Reporting

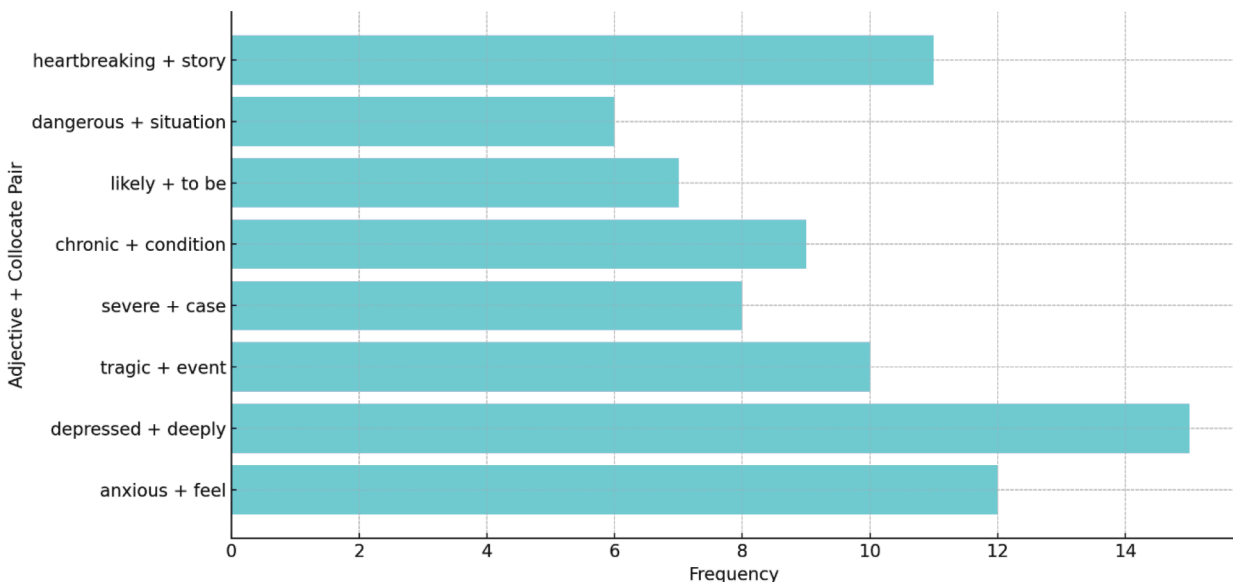

Fig. 3. Adjectives and Common Collocates in Mental Health Reporting

evaluative and pejorative language that contribute to the framing of mental health issues in a stigmatizing manner. By identifying these linguistic trends, the research underscores the need for more responsible and balanced reporting practices. The integration of corpus-based methods, such as keyword and collocation analyses, offers a comprehensive approach to uncovering subtle biases embedded in media

texts. Ultimately, fostering ethical media practices in mental health reporting can play a pivotal role in reducing stigma and promoting a more informed public discourse.

Further research is going to be based on corpora of America broadsheets presenting a contrastive study of results and also a comparative analysis with the results obtained in this research.

Bibliography:

1. Baker, P., Gabrielatos, C., & McNery, T. Discourse analysis and media bias: The representation of Islam in the British press. Cambridge University Press, 2008. Pp. 97–101.
2. Conboy, M. Tabloid Britain: Constructing a community through language. Routledge, 2006. Pp. 63–68.
3. Corrigan, P. W., Morris, S. B., Michaels, P. J., Rafacz, J. D., & Rüsch, N. Challenging the public stigma of mental illness: A meta-analysis of outcome studies. *Psychiatric Services*. 2005. № 66(10). Pp. 963–973.

4. Francis, C., Pirkis, J., & Dunt, D. Mental health and media: Principles for ethical reporting. *Journal of Media Ethics*. 2001. № 16(3), pp. 135–152.
5. Hughes, J., Lewis, S. P., & Oliver, S. Language and stigma: The power of words in mental health journalism. *Journalism Studies*. 2016. № 17(8), pp. 1052–1068.
6. McCombs, M. E., & Shaw, D. L. The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly*. 1972. № 36(2), pp. 176–187.
7. McEnery, T., & Hardie, A. *Corpus linguistics: Method, theory and practice*. Cambridge University Press, 2012. Pp. 217–223.
8. McKendrick, J., Sinclair, S., & Garland, A. Representations of mental health in tabloid media: Implications for public perceptions. *Media Studies Review*. 2008. № 10(3), pp. 225–243.
9. Rhydderch, D., Krooupa, A. M., Shefer, G., Goulden, R., Williams, P., Thornicroft, G., & Henderson, C. Influence of newspaper reporting on adolescents' attitudes toward people with mental illness. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*. 2013. № 48(4), pp. 515–523.
10. Sinclair, J. *Corpus, concordance, collocation*. Oxford University Press, 1991. Pp. 87–92.
11. Stubbs, M. *Words and phrases: Corpus studies of lexical semantics*. Blackwell, 2001. Pp. 112–116.
12. Thornicroft, G. *Shunned: Discrimination against people with mental illness*. Oxford University Press, 2020. Pp. 164–172.
13. Thornicroft, G., Goulden, R., & Davidson, P. Stigma and mental illness: The role of language in media representations. *Psychiatry in Society*. 2013. № 9(1), pp. 45–62.
14. Ward, S. J. A. *The invention of journalism ethics: The path to objectivity and beyond*. McGill-Queen's University Press, 2015. Pp. 55–61.
15. The Sun. (n.d.). Mental health and illness – all the news and features. Retrieved from <https://www.thesun.co.uk/topic/mental-health-illness/>.

Сіваєва О. С. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я В «THE SUN»: КОРПУСНИЙ АНАЛІЗ ПРИКМЕТНИКІВ

Стаття присвячена аналізу мови британського таблоїду *The Sun* щодо опису психічного здоров'я. У статті розкрито, як вибір прикметників впливає на формування суспільної думки про психічні захворювання. За допомогою корпусного лінгвістичного аналізу визначено, що мова *The Sun* будує певні наративи навколо психічного здоров'я. У ході проведеного дослідження було також з'ясувало, що поєднання кількісних та якісних методів дозволяє отримати більш повне уявлення про використання прикметників у статтях про психічне здоров'я. Медіа відіграє вирішальну роль у формуванні суспільної думки щодо психічного здоров'я та мови, зокрема прикметники, слугують потужним інструментом конструювання цих уявлень. Прикметники часто використовуються для опису подання проблем психічного здоров'я як посилюючи стигму, так і сприяти розумінню. У таблоїдній журналістиці, на прикладі газети «*The Sun*», сенсаційність часто визначає вибір мови, що призводить до використання емоційно забарвлених прикметників, таких як «*dangerous*», «*unpredictable*», чи «*tragic*». Ці описи сприяють надто спрощеному, а іноді й лякаючому відображенню людей, які стикаються з проблемами психічного здоров'я. У статті аналізується відображення психічного здоров'я в пресі. Імпульсом для цього дослідження стала зацікавленість зростанням випадків психічних захворювань у всьому світі через пандемію Covid19. Звіт організації «*Our World in Data*» показав, що 970 мільйонів людей у всьому світі страждають від проблем психічного здоров'я. Розв'язання цих проблем вимагає критичного аналізу прикметників, що використовуються в повідомленнях про психічне здоров'я. Визначивши закономірності та упередження у таких публікаціях, як «*The Sun*», ми можемо виявити тонкі, але потужні способи, завдяки яким мова сприяє стигматизації або, навпаки, сприяє емпатії та обізнаності.

Ключові слова: психічне здоров'я, прикметники, корпусний аналіз, медіа дискурс, *The Sun*.

Сіденко Н. Г.ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж
Національного університету «Одеська політехніка»»

ФРАЗЕОЛОГІЧНА АЛЮЗІЯ ЯК ОКРЕМИЙ ПРИЙОМ ФРАЗЕОЛОГІЧНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ

У статті розглянуто фразеологічну алюзію як окремий прийом фразеологічної деформації у системі okazіональних змін фразеологізмів. Проблема визначення поняття фразеологічної алюзії як ментального посилання на образ фразеологізму та її особливості окреслено як головну. Особливість прийому фразеологічної алюзії полягає у тому, що належачи до складного типу фразеологічних деформацій, цей прийом поділяє механізм дії перетворювань фразеологізмів з структурно-семантичним типом. За мету дослідження визначено встановлення чітких меж цього поняття. Наголошено на важливості дослідити інтегральні та диференційні риси фразеологічної алюзії з іншими прийомами фразеологічної деформації. Фразеологічна алюзія виказує схожість з прийомами фразеологічного еліпсису та сегментації фразеологізму за високим рівнем імплікації через опущення компонентів ФО або їхньої синтаксичної самостійності. Відтворенням імпліцитних елементів при фразеологічному еліпсисі та сегментації ФО керують системні зв'язки. Відтворенню імпліцитних компонентів при фразеологічній алюзії допомагають системні та несистемні асоціації, що відрізняє фразеологічну алюзію від цих прийомів фразеологічної деформації. Особливу увагу зосереджено на вивченні вербальних та невербальних способів актуалізації фразеологічного значення. Зазначено, що фразеологічне значення актуалізується у контексті вербальними засобами, наприклад, експліцитними елементами ФО та перефразованим посиланням і невербальними засобами. Досліджено прагматичні функції прийому фразеологічної алюзії у англомовній «жовтій» пресі і виділено серед них маніпулятивну функцію як домінуючу. Результатом дослідження став висновок, що механізмом дії фразеологічної алюзії є порушення синтаксичної структури та зменшення компонентного складу фразеологізму. Шляхи актуалізації фразеологічного значення є специфічними – процес актуалізації фразеологічного значення відбувається введенням експліцитних елементів фразеологічної одиниці опосередковано або перефразовано. Аналіз спільних та відмінних рис фразеологічної алюзії з іншими прийомами фразеологічної деформації, а саме з тими, які складають структурно-семантичний тип, надає підставу стверджувати, що фразеологічна алюзія є окремих прийомом фразеологічної деформації.

Ключові слова: експліцитні та імпліцитні елементи фразеологізму, образ фразеологічної одиниці, прийом фразеологічної деформації, системні та несистемні асоціації, фразеологічна алюзія, шляхи актуалізації фразеологічного значення.

Постановка проблеми. Сучасні інформаційні технології та засоби масової інформації пропонують споживачам різноплановий контент – від новин і політичної аналітики до високого мистецтва та естетики, де саме фразеологічні алюзії як символи національної культури є загальноживим засобом міжкультурного спілкування. Як саме відбувається процес комунікації при залучанні фразеологічної алюзії є важливим.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фразеологічну алюзію вивчали на матеріалі художніх, публіцистичних, рекламних текстів. Фразеологічна алюзія – це специфічний, багатогранний прийом фразеологічної деформації, який потребує ретельного дослідження усіх його аспек-

тів. Ціла низка вчених, філологів, зокрема українських, працювали над цими питаннями. Так Т.Палей аналізує механізми дії фразеологічної алюзії у англомовній художній літературі, підіймаючи питання складності їх перекладу [1, с. 115]. Н.С.Хорос ґрунтовно вивчає засоби актуалізації фразеологічного значення при вживанні прийому фразеологічної алюзії у хорватських газетах, надає класифікацію типів фразеологічної алюзії [6, с. 180]. Т.С.Піндосова розглядає прагматичні функції фразеологічної алюзії у англомовному детективному жанрі та описує фразеологічну алюзію як репрезентацію авторської концептосфери [2, с. 113]. Велику увагу проблемі декодування фразеологічної алюзії приділяє О.Селіванова

[3, с. 25]. Ю.М. Стефанишин у розрізі вивчення фразеологічних інновацій у польській прозі робить огляд лінгвістичних розвідок з проблем термінології, класифікації, визначення самого поняття фразеологічної алюзії [5, с. 127].

Фразеологічна алюзія – це найбільш суперечливий прийом фразеологічної деформації, межі якого чітко не встановлені, а мовознавці окреслюють це поняття відповідно до особливостей наявного фактичного матеріалу.

Постановка завдання. Метою статті є чітко окреслити межі поняття фразеологічної алюзії як окремого прийому фразеологічної деформації на матеріалі англomовної «жовтої» преси. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань: визначити поняття та статус фразеологічної алюзії; з'ясувати лінгвальні фактори, які уможливають цей прийом, шляхи актуалізації узуального значення фразеологічної одиниці (ФО); дослідити збіжності і розбіжності з іншими прийомами фразеологічної деформації та встановити межі прийому фразеологічної алюзії; проаналізувати прагматичні функції прийому фразеологічної алюзії у англomовних «жовтих» виданнях і виділити серед них домінантну.

Виклад основного матеріалу. Посилання на ФО мовознавці позначають різними термінами, наприклад: фразеологічний натяк (Хорос Н.С., Супрун Л.П.), фразеологічна перифраза (Стефанишин Ю.М.), фразеологічна алюзія (Піндосова Т.С., Палей Т.), причому останній варіант є найбільш поширеним. Ця неоднотайність у термінологічному позначенні поняття впливає з нечіткості визначення його або акцентування на його певному аспекті.

Фразеологічна алюзія – це вербально-ментальне або візуально-ментальне імпліцитне посилання на образ ФО, яка презентована у тексті експліцитними компонентами, які ідентифікують цей образ, і на який опосередковано вказують їхні контекстуальні зв'язки [8, с. 110]. Важливим у цьому визначенні є віднесеність посилання на образ ФО до дії ментальної категорії, виконаної з використанням різних семіотичних символів. Фразеологічна алюзія виявляє себе певним інтелектуальним

завданням для читача, слухача – адресату. Фразеологічна алюзія потребує культурного тезаурусу, фонових знань, особистого досвіду, рівня освіти [1, с. 114]. Той факт, що посилання експліцитними засобами на образ ФО є імпліцитним, пояснює появу терміну фразеологічного натяку. Фразеологічну алюзію розглядають як символ культури, авторську трансформацію ФО, риторичну фігуру, вияв художньої творчості (Селіванова О.), різновид/засіб інтертекстуальності і одночасно як прийом оказіональних змін ФО (Піндосова Т.С., Палей Т.).

Оказіональні зміни ФО, моделі яких є системними і нормативними, ми позначаємо як деформацію фразеологізмів і дотримуємося наступної класифікації типів фразеологічних деформацій [4, с. 104], яку представлено у таблиці 1.

Але цій класифікації бракує єдиного критерію. Перші два типи групуються за структурно-семантичним принципом, який не пояснює виокремлення типу складних прийомів деформації фразеологізмів, до якого належить фразеологічна алюзія. Прийоми цього типу пов'язані з асоціативним мисленням, тому важливо розглядати психолінгвістичний аспект таких фразеологічних деформацій.

За структурно-семантичним принципом усі прийоми фразеологічної деформації відбуваються з порушенням синтаксичної структури ФО, які комутують з семантичними змінами, і без таких порушень. Отже, зміна компонентного складу ФО виступає механізмом дії певних прийомів фразеологічної деформації.

Аналізуючи дані двох таблиць, вище наведених, на перший план виступає особливість прийому фразеологічної алюзії, яка полягає у тому, що належачи до складного типу фразеологічних деформацій, цей прийом поділяє механізм дії перетворювань ФО з структурно-семантичним типом. Це означає, що прийом фразеологічної алюзії має схожі риси за кількісною зміною у компонентному складі з тенденцією до зменшення з такими прийомами, як фразеологічний еліпсис та сегментація фразеологізму, що є підставою нечіткості окреслених меж фразеологічної алюзії.

Таблиця 1

Типи фразеологічних деформацій

Тип	Семантичний	Структурно-семантичний	Складний
Прийоми	подвійна актуалізація, буквализація, фразеологічна зевгма, порушення дистрибуції фразеологізму	заміна компоненту, уклінювання, розрив, еліпсис, сегментація, контамінація, рольова інверсія, утворення за моделлю	розгорнута метафора, фразеологічна алюзія, фразеологічне насичення контексту, фразеологічний повтор

Групування прийомів фразеологічної деформації за критерієм порушення синтаксичної структури ФО як умови їх дії

Прийоми фразеологічної деформації з порушенням синтаксичної структури ФО	Прийоми фразеологічної деформації без порушення синтаксичної структури ФО
1. Заміна компоненту ФО (порушення фіксованого компонентного складу); 2. Фразеологічна контамінація: перехресчування і накладання (кількісна зміна у компонентному складі: збільшення); 3. Фразеологічний еліпсис (кількісна зміна у компонентному складі: зменшення); 4. Сегментація (кількісна зміна у компонентному складі: зменшення); 5. Розрив (порушення фіксованої послідовності компонентів ФО); 6. Фразеологічна алюзія (кількісна зміна у компонентному складі: зменшення)	1. Подвійна актуалізація; 2. Буквалізація; 3. Фразеологічна зевгма; 4. Порушення дистрибуції ФО; 5. Розгорнута фразеологічна метафора; 6. Насичення контексту фразеологізмами (в узуальному значенні); 7. Фразеологічний повтор

При порівнянні фразеологічної алюзії з фразеологічним еліпсисом, слід зазначити, що у фразеології виділяють узуальний та оказіональний фразеологічний еліпсис.

Процеси діахронічної імплікації, характерні для узуального еліпсису, призводять до появи нової форми ФО:

It is the last straw that breaks the camel's back; The last straw – the final thing in a series of annoying things that makes someone very angry [7, p. 1528]: Then came the last straw: The Palace ordered her to withdraw from a tennis match she was playing in at The Queen's Club in London because the Queen would be attending a polo match at the Cartier Queen's Cup – and even though it's miles away, officials felt that Pippa in sexy tennis whites might somehow upstage the Queen (N.E. July, 15 p. 12).

Від оказіонального еліпсису слід відрізнити функціонування узуальних фразеологізмів з факультативними елементами, які відображені у фразеографічних джерелах:

The grass is always greener (on the other side of the fence) – is used to say that other places or situations seem better than yours, although they may not really be better [7, p. 667]: "I just can't seem to stick with one man for too long before I get bored or think the grass is greener somewhere else (NE March, 2, 2015 p. 4).

За умов оказіонального еліпсису вербально виражений компонент репрезентує семантику всієї ФО, цьому часто сприяє наявність у контексті елементів, які експлікують її значення:

A skeleton in the closet/cupboard – an embarrassing or unpleasant secret about smth that happened to you in the past [7, p. 1442]: But Gavin had more skeletons lurking: in 2009, gender-bending British pop star Marilyn admitted that he'd had a love affair with Gavin ... (OK! 2014-08-04 p. 36).

Слово “*lurking*” (*to lurk = to wait somewhere quietly and secretly, especially because you are going to do something wrong*), сполучаючись з компонентом “*skeletons*”, допомагає відновити відсутній компонент “*in the closet/cupboard*.”

Контекст може експлікувати не все значення ФО, а певні його елементи:

Somebody's heart misses/skips a beat – used to say that someone is very excited, surprised or frightened, someone suddenly feels a moment of fear or excitement [7, p. 710]: Sean didn't miss the beat, when it came time to bounce back into daddy duty with Charlie's adopted son, Jackson, 2 (OK! 2014-08-11 p. 5);

The actress-turned – fashion designer was in NYC when the event happened, according to the source, but she “didn't skip a beat in her relationships – or in her thriving fashion business” (N E Nov. 3 2014 p. 4).

Контекст першого речення акцентує елемент значення “*be frightened/ feel a moment of fear*”, а другого – “*be surprised/ feel a moment of excitement*”.

Сегментація фразеологізмів – це розділення ФО на частини та вживання будь-якої з них як самостійної синтаксичної одиниці. Оказіональний характер сегментованого фразеологізму має прояв у порушенні синтаксичної структури і зміні категоріальної віднесеності, що відрізняє прийом сегментації від прийому фразеологічного еліпсису. Певні зміни у категоріальному плані значення ФО пов'язані з актуалізацією різних сем. Так, наприклад, іменники, утворені на базі сегменту ФО за допомогою суфікса агенту дії, акцентують активність суб'єкту, конкретизуючи діяльнісний характер його поведінки:

One's jaw dropped (a mile) – surprised and shocked [7, p. 819]: CELEB JAW-DROPPERS: Trying to explain her scary fascination for Japanese people, KATY PERRY said: I'm so obsessed with

you I want to skin you and wear you like Versace (N.E. August 11 2014 p. 13).

Той самий сегмент ФО при іншій зміні категоріального значення (дієприкметник у атрибутивній функції) конкретизує ознаку активного впливу об'єкту – значущість і ексклюзивність:

In two jaw-dropping examples, Ellen blabbed to a reporter that she bested longtime pal Jennifer Aniston for a supporting role in the 1999 film "Edtv", and she recently boasted that Sandra's Bullock's movie "Miss Congeniality" was based on her (N.E. April, 7 2014 p. 17).

Індикаторами зміни денотативно-сигніфікативної частини значення ФО є морфолого-синтаксичні параметри. Але необхідно мати на увазі, що існують відфразеологічні слова, які фіксуються у словниках, тому не мають статусу okazionalnyh одиниць:

To go/be on the rocks – the relationships or business that is on rocks is having a lot of problems and is likely to fail soon [7, p. 1329]; *The 44-year-old actress and her mom have had a rocky relationship for years* (N.E. July, 15 p. 35);

Kendra and Hank Baskett, whose marriage has been rocked by rumors that he cheated with transgender model (OK! September, 15 2014 p. 33).

Аналіз значень лексем "rocky" (= *a relationship or situation that is rocky is difficult and may not continue or to be successful*) та "to rock" (= *to make the future of something seem less certain or steady than it was before, especially because of problems or changes*) доводить зв'язок з ФО "to go/be on the rocks".

Фразеологічна алюзія – це специфічний прийом фразеологічної деформації з точки зору його кодування та декодування і залежить від ступеня складності та прозорості в його організації. Видима відсутність компонентів ФО компенсується їхньою невидимою імпліцитною присутністю. Експліцитні компоненти відображають значення всієї ФО:

That's the way the cookie crumbles – said when smth bad has happened and you must accept things the way they are, even though you don't want to [7, p. 326]; *"This appears to me to be a well-healed, mature, pale pink... scar – quite characteristic and a classic sign of a previous facelift. Even the most well-done facelift leaves a cookie trail of some kind"* (N.E. Jan. 26, 2015 p. 10).

ФО представлено одним експліцитним компонентом "cookie", який відтворює її цілий образ. Контекст допомагає відновити імпліцитні компоненти. Алюзія – це сфокусоване відображення

значення ФО, коли увага концентрується на більш важливій інформації [8, с. 110]. Сліди (*trail*) від пластичних операцій треба сприймати як даність (*you must accept things the way they are, even though you don't want to*).

Кількість вербально виражених компонентів ФО може збільшуватися:

As sweet as sugar/a nut – insincere person [7, p. 739]; *Kim's mother Jo and sister Allisyn are also part of her team. "What's that saying? 'Families are like fudge: mostly sweet, with a lot of nuts' (NE Oct. 13 p. 55).*

Взагалі, Кім оцінює родинні стосунки гарними (*mostly sweet*), але вона робить натяк на нещирість своїх матері і сестри. Іноді алюзія дозволяє донести до читача більше, ніж сказано і дозволено – в цьому алюзія схожа на імплікатуру.

Cross the Rubicon – to do smth that will have extremely important effects in the future and that you cannot change [7, p. 1342]; *And former West Ham boss Pardew (above) insisted his Eagles travel over the river full of confidence after winning all four away games since he took charge* (D. Mirror Feb., 28, 2015 p. 61).

Образ фразеологізму описано та перефразовано, жоден з компонентів ФО не представлено у повідомленні з метою збереження його загальної стилістичної тональності.

Таким чином, фразеологічна алюзія виказує схожість з прийомами фразеологічного еліпсису та сегментації фразеологізму за високим рівнем імплікації через опущення компонентів ФО та/або їхньої синтаксичної самостійності. Відтворенням імпліцитних елементів при фразеологічному еліпсисі та сегментації ФО керують системні, парадигматичні зв'язки. Окрім системних зв'язків, наявність асоціацій несистемного характеру у посиленні на образну основу ФО відрізняють фразеологічну алюзію від фразеологічного еліпсису та сегментації ФО.

Питання шляхів актуалізації значення ФО частково було висвітлено у визначенні поняття фразеологічної алюзії і аналізі функціонування цього прийому фразеологічної деформації у англомовній «жовтій» пресі. Посилання на образ ФО відбувається за рахунок введення експліцитних елементів ФО у контекст або опосередковано, тобто без залучання лінгвальних засобів, наприклад, графічними засобами, які відображають сам образ ФО, або перефразовано.

Вибір шляху актуалізації фразеологічного значення певною мірою залежить від інтенцій адресанту, детермінованих дискурсом. З цього приводу

радше розглядати фразеологічну алюзію не як авторський прийом, а як прийом фразеологічної деформації, застосований для втілення глобальної комунікативної цілі автором, який вміло їм володіє. Прийом передбачає регулярність. У руслі когнітивно-дискурсивної парадигми у сучасній лінгвістиці дослідження дискурсивних особливостей функціонування фразеологічної алюзії з точки зору прагматичних функцій – від номінативно-денотативної та емотивної до репрезентативної, естетичної та сугестивної – є доцільним. Вивчаючи фразеологічну алюзію на матеріалі «жовтої» преси, виявлено, що цей прийом виявляє себе важливим інструментом у імплементації мовленнєвої тактики «свій – чужий», яка може обслуговувати декілька мовленнєвих стратегій маніпулятивного характеру.

Висновки. Дослідивши функціонування фразеологічної алюзії у англomовній «жовтій» пресі, доходимо висновку, що фразеологічна алюзія

є окремим прийомом фразеологічної деформації і має свої чітко окреслені межі. Невтрачені потенційні синтаксичні зв'язки компонентів фразеологізму при руйнуванні його синтаксичної структури та редукції компонентного складу є тими лінгвальними факторами, які уможливають прийом фразеологічної алюзії. Фразеологічне значення актуалізується у контексті вербальними засобами, наприклад, експліцитними елементами ФО та перефразованим посиленням і невербальними засобами на основі системних і несистемних асоціацій. Домінантною прагматичною функцією прийому фразеологічної алюзії у англomовній «жовтій» пресі слугує маніпулятивна.

Подальші перспективи нашої розвідки вбачаємо у дослідженні ролі асоціацій несистемного характеру як вирішальної умови організації прийомів складного типу на тлі спільних тенденцій механізму фразеологічної деформації.

Список літератури:

1. Палей Т. Алюзія як різновид інтертекстуальності (на матеріалі фразеологічних одиниць в англomовній художній літературі). *Південний архів (Філологічні науки)*. 2017. Вип. 68. С. 114–117.
2. Піндосова Т. С. Прагматичні функції фразеологічних алюзій у сучасному англomовному інтелектуальному детективі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. Вип. № 43, том 5. С. 112–114.
3. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2011. 844 с.
4. Сіденко Н. Г. Прийоми деформації фразеологізмів (на матеріалі англomовної «жовтої» преси). *Інформаційні технології в освіті, науці та виробництві. Збірник наукових праць*. Одеса: АО Бахва, 2019. Вип. 2(17). С. 104–105.
5. Стефанишин Ю. М. Фразеологічні інновації в сучасній польській прозі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.03. Львів, 2016. 227с.
6. Хороз Н. С. Фразеологічна алюзія у хорватських газетних текстах. *Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур. Пам'яті академіка Леоніда Булаховського*. 2011. Вип. 16. С. 177–184.
7. Longman Exams Dictionary / Dir. Della Summers. Harlow: Pearson Education Limited, 2006. 1834 p.
8. Naciscione A. Stylistic Use of Phraseological Units in Discourse. Amsterdam: John Benjamin's Publishing Company, 2010. 291 p.

Sidenko N. H. PHRASEOLOGICAL ALLUSION AS A SEPARATE DEVICE OF PHRASEOLOGICAL DEFORMATION

In this article phraseological allusion is considered as a separate device of phraseological deformation in the system of occasional changes in a phraseological unit (PU). The problem of defining the concept of phraseological allusion as a mental reference on the image base of a PU and its peculiar nature appears to be the most vital. The peculiar nature of phraseological allusion lies in the fact that being included into the type of complex phraseological deformations it shares the mechanism of action with the structural-semantic type of phraseological transformations. The purpose of this article is to define the strict limits of phraseological allusion. The issue of investigating similar and differentiating features of phraseological allusion and other devices of phraseological deformation is noted. Phraseological allusion shares common features with phraseological ellipsis and segmentation of a PU in extremely high extent of implicitly through omitting some components of a PU or their gaining a syntactical freedom. Systemic ties regulate restoring implicit elements in phraseological ellipsis and segmentation while in phraseological allusion systemic and non-systemic associations help to do this task. It is stressed that such investigation is aimed at determining the mechanism of action of this device. Special attention is paid to studying the verbal and nonverbal means of actualizing phraseological meaning. It is specially

noted that the process of actualizing phraseological meaning is done by adding the explicit components of a PU or indirectly using the nonverbal means, or by rendering it. It is also emphasized that pragmatic functions of phraseological allusion are revised in the English "yellow" press, manipulative function being the dominant among them. In conclusion it should be underlined that this research has resulted in understanding the violation of syntactical structure of a PU and decreased number of its components as being the mechanism of action of phraseological allusion. It cannot but mentioned that systemic and non-systemic associations help to restore the implicit components of a PU making the ways of actualizing phraseological meaning specific. It is the fact that strictly differentiates phraseological allusion from the other devices of phraseological deformation.

Key words: *a separate device of phraseological deformation; explicit and implicit components of a phraseological unit; image base of a phraseological unit; phraseological allusion; systemic and non-systemic associations; ways of actualizing phraseological meaning.*

Slyvka L. Z.

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

IDIOMATIC EXPRESSIONS IN ENGLISH BUSINESS COMMUNICATION: THE MODERN CONTEXT

The significance and functionality of idioms in contemporary English business discourse are examined in the article. Idioms, with their culturally embedded meanings and imagery, play an essential role in enhancing the expressiveness and precision of professional interactions, making communication more vivid and effective. For many non-native speakers, the use and correct interpretation of idioms can be a challenging task, often leading to misunderstandings and a decrease in the quality of communication.

This article emphasizes the key aspects of the proper use of idioms in business English, particularly during the preparation of students and professionals for effective work in an international business environment. The study highlights that mastering idiomatic expressions contributes to the development of speech skills and communicative competence, which is crucial for achieving success in the modern business world.

Various aspects of the functional load of business English are considered, including telephone conversations, business correspondence, business meetings, and media. Specific idioms such as “get the ball rolling”, “on the grapevine”, “from the horse’s mouth”, and their use in the context of business communication are analyzed. Particular attention is paid to the translation of idiomatic expressions from English into Ukrainian, taking into account cultural nuances and national characteristics.

The article also highlights the importance of practical knowledge of business communication skills in various situations, rather than merely mastering business vocabulary. The acquisition of phraseological units during the learning process and their correct usage contribute to the development and improvement of speech skills of future specialists. Thus, knowledge of idiomatic expressions and the ability to use them correctly provide students with opportunities that help them achieve the level of proficiency necessary for success in the modern business world, allowing them to feel more comfortable in a work environment where specialized English is the norm.

Based on the research findings, it can be concluded that idiomatic expressions play a significant role in business communication, adding expressiveness and precision. Knowledge and correct usage of English idioms add vividness to business conversations and allow interlocutors to better understand each other, contributing to the establishment of more informal contacts between partners and enhancing the effectiveness of intercultural communication.

Key words: *idioms, business communication, intercultural communication, translation of idioms, communicative competence, phraseological units, expressiveness, business english, professional interaction.*

Statement of the problem. The intricate and multifaceted nature of idiomatic expressions poses a unique challenge in the realm of modern English business discourse. Idioms, with their deeply ingrained cultural connotations and figurative meanings, play a vital role in enriching communication and adding expressive depth to professional interactions. However, for non-native English speakers, the correct usage and interpretation of idioms can be daunting, often leading to misunderstandings and ineffective communication. This issue is especially pronounced in the context of international business, where precision and clarity in communication are crucial for successful partnerships and operations.

The existing body of research highlights the importance of idioms in fostering effective and nuanced business communication. Yet, there remains a significant gap in understanding the specific challenges non-native speakers face and the strategies they can employ to overcome these hurdles. Additionally, the translation of idiomatic expressions from English to other languages, such as Ukrainian, requires further systematization and generalization to ensure the preservation of meaning and expressiveness.

This study aims to address these gaps by exploring the role of idioms in contemporary English business discourse, examining the difficulties faced by non-

native speakers, and proposing practical solutions for their effective use. By shedding light on these issues, the research seeks to enhance the overall quality of business communication, promoting greater inclusivity and understanding across diverse cultural contexts.

Analysis of recent research and publications.

Researches in the field of phraseology, particularly in business discourse, have been extensively conducted by numerous scholars and researchers in the domains of linguistics, communication, and business education. Notable contributions include: Illya Rozengart, who explored the impact of phraseological units on the effectiveness of business communication; Olga Bondarenko, who carried out a comprehensive analysis of phraseological units in English and Ukrainian business languages; Oleksandr Grebenyuk, who studied the semantics and functions of phraseological units in various business contexts; Tetiana Tkachenko, who actively researched the role of phraseological units in intercultural communication.

These studies significantly enhance our understanding of the specific use of phraseological units in the business sphere and their impact on communication. By examining the diverse functions and applications of idioms, these scholars have provided valuable insights into how phraseology can shape business interactions, foster clearer communication, and bridge cultural gaps in the corporate world. Their work underscores the importance of mastering idiomatic expressions for effective communication in international business contexts and contributes to the development of strategies to overcome linguistic barriers faced by non-native speakers.

Overall, the issue of using idioms in English business discourse and their translation into Ukrainian requires further research, systematization, and generalization. The use of phraseological units in business discourse is an important aspect of communication, as they can emphasize meaning, making the text more expressive and productive.

Task statement. The purpose of the article is to investigate and analyze the use of idiomatic expressions within the context of modern English business discourse. The research will focus on several key objectives: identify and categorize common idiomatic expressions used in contemporary English business communication; examine the impact of idiomatic expressions on the effectiveness and clarity of business interactions, particularly among native and non-native English speakers; explore the challenges faced by non-native English speakers in understanding

and appropriately using idioms in business settings; propose strategies and best practices for non-native speakers to master idiomatic expressions, thereby enhancing their proficiency in business English; evaluate the process and challenges of translating English idiomatic expressions into other languages, with a specific focus on Ukrainian; assess the cultural nuances and implications associated with idiomatic usage in international business environments.

By addressing these tasks, the article aims to provide a comprehensive understanding of the significance of idiomatic expressions in business discourse and offer practical solutions to improve communication across diverse linguistic and cultural backgrounds.

Outline of the main material of the study.

Functional features of business English include: telephone conversations discussing business specifics, business correspondence, business media, business meetings, business conversation techniques, and contracts aimed at the business sector [7, p. 35].

Business English as a special-purpose language is considered from the perspective of the interdependent integrity of oral and written speech used in business spheres of life [4, p. 11].

Business English and general English share much more common language when it comes to idioms, expressions, and phrases. Written business communication is not filled with idiomatic expressions, whereas oral business communication allows for the use of idioms not only to convey the necessary information but also to create an atmosphere of genuine communication. Proper use of idiomatic expressions immerses the interlocutor in the atmosphere of English life in general and business in particular, fostering a more informal contact between partners.

Idioms originate from native speakers, but for those whose native language is not English, finding the right word at the right time can be difficult and confusing, making it important to know when and how to use idioms [2, p. 21].

An idiom is a stable expression unique to a language that, regardless of the meaning of the words in it, conveys a concept and usually cannot be literally translated into other languages [3, p. 34]. It is an expression understood only by native speakers or those familiar with the language. Thus, it is a stable expression inherent only to a certain language and culture, making it impossible to translate literally in a formulaic linguistic section. The literal translation of this concept is “communication formula” or “speech pattern”. Therefore, it can be said that

formulated language includes immutable and indivisible expressions that are a single speech unit rather than a combination of several different words. To correctly translate an idiomatic expression, one must completely depart from the sentence structure, its lexical form, fully understand the idea hidden in the sentence, and express it as accurately as possible in a literary form, closely approximating the original.

Many English idioms are based on analogies and metaphors. To understand the true meaning of idioms, they need to be studied in context. For example: “get the ball rolling” – when a project is initiated, it means “to get started”. If a project is delayed, it is “put on hold”. If a project is fully launched and progressing successfully, it is “in full swing”. And if a project fails, it is not closed but “pull the plug”. Idiomatic expressions are often associated with specific images that are unique to the English language. This image cannot always be preserved, but the related meaning must be conveyed accurately. Studying business language contributes to a more comprehensive understanding of the English language, as interlingual communication is a complex multidimensional process that includes the simultaneous interaction of elements with different degrees of communicative direction, structural-semantic complexity, and meaningful explanation of communicative units [8, p. 91].

Although the business world has its own phraseology and even slang, many idioms are often used by business people both in business language and in non-business contexts. For this reason, idioms are not tied to any specific sphere of life or culture in English-speaking countries.

To determine the purposes of using idiomatic phrases and units in this context, as well as their functional load, let us consider the idioms “on the grapevine” and “from the horse’s mouth”. E.g. I heard on the grapevine that our company is going bankrupt. Is it true? – Yes, the CEO told me himself. I heard it from the horse’s mouth – “Ходять чутки, що наша компанія збанкрутує. Так, генеральний директор сказав мені про це”. Я чув це з перших вуст.

This example illustrates both the meaning and syntactic possibilities of idioms, which combine the lexicological, lexicographical, and functional aspects of language. These idiomatic expressions are conversational and informal in style.

Contrary to the belief that business language is dry, let us provide examples of the most commonly used English idioms that make business language more lively and expressive [6, p. 104]. These expressions are mainly heard in the business sphere but can also

be effectively used in public life. In these examples, idioms are organized according to their functional load.

1. Business Startup.

Game plan – План гри – стратегія або план досягнення успіху (план досягнення успіху). E.g. *What is our game plan for dealing with our new competitor?* – Який у нас план гри з нашим новим суперником?

Get something off the ground/get the ball rolling – Піднімати що-небудь з землі / крутити м’яч – почати проєкт або справу (початок проєкту, справи). E.g. *We’re glad the planning process is over. We’ll be looking forward to getting the project off the ground.* – Ми хочемо, щоб процес був спланованим. Ми будемо раді повернути проєкт з краю.

Get off to a flying start – Почати літати – дуже вдало почати діяльність (успішно почати щось). E.g. *The new marketing campaign got off to a flying start and sales increased.* – Нова маркетингова кампанія почала успішно, продажі зросли.

Learn the ropes – навчитися основам чогось (навчитися основам чогось). E.g. *I’m learning the ropes in my new position.* – Я поставив мотузки на нашу нову позицію.

In a nutshell – Коротко – це реальні головні факти в двох словах, зрозуміло (коротше, в кількох словах передати головне). E.g. *In a nutshell, this book is about how to motivate employees.* – Словом, ця книга про те, як мотивувати співробітників.

Give the thumbs up – давати схвалення (затверджувати щось). E.g. *They gave our new proposal the thumbs up.* – Нашу нову пропозицію схвалили.

Give a thumbs down – заперечувати схвалення (відмову, несхвалення). E.g. *I can’t believe she gave us the thumbs down.* – І немає сумніву, що вони схрестили пальці.

2. Goals and Objectives.

Since we are ready to achieve the goal – both as a method and a means to achieve the goal – we can use special offices to acquire major signs – in other words, as a means to achieve the goal.

Think big – мати амбіційні цілі та плани на майбутнє (мати амбіційні плани на майбутнє). E.g. *I’m not content with just opening one or two more stores. I’m thinking big. I think we can open 10 stores in the next five years.* – Мене не влаштовує просто відкрити ще один-два магазини. Я думаю масштабно – я думаю, що ми можемо відкрити 10 магазинів протягом наступних п’яти років.

Make up one’s mind – вирішувати. E.g. *I haven’t yet made up my mind whether to accept the offer or not.* – І це треба зробити, незалежно від того, хочеш ти цього чи ні.

On purpose – Свідомо – не випадково чи випадково, а з певним наміром; навмисно (з метою, навмисно). E.g. *Although everyone has to be at the meeting on time, the chairman will be a few minutes late, as usual. He does this on purpose, just to let everyone know who's in charge.* – Але незалежно від того, в який час доби ви підете, у голови буде більше хвилин, ніж зазвичай. Робить це спеціально, але до літа всі знають, хто головний.

Take steps – виконати ряд дій для досягнення певної мети (зробити ряд дій для досягнення певної мети). E.g. *In the course of the next day or so, we shall be taking steps to put our plans into action.* – Найближчим днем чи днями ми мали вжити заходів для реалізації наших планів.

With a view to – з метою, метою (робити) що (зробити). E.g. *We are opening an office in Budapest with a view to expansion in Eastern Europe.* – Ми працюємо з офісу в Будапешті з метою розширення в Європі.

3. Focusing.

Come to the point – Перейти до суті – перейти безпосередньо до основної теми або найважливішої частини діяльності (перейти до суті). E.g. *I'm afraid I can't follow your reasoning; you've been speaking for twenty minutes without coming to the point.* – Боюся, я не можу зрозуміти ваші міркування; Ви говорите двадцять хвилин, не доходячи до суті.

Keep your eye on the ball – зосередити всю свою увагу на чому-небудь і не втрачати уваги («стежити за м'ячем», не втрачати з виду). E.g. *I know we can do it. We just need to keep our eyes on the ball and not lose focus.* – Я знаю, що ми можемо це зробити. Ми повинні дивитися на м'яч і не втрачати концентрацію.

Get down to business – Давайте перейдемо до справи – перестаньте балакати і почніть говорити на серйозні ділові теми (приступайте до справи). E.g. *Now, when everyone is here, let's get down to business and talk about the proposal.* – Тепер, коли всі тут, давайте перейдемо до справи і поговоримо про пропозицію.

Get to the bottom of – Докопатися до суті – з'ясувати причину або суть проблеми (з'ясувати суть проблеми, ситуації). E.g. *Staff turnover is on the increase. Management is trying to get to the bottom of the matter.* – Зростає плинність кадрів. Керівництво намагається з'ясувати суть проблеми.

Zero in on – визначити і зосередитися на якійсь меті (зосередити увагу на чомусь). E.g. *We need to come up with new products and zero in on new*

markets if we are to stay ahead of our competitors. – Ми повинні розробити нові продукти і зосередитися на нових ринках, щоб залишатися попереду конкурентів.

4. Disagreement and Criticism.

At cross purposes – При перекресних цілях – розбіжність думок, бажання, що призводять до плутанини (розмова на «різних мовах», протилежні думки, бажання, що призводять до непорозуміння). E.g. *I was thinking of a meeting this week. – I think we're talking at cross purposes.* – Я думав про цю зустріч. – Думаю, ми розмовляємо на різних мовах.

Get the wrong end of the stick – Взяти не той кінець палиці – значить чогось не зрозуміти. E.g. *If you think our biggest problem is communication then you got the wrong end of the stick.* – Якщо ви думаєте, що наша найбільша проблема – це спілкування, тоді ви нічого не зрозуміли [1, p. 10].

Can't make head nor tail of it – я нічого не розумію (неможливо щось зрозуміти, щось зрозуміти). E.g. *This document from our subsidiary makes no sense at all. I can't make head nor tail of it.* – Цей документ від нашої дочірньої компанії зовсім безглуздий та непотрібний. Нічого в ньому не тямлю [1, p. 10].

Be beside the point – ніякого відношення до обговорюваного (не має відношення до обговорюваного). E.g. *The only important question is whether we go ahead with the project or not; anything else is beside the point.* – Важливо лише те, що ми робимо з проектом чи ні; все інше не має значення.

Shift the blame (or responsibility) (on to) – Перекласти провину (або відповідальність) (на) – спробувати перемістити вагу або фокус провини чи відповідальності, неправильно спрямувавши їх з місця, щоб уникнути цього (перекласти відповідальність за щось на когось іншого). E.g. *He is a bad manager; always shifting the blame for his mistakes on other people.* – Це поганий керівник, який постійно перекладає провину за свої помилки на інших людей.

5. Steps to Agreement and Compromise.

Be in line with – бути в згоді чи згоді з (домовлятися з кимось, співпрацювати). E.g. *Your ideas are very interesting, especially as they're very much in line with our own.* – Ваші думки дуже цікаві, особливо тому, що вони дуже співпадають з нашими.

Be on the same page – поділяти схожі думки та ідеї («бути на одній сторінці», добре ладнати). E.g. *Paola and I agree on most things. We seem to be on the same wavelength.* – Ми з Паолою добре ладаємо.

See eye to eye with somebody – мати схожі погляди, порозумітися (ділити схожі думки, добре ладнати). E.g. *My boss doesn't see eye to eye with me about our marketing campaign.* – Мій бос не погоджується зі мною щодо нашої маркетингової кампанії.

Go along with – Згоден з – поділяє ту саму думку; погоджуватися з (розділяти чийсь думки). E.g. *The company is happy to go along with your proposals.* – Компанія із задоволенням прийме ваші пропозиції.

Give and take – Давати і брати – йти на компроміс або досягати згоди, взаємні поступки (досягати компромісу, де кожна сторона виграє або програє однаково). E.g. *All relationships, from marriage to business, call for an element of give and take.* – Усі стосунки, від шлюбу до бізнесу, вимагають взаємних поступок.

Build bridges – «Побудова мосту» – це покращення стосунків між людьми, які дуже відрізняються або мають різні точки зору (намагатися покращити стосунки). E.g. *A non-governmental organization is engaged in building bridges between different communal groups in the city.* – Громадська організація займається «наведенням мостів» між різними громадами міста.

And these are just a few examples of the many vivid expressions you can use to enrich your English.

Idiomatic expressions add a layer of richness and depth to language, making communication not only more engaging but also more precise in conveying nuanced meanings. They can make your speech or writing more colorful and relatable, allowing you to connect better with native speakers and understand cultural contexts more deeply. By integrating idioms into your language repertoire, you enhance your ability to express complex ideas succinctly and vividly.

For instance, consider the idiom “break the ice,” which means to initiate conversation in a social setting, making everyone feel comfortable. Or the phrase “hit the nail on the head,” used to describe someone who has precisely identified the crux of a matter. These idioms not only convey specific meanings but also bring a conversational element to professional and casual dialogues alike.

Learning and using idioms can significantly impact your fluency and make your interactions more authentic. Moreover, idioms often encapsulate cultural wisdom and shared experiences, providing insights into the values and worldviews of the language's native speakers. As you explore and adopt these expressions, you not only improve your linguistic skills but also deepen your cultural appreciation and empathy.

Incorporating idioms into your daily communication will undoubtedly make your English more expressive, engaging, and effective. So, don't hesitate to explore and embrace the colorful world of idiomatic expressions.

Conclusions. When studying business English, it is important to understand that knowing business vocabulary is not the primary goal. Far more important is practical knowledge of business communication skills in various situations. Mastering idiomatic expressions during the learning process and using them correctly contributes to the development and improvement of speech skills for future professionals. Thus, knowledge of idiomatic expressions and the ability to use them correctly provides students with opportunities that help them reach the level of proficiency necessary for success in the modern business world, allowing them to feel more comfortable in a work environment where specialized English is the norm.

Based on the research on the use of idioms in modern English business discourse, the following conclusions can be drawn:

- English idioms are widely used in the conversational style of business English.
- Proper translation of English business idioms requires consideration of the language's national color and cultural mentality.
- The expressive function is one of the leading characteristics of business idioms.
- Knowledge and correct use of English idioms add vividness to business conversations and allow interlocutors to better understand each other.
- All idioms used in business language have a pragmatic charge.
- Mastering idiomatic expressions by students contributes to the development of their communicative competence.

The research also highlights the importance of incorporating idioms into the curriculum for business English learners. This helps future professionals achieve the level of proficiency necessary for success in the global business arena, allowing them to feel more comfortable and capable in environments where specialized English is the norm.

In conclusion, the study emphasizes the need for ongoing research and systematic study of idiomatic expressions in business communication. By continuing to explore this area, educators and linguists can develop more effective teaching strategies and resources, ultimately enhancing the linguistic and cultural competence of business professionals worldwide.

Bibliography:

1. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press, 2003. 488 p.
2. Grant L. Idiom Savvy: What Every Language Learner Should Know. McGraw-Hill, 2007. 256 p.
3. McCarthy M., O'Dell F. English Idioms in Use: Advanced. Cambridge University Press, 2010. 190 p.
4. Розенгарт І. Вплив фразеологічних виразів на бізнес-комунікацію. Журнал досліджень бізнес-комунікації. 2019. № 11(2). С. 10–24.
5. Бондаренко О. Фразеологічні одиниці в англійській та українській діловій мові: порівняльний аналіз. Лінгвістичний журнал. 2018. № 22(3). С. 55–70.
6. Гребенюк О. Семантика та функції фразеологічних одиниць у бізнес-контекстах. Міжнародний журнал лінгвістики та комунікації. 2020. № 19(4). С. 101–119.
7. Паламарчук О. Ідіоматичні вирази в діловій англійській мові. Вісник Національного університету «Острозька академія». 2008. С. 32–40.
8. Ткаченко Т. Роль фразеологічних виразів у міжкультурній комунікації. Глобальний лінгвістичний огляд. 2021. № 15(1). С. 88–102.
9. Устенко Л. Ф. Особливості функціонування фразеологічних одиниць у різних стилях української мови. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Філологічні науки. Чернівці, 2011. С. 41–42.

Сливка Л. З. ІДІОМАТИЧНІ ВИРАЗИ В АНГЛІЙСЬКОМУ БІЗНЕС-СПІЛКУВАННІ: СУЧАСНИЙ КОНТЕКСТ

У статті «Ідіоматичні вирази в англійському бізнес-спілкуванні: сучасний контекст» досліджується значення та функціональність ідіом у сучасному англомовному діловому дискурсі. Ідіоми, з їх культурно вбудованими значеннями та образністю, відіграють важливу роль у підвищенні виразності та точності професійних взаємодій, роблячи спілкування більш яскравим та ефективним. Для багатьох носіїв інших мов використання та правильна інтерпретація ідіом стає складним завданням, що часто призводить до непорозумінь і зниження якості комунікації.

Ця стаття акцентує увагу на ключових аспектах правильного використання ідіом у діловому англійському мовленні, особливо під час підготовки студентів та професіоналів до ефективної роботи в міжнародному бізнес-середовищі. У дослідженні підкреслюється, що засвоєння ідіоматичних виразів сприяє розвитку мовленнєвих навичок та комунікативної компетентності, що є важливим для досягнення успіху в сучасному діловому світі.

Розглядаються різноманітні аспекти функціонального навантаження ділової англійської мови, зокрема телефонні розмови, ділове листування, ділові зустрічі та медіа. Аналізуються специфічні ідіоми, такі як “get the ball rolling”, “on the grapevine”, “from the horse’s mouth”, та їх використання в контексті бізнес-комунікації. Особлива увага приділяється перекладу ідіоматичних виразів з англійської на українську мову, з урахуванням культурних нюансів та національних особливостей.

Стаття також акцентує увагу на важливості практичного знання навичок ділового спілкування в різних ситуаціях, а не лише на володінні бізнес-лексикою. Засвоєння фразеологізмів під час навчального процесу та їх правильне використання сприяють розвитку та вдосконаленню мовленнєвих навичок майбутніх спеціалістів. Таким чином, знання ідіоматичних виразів і вміння їх правильно використовувати надає студентам можливість, які допоможуть їм досягти рівня володіння, необхідного для успіху в сучасному діловому світі, почувавшись більш комфортно в робочому середовищі, де спеціальна англійська є нормою.

За результатами дослідження можна зробити висновок, що ідіоматичні вирази відіграють значну роль у бізнес-спілкуванні, додаючи йому виразності та точності. Знання та правильне вживання англійських ідіом надають діловій розмові яскравості та дозволяють співрозмовникам краще розуміти один одного, що сприяє встановленню більш неформального контакту між партнерами та підвищенню ефективності міжкультурної комунікації.

Ключові слова: ідіоми, ділове спілкування, міжкультурна комунікація, переклад ідіом, мовленнєва компетентність, фразеологічні одиниці, експресивність, ділова англійська мова, професійна взаємодія.

Суховецька Л. В.

Горлівський інститут іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

ЛІНГВО-СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗІВ ПРИРОДНИХ РЕАЛІЙ У РОМАНІ У.ГОЛДІНГА *LORD OF THE FLIES*

Стаття аналізує лінгво-стилістичний аспект пейзажних описів у романі У.Голдінга Lord of the Flies. Актуальність роботи зумовлена роллю природи в сюжетно-ідейній характеристиці обраного роману. Всі події твору відбуваються на безлюдному острові, на якому немає жодних ознак цивілізації і, відповідно, природа слугує єдиним, перманентним середовищем виживання дітей. Ідея твору висвітлює співвідношення природного та соціального початку у сутності дитини. Метою статті є окреслення діапазону мовно-стилістичних засобів, використаних автором для створення художніх образів. У результаті мовного аналізу «природного фону» роману Lord of the Flies була запропонована класифікацій лексичних одиниць, які позначають природні реалії в сюжеті твору. Вона охоплює п'ять предметно-понятійних груп, зокрема: об'єкти флори, астральні об'єкти, водні об'єкти, об'єкти земної поверхні, природні явища. З-посеред мовних засобів творення образів об'єктів природи виявили активність метафори, порівняння, епітети, гіперболи, перефрази та гра слів. Метафора як найпродуктивніший засіб образотворчості представлена такими різновидами, як персоніфікація (процесуальна та соматична), артефактна та зооморфна. Окремо було створено семантичну класифікацію експресивних кольористичних характеристик природних реалій. Встановлено, що з метою експресивно-образної вербалізації кольористичних характеристик об'єктів та явищ природи автор роману актуалізує назви металів, дорогоцінних металів, хімічних елементів, коштовних камінь, корисних копалин. На прикладах продемонстровано як опис природи стає інструментом посилення драматичності сюжету. Перспективою розвідки постає можливість аналізу мовного аспекту пейзажних описів усієї творчості У.Голдінга з метою уточнення авторського ідіостилу, його способу світобачення і доповнення художньої картини світу.

Ключові слова: художній образ, природні реалії, пейзажний опис, метафори природи, рецепієнтна зона, донорська зона.

Постановка проблеми. Природа в літературі – це зображення, віддзеркалення та пізнання світу природи в письмових творах. Це можуть бути описи ландшафтів, флори, фауни та природних явищ, а також зображення взаємодії людини з навколишнім середовищем. Природа майже завжди є темою постійно присутньою в літературі в усіх культурах та часових періодах, символізуючи такі аспекти людського досвіду, як краса, спокій, сила і життєвий цикл. Письменники апелюють до природи, щоб викликати емоції, створити настрої або атмосферу, що надає символічного значення дії або персонажам, передати глибший зміст своїх творів, а також з багатьох інших причин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз описів природи завжди привертав увагу літературознавців. У пейзажі відображаються особливості літературного напрямку, методу (класицистичний, сентиментальний, романтичний,

реалістичний тощо), жанру (має різний масштаб, виконує різноманітні функції), стилю. Пейзаж може зображати «самостійну» природу або бути функціональним, може виражати ідеї або бути важливим за своїми художніми якостями, сприяти вихованню моральних, естетичних цінностей, релігійних, політичних вподобань тощо. Праці літературознавців, присвячені дослідженню пейзажу пропонують різноманітні класифікації художніх описів природи, характеризують особливості функціонування пейзажів у творах різних літературних напрямів. Узагальнення цих аспектів подано в роботах деяких лінгвістів [7].

Популярними є дослідження описів природи у творчості українських поетів та письменників. Метафори природи М.Рильського і Л.Костенко характеризуються синтезом інтелектуалізму й емоційності [3]. В описах природи Д.Яворницького поєднано описи макросвіту (об'єктів, явищ

природи і місцевості) і мікросвіту людини (емоційного стану персонажа та авторського ідіолекту) [4, с. 171]. Концептуальний напрямок досліджень представлений аналізом особливостей лінгвальної експлікації або самого концепту «Природа», або різноманітних концептів природи, як то концепт «Сонце», «Небо», «Вода», на матеріалі творчості різних письменників або в різних мовах [1; 6].

Метафори природи знаходяться у фокусі уваги навіть екологів, які зазначають, що величезна кількість метафор, які ввійшли в мовленнєвий обіг, впливають на те, як ми сприймаємо, ставимося до природи і поведимося з нею. Критиці підлягають економічні метафори (*biological richness*), механістичні метафори (*repair the ecosystem, the machinery of nature, biocomputer*), антропоморфні метафори, які формують погляд на природу як на піраміду, де людина є вершиною еволюції (*lower orders of creation, power over nature, subhuman species*). Така концептуалізація природи не викликає поваги або позитивних почуттів до природи, навпаки, пропонує концепцію експлуататорських способів життя [10, с. 12] або формує концепцію, згідно з якою людина не просто є «царем природи», а мусить природу і саму себе переробляти і вдосконалювати [1, с. 116]. Отже, лінгвістичні дослідження природного фону є цінним матеріалом для відтворення універсальної, національної та індивідуально-авторської картин світу.

Постановка завдання. Актуальність роботи зумовлена роллю природи в сюжетно-ідейній характеристиці роману У.Голдінга *Lord of Flies*. По-перше, всі події твору відбуваються на безлюдному острові, на якому немає жодних ознак цивілізації і, відповідно, природа слугує єдиним, перманентним середовищем виживання дітей. По-друге, ідея твору висвітлює співвідношення природного та соціального початку у сутності дитини. **Метою** статті є окреслення діапазону мовно-стилістичних засобів творення художніх образів природних реалій. Предметом дослідження є описи об'єктів та явищ природи, об'єктом – засоби формування художніх образів.

Виклад основного матеріалу. Описи природи в художньому тексті є головним предметом зображення пейзажу, який дуже часто під час аналізу твору залишається непоміченими. Пейзаж лишається таким, яким його сприймає реципієнт, автор чи його персонаж. Однак, внутрішня форма кожного слова інакше спрямовує думку і нове сприйняття, залежно від накопиченого у душі запасу, викликає ті чи інші уявлення в слові. Становлення художньо-естетичного інтересу до природи

як самоцінного начала відбувалося поступово. Пейзаж як самодостатня річ, як самостійний жанр формується в західноєвропейському мистецтві лише в добу Ренесансу [1, с. 113].

Пейзаж у художньому творі є одним із найголовніших засобів, що дозволяють висловити уявлення людини про світ та про саму себе. Художні образи природи слугують засобом пізнання природи. Будучи елементом внутрішньої форми художнього твору, пейзаж вважається одним із різновидів опису, який несе значне ідейно-художнє навантаження. Описи природи насичені духовно-філософським та моральним змістом, формують «картину світу», що визначає ставлення людини до всього довкілля. Концепт природи і сам стає основоположним компонентом художньої картини світу. Аналіз «природного фону» художнього твору є невід'ємною частиною вивчення ідіостилію автора. Створюючи художній текст, письменник відбирає мовний матеріал залежно від поставлених завдань і власного світобачення, а також відповідно до обраного ним способу відображення дійсності [4, с. 166]. Пейзажна лірика виявляє «різноманітність авторських індивідуальних стилів» [2, с. 11].

За композиційно-мовленнєвою організацією «опис природи» виокремлюють у мовностілістичну категорію і вважають його можливою і достатньою одиницею художнього твору. Його функціонування відображає й переплітає явища лінгвістичного, екстралінгвістичного та стилістичного характеру, тому його можна вважати фрагментом мовної картини світу письменника [4, с. 166]. Пейзаж є елементом естетико-художнього відображення письменником дійсності, складним, багатоплановим явищем із соціокультурними і прагматичними ознаками. Багатоаспектність реалізована залученням різних лексико-тематичних одиниць, розмаїттям образних засобів, які в процесі вербалізації виявляють індивідуально-авторський світогляд, актуалізують концептосферу авторської свідомості [4, с. 171].

Отже, розглянемо розмаїття образних засобів опису природних об'єктів та явищ у творчості Голдінга, зокрема у романі *Lord of the Flies*. Зазначимо, що у своєму дослідженні послуговуємося термінами «пейзаж» та «опис природи» як синонімічними, а також послуговуємося терміном «концепти природи» для лексичної номінації природних об'єктів та явищ, оскільки вони утворюють при ядерну зону концепту ПРИРОДА, представлену мікроконцептами «Природа як навколишнє середовище» та «Природа як сукупність природ-

них явищ» і можуть виступати самостійними концептами [5, с. 53]. У реціпієнтній зоні концептів природи, тобто природних реалій, представлених у романі, виокремлюємо декілька предметно-понятійних груп, зокрема:

- **група об'єктів флори**, яка ословлює рослинний світ і передає своєрідність флори острову і подана номінаціями *palms, creepers, bushes, forest, leaves*;

- **група астральних об'єктів**, яка інтегрує номінації небесних тіл, як то *sun, moon, sky, stars*, які виявляють чимало типологічних рис як об'єкти образного перефразування;

- **група водних об'єктів** представлена активізацією таких лексико-тематичних одиниць, як *sea, ocean, water*;

- **група об'єктів земної поверхні**: *mountains, cliff, land*;

- **група природних явищ**: *rain, thunder, wind, breeze, morning, evening, heat*.

Одним із найпродуктивніших засобів творення образів природи в цілому є метафора. Метафора демонструє індивідуально-авторське бачення об'єкта, передає неповторність зображуваного предмета чи явища, водночас виявляє специфіку національного світосприймання й мовомислення, зв'язок з літературною традицією. Метафора надає образам природи глибини, багатозначності, вони стають більш емоційно насиченими та експресивними [3]. Метафори постають засобом вираження ключових художніх ідей і маркером індивідуального стилю, і індикатором динаміки образного мовомислення митців. Природа може бути не тільки джерелом натхнення та об'єктом художнього зображення. Метафоризація концептів природи уможливила митцям реалізувати широкий спектр думок і почуттів, викликаних роздумами над вічними проблемами людства [3]. Метафори природи слугують способом вираження краси навколишнього світу чи внутрішнього стану людини часто реалізують культурологічний, історичний або філософський зміст [3].

3-посеред експресивних засобів авторського ідіостилу У.Голдінга високою частотністю відзначається **персоніфікація** як різновид метафори, коли об'єктам і явищам природи надаються риси людини. У концептології персоніфікацію розглядають як третій етап концептуалізації навколишнього світу. «На першому витку когніції людина, пізнаючи навколишній світ, називає об'єкти, на другому – людина у своєму омовленні порівнює себе з природою, на третьому – природі надаються риси живої істоти, людини» [8].

За кількісним параметром, персоніфікація переважає над іншими мовними засобами образності природних об'єктів та явищ. Персоніфіковані образи природи розкривають психо-емоційний стан героїв. Зокрема, антропоморфний прикметник *friendly*, вживаний по відношенню до іменників *water* та *forest*, вказує на ті локації і час, коли діти відчували себе комфортно: *It took Ralph at low water when his nerve was relaxed for the return to the shelter and the still, friendly waters of the lagoon* [9, с. 145]; *The skirts of the forest and the scar were familiar, near the conch and the shelters and sufficiently friendly in daylight* [9, с. 160]. Аналогічно, нестерпність пекучого тропічного сонця, фізична важкість перенесення його випромінювання концептуалізується автором як ворожість (*enmity*) або розгніваний погляд (*an angry eye*) цього солярного об'єкту: *He trotted through the sand, enduring the sun's enmity* [9, с. 15]; *At midday the illusions merged into the sky and there the sun gazed down like an angry eye* [9, с. 70]. Наведені метафоричні вислови актуалізують ознаку небезпеки та шкоди сонця для фізичного стану людини. Лінгвісти, що досліджували концепт «Сонце» зазначають, що поряд зі сприйняттям сонця як джерела тепла, життя і світла, воно асоціюється й зі шкодою, явищем, що згубно діє на землеробство, викликає посухи. «...загально визнаною є згубна дія надмірної сонячної енергії і на світ природи, і на людське життя, що асоціюється з болем, неприсмними відчуттями, негативним впливом на здоров'я людини. Надмірна сонячна активність викликає посуху та пожежі, що загрожують існуванню людей, тваринного і рослинного світу, завдають матеріальної шкоди» [6, с. 60].

Аналіз емпіричного матеріалу уможливив виокремити на основі структурно-семантичного підходу дві домінуючих моделі персоніфікації: процесуальну та соматичну. **Процесуальна персоніфікація** актуалізована дієсловами із семантикою дій, притаманних саме людині: *the palms talk; palm fronds would whisper; trunks rubbed; the trees of the forest sighed, then roared; the forest opened; the forest burst into uproar; the leaves were roaring; the forests re-echoed; sea breathed; sucking sea; waters went, whispering like the wind*. Наприклад, *The water rose farther and dressed Simon's coarse hair with brightness* [9, с. 188].

Соматична персоніфікація являє собою групу метафор, реалізованих соматичною лексикою, тобто назвами частин тіла людини: *the brow of the mountain; the heads of the forest; mouth of the shelter; backbone of the island*. Особливістю цих

метафор є те, що їхня пріоритетна функція є не експресивна, а скоріше – номінативна і слугує для полегшення сприйняття просторових характеристик об'єктів природи (вгорі – *the head of the mountain*; знизу – *the foot of the mountain*, збоку – *shoulders of rock*; крайня точка – *peak of headland*) або інших фізичних характеристик, як то вузькість проходу (*narrow neck of land*): *He himself climbed ... and saw the square head of the mountain seeming still a great way off* [9, с. 142]; *There were only a few more yards of stony ground and then the two sides of the island came almost together so that one expected a peak of headland* [9, с. 126].

Безумовно, соматична лексика має потенціал бути вживаною для реалізації експресивної функції. Сприйняття навколишнього середовища крізь призму власного тіла є дуже зрозумілим та доступним для будь-якого читача. Наприклад, щоб передати приємні та комфортні відчуття хлопчика, який насолоджується купанням в лагуні, автор порівнює температуру води із температурою крові: *The water was warmer than his blood and he might have been swimming in a huge bath* [9, с. 13].

В епізоді, коли плем'я дикарів відділилося від тих, хто хотів врятуватися з цього острова, автор змальовує сумну картину біля залишків вогнища: *Ralph and Piggy lay in the sand, gazing at the fire and idly flicking pebbles into its smokeless heart* [9, с. 169]. Соматична метафора *smokeless heart* символізує собою значущість, життєво важливу роль полум'я на острові.

Пейзажу часто відводять другорядну роль по відношенню до сюжету, але природа входить в людську свідомість, перетворюючись у символ, ліричний роздум або тривожне попередження [7]. Описи природних явищ є надзвичайно важливим компонентом посилення драматичності сюжету в романі У. Голдінга. Наближення трагедії, яка сталася із Саймоном, подається паралельно із зображенням змін в погоді, насуванням зливи та грому. До фокусу уваги автора потрапляє образ неба, яке сприймається як джерело загрози, через вживання епітету *looming sky* та метафори *the threat of the sky*: *Piggy was inspecting the looming sky through his glass* [9, с. 180]; *Piggy and Ralph, under the threat of the sky, found themselves eager to take a place in this demented but partly secure society* [9, с. 185].

Іншим маркером-передвісником біди і дощу постає візуальний образ важких хмар: *Up there, for once, were clouds, great bulging towers that sprouted away over the island, grey and cream and copper-colored* [9, с. 169]. Змальовуючи хмари, автор використовує низку кольоронімів *grey and cream*

and copper-colored. Артефактна метафора *towers* у поєднанні з прикметниками *great bulging* інтенсифікує насиченість хмар можливими опадами.

Наступним кроком у посиленні напруги очікуваної біди є **гіперболізований** вислів Ральфа щодо можливої зливи “*We’re going to get buckets of rain*” [9, с. 170].

Апелювання автора до концептосфери зброї (*gun, cannon*) з метою метафоризації грому додає ваги до відтворення атмосфери напруги та небезпеки: *High up among the bulging clouds thunder went off like a gun* [9, с. 170]. *Overhead the cannon boomed again and the dry palm fronds clattered in a sudden gust of hot wind* [9, с. 175].

Злива в оповіданні наближається ближче до вечора. Емфатичність зображення кольорової характеристики відповідного часу доби актуалізовано епітетами-кольоронімами *brassy glare, a brassy sky*: *By early evening the sun had gone and a brassy glare had taken the place of clear daylight* [9, с. 178]; *A buffet of wind made him stagger and he saw that he was out in the open, on rock, under a brassy sky* [9, с. 179].

Не можна оминати увагою використання автором донорської зони металів (*copper-colored clouds, a brassy sky*), яка гармонічно поєднується із темою зброї, про яку згадувалося вище. Тобто, природа, що концептуалізується автором як зброя та метали, з яких виготовляють зброю, однозначно сприяє формуванню у читача відчуття небезпеки, загрози, насилля, або, як говорить текст: *Evening was come, not with calm beauty but with the threat of violence* [9, с. 183]. Референтом цитованого фрагменту постає природний стан «вечір», експресивне зображення якого досягнуто за рахунок омонімічних лексем *come* та *calm*, де значення *calm* надалі утворює контекстуальну антонімію із фразою *the threat of violence*. Прийоми **ігри слів** (*come / calm*) та антонімії разом посилюють драматичність очікуваного насилля.

Не менш значущим є передача акустичних характеристик грому, які містять ознаку гучності і подані дієсловами *exploded, boomed, struck*. Такі самі звуки може продукувати і зброя, що і слугує основою для посилення асоціації грому із зброєю: *All at once the thunder struck* [9, с. 184]; *...and the thunder exploded again so that a littlun started to whine* [9, с. 184]; *Overhead the cannon boomed again and the dry palm fronds clattered in a sudden gust of hot wind* [9, с. 175].

У момент кульмінації танцювального ритуалу племені, коли агонія повністю затьмарила розум дітей, які сприйняли Саймона чи то за звіра, чи то

за монстра, на небосхилі з'являється блискавка, яку автор метафорично зображує як *blue-white scar*: *The dark sky was shattered by a blue-white scar* [9, с. 186]; *Again the blue-white scar jagged above them and the sulphurous explosion beat down* [9, с. 186]; *The blue-white scar was constant, the noise unendurable* [9, с. 186]. Будучи антропоморфною метафорою, що асоціюється з ураженням тілесної цілості людини, метафора *scar* має негативну конотацію і сприяє уявленню загрози та небезпеки.

Образне зображення картини зливи постає розрядженням напруги в атмосфері і завершує собою момент вбивства Саймона: *Then the clouds opened and let down the rain like a waterfall. The water bounded from the mountain-top, tore leaves and branches from the trees, poured like a cold shower over the struggling heap on the sand* [9, с. 187]. У цьому фрагменті спостерігаємо два художніх порівняння, перше з яких (*the rain like a waterfall*), експресивно передає ідею інтенсивності зливи, а друге (*The water... poured like a cold shower*) символізує собою інструмент повернення зграї дикунів до свідомості, прозріння, коли вони після приступу агонії зрозуміли, якою маленькою виявилася жертва їхнього тваринного насилля.

З метою експресивно-образної вербалізації кольористичних характеристик об'єктів та явищ природи автор роману найчастіше (17 прикладів) послуговується концептосферою неживої природи, зокрема актуалізуються:

- **назви металів** (*copper-colored, a sky of thunderous brass*): *So they stood and ate beneath a sky of thunderous brass that rang with the storm-coming* [9, с. 182];
- **назви дорогоцінних металів** (*gold, silver*): *The sun ... lay golden; golden light; the silver of moon; The disc of the sun was dull silver* [9, с. 161]; *Behind them the silver of moon had drawn clear of the horizon* [9, с. 151];
- **назви хімічних елементів** (*sulphurous*): *Again the blue-white scar jagged above them and the sulphurous explosion beat down* [9, с. 186];
- **назви коштовних каменів** (*diamond haze of the beach; pearl, opalescence*): *...the stark colors of the morning were smoothed in pearl and opalescence* [9, с. 70];
- **назви корисних копалин** (*coal*): *Nothing prospered but the flies who blackened their lord and made the spilt guts look like a heap of glistening coal* [9, с. 178].

Трапляються випадки посилення автора на концептосферу тварин з метою відбиття кольо-

рів. Так, блакитно-зелені відтінки лагуни передано метафорою *peacock water*: *Inside was peacock water, rocks and weeds showing as in an aquarium squirrel* [9, с. 53].

У фрагменті, що описує пожежу лісу, яку ненавмисно, через свою необережність влаштували діти, автор скористався зооморфним порівнянням *like a bright squirrel* для концептуалізації двох характеристик полум'я (кольору та манери його розповсюдження): *Small flames stirred at the trunk of a tree and crawled away through leaves and brushwood, dividing and increasing. One patch touched a tree trunk and scrambled up like a bright squirrel* [9, с. 53]. В іншому випадку концепт полум'я сам постає донорською зоною для передачі семантики кольору рослини: *Soon there was a ceiling of smoke and a bush of yellow flame* [9, с. 160].

Не тільки колір, але й відсутність насиченості, яскравості кольору вдалося зобразити авторові за допомогою перенесення людської властивості бліднути на зірки: *Piggy bumped into him and a twin grabbed him as he made for the oblong of paling stars* [9, с. 119].

Слід також зазначити, що універсальна, широко-розповсюджена кольорогама сонця, що представлена прикметником *yellow* та епітетом *gold*, вдало використовується автором для створення **перефрази** сонця: *He pointed to the touch of yellow above the sea* [9, с. 153]; *A point of gold appeared above the sea and at once all the sky lightened* [9, с. 153].

У контексті всього сюжету особливо яскравим та вражаючим постають **артефактні метафори**, які несуть на собі відголосок, відлуння цивілізації, яка повністю відсутня на острові, тому й має гострий емоційний вплив на героїв при їхньому сприйнятті навколишнього оточення. Наприклад, донорська зона концептосфери архітектури, зокрема елементи будівельних конструкцій, як то *wall, roof, flat, dome, ladder, stacks, chimneys* лише посилюють контраст між відсутністю будь-яких житлових споруд та потребою в них: *...the shattered rocks lifted up their stacks and chimneys* [9, с. 32]; *The whole space was walled with dark aromatic bushes, and was a bowl of heat and light* [9, с. 68]; *This day promised, like the others, to be a sunbath under a blue dome* [9, с. 125]. *Then the roof of leaves broke up and they halted, breathing quickly...* [9, с. 145]; *Roger clambered up the ladder-like cliff* [9, с. 195]. Елементами інтер'єру також слугують природні об'єкти: *lamps of stars; the mat of creepers; curtain of creepers*.

Таблиця 1

Донорська зона Реципієнтна зона	Антропоморфна концептосфера	Артефактна концептосфера	Зооморфна концептосфера
Об'єкти флори 45 од. (33 %)	21 од.	16 од.	8 од.
Астральні об'єкти 28 од. (20 %)	20 од.	8 од.	—
Водні об'єкти 13 од. (10 %)	10 од.	3 од.	—
Об'єкти земної поверхні 28 од. (20 %)	7 од.	11 од.	10 од.
Природні явища 24 од. (17 %)	12 од.	9 од.	3 од.
Разом 138 од. (100 %)	70 од. (51 %)	47 од. (34 %)	21 од. (16 %)

Не можна не зазначити той факт, що саме артефактні метафори притаманні мовленню Ральфа і Саймона, хлопчиків, які уособлюють собою цивілізаційний початок в опозиції до природного. Їхнє бачення та сприйняття природного середовища іде крізь призму досвіду та надбань людства. Наприклад, форма і колір одиночного валуна в лагуні створює у свідомості Ральфа образ торта вкритого глазур'ю, а Саймон, вражений цвітінням кущів, називає бутони свічками: *There was a jumble of the usual squareness, with one great block sitting out in the lagoon. Sea birds were nesting there. "Like icing," said Ralph, "on a pink cake"* [9, с. 29]; *Here they paused and examined the bushes round them curiously. Simon spoke first. "Like candles. Candle bushes. Candle buds"* [9, с. 35]. Обидва хлопчика вбачають в природі атмосферу романтики, гармонії людського та природного.

Ще одним способом творення образів природних реалій є результат взаємодії доменів всередині самої концептосфери природи, зокрема, доменів флори та фуани, що уможливорює виокремити зооморфну метафору. Наприклад, аналогізація пальм із птахами зумовлює актуалізацію анатомо-фізіологічних та інших ознак птахів (*fledged, feathers, feathery, a bird's nest*). *The shore was fledged with palm trees* [9, с. 9]; *These stood or leaned or reclined against the light and their green feathers were a hundred feet up in the air* [9, с. 9]; *They tried the forest but it was thick and woven like a bird's nest* [9, с. 142]. *...feathery tops of the palms were green* [9, с. 125]. У змальованих автором пейзажах лексеми *palms* та *creepers* взагалі посідають особливе місце за частотністю використання, оскільки їхні референти

являють собою своєрідність рослинного світу острова. Експресивно-емоційного забарвлення набуває образ ліан (*creepers*), які репрезентуються повторюваною зоометафорою *snakes: Tall swathes of creepers rose for a moment into view, agonized, and went down again. The little boys screamed at them. "Snakes! Snakes! Look at the snakes!"* [9, с. 57].

Кількісні показники кореляції реципієнтної і донорської зон для створення метафоричних образів природних реалій подано у таблиці 1.

Висновки. У результаті лінгво-стилістичного аналізу «природного фону» роману У.Голдінга *Lord of the Flies* була запропонована класифікацій лексичних одиниць, які позначають природні реалії в сюжеті твору. Вона охоплює п'ять предметно-понятійних груп: об'єкти флори, астральні об'єкти, водні об'єкти, об'єкти земної поверхні, природні явища. З-посеред стилістичних засобів творення образів об'єктів природи виявили активність метафори, порівняння, епітети, гіперболи, перефрази та гра слів. Метафора як найпродуктивніший засіб образотворчості представлена такими різновидами, як персоніфікація (процесуальна та соматична), артефактна, зооморфна та метафори неживої природи. Окремо було створено семантичну класифікацію експресивних кольористичних характеристик природних реалій. На прикладах продемонстровано як опис природи стає інструментом посилення драматичності сюжету. Перспективою розвідки постає можливість аналізу мовного аспекту пейзажних описів усієї творчості У.Голдінга з метою уточнення авторського ідіостилу, його способу світобачення і доповнення художньої картини світу.

Список літератури:

1. Белінська І. Д. Еволюція концепції природи в європейській свідомості рубежу XVIII–XIX ст. і трансформація пейзажного образу в художній літературі. *Studia Methodologica : альманах*. Тернопіль : ТНПУ, 2010. Вип. 30. С. 113–118.
2. Єрмоленко С. Я. Мовно-естетичні знаки культури в історії літературної мови. *Мовознавство*. 2007. № 4–5. С. 3–12.
3. Кравець Л. В. Метафора природи в поетичних текстах М. Рильського і Л. Костенко. *Культура слова*. № 92, 2020. С. 52–62.

4. Майборода Н.Г. Опис природи у художніх творах Д.І. Яворницького як компонент етнолінгвістичної картини світу. *Вісник Дніпропетровського у-ту. Серія: Мовознавство*. 2008. Т. 16, вип. 14. С. 166–172.
5. Малярчук О.В. Концепт природа в системі антропоцентричного та когнітивного підходу до мови. «Сучасні лінгвістичні студії XXI століття», 2015. pp. 50–53.
6. Саєвич І.Г. Концепт «Сонце» в українському лінгвокультурному просторі. *Studia methodologica*. Вип. 31, 2011. С. 58–61.
7. Сідорцова С.О. Поетика пейзажу: теоретичний аспект. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство*: Міжвуз. зб. наук. ст. 2011. Вип. XXIV, ч. 2. С. 403–411.
8. Швачко С.О., Кобякова І.К., Анохіна Т.О. Концептуальний підхід до структурних одиниць текстів: контрастивні аспекти. URL : [http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/2\(107\)/33_shvach.pdf](http://visnyk.sumdu.edu.ua/arhiv/2007/2(107)/33_shvach.pdf).
9. Golding W., *Lord of the Flies*. URL: <https://lexiconic.net/english/LordoftheFlies.pdf> (дата звернення : 20.03.2023).
10. Meisner M.S. Metaphors of Nature. Old Vinegar in New Bottles? *The Trumpeter. Journal of Ecosophy*. Volume 12, № 1. Light Star Press, 1995. Pp. 11–18.

Sukhovetska L. V. LINGUO-STYLISTIC MEANS OF SHAPING NATURE-RELATED IMAGES IN THE NOVEL “LORD OF THE FLIES” BY W. GOLDING

The article analyzes the linguo-stylistic aspect of landscape descriptions in W. Golding's novel “Lord of the Flies”. The substantial role of nature in the plot and in revealing the idea of the selected novel determines the relevance of the work. All the events of the novel take place on a desert island, where there are no signs of civilization and, accordingly, nature serves as the only permanent environment in which children do try to survive. The main idea of the work highlights the correlation between the natural and social aspects in a child's entity. The purpose of the paper is to outline the range of linguistic and stylistic devices used by the author to create fiction images. The linguistic analysis of the “natural background” of the novel “Lord of the Flies” has resulted in the classification of lexical units denoting nature-related objects in the plot. It encompasses five conceptual groups, in particular: flora objects, celestial objects, water objects, earth surface objects, and natural phenomena.

Metaphors, similes, epithets, hyperbole, paraphrases, and a play on words represent the scope of the most active linguistic devices for creating images of nature objects. Metaphor as the most productive tool of imagery is represented by such varieties as personification (procedural and somatic), artifact metaphor and zoomorphic one. The author has offered a semantic classification of expressive color characteristics of nature realities. It has been stated that in order to expressively verbalize the color characteristics of natural objects and phenomena the author of the novel takes advantage of the names of metals, precious metals, chemical elements, precious stones, and minerals. Some concrete examples have demonstrated how the descriptions of nature-related fragments intensify the dramatic effect of the plot. The prospect of the study lies in the possibility analyze the linguistic aspect of landscape descriptions of all of W. Golding's works in order to clarify the author's individual style, his way of the world-perception and to complete the fiction picture of the world.

Key words: artistic image, nature-related objects, landscape description, nature-related metaphors, recipient zone, donor zone.

УДК 811.111'367.625 (091)
DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/38>

Чепелюк Н. І.

Національний університет «Одеська політехніка»

Коваль Н. О.

Національний університет «Одеська політехніка»

Добровольська Ю. Л.

Національний університет «Одеська політехніка»

ЧИСЛІВНИКИ В ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ В ОБ'ЄКТИВІ СУЧАСНОГО МОВОЗНАВСТВА: ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ, СТРУКТУРА ТА АЛЬТЕРНАТИВНІ ПОГЛЯДИ

У статті здійснено комплексний аналіз числівників у давньоанглійській мові крізь призму сучасних мовознавчих підходів, зокрема корпусної лінгвістики та порівняльно-історичного аналізу. Досліджено еволюцію числівникової системи у давньоанглійський період (V–XI ст.) та простежено перехід від синтетичних до аналітичних конструкцій у контексті загальних морфологічних трансформацій англійської мови. З'ясовано структурні особливості кардинальних, порядкових, дробових та збірних числівників, їхній розвиток та функціональну стабільність у межах германської мовної традиції. Виявлено внутрішньомовні (морфологічна редукція, спрощення парадигм) та зовнішньомовні (скандинавський, латинський, французький впливи) чинники, які спричинили значні зміни у системі числівників. Особливу увагу приділено аналізу суплетивних форм порядкових числівників як свідчення історичної стабільності мовної системи. Констатується, що дослідження числівників у давньоанглійській мові дозволяє глибше зрозуміти, як мовні категорії адаптувалися до змін, зберігаючи свою функціональну значущість, і водночас підкреслює важливість числівників як маркерів мовної спадковості та адаптації, а також демонструє їхню роль у ширших еволюційних процесах, які формують сучасні мовні системи. Проведені студії числівників у давньоанглійській мові дозволяє розширити мовознавчі уявлення про те, як мова змінюється під впливом культурних контактів і внутрішніх лінгвістичних процесів, збагачуючи не тільки англійську історичну граматику, але й мовознавство загалом. Розглянуто альтернативні погляди на механізми еволюції числівникової системи в англійській мові, зокрема гіпотези щодо домінування внутрішньомовних змін над зовнішніми запозиченнями. Визначено роль числівників у реконструкції історичних граматичних моделей та їхню значущість у дослідженні мовної спадковості. Запропоновано перспективи подальших досліджень із залученням корпусного аналізу історичних текстів для глибшого вивчення мовних змін та їхніх закономірностей.

Ключові слова: історична морфологія, давньоанглійська мова, скандинавський вплив, порівняльно-історичний аналіз, числівник, морфологічні трансформації, суплетивні форми, корпусна лінгвістика, синтетичні та аналітичні конструкції.

Постановка проблеми. Актуальність вивчення граматичного рівня будь-якої мови сьогодні набуває особливого значення в умовах глобалізації, яка стимулює інтенсивні контакти між різними культурами та мовами, проте водночас створює нові виклики перед сучасним мовознавством. Граматика, будучи основою мовної структури, забезпечує зв'язність, точність і ефективність комунікації. Її дослідження стає ключем до розуміння механізмів формування й розвитку мовних

систем. У світі, де мовне різноманіття стикається з тенденціями до уніфікації, дослідження граматики набуває особливої ваги: воно одночасно сприяє збереженню культурного багатства і спрощує міжмовну взаємодію.

Вивчення граматичного рівня є важливим не лише для ідентифікації структурних відмінностей між мовами, але й для аналізу універсальних мовних закономірностей, які забезпечують успішне функціонування різних мов у світовому комуніка-

тивному просторі. Граматичний рівень виступає індикатором історичних процесів, мовних контактів і еволюційних змін, що є цінними для розуміння стійкості, адаптації або навіть зникнення певних мовних форм. Сучасні наукові підходи, такі як корпусна лінгвістика, комп'ютерна обробка мовних даних і порівняльно-історичний аналіз, дозволяють із новою точністю досліджувати граматичні особливості та трансформації, що є важливими для поглиблення знань про природу мови.

Особливу увагу заслуговує вивчення числівників у давньоанглійській мові як важливої граматичної категорії [1]. Числівники зберігають свою основну форму навіть у контексті складних морфологічних і синтаксичних змін, що робить їх цінними для реконструкції історичних граматичних систем. У контексті англійської мови числівники виступають важливими маркерами, які дозволяють простежити еволюцію від синтетичних до аналітичних конструкцій, відображаючи унікальні процеси мовної адаптації. Вивчення числівників також допомагає зрозуміти зв'язки англійської мови з іншими германськими мовами, зокрема через вплив скандинавських, латинських і французьких мов.

Методологічна значущість дослідження зумовлена сучасними підходами, що включають використання комп'ютерних технологій і порівняльного аналізу, які дозволяють глибше зрозуміти еволюцію мовних категорій. Таким чином, вивчення числівників у давньоанглійській мові сприяє як збереженню історичної мовної спадщини, так і вдосконаленню сучасних наукових підходів у галузі мовознавства.

Числівники у давньоанглійській мові є важливим об'єктом дослідження, оскільки вони відображають складні мовні процеси, що формували сучасну англійську морфологію. Як одна з найстабільніших граматичних категорій, числівники зберегли ключові риси навіть за умов суттєвих мовних змін. Їхнє вивчення дозволяє простежити перехід від синтетичної до аналітичної структури, а також встановити вплив германських, скандинавських і латинських мов на англійську.

Сучасні методи, такі як корпусний аналіз і порівняльно-історичний підхід, сприяють виявленню закономірностей еволюції числівників, що є важливим для розуміння історичних змін у мовних системах. Це дослідження є актуальним для історичної лінгвістики, оскільки допомагає пояснити, як мовні категорії зберігають стабільність і адаптуються до нових умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність дослідження числівників у давньо-

англійській мові пояснюється їхнім значенням для розуміння граматичних особливостей ранньої англійської мови та їхньою роллю у вивченні мовних процесів, що формували сучасну англійську морфологію. Як одна з найстабільніших частин мовної системи, числівники є ключовими елементами для аналізу зв'язків англійської з іншими германськими мовами та мовами, які впливали на її розвиток, зокрема скандинавськими та латинською. Вивчення числівників у контексті історичної лінгвістики дозволяє простежити перехід від синтетичної системи давньоанглійської мови до аналітичної структури, яка домінує в сучасній англійській.

Дослідження числівників у контексті історичної лінгвістики дозволяє виявити основні закономірності переходу давньоанглійської мови від синтетичної до аналітичної структури, що нині домінує в сучасній англійській. У працях провідних мовознавців, зокрема Альберта Бага та Томаса Кейбла [3], Нормана Блейка [4] та ін., підкреслюється важливість аналізу числівників для розуміння загального напрямку еволюції мовної системи. Учені акцентують увагу на тому, що числівники залишаються однією з найстабільніших граматичних категорій, яка зберігає свої ключові риси навіть за умов суттєвих трансформацій інших мовних компонентів. Це дослідження сприяє глибшому усвідомленню процесів адаптації мовних структур до нових комунікативних потреб, що відображає ширші тенденції мовної еволюції.

Сучасні методи дослідження, такі як порівняльно-історичний аналіз, корпусні дослідження та комп'ютерна обробка текстів, допомагають виявляти закономірності, що пояснюють еволюцію англійської та інших індоєвропейських мов. Використання корпусної лінгвістики у вивченні історичних текстів сприяє розкриттю граматичних процесів та внутрішньомовної еволюції. Як зазначає Майкл Хогг [5], це дає змогу краще зрозуміти динаміку мовних змін, зокрема вплив культурних контактів і внутрішніх лінгвістичних процесів.

Числівники в давньоанглійській мові мають складну і багатогранну морфологічну структуру, що включає кардинальні та порядкові числівники. У порівнянні з сучасною англійською, давньоанглійська була синтетичною мовою, в якій граматичні відношення здебільшого виражалися за допомогою закінчень. Дослідження Нормана Блейка [4], Альберта Бага та Томаса Кейбла [3], а також Майкла Хогга [5; 6] дозволяють краще

зрозуміти формування та розвиток числівників у давньоанглійській мові. Ці праці також розглядають альтернативні інтерпретації походження і функцій числівників, а також їхній зв'язок з іншими мовами.

Огляд літератури свідчить про те, що хоча дослідження числівників у англійській мові є обмеженим за обсягом, воно має значну цінність. Наприклад, А. Баг та Т. Кейбл акцентують увагу на стабільності числівникової системи англійської мови, незважаючи на вплив скандинавських мов і перехід від синтетичної до аналітичної структури. Їхній аналіз демонструє, що числівники залишаються однією з найконсервативніших категорій англійської морфології. Н. Блейк детально описує морфологічні зміни числівників, включно зі зникненням складних суфіксів, що спричинило спрощення синтетичних конструкцій. Його праця підкреслює універсальність процесів спрощення морфології, які можна простежити в інших мовах. У свою чергу, М. Хогг наголошує на впливі скандинавських мов на числівники під час вікінгівських вторгнень, вказуючи на динамічний характер мовних контактів як важливого чинника змін.

На противагу цьому, М. Джонс [7] розглядає зміни в числівниковій системі як наслідок внутрішньої еволюції англійської мови без значного зовнішнього впливу. Альтернативність його аналізу полягає в підкресленні ролі внутрішньомовних процесів спрощення, які вплинули на трансформацію англійської мови в аналітичну.

Попри обмежений обсяг досліджень, числівники виступають важливим об'єктом для аналізу мовної стабільності та змін у граматичних категоріях. Їхнє вивчення допомагає пояснити, як граматичні категорії зберігаються або змінюються протягом століть, демонструючи взаємодію між внутрішньомовними процесами та зовнішніми контактами. Аналіз еволюції числівників також сприяє розумінню загальноєвропейської тенденції до аналітизму, яка характерна для розвитку не лише англійської, але й інших індоєвропейських мов.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження числівників у давньоанглійській мові як важливого компонента її морфологічної системи, аналіз їхньої ролі у формуванні сучасної англійської мови та простеження переходу від синтетичної до аналітичної структури. У цій розвідці ставиться завдання вивчити історичні та мовні процеси, що впливали на еволюцію числівників, а також дослідити їхню стабільність як граматичної категорії в умовах морфологічних змін. Особливу увагу приділено впливу германських,

скандинавських та латинських мов на числівникову систему давньоанглійської мови. Використання сучасних методологічних підходів, таких як порівняльно-історичний аналіз і корпусні дослідження, сприяє виявленню закономірностей розвитку числівників, що дозволяє поглибити розуміння історичних мовних змін і сприяти формуванню нового погляду на розвиток англійської морфології [2].

Сучасні методи вивчення історії англійської мови, зокрема методи порівняльної та історичної лінгвістики, дозволяють дослідникам аналізувати не лише фонетичні та морфологічні зміни числівників, але й їхній синтаксичний розвиток у контексті граматичних перетворень мови загалом. Використовуючи корпусні методи, а також комп'ютерну обробку історичних текстів, дослідники можуть більш детально відстежувати зміни в числівниковій системі від давньоанглійського періоду до сучасності. Застосування корпусної лінгвістики до історичних текстів, як зазначає Майкл Хогг [5, с.12], сприяє глибшому розумінню граматичних процесів і внутрішньомовної еволюції. Таким чином, дослідження числівників у давньоанглійській мові дозволяє розширити наші уявлення про те, як мова змінюється під впливом культурних контактів і внутрішніх лінгвістичних процесів, збагачуючи не тільки англійську історичну граматику, але й мовознавство загалом.

Виклад основного матеріалу. Числівники в давньоанглійській мові виступають важливим елементом її морфологічної системи, що відображає складну та багатогранну структуру мови цього періоду, а водночас їй екстралінгвістичні особливості аналізу їх корпусу. Як синтетична мова, давньоанглійська використовувала закінчення для вираження граматичних відношень, і числівники були невід'ємною частиною цієї системи. Розвинена числівникова система включала кардинальні та порядкові форми, які зберігали основні риси індоєвропейської спадщини. Кардинальні числівники демонстрували стабільність форм, тоді як порядкові утворювалися за допомогою суфіксів, характерних для германських мов, які відображали важливі морфологічні функції [6; 8].

У системі числівників давньоанглійської мови відзначаються значні зміни, спричинені як внутрішньою еволюцією, так і зовнішніми контактами. Зокрема, запозичення зі скандинавських мов у період вікінгівських вторгнень сприяли появі нових числівникових форм і модифікації існуючих. Ці зміни є прикладом впливу мовного контакту на формування граматичних систем

і загальну трансформацію англійської мови від синтетичної до аналітичної структури [11].

Морфологічне спрощення числівників стало ключовим етапом у розвитку англійської мови. Відмова від складних суфіксів і синтетичних конструкцій у середньоанглійський період відповідала загальним тенденціям до аналітизму в індоевропейських мовах. Проте числівники, навіть за умов цих трансформацій, зберегли свої функціональні властивості й залишилися однією з найстабільніших категорій граматичної системи [10, с. 236].

Перехід від синтетичної до аналітичної структури числівникової системи супроводжувався розвитком нових синтаксичних моделей. Замість складних морфологічних форм стали активно використовуватися допоміжні слова та прийменники для вираження граматичних відношень. Цей процес ілюструє взаємозв'язок між морфологічними та синтаксичними змінами, які заклали основи сучасної аналітичної англійської мови [9, с. 112].

Дослідження числівників у давньоанглійській мові дозволяє глибше зрозуміти, як мовні категорії адаптувалися до змін, зберігаючи свою функціональну значущість. Це підкреслює важливість числівників як маркерів мовної спадковості та адаптації, а також демонструє їхню роль у ширших еволюційних процесах, які формують сучасні мовні системи.

Зупинімося на історичному розвитку означуваного морфологічного класу. Числівники в англійській мові мають довгу і складну історію, яка бере початок у давньоанглійський період

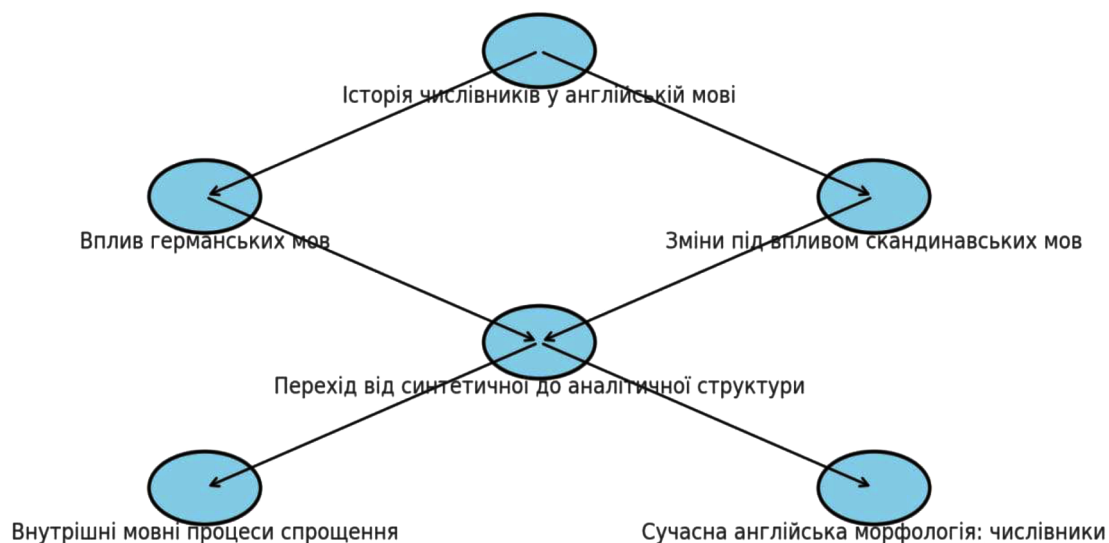
(V–XI століття). У цей час назви на позначення чисел зберігали риси індоевропейської спадщини, включаючи синтетичну структуру, де граматичні відношення виражалися за допомогою суфіксів та інших морфологічних маркерів. Наприклад, слово *tēn* («десять») мало чітку морфологічну стабільність, яка простежувалася в багатьох германських мовах [6, с. 45]. У цей період числівники також були тісно пов'язані з іншими категоріями, зокрема порядкові числівники формувалися через додавання суфіксів (*þridda* – «третій»).

У ранньосередньоанглійський період (XII–XV століття) англійська мова зазнала значного зовнішнього впливу германських мов. Відображення спільного германського коріння спостерігалося у використанні числівників із суфіксами, подібними до інших германських мов, таких як давньоверхньонімецька та давньонорвезька (*fiower* – «чотири»). Ця спільність забезпечила стабільність числівникової системи, яка зберігалася навіть у періоди значних мовних змін [8, с. 116].

У IX–XI століттях вікінгівські вторгнення спричинили значні мовні контакти, які вплинули на числівники англійської мови. Запозичення зі скандинавських мов впливали як на лексику, так і на морфологію. Наприклад, слово *hundred* (позначення «сто») набуло особливої форми внаслідок взаємодії з давньоскандинавською мовою (*hundrað*), що вказує на процеси мовного зближення [11, с. 134].

Наступний час характеризується морфологічними трансформаціями числівників (та й інших частин мови) від синтетичної до аналітичної структури. Так, у середньоанглійський період

Схема системомовного зв'язку історії формування числівників в англійській мові

(XII–XV століття) числівники зазнали трансформацій, зумовлених загальними тенденціями спрощення морфології. Відмова від складних суфіксів спричинила перехід до аналітичних конструкцій. Наприклад, замість форм із суфіксами для позначення порядкових числівників стали активно використовувати допоміжні слова або синтаксичні структури, такі як *the third* («третій»). Цей процес відображає загальну тенденцію англійської мови до аналітизму [9, с. 169–170].

Подібно до інших морфологічних змін, у числівниках визначаються внутрішні системомовні процеси, зокрема спрощення, редукція тощо. Так, у XIV–XV століттях англійська мова продовжувала спрощувати свою морфологічну систему. Це стосувалося також числівників, які втратили багато складних форм, характерних для давньоанглійського періоду. Наприклад, замість множинних закінчень для числівників стали використовувати уніфіковані форми (*ten sheep* – «десять овець»), що спростило структуру фрази. Внутрішнє спрощення підкреслювало прагнення до зручності у використанні мови [10, с. 115].

Ще одним прикладом такого спрощення є поступова відмова від давньоанглійських складних форм числівників для позначення більших кількостей. У давньоанглійській мові числівники типу *hund-seofontig* («сімдесят») включали кілька компонентів, які вказували на десятковий або сотенний підрахунок. До XIV століття ці конструкції поступилися місцем більш лаконічним формам, таким як *seventy* [8, с. 145]. Подібні зміни характерні й для порядкових числівників: давньоанглійське *bridida* («третій») залишилося стабільним, проте більш складні суфіксальні конструкції, які використовувалися у варіативних формах, були відкинуті.

Окрім редукції, числівники стали менш залежними від узгодження з відмінками та родами. Наприклад, у давньоанглійській формі *twēgen scēap* («два барани») форма *twēgen* узгоджувалася з граматичним родом іменника. У середньоанглійській мові ця узгоджувальна залежність поступово зникла, і числівники почали вживатися у фіксованих формах, незалежно від роду (*two sheep*) [6, с. 203].

У XVI столітті процеси внутрішнього спрощення числівників продовжувалися, і це відображалось на поступовому переході до більш стандартних конструкцій для вираження великих чисел. Наприклад, давньоанглійське *hund-teontig* («сто десять») трансформувалося у *one hundred*

and ten, що краще узгоджувалося з новою аналітичною структурою англійської мови [9].

Також слід згадати появу нових форм числівників, які виникали через їхнє функціональне узагальнення. Наприклад, числівник *dozen* («дюжина»), запозичений із старофранцузької (*douzaine*), став активно використовуватися у XIV столітті, що демонструє інтеграцію іншомовних елементів у числівникову систему [11].

Кардинальні числівники у давньоанглійській мові виступали базовими засобами для позначення кількості, демонструючи широкий спектр граматичних конструкцій та морфологічних форм. Їхня структура передбачала як прості, так і складені форми, що дозволяло давнім англосаксам відносно точно виражати кількісні характеристики об'єктів і явищ. Простота та логічна побудова числівникових форм дають підстави стверджувати, що кардинальні числівники були однією з фундаментальних категорій у мовній системі англосаксів.

Подібно до інших мовних процесів, розвиток числівників у давньоанглійській мові ілюструє поступову адаптацію мовної системи до потреб комунікації, зберігаючи при цьому глибокий зв'язок із германською мовною спадщиною. Числа від 13 до 19 формувалися шляхом додавання суфікса *-tīene*, що, як і сучасний суфікс *“-teen”*, групував ці числа у підлітковий інтервал. Наприклад, *fēowertīene* («чотирнадцять») і *fiftīene* («п'ятнадцять») відображали типову синтетичну структуру, де значення числа досягалося за допомогою додаткового морфологічного елемента [3, с. 213]. Подібні форми свідчать про збереження традиційної індоєвропейської системи числення, яка була притаманна й іншим германським мовам, як-от німецькій (*vierzehn, fünfzehn*) та давньоскандинавській (*fjórtán, fimmtán*).

Для позначення десятків (20, 30, 40 тощо) використовувався суфікс *-tiz*, який створював внутрішньо узгоджену систему десяткових чисел. Наприклад, *twentiz* («двадцять») і *fiftiz* («п'ятдесят») мали прозору структуру, де основа числівника доповнювалася суфіксом для позначення множинності. Дж. Вайлд [13] зазначав, що така форма відображає прагнення до логічності та системності, які були важливими для англосаксонської культури. У пізнішому середньоанглійському періоді цей суфікс поступово спростився, трансформувавшись у сучасні форми, такі як *twenty* чи *fifty*.

Особливим елементом числівникової системи була побудова складених форм чисел за допомогою сполучника *and* або прийменника *ēac* («з»).

Наприклад, *eahta and fēowertiz* («вісім і сорок») означало 48, а *ān and twentigoþa* («один і двадцять») – 21. Такі конструкції демонструють ранні зрушення до аналітичності, коли сполучники почали відігравати дедалі більшу роль у граматичній структурі.

Звертає на себе увагу сучасний відбиток *суплетивних форм у порядкових числівниках*. Так, суплетивні форми, які були характерними для порядкових числівників давньоанглійської мови, частково збереглися і в сучасній англійській. Наприклад, слова *first* («перший»), *second* («другий») і *third* («третій») є прямими нащадками давніх суплетивних форм *forma/fyresta*, *oðer/æfterra* та *þridda/þīrda*. Ці слова не підкоряються стандартній морфологічній моделі, яку утворюють числівники, що слідує загальноприйнятій схемі додавання суфікса *-th* (як у *fourth, fifth, sixth*).

Перший (first). Сучасне слово *first* є результатом еволюції форм *forma* і *fyresta*. Форма *fyresta* походить від протогерманського кореня *fur-* («попереду»), що підкреслювало значення «першості» у часі або просторі. У сучасній англійській ця форма є унікальною, оскільки утворення не має регулярного суфікса *-th*.

Другий (second). Це слово має латинське походження від *secundus* («другий»), що буквально означає «наступний за першим». В англійську мову воно потрапило через старофранцузьку *second*. Цей приклад відображає, як запозичення з латини замінили оригінальні германські форми *oðer/æfterra*, які втратили актуальність у пізньому середньоанглійському періоді.

Третій (third). Ця форма збереглася від давньоанглійського *þridda/þīrda*, яке утворювалося за допомогою регулярного суфікса *-da*. Водночас, у сучасній англійській слово *third* зазнало фонетичних змін, які узгодили його з новими фонологічними нормами мови.

Хоча більшість порядкових числівників у сучасній англійській підкоряється стандартній схемі додавання суфікса *-th*, *суплетивні форми* для «першого», «другого» та «третього» залишаються вживаними через їхню високочастотність і історичну стабільність. Наприклад, у сучасній мові *first, second* і *third* використовуються в широкому спектрі контекстів, включаючи ідіоматичні вирази (*first and foremost, second to none, third time's the charm*), що підкреслює їхню роль у збагаченні мовного лексикону.

Дослідники, зокрема Дж. Вільямс [12], зазначають, що збереження суплетивних форм є наслідком їхньої функціональної зручності. Відсутність регулярного суфікса робить ці форми коротшими, що сприяє їхньому швидкому розпізнаванню в усному та письмовому мовленні. Окрім того, ці форми зазвичай вживаються для позначення перших трьох позицій, які є найважливішими в ранжуванні або переліках, і тому залишаються поза змінами, які могли б ускладнити їхнє сприйняття.

Суплетивні форми не є ізолюваними в сучасній англійській. Вони гармонійно співіснують із регулярними числівниками, які утворюються додаванням суфікса *-th*. Наприклад: *fourth* («четвертий») дотримується регулярної моделі; *fifth* («п'ятий») демонструє спрощення основи *five* через фонологічну адаптацію. Таке співіснування дублетів свідчить про гнучкість англійської мовної системи, яка зберігає історичні архаїзми паралельно з новими, більш регулярними моделями.

Висновки. Історичний розвиток числівників в англійській мові відображає загальну еволюцію її граматичної структури, що поступово переходила від синтетичної до аналітичної системи. У давньоанглійський період числівники мали складну морфологію, яка включала узгодження за родом, числом і відмінком, проте згодом ця система спростилася, набувши сучасних аналітичних рис. Числівники демонструють стабільність у своїй функції, водночас адаптуючись до змін у мовній структурі через внутрішні процеси спрощення та зовнішні мовні контакти. Значний вплив на розвиток числівників мали скандинавські та латинські запозичення, які сприяли появі нових форм та спрощенню синтаксичних конструкцій. Втрата відмінкових закінчень і перехід до аналітичних конструкцій дозволили числівникам стати більш універсальними у вираженні кількісних понять у різних мовних контекстах. Наявність суплетивних форм порядкових числівників свідчить про збереження стародавніх мовних традицій, що демонструє зв'язок англійської з іншими індоєвропейськими мовами. Запозичення, як-от *dozen*, засвідчують здатність англійської мови інтегрувати іншомовні елементи у свою систему числівників. Подальші дослідження у сфері корпусної лінгвістики можуть виявити нові закономірності у використанні числівників у різних дискурсивних контекстах та їхню роль у сучасному мовному середовищі.

Список літератури:

1. Домброван Т.І. Морфологічна система староанглійської мови [в:] Домброван Т.І. *Методичні рекомендації для самостійної роботи з історії англійської мови*. Одеса : Політехдизайн, 2020. 50 с.
2. Євченко В.В. Історія англійської мови. Вінниця : Нова книга, 2016. 200 с.
3. Baugh A. C., Cable T. A History of the English Language / 4th ed. London : Routledge, 1993. 384 p.
4. Blake N. F. A History of the English Language. Basingstoke : Macmillan Press, 1996. 384 p.
5. Hogg M. The Cambridge History of the English Language. Vol. I: The Beginnings to 1066. Cambridge : Cambridge University Press, 2005. 670 p.
6. Hogg R. M. A Grammar of Old English. Volume 2: Morphology. Oxford : Wiley-Blackwell, 2011. 448 p.
7. Jones M. Historical Linguistics and the Evolution of English Numerals. Oxford : Oxford University Press, 2000. 210 p.
8. Lass R. Old English: A Historical Linguistic Companion. Cambridge : Cambridge University Press, 2016. 324 p.
9. Petré P. Constructions and Environments: Copular, Passive, and Related Constructions in Old and Middle English. Oxford : Oxford University Press, 2019. 352 p.
10. Smith J. J. Old English: Syntax and Morphological Developments. London: Routledge, 2015. 275 p.
11. Stenroos M., Thengs K. Language Contact and Development in Old English Numerals. Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2018. 230 p.
12. Williams J. Influence of Latin on Old English Grammar. New York : Palgrave Macmillan, 1991. 150 p.
13. Wyld H. C. A Short History of English. London: J. M. Dent & Sons, 1927. 309 p.

Chepelyuk N. I., Koval N. O., Dobrovolska Yu. L. NUMERALS IN OLD ENGLISH THROUGH THE LENS OF MODERN LINGUISTICS: HISTORICAL CONTEXT, STRUCTURE, AND ALTERNATIVE PERSPECTIVES

This article provides a comprehensive analysis of numerals in Old English through the lens of modern linguistic approaches, particularly corpus linguistics and comparative-historical analysis. The evolution of the numeral system during the Old English period (5th–11th centuries) is examined, tracing the transition from synthetic to analytical constructions in the context of broader morphological transformations in the English language. The structural features of cardinal, ordinal, fractional, and collective numerals, their development, and functional stability within the Germanic linguistic tradition are explored. Internal (morphological reduction, paradigm simplification) and external (Scandinavian, Latin, and French influences) factors contributing to significant changes in the numeral system are identified. Special attention is given to the analysis of suppletive forms of ordinal numerals as evidence of historical stability within the linguistic system. It is stated that the study of numerals in Old English allows for a deeper understanding of how linguistic categories have adapted to changes while maintaining their functional significance, and at the same time emphasizes the importance of numerals as markers of linguistic inheritance and adaptation, and demonstrates their role in the broader evolutionary processes that shape modern language systems. The study of numerals in Old English allows us to expand linguistic understanding of how language changes under the influence of cultural contacts and internal linguistic processes, enriching not only English historical grammar but also linguistics in general. The article considers alternative views on the mechanisms of evolution of the numeral system in English, in particular, hypotheses about the dominance of internal changes over external borrowings. The role of numerals in the reconstruction of historical grammatical models and their importance in the study of linguistic heredity is determined. Prospects for further research involving corpus analysis of historical texts for a deeper study of language changes and their patterns are suggested.

Key words: historical morphology, Old English, Scandinavian influence, comparative-historical analysis, numeral, morphological transformations, suppletive forms, corpus linguistics, synthetic and analytical constructions.

ЗАГАЛЬНЕ МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/39>**Архипенко Л. М.**

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

АНГЛІЗМИ В НАЦІОНАЛЬНИХ МОВАХ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАПОЗИЧУВАННЯ

Пропонована стаття присвячена аналізу лексичних запозичень з англійської мови. З'ясовано основні причини запозичування англізмів та провідні тенденції їх поширення в українській мові. Численність англізмів як у спеціальному мовленні, так і загальноповсякденному словниковому складі національних мов засвідчує їх міцне утвердження. Глобалізаційні та глокалізаційні процеси на зламі XX–XXI ст. сприяли кількісному зростанню запозичень з англійської мови, оскільки цей період позначений подіями екстралінгвального характеру (міжнародні торгівля, культурні зв'язки, розвиток туризму, обмін науково-технічними, культурними, спортивними здобутками тощо), що збагатили лексикони національних мов і української зокрема. Наведені приклади яскраво ілюструють активне використання англізмів у різних сферах суспільного життя, зокрема особливу відкритість до запозичень на загальномовному рівні демонструють комунікативні ситуації в мережі Інтернет, спілкування в соціальних мережах та в групах геймерів. Виділено й проілюстровано різні типологічні групи англізмів, серед яких прямі запозичення, професіоналізми, варваризми, екзотизми й псевдоанглізми. Наголошено на традиційному поділі процесу засвоєння англізмів у лексичній системі української мови на етапи початковий, поглиблений і етап повного пристосування з відповідними ступінцями адаптації (низький, середній та найвищий) на кожному рівні мови-реципієнта. Зазначено на необхідності урахування лексичного значення та стилістичного відтінку англізмів у процесі спілкування, особливо в молодіжному середовищі, з метою уникнення мовленнєвих помилок, а також невиправданого вживання англізмів, що може спричинити засмічення мови й позбавити її національної самобутності. Зроблено висновок про те, що запозичування англізмів і утворення на їх основі нових слів збагачує міжнаціональний лексичний фонд і розширює функціональні межі національних мов, а подальше вивчення цього процесу в розрізі глобалізації та глокалізації вимагає постійної уваги як мовознавців, так і фахівців інших наукових напрямів, і відкриває перспективи для подальших досліджень.

Ключові слова: англізми, іношомовні слова, процес запозичування, типи запозичень.

Постановка проблеми. Глобалізація та глокалізація позначилися на розвитку національних мов першійстю англійської як мови міжнародної комунікації. За різними підрахунками цією мовою володіють 1,5 мільярда осіб, це рідна мова 12-ти націй (350 мільйонів осіб), близько 80 % наукових досліджень опубліковано англійською, понад 50 % щоденних інформаційних повідомлень у світі від різних засобів масової комунікації теж англійськомовний продукт (статистичні дані за К.Павелків [12, с. 125]). Міжнародна взаємодія на політичному, економічному, культурному, науковому та інших рівнях сприяли світовому поширенню англійської мови із засвоєнням запозичених англізмів національними мовами, зокрема й українською. Також

слід зазначити, що «<...> англійська мова стає другою «рідною» мовою саме для найбільш освіченої й соціально активної частини світової спільноти. Кількість людей, які знають англійську мову й для яких це фахово необхідно в глобалізованому світі, і далі зростатиме» [7 с. 12]. Уплив англійської мови на українську найактивніше виявляє себе галузях з інтенсивним вербальним спілкуванням (ЗМІ, соціальні мережі, інформаційні технології тощо). Українська у всіх сферах спілкування отримала статус мови-реципієнта, проте низка мовознавців занепокоєна домінантним впливом англійської в глобальному процесі взаємопроникнення мов на тлі демонстрації національними мовами засилля запозичених з англійської мови слів [5, с. 139].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема проникнення англіцизмів на тлі глобалізації в національні мови, зокрема й українську, вплив запозичень на процеси розвитку та функціонування мов не полишає актуальності й продовжує неабияк цікавити дослідників. В україністиці глобалізаційні впливи англійської мови на міжнародну комунікацію досліджували В. Бондаренко, Д. Суворова [5], Л. Боярова [5], С. Петькун [13], О. Дрейчук, О. Ільченко [7]. Функціонування й адаптація в українській мові запозичень з англійської стали предметом дослідницької уваги Б. Ажнюка [1], О. Стишова [15], О. Доьлог [8], О. Дмитренко, С. Кохан [6], Ю. Молоткіної [11], В. Роман [14]. Новітні наукові пошуки у цьому напрямі завершилися захистами дисертацій Я. Битківської [4], О. Лапінської [9], Т. Майструк [10], Н. Ясинецької [18] та ін. Дискусії на сторінках наукових праць щодо питань запозиченої лексики засвідчують необхідність їх системного й ретельного дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – простежити вплив англіцизмів на українську мову та з'ясувати типи лексичних запозичень, основні причини їх проникнення в мову, особливості й потребу у виваженому використанні англіцизмів для розвитку української мови й збереження її самобутності та унікальності.

Виклад основного матеріалу. Англізми почали проникати в українську мову ще на початку XIX століття, проте частотність їхнього запозичування залишалася низькою, початок XX століття позначився інтенсифікацією процесу й «<...> уже виданий у 1932 році «Словник чужомовних слів» І. Бойківа, О. Ізюмова фіксує близько 500 англіцизмів (при 23 тисячах загальної кількості слів)» [8, с. 164]. На зламі XX–XXI століть, що збігається з набуттям Україною незалежності в 1991 році й відкриттям держави для зовнішнього світу, сталося лавиноподібне запозичування слів і для позначення виниклих понять (наприклад у комп'ютерній термінології чи офіційно-діловому лексиконі), і для заміни українських слів англійськими еквівалентами з метою позначення відсутньої в питомій лексемі позитивної/негативної конотації. Сьогодні англізми, які стали невід'ємними складниками сучасної лексичної системи української мови й функціонують у всіх сферах суспільної комунікації та діяльності, демонструють подальше входження й поширення.

Однією з першочергових причин запозичувань стала відсутність певного поняття чи концепції в українській мові. Так, наприклад, вже звичні для

всіх слова з галузі ІТ: *комп'ютер* (від англійської computer), *принтер* (від англ. printer), *браузер* (від англ. browser – особливий тип комп'ютерної програми, яка дозволяє вам користуватися Інтернетом), а також термінологіка, знайома лише фахівцям певної галузі (*фішинг* (від англ. phishing – спроба обманом змусити когось надати інформацію через Інтернет або електронною поштою), *дебаф* (від англ. debuff – ефект, який робить ігрового персонажа слабшим); в індустрії краси: *лешмейкер* (від англ. lashmaker – майстер з нарощування вій), *макіяж* (від англ. makeup – макіяж), *кушон* (від англ. cushion foundation – рідка основа, упакована в портативну, компактну форму), *спонж* (від англ. Sponge – вид губки для нанесення макіяжу) та ін. Ринок праці поповнився новими професіями: *копірайтер* (від англ. copywriter – автор реклами або рекламного тексту), *блогер* (від англ. blogger – людина, яка пише та підтримує блог, веб-сайт, який містить особисті роздуми, коментарі та часто гіперпосилання, відео та фотографії, надані письменником), *букмекер* (від англ. bookmaker – особа, яка визначає коефіцієнти, що приймає та виплачує ставки), *коучер* (від англ. coacher – людина, яка дає інструкції або рекомендації, тренер), *дистриб'ютор* (від англ. distributor – той, хто продає товар, розповсюджувач), *мерчендайзер* (від англ. merchandiser – особа або організація, продає товари).

Відкритість до запозичень виявляють комунікативні ситуації в мережі Інтернет, особливо спілкування в соціальних мережах та в групах геймерів (від англ. gamer – людина, яка регулярно грає у комп'ютерні чи відеоігри). Наприклад, у мовленні сучасної молоді поширені такі поняття, як *інфлюенсер* (від англ. influencer – людина, здатна викликати зацікавленість чимось (наприклад, певним споживчим товаром), зробивши про це допис у соціальних мережах), *фоловер* (від англ. follower – підписник каналу, особливо в соцмережах), *кринж* (від англ. cringe – почуття незручності, легкого дискомфорту й сорому, зокрема за іншу людину, викликане дивними чи смішними подіями), *хайп* (від англ. hype – агресивна рекламна дія екстравагантного чи надуманого характеру, ажіотаж навколо чогось), *донат* (від англ. donate, donation – пожертвування, благодійний внесок), *майнінг* (від англ. mining – використання спеціального програмного забезпечення для отримання криптовалюти).

До провідних причин запозичування слів варто віднести виникнення потреби в номінуванні предметів чи понять, розрізненні подібних, але все ж

такі різних за змістом понять, соціально-психологічні (сприйняття іншомовного слова чи елемента як престижного/модного/вишуканого), використання одного слова замість описових зворотів (так звана мовна економія): «<...> поповненню української мови запозиченнями сприяє процес універсалізації та інтернаціоналізації словникового складу, виявлений через уживання коротких, а отже, економних з погляду мовленнєвих зусиль лексем» [17, с. 67].

Граматичні особливості та інший мовленнєвий менталітет англіїців уможливають коротке назовництво (одним словом) поняття/предмета, для позначення якого в українській мові знадобиться словосполучення чи вислів з описовим зворотом: *саміт* (від англ. summit) – зустріч найвищому рівні; *брифінг* (від англ. briefing) – коротка зустріч для повідомлення чи надання інструкцій; *рітейл* (від англ. retail) – продаж споживчих товарів у невеликих кількостях; *ейчар* (від англ. HR – human resources) – спільність осіб, які разом є робочою силою певної організації; *лайк* (від англ. like) – позитивна оцінка чогось у соцмережах; *квест* (від англ. quest) – гра у пошук з виконанням завдань; *шоурум* (від англ. showroom) – приміщення для продажу й демонстрації зразків товарів; *краш* (від англ. Crush) – людина, якій дуже симпатизуєте.

Запозичування англізмів часто трапляється в технічному й науковому мовленні через притаманну їм властивість робити висловлювання місткішим і компактнішим, що забезпечує точність у передаванні інформації. Виокремлюємо наступні типи запозичень: *пряме* (фонетичне запозичення) – звучання слів у мові-донорі й мові-реципієнтів однакове: *булінг* (від англ. bullying – жорстоке поводження сильнішого з кимось слабшим), *стартап* (від англ. startup – молоде комерційне підприємство), *куки* (від англ. cookie – невеликий файл/частина файлу, що зберігаються на комп'ютері користувача мережею Інтернет).

Серед запозичених англізмів присутні екзотизми – слова, використовувані на позначення предметів чи явищ, раніше відсутні в українських реаліях. Власне відсутність вербального еквівалента та зацікавленість національно-культурними, релігійними, політичними, соціально-економічними тощо особливостями життя людей в інших країнах переважно й стимулюють запозичування іншомовних слів: *гамбургер* (від англ. hamburger – сендвіч з яловичої котлети в розрізній круглій булочці), *консилер* (від англ. concealer – косметичний засіб, призначений для маскування плям чи знебарвлення шкіри під очима), *смузі*

(від англ. smoothie – напій з фруктів, змішаних із соком, молоком чи йогуртом), *спойлер* (від англ. spoiler – певна інформація про сюжет кінофільму/телепередачі, здатна знизити в глядача почуття подиву чи очікування).

Окрему групу становлять гібриди – слова зі зміненими граматичними й морфологічними особливостями відповідно до норм мови-реципієнта: *креативний*, *креативно* (від англ. creative, creatively – творчий, творчо), *зачекінутися* (від англ. to check in – зареєструватися), *крафтити* (від англ. to craft – створювати щось ремісничим шляхом), *юзать*, *юзер* (від англ. to use, user – користуватися, користувач), *колаба* (від англ. collaboration – спільна діяльність), *криповий* (від англ. creery – моторошний, страшний, потворний).

Заслужують на увагу й професіоналізм – слова, запозичені унаслідок зростання популярності чи затребуваності певної професії: *тимбілдинг* (від англ. team building – заохочення групи осіб до спільної роботи, наприклад, через залучення їх до участі в заходах/іграх), *хостес* (від англ. hostess – жінка, обов'язки якої приймати/розважати гостей), *брейдер* (від англ. braider – перукар, який спеціалізується на африканському плетінні волосся), *лайф-коуч* (від англ. life coach – радник у прийнятті рішень, досягненні мети чи вирішення проблем), *шопер* (від англ. shopper – агент з покупок для клієнтів).

Ще одну групу становлять варваризми – іншомовні слова чи словосполучення, адаптовані мовою-реципієнтом не повною мірою через граматичні/фонетичні труднощі використання слова чи новизною запозичення. Цю категорію становлять англізми, що з'явилися в українській мові як прямі запозичення й міцно закріпилися в повсякденному мовленні: *окей* (від англ. okay), *хепі-енд* (від англ. happy end – щасливий кінець чи завершення чогось), *вау* (від англ. wow), *апгрейд* (від англ. upgrade – оновка, оновлення, удосконалення, покращення).

У популярних соціальних мережах, онлайн-іграх незнайомі люди зазвичай спілкуються між собою англійською. Часто використовувані упродовж тривалого проміжку часу, проведеного в Інтернеті, англійські слова й фрази переносяться в повсякденне життя. У мовленні молоді часто можна почути такі англізми, як *чилити* (від англ. to chill – відпочивати, розслаблятися), *запостити* (від англ. to post – розмістити щось у мережі), *реєструвати* (від англ. to register – реєструватися), *тролити* (від англ. to troll – протидіяти в Інтернеті,

навмисно публікуючи підбурювальні/образливі коментарі чи інший деструктивний контент).

Лексеми, утворені на основі англійських слів за допомогою словотвірних афіксів, які, проте, не використовуються в означеній формі чи значенні в англійській мові – це так звані псевдоанглізми: слово *ксерокс* використовують в українській мові для позначення будь-якого копіювального апарату, проте в англійській це назва однієї з компаній-виробників, а власне англійське слово звучить як *photocopier*. Аналогічний приклад – лексема *памперси*, англійський еквівалент якої *diapers* (підгузки), а *Pampers* – це бренд. *Ноулайфер* – особа, яка весь день проводить біля комп'ютера і, як наслідок, позбавляє себе особистого життя. Це слово утворюють англійські морфеми *no* і *lifer*, проте в англійській мові така лексема відсутня.

Поряд з типами запозичень у мовознавстві виділяють «<...> чотири види адаптації чужомовних слів до мови-реципієнта: фонетична – пристосування слова до звукової системи й наголосу, графічна – написання відповідно до орфографічних норм, морфологічна – відповідність граматичним правилам, семантична – пристосування до лексичної системи української мови» [15, с. 31; 3]. Розглядаючи процес входження англізмів у лексичну систему української мови традиційно говоримо про виділення початкового та поглибленого етапів, а також етапу повного освоєння, кожному з яких відповідає певний ступінь адаптації: низький, середній та найвищий. Структура кожного з етапів потребує виділення ознак, характерних усім рівням мови-реципієнта: фонетичному, лексико-семантичному, морфологічному, зокрема словотвірному, семантичному та комунікативному» [3].

Висновки. Запозичування англізмів – це нова віха в розвитку національних мов й української зокрема. Аналізування запозичених англізмів підтверджує факт збагачення лексичного складу мови-реципієнта, адже вони є джерелом словотвір-

них елементів та спеціальної лексики (термінів). Запозичення з інших мов не слід вважати чимось небезпечним, оскільки в умовах глобалізації й розвитку інформаційних технологій подібне поповнення словниково складу новими термінолексемами неминує. Однак не варто й зловживати використанням англізмів тільки заради моди, оскільки це призводить до знищення самобутності мови, «<...> англіцизми значно впливають на формування сучасного словника, проте не можна допустити, щоб запозичення входили в мову стихійно та невмотивовано, адже часто яскраве і привабливе запозичене слово є зовсім непродуктивним у системі сучасної української мови, і лише засмічує її» [17, с. 67]. Погоджуємося з міркуваннями О. Дмитренка про те, що: «<...> англійські слова й звороти останнім часом активніше поповнюють наш лексикон; наша вимова, морфологія й синтаксис зазнають з боку англійської мови чималого впливу. Причини цього очевидні: комп'ютеризація, потяг до міжнародних стандартів ділового партнерства, до науки й освіти Заходу, передове товаровиробництво в англійських країнах, лідерство англійської мови як міжнародної тощо. Проте чимало англіцизмів насамперед витісняє з обігу власне українські слова, а це вже мовна агресія» [6, с. 54]. У мові закарбована національна ідентичність, тому розвиток й збереження її унікальності – наш першочерговий обов'язок. Так само варті уваги контексти, у яких залучені запозичені слова. Більшість англізмів, використовуваних в мові соціальних мереж, мають аналоги в українській мові – і у їх вживанні немає особливої потреби, адже вони лише частина сучасної масової культури. Запозичування англізмів і утворення на їх основі нових слів збагачує міжнаціональний лексичний фонд. Подальше вивчення цього процесу як результату глобалізації та глокалізації вимагає постійної уваги й відкриває перспективи для подальших досліджень.

Список літератури:

1. Ажнюк Б. Мовні зміни на тлі деколонізації та глобалізації. *Мовознавство*, 2001. № 3. С. 48–54.
2. Архипенко Л. М. Етапи і ступені адаптації іншомовних лексичних запозичень в українській мові (на матеріалі англіцизмів у пресі кінця ХХ–початку ХХІ ст.). Харків : Вид. ХНЕУ, 2008.
3. Архипенко Л. М. Англіцизми в українській мові: причини, наслідки, перспективи запозичування. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2021. Т. 32 (71). № 5. Ч. 1. С. 1–6.
4. Битківська Я. В. Тенденції засвоєння та розвитку семантики англізмів у сучасній українській мові: дис. ... канд. філол. наук. Тернопіль, 2008. 368 с.
5. Бондаренко В. І., Суворова Д. В. Культурна глобалізація як феномен сучасності. *Наука в інформаційному просторі: зб. статей IX міжнар. наук.-прак. інтернет-конф.* (10–11 жовтня 2013 р.) URL: http://www.confcontact.com/2013-nauka-v-informatsionnom-prostranstve/po4_bondarenko.htm (дата звернення: 12.01.2025)
5. Боярова Л. Г. Лінгвістичний аспект глобалізації. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. пр. ХНПУ ім. Г. Сковороди*, 2015. Вип. 40. С. 138–144.

6. Дмитренко О., Кохан С. Вплив англіцизмів на сучасний український молодіжний сленг. *Лінгвістичні студії*, 2020. Грудень. С. 49–56.
7. Дрейчук О., Ільченко О. Мова та комунікація в аспекті глобалізації культур. *Молодий вчений*, 2023. 1.1 (113.1) с. 10–13.
8. Дьолог О.С. Особливості англо-української мовної взаємодії різних типів. *Нова філологія*. 2020. Вип. 1 (80). С. 162–167.
9. Лапінська О.М. Англіцизми в структурі українського художнього тексту кінця ХХ–початку ХХІ ст.: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2013. 20 с.
10. Майструк Т.С. Англіїські запозичення у функціонально-стильових різновидах української мови кінця ХХ – початку ХХІ століть: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Кривий Ріг, 2010. 20 с.
11. Молоткіна Ю. Різні способи написання новітніх англіцизмів в українській мові. *Науковий вісник Дрогобицького Державного Педагогічного Університету імені Івана Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство, 2017. Вип. 7. С. 119–123.
12. Павелків К. Вплив англіцизмів на сучасну українську мову: сфери проникнення. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 2023. Вип. 63. Том 2. С. 125–130.
13. Петькун С.М. Мова як складова людської культури в умовах світової глобалізації. *Наука. Релігія. Суспільство*, 2012. № 1. С. 97–101.
14. Роман В. Особливості адаптації лексичних запозичень у мові засобів масової інформації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*, 2018. № 36. С. 118–121.
15. Стадній А.С., Зозуля І.Є. Неоангліцизми в сучасній українській літературній мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Т. 2. С. 29–33.
16. Стишов О.А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ ст. *Studia philologica* 2017. Випуск 9. С. 66–75.
17. Шинкар Т.С., Левченко Т.М., Чубань Т.В. Функціонування англіцизмів у мові сучасних українських масмедіа: лінгвоекотичний аспект. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 25. Т. 1. С. 66–71.
18. Ясинецька Н.А. Структурно-семантичні особливості та функціонування новітніх англіцизмів в українській мові: дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2013. 253 с.
19. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.

Arkhypenko L. M. ANGLICISMS IN NATIONAL LANGUAGES: MODERN BORROWING TRENDS

The proposed article is devoted to the analysis of lexical borrowings from the English language. The main reasons for the borrowing of Anglicisms and the leading trends in their spread in the Ukrainian language are clarified. The number of Anglicisms in both specialized speech and the commonly used vocabulary of national languages testifies to their strong establishment. Globalization and glocalization processes at the turn of the XX–XXI centuries. contributed to the quantitative growth of borrowings from the English language, since this period was marked by events of an extralingual nature (international trade, cultural ties, the development of tourism, the exchange of scientific and technical, cultural, sports achievements, etc.), which enriched the lexicons of national languages and Ukrainian in particular. The examples given vividly illustrate the active use of Anglicisms in various spheres of social life, in particular, communicative situations on the Internet, communication in social networks and in groups of gamers demonstrate a special openness to borrowings at the general language level. Various typological groups of Anglicisms are highlighted and illustrated, including direct borrowings, professionalisms, barbarisms, exoticisms and pseudo-Anglicisms. The traditional division of the process of assimilation of Anglicisms in the lexical system of the Ukrainian language into the stages of initial, in-depth and complete adaptation with the corresponding degree of adaptation (low, medium and highest) at each level of the recipient language is emphasized. The need to take into account the lexical meaning and stylistic nuance of Anglicisms in the process of communication, especially in the youth environment, is noted in order to avoid speech errors, as well as unjustified use of Anglicisms, which can lead to clogging of the language and deprive it of its national identity. It is concluded that the borrowing of Anglicisms and the formation of new words on their basis enriches the inter-ethnic lexical fund and expands the functional boundaries of national languages, and further study of this process in the context of globalization and glocalization requires constant attention from both linguists and specialists in other scientific areas, and opens up prospects for further research.

Key words: anglicisms, foreign words, borrowing process, types of borrowings.

Hromko T. V.

Odessa Polytechnic National University

THEORETICAL DIMENSION OF INTERNET DISCOURSE AS AN INNOVATIVE LINGUISTIC PHENOMENON

The article analyzes internet discourse as an innovative phenomenon of modern communication that significantly influences linguistic practices, cultural processes, and social dynamics. The study examines the key characteristics of internet discourse, such as multimodality, interactivity, hypertextuality, and anonymity, which fundamentally transform traditional forms of communication. Particular attention is paid to sociolinguistic aspects, specifically the impact of internet communication on the formation of new linguistic norms, sociocultural identities, and lexical innovations, which serve as important indicators of globalization.

*The research findings indicate that internet discourse facilitates the spread of global linguistic trends while simultaneously affecting local languages. The analysis shows that phenomena such as borrowings, neologisms, and abbreviations are not only means of communication but also markers of cultural transformations. The study highlights examples of the adaptation of the Ukrainian language to digital realities, particularly through the integration of terms such as *dystantsiika* ('remote learning'), *zumytysia* ('to join a Zoom meeting'), and others, which reflect current societal changes. These lexical units result from the influence of global processes and illustrate how local languages integrate into the global communicative space.*

It is specifically emphasized that internet discourse creates new opportunities for intercultural dialogue, where language interaction occurs through the flexibility and innovativeness of communication formats. In particular, multimodal forms of communication, including text, graphics, audio, and video, allow for maximum adaptation of communication to the needs of the audience. Moreover, the use of memes and emojis demonstrates how visual elements complement the textual component, ensuring broader reach and mutual understanding among speakers of different languages.

The study also reveals that internet discourse is a means of transforming social norms, particularly through its influence on public opinion, community mobilization, and the formation of new rules of communicative behavior. Examples of active discussions on linguistic and social issues in social networks, forums, and blogs confirm that internet discourse is becoming an important space for reflection on cultural and linguistic processes. The research findings demonstrate that internet communication blurs the boundaries between oral and written forms, creating new hybrid interaction models that shape the foundation for further changes in linguistic and cultural practices.

Keywords: *internet discourse, multimodality, hypertextuality, sociolinguistics, lexical innovations, intercultural dialogue, digital communication.*

Introduction. Internet discourse is a relatively new and dynamic phenomenon that has emerged as a result of the development of the global Internet network and has become an important subject of study in modern linguistics and sociolinguistics. It encompasses various forms of communication realized in the online space and is characterized by specific features such as multimodality, interactivity, hypertextuality, and anonymity, which significantly distinguish it from traditional types of discourse. The importance of internet discourse is determined by its impact on all spheres of human activity—from culture and education to politics and economics—making its study relevant for understanding contemporary linguistic, social, and cultural transformations.

Within this study, a theoretical conceptualization of the notion of internet discourse is proposed, along with an analysis of its main characteristics and an illustration of its influence on linguistic practice and communicative behavior in Ukrainian society. Given the global nature of internet communication, special attention is paid to the interaction of local languages with global trends, the adaptation of the Ukrainian language to the digital environment, and the specifics of forming new linguistic norms.

The scientific novelty of the research lies in a comprehensive theoretical approach to analyzing internet discourse, which is considered not only as a linguistic phenomenon but also as a sociocultural phenomenon that influences the identity and

behavioral models of speakers. Particular emphasis is placed on the contribution of Ukrainian linguists to the study of this phenomenon, with an analysis of current works and sources from Ukrainian linguistic literature.

The study contributes to expanding the understanding of linguistic adaptation in the conditions of digital globalization and demonstrates how internet discourse creates new opportunities for intercultural dialogue, innovative learning, and social integration.

Analysis of Recent Research and Publications.

As a modern form of communication, internet discourse has become an active area of study in contemporary linguistics. Linguists from various countries actively explore internet discourse, focusing on its impact on contemporary language and communication by analyzing different aspects of this phenomenon, such as linguistic changes, social interactions, and cultural transformations. In particular, Teun A. van Dijk examines the structural and discursive features of internet communication, paying special attention to the socio-political aspects of discourse in online environments [31]. Additionally, Sherry Turkle analyzes the influence of the Internet on individual identity and interpersonal interactions, emphasizing the role of virtual communities in shaping modern social dynamics [29]. Another significant study belongs to Jürgen Habermas, who, in his book *The Structural Transformation of the Public Sphere*, explores the changes in the public sphere under the influence of digital media, including the Internet, and how these changes affect political and civic discourse [18]. Linguist David Crystal, in his work *Language and the Internet*, investigates how the Internet alters language, particularly focusing on new forms of written communication emerging in online spaces and their impact on traditional linguistic structures.

In the context of studying the theoretical dimension of internet discourse as an innovative linguistic phenomenon, the literature highlights the multidimensional influence of the digital environment on linguistic practices, social processes, and communication. For example, the works of S. Herring [19; 20] and N. Döring and M. R. Mohseni [14] focus on the gender aspects of online communication, particularly on the forms and impact of gender-marked language in user-generated content. S. Herring notes that internet discourse is a complex form of computer-mediated communication that often adapts to social norms while also serving as a space for innovative linguistic practices. Meanwhile, N. Döring and M. R. Mohseni emphasize the impact of online

language on gender roles, analyzing how digital communication contexts either reinforce or challenge gender equality. They demonstrate that gender-marked language in internet discourse can either reproduce stereotypes or serve as a tool for overcoming them.

The studies by S. Turkle [30] and J. Sweller [27] highlight the cognitive aspects of internet communication: digital environments are characterized by S. Turkle as spaces where identity and human interaction with technology are redefined. She argues that the Internet not only transforms modes of communication but also affects self-perception in the context of constant engagement with virtual communities. Meanwhile, J. Sweller, in his cognitive load theory, analyzes how the complexity of the information environment influences learning and information processing. In the context of internet discourse, this perspective helps to better understand how multilayered digital communications, including hypertextual and multimodal formats, affect users' cognitive processes.

In several studies, such as [28], K. Tagg, P. Seargeant, and A. Brown examine internet discourse through the lens of social influence and interaction on platforms like Facebook. They note that digital environments create conditions for both constructive and conflictual communication. The authors analyze how emotions, social norms, and communicative practices emerge and manifest in digital dialogue, concluding that internet communication not only models new forms of interpersonal interaction but also serves as a mechanism for forming communities with shared values and identities.

Overall, scholarly sources emphasize the importance of theoretically conceptualizing internet discourse as a complex phenomenon that integrates linguistic, social, and cognitive aspects. They demonstrate that internet communication contributes to the transformation of linguistic practices and social norms while also presenting new challenges for studying the interconnections between language, culture, and technology. Internet discourse emerges as a crucial instrument of globalization, where language, culture, and identity constantly adapt to the rapidly changing conditions of the digital era. These and similar studies reflect the global interest in the phenomenon of internet discourse and underscore its significance for understanding contemporary processes in linguistics and communication sciences [11].

Internet discourse has also attracted significant attention from Ukrainian linguists, becoming the focus of intensive study within contemporary linguistic research. The beginning of the 21st century prompted

Ukrainian scholars to conduct a series of studies highlighting various aspects of this phenomenon, including linguistic innovations, sociolinguistic processes, and cultural transformations associated with the development of the Internet. One of the key areas of research is the impact of internet communication on the formation of new linguistic norms. A number of scholarly articles analyze key trends in the development of the Ukrainian language under the influence of the Internet [1; 3].

The authors emphasize that internet discourse contributes to the emergence of new lexical units, particularly neologisms and borrowings, which are actively used in online communication. The study of specific linguistic innovations, such as abbreviations, new phrases, and borrowings appearing in internet communication, often reflects global trends and becomes an integral part of the modern Ukrainian linguistic landscape. The sociolinguistic aspect of internet discourse, based on an analysis of language behavior in social networks, highlights the interaction between different social groups and demonstrates the role of national identity in shaping internet communication.

Linguist Liudmyla Denysenko, in her article *"The Phenomenon of Memes in Ukrainian Internet Discourse: A Linguistic and Cultural Analysis"*, examines the cultural aspect of internet discourse through the lens of meme popularity [2]. The researcher emphasizes that memes serve as a unique form of communication that reflects contemporary cultural codes and significantly influences the linguistic practices of young people. By analyzing general trends in linguistic and cultural transformations driven by the development of internet communication, researchers acknowledge that internet discourse plays a crucial role in shaping the modern Ukrainian linguistic space.

Formation of the Purpose of the Article. The purpose of this article is to analyze internet discourse as an innovative phenomenon of modern communication, highlighting its unique characteristics, such as multimodality, interactivity, hypertextuality, and anonymity. The research aims to examine the impact of internet discourse on linguistic practices, cultural transformations, and social dynamics, with a particular focus on its role in shaping new linguistic norms, sociocultural identities, and lexical innovations.

Through an analysis of examples from both global and Ukrainian contexts, the article demonstrates how internet discourse facilitates the integration of local languages into the global communicative space and stimulates intercultural dialogue through flexible and innovative formats. This study seeks to provide

insights into the transformative processes occurring in language and communication in the digital age, emphasizing the hybrid nature of internet discourse and its influence on contemporary linguistic and cultural practices.

Results. According to a preliminary definition, which serves as a compendium of linguistic perspectives, internet discourse is a set of speech acts carried out in the online space and represents the result of users' communicative activity on the Internet. This type of discourse arises under conditions of interactivity, multimodality, and hypertextuality, which significantly differentiate it from traditional forms of communication. Internet discourse combines elements of both oral and written communication, providing new opportunities for human interaction.

The uniqueness of this linguistic phenomenon lies in the fact that the Internet functions not only as a medium for transmitting information but also as an autonomous communicative entity where users create and maintain virtual communities. These communities develop their own communicative norms, which may significantly differ from traditional national linguistic practices.

Globalization, which has permeated the modern world, contributes to the blurring of national boundaries in communication processes. As a result, internet discourse forms a new, supranational space where cultural and linguistic barriers become less significant. Virtual communities that emerge on the Internet are characterized by flexible communication rules, which often depend on the specifics of the environment in which interaction occurs. For example, the language used by social media users may differ significantly from the language found in blogs, forums, or news comment sections.

Internet discourse can also be considered a metalinguistic phenomenon, as it not only serves as a means of communication but often includes reflection on the language itself, which is used in online interaction. Participants in internet discourse do not merely exchange information; they actively discuss, modify, and shape new linguistic practices, thereby creating a specific metalinguistic context in which language itself becomes the subject of analysis, discussion, and creativity. One of the most striking examples of the metalinguistic nature of internet discourse is the discussion of new linguistic phenomena – such as neologisms, slang, or borrowed words – on forums or social networks. For example, in online communities, users may debate the correct usage of a newly introduced term, analyze its origin, meaning, and context of application.

Reddit is a global English-language platform where subreddits like *r/linguistics* and *r/etymology* frequently focus on discussions about new words, linguistic phenomena, etymology, and correct usage of linguistic units. Examples include analyzing the frequency changes of idiomatic expressions in modern English, the development of gender-neutral language across different cultures, and the etymology of the word *quarantine* and its connection to medieval isolation practices. Similarly, *r/etymology* is an active space for investigating the origins of newly emerging words in contemporary society. LanguageLog is an international English-language forum created by linguists, primarily discussing language trends in the English-speaking context. Topics include how digital technologies influence the frequency of complex grammatical structures, the role of emojis in modern written communication, and the study of new neologisms such as *doomscrolling*, which denotes excessive reading of news that causes anxiety, as well as the impact of new technologies on traditional linguistic norms.

Stack Exchange is a global platform for various scientific and technical communities. The English Language & Usage and Linguistics sections are popular spaces for discussing linguistic issues, where participants share knowledge on grammar, lexicon, and other aspects of language. For instance, users analyze why the English language uses *clothes* as a plural noun but requires *a piece of clothing* for singular reference. Another frequent discussion revolves around the proper usage of new phrases such as *staycation*, meaning a vacation spent at home. Twitter hashtags such as *#WordOfTheDay* or *#Etymology* (mainly in English) are commonly used for discussions on linguistic phenomena, new words, and their proper usage. For instance, users analyze the word *serendipity*, which denotes a fortunate coincidence, discussing its 18th-century origin. Similarly, they debate the meaning and evolution of *ghosting*, a term used to describe abruptly cutting off communication without explanation in a digital context.

The Ukrainian Linguistic Forum is an example of a Ukrainian-language platform dedicated to linguistic studies and discussions on the Ukrainian language. One such platform is *movi.info* or thematic sections on Ukrainian educational platforms. Topics include discussions on language reforms, changes in Ukrainian orthography, and the emergence of new terms in contemporary Ukrainian usage. For example, discussions on the 2019 orthographic reform include changes in the spelling of borrowed words, such

as *проект* instead of *проект*. Additionally, users actively create and refine new terms to describe internet realities, such as *зумитися*, meaning to conduct a meeting via Zoom.

These examples illustrate how discussions not only inform about new linguistic phenomena but also influence their adoption or modification within the linguistic landscape. Another example is the way users react to language mistakes or stylistic features in texts, where discussions about linguistic form often become more significant than the content itself. Thus, internet discourse functions not only as a medium for transmitting information but also as a space for linguistic reflection, further confirming its metalinguistic nature.

These characteristics highlight the complexity and multifaceted nature of internet discourse, which reflects contemporary trends in language development. This type of discourse (see the definition of *discourse* in the *Oxford Advanced Learner's Dictionary: the use of language in speech and writing in order to produce meaning; language that is studied, usually in order to see how the different parts of a text are connected* [13]) also contributes to the formation of new linguistic norms that rapidly adapt to the dynamic changes in society. Examples illustrating this phenomenon include the emergence and spread of neologisms, such as *fake news*, *influencer*, or *challenge*, which quickly became part of everyday vocabulary due to their widespread use in social media, news websites, and blogs. These terms originated in online discourse but later transitioned into general language practice. Another example is the prevalence of abbreviations and acronyms in internet communication, such as LOL (*laugh out loud*), BRB (*be right back*), or FYI (*for your information*). These abbreviations not only save time in messaging but have also become so widespread that they are now used even outside online interactions.

Additionally, internet discourse has led to the modification of grammatical norms. In social media, there is a tendency toward simplifying grammatical structures, such as replacing words or phrases with emojis to express emotions or reactions instead of using traditional grammatical constructions. Due to its flexibility, internet discourse reflects modern culture, in which traditional linguistic structures are transformed under the influence of new technologies and global communication processes. One such transformation is the integration of emojis as a standard element of communication. Initially, emojis were merely an addition to text, but over time, they became independent communicative elements. For

instance, using a heart or a thumbs-up emoji has become a widely accepted way to express approval, agreement, or support.

Internet discourse has also facilitated the transformation of memes into a part of everyday language. Memes that emerge in internet culture often evolve into widely recognized linguistic expressions. For example, phrases like “це фіаско, братан” (“*this is a fiasco, bro*”) or “який біль” (“*what a pain*”) became popular through memes and are now commonly used in a broader context to convey specific emotions or situations. Thus, internet discourse is becoming an important subject of linguistic research, as it not only reflects current changes in linguistic behavior but also actively influences the formation of new linguistic and cultural practices. Studying internet discourse allows for a deeper understanding of how modern technologies transform language and communication, which is crucial for the further development of linguistics in the digital age.

Internet discourse is a complex and multilayered phenomenon with several key characteristics that distinguish it from other forms of communication. One such characteristic is the asymmetry of communication, where participants in internet discourse may have different social statuses, which significantly affects the dynamics of their interaction. For instance, bloggers with large audiences have the ability to shape the opinions of their followers, creating an imbalance in the communicative process.

The multimodality of internet discourse is manifested in the combination of various content forms, such as text, images, video, and audio, which allow information to be conveyed in different formats. This multimodal nature enables users to simultaneously use text, images, video, and audio for communication, significantly enriching the interaction. Examples of this include social media platforms such as Instagram and Facebook, where users often post photos or videos with short captions that explain or complement the visual content. For instance, a sunset photo might be accompanied by the caption “*The end of a perfect day*,” adding emotional nuance to the image. Video blogging platforms like YouTube also illustrate this feature, as videos are often supplemented with subtitles or text overlays that explain or emphasize key points. In culinary videos, for example, text cues displaying ingredients or step-by-step instructions help viewers better understand the cooking process. Similarly, news articles and blogs frequently incorporate infographics that combine text with charts, diagrams, or images to present complex information in an accessible format.

Economic news coverage, for example, may include charts with text explanations that make statistical data easier to comprehend. Messaging platforms like WhatsApp and Telegram also enhance multimodal communication by integrating GIFs, emojis, or voice messages alongside text to convey emotions, reactions, or clarifications. A user who writes “*That was incredible!*” might add a GIF of applause or an emoji with an excited expression to reinforce the message. Memes, another integral aspect of internet discourse, often combine text with images or videos to convey humor, irony, or social commentary. A well-known example is the *Doge* meme, featuring an image of a Shiba Inu dog accompanied by phrases such as “*such wow*,” emphasizing the comedic effect of the content.

These elements of internet discourse enhance the expressiveness and emotional depth of messages, providing broader communication possibilities. Hypertextuality, which frequently involves links to other resources, allows participants in internet discourse to seamlessly navigate between different texts and contexts, expanding the scope of discourse and making it more open and accessible to a wider audience.

Interactivity is one of the most essential features of internet discourse, as internet users can actively engage with one another by discussing topics, leaving comments, and participating in forums. This contributes to the emergence of new forms of dialogic communication, where each participant has the opportunity to express their opinion and interact with others. The internet provides users with numerous opportunities for active engagement, significantly expanding the forms of dialogic communication. On social media platforms such as Facebook, for example, users can create posts on various topics, after which other participants can leave comments, ask questions, share their thoughts, or offer support. This leads to the development of long discussion threads, where each comment can spark a new branch of dialogue. As a result, a multidimensional form of communication emerges, in which ideas and responses continuously interact, complementing each other and shaping a dynamic discourse.

Another example is discussions on forums such as Reddit or Quora, where users create topics for discussion, and other participants can join the dialogue by adding their responses, asking additional questions, or challenging others' arguments. For instance, in a Reddit section dedicated to technical issues, users might initiate a discussion about a new technology, and other participants not only respond

to the topic but often expand on it, introducing new aspects and nuances. This contributes to the creation of dynamic dialogues in which each participant plays an active role in shaping collective knowledge.

On video-sharing platforms such as YouTube, comment sections often turn into active discussion forums. For example, after watching an educational video, viewers may engage in discussions in the comments, sharing additional resources, asking clarifying questions to the creator or other viewers, and exchanging insights. This interaction not only deepens the understanding of the topic but also creates new forms of collaborative communication, where everyone has the opportunity to contribute.

As previously mentioned, the internet fosters the development of new forms of dialogic communication, where each participant not only has the ability to express their opinion but also actively interacts with others, influencing the course of discussions and shaping collective perspectives on various topics. Researcher Sherry Turkle, in her book *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*, explores how digital technologies, particularly the internet, change interpersonal communication and impact social relationships. She highlights that while online platforms create opportunities for connection, they also foster an illusion of closeness between people. Turkle argues that as individuals increasingly rely on technology to maintain relationships, they often avoid deeper and more genuine personal interactions. According to her, virtual communities significantly influence users' identities, promoting emotional distance and superficial interaction, where technology becomes the primary mediator of communication.

The edited volume *The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online*, compiled by Brian Danet and Susan Herring [12], examines multilingualism on the internet and its impact on language and culture in online environments. The book explores how internet users adapt local languages for online communication, create new slang expressions, abbreviations, and other innovative linguistic forms. The collection emphasizes that while the internet is a global medium, it simultaneously preserves local linguistic traditions and facilitates their transformation, utilizing tools such as the romanization of text for languages with non-Latin scripts. Considerable attention is given to addressing communicative challenges in multilingual spaces, where language not only conveys information but also serves as a tool for intercultural dialogue. The study underscores that internet discourse creates

new opportunities for the integration of languages and cultures while also influencing their formation and development.

These studies collectively illustrate how the digital environment not only shapes new communicative practices but also transforms social, cultural, and linguistic realities, opening new avenues for research in the field of internet communication.

In the article “*Networked Multilingualism: Some Language Practices on Facebook and Their Implications*” [7], Jannis Androutsopoulos analyzes linguistic practices in networked multilingual environments, particularly on Facebook. The author highlights how different users mix languages, creating unique textual models that reflect their sociocultural identity and demonstrates through research that internet discourse serves as a space where new linguistic forms emerge, often not conforming to traditional language norms. Networked multilingual discourse emphasizes the adaptability of language in the digital environment and opens opportunities for studying its dynamics through the analysis of platforms such as social media.

The study by David Barton and Carmen Lee, “*Language Online: Investigating Digital Texts and Practices*” [8], explores how digital platforms alter text structures and communication practices. The researchers highlight the role of context in internet communication, emphasizing how users adjust their language to specific digital environments. They also stress that internet discourse often combines elements of spoken and written language, creating a new hybrid format of communication. Their work examines the impact of technology on linguistic innovations, including emojis.

David Crystal [10] provides a comprehensive overview of internet discourse, emphasizing its key features: interactivity, hypertextuality, multimodality, and innovativeness. He notes that the internet has changed the boundaries of communication by enabling instant information exchange between people regardless of their geographical location. Crystal underscores that internet discourse has a significant influence on linguistic culture, facilitates the spread of new communication forms such as chats, memes, and blogs, and shapes a distinct textual aesthetic.

These sources contribute to a deeper understanding of internet discourse, its theoretical conceptualization, and its significance in shaping new linguistic and communicative practices.

Anonymity and pseudo-identity, inherent to internet discourse, while providing users with significant freedom of expression, also give rise to a number of

problems requiring thorough academic analysis. First, the reduced responsibility for words expressed often leads to the spread of offensive and inappropriate language, which can escalate conflicts and increase social tension in online spaces. Second, anonymity can be exploited for manipulation and disinformation, as false or distorted information is disseminated under fictitious names or anonymously, undermining trust in online information sources. Third, anonymity complicates the possibility of holding individuals accountable for offenses committed in the digital environment, creating additional challenges for the legal regulation of internet communication. Finally, anonymity and pseudo-identity can encourage the development of online groups engaged in harmful activities, such as cyberbullying, where perpetrators remain unidentified, making it difficult to protect victims and prevent such actions. These issues highlight the need for a comprehensive approach to analyzing the ethical and legal aspects of internet discourse in the context of anonymity and pseudo-identity.

Internet discourse, as a modern form of communication, possesses a range of specific characteristics that distinguish it from traditional forms of interaction. One such characteristic is the asymmetry of communication, which manifests in the fact that participants in internet discourse may hold different social statuses, significantly influencing the dynamics of interaction. For instance, bloggers with large audiences have the ability to shape the opinions of their followers. This results in a situation where the viewpoint of one influential individual within a particular community can become dominant and decisive for many other users. Such asymmetry presents challenges in maintaining a diversity of opinions and contributes to the formation of new social norms within online networks.

Another essential characteristic of internet discourse is its multimodality, which involves the integration of various content forms such as text, images, video, audio, and other media formats. This allows participants in communication to convey information in multiple formats, enhancing the expressiveness and emotional depth of messages. For example, social media platforms frequently feature images or videos accompanied by brief textual captions, adding an emotional dimension to the conveyed information and making it more comprehensible to the audience. This multimodal nature also facilitates better information perception by engaging multiple sensory channels—visual, auditory, and textual—simultaneously.

Hypertextuality is another crucial feature of internet discourse, enabling users to navigate seamlessly between different texts and contexts through hyperlinks. This significantly expands the boundaries of discourse, making it more open and accessible. For example, news articles published on media websites often contain hyperlinks to other materials, allowing readers to explore a topic in greater depth or access related content. Such a hypertextual structure contributes to the creation of a more complex and multifaceted informational space, where each user can independently shape their own informational trajectory.

Interactivity in internet discourse is reflected in users' ability to actively engage with one another by discussing topics, leaving comments, and participating in forums. This fosters new forms of dialogic communication, where each participant has the opportunity to express their opinion and interact with others. For example, on forums such as Reddit [25] or Quora [24], users can not only ask questions but also provide answers, creating a continuous communication chain. On social media platforms like Facebook or Twitter, users can comment on each other's posts and discuss various topics, leading to dynamic and interactive conversations.

A particular aspect of internet discourse that deserves attention is anonymity and pseudo-identity, which allow participants to act under pseudonyms or remain anonymous, granting them greater freedom of expression. However, this can simultaneously lead to a reduced sense of responsibility for one's words, making it a crucial factor in analyzing the ethical aspects of online communication. For example, in forums or comment sections of articles, users often remain anonymous, which may encourage aggressive or inappropriate statements without fear of identification. This creates a unique environment where opportunities for open exchange of opinions coexist with risks to ethical interaction.

Examples of internet discourse are diverse and encompass a wide range of platforms and communication formats. These include the aforementioned social networks such as Facebook [16] and Twitter [31], as well as internet forums, blogs, and comment sections on news websites. Each of these forms of communication requires careful analysis and understanding, as they not only reflect ongoing societal changes but also actively shape new social norms and ethical standards.

Internet discourse is a complex and multilayered phenomenon, not only in terms of the environment in which it occurs but also in its distinct linguistic

and stylistic features, which are shaped by the digital space. To understand the differences between linguistic styles in online communication and general language use, it is essential to classify these styles, which helps to identify the distinctive characteristics of internet communication and its impact on modern linguistic practices.

In internet communication, a key feature of formal style is the ability to use abbreviations and acronyms, enriching the language with new meanings and words. This is driven by the need for brevity and word economy, often dictated by technical limitations such as character limits or screen size. The official-business style is predominantly used on employment-related websites and in business email correspondence, where textual format is the primary means of information exchange. As some researchers note, these stylistic characteristics enable this style to adapt quickly to the demands of the digital space, making it convenient and efficient for internet users.

In informal communication, which dominates social networks, expressive and vivid vocabulary is used to convey emotions and gestures in written form. Here, the prevalence of written over spoken forms is one of the key features of this style in the online environment. As David Crystal points out, *“the emotional intensity of such communication is achieved through the extensive use of graphic means, such as emojis, emoticons, and other visual elements, which compensate for the absence of non-verbal components characteristic of spoken language”* [11, p. 45].

The scientific style, commonly used on websites dedicated to academic and educational topics, is based on logical sequencing and strict word order in sentences. It can be realized in both written and spoken forms. Examples of the scientific style can be found on platforms such as ResearchGate [26] and Academia.edu [6], where researchers publish their studies, articles, and abstracts. For instance, an article on *“The Impact of Internet Communication on Cognitive Processes”* would typically feature precise formulations, logical argumentation, a strict sentence structure, and the use of specialized terminology.

Platforms like Coursera [9] and edX [15] also provide examples of the scientific style in the form of text-based lectures or presentations that adhere to the standards of academic communication. For example, in a sociolinguistics lecture, a professor might state: *“Linguistic changes in online spaces are an integral part of modern communication models that require thorough analysis”*, which exemplifies citation in an online course.

Google Scholar [17] serves as a global platform for finding academic publications, where strict adherence to scientific style is maintained. All materials available through this resource are written in a clear and structured manner, with the application of specialized terminology that meets the standards of modern academic discourse. For instance, the study by A.O. Abusa'alek *“Internet Linguistics: A Linguistic Analysis of Electronic Discourse as a New Variety of Language”* [5] and research papers such as *“Aspect Dictionaries as a Reflection of Modern Lexicographic Technologies of the Description of the Lingual of the Idiom”* [21] and *“Basic Concepts of the Theory of Real Monoidiom Description”* [22] provide detailed descriptions of research methodology, data analysis, and conclusions, often supplemented with tables, graphs, and numerous references to other scholarly sources. Similarly, a search for *“Internet Discourse”* yields access to studies investigating the influence of internet communication on linguistic practices. One such article, *“The Internet as a Glocal Discourse Environment”* [23], strictly adheres to academic style, ensuring precision in wording and logical structuring of content.

Google Scholar exemplifies a platform where the scientific style is implemented in its strictest form, characterized by precision, logical coherence, and substantiated arguments. This style, oriented toward ensuring reliability and completeness in presentation, retains its traditional features even within the digital environment, highlighting its stability and alignment with contemporary academic communication standards. These examples demonstrate that academic style serves as the foundation for knowledge dissemination and research validation, ensuring accuracy and adherence to high scholarly standards.

The journalistic style, aimed at influencing public opinion, is widely used online, particularly on news platforms, where it appears in both written and spoken forms. This style adapts to the need for rapid information dissemination, compelling authors to present ideas concisely, clearly, and with an emphasis on key aspects. As Teun A. van Dijk notes, *“journalistic discourse on the Internet functions as a tool for shaping public opinion, reflecting political, social, and cultural trends of modernity”* [32, p. 112]. Online journalism often integrates multimodal elements such as images, videos, and hyperlinks to enhance the impact of the message and provide a more engaging experience for readers. News articles, blog posts, and digital editorials frequently employ rhetorical techniques such as emotional appeal, persuasive arguments, and sensationalist headlines to attract public attention and provoke discussion.

The internet communication style is unique due to the ways in which participants convey emotions and intonations in written format, mimicking the expressiveness of spoken language. Despite the absence of face-to-face interaction, the expressive function of this style remains prominent. The rapid pace, spontaneity, and dynamism characteristic of oral communication are also reflected in its written form, making internet discourse a distinct and innovative linguistic phenomenon.

Liudmyla Denysenko highlights that this uniqueness lies in the ability of internet discourse to merge features of both oral and written communication, creating new, hybrid forms of interaction [2]. According to David Crystal, *"internet discourse shapes new forms of written communication, adapting to digital realities and incorporating multimodal resources that enhance emotional expressiveness"* [11]. A. O. Abusa'alek adds that this style reflects the impact of technology on linguistic innovation, including the creation of neologisms and the use of visual elements as integral parts of text [5].

Due to the advancement of information technology, discourse on the Internet has transformed into a fusion of various linguistic styles. One of the most prominent and rapidly evolving genres of internet discourse, particularly in social media, is the comment section. Comments most accurately reflect internet trends and shape the conventions of informal online writing. They illustrate the merging of spoken and written language in online communication, as they are created under conditions similar to everyday conversation: without strict censorship, with high speed and spontaneity. This characteristic makes comments an essential subject of study for understanding modern trends in online linguistic practices.

Discussions on social media are characterized by their dynamism and the rapid loss of topicality. An active debate may conclude within a few days, after which the discussion either becomes inactive or stagnates indefinitely, due to the constant flow of new posts. The fast-paced nature of social media discourse is particularly evident in news communities, where topics change frequently, forcing participants to express their thoughts concisely and efficiently to attract attention to their comments. Social validation plays a crucial role in this environment, as users seek support through likes, replies, and interactions.

Bloggers use various techniques to attract attention to their posts, incorporating videos, audio clips, and images, among which animated GIFs have gained significant popularity. Comments may consist solely of an image or meme with a brief caption, which is not

always directly related to the post but often becomes a focus of further discussion. In internet discourse, commentators use various expressive tools, such as emojis, capital letters, and emoticons, to emphasize key parts of their statements. These elements convey emotions or meaning, sometimes replacing entire sentences.

Within specific online communities, such as gaming forums, unique lexical units emerge that may act as markers of political views, in-group identity, or humor, without necessarily reflecting the actual stance of the users. The use of slang, abbreviations, and inside jokes further distinguishes internet discourse from traditional written communication, making it an ever-evolving linguistic phenomenon that both mirrors and shapes contemporary digital culture.

Conclusions. Internet discourse is a complex and multifaceted phenomenon that has a significant impact on modern communication and language development. Its features, such as multimodality, interactivity and anonymity, make it a unique type of discourse that requires further research. The Ukrainian linguistic literature has already made a significant contribution to the study of this phenomenon, but there are many unresolved issues that require further attention of researchers.

Based on the analysis of Internet discourse, several important conclusions can be drawn. First, online discourse is a multilayered phenomenon that encompasses a wide range of communication platforms and formats, from social networks to blogs and forums. Social networks, such as Facebook and Twitter, provide users with the opportunity to actively exchange opinions, comment on news and express their positions on various issues, with emotional reactions in the form of likes, emojis and other interactive elements playing an important role in enriching communication.

Secondly, online forums and blogs play an important role in creating a space for deeper and more in-depth discussions, where users can share experiences and discuss professional issues. Comments on news sites become an indicator of public sentiment and often reflect current issues and trends. Informal discussions in the comments are characterized by dynamism and rapid loss of relevance, which is typical for news communities where newsworthy topics are constantly changing.

Thirdly, an important aspect of online discourse is anonymity and pseudo-identity, which allow users to express themselves freely, but at the same time may lead to a decrease in responsibility for their words. This creates certain ethical challenges related to the spread of false information and manipulation.

In addition, the multimodality of online discourse, which includes text, images, video, and audio, allows users to convey information in different formats, enhancing the emotional impact of messages and making communication more expressive. In this context, it is important to note that bloggers often use multimedia elements, such as GIFs and videos, to draw attention to their posts, which promotes active discussion.

Stylistic features allow for brevity, economy of language and emotional intensity, which meets the needs of fast and effective communication on the Internet. In online discourse, each style acquires new features, adapting to the specifics of the digital environment: the formal business style becomes more

concise and functional, while the informal style is characterized by a bright emotional expression due to the widespread use of emojis and other visual elements. The journalistic style on the Internet emphasizes brevity and emotional intensity, which allows to effectively influence public opinion in the context of a fast-moving information flow.

In general, online discourse is an important phenomenon of modern communication that shapes new language norms, promotes the development of dialogic communication, and poses new ethical challenges to society. Further study of this phenomenon is necessary for a deeper understanding of its impact on contemporary language practice and social processes.

Bibliography:

1. Гудзь Н.О. Інтернет-дискурс – невід’ємна складова сучасної комунікації. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки»*. № 4(70). Житомир, 2013. С. 228–232.
2. Денисенко Л. Феномен мемів в українському інтернет-дискурсі: мовно-культурний аналіз. *Наукові записки НаУКМА*. 2022. Вип. 67. С. 112–120.
3. Дяченко І.М. Жіночий контекст сучасного інтернет-дискурсу [в:] *Young Scientist*. 2015. С. 545–548.
4. Лінгвістичний портал MOVA.INFO: <http://mova.info/>
5. Abu Sa’alek A.O. Internet Linguistics: A Linguistic Analysis of Online Communication. *International Journal of Linguistics*, 2015. Vol. 7, No. 3. P. 23–35. URL : <https://surl.li/vutyrf> (дата звернення 20.01.2025)
6. Academia.edu: <https://www.academia.edu>
7. Androutsopoulos J. (2015). Networked multilingualism: Some language practices on Facebook and their implications. *International Journal of Bilingualism*, 2015. Vol. 19, No 2. P. 185–205. <https://doi.org/10.1177/1367006913489198> (дата звернення: 20.01.2025)
8. Barton D., Lee C. *Language online: Investigating digital texts and practices*. Routledge, 2015. <https://doi.org/10.4324/9781315817842> (дата звернення: 20.01.2025)
9. Coursera – <https://www.coursera.org>
10. Crystal D. *Internet Linguistics: A Student Guide*. Routledge, 2011. 168 p.
11. Crystal D. *Language and the Internet*. Cambridge University Press, 2006. 292 p.
12. Danet B., Herring S. C. (Eds.). *The Multilingual Internet: Language, Culture, and Communication Online*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 320 p.
13. *Discourse / Oxford Advanced Learner’s Dictionary*. Ed. S. Wehmeir. 7th edition. Oxford : Oxford University Press, 2004. 1780 p.
14. Döring N., Mohseni M. R. Gendered language use in user-generated content: Contexts, forms, and impact of online gendered language. *Feminist Media Studies*. 2020. Vol. 20(5), P. 681–698. <https://surl.li/cbbzss> (дата звернення: 20.01.2025)
15. edX: <https://www.edx.org>
16. Facebook – www.facebook.com
17. Google Scholar: <https://scholar.google.com>
18. Habermas J. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Cambridge, MA : MIT Press, 2004. 301 p.
19. Herring S.C. Computer-Mediated Discourse [In:] D.Tannen, D.Schiffrin, H.Hamilton (Eds.). *The Handbook of Discourse Analysis*. 2001. P. 612–634.
20. Herring S.C. Internet pragmatics. *Journal of Pragmatics*. 2019. 143. P. 253–266. <https://doi.org/10.1016/j.pragma.2018.09.018> (дата звернення: 20.01.2025)
21. Hromko T.V. Aspect dictionaries as a reflection of modern lexicographic technologies of the description of the lingual of the idiom. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 34(73). № 1. Київ : Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 14–20. URL: <https://surl.li/iekmrđ> (дата звернення: 20.01.2025).
22. Hromko T.V. Basic concepts of the theory of real monoidiom description. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського. Лінгвістичні науки*. Одеса : Астропринт, 2023. № 36. С. 83–100.

23. Koutsogiannis D., Mitsikopoulou B. The Internet as a glocal discourse environment [In:] *Language Learning & Technology*. 2002. URL : <https://surl.li/vdxvpl> (дата звернення: 20.01.2025).
24. Quora – www.quora.com
25. Reddit – www.reddit.com
26. ResearchGate: <https://www.researchgate.net>
27. Sweller J. *Cognitive Load Theory, Learning Difficulty, and Instructional Design*. Lawrence Erlbaum Associates, 1994. 120 p.
28. Tagg C., Seargeant P., Brown A. Taking offence on social media: Conviviality and communication on Facebook. *Discourse, Context & Media*. 2017. Vol. 22. P. 53–64. <https://doi.org/10.1016/j.dcm.2017.07.002> (дата звернення: 20.01.2025).
29. Turkle S. *Alone Together: Why We Expect More from Technology and Less from Each Other*. Basic Books, 2011. 360 p.
30. Turkle S. *The Second Self: Computers and the Human Spirit*. Simon & Schuster. 2005. 384 p.
31. Twitter – www.twitter.com
32. van Dijk, T.A. *Discourse and Power*. New York : Palgrave Macmillan, 2008. 304 p.
33. YouTube – www.youtube.com

Громко Т.В. ТЕОРЕТИЧНИЙ ВИМІР ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ ЯК ІННОВАЦІЙНОГО МОВНОГО ФЕНОМЕНУ

Стаття аналізує інтернет-дискурс як інноваційний феномен сучасної комунікації, що значно впливає на мовну практику, культурні процеси та соціальну динаміку. У роботі досліджено основні характеристики інтернет-дискурсу, такі як мультимодальність, інтерактивність, гіпертекстуальність і анонімність, які докорінно змінюють традиційні форми комунікації. Особливу увагу приділено соціолінгвістичним аспектам, зокрема впливу інтернет-комунікації на формування нових мовних норм, соціокультурних ідентичностей і лексичних інновацій, які стають важливим індикатором глобалізації.

Результати дослідження вказують, що інтернет-дискурс сприяє поширенню глобальних мовних трендів, одночасно впливаючи на локальні мови. Аналіз показує, що явища, такі як запозичення, неологізми та скорочення, є не лише засобами комунікації, але й маркерами культурних трансформацій. У дослідженні виокремлено приклади адаптації української мови до цифрових реалій, зокрема через інтеграцію термінів на кшталт «дистанційка», «зумитися» та інших, що відображають актуальні суспільні зміни. Такі лексичні одиниці є результатом впливу глобальних процесів і демонструють, як локальні мови інтегруються у глобальний комунікативний простір.

Окремо підкреслено, що інтернет-дискурс створює нові можливості для міжкультурного діалогу, де взаємодія мов відбувається через гнучкість і інноваційність комунікаційних форматів. Зокрема, мультимодальні форми спілкування, що включають текст, графіку, аудіо та відео, дозволяють максимально адаптувати комунікацію до потреб аудиторії. Крім того, використання мемів і емодзі демонструє, як візуальні елементи доповнюють текстову складову, забезпечуючи ширше охоплення і взаєморозуміння між носіями різних мов.

Робота також виявляє, що інтернет-дискурс є засобом трансформації соціальних норм, зокрема через вплив на суспільну думку, мобілізацію спільнот та формування нових правил комунікативної поведінки. Приклади активного обговорення мовних і соціальних питань у соціальних мережах, на форумах і в блогах підтверджують, що інтернет-дискурс стає важливим простором для рефлексії над культурними та мовними процесами. Результати дослідження демонструють, що інтернет-комунікація стирає межі між усною і письмовою формами, створюючи нові, гібридні моделі взаємодії, які формують основи для подальших змін у мовній та культурній практиці.

Ключові слова: інтернет-дискурс, мультимодальність, гіпертекстуальність, соціолінгвістика, лексичні інновації, міжкультурний діалог, цифрова комунікація.

Gurbanzada F.N.

Azerbaijan University of Languages

FUZZY LOGIC AND FUZZY SEMANTICS IN LINGUISTICS

The article is devoted to the fuzzy logic and fuzzy semantics in linguistics. The question of the fuzzy logic is a form of multivalued logic in which the truth value of the variables can be any real number between 0 and 1. The article reveals that it is used to handle the concept of partial truth, where the truth value can vary between completely true and completely false. It is found out that the process of fuzzy inference usually consists of several parts.

The article reveals that fuzzy logic originated in the context of fuzzy set theory, introduced by Lotfi Zadeh. It defines (a fuzzy set) defines the degree of membership of elements of the universe, usually a real number from the interval $[0,1]$. It is determined that fuzzy logic arises by assigning truth degrees to propositions.

It is observed that fuzzy logic is characterized as “logic based on real numbers.” It is understood as logic in which truth rates are taken from the real line and the connectives are interpreted as functions on it.

The article also identifies and provides a list of determiners that express uncertainty, which is an indication of the importance of their use within the text.

In addition, the article also reveals that words, expressions, and idioms that express doubt and hesitation that are common in the English language.

It is determined that fuzzy logic is used to simulate real-life situations where true or false statements are rare.

It is found out that fuzzy algorithms are relatively simple to code, but they can require extensive verification and testing.

The article reveals that in practice, all of these constructs allow for partial values of the true condition. Instead of requiring all statements to be absolutely true or absolutely false, as in classical logic, truth values in fuzzy logic can be any value from zero to one. This allows algorithms to make decisions based on a range of data, as opposed to a single discrete data point.

It is found out that fuzzy logic is used in a wide range of applications: aerospace engineering, vehicle traffic control, business decision making, industrial processes, artificial intelligence, natural language analysis, etc.

Key words: logic, linguistics, fuzzy, semantics, digital, meaning.

Introduction. Fuzzy logic was first proposed by Lotfi Zadeh in an article he wrote for the journal Information and Control in 1965. In his article “Fuzzy Sets,” L. Zadeh tried to reflect the type of data used in information processing and derived elementary logical rules for such sets [4, p. 154].

“Often, classes of objects encountered in the real physical world do not have well-defined membership criteria,” explained L. Zadeh. “However, the fact remains that such poorly defined ‘classes’ play an important role in human thinking, especially in the areas of pattern recognition, information transfer, and abstraction” [12, p. 56].

Since then, fuzzy logic has been successfully applied in machine control systems, image processing, artificial intelligence, and other areas based on signals with unambiguous interpretation.

To understand fuzzy set theory in depth, it is first necessary to know the etymology of the term “fuzzy”.

R. Hodge’s article states that “fuzzy logic arose from L. Zadeh’s subtle understanding of the various logics inherent in human languages... his interest in studying the strengths and weaknesses of natural languages for scientific thinking”. This scientist, who has extensive knowledge in the field of linguistics, uses the expression “fuzzy” as a category of language or thought, which has nothing to do with the essence of physical and mechanical phenomena. In his article written at the end of the 20th century, he put forward the flow of physical phenomena in terms of the description of fuzzy categories called the typology of boundary conditions, where he describes how people perceive and recognize each other based on their facial features.

The initial stage of the development of fuzzy logic was based on L. Zadeh’s proof of the necessity of weakening the law of logic excluding the third and the law of logic of correspondence, which is dual

to it. Since the time of Aristotle, these laws have been considered stable in classical set theory. The new “post-Wiener” history has shown that in order to discover and develop new theories, it is necessary to abandon the traditional way of thinking. As a result, the scientific world was divided into two parts: supporters of classical approaches (“top-down”) to achieve artificial intelligence and supporters of the (“bottom-up”) path, advocating the creation of new thinking and approaches. In fact, by rejecting the main axiom of classical theory, L. Zadeh made this leap in 1965 by the path of upward development [12, p. 144].

Fuzzy logic is developed in its most basic sense through decision tree-type analysis. Thus, it forms the basis of artificial intelligence systems programmed with rule-based inferences on a larger scale.

In general, the term fuzzy refers to the many scenarios that can be developed in a decision tree-like system. Developing fuzzy logic protocols may require the integration of rule-based programming. These programming rules can also include fuzzy sets, as they are developed in accordance with the discretion of comprehensive models.

Fuzzy sets can also be more complex. In more complex programming analogies, programmers may have the ability to extend the rules used to determine the inclusion and exclusion of variables. This can result in a wider range of choices with less precise rule-based reasoning.

Discussion. *Fuzzy Semantics in Artificial Intelligence*

The concept of fuzzy logic and fuzzy semantics is a central component of programming artificial intelligence solutions. As the possibilities of programming from fuzzy logic also expand, artificial intelligence solutions and tools continue to expand in a number of sectors in the economy.

IBM’s Watson is one of the most popular artificial intelligence systems that uses variations of fuzzy logic and fuzzy semantics. In particular, in financial services, fuzzy logic is used in technology systems that support machine learning and investment intelligence results. Integrating fuzzy logic mathematics into some advanced trading models can also be used to help analysts generate automated buy and sell signals. These systems help investors react to a wide range of market variables that affect their investments.

Fuzzy sets are a consistent tool that includes restrictions on linguistic information in the analysis of literary texts. K. Abdulla writes that when incomplete information is given about any action or event within the text, this reduces confidence in it. For example: the expression “probably” is stronger in meaning

than the expression “probably”. At this point, it is also necessary to keep in mind such determinants as “less”, “much”, “more”. The scientist also notes that the information in the text is provided by the author based on his epistemological position based on his knowledge, observation or belief [1, p. 77].

It should be noted that the words expressing fuzzy meaning used in the texts differ greatly in terms of the meaning they carry, in terms of modality. For example, the words certainly and probably express meanings with differences in terms of modality. While *certainly* conveys certainty, the modal word *probably* conveys uncertainty. Therefore, it is necessary to be careful in choosing words with fuzzy meaning used in the texts.

K. Abdulla writes that in the text of “Kitabi-Dade Gorgud” it is sometimes easy and sometimes difficult to determine the degrees between the ordinary and the maximal. Let us describe a large ship in accordance with the linguistic potential of the text. The text of “Kitabi-Dade Gorgud” would easily express this image in the imagination as follows: “The water that plays with big wooden ships” [1, p. 78]. However, the ship in the imagination is not just big. It is incredibly large. The text tries to adapt the image in the imagination. Therefore, the text writes: “The water that plays with big wooden ships”.

The expression “Big-big” here is an attempt to imagine the infinite size of greatness. This is where fuzzy logic comes into play. The double words in the language come to the rescue.

Fuzzy logic is used in natural language processing for tasks such as sentiment analysis and text classification. Natural language shows uncertainty in the meaning of text and makes decisions based on this uncertainty.

Knowing the logic of a natural language is like knowing its grammar. Just as one can speak and write grammatically correct sentences without being able to formulate the grammatical rules of a language, one can use and follow the logic of one’s language without being able to formulate its logical rules and laws.

Fuzzy matching is vital in natural language processing tasks because it covers spelling variations, spelling errors, duplicate entries, abbreviations, etc. Humans think all the time. Whether the ability to think is innate or not, we teach our children to think better by identifying and correcting their mistakes. Moreover, all our reasoning is based on information we obtain from the social worlds we live in, or on ways of identifying and classifying information. We constantly reason with others, either reasoning with them to draw conclusions, or trying to convince or persuade them that certain conclusions or courses of

action are reasonable and others are unreasonable. So, in this sense, although each person reason individually, reasoning has a fundamental social dimension. While we can and do think privately, reasoning is in principle and often in practice social.

In our daily lives, we all encounter situations where we want to convince someone that a proposition is true or to persuade another person to do something. Sometimes we want to convince or persuade not just one person, but many. We may want to convince a potential employer to hire us, and in doing so, we want to convince him or her that we are an excellent candidate for the advertised job. We may want to convince a customer to buy a product we are selling, or as a customer, we may want to convince a seller to lower the asking price of a product we want to buy. We may want to convince our friends or family of the merits of a particular political party or candidate and persuade them to vote in a certain way. The occasion does not have to be significant. Perhaps we want to convince a friend or colleague to join us for a cup of tea or coffee, or to convince a family member to take an umbrella with them when they go outdoors. We can be on the same good side – just as someone else is trying to convince or persuade us. It is easy to generate vague examples of situations where someone wants to convince or persuade someone or others of something. Using fuzzy logic tools helps us in this case.

We can list the importance of using fuzzy logic as follows:

- 1) Fuzzy logic is conceptually easy to understand;
- 2) There are quite a lot of linguistic options in fuzzy logic;
- 3) Fuzzy logic is based on natural language rules, etc.

Fuzzy logic is perceived first of all as the logic of doubts and hesitations. It is also considered the logic of searches. This logic does not just appear. There are four main pillars of fuzzy logic: the general logic pillar; the fuzzy sets pillar; the epistemic pillar; the relations pillar [1, p. 13].

These pillars form fuzzy thinking based on a system of different relationships.

The “Logic Pillar” of fuzzy logic is a generalized form of polysemous logic. It basically creates a relationship between true and false.

Logic and fuzzy logic have been in the spotlight for many years. “Aristotle’s Logic” is very famous. Aristotle developed a logic designed to describe what exists in the world. He suggests ten different ways to describe anything in the world. These categories include (1) matter, (2) quantity, (3) quality,

(4) relationship, (5) where, (6) when, (7) being in a certain position, (8) having, (9) doing, or (10) being subjected to or affected by something. Aristotle did not believe that all claims (assumptions, reasoning) are related to words. However, words are a good way to start studying his logic. Logic is mainly about how we evaluate evidence. But arguments arise from statements, which in turn are made up of words. In Aristotle’s logic, the most basic proposition is a proposition that asserts something, that is, a fully expressed sentence. Ideally, a proposition should consist of at least three words: a subject (a word that names the subject), a predicate (a word that names the attribute), and a linking verb, which logicians call a copula [6].

Logic is the study of valid reasoning. It includes both formal and informal logic. Formal logic is the study of deductively valid conclusions or logical truths. Regardless of the topic or content, conclusions can be determined solely by the structure of arguments. Informal logic is associated with informal fallacies, critical thinking, and argumentation theory. Informal logic examines arguments expressed in natural language, while formal logic uses formal language.

In generative grammar and related approaches, the logical form (LF) of a linguistic expression is the semantically interpreted version of its syntactic structure. It is distinct from the phonetic form, the structure that corresponds to the pronunciation of the sentence [7].

In logic, the logical form of an expression is the semantically well-defined version of that expression in a formal system. Informally, a logical form attempts to express a possible ambiguous expression with a clear, unambiguous logical interpretation with respect to the formal system. In an ideal formal language, the meaning of a logical form can be unambiguously determined only from the syntax. Logical forms are semantic, not syntactic constructs; therefore, in a given language, there may be more than one idea representing the same logical form.

Fuzzy logic is an approach to problem solving that proposes multiple truth variables that can be any real number between 1 and 0, as opposed to the binary version of truth, which can be either 1 or 0. Fuzzy logic is used as a decision-making strategy when using a machine learning framework or artificial intelligence. It can generally be expressed as the estimation of actual variable values between 0 and 1. Fuzzy logic is applied to represent real numbers between 0 and 1.

Fuzzy refers to anything that is highly uncertain. When a scenario is uncertain, a computer cannot

conclude True or False. According to Boolean logic, 1 represents True and 0 represents False. In contrast, fuzzy logic method takes into account all the uncertainties of the problem, where there can be more potential values than True and False. Fuzzy logic is used to achieve precise values, such as the solution to a problem. Fuzzy logic views human thinking as the most important data format for drawing precise conclusions.

The main advantage of fuzzy logic over formal Aristotelian logic is that it does not exclude the third, fourth, etc. between the two main poles. It does not limit human thought [8, p. 20].

K. Abdulla writes that the development of specific language units that use the principles of fuzzy logic in the language of the epic "Kitabi-Dade Gorgud" allows them to be analyzed [1, p. 35]. According to the scientist, the epic "Kitabi-Dade Gorgud" gives a lot of space to the principles of fuzzy logic in its linguistic space. The way of thinking hidden in the substratum of this ancient epic leads to the formation of specific logical schemes related to each of the four pillars of fuzzy logic. Thus, it becomes clear that the mentioned epic contains quite extensive linguistic materials on fuzzy logic. This also shows that our ancient ancestor preferred a broader and deeper approach in his view of the world. K. Abdulla writes that the epic "Kitabi-Dede Gorgud" reflects the democratic way of thinking, which perhaps manifested itself in the minds of our ancestors in an unconscious form and can be considered the deep moral-ideological basis of fuzzy logic [1, p. 36].

As mentioned above the Azerbaijani mathematician Lotfi Zadeh gave rise to the term by proposing fuzzy set theory. In addition, fuzzy logic was studied as infinite-valued logic by Lukasevich and Tarski in 1920 [8, p. 12]. The mentioned logic theory, more precisely fuzzy logic, is based on the observation that people make decisions based on imprecise and non-numerical information. Fuzzy models or fuzzy sets are mathematical tools that represent uncertainty and imprecise information. These models have the ability to recognize, represent, manipulate, interpret, and use uncertain information.

Fuzzy logic has been applied to many fields, from control theory to artificial intelligence.

The basic idea in fuzzy logic is that classical logic allows only true or false conclusions. However, judgments with variable answers are also observed here. In such cases, truth emerges as a result of the justification of imprecise or partial knowledge, where the sampled answers are mapped onto a spectrum [11, p. 342]. Here, both the degrees of truth and the probabilities vary between 0 and 1. Fuzzy logic

uses degrees of truth as a mathematical model of uncertainty, and probability is a mathematical model of ignorance [2, p. 11].

Logic is considered a science of cognition. The Greek philosopher Aristotle has such a philosophical saying: "What a person says is either true or false." As it can be seen, Aristotle did not accept the intermediate degrees between categories such as falsehood and truth. However, for the first time in the world, Lotfi Zadeh proved that everything has degrees. According to his conviction, there is no such thing as absolutely white and absolutely black in the world. There are thousands of shades of change – intermediate nuances between these two concepts. Based on research, he discovered intermediate categories that exist in reality, and the essence of the theory observed in these intermediate categories was determined as tolerance. This theory introduced and restored the rights of shades that are not visible on the stage of the open, staying in the middle. It was concluded that the resolution of conflicts, the discovery of the truth, and the accuracy of calculations cannot be carried out without paying attention to the intermediate phases. If it were the opposite, they would have enough flaws. The Japanese were the first to dismantle the theory. They applied it to their economies. It is said that the vast majority of technical equipment currently produced in Japan is based on the theory of fuzzy logic. After the Japanese, the Americans applied this theory. When the issue of rebuilding America's air defense came up, a scientist named Kasko suggested applying this theory. They solved the problem with this theory, which had to be done at a cost of trillions of dollars. The theory brings China hundreds of billions of dollars in revenue per year [3, p. 11].

According to the unanimous opinion of scientists, the 19th–20th centuries were a period of great leaps in the development of science and technology, during which a large number of discoveries and inventions were made. It is no coincidence that the first, second and third industrial revolutions took place precisely in the two centuries in question. We are talking about the invention of the steam engine, the discovery of electricity and, of course, the introduction of computer technologies into our lives. It is believed that humanity is currently entering the fourth industrial revolution.

It is known that one of the great scientific discoveries that underpinned the transition from the 3rd industrial revolution to the 4th industrial revolution and stimulated this process is associated with the name of Lotfi Zadeh, known throughout the world as one of the most famous mathematicians, and his fuzzy theory.

As well as the mathematical side of the theory, there is also a philosophical side, and this helps ordinary citizens understand the essence of the theory in question. The philosophical side of the topic was explained in detail and clearly in the article “Logical-epistemological analysis of the theory of fuzzy sets” written by A. Mammadov and F. Gurbanov. According to the conclusion of these scientists, when ideas arising in human thinking are transformed into words, a process of approximation of fuzzy sets occurs through words. In other words, in fact, fuzzy sets are direct participants in human thinking and speech. This direction has already been sufficiently studied and mathematically modeled.

K. Abdulla and R. Aliyev’s “Book of Dede Gorgud and Fuzzy Logic” writes: “When viewed from a philological-humanitarian perspective, the “logic” of fuzzy logic arises from the ideology of hesitations, doubts, assumptions, and sometimes even distrust” [1, p. 38]. To explain this idea, they write an example from H. Javid: “Doubt is the grandfather of every truth, Doubt is the father of the wise, Man has the

right to doubt...”. They write that this idea reflects the spirit of fuzzy logic. So, in fact, these verses can also be considered the anthem of the ideology of fuzzy logic. It is doubt that first manifests itself in any simple or complex case of fuzzy logic. It stands at the beginning of the path of fuzzy logic. It can be concluded that the “doubt” component is a constant indicator of fuzzy logic compositions. It can also be called this. If the main premise of Aristotelian logic (formal logic) is based on the ideology of “either...or”, then the constant doubt aims to destroy this support.

Conclusion. Thus, fuzzy logic attempts to solve problems with an open, imprecise range of information that allows for a range of precise results. Fuzzy logic is designed to solve problems by taking into account all available information and making the best possible decision based on the information input. Fuzzy logic is based on the principles of set theory, which makes reasoning quite simple to understand. It serves as a highly effective solution to complex problems in all areas of our lives, as it mimics human thinking and decision-making.

Bibliography:

1. Abdulla, K., Aliyev R. “The Book of Dede Gorgud” and Fuzzy Logic. Baku: 525th Newspaper, 2022, 120 p.
2. Asli, Kaveh Hariri; Aliyev, Soltan Ali Ogli; Thomas, Sabu; Gopakumar, Deepu A. Handbook of Research for Fluid and Solid Mechanics: Theory, Simulation, and Experiment (English). CRC Press. 2017-11-23.
3. Babuška, Robert. Fuzzy Modeling for Control. Springer Science & Business Media. 1998.
4. Copi, I. M. Introduction to Logic. New York: MacMillan, 1954, 654 p.
5. Bellman, R. E., Zadeh, L. A. Decision-Making in a Fuzzy Environment. Management Science. Vol. 17, № 4., 1970, p. 141–164.
6. Hodge, R. Key Terms in Fuzzy Logic Deep Roots and New Understanding, University of Western Sydney, Australia, 2001.
7. Zadeh, L. A. Fuzzy Sets. Information and Control. Vol. 8. 1965, p. 338–353.
8. Zadeh, L. A. Probability Measures of Fuzzy Events. Journal of Mathematical Analysis and Applications. Vol. 10., 1968, p. 421–427.
9. Zadeh, L. A. Similarity Relations and Fuzzy Orderings. Information Sciences. Vol. 3., 1971, p. 177–200.
10. Novák, V.; Perfilieva, I.; Močkoř, J. Mathematical principles of fuzzy logic. Dordrecht : Kluwer Academic, 1999.
11. Pelletier, Francis Jeffry. “Review of Metamathematics of fuzzy logics” (PDF). The Bulletin of Symbolic Logic. 6 (3). 2000: 342–46.
12. Walton, D. A Pragmatic Theory of Fallacy. Tuscaloosa and London: University of Alabama Press, 1995, 344 p.
13. Zadeh, L. A. “Fuzzy sets”. *Information and Control*. 8(3). San Diego : 338–353, 1965.

Гурбанзада Ф. Н. НЕЧІТКА ЛОГІКА ТА НЕЧІТКА СЕМАНТИКА В ЛІНГВІСТИЦІ

Стаття присвячена нечіткій логіці та нечіткій семантиці в лінгвістиці. Питання нечіткої логіки є формою базатозначної логіки, у якій значення істинності змінних може бути будь-яким дійсним числом від 0 до 1. У статті показано, що воно використовується для обробки концепції часткової істинності, де значення істинності може варіюватися між повністю істинним і повністю хибним. З’ясовано, що процес нечіткого висновку зазвичай складається з кількох частин.

У статті показано, що нечітка логіка виникла в контексті теорії нечітких множин, запровадженій Лотфі Заде. Він визначає (нечітка множина) визначає ступінь приналежності елементів всесвіту, як правило, дійсне число з інтервалу $[0,1]$. Визначено, що нечітка логіка виникає шляхом присвоєння пропозиціям ступенів істинності.

Відзначено, що нечітка логіка характеризується як «логіка, заснована на дійсних числах». Церозуміється як логіка, в якій показники істинності беруться з дійсної лінії, а зв'язки інтерпретуються як функції на ній.

У статті також визначено та наведено перелік визначників, які виражають невизначеність, що свідчить про важливість їх використання в тексті.

Крім того, стаття також розкриває, що слова, вирази та ідіоми, які виражають сумнів і вагання, поширені в англійській мові.

Визначено, що нечітка логіка використовується для моделювання ситуацій реального життя, де істинні чи хибні твердження зустрічаються рідко.

З'ясовано, що нечіткі алгоритми відносно прості для кодування, але вони можуть вимагати ретельної перевірки та тестування.

У статті показано, що на практиці всі ці конструкції допускають часткові значення істинної умови. Замість того, щоб вимагати, щоб усі твердження були абсолютно істинними або абсолютно хибними, як у класичній логіці, значення істинності в нечіткій логіці можуть бути будь-якими значеннями від нуля до одиниці. Це дозволяє алгоритмам приймати рішення на основі діапазону даних, на відміну від однієї дискретної точки даних.

З'ясовано, що нечітка логіка використовується в широкому діапазоні застосувань: аерокосмічна техніка, управління рухом транспортних засобів, прийняття бізнес-рішень, промислові процеси, штучний інтелект, аналіз природної мови тощо.

Ключові слова: логіка, лінгвістика, нечіткість, семантика, цифровий, значення.

Jafarova U. N.

Azerbaijan Medical University

MODERN LINGUISTICS AND ITS DEFINING PRINCIPLES

The article is devoted to modern linguistics and its defining principle. Cognitivists associate grammar, that is, the grammatical structure of language, and even the phonetic system, with cognitive essence. True, they themselves note that it is extremely difficult to show traces of the meaning of the world in sounds and grammatical patterns. But at the same time they do not deny the possibility of this. The main and fundamental postulates of cognitive linguistics are When it is done, it becomes clear that language as a whole determines the uniqueness of the people's consciousness in the perception of the world. It is precisely language that stands between the people's consciousness and the world and plays a kind of intermediary role. Language encodes and preserves knowledge about the world. Modern linguistics, which has such an attitude towards language and sees the main function of language in the assimilation and encoding of knowledge, brings to the fore the problem of epistemology. Epistemology is a term derived from the Greek root episteme and means "scientific knowledge", "true knowledge". Naturally, cognitive linguistics should pay special attention to the problem of epistemology, since cognitivism, as a general scientific direction, brings to the fore the problem of cognitive patterns. The basis of the direction is the idea of cognition. Cognition consists of three stages, the first of which is familiarization with information, the second – the production of information, and, finally, the third – the presentation of information. All three stages and cognitivism as a whole are directly and closely related to the problem of epistemology. As is known, the basis of epistemology is the contradiction between scientific knowledge and ordinary opinion, in English, science and opinion. The main question of epistemology is: are people's ideas about life and the environment true or false? Is our knowledge of life true or false? In philosophical terms, the difference between empirical and rational knowledge is fundamental or not.

Key words: linguistics, knowledge, information, structuralism, cognition.

Introduction. The concept of modernity is determined by the relevance of the subject, not by time. Therefore, the current stage of linguistics is not determined by the concepts that have emerged today, but is concretized in connection with issues and problems that have not yet lost their relevance. From a theoretical point of view, the stable foundation of linguistics is still system-structural linguistics. According to sometimes expressed opinions, system-structural linguistics has given its position to cognitive linguistics today, and the stage created by system-structural linguistics has come to an end. At the same time, the traditional system-structural views that have been stabilized in linguistic consciousness constitute the theoretical platform of many studies even today [1]. In this regard, it should be noted that in fact it is not correct to equate system-structural linguistics with structuralism. On the other hand, the formation of cognitivism does not deny system-structural linguistics. It is necessary to dwell on these two points in some detail.

Structuralism refers to the definitive development of the ideas of F. de Saussure. This manifests itself in

Danish glossematics, the Prague school of linguistics, and relatively consistently in American and English structuralism.

The purpose of the work is to show the basic principles of cognitive linguistics and the aspects that form it.

The main problem. When we talk about modern linguistics and want to determine Saussure's place in its theoretical context, the first thing that comes to mind is the separation of the phenomenal essence of language and speech. The sequential separation of these two phenomena is considered the first of the important dichotomies that distinguish Saussure's concept. It is very interesting that both in the past (that is, in our past after the "General Course in Linguistics") and today the language-speech dichotomy is universally accepted and confirmed as a scientific truth, but in specific studies the separation of these two phenomena is observed very rarely. From this it is possible to draw only one conclusion. So, separating language from speech and speech from language is not such an easy task. Yes, theoretical thought, built on logic, understands well that these two phenomena

have a different nature and essence. However, it seems that in the studies of specific linguistic facts, it is detrimental to researchers not to emphasize the issue of whether this or that fact belongs to language or speech. The main reason is that many theoretical issues cannot be resolved in specific studies. For this reason, scientists do not shy away from posing these problems, but do not provide their solutions either. Of course, the solution of theoretical problems does not directly affect the study of specific language or speech units, but determines the ideas about language as a whole [2].

The differentiation of language and speech units is theoretical in nature, this is beyond doubt. However, in terms of general results in the study of any language units, this at first glance abstract differentiation becomes extremely concrete. As is known, in the history of linguistics, the polemics that arose around proverbs actually arose around language and speech. Thus, it can be noted once again that the system-structural concept has not lost its importance today and has not been squeezed out of the context of modern linguistics. But it is also a fact that when most linguists say modern science, when they say modern trends in linguistics, they mean the anthropocentric paradigm and cognitive linguistics. The reason for this, in our opinion, is that cognitivism generally opposes structuralism. However, a very subtle point lies in the fact that this opposition is not definitive. In our opinion, cognitivism complements structuralism, does not deny it. The contradiction is clearly that structuralism proceeds from form and formal relations, and cognitivism from content and its national-cultural specificity. However, it is not correct to make this difference absolute. In fact, from a paradigmatic point of view, structuralism and cognitivism can form a single system within the framework of modern linguistics.

The possible harmony of structuralism and cognitivism in linguistics is a fact, but today it can be evaluated as a future perspective. Today, it is clear that cognitive linguistics is a younger paradigm than system-structural linguistics, and cognitivism in linguistics is still taking shape. As a natural consequence of this, cognitive linguistics avoids any “neighborhood” and tries to establish its own independence. As a result of concrete linguistic research, it is determined that cognitivism is the only language theory that reveals or is directed towards the peculiarities of national thinking and national psychology reflected in language. It should be noted that cognitive linguistics involves the language system as a whole as a material in research. Even

the cognitive essence of grammatical categories is set as a goal. However, at the same time, it is clear that there is relatively favorable language material for cognitive research. Naturally, in this regard, the lexical-semantic level is the most favorable layer for cognitivism. From the point of view of emotionality, of course, phraseological units are of great importance. As for paremiological units, in our opinion, they constitute the most important linguistic material for cognitive linguistics. If cognitive linguistics is to be understood as the intellectual reflection of the people in language, Literature If one is interested in practical experience, proverbs demonstrate this experience most vividly [3].

In fact, cognitivism is a general or interdisciplinary trend. According to some scientists, cognitivism unites various sciences. The goal is the same, and individual sciences study a single object – human cognition. Within the framework of general cognitive science, a person is studied as an information-producing system. The natural language studied in this way is explained as a way of perceiving the world of the people speaking that language. In general, cognitive linguistics understands natural language as the only intermediary between the world and man. Historically, in phylogenesis, language is formed under the influence of ethnic thinking and psychology, but after it is formed, it forms both mass and individual consciousness. That is, consciousness is educated under the strong influence of language. Thus, an important area of socialization is the formation of linguistic identity.

Cognitive linguistics has been able to create its scientific apparatus in recent years. Some terms constitute the terminological autonomy of cognitive linguistics, and the most important term in this regard is the concept term. If we look at various studies, we will see that it is the concept term that takes a central position here, and the analyses mainly revolve around it. This is completely logical, because if cognitive linguistics is interested in popular thinking, then it is the concept that presents the mass thinking of the people through language. When the essence of the concept is explained, it becomes clear that the most important event for a concept is verbalization. The term verbalization creates an almost constant association with the concept term. The reason for this is that the concept is understandable only at the verbal level. The main reasons for this are that the concept is a verbal event. That is, as a traditional logical term, a concept is also a mental event, but due to its universal nature, the concept includes all things that are generally called by a word. For example, the main features that make

a house a house, a building a building, constitute the concept of “house” or “building”, and these concepts encompass all houses and buildings existing in the world. That is, objects belonging to the same class, phenomena that have the same features as indicated in the concept are called by the same word. The essence of the concept is different, the concept has a different nature, and the ideas related to it constitute the core of cognitive linguistics. The semantic and cognitive core of the concept is also formed by general and universal knowledge about objects. However, unlike the concept, in addition to those universal features, and perhaps more important than them, national-cultural features are also concentrated in the concept. Therefore, the difference between the concept and the concept is directly manifested in the presentation of national thinking. On the contrary, the difference between the concept and the concept is that it is limited to a system of universal logical features [4].

It is clear that the presentation of national thinking must take place in some real and non-mental space. Without this, no other means can be found that would inform about the content of national, and nationally mass, thinking and psychology. The entities that are in mass psychology, that inhabit consciousness, undoubtedly have a mental and virtual character. Their only presentation is possible in language. However, if we accept F. de Saussure's dichotomy of language and speech, we must admit that national thinking and mass psychology are presented not in language, but precisely in speech. There is a subtle point here that we must also dwell on. The point is that language itself, according to Saussure, is a completely mental and ideal being. Language itself, as a mental and ideal being, is presented in speech. That is, we can only observe what is or is not in language in speech. However, what is observed in speech exists in language. In terms of realization, it can be noted that the difference between language and speech is simply that everything in language is constant, and within what is observed in speech, both the constant phenomena of language and occasional phenomena that are not in language and occur accidentally in speech are observed [4]. Therefore, concepts, as mental entities, are presented in language. They are observed in speech as mental phenomena presented in language. Observation in speech is directly related to verbalization. The term verbalization is originally connected with the Latin *verbum*, that is, “word”, and means the transfer of a mental phenomenon to the level of speech (language, speech) [3]. We cannot have ideas about the national-cultural concepts that exist in mass consciousness. However, we can observe

the traces, images and schemes of those concepts in speech (language). It is by systematizing the signs presented in language that we can obtain knowledge about individual concepts and the spaces of concepts in general.

There is an opinion that the founder of modern epistemology is the French scientist J. Piaget. In our opinion, J. Piaget's epistemology was completely opposed to N. Chomsky's theory of language. At the same time, there is an opinion that it is N. Chomsky's theory of language that forms the basis of modern cognitive science. In any case, it was the initial stage of cognitivism. Both theories are known and have gained supporters in the world. However, the number of supporters of N. Chomsky's theory of innate abilities is gradually decreasing. Language, as an extremely complex phenomenon, has a socio-cultural character. An interesting fact is that the most important social phenomenon standing between the World and society is language. It is in language (as a semiotic system) that the information gained about the world is encoded, systematized and preserved. The individual, on the other hand, goes through the path that society has taken on the path of ontogenesis and acquires the knowledge gained throughout the history of human society within 10–20 years. According to a well-known idea, secondary education is a person's path to humanity. It turns out that the only means standing between the human-individual and this system of human knowledge is the semiotic system called natural language. Modern linguistics, however, tries to study the psychological-social and even biological motives of this signification. Thus, cognitive linguistics opposes structural linguistics, but, in our opinion, does not deny it. The thing is that when cognitive linguistics is declared the newest paradigm in the history of linguistics, this new paradigm is often considered the end of structural linguistics. In fact, all existing paradigms serve the general goal of linguistics.

Cognitive linguistics is actually based on cognitive psychology and, in our opinion, does not arise on the basis of linguistics at all. For this reason, it is not entirely correct to connect cognitive linguistics with the science of language from a paradigmatic point of view and consider it a legitimate stage of it. For example, it is not true to describe cognitive linguistics as the opposite of structural and formal trends, but this also has its own logic. Since structuralism is a purely formal trend, it did not take into account the human factor. At the same time, this cannot be considered a mistake of the structuralists. The thing is that they did this quite consciously and, on the

contrary, considered the failure to consider the human factor (cognition, meaning, mental uniqueness) to be an achievement of the Saussurean paradigm. In such a case, scientists who brought the human factor into linguistics naturally understood this as a reflection of structural (formal) theories. However, the history of the humanities in general shows that paradigmatic changes in the history of linguistics are not solely the achievement of the science of language. Such paradigmatic innovation came to linguistics from the outside—from psychology. It was within the framework of psychology that a new and original concept arose, called cognitivism, and later the fundamental ideas that arose on this basis were transferred to the science of language. Of course, this idea of ours should not be accepted categorically, only a complex analysis of linguistics and its neighboring scientific fields shows this. In any case, it seems to us that it is incorrect to directly connect cognitive linguistics with the history of linguistics and to perceive it as a regular development of comparative-historical and system-structural paradigms.

In general, according to psychologists, ontogenesis repeats phylogenesis, that is, each individual in his development repeats the development of humanity. If so, then the ability to speak has not always existed in human history, but is the product of a certain stage. Furthermore, the ability to speak is possible at a certain and rather complex stage of intellectual capacity. We often accept that language is a social phenomenon as a formal phenomenon. In fact, this idea is a false idea inherent in vulgar sociology and Marxism. As is known, Marxism directly connects language with the joint labor activity of people. In our opinion, this thesis is correct, but solving the issue in such a mechanical way is not true. Man himself, as a social phenomenon, consistently develops within the framework of society. This development is called socialization in modern psychology and sociology, that is, the individual becomes a social being as a result of socialization. If it is possible to use such an expression – he becomes socialized, adapts to the social environment. And this happens simultaneously with intellectual development. That is, socialization (socialization) cannot be separated from intellectual development. On the contrary, these two processes often occur as components of a single process.

At first glance, the ideas that form the basis of cognitivism seem ordinary and undoubted, but they existed in other ideas in the field of linguistics. As we know, Noam Chomsky, one of the most prominent linguists of the last century, had a completely different opinion. In his works “Language and Thought”,

“Aspects of the Theory of Syntax” and others, language ability is presented as an innate ability. According to Chomsky, if children acquire language ability despite the broken and incorrect speech of those around them, then this ability is hereditary and does not depend on socialization. Because if it depended on socialization, the new generation would not be able to restore correct language structures. Thus, modern cognitive linguistics was deeply rooted not in linguistics, but in psychology. Cognitive psychology, in fact, originated from mentalism, which is the opposite of behaviorism. This turn in the history of psychology is well-known and there is no need to talk about it at length here. In short, it can be said that behaviorism, by absolutizing the stimulus-response model, turned a person into a kind of mechanism. According to this psychological trend, every human action (including speech) is a response to a certain stimulus. As researchers note, the founder of behaviorism, J. Watson, did not deny the factor of cognition (mind, consciousness), in his opinion, only psychology as an exact science can bypass this factor. That is, psychologists can do without taking cognition into account in their research. Thus, Watson excludes cognition from the methodology of behaviorism. That is why in the history of psychology this theory is remembered as methodological behaviorism. However, later the scientist began to deny cognition in general and put forward a new maximalist concept called radical behaviorism. Behaviorism was based on experiments on animals, and its main achievements were related to the disclosure of the mechanism of “learning”. Interestingly, in the mechanism of “learning” the “force” that exists between the stimulus and the response and corrects the response was denied. In this case, “learning” itself had a mechanical character. That is, perception was denied as a process, because perception, as a cognitive process, was far from mechanical nature. For example, the “learning” of animals was beyond perception, and therefore these two processes cannot be identified. On the other hand, the denial of the phenomenon of perception itself could create the illusion that behaviorism was an exact science. In fact, the denial of perception, in our opinion, was a denial of human nature, because only the mechanism of reflection, that is, the existence of thought based on thought, makes a person both a social and intellectual being.

Mentalism, as its name suggests, was the opposite of behaviorism. The internal form of both terms indicates their essence. Behaviorism was associated with behavior (behavior – behavior, behavior), and mentalism directly connects scientific thought with cognition (mentality – cognition).

Interestingly, cognitivism also restores the basic model of behaviorism. That is, cognitivism retains the concepts of stimulus and response, but gives them a completely new explanation. Cognitivism perceives stimulus and response only at the signal level. Naturally, the stimulus is considered as an incoming signal, and the response is considered as an outgoing signal. The simplest view of this model shows that cognitivism introduces such an important factor as cognition into the molds of behaviorism. This completely changes the mechanism of "learning".

Thus, the term cognitivism itself is not used in the same sense in different studies. According to modern terminology, cognitive discourse allows us to talk about three directions. Or, in cognitive discourse, the term cognitivism is used in three senses. The first of these, as mentioned above, is mentalism, which is formed against behaviorism, and within the framework of cognitive discourse, the return to mentalism is defined as cognitivism, which is met from a terminological and conceptual point of view as an appeal to purely mental, cognitive processes. Here, we are usually talking about information production, mental calculation, obedience to certain rules, and similar processes. Thinking, memory activity (recall), recognition, decision-making, etc. mental processes or cognitive representation processes determines the nature and their characteristics. According to this direction, the environment is represented symbolically in the inner world of man.

Finally, the third meaning of the term cognitivism, which is found in cognitive discourse, opposes it (cognitivism) to connectivism, more precisely, here the stage in which cognitivism is replaced by connectivism is meant. Here, the main idea of cognitivism is that the external and internal worlds are represented in the mind of a thinking person. Thus, the ability of cognition to represent is taken as the basis here.

Thus, modern cognitive linguistics, as a new research direction, views language as a cognitive mechanism and cognitive tool that encodes and represents information. Natural language, as a semiotic system, is both an internal and external entity for man. That is, in terms of socialization and assimilation of cultural traditions, language is a tool that stands outside man. On the other hand, the mother tongue, as an ability, is transmitted from generation to generation at a hereditary level. In this sense, the mother tongue expression in the Azerbaijani language has extremely important information. This expression itself can be considered exemplary in the context of cognitive linguistics. That is, in the collective consciousness

of the ethnos, some symbols representing knowledge about the world associate language with the mother. Interestingly, while it associates words and wisdom with the father, it associates the ability to speak, the ability to encode-decipher information and retain it for centuries with the mother. Therefore, this ability is associated with mother's milk, with primary food.

Cognitive linguistics studies the process of meaning, and in this regard, the mechanism of speech production is taken into account. Of course, this area shows the connection of cognitive linguistics with psycholinguistics, and in fact, psycholinguistics has also played a major role in the basis of modern cognitive linguistics. On the other hand, since the main subject of cognitive linguistics is the mechanism of consciousness and cognition to perceive the world, the signs and symbols of a specific language are considered in relation to the semantic coefficients inherent in a specific language. Cognitive linguistics analyzes natural language as a system consisting of independent dimensions that process information and thus come into play. Thus, in the human mind, linguistic information is combined at different levels. Of course, all that has been said connects cognitive linguistics with cognitive psychology, but the subjects of these two sciences are different. Cognitive linguistics studies human cognitive activity only at the level of the language-sign system and speech-speaking ability. In general, the formation of scientific paradigms takes a long time and it is difficult or even impossible to say any exact date. However, there is an opinion that the foundation of cognitive linguistics was laid in 1989. This year, the International Association of Cognitive Linguistics was created, which began publishing in this field.

Conclusion. Today, the formation of cognitive linguistics has not yet reached its logical conclusion. On the one hand, this indicates the weakness of any scientific paradigm. However, on the other hand, it indicates the breadth of the scope of research. Today, linguists all over the world are trying to conduct research that can meet the requirements of cognitivism. The uniqueness of national languages is studied primarily in connection with the unique way they process knowledge about the world. Of course, the importance of this direction is undeniable not only in comparison with structural linguistics, but also in itself. If the style of expression is associated with ethnic views, then natural languages are intellectual enterprises that process knowledge on the basis of original external information. Perhaps, cognitivism, like structuralism, is also aimed at identifying a single mechanism that is universal and therefore applicable

to all languages. If so, the difference between structuralism and cognitivism is only in the nature of that universal entity. Structural linguistics was looking for a universal structure that is independent of national languages, while cognitive linguistics is still trying to discover a universal knowledge-processing mechanism that is independent of national languages.

As the researchers note, cognitive analysis tries to cover all layers of language, but it is clear that when it comes to meaning, this primarily includes language units that express a whole and independent

meaning. That is, language units that denote specific extralinguistic phenomena constitute the most important material of cognitive linguistics. Among them, undoubtedly, proverbs stand in the first place. The reason for this is obvious. Proverbs express judgments about the world and, therefore, knowledge. If this knowledge is universal, then knowledge also has a universal character. Otherwise, if there are differences in content in the formulas expressing knowledge, then cognitions also have national specificity.

Bibliography:

1. Abdullayev K. Azərbaycan dili sintaksisinin nəzəri problemləri. Bakı: Marif, 1999, 281 s.
2. Brugman C. and Lakoff G. Cognitive topology and lexical networks. In S.Small, G.Cottrell and M.Tannenhaus (eds), Lexical Ambiguity Resolution. San Mateo, CA : Morgan Kaufman, 1988, pp. 477–507.
3. Croft W., Cruse A. Cognitive Linguistics. Cambridge University Press, 2004, 372 p.
4. Cuycens H., Dirven R., Taylor J. Cognitive Approaches to Lexical Semantics. Berlin : Mouton de Gruyter, 2003, 502 p.

Джафарова У.Н. СУЧАСНА ЛІНГВІСТИКА ТА ЇЇ ВИЗНАЧАЛЬНІ ПРИНЦИПИ

З когнітивною сутністю когнітивісти пов'язують граматику, тобто граматичну будову мови і навіть фонетичну систему. Правда, самі вони відзначають, що в звуках і граматичних моделях показати сліди сенсу світу вкрай складно. Але при цьому не заперечують можливості цього. Основними й фундаментальними постулатами когнітивної лінгвістики є. Коли це зроблено, стає зрозуміло, що мова в цілому визначає своєрідність свідомості людей у сприйнятті світу. Саме мова стоїть між свідомістю народу і світом і виконує роль свого роду посередника. Мова кодує і зберігає знання про світ. Сучасне мовознавство, яке має таке ставлення до мови і вбачає основну функцію мови в засвоєнні та кодуванні знань, висуває на перший план проблему гносеології. Епістемологія – термін, що походить від грецького кореня episteme і означає «наукове знання», «справжнє знання». Природно, що когнітивна лінгвістика має приділити особливу увагу проблемі епістемології, оскільки когнітивістика як загальнонауковий напрям висуває на перший план проблему когнітивних закономірностей. Основою наряду є ідея пізнання. Пізнання складається з трьох етапів, перший з яких – ознайомлення з інформацією, другий – виробництво інформації і, нарешті, третій – подання інформації. Всі три етапи і когнітивізм в цілому безпосередньо і тісно пов'язані з проблемою гносеології. Як відомо, основою епістемології є протиріччя між науковим знанням і звичайною думкою, англійською – science і opinion. Основне питання гносеології полягає в тому, чи є уявлення людей про життя і навколишнє середовище істинними чи хибними? Правдиве чи хибне наше знання про життя? У філософському плані різниця між емпіричним і раціональним знанням є фундаментальною чи ні.

Ключові слова: лінгвістика, знання, інформація, структуралізм, когніція.

Кравцова Ю. В.

Український державний університет імені Михайла Драгоманова

МЕТОДОЛОГІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ЛІНГВОМЕТАФОРОЛОГІЇ

У статті схарактеризовано лінгвометафорологію як нову інтегративну галузь лінгвістики, її основні методи дослідження та актуальні проблеми. Лінгвометафорологія має різні дослідницькі вектори, але найбільш продуктивно вивчення метафор здійснюється у семантичному та когнітивному напрямках. Автор цієї статті пропонує семантико-когнітивний підхід до дослідження метафори, актуальність якого зумовлена об'єктивною необхідністю теоретичного її осмислення як єдиного ментально-вербального конструкта.

Методологія лінгвометафорології ґрунтується на таких традиційних методах мовознавства, як компонентний аналіз, контекстний аналіз і лінгвістичне моделювання. Компонентний аналіз використовують для вивчення семантики метафоричних номінацій, виділення сем та визначення семної структури мовних метафор, контекстний аналіз – для встановлення семантичного змісту мовленнєвих (авторських) метафор, не зафіксованих у тлумачних словниках. Моделювання як метод лінгвістичних досліджень відомий з другої половини минулого століття, але в лінгвометафорології він поширився лише у ХХІ ст. як метафоричне моделювання і має різновиди залежно від підходу до вивчення метафори – семантичне, когнітивне та семантико-когнітивне моделювання для побудови метафоричних моделей.

Дослідження метафорики із застосуванням зазначених методів пов'язано з низкою проблем, як-от: визначення сутності метафори; моделювання процесів метафоризації; розуміння метафоричної моделі та встановлення її параметрів; розроблення методик аналізу метафору тощо.

Продовження лінгвометафорологічних досліджень у семантичному та / або когнітивному аспектах є перспективним. Подальший розвиток лінгвометафорології дасть змогу глибше пізнати природу та механізми образно-метафоричного мислення.

Ключові слова: лінгвометафорологія, метафора, метафорика, метафоризація, компонентний аналіз, контекстний аналіз, метафоричне моделювання, метафорична модель.

Постановка проблеми. У мовознавстві вивчення метафори тривалий час мало прикладний і фрагментарний характер. Об'єктом лінгвістичної теорії вона стала лише у другій половині минулого століття (М. Блек, Р. Гіббс, М. Джонсон, Дж. Лакофф, М. Тернер, А. Ортоні, Ж. Фокон'є та ін.) у зв'язку з пошуками наукового обґрунтування її мовної сутності, прагненням змодельовати процеси утворення та розуміння метафори, виникненням ідей щодо когнітивної природи метафоризації.

На початку ХХІ ст. з окремих досліджень сформувалася лінгвістична теорія метафори, до якої вже увійшло чимало нових концепцій, теоретичних положень і прикладних розробок. Це ознаменувало становлення лінгвометафорології як окремої інтегративної галузі лінгвістики, що виникла на перетині мовознавства, філософії, психології, когнітології, культурології, риторики, літературознавства. Неослабний інтерес до метафори зумовлений прагненням з'ясувати сутність образного мислення, визначити механізми та моделі метафо-

ризації, оскільки метафори відіграють величезну роль у пізнанні, категоризації, концептуалізації та репрезентації світу, вони є важливим складником концептуальної та мовної картин світу.

Новий лінгвістичний напрям орієнтований на вивчення метафори як феномена мови та мислення, пояснення механізмів метафоризації як відображення метафорогенної діяльності людини. Проте ще багато теоретичних положень потребують наукового переосмислення, узагальнення та систематизації, а методологія – уточнення та уніфікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Кількість лінгвістичних праць, присвячених метафорі, дуже велика, але цікавість до неї досі зберігається та періодично активізується. Увагу сучасних дослідників привертають такі проблеми, як-от: сутність метафори, її місце в мовній картині світу і роль у мові (А. П. Гаврилюк, А. С. Овсієнко, Й. Цинкен та ін.); підходи до вивчення метафор (Ю. В. Кравцова, Дж. Лакофф, О. С. Сахнюк, М. Тернер, Ж. Фокон'є та ін.); класифікація метафор (А. С. Овсієнко,

Т.П.Стретович та ін.); специфіка метафоричної картини світу (О.Е.Кравченко-Дзондза, Н.В.Чендей та ін.); метафора як когнітивний механізм, особливості метафоричної концептуалізації світу (Дж.Лакофф, А.Мусолфф, Д.Річі, М.В.Слободян та ін.); моделювання процесів метафоризації (Ю.В.Кравцова, М.Тернер, Ж.Фокон'є та ін.); функціонування метафори в різних стилях мови (Л.В.Кравець, О.А.Ляшенко та ін.) тощо.

Сучасні дослідники метафори розглядають її як мовний та / або ментальний феномен, що пов'язано з такими основними лінгвістичними підходами до вивчення цього явища, як семантичний (з боку мови) та когнітивний (з боку мислення). Деякі науковці ще наприкінці минулого століття висловлювали думку про те, що сутність метафори полягає в її належності як до мислення, так і до мови, оскільки спостерігати й інтерпретувати ментальні механізми можна лише у мові, зокрема у фундаментальній праці Дж.Лакоффа та М.Джонсона (1980) було зазначено, що, з одного боку, «жодна метафора не може сприйматися та навіть не може бути адекватно представленою незалежно від її емпірії», а з іншого – «метафори як мовні засоби стають можливими саме тому, що існують у поняттєвій системі людини» [5, с. 68]. Дж.Лакофф і М.Джонсон постулювали провідну роль метафори у процесі сприйняття і концептуалізації дійсності, оскільки людині властиво пізнавати невідоме через відоме, а метафора – найзручніший когнітивний механізм. Вони розглядали її як концептуальне явище, стійку відповідність між сферою джерела (донора) та сферою мішені (реципієнта), фіксовану в мовній і культурній традиції певної спільноти.

Теорія концептуальної інтеграції Ж.Фокон'є та М.Тернера (1998, 2000, 2002) була розроблена на основі синтезу теорії ментальних просторів Ж.Фокон'є та концептуальної теорії метафори Дж.Лакоффа та М.Джонсона [4; 5], окремі положення якої зазнали перегляду. Дослідники дійшли висновку, що метафоризація не вичерпується проєкцією зі сфери-джерела до сфери-мішені, як стверджувалося в концептуальній теорії, а містить складні інтеграційні процеси, що створюють нові змішані ментальні простори, які здатні в самому процесі концептуальної інтеграції вибудовувати структуру значення. Автори теорії запропонували альтернативну дводоменну моделі метафори модель кількох просторів, оскільки односпрямована метафорична проєкція зі сфери-джерела до сфери-мішені є лише окремим випадком складнішого, динамічного та варіативного комплексу

процесів, який містить чотири ментальні простори: два вихідні простори, загальний простір і змішаний простір, або бленд [3; 6]. У ньому «змішуються» деталі вихідних просторів, внаслідок чого утворюється якісно нова концептуальна структура, яка не залежить від вихідних просторів і має власні потенції до подальшого розвитку.

Незважаючи на численні праці у галузі лінгво-метафорології, залишається ще багато невирішених і дискусійних питань, що потребують ґрунтового наукового осмислення.

Постановка завдання. Метою статті є схарактеризувати лінгвометафорологію як інтегративну галузь сучасної лінгвістики, описати основні методи дослідження метафори, які є продуктивними у пізнанні її сутності й утворення, та актуальні проблеми лінгвометафорологічних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Лінгвометафорологія, яка набула статусу самостійної галузі лінгвістики на початку ХХІ ст., продовжує активно й ефективно розвиватися. Наразі кількість лінгвометафорологічних праць є величезною, у зв'язку з чим виникає уявлення про всюдисущість метафори, що призвело до розмивання самого цього поняття, коли нею стали називати будь-який спосіб непрямого й образного смислу. Тому головним завданням лінгвістичної теорії метафори стає обмеження її поняттєвого обсягу і повернення генетичної сутності.

Поняття метафори, яке існує за античних часів, має чимало різних дефініцій, але спільним для них є розуміння її як перенесення найменування з одного об'єкта на інший на підставі їх подібності, оскільки всі сучасні дослідження метафори так чи інакше спираються на фундаментальне положення Арістотеля про метафоричне перенесення. Базовими поняттями лінгвометафорології, що утворюють її поняттєво-термінологічний апарат, також є: метафорика, метафоризація, метафорична номінація, метафоричне моделювання, метафорична модель, метафорична мотивація, метафорична картина світу, метафорична репрезентація, метафорична концептуалізація, метафоричний концепт, концептуальна метафора тощо. Слід зазначити, що деякі з них досі не мають єдиного тлумачення.

Проведений аналіз лінгвометафорологічних досліджень кінця ХХ–ХХІ ст. показав, що найбільш продуктивно вивчення метафор здійснюється у семантичному та когнітивному напрямках, основою яких є теоретико-методологічні принципи, властиві відповідно лінгвістичній семан-

тиці (семасіології, ономасіології, семантичній дериватології) та когнітивній лінгвістиці у поглядах на мову взагалі та метафору зокрема.

У семантичних лінгвометафорологічних дослідженнях метафору розглядають як процес (метафоризацію) і результат (власне метафору) вторинної (метафоричної) номінації, що відбиває відповідно ономасіологічний і семасіологічний аспекти її вивчення. У когнітивних лінгвометафорологічних дослідженнях метафору розуміють як ментальну операцію над концептуальними структурами, що полягає у проєкції знань з однієї поняттєвої сфери до іншої, як механізм пізнання навколишньої дійсності, що дає змогу виявляти схожість між різними реаліями внаслідок застосування знань і досвіду, набутих в одній галузі, для розв'язання проблем в іншій галузі.

Методологія лінгвометафорології, що розвивається в різних напрямках, базується на таких лінгвістичних методах, як-от: компонентний аналіз (для вивчення семантики метафоричних номінацій, виділення сем та визначення семної структури мовних метафор); контекстний аналіз (для встановлення семантичного змісту мовленнєвих (авторських) метафор, не зафіксованих у тлумачних словниках, у текстах різної жанрово-стильової кваліфікації); лінгвістичне (семантичне, когнітивне, семантико-когнітивне) моделювання (при виявленні параметрів і побудові метафоричних моделей).

Компонентний аналіз метафор полягає у дослідженні їх змістової сторони та встановленні структури шляхом розкладання значення (метафоричної семми) на мінімальні семантичні компоненти (семи). Метою компонентного аналізу метафори є встановлення та максимально повний опис її семної структури. Його проводять за допомогою словникових тлумачень усіх значень у семантичній структурі полісема.

Компонентний аналіз базується, як відомо, на таких положеннях: 1) значення (семема) – це складний феномен, що має певну структуру; 2) семемі можна розкласти на окремі семантичні компоненти – семи; 3) кожна семема має унікальний набір сем; 4) розкладання лексеми на семантичні множники здійснюють з урахуванням розподілу її значень за семантичними полями (мікрополями).

Компонентний аналіз метафори передбачає такі етапи: 1) виокремлення на основі даних, представлених у тлумачних словниках, багатозначної лексеми, до якої належить досліджувана метафорична семема; 2) виявлення в різних тлумачних словниках тлумачень досліджуваної лексеми

(всіх її семем) та метафоричної семми у семантичній структурі полісема, виділення в них окремих сем – інтегральних і диференційних; 3) у разі відсутності інтегральних сем у метафори й інших семем полісема встановлення потенційної (асоціативної) семми; 4) з'ясування семантичної ознаки (інтегральної / потенційної), яка є основою утворення метафори за подібністю; 5) визначення диференційної семми, яка є носієм нового метафоричного смислу.

Контекстний аналіз є різновидом дистрибутивного аналізу, який виокремився у самостійний метод як сукупність процедур для визначення умов і характеру реалізації смислового змісту мовної одиниці у контексті. Щодо дослідження метафори він подібний до компонентного аналізу, але його застосовують, коли метафора є мовленнєвою (оказіональною, авторською) та її значення не зафіксовано у тлумачних словниках.

Метод базується на таких положеннях: 1) одиниця мови як мовний знак є асиметричною (невідповідність означника й означуваного), але в ній можна виділити окремі дискретні елементи (значення); 2) у мовленні (тексті) мовна одиниця актуалізується тільки в одному з можливих для неї варіантів (значень); 3) носії мови однаково знайомі з умовами реалізації мовних одиниць у певній мові; 4) система мови залишається відносно незмінною. Такий підхід враховує вплив на мовну семантику комунікативної ситуації, ролівої структури спілкування, соціальних факторів й умов функціонування мови.

Контекстний аналіз метафори передбачає такі етапи: 1) збирання метафоричних контекстів (мінімальних, розширених) у текстах певної жанрово-стильової кваліфікації; 2) аналіз зібраного матеріалу за критеріями, зумовленими метою дослідження; 3) встановлення типових контекстів метафори; 4) розпізнавання значень виявлених метафор; 5) виявлення потенційних семантичних компонентів (контекстних значень метафор).

Лінгвістичне моделювання полягає у побудові моделі реального об'єкта, вивчення властивостей та структури якого є неможливим або складним у природному середовищі. Мовну модель зазвичай розуміють як аналог (схему, зразок) певного фрагмента дійсності, що виступає у більш спрощеному вигляді (матеріальному або уявному) та відображає найсуттєвіші властивості модельованого об'єкта. Термін «метафорична модель» розуміють по-різному [1; 2], у зв'язку з чим є розбіжності в параметризації моделей, принципах їх опису і класифікації.

Семантичне метафоричне моделювання (з позицій ономазіології, семантичної дериватології) – це побудова моделей метафоризації, що демонструють регулярне перенесення найменувань з одного класу предметів на інший на основі подібності їх ознак і відбивають специфіку образно-асоціативного мислення лінгвокультурної спільноти на певному етапі її історичного розвитку.

Семантична метафорична модель – схема метафоротворення, регулярне (типове) співвідношення семантичних (денотативних) сфер прямого (первинного, твірного, мотивувального) та переносного (вторинного, похідного, мотивованого) значень слів. Розуміння такої моделі базується на теорії регулярної багатозначності, насамперед на положенні про семантичний паралелізм. Його сутність полягає в тому, що близькі за значенням слова часто мають однотипні вторинні значення, а типове співвідношення первинних і вторинних значень цих слів може слугувати моделлю для модифікації значень інших слів, що належать до будь-якого семантичного об'єднання.

У різних семантичних лінгвометафорологічних дослідженнях метафору як семантичну модель потрактовують неоднозначно. Відповідно параметричні описи семантичних метафоричних моделей також мають певні відмінності як у встановленні їх компонентного складу, так і характеристики цих компонентів. Окрім того, в основі семантичного моделювання можуть бути різні принципи, що знаходять відображення в характері опису та класифікації моделей. Але, незважаючи на деякі розбіжності, під час опису метафори як семантичної моделі найчастіше характеризують денотативні (ідеографічні) сфери (різні семантичні об'єднання: лексико-семантичні або тематичні групи, семантичні поля тощо), до яких належать відповідні слова в первинних і вторинних (метафоричних) значеннях, і, рідше, ознаки, що мотивують метафоричне перенесення.

Лінгвометафорологічним працям семантичного спрямування зазвичай властива досконалість розгляду фактів вторинної номінації, заснованого на компонентному аналізі, який сприяє глибокому проникненню в сутність метафоризації. Проте подібні описи метафоричних моделей здійснюються, як правило, на порівняно невеликому за обсягом матеріалі, нерідко мають вибірковий характер, відрізняються складністю структурування й неоднозначністю параметризації моделей.

Когнітивне метафоричне моделювання є реконструкцією метафори як когнітивного механізму,

який відбиває процес творчого пізнання світу і забезпечує стійку відповідність між сферами джерела та мети, відображаючи деяку стереотипність колективного образно-метафоричного мислення. Це дає змогу не тільки ідентифікувати об'єкти завдяки встановленню подібності між сферами, що сприймаються різними органами почуттів, але й уловлювати спільність між конкретними й абстрактними об'єктами.

Когнітивна метафорична модель – стійка відповідність між сферою джерела (донора) та сферою мети (реципієнта, мішені), взаємодія двох поняттєвих сфер, що відбиває ментальні та культурні традиції певного етносу. Розуміння метафори як когнітивної моделі ґрунтується на уявленні про неї як ментальне утворення, що відображає процес пізнання навколишнього світу й експлікується в мові. Метафоричні моделі закладені в самій поняттєвій системі людського розуму як певні схеми, які впливають на мисленнєву діяльність і мовленнєву поведінку людини, що є однією з основних тез когнітивної теорії метафори.

У різних когнітивних лінгвометафорологічних дослідженнях метафоричну модель теж розуміють неоднаково. Відповідно по-різному описують складники моделі як когнітивної структури. Але, незважаючи на певні відмінності, під час опису метафори як когнітивної моделі зазвичай зазначають такі її параметри, як поняттєві сфери джерела й мети метафоричної проєкції, рідше також їх фрейми та слоти.

Лінгвометафорологічним працям когнітивного спрямування загалом притаманна масштабність представленого в них матеріалу, ретельність його систематизації і детальний аналіз структури метафор, але в них іноді трапляється широке розуміння цього поняття, до якого відносять порівняння, перифрази, метонімії, фразеологізми, а також різночитання при описуванні фреймово-слотової структури однакових метафоричних моделей і складність їх структурування.

Когнітивний підхід передбачає, що поняттєве зближення сприймається як фактор значно більш важливий, ніж рівневі або структурні відмінності, внаслідок чого при характеристиці метафоричних моделей елімінуються обмеження, притаманні семантичному підходу (чітка структурація моделей за семантикою: семантичні поля / мікрополя, лексико-семантичні / тематичні групи тощо, до яких відносяться твірне й похідне значення, ієрархія сем), а це призводить до певних різночитань в описах фреймово-слотових структур однакових поняттєвих сфер.

Семантичний і когнітивний підходи до моделювання метафоризації мають суттєві розбіжності, але в них є й подібні моменти: єдність основних понять метафоричного моделювання (за наявності різної термінології); оперування одним терміном «метафорична модель»; спільність у виділенні таких параметрів моделі, як вихідна й нова сфери метафоризації.

Семантико-когнітивне метафоричне моделювання, запропоноване автором статті [1; 2], – це встановлення типових моделей метафоричного мислення, характерних для носіїв будь-якої етнокультури на конкретному історичному етапі, а в загальному вигляді – основних тенденцій і закономірностей відбиття певних когнітивних структур знання (метафоричних концептів) у мовних структурах (метафоричних значеннях).

Семантико-когнітивна метафорична модель – існуюча у свідомості носіїв мови регулярна схема вербалізації корелятивних в аналогово-асоціативному плані понять. Вона являє собою трикомпонентну структуру, що містить вихідну й нову денотативно-поняттєві сфери та семантико-когнітивний мотивант, який потрактовується як поняттєво-смісловий елемент, що інтегрує різні сутності, подібні в якому-небудь відношенні: вихідна денотативно-поняттєва сфера (метафоричний мотиватор) → нова денотативно-поняттєва сфера (метафоричний мотиват) | семантико-когнітивний мотивант (мотивуюча ознака метафоричної номінації).

Метафорична модель структурується у вигляді метафоричних субмоделей, які є засобами її конкретизації та характеризуються варіативністю вихідної та / або нової денотативно-поняттєвих сфер та / або семантико-когнітивного мотиванта в межах певного інваріанта. Сукупність метафоричних моделей з подібними денотативно-поняттєвими сферами утворює метафоричну мегамодель, яка вказує на напрям метафоричної проєкції з однієї денотативно-поняттєвої сфери до іншої, сформульований у найбільш загальному вигляді.

Пропонований семантико-когнітивний підхід до вивчення метафори та моделювання метафоризації базується на таких принципах, як-от: розуміння метафори як ментально-вербального конструкта; синтез ідей семантичного та когнітивного моделювання метафоризації; здійснення метафоричного моделювання на основі реконструкції національної / індивідуальної метафоричної картини світу або її фрагментів; аналіз значного корпусу метафоричних номінацій; параметризація метафоричної моделі як трикомпонентної структури; виявлення продуктивних метафоричних

моделей; структурація метафоричних моделей як варіантів мегамоделі й інваріантів, організуючих субмоделі; встановлення базових метафоричних концептів, опис їх змісту і структури [1; 2].

Семантико-когнітивне моделювання метафоризації передбачає такі етапи: 1) збирання корпусу метафор або метафоричних контекстів відповідно із тлумачних словників або текстів певної жанрово-стильової кваліфікації конкретного історичного періоду; 2) аналіз корпусу усіх зібраних фактів метафоризації й побудова метафоричних моделей; 3) структурація метафоричних моделей як варіантів певної мегамоделі й інваріантів, що організують субмоделі; 4) зіставлення метафоричних моделей, виявлення основних тенденцій і закономірностей метафоричного моделювання; 5) верифікація отриманих результатів та їх застосування для встановлення й опису метафоричних концептів.

Висновки. Лінгвометафорологія, яка набула статусу самостійної науки лише на початку ХХІ ст., активно розвивається у різних дослідницьких напрямках для глибокого та всебічного вивчення метафори як явища мови та мислення. Розроблено основні принципи, методи та різні методики аналізу метафор, сформовано категорійно-поняттєвий апарат, накопичено значний емпіричний матеріал, проте внаслідок складності та багатогранності цього феномена чимало питань залишаються відкритими та вимагають подальшого наукового осмислення. Дискусійним є визначення сутності метафори, способів її утворення та сприйняття, моделювання метафоризації тощо.

У лінгвометафорології активно застосовують такі лінгвістичні методи, як компонентний аналіз, контекстний аналіз і метафоричне (семантичне, когнітивне, семантико-когнітивне) моделювання, вибір яких залежить від мети дослідження, образного підходу до вивчення метафорики, емпіричного матеріалу, етапу дослідницької діяльності.

Продовження лінгвометафорологічних досліджень у семантичному та / або когнітивному аспектах є перспективним, оскільки це допомагає встановити смислові та ментальні механізми метафоризації. Широкі можливості для дослідження метафорики має розроблений автором семантико-когнітивний підхід, що полягає в аналізі семантики метафоричних номінацій як засобів мови та способу репрезентації метафоричних концептів і дає змогу реалізувати ідею комплексного розгляду метафори як ментально-вербального конструкта. Подальший розвиток лінгвометафорології сприятиме глибшому пізнанню природи та механізмів образно-метафоричного мислення.

Список літератури:

1. Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивне моделювання процесів метафоричної номінації: монографія. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2022. 170 с.
2. Кравцова Ю. В. Семантико-когнітивний підхід до вивчення метафорики: теоретико-методологічні засади. *Philology and philological education in the digital transformation era: European dimensions, national context, intercultural communication*: Scientific monograph. Riga : Baltija Publishing, 2024. P. 186–204.
3. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blending and the Mind's Hidden Complexities. New York : Basic Books, 2002. 400 p.
4. Lakoff G. The Contemporary Theory of Metaphor. *Metaphor and Thought*. Ed. A. Ortony. Cambridge : CU Press, 1993. P. 202–251.
5. Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live by. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 237 p.
6. Turner M., Fauconnier G. Metaphor, Metonymy, and Binding. *Metaphor and Metonymy at the crossroads: A cognitive perspective*. Ed. A. Barcelona. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2000. P. 133–148.

Kravtsova Yu. V. METHODOLOGY AND PROBLEMS OF LINGUOMETAPHOROLOGY

The article describes linguometaphorology as a new integrative branch of linguistics, its main research methods and current problems. Linguometaphorology has various research vectors, but the study of metaphors is most productively carried out in the semantic and cognitive directions. The author of this article develops a semantic-cognitive approach to the study of metaphors, the relevance of which is due to the objective necessity of its theoretical understanding as a single mental-verbal construct.

The methodology of linguometaphorology is based on such traditional linguistic methods as component analysis, contextual analysis and linguistic modelling. Component analysis is used to study the semantics of metaphorical nominations, to isolate semes and determine the seme structure of lingual metaphors, contextual analysis is used to establish the semantic content of author's metaphors not recorded in explanatory dictionaries. Modelling as a method of linguistic researches has been known since the second half of the last century, but in linguometaphorology it spread only in the 21st century as metaphorical modelling and has varieties depending on the approach to studying metaphor – semantic, cognitive and semantic-cognitive modelling, which are used to build metaphorical models.

The study of metaphors with the involvement of these methods is associated with a number of problems, such as: defining the essence of metaphor; modelling of metaphorization processes; understanding the metaphorical model and setting its parameters; developing a techniques for analyzing metaphors, etc.

The continuation of linguometaphorological research in semantic and/or cognitive aspects is promising. Further development of linguometaphorology will allow for a deeper understanding of the nature and mechanisms of figurative-metaphoric thinking.

Key words: linguometaphorology, metaphor, metaphors, metaphorization, component analysis, contextual analysis, metaphorical modelling, metaphorical model.

УДК 811.111'243.1:004(075)

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/44>**Руднянин О. І.**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Мельник Н. М.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Поміркована Т. В.

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

АДАПТАЦІЯ СУЧАСНИХ СТРАТЕГІЙ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ІТ-ФАХІВЦІВ: РОЗВИТОК НАВИЧОК ГОВОРІННЯ

У статті досліджуються сучасні стратегії викладання англійської мови професійного спрямування для майбутніх ІТ-фахівців, зокрема в контексті розвитку навичок говоріння. Зосереджено увагу на важливості інтеграції технічного контенту з мовним навчанням, що є необхідним для ефективної професійної комунікації в ІТ-сфері. Оскільки англійська мова стала основною мовою міжнародного спілкування, особливо в технічних сферах, зокрема в ІТ, вона відіграє ключову роль у розвитку кар'єри фахівців. У зв'язку з цим актуальним є питання адаптації методик навчання англійської мови для студентів ІТ-спеціальностей, зокрема для розвитку мовних навичок, які забезпечать ефективну комунікацію в професійному середовищі. Проблема потреби в такому адаптованому навчанні є важливою, адже традиційні методи навчання іноземних мов не відповідають специфічним вимогам, що виникають при підготовці ІТ-фахівців, де ключову роль відіграє технічна лексика та професійний жаргон.

У статті досліджується необхідність впровадження сучасних методик викладання англійської мови професійного спрямування (ESP), зокрема в контексті ІТ, з метою досягнення високої ефективності навчального процесу. Зокрема, акцентується увага на важливості технологічних ресурсів і стратегій, які є ефективними інструментами для розвитку мовної компетенції студентів ІТ-спеціальностей. Автори зазначають, що викладачі повинні створювати підтримуюче і безпечне навчальне середовище, яке мотивуватиме студентів до активної мовної практики, сприяючи використанню нових лексичних одиниць у реальних професійних контекстах. Крім того, важливим є врахування міжкультурних аспектів та специфіки професійної комунікації в умовах глобалізованого ІТ-середовища. Автори пропонують методи подолання бар'єрів у вивченні англійської мови для ІТ-спеціалістів та підкреслюють значення розвитку мовної свідомості у студентів, що дозволить їм ефективно взаємодіяти в міжнародних командах, вести переговори, презентувати свої ідеї та продукти.

Ключові слова: викладання англійської мови, професійне спрямування, ІТ-фахівці, навички говоріння, глобалізація, міжкультурна комунікація, мовна свідомість.

Постановка проблеми. У сфері інформаційних технологій (ІТ), що стрімко розвивається, вміння ефективно спілкуватися англійською стало однією з основних навичок для професіоналів, які прагнуть досягти успіху на міжнародному ринку праці. Оскільки англійська мова стала основним інструментом комунікації в ІТ-сфері, надзвичайно важливо, щоб вищі навчальні заклади адаптували свої методи викладання з урахуванням специфічних потреб майбутніх ІТ-спеціалістів. Англійська мова за професійним спрямуванням (ESP), осо-

бливо в контексті ІТ, вимагає цілеспрямованого підходу, який виходить за межі загального мовного навчання, орієнтуючись на технічну лексику, специфічні стилі спілкування та професійні практики цієї галузі.

Традиційні методи викладання мови не завжди відповідають практичним потребам студентів у таких спеціалізованих сферах, як ІТ. Тому сучасні стратегії навчання повинні бути адаптовані таким чином, щоб поєднувати технічний контент з вивченням мови, створюючи для студентів

середовище, яке сприяє зануренню та реальному контексту. Такий підхід не лише покращує технічні знання студентів, але й дозволяє їм ефективно адаптуватися до професійного світу, працювати в міжнародних командах та бути в курсі останніх тенденцій і технологій галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки ІТ-індустрія швидко розвивається, вміння ефективно спілкуватися англійською мовою у професійному контексті стає необхідністю для майбутніх спеціалістів. Останні наукові дослідження в цій сфері спрямовані на адаптацію стратегій викладання з урахуванням специфічних вимог цієї галузі. Зокрема, увага зосереджена на розвитку мовних навичок, особливо говоріння, з акцентом на технічну лексику, професійні стилі комунікації та міжкультурні аспекти, що виникають у глобальному середовищі. Серед іноземних науковців, які присвятили свої роботи вивченню методів викладання англійської мови за професійним спрямуванням (ESP) є Г.Бастуркмен [1], В.Канезе [3], Дж.Ечеваррія [5], Г.Лалвані [6], С.Спеціні [7], які досліджують глобальну перспективу викладання англійської мови, акцентуючи увагу на важливості адаптації мовних стратегій до культурних та професійних особливостей студентів, особливо у контексті англійської мови для спеціальних цілей. Дану тему вивчають й українські дослідники: Ю.Скиба у статті «Англійська мова для професійних цілей: новітні підходи до навчання» (2020), І.Нікітенко у роботі «Викладання англійської мови для ІТ-спеціалістів: принципи та методи» (2021), І.Білан у праці «Психолого-педагогічні аспекти викладання англійської мови для ІТ-фахівців» (2021) та ін.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження того, як сучасні стратегії викладання можуть бути адаптовані для курсів англійської мови професійного спрямування для студентів ІТ-спеціальностей, зокрема акцентуючи увагу на стратегії розвитку їхніх мовних навичок для професійного успіху. Для цього буде розглянуто ключові методи, принципи викладання англійської мови професійного спрямування, а також концепції навчання студентів в глобальному контексті. Це дослідження допоможе подолати розрив між мовним навчанням і технічними знаннями і сприяти тому, щоб майбутні ІТ-фахівці були добре підготовлені для успішної роботи в глобалізованому та технологічно розвиненому світі.

Виклад основного матеріалу. Навчання розмовним навичкам студентів ІТ-спеціальностей ставить перед ними унікальні завдання через спе-

цифіку вимог до їхньої академічної та професійної підготовки. На відміну від загальних курсів англійської мови, де основна увага приділяється повсякденному спілкуванню, курси англійської професійного спрямування (ESP) для ІТ-студентів вимагають освоєння технічної лексики, специфічного жаргону та стилів спілкування, що використовуються в ІТ-галузі. Більше того, багато студентів ІТ-програм зосереджуються на розвитку технічних навичок, часто ігноруючи значення мовних, зокрема розмовних. Тому дуже важливо, щоб викладачі створювали середовище, яке мотивує студентів практикувати говоріння в професійному контексті, поєднуючи із розвитком навичок говоріння на різні тематики повсякденного життя.

Існують кілька основних проблем, з якими можуть зіштовхнутися викладачі при навчанні англійської мови професійного спрямування для студентів ІТ:

1. *Недостатня практика мовлення в реальних ситуаціях:* Багато студентів ІТ-спеціальностей не мають достатньо можливостей для регулярного спілкування англійською мовою, зокрема в технічному контексті. Це обмежує їхню здатність удосконалювати навички говоріння в реальних ситуаціях. Відсутність досвіду обговорення технічних питань англійською мовою може створювати труднощі в застосуванні мови в професійному середовищі.

2. *Страх помилок:* Однією з основних перешкод на шляху розвитку навичок говоріння є страх робити помилки, особливо у використанні технічних термінів. Студенти можуть відчувати невпевненість у своїх знаннях або переживати через неправильне використання спеціалізованої лексики, що перешкоджає їхній активній участі в обговореннях. Це, в свою чергу, знижує їхню здатність висловлюватися чітко та впевнено.

3. *Недостатнє забезпечення університетів доступами до платних новітніх ресурсів:* Багато університетів з обмеженим бюджетом, особливо у складний час сьогодення, не можуть дозволити собі регулярне оновлення техніки або придбання нових програмних засобів. Це означає, що студенти змушені працювати з усталеними, менш ефективними інструментами, що не відповідають потребам сучасної ІТ-галузі, що, в свою чергу, знижує їхню конкурентоспроможність. Наприклад, інтерактивні платформи для навчання, симулятори та програмне забезпечення для перекладу технічних термінів, а також інші інструменти для розвитку навичок письмового та усного спілкування на професійному рівні.

Для ефективного подолання цих труднощів важливо застосовувати сучасні стратегії викладання, які також сприяють розвитку розмовних навичок у студентів ІТ. Ці методи повинні не лише орієнтуватися на мовне освоєння, але й інтегрувати технічний контент, щоб навчальний процес був цікавим і корисним.

Виділимо декілька методів розвитку навиків говоріння, які допоможуть подолати вищенаведені проблеми:

1. Створення мовних клубів і груп для спілкування: Викладач може організувати зустрічі студентів, на яких вони будуть практикувати англійську мову в неформальних обговореннях, включаючи технічні теми. Це можна робити навіть без спеціальних ресурсів, залучаючи студентів до активної комунікації.

2. Рольові ігри та симуляції: Важливо створювати ситуації, наближені до реальних, для розвитку мовлення. Викладач може організувати рольові ігри, де студенти виконуватимуть ролі фахівців і вирішуватимуть технічні завдання на англійській мові. Такий акцент на комунікації сприяє розвитку особистості студентів, допомагаючи їм зрозуміти, ким вони є зараз і ким стануть у майбутньому. Цей підхід до навчання підкреслює гуманістичну складову викладання мови, яку можна використовувати для поглибленого фокусу на міжособистісному спілкуванні.

3. Онлайн-ресурси та платформи для спілкування: Викладач може запропонувати студентам безкоштовні платформи, де вони можуть спілкуватися англійською. Наприклад, за допомогою чатів і форумів на таких платформах, як Reddit, Stack Overflow або спеціалізовані форуми для ІТ-фахівців. За допомогою таких сучасних освітніх платформ, як Udemy, Coursera, edX, Codecademy, FutureLearn, YouTube-канали, що пропонують курси для ІТ-спеціалістів на англійській мові та ін. студенти можуть знаходити цікаві безкоштовні курси англійською мови для професійного розвитку.

4. Використання проектної роботи: Студенти можуть працювати над проектами, обговорюючи їх в англомовних групах, що дозволяє їм використовувати технічну лексику в реальному контексті.

З метою побудови взапорозуміння та довіри зі здобувачами освіти, викладачі повинні врахувати також і їхні особисті інтереси, щоб ефективно допомагати їм у навчанні, під час якого вони не боятимуться відповідати, висловлювати власні думки, а помилки сприйматимуться як частина

навчального процесу. Це допоможе студентам зняти психологічний бар'єр.

Щоб розвинути свої навички говоріння, студенти повинні говорити іноземною мовою багато разів на день у значущих інтеракціях [2]. Для цього студенти не мають відчувати надмірної скруті чи тривоги. Викладачі можуть допомагати студентам говорити, створюючи сприятливе, доброзичливе середовище, де вони почуваються комфортно і можуть набутися впевненості [4]. Такі емоційно безпечні місця допомагають студентам зменшити їхні страхи перед спілкуванням і знизити рівень тривожності. Це, в свою чергу, знижує їхній афективний фільтр – тим самим мінімізуючи невидимий бар'єр для говоріння. У такому сприятливому середовищі більшість студентів, які вивчають іноземну мову, отримують можливість брати на себе ризики, пов'язані з використанням нових звуків, слів та речень. Таким чином, беручи участь в автентичному усному спілкуванні, студенти поступово розвивають свої навички говоріння та досягають прогресу на шляху до ефективного володіння мовою. Ці автентичні взаємодії найкраще досягаються за допомогою цікавих інтерактивних методів, які, в свою чергу, слугують стратегіями для навчання говоріння [7, 479].

Взаємодія в аудиторії вважається автентичною, коли студенти беруть участь один з одним у цікавих розмовах на цікаві теми [5]. Під час такої автентичної взаємодії студенти використовують нові мовні структури, щоб поділитися особистими інтересами, дослідити тематику, проаналізувати поточні події та висловити свою думку [2].

Викладачі повинні надавати пріоритет мовній компетенції своїх учнів – їхньому знанню стратегій ведення переговорів і прагматики – простим знанням норм і конвенцій мови [7, 478]. Отже, викладачам потрібні стратегії, які допоможуть їхнім студентам розвинути не тільки вміння спілкуватися, а й мовну свідомість, риторичну чутливість і стратегії ведення переговорів, щоб їхні студенти могли краще орієнтуватися в різноманітних комунікативних практиках і соціальних відносинах у глобалізованому світі.

Прийняття міжнародної або глобальної перспективи у викладанні англійської мови має педагогічні наслідки щодо того, як включити ці різні аспекти в заняття з англійської мови професійного спрямування. Вони включають (але не обмежуються) наступним:

1. Сприяння багатомовності та мультикультуралізму: Підвищення обізнаності щодо мовних варіацій та використання мов для всіх студентів,

прийняття локалізованого мовного планування та політики, які забезпечують рівний доступ до вивчення англійської мови.

2. Критично поглянути на дискурси навколо викладання англійської мови [3, 41]: Критичне осмислення дискурсів навколо викладання англійської мови означає аналіз того, як і чому англійська мова вивчається, а також які соціальні, культурні та політичні сили впливають на цей процес. Важливо усвідомлювати, що викладання англійської мови не є нейтральним процесом. Відношення до мови, її варіантів та її вивчення формується під впливом глобальних та локальних політичних і культурних дискурсів.

Щоб задовольнити ці потреби викладачів англійської мови професійного спрямування, Міжнародна асоціація TESOL International представила шість основних принципів зразкового викладання англійської мови. Ці шість принципів ґрунтуються на багаторічних дослідженнях у галузі мовної педагогіки та теорії засвоєння мови:

Принцип 1. Знати своїх студентів.

Принцип 2. Створювати умови для вивчення іноземної мови.

Принцип 3. Розробляти якісні заняття для розвитку мови.

Принцип 4. Адаптувати проведення занять за потребою.

Принцип 5. Моніторити та оцінювати мовний розвиток студентів.

Принцип 6. Залучати та співпрацювати в межах спільноти практиків [3, 41].

Ґрунтуючись на цих принципах, викладачі отримують інструменти для розуміння як теоретичних і концептуальних питань, пов'язаних з викладанням англійської мови у глобальному контексті, так і педагогічних чи методичних викликів, які допоможуть їм стати ефективними викладачами у складних умовах.

Представимо деякі ключові концепції викладання англійської мови в глобальному контексті:

1. Викладання англійської мови в сучасному глобалізованому та взаємопов'язаному світі вимагає розуміння культурного розмаїття та міжкультурної комунікації.

2. Викладачі повинні знати про мовні та культурні відмінності в англослов'янському світі та вміти адаптувати підходи до викладання відповідно до потреб різних студентів.

3. Викладачі англійської мови повинні розвивати мовну обізнаність, риторичну чутливість та стратегії ведення переговорів, а також сприяти розвитку багатомовності та мультикультурності,

приймати місцеву політику рівного доступу та критично ставитися до дискурсів, пов'язаних з викладанням англійської мови [3, 45].

Статус англійської як міжнародної мови вимагає підвищеної обізнаності щодо того, що і де є доречним. Ефективна комунікація вимагає, щоб користувачі мови були обізнані з граматичними структурами, особливостями вимови та вживанням словника, а також із соціокультурними ефектами, які спричиняє мова при використанні та інтерпретації в різних контекстах. Оскільки мова нерозривно пов'язана з суспільством, студенти повинні вміти аналізувати не лише відмінності між рідною мовою та мовою, яку вивчають, але й способи, якими дана мова функціонує в різних комунікативних контекстах.

Щоб зрозуміти мовну свідомість, ми повинні спочатку визнати складність використання мови як «динамічною і потужною, рідко прямолінійною чи вільною від цінностей» [6, 140].

Таке визнання розглядає мову як таку, що постійно змінюється і перебуває під впливом організованого суспільства в певний час і в певному просторі. Вона також розглядає мову як таку, що використовується в конкретному контексті і виникає в результаті мовного вибору, зробленого учасниками.

Висновки. Отже, адаптація сучасних стратегій викладання англійської мови професійного спрямування для майбутніх ІТ-фахівців вимагає глибшого розуміння мовної свідомості та впливу контексту на мовні вибори. Щоб ефективно розвивати навички говоріння у студентів ІТ-спеціальностей, важливо враховувати, що мова є динамічною і постійно змінюється залежно від соціальних, культурних та професійних обставин. Для майбутніх ІТ-фахівців це означає, що при викладанні англійської мови професійного спрямування, особливо в контексті розвитку навичок говоріння, потрібно враховувати специфічні мовні варіації, технічну лексику та професійні терміни, які використовуються в різних частинах світу. Студенти повинні бути готові до комунікації в міжнародному середовищі, де англійська мова адаптується в залежності від культурних і професійних контекстів. Це підвищує необхідність не лише розвитку мовних навичок, але й розуміння того, як мовні вибори впливають на ефективність професійної комунікації в ІТ-сфері.

Викладачі повинні сприяти розвиткові мовної свідомості студентів, допомагаючи їм розуміти, як і чому відбуваються зміни в мові, що використовуються в ІТ-середовищі, і як їх враховувати при

спілкуванні з колегами, клієнтами та партнерами з різних країн.

Навички професійного спілкування англійською мовою мають кілька переваг для майбутніх ІТ-фахівців:

1. Покращена комунікація в міжнародних командах: ІТ-проекти часто передбачають співпрацю з фахівцями з різних країн. Впевнене володіння англійською мовою гарантує, що студенти зможуть ефективно брати участь у роботі міжнародних команд, вести переговори та презентувати ідеї.

2. Підвищення шансів на працевлаштування: Роботодавці в ІТ-індустрії цінують комунікативні навички, зокрема, здатність пояснювати складні технічні поняття неспеціалістам. Студенти з сильними ораторськими здібностями краще підготовлені до успіху на співбесідах, презентаціях та професійних дискусіях.

3. Підвищення професійного авторитету: Ефективні комунікативні навички сприяють під-

вищенню довіри до ІТ-спеціаліста на зустрічах, конференціях та у спілкуванні з клієнтами. Здатність чітко і впевнено формулювати ідеї має вирішальне значення для кар'єрного зростання.

Впровадження сучасних стратегій викладання на курсах англійської мови професійного спрямування для студентів ІТ-спеціальностей з акцентом на розмовні навички є важливим для підготовки їх до успіху в глобальній ІТ-індустрії. Навчання, орієнтоване на завдання, інтеграція змісту та мови, симуляційні вправи, спільне навчання та використання технологій – все це сприяє створенню динамічного навчального середовища, в якому студенти можуть розвивати впевненість та компетентність, необхідні для професійного спілкування. Адаптуючи методи навчання до специфічних потреб студентів ІТ-спеціальностей, майбутні фахівці будуть не лише технічно грамотними, але й здатними орієнтуватися у вимогах взаємопов'язаного та багатомовного світу.

Список літератури:

1. Basturkmen, H., Elder, C. English for Specific Purposes in Global Contexts: Teaching Strategies and Trends), 2023. P. 40.
2. Brown, H.D., Lee, H. Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy. 41st ed. Pearson, 2015.
3. Canese, V. The Teaching of English in Global Contexts. In V.Canese & S.Spezzini (Eds.), Teaching English in Global Contexts, Language, Learners and Learning. Editorial Facultad de Filosofia, UNA, 2023. Pp. 39–47. https://doi.org/10.47133/tegc_ch01
4. Echevarria, J., Vogt, M.E., Short, D.J., Toppel, K. Making content comprehensible for multilingual learners: The SIOP Model. 6th ed. Pearson, 2023.
5. Hill, J.D., de Miller, K.B. Classroom instruction that works with English language learners. 2nd ed. Association for Supervision and Curriculum Development, 2013.
6. Lalwani, H. Building Language Awareness. In V.Canese & S.Spezzini (Eds.), Teaching English in Global Contexts, Language, Learners and Learning (pp. 136–144). Editorial Facultad de Filosofia (UNA), 2023. Pp. 136–144. https://doi.org/10.47133/tegc_ch10
7. Spezzini, S. Strategies to Teach Speaking. In V.Canese & S.Spezzini (Eds.), Teaching English in Global Contexts, Language, Learners and Learning. Editorial Facultad de Filosofia, 2023. Pp. 477–494. https://doi.org/10.47133/tegc_ch40

Rudnianyn O.I., Melnyk N.M., Pomirkovana T.V. ADAPTATION OF MODERN ESP TEACHING STRATEGIES FOR FUTURE IT SPECIALISTS: DEVELOPMENT OF SPEAKING SKILLS

The article explores modern strategies for teaching ESP to future IT professionals, in particular in the context of developing speaking skills. Attention is focused on the importance of integrating technical content with language learning, which is necessary for effective professional communication in the IT field. As English has become the main language of international communication, especially in technical fields, including IT, it plays a key role in the development of professionals' careers. In this regard, the issue of adapting English language teaching methods for IT students, in particular for the development of language skills that will ensure effective communication in a professional environment, is relevant. The need for such adapted teaching is important because traditional methods of teaching foreign languages do not meet the specific requirements of training IT specialists, where technical vocabulary and professional jargon play a key role.

The article explores the need to introduce modern methods of teaching ESP, specifically in the context of IT, in order to achieve high efficiency of the educational process. In particular, attention is focused on the importance of technological resources and strategies that are effective tools for developing the language competence

of IT students. The authors note that teachers should create a supportive and safe learning environment that will motivate students to engage in active language practice, promoting the use of new vocabulary in real professional contexts. In addition, it is important to take into account intercultural aspects and the specifics of professional communication in a globalized IT environment. The authors propose methods for overcoming barriers to learning English for IT professionals and emphasize the importance of developing students' language awareness, which will allow them effectively interact in international teams, negotiate, and present their ideas and products.

Key words: *teaching English, specific purposes, IT specialists, speaking skills, globalization, intercultural communication, language awareness.*

Савчин Н. Б.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ СТИЛІСТИЧНОГО ЗАСОБУ ГРИ СЛІВ У АНГЛІЙСЬКІЙ ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У статті здійснено системний аналіз функціонування стилістичного прийому як гра слів на прикладі англійського художнього твору Люїса Керролла «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркальній Країні». Проведено детальний статистичний аналіз основних функціональних властивостей каламбурів, різних способів підсилення комічного змісту у творі-перекладі, виконаний Г. Бушиною та В. Корнієнко; виокремлено основні труднощі перекладу гри слів у художній літературі, які надають твору особливого стилістичного відтінку у творі-перекладі.

Насправді, існує багато підходів до тлумачення поняття «гра слів» в англійській та українській мовах. Науковці, роботи яких було проаналізовано, проводили дослідження каламбурів відповідно до різних мовних особливостей, здійснили типологізацію цього феномену відповідно до різних лінгвістичних характеристик, а саме: відповідно до особливості гри слів; до внутрішньої структури каламбурів; з точки зору лексичних особливостей функціонування каламбурів; відповідно до будови гри слів та способів їх творення.

Проаналізовано переклад каламбурів у творі «Аліса в Країні Чудес» та визначено, що процес передачі гри слів є надзвичайно складним. В основному неможливо виділити універсального способу перекладу цього феномену, адже навіть один і той самий каламбур можна передати різними способами перекладу. Така особливість перекладу гри слів спричинена тим, що вона ґрунтується на різних мовних особливостях. Тому було виокремлено шість найбільш поширених способів перекладу каламбурів, а саме: іншим каламбуром; подібним риторичним засобом; виразом, у якому відсутні елементи гри слів; компенсація втрати гри слів у мові перекладу; відсутність перекладу; поясненнями у формі приміток і коментарів.

Проаналізувавши основні способи перекладу гри слів у творі-перекладі, було встановлено, що лексикологічний спосіб є найефективнішим. Визначено й те, що автор використовував різноманітні графічні методи для підсилення гри слів, а саме: рисунки, графічне письмо та написання слів великими літерами. Необхідно наголосити на тому, що процес передачі гри слів ускладнюється ще й тим, що цей зміст, утворений за допомогою каламбурів, сприймається суб'єктивно, тобто кожен читач розуміє його по-своєму.

Ключові слова: стилістичний прийом, статистичний аналіз, гра слів, каламбур, мовні особливості, графічні методи, способи перекладу.

Постановка проблеми. Незважаючи на те, що такий стилістичний засіб, як гра слів, належить до кола основних проблем сучасного мовознавства, необхідність поглибленого його вивчення, як одного з основних способів творення комічного змісту, становить науковий інтерес у теоретичному й практичному аспектах як в українській, так і в англійській мовах. Тому з'ясувати поняття «гра слів» та особливості його перекладу належить до основних напрямів сучасної лінгвістики.

Теоретичний аналіз показує, що вивчення особливостей функціонування гри слів, зокрема, у художній літературі є ключовим аспектом для розуміння та перекладу текстів. Детальний аналіз цього поняття дає змогу встановити відмінності у способах передачі мовних феноменів у англійській та українській мовах.

Гра слів трапляється не тільки в усіх жанрах вітчизняної та зарубіжної літератури, але також у повсякденному мовленні: анекдотах, коміксах, комедіях, рекламі, журналістських текстах тощо. Сьогодні рідко трапляються твори, де б не використовувався цей прийом. Саме таке широке вживання цього мовного феномену зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження цього поняття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема визначення поняття «гра слів» була і залишається у центрі уваги багатьох мовознавців, про що свідчить зібрання електронних матеріалів, що стосуються цього мовного феномену, національною бібліотекою України імені В.І. Вернадського з 1998р. – понад 350 авторефератів дисертацій за цією темою: О. О. Лоленко [4], О. О. Тараненко [5] та інших науковців.

Постановка завдання. Метою статті є здійснення системного аналізу вживання такого стилістичного засобу, як гра слів, на прикладі художнього твору Lewis Carroll «Alice's adventures in Wonderland» (у перекладі з англійської Г. Бушиної та В. Корнієнко), визначення основних труднощів перекладу гри слів в англійській художній літературі, які надають твору особливого стилістичного відтінку у творі-перекладі.

Виклад основного матеріалу. Для поглиблення та засвоєння знань, проведено детальний статистичний аналіз способів творення гри слів, основних функціональних властивостей каламбурів, різних способів підсилення комічного змісту, що передається за допомогою гри слів. Базою став художній твір Lewis Carroll «Alice's adventures in Wonderland» та «Through the Looking-Glass, and What Alice Found There», а також було розглянуто переклади цих творів, виконані Г. Бушиною та В. Корнієнком.

Розглянувши класифікації, які запропоновані різними науковцями, можна виділити такі типи гри слів:

1. Утворені на фонетичній основі: *not – knot; axis – axes; Tortoise – taught us; tale – tail; cats – bats* та інші.

2. Утворені на лексичній основі: *dry* (сухий, нецікавий); *Mock Turtle* (суп з телячої голови; ім'я черепахи); *Bread-and-butterfly; Bough-wough; pepper – makes people hot-tempered; vinegar that makes them sour* та інші.

3. Утворені на фразеологічній основі: *to beat time – he won't stand beating; to be suppressed* (закликати до порядку; подавляти); *mad as a hatter – mad as a March Hare* та інші.

Встановлено, що на фонетичній основі утворено 38 каламбурів, що у відсотковому відношенні

становить (41 %) від загальної кількості гри слів, на лексичній основі – 43, що складає (46 %) та на фразеологічній основі утворено 12 – (13 %) (див. рис. 1). Відповідно до даних, отриманих у ході проведеного аналізу можна стверджувати, що лексикологічний спосіб утворення гри слів у творах Л. Керролла є найбільш продуктивним.

За допомогою каламбурів Л. Керролл зробив спробу перетворити реальність в структурну гру, наповнену іронією, абсурдом і логікою. Адекватний переклад гри слів ускладнений тим, що автор використовував різноманітні прийоми для її підсилення: *Alice looked up at the Rocking-horse-fly with great interest, and made up her mind that it must have been just repainted, it looked so bright and sticky* [10, с. 43].

В цьому прикладі добре видно, що автор створив каламбур за допомогою заміни понять і злиття подібних слів, а саме – «*rocking-horse*», що означає «гойдалка коник» та «*horse-fly*» – «тедзь». У перекладі Г. Бушиної цю гру слів, як і комічний зміст, який вона передає було опущено: *Аліса страшенно зацікавлено зиркнула на Коника-Гойдалку і вирішила, що того недавно пофарбували, такий він був яскравий і липкий* [3, с. 154].

Видно, що автор досить часто використовував цей спосіб підсилення комічного змісту. Яскравою ілюстрацією каламбуру є так звана «черепаха», що з'являється в дев'ятому розділі книги «Аліса в Країні Чудес»: *Then the Queen left off, quite out of breath, and said to Alice, Have you seen the Mock Turtle yet?* [9, с. 44].

Необхідно звернути увагу на те, що для створення каламбуру автор використав принцип заміни понять. Словосполучення «*Mock Turtle*» позначає страву, а саме суп з телячої голови. Саме через це на рисунку, що представлений в оригінальному

Рис. 1. Статистичний аналіз гри слів в у творах Л. Керролла «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркальній Країні»

варіанті твору, ця черепаха зображена з головою теляти. В цьому випадку каламбур також тісно переплітається з реалією, що надає цій назві надзвичайної оригінальності та колориту.

Слід підкреслити те, що перекладачам так і не вдалось передати цю гру слів. У перекладі Г.Бушиної комічний зміст та каламбур, за допомогою якого він утворився, повністю втрачено, адже перекладач опустила цю гру слів, замінивши це словосполучення: *Нарешті стомлена Королева облишила гру і звернулася до Аліси. Ти ще не бачила Фальшивої Черепахи?* [13, с. 89].

Варто зауважити, що ці зображення можна знайти тільки в оригінальному тексті книжки, адже в перекладах було неможливо повною мірою передати зміст гри слів, тому було вирішено опустити ці зображення та замінити їх на нові.

Ще одним прикладом підсилення каламбурів є написання слів великими літерами, що було зроблено для привернення уваги читачів, наприклад: *What do you mean by that? – said the Caterpillar sternly. Explain yourself! I can't explain MYSELF, I'm afraid, sir, said Alice...* [10, с. 21].

Однак, у перекладі Г.Бушиної опущено гру слів, перефразовано сказане, і саме через це перекладач не використала графічного способу, застосованого автором: *Що ти хочеш сказати цим? – суворо запитала Гусениця. – Розкажи про себе. Боюся, пані, що я не зумію розказати про себе, – мовила Аліса* [3, с. 40].

Л.Керролл також використовував так зване «фігурне письмо» для підвищення експресивності висловлювання. Наприклад, у третьому розділі книги «Аліса в Країні Чудес» письменник написав вірш, зобразивши його у формі мишачого хвоста. Варто наголосити на тому, що Г.Бушина зробила спробу передати вірш у тому ж графічному форматі, що і в оригіналі, однак ця спроба не була вдалою через відмінності у структурі української та англійської мов.

У ході проведення статистичного аналізу гри слів у творах Л.Керролла «Аліса в Країні Чудес» та «Аліса в Задзеркальній Країні» було встановлено, що лексикологічний спосіб є найефективнішим при утворенні каламбурів. Також виявлено, що автор використовував різноманітні графічні методи для підсилення гри слів, а саме: рисунки, графічне письмо та написання слів великими літерами.

Слід також виокремити основні способи перекладу каламбурів, визначити проблеми, що виникають при перекладі та варіанти їх вирішення. У творі Л.Керролла є безліч каламбурів, що утворюються за допомогою омонімії. Переклад

таких каламбурів є надзвичайно складним, адже еквіваленти слів, використаних в мові оригіналу, часто не є омонімами в мові перекладу: *Mine is a long and a sad tale! said the Mouse, turning to Alice, and sighing. It is a long tail, certainly, said Alice, looking down with wonder at the Mouse's tail but why do you call it sad?* [9, с. 15].

В тексті оригіналу автор побудував гру слів на основі двох омофонів «*tale* – [*ˈteɪl*] – історія» та «*tail* – [*ˈteɪl*] – хвіст». В перекладі Г.Бушиної при перекладі цього каламбуру для створення комічної ситуації було використано повторення слова «кінець»: *Добре, я розповім. Але кінець такий довгий і сумний! – промовила Миша, обертаючись до Аліси і зітхаючи. У вас справді довгий кінець, зауважила Аліса, здивовано дивлячись на мишин хвіст, – але чому ви називаєте його сумним?* [3, с. 25].

В.Корнієнко зробив спробу передати комічний зміст цього уривку за допомогою гри слів, що ґрунтується на співзвучності. Перекладач також додав коментар, що пояснює цей каламбур: *Моя історія, хвакт звісний, довга і сумна, з зітханням промовила Миша. Як хвіст мій? перепитала Аліса, не розчувши гаразд Мишиного «хвакт звісний» (саме так у неї вийшло). Авжеж, він у вас і справді довгий, але чому сумний – ніяк не збагну* [2, с. 31].

Варто також звернути увагу на способи перекладу іншого каламбуру, який теж був утворений за допомогою омонімів, а саме омофонів. Для того, щоб створити комічну та абсурдну ситуацію Л.Керролл використав слова «*not* [*nɒt*] – не» та «*knot* [*nɒt*] – вузол»: *I beg your pardon, said Alice very humbly: you had got to the fifth bend, I think? I had NOT!* cried the Mouse, sharply and very angrily. *A knot!* said Alice, always ready to make herself useful, and looking anxiously about her. *Oh, do let me help to undo it* [9, с. 15]!

В перекладі Г.Бушиної для передачі комічного змісту за допомогою гри слів було використано повні омоніми: *Ви, гадаю дійшли до найголовнішого. Нічого подібного! – закричала Миша пронизливо і дуже сердито. – Це тільки зав'язка! – Зав'язка! – підхопила Аліса, завжди готова прийти на допомогу іншим, і стурбовано почала озиратись на всі боки. Будь ласка давайте я допоможу розв'язати її* [3, с. 28].

Л.Керролл також використовував гру слів у власних назвах. Однак, варто зауважити, що каламбури застосовуються у власних назвах не тільки для передачі комічного змісту, а й для відображення характеру чи певної особливості

персонажа, наприклад: *When we were little, the Mock Turtle went on at last, more calmly, though still sobbing a little now and then, we went to school in the sea. The master was an old Turtle – we used to call him Tortoise. Why did you call him Tortoise, if he wasn't one? Alice asked. We called him Tortoise because he taught us, said the Mock Turtle angrily: really you are very dull* [9, с. 47]!

Слід також наголосити на тому, що цей каламбур був утворений за допомогою співзвучності слів «*tortoise* [*ˈtɔːtəs*] – *прісноводна черепаха*» та словосполучення «*taught us* [*ˈtɔːt əs*] – *навчав нас*». В перекладі Г.Бушиної гри слів не було перекладено взагалі, однак комічний зміст було передано завдяки заміні слова «*tortoise*», що означає прісноводна черепаха: *Коли ми були малими, – заговорила нарешті Фальшива Черепаха спокійніше, хоч і схлипувала час від часу, – ми ходили на дні моря до школи. Нашою вчителькою була стара Черепаха, ми звали її Премудрим Піскарем... Чому ви називали її піскарем, коли це була черепаха? – поцікавилася Аліса. Ми називали її Премудрим Піскарем, бо вона була мудрою і вчила нас, – сердито відповіла Фальшива Черепаха. – Яка ти, справді, нетямуща* [3, с. 88]!

Необхідно наголосити на тому, що Л. Керролл також створював гру слів за допомогою співзвучності омоформ, наприклад, слово «*axis* [*ˈaksɪs*] – *вісь*» та форма множини слова «*axe – axes* [*ˈaksɪːz*] – *сокири*»: *Just think of what work it would make with the day and night! You see the earth takes twenty-four hours to turn round on its axis. Talking of axes, said the Duchess, chop off her head* [9, с. 28]!

Г.Бушина у своєму перекладі передала комічний зміст, використовуючи гру слів, утворену тим же способом, що і в оригіналі. Перекладач побудував гру слів на співзвучності омоформ, а саме іменника «*вісь*» та дієслова наказового способу другої особи однини «*вішати*» – «*повісь*»: *Тільки подумайте, який клопіт буде з днем і ніччю. Розумієте, земля обертається навколо своєї осі за двадцять чотири години. Так у неї є вісь... Яка вісь? – обурилася Герцогиня. – Візьми її повісь* [3, с. 56].

Для перекладу цієї гри слів В.Корнієнко використав принцип компенсації, тобто, перекладач, не змігши обіграти каламбур зі словом «*вісь*», передав гру слів за допомогою інших слів, а саме, омонімів – сполучника «*ніж*» та іменника «*ніж*»: *Подумайте лишень, що сталося б із днем і ніччю. Земля оберталася б навколо осі швидше, ніж... – До речі, про ніж! – сказала Герцогиня. – Відтяни її голову* [12, с. 59]!

Також варто зауважити, що для створення комічного чи абсурдного ефекту Л.Керролл часто використовував гру слів, утворену за допомогою, різноманітних фразеологічних зворотів та сталих словосполучень, наприклад: *I dare say you never even spoke to Time! Perhaps not, but I know I have to beat time when I learn music. Ah! That accounts for it, he won't stand beating* [9, с. 34].

В цьому випадку, автор, для утворення гри слів використовує фразеологічний зворот «*to beat time* – *відбивати такт*». За допомогою розриву фразеологічної єдності слово «*to beat*» відновлює своє основне значення – «*бити*», завдяки чому і утворюється каламбур.

У перекладі Г.Бушиної для передачі цього каламбуру було використано фразеологічний зворот «*убивати час*». Розрив фразеологічної єдності дієслово «*убивати*» набуло свого основного значення, що дало змогу передати комічний зміст цієї гри слів у повній мірі: *Я певен, тобі навіть розмовляти не доводилося з Часом! Може і ні, – обачливо відповіла Аліса. – Проте я знаю, що мені інколи доводиться убивати час, коли нема чого робити. – Ага! Тоді все зрозуміло, – заявив Капелюшник. – Він не любить, щоб його убивали* [3, с. 67].

Варто зауважити, що В.Корнієнко взагалі залишив цей каламбур без перекладу. Тобто перекладач опустив текстовий фрагмент з каламбуром, перефразовав його та переклав описово. *Ти ж, мабуть, із Часом ніколи й словом не перекинулася! Здається, ні... – обережно відповіла Аліса. – Знаю лише, що іноді неправильно його вживаю, коли пишу завдання з мови. Ага! Тоді все ясно! – сказав Капелюшник. З Часом треба поводитися правильно!* [2, с. 69–70].

Однак, варто зауважити, що не завжди можливо чітко визначити елементи з яких складається гра слів. Л.Керролл дуже часто створював каламбури за допомогою використання та комбінування кількох методів їх формування. Наприклад: *Here one of the guinea-pigs cheered, and was immediately suppressed by the officers of the court. (As that is rather a hard word, I will just explain to you how it was done. They had a large canvas bag, which tied up at the mouth with strings: into this they slipped the guinea-pig, head first, and then sat upon it)* [9, с. 57–58].

У перекладі Г.Бушиної гра слів опускається, тобто не передається взагалі, а комічний зміст, утворений за допомогою каламбуру втрачається: *Тут одна з морських свинок заплодувала, але її негайно вгамували судові пристави. (Це досить*

складна справа, та я поясню вам, як це робиться. У приставів був парусиновий мішок на зашморзі. В нього вони запхали морську свинку, вниз головою, і сіли на неї зверху) [3, с. 108].

Варто наголосити на тому, що часто для створення комічного чи абсурдного відтінку, перекладачі використовували каламбури, утворені за допомогою неіснуючих слів, що тільки асоціювалися із загальноживаною лексикою.

Висновки. Гра слів широко використовується у художній літературі в якості одного з основних стилістичних прийомів, що застосовується для створення комічного змісту. Науковці вивчали каламбури відповідно до різних мовних феноменів, з цим і пов'язані розбіжності в теоріях щодо їхньої класифікації та особливостей перекладу.

Проблема необхідності визначення загального підходу щодо розуміння та виокремлення основних способів перекладу гри слів зумовила проведення детального аналізу цього мовного явища. Визначено, що вчені здійснюють типологізацію цього феномену відповідно до різних лінгвістичних характеристик та мовних особливостей, а саме:

1) відповідно до особливості гри слів (гра слів, що виникла через двозначне звучання одного і того ж слова; співзвучності двох слів; побудована на перетворенні слів; створена внаслідок паліндромії);

2) відповідно до внутрішньої структури каламбурів (каламбури, що ґрунтуються на: фонетичній, лексичній та фразеологічній основі; співставленні омонімів, співзвучності слів у вузькому контексті, зіткненні омофонів, співставленні омографів, перетворенні фразеологізмів і стійких словосполучень, різних значеннях слова чи словосполучення, жартівливій етимологізації);

3) з точки зору лексичних особливостей функціонування каламбурів (гра слів сформована

завдяки обіграванню слів чи їхніх частин (коренів чи афіксів); багатозначності чи омонімії; на основі інших лексичних категорій – антонімії, етимології);

4) відповідно до будови гри слів (поєднання в контексті одиниць з однаковим чи різним звучанням, однак з різними значеннями; підставлення в контекст замість очікуваного слова іншої мовної одиниці з близьким або однаковим звучанням; переосмислення слова за зразком іншого з можливим становленням нового значення; оформлення слова за зразком іншого; злиття двох слів з подібним звучанням у рамках спільного третього);

5) відповідно до способів утворення гри слів (обігравання значення слів-омонімів та багатозначних слів; розпад ідіоми або сталого виразу; гра цифр; «розмивання» границь слів і омонімічна гра слів; фонетичне членування слова з подальшою його трансформацією шляхом підміни схожих за звучанням (але не ідентичних) фонем; членування слів на нібито семантично-значущі елементи з їхньою подальшою трансформацією та заміною; підміна слів у ідіомі співзвучними словами (але не повністю) із збереженням формальної структури даної ідіоми; підміна слів у ідіомі неспівзвучними, а можливо навіть неіснуючими в мові словами.

Як виявилось, неможливо чітко виділити універсальний метод перекладу каламбуру, адже процес передачі гри слів є надзвичайно складним, один і той самий каламбур можна передати різними способами, адже він ґрунтується на різних мовних особливостях. Необхідно наголосити ще й на тому, що процес передачі гри слів ускладнюється тим, що зміст, утворений за допомогою каламбурів, сприймається суб'єктивно, тобто кожен читач розуміє його по-своєму.

Список літератури:

1. Білоус О.М. Гра слів як перекладацька проблема. *Вісник Сумського державного університету*. Суми: 2005. № 5 (77). С. 35–41.
2. Керролл Л. Аліса в Країні Чудес. [перекл. з англ. В. Корнієнка]. К., 2003. 123 с.
3. Керролл Л. Аліса в країні чудес. Казки. [перекл. з англ. Г. Бушиної]. К., 1960. 247 с.
4. Лоленко О.О. Функціональні особливості гри слів. *Наукові праці. Філологія*. К., 2006. № 57. С. 91–97.
5. Тараненко О.О. Гра слів. *Культура слова*. К., 1997. Вип. 50. С. 37–41.
6. Bayley M. Algebra in Wonderland. *The New York Times*. NYT, 2010. 18 p.
7. Bayley M. Alice's adventures in algebra: Wonderland solved. London : Reed Business Information, 2012. № 21. 26 p.
8. Birns M. B. Solving the Mad Hatter's Riddle. Massachusetts : The Massachusetts Review Inc., 1984. № 3. 484 p.
9. Carroll L. Alice's Adventures in Wonderland. New York : Random House, 2004. 65 p.
10. Carroll L. Through the Looking-Glass, and What Alice Found There. New York : Books of Wonder, 1993. 137 p.

11. Gardner M. The Annotated Alice: the definitive edition. New York : W. W. Norton & Company, 2000. 352 p.
12. Garland C. Curious Appetites: Food, Desire, Gender and Subjectivity in Lewis Carroll's Alice. Texts. Baltimore : The Johns Hopkins University Press, 2008. № 1. P. 22–24.
13. Reiners L. Stilkunst. Ein Lehrbuch deutscher Prosa. Verlag, 2004. 542 p.
14. Schwab G. Nonsense and Metacommunication: Alice in Wonderland. The mirror and the killer-queen : otherness in literary language. Indiana Press, 1996. 182 p.

Savchyn N. B. THE PLAY OF WORDS TRANSLATION PECULIARITIES IN ENGLISH FICTION

The article deals with a systematic analysis-based inquiry into the functioning of such stylistic device as play of words on the example of the work "Alice's Adventures in Wonderland" by Lewis Carroll. A detailed statistic analysis into the main functional characteristics of a wordplay, into different means of comic effect strengthening in the work-translation by H. Bushyna and V. Korniienko is carried out; the basic translation difficulties of play of words in fiction are singled out.

In fact, there are many approaches to define the notion of "play of words" in English and Ukrainian. The scientists, whose works have been under investigation, analyzed wordplay according to various language peculiarities, realized the typology of this phenomenon due to different linguistic characteristics, namely: in accordance with the play of words linguistic features; with the play of words internal structure; play of words functioning from the lexical point of view; in accordance with its structure and ways of formation. It also highlights the play of words translation peculiarities in the work-translation "Alice's Adventures in Wonderland", so, the following is that, that process is quite difficult. From the greater part, it is impossible to single out the universal means of this phenomenon translation, because one and the same stylistic device may be rendered by different translation methods. This thing can be explained that it is based on various language peculiarities. From this reason, the six mostly used ways of translation of a wordplay have been put into practice; namely: with the help of other play of words; similar rhetoric device; word-combinations in which the elements play are not present; the loss of a wordplay compensation in translation equivalent; the absence of translation; explanations expressed by notes and comments.

Having analyzed the main translation methods of wordplay, it was outlined that the most effective one was the lexical means of translation. It should be also pointed out that the author used different graphic means of translation to convey the meaning of play of words such as drawings, graphic writing and capitalization. It must be emphasized on the fact that rendering the meaning of wordplay becomes complicated because each individual reader apprehends it in his or her way.

Key words: *stylistic device, statistic analysis, plays of words, wordplay, linguistic characteristics, graphic methods, translation methods.*

Shahverdiyeva U. H.

Baku Slavic University

METAPHORS IN AMERICAN FILMS

The cognitive significance of conceptual metaphor is manifested in the uniqueness of specific metaphorical transfers. Discourse, and media discourse in particular, reveals the potential of conceptual metaphor. Outside of discourse, it can only be interpreted, but this invariant meaning is, as a rule, maximally abstract. Only discourse reveals the potential volume of the content of a conceptual metaphor. Of course, the given fragment is a special case of the implementation of the conceptual content of a metaphor, which is directly related to the uniqueness of textual coherence. This once again confirms the idea that language is given in texts. The totality of texts demonstrates linguistic entities that remain in vain outside of the text. On the other hand, the totality of texts is nothing other than discourse. The analysis showed that modern American cinema is a unique space for the implementation of a conceptual metaphor. In our opinion, in addition to all the well-known advantages of modern American cinema, its greatest historical and cultural significance is that it is a chronicle of American English.

Since Hollywood films play an exceptional role in the American global media discourse, we believe it was absolutely necessary to analyze some characteristic fragments from famous films. Each of these films is an outstanding phenomenon in the history of cinema and, therefore, the history of culture. They are memorable for many features, but the speech of the characters and, accordingly, the discourse play a special role in them. The speech of characters from American films has spatio-temporal characteristics and is, in fact, a cultural monument of its time. The semiotic significance of metaphorical transfer is manifested in the models of formation of secondary nomination units. This is a completely systemic value, which presupposes systematization against the background of the entire lexical-semantic system of language.

Key words: metaphor, American films, character, discourse, language.

Introduction. The final fragment from the film “Scent of Woman” was chosen for analysis. The film is well-known and popular. The focus here is on Colonel Slade’s final speech at the meeting at Byrd School. Let us briefly recall the situation. Three school students made fun of the principal, literally throwing mud at him. The main character named Charlie turned out to be an accidental witness to the unworthy behavior of these students. The principal offers him to “turn them in”, in exchange for which he promises to recommend Charlie to the university on exceptional terms, i.e. he will study for free and, moreover, receive a scholarship.

The purpose of the article is to analyze discourse in American films.

The main problem. The conversation with the principal took place on Friday, and for the weekend Charlie accompanies the blind Colonel Slade to New York. In New York, they become friends, Charlie takes the colonel’s fate very close to his heart and saves him from death. At the meeting at Byrd School, the colonel suddenly appears unexpectedly and with his speech actually saves Charlie from expulsion from school, since the school principal, having not

received support from Charlie, recommends the disciplinary committee to expel him. The colonel’s speech is extremely characteristic in terms of the use of conceptual metaphors. Let us cite this fragment.

Trask: Mr. Sims, you are a cover-up artist and you are a liar.

Slade: But not a snitch.

Trask: Excuse me?

Slade: No, I don’t think I will.

Trask: Mr. Slade.

Slade: This is such a crock of shit.

Trask: Please watch your language, Mr. Slade. You are in the Baird School not a barracks. Mr. Sims, I will give you one final opportunity to speak up.

Slade: Mr. Sims doesn’t want it. He doesn’t need to be labeled: “Still worthy of being a ‘Baird Man.’” “What the hell is that? What is your motto here? “Boys, inform on your classmates, save your hide” – anything short of that we’re gonna burn you at the stake? Well, gentlemen, when the shit hits the fan some guys run and some guys stay. Here’s Charlie facing the fire; and there’s George hidin’ in big Daddy’s pocket. And what are you doin’? You’re gonna reward George and destroy Charlie.

Trask: Are you finished, Mr. Slade?

Slade: No, I'm just gettin' warmed up. I don't know who went to this place, William Howard Taft, William Jennings Bryan, William Tell – whoever. Their spirit is dead – if they ever had one – it's gone. You're building a rat ship here. A vessel for sea goin' snitches. And if you think your preparing these minnows for manhood you better think again. Because I say you are killing the very spirit this institution proclaims it instills! What a sham. What kind of a show are you guys puttin' on here today. I mean, the only class in this act is sittin' next to me. And I'm here to tell ya this boy's soul is intact. It's non-negotiable. You know how I know? Someone here – and I'm not gonna say who – offered to buy it. Only Charlie here wasn't sellin'.

Trask: Sir, you are out of order!

Slade: Outta order? I'll show you outta order! You don't know what outta order is, Mr. Trask! I'd show you but I'm too old; I'm too tired; I'm too fuckin' blind. If I were the man I was five years ago I'd take a FLAME-THROWER to this place! Outta order. Who the hell you think you're talkin' to? I've been around, you know? There was a time I could see. And I have seen boys like these, younger than these, their arms torn out, their legs ripped off. But there isn't nothin' like the sight of an amputated spirit; there is no prosthetic for that. You think you're merely sendin' this splendid foot-soldier back home to Oregon with his tail between his legs, but I say you are executin' his SOUL!! And why?! Because he's not a Baird man! Baird men, ya hurt this boy, you're going to be Baird Bums, the lot of ya. And Harry, Jimmy, Trent, wherever you are out there, FUCK YOU, too!

Mr. Trask: Stand down, Mr. Slade!

Slade: I'm not finished! As I came in here, I heard those words, “cradle of leadership.” Well, when the bow breaks, the cradle will fall. And it has fallen here; it has fallen. Makers of men; creators of leaders; be careful what kind of leaders you're producin' here. I don't know if Charlie's silence here today is right or wrong.

I'm not a judge or jury. But I can tell you this: he won't sell anybody out to buy his future!! And that, my friends, is called integrity! That's called courage! Now that's the stuff leaders should be made of. Now I have come to the crossroads in my life. I always knew what the right path was. Without exception, I knew. But I never took it. You know why? It was too damn hard. Now here's Charlie. He's come to the crossroads. He has chosen a path. It's the right path. It's a path made of principle – that leads to character. Let him continue on his journey.

You hold this boy's future in your hands, committee. It's a valuable future. Believe me. Don't destroy it! Protect it. Embrace it. It's gonna make ya proud one day – I promise you.

This is actually the final and culminating fragment of the film. Metaphor plays a key role not only in Colonel Slade's speech, but in the dialogue as a whole. A serious metaphor, playing a key role in the speech of the school principal, is the metaphor of “cradle of leaders or leadership”: cradle of leadership. In general, the concept of “cradle” is universal and thus common to all mankind. The content of the concept itself is so vividly aphoristic that it is difficult to assume the opposite, i.e. a situation where this concept is not subject to metaphorization.

By declaring that the Byrd School is a cradle of leadership, the principal takes on a very large responsibility. According to him, the educational institution he heads plays an extremely important role in American history. Thus, at the present stage, he exclusively plays this main view and historical and cultural role. The metaphor of the cradle of leadership stretches in time and space, acquiring completely new meanings or consequences. This happens because any universal conceptual metaphor that is meaningful to all mankind legitimately provides historical and cultural value in space and time. In other words, the metaphor of the cradle of leadership not only realizes the meaning of the cradle of leadership, but realizes it on the terms of American reality. In order to feel the meaning of this concept, it is absolutely necessary to know the American mentality, the American dream, the history of the conquest of the country and the construction of the state. Even the meaning of the word leadership, as well as the concept of leadership, presented in the lexeme leadership, implies knowledge of what leadership and a leader are for the United States. It is no coincidence that we used the word *проходить*, since understanding cannot be questioned. Understanding presupposes knowledge of the lexical meaning of a word, which can always be clarified in explanatory dictionaries. *Prohodit* is not always realized even on the basis of knowledge of the vertical context. Of course, background knowledge contributes to feeling or deep and profound awareness of the meaning. However, knowledge alone is not enough; in accordance with the internal form of the word *проходить*, emotional perception is necessary. Such a deep process always occurs subconsciously. From this, we can draw another global conclusion. In particular, a conceptual metaphor turns out to be in demand only in the context of the “native” culture, i.e. the culture for which this text and context are written.

Consequently, the metaphor of the cradle of leadership is adequately perceived only by its own addressee. The essence of the deep mechanism of perception is such that a sign as a semiotic reality is conventional, but it actualizes not conventional, but real images. This circumstance makes natural languages a unique and unrepeatable space of meaning, and, for example, translations from one language to another are highly formal substitutes. Thus, the conceptual metaphor of the cradle of leadership plays an extremely important role in this situation, since it acts as an organizing tool for the discourse. Everything else said by the school principal is actually drawn to this metaphor. For example, without proper logical grounds, he accuses Charlie of being a liar and a clown. The accusation is completely unfounded, but even less so in the structure of his speech, in the space of this discourse, it looks logically consistent, since we are talking about the traditions of the school and the duty of each student to support these traditions. Another thing is that traditions do not imply “snitching”, but in the speech of the principal and from the point of view of how he builds values, it does not look immoral at the explicit level. In this regard, two significant details should be pointed out. The first is related to Charlie’s apology. The second is related to the fact that Colonel Slade accepts the principal’s logical game and smashes him with his own weapon. The fact that Charlie apologizes suggests that he feels that he is doing something reprehensible. But that makes his act all the more valuable. In other words, he is not just doing something that the director doesn’t like, but doing something that contradicts “Byrd’s traditions.” And even understanding this cannot force him to “give up the criminals,” he simply cannot bring himself to do it.

Colonel Slade also starts using the cradle of leadership metaphor, but offers a completely different interpretation. If the director connects the “cradle of leadership” with loyalty to traditions, which he understands as “betraying friends for the sake of the school’s survival,” then the colonel talks about “loyalty to friends for the sake of honor and valor.” He immediately emphasizes that “the cradle has fallen.” And he explains it. You’re building a rat ship here. This metaphor is also widely known. The colonel resorts not just to a metaphor, but to an expression that is of great importance in the life of every military man. The fact is that a military man, even in peacetime, is ready or must be ready for battle by vocation. Peacetime is a respite or time given to a warrior for preparation. In wartime, his comrade-in-arms acquires primary importance for a warrior. Therefore, in the army, the

concept of “rear” becomes a strong metaphor, i.e. the one or those who ensure your safety, cover you. Therefore, the rat ship has a rich presupposition and as a metaphor actualizes a wide range of background information. The metaphor has two components, and both components themselves have a great symbolic meaning. Thus, the “rat” is characterized by such cognitive features as “greed” and “cowardice”, “egoism” and “betrayal”. The ship is a kind of symbol of home. Apparently, this conceptual meaning reflects the mentality of peoples living by the sea, seafaring peoples, the Phoenicians, Greeks, and the English. The ship unites people and animals in a small area of land in the middle of a huge sea element. The ship saves them, but in a moment of danger, the rats are the first to escape. Moreover, the escape of the rats serves as evidence of the death of the ship. The opposite symbol, i.e. the symbol of human nobility, is the behavior of the captain, who is the last to leave the ship. Thus, the colonel uses a metaphor that exposes the director’s position. The addressee of the discourse is entirely on the colonel’s side, as evidenced by the committee’s decision. The colonel is not satisfied with using a metaphor that is understandable to everyone, but also explains it. What the hell is that? What is your motto here? “Boys, inform on your classmates, save your hide” – anything short of that we’re gonna burn you at the stake? Well, gentlemen, when the shit hits the fan some guys run and some guys stay. Here’s Charlie facing the fire; and there’s George hidin’ in big Daddy’s pocket. And what are you doin’? You’re gonna reward George and destroy Charlie.

Roughly speaking, “save your own asses,” that’s what you teach your students. That’s why you’re building a rat ship here. But the Colonel uses an even stronger metaphor, which plays a huge role in his life. He says that when a fire starts, some run away, others stay. Here’s Charlie facing the fire. George is hiding in his father’s big pocket. Metaphors are generally available and understandable, but they play a key role not only in this fragment, but in the context of the film as a whole, and in the context of American history and culture. The fact that George is hiding not just anywhere, but in a pocket (his father’s big pocket) is not at all a random metaphor. A “big pocket,” as should be clear, is not just a place to hide, but a rich and quiet place. In the structure of the meaning of the metaphor “big pocket” (big Daddy’s pocket), the most important cognitive feature is the feature “wealth.” Of course, “wealth” is also associated with such a feature as “authority”. There is also a presupposition. While in New York, the Colonel and Charlie discuss this difficult situation. The Colonel tells him that he

will certainly “sing like a canary”, go to university and join the long line of American men who “deserve respect”. This dialogue in the hotel is generally very typical. Charlie says that there are things that simply cannot be done. The Colonel replies that he does not understand this, “explain” – he says to Charlie.

This fragment also uses other conceptual metaphors that are of great significance to Westerners. For example, the colonel says that someone wanted to buy Charlie's soul. We are all familiar with the presupposition of this metaphor, which goes back to very ancient mysteries and is indeed saturated with associations that have not lost their meaning to this day. In the minds of most modern people, this classic situation is associated with Goethe's Faust. As is well known, Faust sells his soul to the devil for the love of a beautiful young girl. The European Middle Ages creates a certain myth around this idea – the possibility of achieving what you want by making a deal with the devil. Thus, Colonel Slade actualizes a huge layer of background information with just a hint that someone tried to make a deal with Charlie. He explains the essence of the deal without revealing the nuances and defines it as a temptation of the soul, thus actualizing the already famous gospel context. It is enough to recall the famous passage from the Gospel, when the devil tells Christ that he will give him all the kingdoms of the world if he worships him. To this Christ replies that one should serve only God. In this case, the truth, for “you cannot serve God and mammon”, “you cannot serve two masters”, therefore, it is necessary to make a choice. According to the colonel, Charlie makes the right choice, he chooses the right path, the path of principles that leads to the creation of character: He's come to the crossroads. He has chosen a path. It's the right path. It's a path made of principle – that leads to character. Let him continue on his journey. The word path in English has a very serious emotional load.

In some ways, it resembles the Azerbaijani word *yol*. To understand the conceptual reinterpretation of this word in the Azerbaijani language, it is enough to recall the oath of those walking on the road, especially drivers, *bu yol haqqı*, as well as the wish *yolun açıq olsun*. The colonel creates an original authorial construction, linking the concepts of “path; path” and “journey”. Let him continue on his journey.

In general, this speech by Colonel Slade is a chain of conceptual metaphors, strung one on top of the other. Configurations of conceptual metaphors are created that organize the discourse as a whole. It is therefore appropriate to list them in the order in which they occur in the text. These are words and phrases such as *snitch*, *crook of shit*, *watch your language*,

hell, *burn you at the stake*, *shit hits*, *some guys run and some guys stay*, *facing the fire*, *hidin' in big Daddy's pocket*, *I'm just gettin' warmed up*, *spirit is dead*, *building a rat ship here*, *vessel for sea goin' snitches*, *minnows*, *you are killing the very spirit this institution proclaims it instills*, *this boy's soul is intact*, *non-negotiable*, *offered to buy it*, *an amputated spirit*, *this splendid foot-soldier*, *with his tail between his legs*, *you are executin' his SOUL*, *ya hurt this boy*, *cradle of leadership*, *when the bow breaks*, *the cradle will fall*, *he won't sell anybody out to buy his future*, *crossroads in my life*, *right path*, *path made of principle*, *Let him continue on his journey*, *You hold this boy's future in your hands*. Each of these metaphors and metaphorical combinations appeals to universal spirituality, therefore they are understandable and highly expressive. Due to this, they have a priority character in the structure of discourse, attracting all the information. The same circumstance makes them functionally loaded signs and thus basic components of communication. In other words, metaphors here are the main means of increasing the communicative effect of an utterance, or discourse. Of course, such functional loading is characteristic of all units of secondary nomination and in the structure of any discourse. However, here they form a system and, due to this, the skeleton of the discourse. Even without knowing the content of the discourse, interpreting one metaphor after another, it is quite possible to restore it entirely. From the cognitive point of view, as already noted, each of them represents a significant concept that actively participates in the formation of universal spirituality. From the point of view of connotation, the discourse is binary divided into positive and negative cognitive features. These features are correlative both in themselves and in the structure of the discourse. For example, “to sell out”, “not to sell out”, “to remain in the face of fire”, “to run away, to hide”, “difficult”, “easy”, “principled”, “lack of principle”, etc. One of the central metaphors in the discourse under consideration is the metaphor *snitch*. Strictly speaking, a *snitch* is a derivative metaphor formed from the verb to knock. The unit of secondary nomination here is precisely the verb, the derivative noun is secondary, but no less expressive. The mechanism of formation of this metaphor is transparent, here two actions are correlated: physical and ethical. “To hit, to beat with something against something, thus making noise” is correlated with “denunciation”. The English *snitch* is built on a different basis. The nominative meaning of this word corresponds to the sememe “nose”. The associative feature that serves as the basis for metaphorization is one of the functions of this respiratory organ, namely, the sense of smell.

Thus, in the structure of the English metaphor, the cognitive feature “to find out, to specifically find out” is actualized, not so much “to report” as “to specifically find out”. If we draw parallels with the tradition, then it is “to spy”. Of course, the nuances are important, but not enough to differentiate the situations. And yet, abstracting from the specific situation, in this film snitch means “one who sniffs out and tells tales” or “an informer”. The word “stukač” does not necessarily mean “an informer”, it is someone who witnessed something and reported it when asked, i.e. he might not have said it if he had not been asked. Thus, the content of the metaphors is different, but situationally they are related.

Conclusion. The analysis of this small fragment from the film “Scent of a Woman” very clearly demonstrates the role of conceptual metaphor in the structure of American media discourse. Of course, one could say that all these metaphors play a key role in themselves, i.e. they are self-sufficient. This is indeed the case. The difference between discourse and the language system in terms of the status of metaphor lies, on the one hand, in the manifestation of the content of the metaphor, and on the other, in the disclosure of its organizational capabilities. In addition, discourse presents metaphors themselves systematically. In the language system, metaphor has systemic-semiotic and cognitive significance.

Bibliography:

1. Lakoff G. Metaphors we live by. London, The university of Chicago press, 2003, 256 p.
2. Machin D., Mayr A. How to Do Critical Discourse Analysis: A Multimodal Introduction. London, SAGE Publications Ltd, 2012, 240 p.
3. Taghiyeva U.H. Metaphor in Azerbaijani and Russian Media Discourse // International journal of English Linguistics. 2015, № 5, p. 141–144.
4. Tannen D. Discourse 2.0: Language and New Media (Georgetown University Round Table on Languages and Linguistics). Washington, Georgetown University Press, 2013, 192 p.
5. Thornborrow J. The Discourse of Public Participation Media: From talk show to Twitter. New York, Routledge, 2014, 210 p.
6. Thurlow C., Mroczek K. Digital Discourse: Language in the New Media (Oxford Studies in Sociolinguistics). Oxford, Oxford University Press, 2011, 480 p.

Шахвердієва У.Г. МЕТАФОРИ В АМЕРИКАНСЬКИХ ФІЛЬМАХ

Когнітивне значення концептуальної метафори виявляється в унікальності конкретних метафоричних переносів. Дискурс, і зокрема медійний дискурс, розкриває потенціал концептуальної метафори. Поза дискурсом його можна лише інтерпретувати, але це інваріантне значення, як правило, максимально абстрактне. Тільки дискурс розкриває потенційний обсяг змісту концептуальної метафори. Звичайно, наведений фрагмент є окремим випадком реалізації концептуального змісту метафори, що безпосередньо пов'язано з унікальністю текстової зв'язності. Це ще раз підтверджує думку про те, що мова дана в текстах. Сукупність текстів демонструє мовні сутності, які марно залишаються поза текстом. З іншого боку, сукупність текстів є нічим іншим, як дискурсом. Аналіз показав, що сучасний американський кінематограф є унікальним простором для реалізації концептуальної метафори. На нашу думку, окрім усіх загальновідомих переваг сучасного американського кіно, його найбільше історико-культурне значення полягає в тому, що воно є літописом американської англійської мови.

Оскільки голлівудські фільми відіграють виняткову роль в американському глобальному медіадискурсі, ми вважаємо конче необхідним проаналізувати деякі характерні фрагменти з відомих фільмів. Кожен із цих фільмів – видатне явище в історії кіно, а отже, й історії культури. Вони запам'ятовуються багатьма рисами, але особливу роль у них відіграє мова персонажів і, відповідно, дискурс. Мовлення героїв американських фільмів має просторово-часові характеристики і є, по суті, пам'яткою культури свого часу. Семіотичне значення метафоричного переносу виявляється в моделях утворення вторинних номінаційних одиниць. Це цілком системне значення, яке передбачає систематизацію на тлі всієї лексико-семантичної системи мови.

Ключові слова: метафора, американські фільми, персонаж, дискурс, мова.

ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

UDC 81'25

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/47>

Boiko Ya. V.

Kyiv National University of Technologies and Design

ETHICS & ETIQUETTE OF DIPLOMATIC DISCOURSE AS A PROBLEM OF TRANSLATION STUDIES

This article explores the essential concepts of ethics (moral principles governing right and wrong) and etiquette (socially acceptable behaviour and formal communication) in diplomatic discourse, emphasizing their distinct yet interrelated roles in guiding human interactions. The article highlights how these concepts overlap in diplomacy, where maintaining ethical standards such as honesty and neutrality are crucial, while etiquette dictates the appropriate tone, formality, and cultural sensitivity necessary for successful diplomatic communication. The article further delves into the specifics of diplomatic language, emphasizing characteristics such as formality, neutrality, indirect speech, and the use of honorifics to maintain decorum and promote peaceful relations. A key focus of the article is the role of translation in diplomatic discourse, particularly when transferring between languages with distinct cultural and linguistic norms. The author suggests a specialized methodology that incorporates both ethical considerations and the specific etiquette of diplomatic discourse. This methodology includes reproductive tactics aimed at preserving neutrality, accuracy, and clarity in translation while maintaining respect for cultural and ethical norms and adaptive tactics. The article also outlines the challenges translators face when rendering etiquette-related expressions from one language to another, noting that the Ukrainian language, for instance, often requires more elaborate or emphatic expressions compared to English. It emphasizes the importance of balancing precision and cultural sensitivity to avoid misinterpretations and ensure the translation is consistent with diplomatic standards. The article advocates for a translation methodology that adapts to the context and ensures ethical and culturally appropriate communication, stressing that the subtlety of diplomatic language necessitates careful consideration to preserve its intended meaning and tone.

Key words: *ethic concept, etiquette language formulas, diplomatic language, reproductive and adaptive tactics in the reproduction of diplomatic discourse.*

Statement of the problem. Diplomatic discourse operates within a highly sensitive and formal domain, where ethics and etiquette are integral to effective communication. Translators of diplomatic texts face a dual challenge: maintaining the ethical integrity of the source message while adhering to the rules of etiquette that define the tone and formality of diplomatic communication. These dual dimensions present unique problems for translation studies, requiring a balance between moral obligations and culturally appropriate expressions.

Translating diplomatic texts involves critical ethical considerations, including fidelity to the source message, neutrality, and respect for cultural and political sensitivities. Any deviation – intentional or unintentional – can lead to misrepresentation, bias, or

even diplomatic conflicts. Furthermore, the translator must navigate political pressures, conflicting interests, and the risk of manipulation, all while ensuring transparency and confidentiality.

Diplomatic discourse is steeped in formal conventions, politeness strategies, and culturally specific norms. Missteps in etiquette – such as an inappropriate tone, misuse of honorifics, or failure to recognize cultural nuances – can undermine the intended message, offend stakeholders, or damage relationships. Translators must not only convey the meaning precisely but also preserve the delicate subtleties of diplomatic protocol in their target language.

Despite its importance, the intersection of ethics and etiquette in translating diplomatic discourse

remains underexplored in translation studies. Existing frameworks often focus on technical accuracy or cultural adaptation but fail to consider how translators can simultaneously uphold ethical principles and conform to the formalities of diplomatic etiquette. This gap highlights the need for a more integrated approach that addresses both dimensions.

Analysis of recent research and publications. The ethics of reproducing diplomatic discourse has gained significant attention in academic research because of its impact on international relations and cross-cultural communication. Although the intersection of ethics, etiquette, diplomacy, and translation studies remains an emerging field, recent studies by scholars such as V. Babiuk, O. Halyns'ka, N. Kaschyshyn, T. Osyntseva, N. Pavlovs'ka, A. Sitko, and Yu. Sudus have identified key areas of concern and development.

V. Babiuk explores the role of translators as cultural mediators and highlights the ethical challenges that arise from different political ideologies and cultural norms. These studies concentrate on the risk of manipulation or distortion of the source text due to political pressure or unconscious bias [1, p. 30]. N. Kaschyshyn focuses on the impact of language choice on diplomatic negotiations and how mistranslation can increase tensions. Publications in this field often emphasize the need for ethical guidelines that ensure neutrality and accuracy while considering the complexities of cross-cultural interpretation [5, p. 95]. Yu. Sudus investigates how cultural frameworks shape the interpretation of meaning in diplomatic texts and presents key approaches to understanding the moral and ethical responsibilities of translators [10, p. 125]. His work highlights the significance of transparency, accountability, and professional integrity in the practice of translation.

Case studies examining historical diplomatic incidents, such as mistranslations during international negotiations, offer valuable insights into the ethical challenges of translating diplomatic discourse. For instance, research on the translation of United Nations resolutions or bilateral agreements often reveals

the significant consequences of mistranslation, underscoring the translator's vital role in ensuring clarity and accuracy. Nevertheless, the issue of etiquette translation methodology, particularly the ethics of language and polite forms of communication, remains a key concern for linguists.

Task statement consists in analysing etiquette formulas and clichés in diplomatic discourse from an ethical perspective within translation studies, focusing on the challenges translators face and exploring how ethical principles and etiquette conventions influence translation decisions while proposing strategies for maintaining balance in this complex field.

Outline of the main material of the study. *Ethics* and *etiquette* are fundamental to human interaction, especially in formal and sensitive contexts such as diplomacy. Ethics and etiquette are closely related but distinct concepts, each playing a critical role in guiding behaviour and interactions (Table 1). While *ethics* deals with the moral principles that govern right and wrong, ensuring fairness, honesty, and integrity, *etiquette* refers to the codes of polite behaviour that guide socially acceptable actions and communication [3].

While ethics and etiquette are distinct, they overlap, as diplomatic discourse combines ethics (ensuring honesty and neutrality) with etiquette (using polite language and formal greetings). Both are crucial in diplomatic discourse where the stakes are high and missteps can lead to misunderstandings, conflicts or diplomatic crises. Ethics in diplomacy involves ensuring that communication is truthful, unbiased, and respectful of all parties' interests, while etiquette dictates the appropriate tone, formality and cultural sensitivity necessary for maintaining diplomatic decorum. In translation studies, the challenge lies in navigating the delicate balance between adhering to ethical principles and respecting the etiquette conventions of different cultures and languages. This dual responsibility is central to achieving effective, respectful, and morally sound translations of diplomatic texts.

Diplomatic discourse encompasses the language and communication practices used by representatives of states, international organizations, or political

Table 1

Key differences between ethics and etiquette

Aspect	Ethics	Etiquette
Focus	Moral principles and right vs. wrong	Social norms and appropriate behaviour
Scope	Universal and philosophical	Culturally or contextually specific
Purpose	Ensures justice and fairness	Promotes harmony and respect
Violations	May have serious moral or legal consequences	Leads to social awkwardness or offense
Flexibility	Relatively universal in nature	Highly variable across cultures

entities during formal negotiations, agreements or exchanges. It is marked by a structured, strategic, and formal use of language aimed at promoting cooperation, resolving conflicts and influencing outcomes on the international stage, with the primary goal of maintaining or improving relations between states through peaceful communication. [4, p. 314].

Diplomatic language is a special form of communication used in international relations, where accuracy, formality and respect for cultural and political peculiarities are paramount. It serves to maintain warm relations between states and ensures the smooth functioning of diplomatic negotiations, agreements, and discussions. The main characteristics of diplomatic language are as follows [4; 7; 9]:

1. High degree of formality, while using precise and polite expressions to maintain professionalism and respect, e.g.: *We would like to extend our sincere gratitude for your continued support in this matter* [13].

2. Honorifics, indirect speech, and hedging to soften requests, express disagreements tactfully, and build rapport, e.g.: *It might be beneficial to explore alternative solutions to this issue* [13].

3. A neutral tone is used to avoid strong emotions or biases, promoting impartiality and constructive dialogue, e.g.: *The proposed measures require further discussion to ensure mutual agreement* [13].

4. Modal verbs such as *could*, *might*, *would*, and *should* are commonly used to suggest possibilities or obligations without imposing them outright, e.g.: *We might consider this proposal as a potential starting point for negotiation* [13].

5. Diplomatic statements often take the form of suggestions or observations rather than commands or criticisms, e.g.: *There appears to be room for improvement in this area* [13].

6. Balance between precision (to avoid misunderstandings in agreements) and ambiguity (to allow flexibility or defer decisions), e.g.: *The parties will work together in good faith to achieve a mutually acceptable solution* [13].

7. Repetition of key terms ensures clarity and emphasis, especially in formal agreements or speeches, e.g.: *We are committed to peace. Peace is our ultimate goal, and peace must be sustained* [13].

8. Euphemisms, indirect phrasing, and softening strategies to address sensitive issues without causing offense or discomfort to maintain politeness and avoid direct confrontation, e.g.: *regrettable incidents* instead of *conflicts* or *violations*. *While we understand your position, we would like to propose...* [13].

9. Culturally appropriate metaphors, idioms, and references to respect cultural differences,

e.g.: avoiding phrases that might carry negative connotations in a specific culture [13].

10. Specialized vocabulary, particularly in legal, economic, or military contexts, ensures clarity and precision, helping all parties understand the exact terms and conditions and avoid ambiguity, e.g.: *In accordance with Article 5 of the bilateral agreement...* [13].

11. International diplomatic terminology and terminology of international law, mainly of Latin and French origin, since the language of diplomacy in the Middle Ages was Latin, and later French, e.g.: *consul, convention, attache, demarche, communiqué*.

12. The passive voice is commonly used to depersonalize statements and focus on the action or issue rather than the individuals involved, e.g.: *Mistakes were made* instead of *We made mistakes*.

13. Symbolic expressions, such as proper titles, formal addresses, and adherence to correspondence conventions, are used to convey goodwill, respect, and shared values, e.g.: *Your Excellency, it is an honor to convey our nation's greetings to the esteemed people of your country. His Excellency, the Ambassador of [Country], has made significant contributions...* [13].

14. Abstract and dense syntactic structures to convey complex ideas succinctly while allowing room for interpretation, e.g.: *The parties shall endeavor to undertake measures conducive to the enhancement of bilateral cooperation* [13].

15. The reference to prior agreements, international laws, or historical events to establish context and legitimacy, e.g.: *As outlined in the Charter of the United Nations, we are committed to maintaining international peace and security*.

In different languages of the world, special (lexical, morphological, syntactic, prosodic) means of expressing politeness have been developed, special etiquette language formulas that form a whole system in each specific language – language etiquette. These are actually etiquette language formulas, that is, such fixed language formulas that are used during contact between communicants. Among them, the following are distinguished [6; 11]:

- 1) when establishing contact between speakers – formulas of address and greeting, e.g.: *To all the Honorary Consuls...* [13];

- 2) when maintaining contact – formulas of apology, request, gratitude, etc., e.g.: *... to express our sincere gratitude for...* [13];

- 3) when terminating contact – farewell formulas, wishes, etc., e.g.: *Thank you for your attention* [13].

The structure of the language etiquette of diplomatic speech is determined by the following

basic elements of communicative situations: greetings (*It is with great pleasure that I welcome you*), farewell, (*Best regards*), apology (*Accept our apologies for the delay*), appeal (*Please send us your new catalogue*), gratitude (*We thank you for the letter*), compliment (*I wish you success in the fulfilment of your noble and important mission*), acquaintance (*I am very happy to have this early occasion to meet with such a distinguished audience*), address (*Dear Mr. Roger Gill*), consensus and confirmation (*That's great... That is a very good idea*), compassion (*We are sorry that we have been unable...*), offer and advice (*We would like to help you*). Language etiquette itself includes, in addition to the actual etiquette formulas, also socio-linguistic symbols of the etiquette level: etiquette forms of denial (disagreement) and affirmation (agreement), forms of questions used in certain socio-cultural groups [9, p. 298].

Each of the situational-thematic groups constitutes a synonymous series of etiquette units that differ in semantic and stylistic features. The choice of etiquette units by communicants depends, first of all, on such determining extralinguistic factors as: social role, age, place of residence, gender, cultural and educational level of a sender of a message and a recipient, social distance between them, nature of communication, communication situation, specifics of relations between communicants. As a result of numerous repetitions, expressions become stable communication formulas, stereotypes, typical, repetitive constructions that are used in almost all communication situations.

In diplomatic discourse, when translating English-language etiquette formulas into Ukrainian, there is often a tendency to increase expressiveness and intensity compared to the original. This is largely influenced by the national and cultural characteristics of the Ukrainian language, which may require more elaborate or emphatic expressions to convey the same level of politeness or formality [8, p. 79].

We suggest developing a specialized methodology for translation that considers various options depending on the context of use (scientific, legal, journalistic), while incorporating both ethical considerations and the etiquette of diplomatic discourse [12, p. 285]. This methodology would include **reproductive tactics** through *transcoding methods* (such as transcription, transliteration, zero transcoding, practical transcription, and loan translation), alongside *translation transformations*: lexical-grammatical (including morphological substitution, transposition, total reorganization, and antonymic translation) and lexical-semantic (such as differentiation,

modulation, generalization, and concretization). The focus will be on accurately conveying content while ensuring that ethical standards, such as neutrality and objectivity, are upheld. Additionally, **adaptive tactics** of transformational translation, involving lexical-grammatical transformations like explication, elimination, and amplification, will allow translators to choose the most suitable options. This approach ensures the preservation of accuracy and clarity, while respecting both the original meaning and the diplomatic norms required in cross-cultural communication [2; 12].

Let's consider an example that illustrates how careful application of reproductive and adaptive tactics can preserve neutrality, clarity, and appropriateness in diplomatic discourse while ensuring that the message aligns with both cultural and ethical norms.

1) International negotiations are a delicate process where 2) maintaining diplomatic neutrality is essential. It is important that each party involved upholds a 3) respectful tone throughout discussions, adhering to the 4) principles of fairness, impartiality, and non-interference. The language used must be carefully constructed to 5) prevent any misinterpretation or offence. Furthermore, during sensitive deliberations, 6) the need to prioritize mutual respect and to avoid controversial or 7) inflammatory rhetoric cannot be overstated. Such principles are integral to the successful conduct of diplomatic relations, as they foster cooperation, understanding, and the peaceful resolution of disputes [13]. – 1) Міжнародні переговори є делікатним процесом, де 2) забезпечення дипломатичної нейтральності є надзвичайно важливим. Кожна сторона, що бере участь, повинна дотримуватися 3) шанобливого тону протягом обговорень, керуючись 4) принципами справедливості, неупередженості та невтручання. Мова, що використовується, повинна бути ретельно побудована, щоб 5) уникнути непорозумінь або образи. Крім того, під час чутливих дискусій 6) важливість пріоритетності взаємної поваги та уникнення контроверсійної чи 7) конструктивної риторики не можна перебільшити. Ці принципи є невід'ємною частиною успішного проведення дипломатичних відносин, оскільки вони сприяють співпраці, розумінню та мирному вирішенню суперечок.

The terminological phrases (1) *international negotiations* and (3) *respectful tone*, (4) *principles of fairness, impartiality, and non-interference* were rendered into Ukrainian using widely recognized terms through transcoding method by **loan translation** as (1) міжнародні переговори, (3) шанобливого тону

and (4) принципами справедливості, неупередженості та невторчання which aligns with the diplomatic context in both languages. Since the form and meaning correspond to one of the dictionary definitions of the original lexical unit ‘міжнародні переговори’, ‘шанобливий тон’, ‘справедливість, неупередженість та невторчання’ that is already widely used in Ukrainian, there is no need for further transformation and the terms are retained without any modifications.

Let's consider another terminological expressions (7) *inflammatory rhetoric* and (2) *maintaining diplomatic neutrality* which are translated into Ukrainian as (7) конструктивної риторики and (2) забезпечення дипломатичної нейтральності, to illustrate the application of transcoding methods by **practical transcription**, as the roots of the lexical units *rhetoric*, *diplomatic* and *neutrality* were transcoded, but the endings in Ukrainian translation ‘риторики’, ‘дипломатичної’ and ‘нейтральності’ were adjusted according to the norms of the target language. Meanwhile, the lexical unit *maintaining* was replaced using lexical-grammatical transformation of **morphological replacement** with ‘забезпечення’ to align with the grammatical structure in Ukrainian. In case of translation lexical unit *inflammatory* the lexical-grammatical transformation of **antonymic translation** is applied to shift from negative *inflammatory* to positive *framing* ‘конструктивної’ (constructive) in diplomatic discourse, making it more suitable for formal negotiations.

Incorporating an ethical framework into diplomatic discourse, the reproduction of the terminological unit (5) *prevent any misinterpretation or offence* as (5) уникнути непорозумінь або образи in Ukrainian demonstrates the careful application of the lexical-semantic transformation of **generalization**. This approach broadens the scope of the original phrase, shifting the focus from the specific terms *misinterpretation* and *offence* to a more inclusive concept of *misunderstandings*. By doing so, the translation not only captures the essence of the source text but also aligns with the ethical principles of diplomacy, emphasizing the importance of fostering mutual understanding and respect. This generalized phrasing ensures that the translation encompasses a wider range of potential diplomatic concerns, allowing for more flexibility in addressing unforeseen issues. Ultimately, this transformation reinforces the commitment to maintaining respectful and constructive communication, minimizing the risk of unintended missteps that could hinder diplomatic relations.

The next terminological expressions (6) *the need to prioritize mutual respect* in Ukrainian

translation (6) важливість пріоритетності взаємної поваги illustrates the implementation of several transformations, such as **total reorganization**, as the sentence structure undergoes a comprehensive reorganization to ensure a natural flow in Ukrainian while maintaining a clear emphasis on the ethical principle of mutual respect. The translation of lexical unit *the need* employs lexical-semantic transformations, including **modulation** and **concretization**, as the meaning of the source unit is logically developed in the target unit shifting from the general *need* to a more concrete action-oriented lexical unit ‘важливість’. While translating the lexical unit *to prioritize* into Ukrainian ‘пріоритетності’ the lexical-grammatical transformation of **morphological replacement** is applied, changing the part of speech from a verb to a noun in Ukrainian ‘пріоритетності’. This adjustment not only aligns with linguistic norms but also reinforces the ethical dimension by framing prioritization as an established value rather than a fleeting action. The other lexical unit *mutual respect* is rendered as ‘взаємної поваги’ through the transcoding method of **loan translation**. Here, the source language's terms are carefully matched with their lexical equivalents in the target language, preserving both the conceptual and ethical integrity of the original expression. These deliberate transformations ensure that the translation remains faithful to the original meaning while highlighting the ethical imperatives essential in diplomatic communication.

Thus, the translation analysis demonstrates that reproductive tactics realized by loan translation, lexical-semantic transformations of modulation, concretization and generalization and lexical-grammatical transformations of morphological replacement, total reorganization, antonymic translation is highly productive as it allows translators to adapt the text to language norms and cultural context, ensuring correct perception and preservation of content.

Adaptive tactics such as explication, elimination and amplification are commonly used in poetic translation, but they are less effective for translating ethical and etiquette-related concepts in diplomatic discourse. These tactics can be poorly suited to the culturally specific and ethically sensitive domain of diplomacy, where subtle distinctions are crucial and may be distorted if not carefully applied. The usage of these methods risks diluting the precision and moral authority of terms like neutrality, respect or impartiality, potentially misaligning the message with local diplomatic norms or expectations through the addition of unnecessary explanations or omission of key terms.

Conclusions. Diplomatic discourse plays a pivotal role in international relations, serving as a tool for states to manage political, economic and cultural interactions while safeguarding their interests. Translators are vital in preserving the intended tone, meaning, and purpose of diplomatic language, bridging linguistic and cultural divides through both linguistic skill and a deep understanding of diplomatic ethics and etiquette. As a highly structured form of communication, it consists of a sender, a message, and a recipient, where interpretation is shaped by textual and contextual elements, making perception and interpretation key to its effectiveness. Unlike personal communication, which is often subjective, diplomatic exchanges are focused on interstate objectives, influencing behaviour and decision-making, with formality and objectivity being central to ensure that the state's position is accurately conveyed.

The analysis of Ukrainian translations of diplomatic terminology highlights the application of reproductive translation techniques to ensure both

linguistic accuracy and alignment with the ethical principles of diplomatic discourse. Common methods, such as loan translation, were used for widely recognized terms, providing direct equivalents, while a combination of transcoding and lexical-grammatical transformations ensured grammatical coherence and upheld the ethical tone of diplomacy. More complex lexical expressions required nuanced transformations that blended transcoding with lexical-semantic and lexical-grammatical techniques, expanding their meaning to capture the ethical commitment to understanding and respect inherent in diplomatic interactions. This multi-layered approach guarantees that translations not only reflect the meaning of the original text but also preserve the principles of neutrality, respect, and constructive communication central to diplomatic dialogue. Further study of the ethical challenges that translators face, like balancing accuracy with adjusting to the cultural norms of the target audience, could help us better understand the moral responsibilities of translators in diplomacy.

Bibliography:

1. Бабюк В. Переклад та мовна політика ЄС. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Лінгвістика. 2011. № 15. С. 29–32.
2. Бойко Я. В. Когнітивно-дискурсивна модель діяхронної множинності перекладів часово віддаленого першотвору (на матеріалі українських ретрансляцій трагедій В. Шекспіра XIX–XXI століть): реф. дис. д-ра філол. наук : 10.02.16. Харків. 2023. 38 с.
3. Галинська О. М. Репрезентація концептів бізнес-етики в англomовних текстах етичних кодексів міжнародних компаній. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Перекладознавство та міжкультурна комунікація. 2016. № 2. С. 66–69.
4. Кащишин Н. Особливості дискурсу та терміносистеми англomовних дипломатичних документів. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія: Філологічні науки. 2009. № 81 (2). С. 312–316.
5. Кащишин Н. Є. Експресивність термінів англomовного дипломатичного дискурсу. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія: Філологічні науки. 2014. № 2. С. 93–98.
6. Мовний етикет. Мовні формули. Стандартні етикетні ситуації. URL: <https://studfiles.net/preview/5605372/page:3/> (дата звернення 16.01.25).
7. Осинцева Т. Семантичні особливості англійської лексики міжнародних угод. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія: Лінгвістика. 2011. № 15. С. 218–222.
8. Павловська Н. Ю. Проблема досягнення адекватності перекладу контрактів з української на англійську мову. *Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Серія: Лінгвістичні науки. 2015. № 20. С. 75–83.
9. Сітко А. В. Особливості відтворення етикетних форм англomовних питальних речень українською мовою. *Проблемісемантики, прагматики та когнітивної лінгвістики*. Київ: Логос, 2007. Вип. 11. С. 296–302.
10. Судус Ю. Стратегії й тактики англomовного дипломатичного дискурсу (на матеріалі промов держсекретаря США Дж. Керрі). *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. 2014. № 4 (281). С. 124–128.
11. Формули ввічливості в системі українського мовного етикету. URL: http://www.philology.kiev.ua/Lingur/art_64.htm (дата звернення 16.01.25).
12. Boiko Ya. Methodology of Cognitive-Discursive Modelling of Literary Translation (Case Study of Ukrainian Retranslations of W. Shakespeare's Tragedies of the 19th–21st Centuries). *Alfred Nobel University Journal of Philology*, vol. 1, issue 27, 2024. pp. 276–299, DOI: <https://doi.org/10.32342/2523-4463-2024-1-27-19>
13. Speech of Diplomatic delivered by Designated Minister Macsuzu Mondon, 2017. URL: http://www.mfa.gov.sc/static.php?content_id=20&news_id=300 (дата звернення 16.01.25).

**Бойко Я.В. ЕТИКА ТА ЕТИКЕТ ДИПЛОМАТИЧНОГО ДИСКУРСУ
ЯК ПРОБЛЕМА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА**

У цій статті досліджено основні поняття етики (моральні принципи, що визначають правильне і неправильне) та етикету (соціально прийнятна поведінка та формальна комунікація) в дипломатичному дискурсі, підкреслюючи їх відмінні, але взаємопов'язані ролі у регулюванні людських взаємодій. У статті висвітлюється, як ці концепції перетинаються в дипломатії, де важливим є дотримання етичних стандартів, таких як чесність і нейтральність, у той час як етикет визначає відповідний тон, формальність і культурну чутливість, необхідні для успішної дипломатичної комунікації. Стаття також поглиблює розуміння специфіки дипломатичної мови, наголошуючи на таких характеристиках, як формальність, нейтральність, непряма мова та використання титулів для підтримки порядку та сприяння мирним відносинам. Основну увагу в статті приділено ролі перекладу в дипломатичному дискурсі, зокрема при передачі між мовами з різними культурними та лінгвістичними нормами. Автор пропонує спеціалізовану методику, що враховує як етичні міркування, так і специфічний етикет дипломатичного дискурсу. Ця методика включає репродуктивні тактики, спрямовані на збереження нейтральності, точності та ясності в перекладах при дотриманні культурних та етичних норм, а також адаптивні тактики. Стаття також окреслює виклики, з якими стикаються перекладачі при перекладі виразів, пов'язаних з етикетом, між мовами, враховуючи, що українська мова, наприклад, часто вимагає більш детальних або емоційних виразів порівняно з англійською. Підкреслюється важливість збалансування точності та культурної чутливості, щоб уникнути непорозуміння і забезпечити відповідність перекладу дипломатичним стандартам. Стаття описує за методику перекладу, яка адаптується до контексту і забезпечує етичну та культурно відповідну комунікацію, підкреслюючи, що тонкість дипломатичної мови вимагає уважного підходу для збереження її змісту та тону.

Ключові слова: етичні концепти, етикетні мовні формули, дипломатична мова, репродуктивні та адаптивні тактики у відтворенні дипломатичного дискурсу.

Yelisieieva S. V.

Odesa State University of Internal Affairs

PECULIARITIES OF INTERROGATION TRANSLATION USING NLP TECHNIQUES

The article is devoted to the study of the interrogation language translation peculiarities, where sentence construction structures which are typical for the neuro-linguistic programming (NLP) technique are used. Attention is drawn to the importance of formulating and posing questions to the interrogated person. The language in which the interrogation is conducted is an important component of the interrogation process. The article reveals the concept of NLP technique and analyzes the issue of psychological influence on the suspect by means of language. It is argued that the purpose of NLP is not to manipulate a person, his thoughts and actions, but on the contrary, it is determined that in the context of interrogation, this technology helps to reveal deep problematic issues and guide the suspect's thoughts in a direction necessary for obtaining important information for the investigation. But it is argued that such influence should be within the framework of social norms, it should correspond to cultural, social and interpersonal standards. By managing attention, an interrogator can help the interrogated person direct his efforts in a productive direction for the investigation. The article also analyzes methods of translating linguistic constructions and the translation transformations applied during interrogation translation. It is noted that an important task of the interpreter is to preserve the semantic meaning and deep emotional message, which is of great importance in creating a friendly environment, an environment of trust, in which it is necessary to conduct an interrogation in order to achieve an effective result. It has been determined that the interpreter must be very attentive in order to preserve or, sometimes, create the necessary message that will imperceptibly direct the thoughts of the suspect. In addition to attentiveness, the interpreter must know the methods of translating certain constructions that are used in different contexts, and he must also be familiar with the vocabulary of legal proceedings. It is argued that the vocabulary used during interrogation is not purely legal, since speech during communication with the suspect concerns different areas of life. Therefore, the interpreter must have a broad outlook and be able to navigate in different situations that may arise during interrogation.

Key words: *interrogation, interrogated person, suspect, investigation, neurolinguistic programming (NLP), technique, Neurolinguistic Interviewing Techniques (NIT), aim, translation, way, interpreter, transformation, psychological state, rapport, direction, thought.*

Statement of the problem. Nowadays, much attention is paid to the effectiveness of a suspect's interrogation. Interrogation is an important and mandatory investigative action, which is an integral part of any criminal proceedings. It not only helps to obtain new information, but also ensures a thorough verification of the facts that the investigator already has. Thanks to interrogation, the investigator finds out the fact of the commission of a crime or its absence, and also establishes other circumstances subject to proof within the framework of each criminal proceeding (Article 91 of the Criminal Procedure Code). Interrogation translation is related to oral legal translation, but it covers vocabulary from different spheres of human life. Therefore, it cannot be considered only legal translation. Besides the diversity of vocabulary, modern approaches to interrogation include the use of neurological linguistic

programming (NLP) techniques in order to improve the efficiency of obtaining the necessary information. The issue of using NLP during interrogation and the specifics of translation is discussed in this article. Interrogating a suspect is a key phase in criminal proceedings, during which psychological techniques, particularly neurolinguistic programming (NLP), play an important role. NLP facilitates the establishment of trust, shapes the suspect's perceptions, and aids in obtaining reliable information. Significant attention is given to the interpreter's role in ensuring the accurate conveyance of content and emotional nuances during the interrogation process. The interrogation of a suspect plays a vital role in criminal proceedings, particularly in serious crimes where the process requires adherence to professional standards of impartiality and respect. Its primary objective is to gather reliable and factual information to support the

investigation. While obtaining a confession may be a goal, it should not override the need for corroborative evidence. Interpreters play a crucial role in ensuring accurate communication during interrogations. Their work requires precision in conveying not just the content but also the emotional undertones of the conversation, as the outcome often directly affects the defendant's fate. Neurolinguistic programming (NLP) is a key psychological technique employed during interrogations to guide a suspect's thoughts and elicit truthful statements. NLP involves creating trust, directing focus, and using carefully constructed language patterns to influence the suspect's state of mind while maintaining ethical and legal standards. Methods such as establishing rapport, using transition words, and employing positive reinforcement foster cooperation. The main task of the interpreter is to maintain the emotional message, which helps to establish contact and put the interrogated person into the necessary state for effective process of the interrogation. Analyzing the NLP technique, it is possible to come to a conclusion about the use of the most effective language constructions and their correct translation, using the appropriate translation transformations.

Analysis of recent research and publications. The issues of involving and participating the interpreters in court cases have been studied by such scientists as Kolomoiets T.O., Shcherba S.P., Kyiak T., Arakelian M.M., Mykhailov O.M., Holovynska O.P., Pokreshchuk O., Kuzyk T.M., Radegundis Stolze, Camelia, Chirilă, Catherine Way and other domestic and foreign scientists. These scholars and researchers have made a special contribution to the understanding of the interpreter's role in the process of judicial interrogation and the methods of the used language constructions translating. The issues of NLP use and interrogation have been studied by such scientists as Gray, R.M., Grimley, B.N., Bull, R., Valentine, T., & Williamson, T., Menn, L., Madison, P.T. and others.

Task statement. The purpose of the article is to analyze the modern approach to interrogation, where the technique of neurological linguistic programming is used and to determine the methods of translating of the language constructions used in the process of a suspect interrogating.

Outline of the main material of the study. The interrogation of a suspect is always of great importance in criminal proceedings. Interrogation is an investigative action, the content of which is the receipt and recording the testimony in the form established by criminal procedural law that contains data important for making the right decision in

criminal proceedings (Article 91 of the Criminal Procedure Code).

The term "interrogation" is typically associated with suspects involved in serious crimes and carries a more severe connotation. However, during the process, the specialist adheres to professional standards of impartiality, treating all individuals – be they victims, witnesses, or suspects – with respect and dignity. The primary goal of interrogation is to gather accurate and reliable factual information that will serve as the foundation for the investigation and contribute to its successful resolution. In the case of suspect interrogation, an additional objective is obtaining a confession of guilt. However, this should not be the primary focus, as any confession must be corroborated by supporting evidence and information.

Interpretation during interrogation plays a crucial role, and understanding its specific features contributes to the continuous improvement of this aspect of a translator's professional work. The interpreter bears significant responsibility, as the defendant's fate depends directly on the precision and accuracy of the translation.

Before initiating any stage of an interrogation, it is essential to adhere to the "Golden Rule" of interrogation: no circumstances can justify the use of intimidation, threats, physical or psychological abuse, or violence in order to obtain information, implicate someone else in a crime, or obtain a confession. Such actions violate ethical principles as well as national and international laws. Moreover, these methods are entirely ineffective. Instead, it is necessary to employ appropriate interrogation techniques that ultimately result in either the suspect's conviction or release. At the pre-trial stage, there are various types of interrogations, with our focus being on suspect interrogation.

During the preparation stage for an interrogation, it is crucial to carefully select the most appropriate technique to ensure effectiveness and arrive at fair conclusions. The choice of technique is influenced by various factors, including the suspect's age, psychological and physical health, and intentions. Among these, the suspect's psychological state is particularly significant, as it directly impacts the entire interrogation process. For this reason, specialists often utilize neurological linguistic programming (NLP), a highly effective method for achieving the desired outcome.

Neurological linguistic programming (NLP), also known as the coding of the psyche, is a field within psychotherapy and practical psychology that explores patterns in people's subjective experiences. It focuses

on uncovering the mechanisms and methods behind behavior modeling and transferring these models to others. NLP was founded by American linguist Richard Bandler, his student, programmer John Grinder, and Joseph O'Connor, who first introduced the method in 1973. The term "NLP" combines references to neurological processes ("neuro"), language ("linguistic"), and behavioral patterns ("programming") [1].

According to Bandler and Grinder, NLP serves as a model of human experience and communication. By applying its principles, any human activity can be described in detail, enabling quick and sustainable changes in behavior. Essentially, it acts as an encyclopedia of human behavior in specific situations. Linguistics forms the foundation of NLP, serving as a tool for influencing the human psyche. This technique allows for a degree of control over mental processes and can guide a person's thoughts in a desired direction.

Neuro-linguistic programming is founded on four key principles:

1. **Sensory Awareness.** A core aspect of neuro-linguistic programming is being attuned to both our own reactions and those of others in various situations. This mindfulness enhances our ability to adapt and maintain control.

2. **Building Rapport.** Establishing relationships based on mutual trust and understanding is essential. Success in personal and professional interactions often hinges on our capacity to build and nurture rapport with others.

3. **Outcome Thinking.** Focusing on desired outcomes helps us steer our thoughts away from negativity, enabling us to make better decisions and achieve our goals effectively.

4. **Behavioral Flexibility.** This principle emphasizes the importance of adapting behaviors, gaining fresh perspectives, and cultivating constructive habits to overcome unproductive patterns.

Behaviors often contribute to negative actions and thoughts. It is crucial to be able to identify the unwanted behaviors that should be changed. Beliefs and values serve as internal permission for change. However, addictions, obsessions, and other harmful behaviors can take on significant value, overshadowing and negatively impacting other personal values.

There are various NLP techniques, including the following:

1. **Anchoring.** Inspired by Pavlov's conditioning, anchoring involves associating sensory experiences with triggers to evoke a desired emotional state or mindset. An anchor can be a physical gesture, such

as pressing the thumb and index finger together, or a word tied to a positive emotion. The goal is to instantly access the desired mental or emotional state using the selected anchor. With practice, negative emotions can be replaced by activating these learned triggers.

2. **Swish Pattern.** Similar to anchoring, the swish pattern aims to change automatic responses to situations that lead to unwanted behaviors. This technique is often used to address anxieties or obsessions. Patients first identify the trigger for their problematic behavior and then visualize replacing their usual response with the desired one. Over time and with practice, the new response becomes automatic, gradually replacing the old, undesirable reaction.

3. **Visual-Kinesthetic Dissociation (VKD).** Also known as the rewind technique, visual-kinesthetic dissociation helps resolve negative emotions linked to past events, such as traumatic memories or phobias. By mentally reimagining and reliving the event from the detached perspective of an out-of-body experience, individuals can weaken the emotional intensity of the memory, reducing its ability to provoke unwanted feelings [2].

When law enforcement uses NLP during interrogations or interviews, it is known as Neurolinguistic Interviewing Techniques (NIT). The use of NIT during interrogation of a suspect should not be considered as psychological compulsion, but as a means of making it possible to:

- incline a person to change their position and obtain truthful testimony from them;
- direct the thought and focus attention on issues necessary for the investigation;
- obtain information about the preparation and commission of other crimes unknown to the investigation;
- turn out the circumstances that contributed of the crime committing.

When preparing for an interrogation using NLP, it is necessary to:

- 1) study the personality of the person being interrogated;
- 2) carefully think through the questions;
- 3) determine the sequence of asking questions;
- 4) create the necessary conditions for conducting the interrogation.

NLP techniques can be used in almost all types of questions: basic, clarifying, supplementary, reminding, except for the control questions. The planning and formulation of questions during an interrogation can be adjusted based on the obtained information, the behavior of the interrogated person, and their physical or psychological state. Given the

existing tactical interrogation techniques – which include establishing psychological rapport, retrieving information from the person's memory, and formulating effective questions – it is crucial to select a suitable NLP model to achieve optimal interrogation outcomes. Accordingly, determining the appropriate sentence construction model becomes essential.

First and foremost, it is essential to establish the initial contact. Building trust with the suspect is a key step in this process. The “Creating Rapport” technique is often employed here – a deliberate and controlled method of establishing mutual resonance by aligning with the rhythms, tempos, expressions, and traits of the other person. Proper alignment enables the effective use of speech techniques that help direct and maintain the collocutor's attention [3].

At this stage, the interpreter's role is to accurately convey the rhythm, emotion, and semantic weight of the message in a way that aligns with the suspect's cultural and linguistic background. The interpreter must ensure that not only the message's meaning is preserved but also the deeper impact it has on the interrogated person. Therefore, it is necessary to choose appropriate expressions while maintaining both the meaning and emotional tone of the sentences.

After the establishing rapport, it is important to guide the interrogated person into the necessary state using “transition words” such as «якщо» (*if*), «коли» (*when*), «і» (*and*), which allow to move from one idea to another without interruption. For example: *Якщо Ви знаходитесь тут, то Ви можете зрозуміти, що я збираюсь задати Вам декілька питань.* – *If you are here, you can understand that I am going to ask you some questions.* Or: *І от Ви тут оскільки Ви хочете відповісти на деякі мої питання.* – *And here you are because you would like to answer some of my question.* In the translation of this sentence we have emphasized the word «тут» (“here”), placing it before the word «Ви» (“you”), emphasizing the metalocation of the interrogated person. In the translation of the word «хочете» we have used “would like”... in order to soften the form of the statement. Thus, in the first part of the sentence we observe the transformation of transposition, in the second part – a synonymous translation was used.

To encourage the interrogated person to cooperate with the investigation, it is important to use positive statements that convey understanding and support. For this purpose, truisms are utilized – commonly known statements that require no proof and are universally accepted as true. For example: *Усі ми іноді помиляємось.* – *We all make mistakes sometimes. Ми ж не можемо знати, що людина має на думці.* – *We can't*

know what's on a person's mind. Phrases of agreement are also often used, such as: *Я теж так думаю.* – *I think so too. Згоден із Вами.* – *I agree with you. Так, я Вас розумію.* – *Yes, I absolutely understand you.* Different types of translation transformations are used. For example, in the last sentence, the addition (“absolutely”) was used, which improves the emotional intensity of the sentence. Or: *I absolutely understand your feelings.* – *Я повністю розумію Ваші почуття.* Another example sentence for creating a positive atmosphere: *Так, звичайно, Ви знаходились в певних умовах.* – *Yes, of course, you were in certain circumstances.* In this case, the translation involved the transformation of differentiation of the word «умови» to enhance its emotional impact on the individual being interrogated. In interrogation practice, specific models – such as phrases or sentences – are employed to guide or redirect the person's thoughts and statements in a direction beneficial to the investigation. For this purpose, additional sentences or phrases are introduced alongside the individual's own words to subtly adjust their responses. These may include leading questions, rhetorical questions, or other types of statements. For example: *Щойно ви усвідомлюєте результат того, що Ви зробили, то відразу зрозумієте наслідки цієї дії.* – *Once you realize the result of what have happend, you will immediately understand the consequences of this action.* In this case, the transformation of replacing the personal part of the sentence with the impersonal one, replacing the active voice with the passive one were used in the translation. («Ви зробили» was replaced by “what have happend” – те, що сталося) in order to soften the statement and improve the psychological state of the interrogated person [4].

In order for the person being interrogated to understand and trust the person interrogating him, it is necessary to use the so-called meta-form, which implies that the questions asked follow from the forms of surface structures used by the person being interrogated in the process of communication.

Individuals use their senses, primarily the five basic ones, to unconsciously encode information from their surroundings. In the context of NLP interviewing techniques, an officer analyzes the interviewee's language to determine which sensory mode they relied on during a crime. Sight, sound, and touch (kinesthetic) are the three most commonly used senses. During the interview, the officer formulates questions and responses based on the sensory information provided by the interrogated person.

When addressing a question to a visualizing interviewee, questions can be constructed in the

following way: *Як Ви дивитеся на цю ситуацію?* – *How do you view this situation?* Or: *У чому Ви бачили для себе вигоду?* – *What benefit did you see for yourself?* In the first sentence, the word «бачили» is translated as “view”. Here, the transformation of the differentiation of the word «бачили» meaning is used, which in the sentence has an evaluative character and means “to consider, to evaluate”. In the context of the second sentence, the word «бачили» remains unchanged, its general dictionary meaning is used.

If the interrogation is carried out with a kinesistatic person, the question can be structured as follows: *Що Ви відчували в цієї ситуації?* – *What did you feel in this situation?* In the context of this sentence, the word «відчували» also remains unchanged, its general dictionary meaning is used, i.e. direct translation is used. If the question is structured like this: *Що, на вашу думку, дало вам користь?* – *What do you think was beneficial for you?* – In this case, it is desirable to use the lexical transformation of logical development in translation or, on the other hand, the grammatical transformation of replacement: *What did you feel benefited you?* – *У чому Ви відчували для себе вигоду?* The purpose of a such transformation in the translation is to follow the leading system of the interrogated person. It is also necessary to take into account that, in addition to the visual and kinesthetic representative systems, there is also an auditory representative system, which must also be taken into account when asking and translating questions asked to the interrogated person. Anyway, during interrogation it is necessary to use a peaceful model that takes into account the use of the above-mentioned kinesthetic, visual and auditory representations.

The interrogated person may have omissions in their answers that need to be addressed in order to obtain more complete information. For example: *My boss obviously dislikes me.* – *Мій начальник, мабуть, недолюблює мене.* Or: *It's obvious that my boss dislikes me.* – *Очевидно, що мій начальник мене недолюблює.* In the first sentence the omission is not as pronounced as in the second. The key word here is “obviously”. In this case, regarding both versions of the suspect's statements, the officer may ask a clarifying question: *To whom is it obvious?* – *Кому це очевидно?* But the two mentioned structures are semantically different in their deep sense. Therefore, the interrogator must clearly distinguish the order of the words in the sentence of the suspect. Accordingly, the translator's task is to preserve the structure without violating its semantic depth.

There is another class of omissions that is particularly important for the reconstruction

of material omitted in the transition from the interrogated person's experience to its full linguistic representation. Let us consider following example: *Необхідно враховувати інтереси моїх колег.* – *It is necessary to take into account the interests of my colleagues.* The next question may be: *А що трапилося б, не зумій Ви враховувати інтереси Ваших колег?* – *What would have happened if you had failed to take into account the interests of your colleagues?* In the translation of this question we use the Third Conditional to convey what would happen if... Next, continuing the semantic chain, a question is asked with a change in tense, focusing on the future: *А що станеться, якщо Ви не зможете враховувати інтереси колег?* – *What would happen if you failed to take into account the interests of your colleagues?* In the translation of this sentence we use “What would happen” instead of “What happens” and “if you failed” instead of “if you fail” in order to soften the impact of the question on the interrogated person, without limiting him to the hopelessness of what was happened. Thus, the transformation of replacement is used in the translation. Thus, by slightly changing the construction of the sentence stated by the interrogated person and containing omissions, it is possible to lead him to the necessary direction of thought and obtain a linguistic representation of what happened.

Numerous research methods aim to understand human behavior when individuals are being deceitful. Many of these methods depend on asking different types of questions to the interrogated person. These methods involve having an interrogatee respond to a series of questions where the officer already knows whether the individual is being truthful or deceptive. For example, an officer might ask: *У вас зелені очі?* – *Are your eyes green?* and the interrogatee would answer *Так.* – *Yes,* if their eyes are indeed green. Such questions help the officer establish a baseline to measure the individual's verbal behavior when telling the truth. Once the baseline is set, the officer will introduce a mixed series of questions, including some where they know the interrogatee is lying [5].

This article discusses only the linguistic aspect of Bandler and Grinder's NLP methodology and the specifics of translation. Some researchers note the ineffectiveness of using this method during interrogation, meaning non-verbal signs of the interrogated person's behavior to determine false testimony. This may be true, since there are a number of factors associated with human behavior that cannot be assessed by templates. But the Bandler and Grinder model is based mainly on language patterns, with the help of which it is possible

to influence the thought processes and state of a person. Therefore, the use of linguistic models, certain sentence structures together with rapport is a fairly effective method that can be used during interrogation to obtain the necessary information.

However, it is evident that factors such as ethnic background, gender, and the use of profanity can significantly influence perceived credibility (i.e., truthfulness) and greatly hinder an investigator's ability to detect deception when techniques like NLP are applied without evidence-based data [6].

Conclusions. NLP is usually understood as manipulation, which is the art of stimulation of another person to certain actions. It is a form of psychological

influence, in which the communicator develops new attitudes, goals and motives that differ from the initial ones. However, such influence must be within the limits of social norms, it has to correspond to cultural, social and interpersonal standards. By managing attention, it is possible to help the interrogated person to facilitate his efforts in a direction that is productive for the investigation. Observing how suspects communicate through nonverbal, verbal, and vocal cues is considered crucial during investigative interrogations. By understanding and applying NLP techniques, interviewers can leverage these methods effectively, significantly increasing the likelihood of obtaining vital information.

Bibliography:

1. Нейролінгвістичне програмування. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Neuro-Linguistic Programming (NLP Definition + Examples). URL: <https://practicalpie.com/neuro-linguistic-programming/>
3. Рапорт та підлаштовування: як стати тим, кому довіряють. URL: <https://surl.li/ejqr xv>
4. Yelisieieva S.V. Interrogation with the use of NLP techniques and its translation aspect. Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції "Scientific Achievements of Contemporary Society", London, United Kingdom, January, 2025
5. Madison P. Tucker. Understanding Neurolinguistics Interviewing Techniques among Law Enforcement Agencies, Department of Criminal Justice, Saint Leo University. URL: <https://surl.li/ccbvsg>
6. Gary Wilson. Neurolinguistic Myth, Argosy University. URL: <https://surl.li/bsqf qv>

Єлісєєва С. В. ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОПИТУ

З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНІК НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ

Стаття присвячена вивченню особливостей перекладу мови допиту, де використовуються конструкції побудови речень, притаманні техніці нейролінгвістичного програмування (НЛП). Звертається увага на важливості формування та постановки питань особі, яка допитується. Мова, якою ведеться допит є важливою складовою процесу допиту. В статті розкривається поняття техніки НЛП та аналізується питання психологічного впливу на підозрюваного засобами мови. Стверджується, що ціллю НЛП не є маніпулювання людиною, її думками та діями, а навпаки, визначено, що в контексті допиту вказана технологія допомагає розкрити глибинні проблематичні питання та направити думки особи, яка допитується у напрямку, необхідному для отримання важливої інформації для слідства. Але стверджується, що такий вплив має бути в рамках соціальних норм, він повинен відповідати культурним, соціальним та міжособистісним стандартам. Керуючи увагою, можна допомогти допитуваному спрямувати його зусилля у продуктивному для слідства напрямку. Також в статті аналізуються способи перекладу мовних конструкцій, перекладацькі трансформації, які застосовуються під час перекладу допиту. Звертається увага на те, що важливою задачею перекладача є збереження семантичного значення та глибинного емоційного посилу, що має велике значення при створенні доброзичливого середовища, середовища довіри, в якому необхідно проводити допит для досягнення ефективного результату. З'ясовано, що перекладач повинен бути дуже уважним, щоб зберегти або, інколи, створити необхідний посил, який буде непомітно направляти думки підозрюваного. Крім уваги, перекладач повинен знати способи перекладу тих чи інших конструкцій, які використовуються в різних контекстах, а також він повинен бути обізнаним в лексичі судочинства. Стверджується, що лексика, яка використовується під час допиту не є суто юридичною, так як мова під час комунікації з підозрюваним стосується різних галузей життя. Тому перекладач повинен мати широкий кругозір і вміти орієнтуватися в різних ситуаціях, які можуть виникати під час допиту.

Ключові слова: допит, допитувана особа, підозрюваний, розслідування, нейролінгвістичне програмування (NLP), техніка, методи нейролінгвістичного інтерв'ю (NIT), мета, переклад, спосіб, перекладач, трансформація, психологічний стан, взаєморозуміння, напрямок, думка.

Кришталь С. М.

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ПЕРЕКЛАД АНГЛІЙСЬКИХ КОНВЕРТОВАНИХ МЕТАФОРИЧНИХ ДІСЛІВ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

У статті досліджено перекладацький аспект метафоричної конверсії – явища, яке передбачає утворення метафоричного дієслова від іменника без зміни його форми. Наприклад, іменник на позначення тварин *squirrel* (білка) переходить в метафоричне дієслово *to squirrel* із двома значеннями: 1) сховати щось цінне в надійному місці; 2) пересуватися в такій манері, що свідчить про невгамовність, нетерплячість та цікавість. Механізм, який об'єднує два потужних напрями розвитку нових лексичних значень в англійській мові – метафоричний та конверсійний – відображає специфіку власне англійського словотвору і не має структурних аналогів в українській мові. За мету поставлено описати способи передачі значень англійських дієслів, утворених способом метафоричної конверсії, засобами української мови.

Об'єктом розгляду в цій статті стали метафоричні дієслова, конвертовані від іменників, що репрезентують 8 лексико-тематичних груп слів, а саме назви тварин, хворобливих станів, погодних явищ, частин тіла людини, кухонного приладдя, побутових інструментів, меблів та предметів інтер'єру, музичних інструментів. Метафорично-конверсійні процеси в досліджуваних групах розвиваються на базі реальної подібності ситуацій або стимулюються за допомогою асоціацій та емоційного враження, яке не завжди оцінює ситуацію об'єктивно і часто має негативний характер. Фактори, що лежать в основі метафоричного перенесення, мають безпосередній вплив як на семантику утворюваних дієслів, так і на способи їх перекладу українською мовою.

Метафоричне перенесення, яке розвивається виключно на зовнішній подібності, призводить до утворення емоційно нейтральних дієслів із комплексним значенням, які водночас і називають дію, і детально описують її. Асоціації та людські уявлення як основа для метафоричного перенесення мають наслідком з'яву дієслів, які не тільки детально описують дію, але й ще характеризують її як негативну чи позитивну, що означає, що при перекладі українською необхідно знайти лексичну одиницю із відповідним емоційним забарвленням, або конотацією.

У результаті з'ясовано, українськими еквівалентами англійських конвертованих метафоричних дієслів можуть бути одиниці на різних структурних та лексичних рівнях мови, а саме дієслова, утворені афіксальним способом, стилістично забарвлені дієслова розмовного класу лексики, порівняльні звороти, словосполучення та метафоричні дієслова із подібними або іншим метафоричними образами. Підбір перекладацьких еквівалентів унаочнює, наскільки тісно метафоричне словотворення пов'язане із структурними особливостями мови. Переклад, в цьому випадку, є пошуком структурного відповідника для явища, яке в мові перекладу на тому ж рівні мови не існує.

Ключові слова: конверсія, метафоричне перенесення, асоціації, метафорична конверсія, словотвір, іменник, дієслово.

Постановка проблеми. У цій статті йдеться про метафоричну конверсію, яка означає перехід іменника в дієслово із одночасним розвитком у похідного вербати́ва метафоричного значення. Наприклад, іменник на позначення тварин *squirrel* (білка) переходить в метафоричне дієслово *to squirrel* і з двома значеннями: 1) *hide money or something of value in a safe place*; 2) *move in an inquisitive and restless manner* (сховати гроші, або щось цінне в надійному, безпечному місці; пересуватися в такій манері, яка свідчить про невга-

мовність, нетерплячість та цікавість) [14]. Іменник із групи назв меблів та предметів інтер'єру *carpet* (килим), переходячи в дієслово *to carpet*, розвиває таке метафоричне значення: *cover with a thick, soft layer of something* (покривати щось товстим, м'яким шаром) [14].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань перекладу зверталось чимало авторів, які досліджували проблеми метафоризації та конверсії. У сучасній лінгвістиці докладно описано механізми метафоричного перенесення імені,

проаналізовано лінгвістичні та екстралінгвістичні складові цього процесу та їхній вплив на переклад, досліджено універсальне та національно-специфічне в метафоричному переосмисленні, обґрунтовано когнітивну природу метафори. Пишучі про переклад метафоричних утворень, дослідники вказують на необхідність враховувати національну специфіку та структурно-стильові характеристики мови перекладу і виділяють два основні способи перекладу, із яких перший націлений на збереження метафоричності, а другий – на передачу значення метафоричної лексичної одиниці, що супроводжується втратою метафоричності [9; 10]. Стосовно конверсії, то її статус «англійської унікалії» [12, с. 152] та особлива роль у збагаченні англійської мови доведена і не викликає сумнівів. Відомий дослідник англійського словотвору Лорі Бауер зазначає, що конверсія є абсолютно вільним процесом і будь-яка одиниця, у разі потреби, може перейти у відкритий клас слів за умови відсутності морфологічних обмежень [6, с. 226]. У дослідженнях наголошено на великих словотвірних потенціях конверсії і прогнозовано подальше зростання її ролі в системі англійської словобудови [1, с. 27; 5, с. 41; 7, с. 415; 8, с. 17; 11]. Питання метафоризації та конверсії як у загальному вигляді, так і на матеріалі конкретних мов, розглянуто докладно і системно, однак явище метафоричної конверсії, яка поєднує в собі ці два напрями розвитку нового значення словарної одиниці, є мало описаним.

Постановка завдання. У статті вивчаються перекладацькі аспекти цього явища, яке не має структурних відповідників в українській мові. Англійські метафоричні дієслова, утворені методом конверсії, та їхні українські перекладацькі еквіваленти до сьогодні не були предметом комплексного вивчення, що умотивовує **актуальність** цієї розвідки. Її **мета** – дослідити способи передачі значень англійських метафорично-конверсійних дієслів при перекладі українською. Ця мета передбачає розв’язання таких **завдань**: 1) описати особливості семантики англійських метафорично-конверсійних дієслів та з’ясувати, як вони впливають на пошук еквівалентів у мові іншого структурного типу (українській); 2) узагальнити способи перекладу англійських метафорично-конверсійних дієслів українською мовою.

Виклад основного матеріалу. Англійські метафоричні дієслова, утворені способом конверсії, та їхні українські еквіваленти досліджено на **матеріалі** 8 лексико-тематичних груп іменників-основ для дієслівної конверсії, яка супроводжується розвитком метафоричного значення.

Ці 8 груп іменників включають назви тварин, хворобливих станів, погодних явищ, частин тіла людини, кухонного приладдя, побутових інструментів, меблів та предметів інтер’єру, музичних інструментів. Усього було проаналізовано 450 іменників та 182 метафоричних дієслова, що утворюються на їх основі. Необхідно зазначити, що йдеться саме про кількість метафоричних дієслів, що виникли на базі іменників; якщо рахувати кількість метафоричних значень, то вона буде значно більшою, оскільки одне дієслово може мати два і більше метафоричних значення. Результати розвідок, в яких описуються метафорично-конверсійні процеси на матеріалі окремих груп слів, представлено в наших статтях [2; 3].

Загальновідомо, що метафоричне словотворення підпорядковується універсальним законам людського мислення й розвитку значення словарної одиниці [13]. А проте певні відмінності між мовами на структурному рівні не можуть не впливати на те, як розвиваються метафори в мовах різних структурних типів, і метафорична конверсія є переконливою ілюстрацією цього. Поява конверсійних дієслівних метафор можлива виключно на англійському мовному ґрунті. Вони показують, наскільки тісно метафоричне словотворення (попри всю універсальність складових цього процесу) пов’язане із структурними особливостями мови. Переклад, в цьому випадку, є пошуком структурного відповідника для явища, яке в українській мові відсутнє.

Дієслова, що стали об’єктом розгляду в цій статті, демонструють суттєву різницю щодо ролі асоціацій в процесі метафоричного перенесення, яке складається із двох ситуацій, а саме ситуації, що описується метафорично, та ситуації, яка метафорично переосмислюється й чие ім’я надалі вживається метафорично. У цій розвідці такою ситуацією, що метафорично переосмислюється, виступають назви тварин, хворобливих станів, погодних явищ, частин тіла, кухонного приладдя, побутових інструментів, меблів та предметів інтер’єру, музичних інструментів, а також пов’язані із ними асоціації та реальний життєвий досвід. Проаналізувавши метафоричні процеси на мовному матеріалі наведених груп слів, можемо говорити про 2 типи розвитку метафоричного значення, або про 2 групи дієслів, що їх уособлюють, а саме: 1) дієслова, що утворено на основі реальної подібності ситуацій; 2) дієслова, що утворено на основі подібності ситуації та асоціацій, які пов’язані у свідомості носія мови із іменником-основною дієслівної конверсії. Інакше кажучи,

дієслова, що складають другу групу, виникли на основі подібності, яка є уявлюваною.

Семантична особливість дієслів, утворених способом метафоричної конверсії, полягає в тому, що вони, по-перше, не тільки називають дію, а ще й надають інформацію про її характер та спосіб (тобто відповідають на запитання «Що робити?» і «Як робити?»), а по-друге, вони можуть передавати оцінку дії, що позначається. Серед досліджених груп іменників виділяються такі, де ця тенденція є особливо помітною. До них належать, перш за все, метафоричні дієслова, що утворені від назв тварин. До прикладу, із трьох метафоричних значень дієслова *to monkey*, що розвинулись на базі відповідного іменника *monkey* (мавпа), лише одне можна вважати таким, що має нейтральну оцінку – «передражнювати, пародіювати, імітувати», у той час як два інші значення містять очевидну негативну характеристику виконуваної дії: 1) «поводитися як недоумкувата, пустотлива людина»; 2) «робити щось не маючи для цього достатньо знань або досвіду, псувати» [14]. Метафоричне переосмислення у цьому випадку базується виключно на асоціаціях та уявленнях людей про мавпу, що не мають під собою жодних об'єктивних підстав. Ба більше, мавпа вважається розумною твариною із високим рівнем інтелекту. Словарна дефініція також не містить жодного натяку на безрозсудство чи нестачу будь-яких здібностей тварини, чи то розумових, чи фізичних.

Метафоричне значення дієслова *to horse* «дурити, пустувати, блазнювати» не має нічого спільного із дефініцією іменника *horse* (кінь), від якого утворене дієслово: «horse – a solid-hoofed plant-eating domesticated mammal with a flowing mane and tail, used for riding, racing, and to carry and pull loads» (кінь – однокопитна травоядна домашня тварина, ссавець, яка має гриву і хвіст і використовується для верхової їзди, перевезення вантажу та може брати участь в змаганнях на швидкість) [14].

Одне із трьох метафоричних значень, які розвиває дієслово, утворене від іменника *fish* (риба), має негативну / позитивну конотацію – намагатись щось отримати (наприклад, інформацію) діючи делікатно і хитро водночас [14].

Група метафоричних дієслів, утворених від назв тварин, містить у своєму складі велику кількість прикладів дієслів, що з'явилися на базі необ'єктивних емоційних оцінок. Такі дієслова характеризують дії, здебільшого, як негативні. Спектр негативних емоцій та характеристик, які пов'язані з різними тваринами, доволі широкий. Так, виходячи із дефініцій дієслів в їх метафорич-

них значеннях, можна говорити про певні асоціативні ряди в свідомості носіїв англійської мови, а саме борсук – надокучливість, бугай – жорстокість, ведмідь – загрозна, неконтрольована поведінка, вовк – жадібність, ворона – самовпевненість, кінь – пустотливість, корова – боягузтво, лякливість, кролик – легковажність, курка – боягузтво, ласка – хитрість, підступність, лебідь – безвідповідальність, лисиця – хитрість, мавпа – дурість, нерозумність, папуга – відсутність власної думки, порося – жадібність, риба – холодність, відстороненість, собака – надокучливість, свиня – егоїзм, щука – безвідповідальність, підступність, щур – зрадництво.

Участь асоціацій в процесі метафоричного переосмислення призводить до появи оцінки в структурі метафоричного значення дієслів, що представляють різні лексико-тематичні групи. Причому здебільшого йдеться саме про негативну оцінку. До прикладу, *to palm* (від *palm* – долоня) – переконати когось щось прийняти через обман, продати щось завдяки шахрайству; *to pan* (від *pan* – сковорода) – піддати різкій критиці, всипати перцю, *to axe* (від *axe* – сокира) – припинити, завершити раптом і немилосердно, *to chisel* (від *chisel* – долото) – обманювати, обдурювати, *to trowel* (від *trowel* – кельма) – лестити у грубий спосіб, *to cradle* (від *cradle* – дитяче ліжко) – тримати щось ніжно, лагідно, обережно, немов захищаючи, *to harp* (від *harp* – арфа) – правити те саме [14].

Як можна висувати, в дефініціях наведених прикладів обов'язково мітиться компонент у формі будь-якої частини мови, який точно вказує на характер конотації: «шахрайство», «різкий», «немилосердно», «грубий», «лагідно» тощо.

Значна кількість переносів на базі асоціацій є свідченням того, що метафоричні конверсійні процеси здійснюються часто на основі переосмислення саме конотативного (а не денотативного) компонента лексичного значення слів на найменування тварин. Як унаочнюють приклади, семантичні асоціації, конотації, пов'язані із словом культурні уявлення та традиції не входять безпосередньо в семантику слова, але саме на їх основі слово метафорично переосмислюється та бере участь у словотвірних процесах. При цьому віддаленість конотативної семи від денотативного ядра ніяк не впливає на її здатність стати основою метафоричного перенесення, інакше кажучи, в процесі метафоризації може бути актуалізованою будь-яка сема. Процеси вторинної номінації тісно пов'язані із конотативним аспектом значення слова.

Серед слів, що з'явилися в результаті метафоричного перенесення на основі реальної зовнішньої / функціональної схожості або подібності відчуттів, є дієслова, утворені від іменників різних лексико-тематичних груп. Наведемо деякі приклади: *to cough* (від *cough* – кашель) – про двигун: зробити різкий звук, який вказує на певну дисфункцію, *to cloud* (від *cloud* – хмара) – затьмарювати, *to back* (від *back* – спина) – виходити тильною стороною, *to nose* (від *nose* – ніс) – обережно пересуватись вперед (про транспортний засіб), *to fork* (від *fork* – виделка) – розділитися на частини, *to cup* (від *cup* – чашка) – скласти руки так, щоб вони повторювали форму чашки, *to ladder* (від *ladder* – драбина) – збиратися в складки, *to hammer* (від *hammer* – молоток) – шалено битися (про серце), *to bed* (від *bed* – ліжко) – висаджувати у грядки, старанно укріпляти, влаштовувати(ся), *to screen* (від *screen* – ширма) – прикривати, захищати, сортувати, *to quilt* (від *quilt* – стьобана ковдра) – комплювати.

Факт наявності в лексичному значенні дієслова конотації та оцінки безпосередньо впливає на переклад. Перенесення, яке відбувається виключно на основі реальної зовнішньої подібності, має своїм результатом емоційно нейтральну лексичну одиницю, для якої легше підібрати перекладацький еквівалент у мові перекладу. І навпаки – метафоричне перенесення, в основі якого лежать асоціації, призводить до появи лексичної одиниці, яка не тільки детально описує дію, але й ще характеризує її як негативну чи позитивну, що означає, що при перекладі українською необхідно знайти лексичну одиницю із відповідним емоційним забарвленням, тобто конотацією.

Зазначимо, що при виборі еквівалентів ми поклалися на словарні дефініції англійських та українських лексем, і критерієм того, що українська лексема може бути вживаною для перекладу англійського метафоричного дієслова, виступали спільні компоненти лексичного значення відповідних словарних одиниць в англійській та українській мовах. Наприклад, дефініції англійського дієслова *to badger* (від *badger* – борсук) та його українського відповідника «канючити» майже повністю співпадають: *to badger* – просити когось щось зробити неодноразово та в набридлій і докучливій формі, «канючити» – настирливо й жадібно (часто до набридливості) просити що-небудь у когось [4; 14].

Метафоричне значення дієслова *to flurry* (рухатися у такий спосіб, що виказує збудженість, схвилюваність, нервовість) співпадає на

семантичному рівні із значенням українського відповідника «метушитися» (рухатися безладно, похапливо або заклопотано; робити що-небудь, поратися, порядкувати поспішно) [4; 14]. Аналогічно до англійського дієслова, конвертованого від іменника *flurry* – шквал, українське дієслово на образному рівні повторює ідею швидкого пересування у просторі великої кількості маленьких часток, що характеризується відсутністю чіткої організації, хаотичністю. Також зауважимо, що ідею пересування описаного типу в українській мові можна передати за допомогою таких слів, синонімічних до дієслова «метушитися», як «комашитися», «мотатися», «шамотитися», «мотлятися», а також порівняльних зворотів – «товктися як Марко у пеклі / як муха в окропі», які належать до розмовного стилю мовлення.

Отже, аналіз способів перекладу англійських конвертованих метафоричних дієслів дозволяє констатувати, що їхніми еквівалентами в українській мові можуть бути одиниці на різних структурних і лексичних рівнях, а саме:

1) неметафоричні дієслова, що є результатом афіксального словотворення: *to badger* (від *badger* – борсук) – випрошувати, *to fog* (від *fog* – туман) – заплутувати, *to belly* (від *belly* – живіт) – надиматися, надуватися, роздиматися (наприклад, про паруса), *to bottle* (від *bottle* – пляшка) – придушувати, *to corkscrew* (від *corkscrew* – штопор) – протискуватися, *to drill* (від *drill* – свердел) – втлумачувати, *to wrench* (від *wrench* – гайковий ключ) – перекручувати, спотворювати (теорію або бачення), *to fiddle* (від *fiddle* – скрипка) – непокоїтися, соватися;

2) стилістично забарвлені лексичні одиниці розмовного, просторічного класу лексики: *to ferret* (від *ferret* – тхір) – порсатися, винюхувати (секрет), *to rabbit* (від *rabbit* – кролик) – базікати, теревенити, *to hog* (від *hog* – кабан) – заграбастати, зажерти, *to badger* (від *badger* – борсук) – канючити, циганити, *to limp* (від *limp* – кульгавість) – шкандибати, *to thumb* – (від *thumb* – великий палець руки) – заялозити, забруднити, *to hammer* (від *hammer* – молоток) – грюкати, *to saw* (від *saw* – пила) – пілікати;

3) порівняльні звороти: *to monkey* (від *monkey* – мавпа) – поводитися як йолоп, як мавпочки, *to hare* (від *hare* – заєць) – бігати з дуже великою швидкістю, чкурнув як заєць, *to crab* (від *crab* – краб) – пересуватися боком, як краб, *to breeze* (від *breeze* – легкий вітерець, бриз) – пурхати, як метелик, *to corkscrew* (від *corkscrew* – штопор) – рухатися, як по спіралі, *to sheet* (від *sheet* – простирадло) –

покривати будь-що як простирадлом, *to accordion* (від *accordion* – акордеон) – сплющити щось, наче акордеон (наприклад, в результаті аварії), *to flurry* (від *flurry* – шквал) – мотатися як муха в окропі;

4) словосполучення, основне слово якого називає дію, а залежне – описує її, що по суті є відтворенням англійської дефініції метафоричного дієслова: *to hawk* (від *hawk* – яструб) – прочистити горло голосно, *to wolf* (від *wolf* – вовк) – їсти жадібно, швидко, *to fish* (від *fish* – риба) – шукати навпомацки, *to limp* (від *limp* – кульгавість) – пересуватися із важкістю, *to ladle* (від *ladle* – черпак) – роздавати щедро, *to sieve* (від *sieve* – сито) – вивчати детально, *to rake* (від *rake* – граблі) – шукати старанно, ритися, *to frame* (від *frame* – рама) – звинувачувати несправедливо;

5) українські метафоричні дієслова із аналогічним значенням й подібним або іншим метафоричним образом: *to fish* (від *fish* – риба) – зловити (тобто дістати щось із води), *to hog* (від *hog* – кабан) – захопити, окупувати (наприклад, окупувати ванну кімнату), *to itch* (від *itch* – свербіж) – відчувати непереборне бажання щось зробити, аж руки сверблять, чешуться / засвербіли, зачесалися, *to bruise* (від *bruise* – синець) – *bruised peaches* – пом'яті персики, *to thunder* (від *thunder* – грім) – гриміти (говорити гучно, різко, гнівно), *to mirror* (від *mirror* – дзеркало) – віддзеркалювати (про події), *to frost* (від *frost* – мороз) – заморозити (наприклад, почуття), *to drum* (від *drum* – барабан) – барабанити (про дощ) або нетерпляче барабанити пальцями по столу, *to trumpet* (від *trumpet* – труба) – сурмити, трубити.

Очевидно, що наведені українські еквіваленти англійських метафоричних дієслів не являються єдиними можливими варіантами перекладу, навпаки – вони лише демонструють один із декількох способів передачі значення англійських дієслів засобами української мови. Наприклад, метафоричне дієслово *to ferret* (від *ferret* – тхір) можна перекласти як «порсатися», «розвідувати», «винюхувати», «шукати всюди», «вивідувати секрет», *to rabbit* (від *rabbit* – кролик) – «базікати», «говорити багато», «казати щось тривіальне, несуттєве», *to fog* (від *fog* – туман) – заплутувати, спантеличувати, бентежити. Наведені варіанти перекладу є лексичними одиницями різних структурних пластів української мови. В цьому дослідженні розглядаються саме дієслівні відповідники англійських конвертованих дієслів, однак, загальновідомо, що значення одиниці перекладу в контексті можна передати також і засобами інших частин мови. До прикладу, перекладаючи англійське

дієслово *to monkey* (від *monkey* – мавпа), яке означає «поводитися нерозумно, пустотливо, у спосіб, який викликає роздратування, робити непотрібні та несерйозні речі, марно витратити час» й має конотацію несхвалення дії, варто звернутися до іменників «пустун», «шибеник» як до можливих лексичних варіантів, що передають метафоричне значення англійського дієслова.

Слід зазначити, що переклад порівняльним зворотом може бути застосований для переважної кількості англійських метафоричних конвертованих дієслів, оскільки він відповідає сутності метафоричного перенесення, яке базується на порівнянні, а це означає, що будь-яка метафора є імпліцитним порівнянням, яке можна зробити експліцитним за допомогою порівняльної конструкції.

Очевидно, що вибір способу перекладу залежить великою мірою від жанрових вимог тексту. Як було показано, метафоричне дієслово *to limp* можна перекласти двома способами: «пересуватися із важкістю» (або йти важко, наприклад, про реформи) і «шкандибати». Звісно, перший спосіб буде застосовано при перекладі текстів, в яких згідно зі стильовими вимогами домінує нейтральна та літературна лексика, а другий – там, де необхідно створити влучний опис, передати емоційне враження та надати експресивну характеристику, тобто у художніх текстах та розмовному мовленні.

Висновки. Отже, є всі підстави зробити такі висновки:

1. Результатом метафоричного розвитку значення базового іменника з його подальшим переходом у дієслово є лексична одиниця із ускладненою семантикою, яка здатна не тільки називати дію, але й ще надавати інформацію щодо її характеру. У тих випадках, коли до метафоричного переосмислення залучаються конотації та асоціації, з'являються дієслова, які, окрім вищезазначених характеристик, мають також здатність надавати оцінку дії, яку вони називають.

2. Наявність оцінки в семантиці конвертованого метафоричного дієслова означає, що підбір перекладацького еквіваленту має відбуватися у напрямку пошуку лексичної одиниці із відповідним емоційним забарвленням та конотацією. Оскільки явище метафоричної конверсії відсутнє в українській мові, перекладацький еквівалент завжди є одиницею іншого структурно-семантичного типу. Українська мова має достатньо ресурсів на різних рівнях мови, за допомогою яких можна зберегти семантику метафорично-конверсійних

дієслів. Лексичне значення цих дієслів відтворюється за допомогою афіксів, словосполучень, порівняльних конструкцій, метафоричних еквівалентів та слів розмовного стилю мовлення із чітко вираженою конотацією.

Перспективи подальшого вивчення заявленої проблеми вбачаємо в залученні нових лек-

сико-тематичних груп англійських іменників, що конвертуються в метафоричні дієслова, з метою вивчення на їх основі метафоричної конверсії, що допоможе врешті-решт представити системну картину метафоричних дієслівних конверсивів у сучасній англійській мові та їх семантичних відповідників – в українській.

Список літератури:

1. Кійко С., Рубанець Т. Лінгвокреативний потенціал конверсії в англійській мові. *Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Серія: Германська філологія*. 2023. С. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2023.843.26-35>
2. Кришталь С.М. Конверсія як джерело метафоричного збагачення англійської мови. *Львівський філологічний часопис*. Львів : Гельветика, 2019. №.6. С. 122–126. DOI: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-6-20>
3. Кришталь С.М. Метафора в системі викладання філологічних дисциплін (на матеріалі англійської мови). *Studia Methodologica. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка та Університет імені Яна Кохановського в Кельце*. Видавничий дім «Гельветика», 2024. № 58. С. 66–76. DOI: <https://doi.org/10.32782/2307-1222.2024-58-7>
4. Словник української мови у 20 томах. <https://sum20ua.com/>
5. Шаркова Н.Ф., Шаркова С.Ф. Конверсія як продуктивний спосіб збагачення науково-технічної термінології. *Вчені записки ТНУ імені В.І.Вернадського. Серія : Філологія. Журналістика*. 2022. Том 33(72). № 5. Ч. 2. С. 40–45. DOI: <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2022.5.2/08>
6. Bauer L. English word-formation. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. 311 p. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9781139165846>
7. Cannon G. Functional shift in English. *Linguistics*. 1985. Vol. 23. Issue 3. P. 411–431. DOI: <https://doi.org/10.1515/ling.1985.23.3.411>
8. Cuper A., Cuper-Ferrigno M. Linguistic analysis of word formation processes in English in the light of ‘Covid’ being the new coinage that defined 2020. *Language Culture Politics International Journal*. 2022. Vol. 1. P. 15–25. DOI: <https://doi.org/10.54515/lcp.2022.1.15-25>
9. Dobrzyńska T. Translating metaphor: problems of meaning. *Journal of Pragmatics*. 1995. Vol. 24. Issue 6. P. 595–604. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(95\)00022-K](https://doi.org/10.1016/0378-2166(95)00022-K)
10. Fernández E.S. Translation Studies and the cognitive theory of metaphor. *Review of Cognitive Linguistics*. Vol. 9. Issue 1. P. 262–279. <https://doi.org/10.1075/rcl.9.1.12sam>
11. Hernández Bartolomé A.I., Cabrera G. M. Grammatical conversion in English: some new trends and lexical evolution. *Translation Journal*. 2005. Vol. 9. № 1. URL : <https://translationjournal.net/journal/31conversion.htm> (дата звернення: 2.12.2024).
12. Jespersen O. A modern English grammar on historical principles. Part IV. Morphology. Copenhagen : E. Munksgaard, 1954. 470 p.
13. Lakoff G., Johnsen M. Metaphors we live by. London: The University of Chicago press, 2003. 192 p.
14. MacMillan English Dictionary for Advanced Learners. Second Edition. Edited by Michael Rundell. 2010. 1748 p.

Kryshtal S. M. TRANSLATING ENGLISH CONVERTED METAPHORICAL VERBS INTO UKRAINIAN

This article studies a translation aspect of the metaphorical conversion, a phenomenon involving the formation of a metaphorical verb from a noun without changing its form. For example, the noun squirrel is converted into the verb to squirrel which has two meanings: 1) to hide money or something of value in a safe place; 2) to move in an inquisitive and restless manner. The mechanism that unites two powerful word-building tools in English, namely metaphorical word-formation and conversion, reflects the specific character of English word-formation and does not have structural equivalents in Ukrainian. The aim of the article is to describe the ways of conveying the meanings of English converted metaphorical verbs through those means which are available in Ukrainian.

The article focuses on the metaphorical verbs converted from the nouns that represent 8 lexical-thematic groups of words, namely names of animals, symptoms of illnesses, weather phenomena, human body parts, kitchen utensils, common tools, furniture and interior design, and musical instruments. Metaphorical-conversion processes in the groups under analysis develop on the basis of real similarity, or they are

stimulated by associations and emotional impressions which do not necessarily assess the situation objectively and are often of a negative character. The factors that underlie metaphorical transference directly influence the semantics of the verbs that are formed, as well as their translation into Ukrainian.

Metaphorical transference that stems exclusively from outer similarity leads to the formation of emotionally neutral verbs with complex meaning which do not only name the action but also describe it in detail. Associations and human imagination as a basis of metaphorical transference trigger the formation of verbs that, apart from describing the action in detail, characterise it as a negative or positive, which means that when translated into Ukrainian they require lexical units with the corresponding emotional colouring or connotation.

The article concludes that Ukrainian equivalents to English converted metaphorical verbs can be found on different structural and lexical layers of the Ukrainian language. They include: verbs formed through affixation, stylistically coloured colloquialisms, syntactic structures that reveal comparison, word combinations and metaphorical verbs with similar or different metaphorical images. The choice of translation equivalents showcases how closely metaphorical word-formation is connected with the structural peculiarities of the language. Translation in such cases works as a search for the structural equivalents to those linguistic phenomena which do not exist in the target language.

Key words: conversion, metaphorical transference, associations, metaphorical conversion, word-formation, noun, verb.

Лікарчук Л. І.

Державний торговельно-економічний університет

ЛОКАЛІЗАЦІЯ У ПЕРЕКЛАДІ: АДАПТАЦІЯ ДЛЯ НОВИХ АУДИТОРІЙ

У статті досліджується роль і значення процесу локалізації, адже у сучасному світі глобалізація породжує зростаючий попит на адаптацію текстів для різноманітних аудиторій. Локалізація є ключовим компонентом міжкультурної комунікації, забезпечуючи ефективність перекладу та полегшуючи взаємодію між різними культурами. На відміну від традиційного перекладу, локалізація передбачає не лише точну передачу змісту, але й врахування культурних, соціальних і мовних нюансів, що робить продукт зрозумілим і прийнятним для конкретного регіону. Процес локалізації часто викликає дискусії щодо балансу між збереженням автентичності оригінального тексту та адаптацією до культурних очікувань аудиторії. Питання етичності, втрати частини культурного контексту чи можливих перекручень змісту залишаються предметом обговорень як серед професійних перекладачів, так і у ширшій громадськості. Мета статті – дослідити процес локалізації як окремий напрям перекладацької діяльності, підкреслити його значення у забезпеченні ефективної міжкультурної комунікації. Локалізація – це процес адаптації тексту, продукту чи контенту до специфічних особливостей цільової аудиторії. До ключових аспектів локалізації належать: мовна адаптація – переклад тексту з урахуванням діалектів, специфічної термінології та стилістики; культурна адаптація – зміна контенту відповідно до культурних норм, символів, звичаїв та традицій; технічна адаптація – підлаштування інтерфейсу до мовних та технічних вимог. Основні етапи процесу локалізації: підготовка до локалізації, переклад, адаптація контенту, тестування та перевірка, впровадження, оцінка результатів. Локалізація як явище є досить складним процесом. З одного боку, вона спрямована на стандартизацію, що дозволяє створити цілісне сприйняття. З іншого боку, локалізація враховує особливості конкретних лінгвокультурних ареалів. Навіть досконале володіння перекладацькими трансформаціями не гарантує успішної локалізації, оскільки цих навичок недостатньо. Процес вимагає глибокого розуміння інформаційних інструментів та специфіки цільового регіону.

Ключові слова: локалізація, переклад, адаптація текстів, мовні трансформації, соціокультурні явища в перекладі.

Постановка проблеми. У сучасному світі глобалізація та розвиток цифрових технологій відкрили нові можливості для міжкультурної комунікації. Компанії, медіа, та автори все частіше орієнтуються на багатомовну аудиторію, намагаючись зробити свої переклади доступними для споживачів із різних країн і культур. У цьому процесі ключову роль відіграє локалізація – адаптація текстів, до специфіки цільової аудиторії. На відміну від традиційного перекладу, локалізація передбачає не лише точну передачу змісту, але й врахування культурних, соціальних і мовних нюансів, що робить продукт зрозумілим і прийнятним для конкретного регіону. Вона дозволяє компаніям ефективно виходити на нові ринки, забезпечуючи комунікацію, що є не тільки мовно точною, а й культурно релевантною для місцевих аудиторій. Локалізація допомагає уникнути непорозумінь, враховуючи культурні, релігійні та соціальні

аспекти, що підвищує довіру до бренду. В умовах глобалізації, коли конкуренція стає все жорсткішою, локалізація стає важливим інструментом для підвищення конкурентоспроможності, створення лояльної аудиторії та покращення користувацького досвіду. Локалізація в сучасному світі перекладу стає ключем до успішної адаптації продуктів і контенту для глобальних ринків. Вона сприяє створенню комунікацій, які є не тільки мовно точними, але й культурно релевантними для цільових аудиторій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковці сьогодення вносять вагомий вклад у розвиток теорії локалізації, аналізуючи її в різних галузях: від медіа та реклами до технологій і програмного забезпечення. Їхні роботи допомагають зрозуміти, як локалізація сприяє ефективному комунікаційному процесу в глобальному контексті.

Серед зарубіжних дослідників варто виокремити М. Юргена (M. Jürgen), чії роботи часто зосереджені на технічних аспектах локалізації, таких як адаптація інтерфейсів і документації для різних культурних контекстів; Л. Костанца (L. Costanza), який спеціалізується на міжкультурних аспектах локалізації в перекладі рекламних та медіа-текстів; Ш. Леві (Ch. Levy), яка вивчає питання культурної адаптації в літературному перекладі та її вплив на сприйняття текстів у різних мовних групах; Г. Роуз (H. Rose), який досліджує локалізацію в сфері технологій, зокрема переклад програмного забезпечення та інтернет-ресурсів, і приділяє увагу адаптації технічних термінів і пояснень для різних мовних груп, а також культурним бар'єрам, що можуть виникати під час локалізації; Т. Ларсон (Th. Larson), який займається дослідженнями в області локалізації мультимедійного контенту; Н. Мель (N. Mel), яка вивчає локалізацію і адаптацію у контексті глобальних комунікацій.

Серед українських науковців, які вивчали тему локалізації та адаптації текстів у перекладі, можна виділити кілька відомих дослідників: С. Шурму, яка досліджує проблеми локалізації та адаптації в контексті перекладу, працює над вивченням особливостей локалізації та інтернаціоналізації текстів, зокрема в галузі IT та медіа; А. Міщенко, яка досліджує проблему локалізації в перекладознавстві, зокрема взаємодію між культурними контекстами в процесі локалізації текстів; О. Мазур, яка вивчає локалізацію як частину перекладацької практики, акцентуючи увагу на важливості збереження культурних особливостей при перекладі текстів, зокрема в рекламі та маркетингу; Л. Левченко, яка є автором робіт, що стосуються локалізації в сфері медіа та кіно, а також перекладу відеоігор, аналізує проблеми адаптації контенту для специфічних культур і мовних груп, зокрема у сфері розваг і цифрових технологій; В. Шевчук, який досліджує роль локалізації у перекладі, його роботи також зосереджуються на методах адаптації гумору, ідіом і культурних реалій в перекладах.

Процес локалізації часто викликає дискусії щодо балансу між збереженням автентичності оригінального тексту та адаптацією до культурних очікувань аудиторії. Питання етичності, втрати частини культурного контексту чи можливих перекручень змісту залишаються предметом обговорень як серед професійних перекладачів, так і у ширшій громадськості, що і визначає **актуальність нашого дослідження**.

Постановка завдання. Мета статті – дослідити процес локалізації як окремий напрям пере-

кладацької діяльності, підкреслити його значення у забезпеченні ефективної міжкультурної комунікації. Завдання статті: розкрити суть локалізації, окреслити основні етапи процесу локалізації, а також підкреслити роль локалізації у глобальному світі.

Предмет дослідження – процес локалізації як складова перекладацької діяльності, його методи, принципи та вплив на адаптацію текстів для різних культурних та мовних аудиторій. Об'єкт дослідження – тексти та контент, що проходять процес локалізації.

У нашому дослідженні було використано наступні методи: аналіз літератури та джерел (вивчення наукових статей, монографій, звітів і досліджень, пов'язаних із локалізацією, а також огляд підходів до локалізації в перекладознавстві), порівняльний аналіз (порівняння локалізованих текстів із їхніми оригіналами для виявлення адаптаційних змін), контент-аналіз (вивчення текстових та візуальних матеріалів, які зазнали локалізації, з метою аналізу стратегій адаптації та виявлення особливостей передачі культурно значущих елементів), а також метод моделювання (розробка моделей ефективної локалізації для конкретних аудиторій, враховуючи мовні та культурні чинники).

Виклад основного матеріалу. Локалізація відіграє важливу роль у сучасному світі, де глобалізація породжує зростаючий попит на адаптацію текстів для різноманітних аудиторій. Вона є ключовим компонентом міжкультурної комунікації, забезпечуючи ефективність перекладу та полегшуючи взаємодію між різними культурами.

Локалізацію розглядають як один із елементів у системі ГІП (GILT): глобалізація – інтерналізація – локалізація – переклад (globalization – internationalization – localization – translation) [1, с. 23].

У міжнародному стандарті ISO/TS 11669:2012 Translation projects – General guidance локалізація – процес адаптації продуктів і послуг до окремих локалій. Локалізація включає переклад текстових матеріалів та адаптацію нетекстових матеріалів відповідно до цільової локалі [7].

Відповідно до АСОЛ (LISA) – Асоціація стандартизації в галузі локалізації (Localization Industry Standards Association), поняття *локалізація* є значно ширшим за поняття *переклад*, адже до перекладу на мовному рівні процес локалізації може включати адаптацію графічного (зорового) компонента: символів валют, властивого певній культурі формату дат, адрес, кольорів, зорових

образів, які спричиняють додаткову конотацію тощо, включно з переглядом фізичної структури продукту, якщо говорити про локалізацію продукту або послуги, а не тексту як такого [9].

Локалізація – це особливий новий жанр перекладу, що за темпами та масштабами свого розвитку поступово виростає в окремий жанр, який є недослідженим у вітчизняних перекладознавчих працях; це комплексна стратегія локалізації програмної продукції українською мовою та виправлення на її основі істотних недоліків у наявних перекладах [3, с. 5].

Локалізація в перекладацькому розумінні є насамперед мовною та позамовною локалізацією супровідних текстів і зовнішнього виду продукту або послуги, а саме, відповідно, перекладом і культурною адаптацією продукту або послуги до особливостей певної країни, регіону чи групи населення. Виходячи з того, що культурна адаптація входить у структуру перекладацьких стратегій, локалізацію можна зарахувати до явищ перекладу [2, с. 91].

Локалізація, безперечно, має на меті переклад, проте передбачає за собою більш ширший спектр функцій, а ніж звичайний переклад. Переклад, що є частиною локалізації, становить лише певну частину всіх процесів, які мають на меті саме локалізацію продукту. Тому сміливо можна сказати, що хоч і локалізація включає в себе таке поняття як переклад, проте зовсім йому не дорівнює [8].

У нашому дослідженні явище локалізації – це процес адаптації тексту, продукту чи контенту до специфічних особливостей цільової аудиторії. Це більше, ніж просто переклад тексту з однієї мови на іншу. Локалізація враховує культурні, мовні, соціальні, правові, технічні й навіть емоційні аспекти, щоб зробити контент максимально природним і зрозумілим.

Локалізація як перекладознавчий феномен складається з таких взаємозалежних і часто одночасних етапів: 1) інтернаціоналізація – попередня опціональна підготовка вихідних текстів до перекладу шляхом здійснення внутрішньомовного перекладу; 2) власне переклад – відтворення підготовлених текстових елементів засобами іншої мови; 3) гуманізація – адаптація технічних повідомлень і їх перевираження мовою, зрозумілою для широкого загалу користувачів; 4) тестування локалізованого продукту – перевірка збереження функціональності й коректності відображення програмного продукту в умовах нового мовного оформлення [4, с. 7].

К. Скиба підкреслює, що різниця між перекладом і локалізацією полягає в особливостях роботи

і необхідності глибоких знань. Переклад назавжди залишиться великою частиною процесу локалізації, хоча остання і потребує більш активну участь з боку перекладача. Локалізація – це не лише переклад контенту на місцеву мову. Наприклад, при перекладі сайту так само, як і при будь-якому іншому різновиді письмового перекладу, такий веб-контент як мультимедійні матеріали, тексти, додатки або електронні книги змінюються шляхом заміни певних лексичних одиниць мови джерела на їхні відповідні еквіваленти мови перекладу. У процесі локалізації, коли виникає необхідність локалізації веб-сайтів, додатки і веб-контент адаптують для місцевого або регіонального використання, при чому цей процес включає в себе не лише переклад, а й певні зміни тексту оригіналу й різних елементів сайту, з погляду культурних, соціальних, політичних, релігійних та інших уподобань цільової аудиторії [6, с. 71–72].

Вважаємо, що до ключових аспектів локалізації варто віднести:

1. Мовну адаптацію – переклад тексту з урахуванням діалектів, специфічної термінології та стилістики.

2. Культурну адаптацію – зміна контенту відповідно до культурних норм, символів, звичаїв та традицій (наприклад, формати дат, валюти, чисел).

3. Технічну адаптацію – підлаштування інтерфейсу, програмного забезпечення чи вебсайту до мовних та технічних вимог (наприклад, читування тексту справа наліво для арабських мов).

Особливу увагу варто звернути на юридичну відповідність – врахування законодавства й нормативних вимог певного регіону чи країни.

О. Мазур та С. Кучів вважають, що локалізований переклад можна вважати адекватним, якщо він відповідає наступним вимогам до перекладу:

1) правильне, повне й точне відтворення особливостей змісту оригіналу та його мовної форми в їх єдності з урахуванням усіх особливостей структури і стилю оригіналу та мовностилістичних норм мови перекладу; 2) урахування широкого контексту зі збереженням стилістичної характеристики; 3) повна репрезентація тексту оригіналу в перекладі; 4) викликання в реципієнта перекладу реакції, відповідної комунікативній настанові відправника повідомлення, шляхом застосування «точних еквівалентів і задовільних субститутів» [2, с. 93]. Тобто, якщо в ході локалізації при дотриманні норм мови перекладу шляхом заміни і відповідностей здійснено переклад, який на необхідному та достатньому для відтворення

плану змісту рівні передає оригінал, такий локалізований переклад є адекватним попри «відступ від формальної еквівалентності й застосування адаптивних стратегій з метою оптимального відтворення змісту та збереження прагматичного інваріанту оригіналу» [5, с. 216].

Основні етапи процесу локалізації можна розділити на кілька ключових кроків, щоб забезпечити відповідність культурним, мовним і технічним вимогам.

I. Підготовка до локалізації.

До першого етапу належить аналіз проєкту (оцінка обсягу роботи, цільової аудиторії, специфічних вимог), підготовка вихідного контенту (творення тексту, зручного для перекладу, наприклад, уникнення ідіоматичних виразів), створення глосарію та стилістичного гіда (визначення ключових термінів і правил оформлення), а також вибір інструментів (використання програмного забезпечення для керування перекладами (CAT-tools), інструментів для перевірки якості тощо).

Підготовка до локалізації забезпечує чітке розуміння вимог проєкту, що мінімізує ризик помилок або непорозумінь у майбутньому. Глосарії й стилістичні гіді допомагають підтримувати консистентність перекладу та відповідність корпоративним стандартам, а правильний вибір інструментів підвищує ефективність роботи, особливо при роботі з великими обсягами тексту.

II. Переклад.

Другий етап включає безпосередньо переклад тексту на цільову мову з урахуванням мовних і культурних особливостей, а також застосування попередньо створеного глосарію для збереження термінологічної узгодженості.

Переклад є основою локалізації, адже без точного й професійного перекладу решта етапів втрачають сенс. Врахування специфіки цільової мови забезпечує зрозумілість і природність контенту для аудиторії.

III. Адаптація контенту.

На даному етапі важлива культурна адаптація (зміна образів, ілюстрацій, символів, які можуть бути нерелевантними чи неетичними в цільовій культурі), технічна адаптація (оновлення форматів дат, валюти, часу, одиниць вимірювання), а також перевірка відповідності контенту правовим вимогам.

Адаптація гарантує, що контент не лише перекладений, але й культурно й технічно адаптований до регіональних стандартів. Вона допомагає уникнути культурних непорозумінь, що можуть негативно вплинути на сприйняття продукту,

а також забезпечує відповідність законодавчим вимогам, що є критично важливим для уникнення юридичних проблем.

IV. Тестування та перевірка.

Вкрай важливою є на цьому етапі лінгвістична перевірка, що передбачає – аналіз тексту на точність перекладу, стилістичну відповідність і граматичні помилки; – функціональне тестування через перевірку роботи продукту (сайту, програми) у цільовому середовищі; – користувацьке тестування, що має на меті вивчення реакції аудиторії на локалізований контент і забезпечує реальний зворотний зв'язок, що допомагає покращити кінцевий результат.

Цей етап дозволяє виявити й виправити помилки у перекладі.

V. Впровадження.

Етап інтеграції завершує процес і робить його доступним для цільової аудиторії. Правильна інтеграція мінімізує ризик невідповідності очікуванням користувачів.

VI. Оцінка результатів.

На завершальному етапі відбувається аналіз відгуків користувачів, що дозволяє глибше зрозуміти потреби аудиторії й адаптувати переклад для кращого результату.

Нами було розроблено декілька моделей ефективної локалізації для української аудиторії з врахуванням мовних, культурних, соціальних і технічних особливостей:

Модель «Мовно-культурна точність», що орієнтована на забезпечення максимальної відповідності українським мовним і культурним нормам. Основні елементи: використання літературної української мови з урахуванням діалектних особливостей для регіональних проєктів (наприклад, для Західної України – врахування галицьких мовних особливостей).

Модель «Технічна адаптація», яка орієнтована на забезпечення сумісності продукту з технічними стандартами та мовними форматами. Наприклад, переклад інтерфейсів із урахуванням стилістичних особливостей української мови. Оптимізація тексту для кириличного шрифту.

Модель «Емоційний зв'язок», що спрямована на встановлення емоційного контакту з аудиторією шляхом врахування національних цінностей і емоційних аспектів перекладу. Основні елементи: використання мови перекладу, яка створює почуття причетності (наприклад, фрази, що підкреслюють «ми – разом»).

Модель «Регіональна спеціалізація», що передбачає адаптацію перекладу з урахуванням різнома-

нітності культур і мовних особливостей регіонів України. Основні елементи: диференціація контенту перекладу для великих регіонів (Схід, Захід, Центр, Південь), враховуючи їхню специфіку.

Ці моделі можуть бути застосовані окремо або комбіновано, залежно від цілей і характеру перекладу. Успіх залежить від уважного аналізу аудиторії та гнучкого підходу до локалізації.

К. Скиба вважає, що явище локалізації, яке виникло як відповідь на виклики та потреби міжнародного глобалізованого ринку та стрімкого розвитку інформаційних технологій увібрало у себе елементи перекладу, маркетингу та програмування. Зважаючи на постійно зростаючий попит на локалізацію, детальне вивчення особливостей цього процесу для задоволення потреб глобалізованого суспільства є одним з пріоритетних завдань сучасного перекладознавства [6, с. 72].

Наш практичний досвід у сфері перекладу дає можливість стверджувати, що локалізація як явище є досить складним процесом. З одного боку, вона спрямована на стандартизацію, що дозволяє створити цілісне сприйняття локалізованого продукту. З іншого боку, локалізація враховує особливості конкретних лінгвокультурних ареалів (поєднання регіональних та мовних характеристик). Це передбачає адаптацію продукту до умов певного регіону, тісно пов'язаного з мовою, яка там використовується. Навіть досконале володіння перекладацькими трансформаціями не гарантує успішної локалізації, оскільки цих навичок недостатньо. Процес вимагає глибокого розуміння інформаційних інструментів, особливостей продукту та специфіки цільового регіону.

Локалізація тісно пов'язана з міжкультурною комунікацією, оскільки обидва процеси спрямовані на налагодження ефективної взаємодії між людьми з різних культур. Локалізація адаптує контент до специфіки певної мовної та культурної групи, враховуючи соціальні, релігійні та психоло-

гічні особливості. Це дозволяє створити комунікацію, яка є зрозумілою та прийнятною для цільової аудиторії, що в свою чергу сприяє кращому сприйняттю інформації і зміцненню взаєморозуміння. У міжкультурній комунікації важливо враховувати не лише мовні бар'єри, а й культурні нюанси, традиції, норми та очікування, що можуть суттєво відрізнятися між різними регіонами. Локалізація допомагає мінімізувати ризик непорозуміння і культурних зіткнень, адже правильне адаптування контенту забезпечує більш ефективну комунікацію та зміцнює міжкультурні зв'язки. Тому локалізація є важливим інструментом для успішної міжкультурної взаємодії у глобалізованому світі.

Висновки. Значення локалізації важко переоцінити в сучасному глобалізованому світі, де індивідуальний підхід до кожного стає запорукою ефективності. Суть локалізації полягає в пристосуванні будь-якого продукту, такого як текст, документація, різноманітні графічні елементи, до специфіки певної мови чи культури, з обов'язковим урахуванням усіх особливостей, пов'язаних із цільовою мовою, включаючи психологічні, релігійні чи ідеологічні аспекти. Локалізуються практично всі елементи, що зустрічаються в тексті: змінюються назви, формати дат і часу, адаптуються метафори, а також вигадані вислови чи слова. Часто процес локалізації потребує креативного підходу та значної майстерності. Успішна локалізація потребує не лише знання мов, а й глибокого розуміння культурного контексту та регіональних традицій. Локалізація є важливим інструментом міжкультурної комунікації, оскільки вона адаптує контент не лише мовно, а й з урахуванням культурних особливостей цільової аудиторії.

Перспектива подальших досліджень передбачає розгляд творчих викликів у локалізації, коли прямий переклад неможливий, і необхідно створювати адаптовані рішення, які передають зміст оригіналу.

Список літератури:

1. Кальниченко О. А. Теорія перекладу. Харків : НУА, 2017. Ч. 1. 64 с.
2. Мазур О., Кучів С. Локалізація як явище перекладу. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип. 35. Том 7. С. 89–95.
3. Онищенко Ю. К. Локалізація програмних продуктів у англо-українському перекладі: автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.16. Київ, 2009. 15 с.
4. Онищенко Ю. К. Глобалізація, локалізація та переклад: синоніми, антоніми чи взаємодоповнюючі поняття? *Мовні і концептуальні картини світу*. Київ, 2005. Вип. 16. Кн. 2. С. 6–9.
5. Онищенко Ю. К. Місце перекладу та проблема еквівалентності в теорії локалізації. *Мова і культура*. Київ, 2005. Вип. 8. Том VIII. С. 213–216.
6. Скиба К. М. Роль перекладу у процесі локалізації. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2019. Вип. 15. С. 70–72.

7. Online Browsing Platform, ISO/TS 11669:2012 Translation projects – General guidance. URL: <https://surl.li/rqpjla>
8. Reinhard S. Localization and Translation. In Handbook of Translation Studies, Yves Gambier and Luc van Doorslaer. Amsterdam and Philadelphia : John Benjamins, 2010. Pp. 209–214.
9. What is Globalization? Technology, Business and Culture Meet. URL: <https://surl.li/dvjnth>

Likarchuk L. I. LOCALIZATION IN TRANSLATION: ADAPTATION FOR NEW AUDIENCES

The article defines the role and significance of the localization process, as globalization in the modern world creates a growing demand for the adaptation of texts for various audiences. Localization is a key component of intercultural communication, ensuring the effectiveness of translation and facilitating interaction between different cultures. Unlike traditional translation, localization involves not only the accurate transmission of content, but also taking into account cultural, social and linguistic nuances, which makes the product understandable and acceptable for a particular region. The localization process often raises discussions about the balance between preserving the authenticity of the original text and adapting to the cultural expectations of the audience. Issues of ethics, loss of cultural context or possible distortions of content remain the subject of discussion both among professional translators and the wider public. The purpose of the article is to study the localization process as a separate area of translation activity, and to emphasize its importance in ensuring effective intercultural communication. Localization is the process of adapting a text, product or content to the specific characteristics of the target audience. The key aspects of localization include: linguistic adaptation – translation of the text taking into account dialects, specific terminology and stylistics; cultural adaptation – changing the content in accordance with cultural norms, symbols, customs and traditions; technical adaptation – adjusting the interface to linguistic and technical requirements. The main stages of the localization process: preparation for localization, translation, content adaptation, testing and verification, implementation, evaluation of results. Localization as a phenomenon is a rather complex process. On the one hand, it is aimed at standardization, which allows creating a holistic perception of the localized product. On the other hand, localization takes into account the characteristics of specific linguistic and cultural areas. Even perfect mastery of translation transformations does not guarantee successful localization, since these skills are not enough. The process requires a deep understanding of information tools, product features and the specifics of the target region.

Key words: localization, translation, adaptation of texts, language transformations, sociocultural phenomena in translation.

Пономаренко О. О.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Чрдилелі Т. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

Кожемяченко Н. В.

Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського

ГРАМАТИЧНІ ТА СОЦІОЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ НЕБІНАРНИХ ЗАЙМЕННИКІВ З АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ УКРАЇНСЬКОЮ

Стаття присвячена аналізу граматичних та соціолінгвістичних аспектів перекладу небінарних займенників з англійської мови українською. Актуальність теми зумовлена зростаючою увагою до питань гендерної інклюзивності в сучасній лінгвістиці та перекладознавстві. Використання небінарних займенників у світовому дискурсі набуває поширення, проте в українській мові досі відсутні усталені норми їхнього вживання, що ускладнює процес перекладу.

У роботі розглянуто основні труднощі, які виникають під час адаптації небінарних займенників, зокрема граматичні розбіжності між англійською та українською мовами, відсутність усталених форм небінарної лексики, а також необхідність збереження балансу між точністю перекладу та його природністю. Окрему увагу приділено соціокультурним аспектам використання небінарних займенників, їхній ролі у формуванні інклюзивного мовного середовища, а також сприйняттю таких мовних інновацій у суспільстві.

Дослідження здійснено на основі методів контент-аналізу та перекладознавчого аналізу зібраного матеріалу з соціальних платформ Twitter та Reddit. Ці платформи є активними майданчиками для обговорення питань гендерної ідентичності, що дозволяє отримати широкий спектр автентичних прикладів використання небінарних займенників у реальному мовленні. Аналіз цих даних дає змогу простежити основні тенденції, варіанти адаптації та стратегії перекладу небінарних займенників.

На основі отриманих результатів розроблено кілька підходів до перекладу небінарних займенників українською мовою, серед яких функціональні еквіваленти, адаптація та використання корпусного аналізу для стандартизації перекладу. Обґрунтовано важливість врахування соціокультурного контексту цільової аудиторії, оскільки прийнятність нових мовних форм залежить від рівня суспільної готовності до їхнього сприйняття. Впровадження інклюзивної лексики в українську мову є важливим етапом на шляху до гендерної рівності та соціальної інтеграції небінарних осіб.

Практичне значення дослідження полягає у формуванні рекомендацій для перекладачів, освітніх установ та громадських організацій, що працюють над популяризацією інклюзивної мови. Запропоновані підходи можуть стати основою для подальшої стандартизації перекладу небінарних займенників в українській мовній практиці, сприяючи підвищенню мовної інклюзивності.

Ключові слова: небінарні займенники, інклюзивна мова, гендерна рівність, Граматичні аспекти, соціокультурний контекст, мовна ідентичність.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де питання гендерної рівності та інклюзивності набувають все більшої актуальності, важливим аспектом є створення мовного середовища, яке відображатиме різноманіття людських ідентичностей. Одним із таких аспектів є використання небінарних займенників, що активно набирає

популярності в англomовних країнах та відображає зміну суспільних уявлень про гендер. Водночас, цей процес викликає низку складнощів під час перекладу на інші мови, зокрема українську, де стандартних форм небінарної лексики досі не існує. Переклад небінарних займенників є важливим етапом у створенні інклюзивного мовного

середовища, що сприятиме рівноправному ставленню до всіх індивідуумів незалежно від їхньої гендерної ідентичності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ураховуючи зростаючий попит на використання інклюзивної мови та необхідність створення ефективних стратегій перекладу небінарних займенників, дане дослідження є важливим для розвитку науки граматики, а також теорії та практики перекладу. Відсутність стандартів для перекладу небінарних займенників з англійської на українську мову ставить перед перекладачами низку труднощів, що потребує системного підходу до вирішення цієї проблеми. Крім того, ця тема є невивченою в українському контексті, що робить дослідження особливо актуальним. Питанню гендерної специфіки текстів у засобах масової комунікації присвячені роботи українських дослідників: А. М. Волобуєвої, І. Киянка, С. Кушнір, Н. Ф. Остапенко, Н. М. Сидоренко, Т. І. Старченко, Р. І. Федосієвої та ін.

Постановка завдання. Метою статті є вивчення граматичних і соціолінгвістичних аспектів перекладу небінарних займенників з англійської на українську мову, а також розробка стратегій щодо ефективних методів перекладу та впровадження інклюзивної лексики в українську мовну практику.

Матеріалом дослідження стали 200 висловлень, які були зібрані методом суцільної вибірки з платформ Twitter та Reddit. Ці платформи є одними з найбільш поширених для обговорення питань гендерної ідентичності та інклюзивної мови, що дозволяє отримати широкий спектр реальних прикладів використання небінарних займенників.

Виклад основного матеріалу. У сучасному мовознавстві спостерігається тенденція до визнання і підтримки різноманітних гендерних ідентичностей, що виходять за межі традиційного бінарного поділу на «чоловічий» та «жіночий» гендери. Одним із проявів цієї тенденції є поява небінарних займенників, що слугують для позначення осіб, чия гендерна ідентичність не вписується в дві основні категорії. Вони можуть визначати себе як «гендерквір», «агендерні», «бігентдерні», «трансгендерні» чи інші, залежно від конкретної ситуації.

Досвід інших гендерно-маркованих мов, таких як іспанська чи французька, свідчить про поступовий характер впровадження небінарних форм. У цих мовах активісти часто використовують символічні заміни, як-от «@» або «x» для позначення гендерної нейтральності в письмовому мовленні.

Хоча це не є повноцінним вирішенням питання, воно сприяє підвищенню обізнаності суспільства щодо гендерної інклюзивності [9].

П. Екерт та С. Макконел-Гінет визначають небінарні займенники як мовні форми, що використовуються для позначення осіб, чия гендерна ідентичність не підпадає під традиційні категорії чоловічого чи жіночого. Вони акцентують на тому, що ці займенники виконують важливу роль у відображенні соціальних змін у розумінні гендеру, забезпечуючи інклюзивність і дозволяючи людям виражати свою ідентичність поза межами бінарної гендерної системи [5].

Л. Зіман також підкреслює, що небінарні займенники відображають більш широкий спектр гендерних ідентичностей, що виходять за межі бінарних уявлень. Згідно з його дослідженням, гендерні ідентичності є не статичними категоріями, а спектром, і небінарні займенники необхідні для тих осіб, які не ідентифікуються ані як чоловіки, ані як жінки. Zimman акцентує, що ці займенники не тільки сприяють більш точному відображенню гендерної ідентичності, а й стають важливим інструментом культурної трансформації, яка дозволяє вийти за межі бінарних уявлень про гендер [13].

А. Стоун, у свою чергу, фокусується на функції небінарних займенників у створенні соціальної рівності, де мова стає інструментом визнання та підтримки різноманітних гендерних ідентичностей. Stone зазначає, що такі форми є важливим кроком до створення мовного простору, в якому кожен має можливість виразити свою гендерну ідентичність без обмежень бінарної системи [11].

У більш формальному визначенні на сайті Меріем-Вебстер зазначають, що небінарні займенники використовуються для позначення осіб, чия гендерна ідентичність не відповідає традиційним категоріям чоловіка та жінки. Це може включати гендерно нейтральні форми, що дозволяють людям виражати свою ідентичність поза межами чоловічих чи жіночих уявлень. Займенники, що належать до цієї категорії, можуть включати такі варіанти, як «they/them» в англійській мові, які здобули визнання в суспільстві завдяки їхній здатності виражати гендерну нейтральність [12].

К. Річардс з одностудіями наголошують, що небінарні займенники є важливим інструментом для самовираження. Вони вказують, що такі форми допомагають людям визначити та виразити свою гендерну ідентичність, незалежно від того, чи відповідає ця ідентичність традиційним гендерним ролям. Використання небінарних займен-

ників є кроком до більш гнучкого та інклюзивного мовного середовища, яке підтримує різноманітність гендерних ідентичностей [9].

Небінарні займенники можуть бути класифіковані на основі різних критеріїв, таких як вираження гендерної ідентичності, функціонування в мовній системі та соціокультурні контексти. Усі ці категорії мають значний вплив на використання і розвиток небінарних займенників, що в свою чергу відображає зміни в соціальних нормах і мовних практиках.

Нейтральні займенники – це група форм, що не пов'язані з конкретною статтю чи гендером особи. Вони забезпечують мовну нейтральність, що є важливим для тих, хто не хоче визначати свою ідентичність як чоловічу чи жіночу. Найбільш поширеним прикладом таких займенників є англійське *«they»* в однині, яке стало широко вживаним у сучасній англійській мові для позначення індивідів, чия гендерна ідентичність не є визначеною або для тих, хто воліє залишатися анонімними з цього питання. *They/Them* – це найбільш вживаний набір небінарних займенників у сучасній англійській мові. Він активно застосовується для позначення осіб, які не визначають себе як чоловіків або жінок. Завдяки своїй універсальності та зручності, займенники *«they/them»* стали стандартом у багатьох контекстах, де потрібно забезпечити гендерну нейтральність, зберігаючи при цьому граматичну коректність [13].

Альтернативні гендерні займенники – це форма займенників, які замінюють традиційні *«he»* та *«she»*, але з певними варіаціями у вираженні гендерної ідентичності. На відміну від нейтральних займенників, ці форми можуть вказувати на певні аспекти гендерної ідентичності, але не обов'язково належать до чоловічої чи жіночої категорії. Наприклад, набір *«ze/zir»* часто використовується як альтернатива традиційним займенникам, де *«ze»* замінює *«he»* або *«she»*, а *«zir»* – *«him»* або *«her»*. Інші варіанти, як *«xe/xem»*, є ще одними прикладами альтернативних займенників, що набули популярності в англійській мові, які активно підтримують ідею гендерної інклюзивності. Важливим аспектом є те, що ці займенники не намагаються вписати людину в рамки бінарної статевої категорії, а скоріше дають можливість для самовираження поза нею [9].

Граматичні особливості небінарних займенників становлять складний та цікавий аспект мовознавства, оскільки вони демонструють, як мова може адаптуватися до соціальних змін і нових форм самовираження. Небінарні займенники,

які все частіше використовуються в сучасному мовленні, є не лише засобом вираження індивідуальної гендерної ідентичності, але й викликом для традиційних граматичних систем. Їх впровадження в різні мови світу вимагає врахування багатьох чинників, включаючи морфологічні, синтаксичні та лексичні особливості.

Англійська мова, завдяки своїй структурній гнучкості, показує один підхід до інтеграції таких займенників, тоді як українська мова з її складною системою граматичних категорій демонструє інший. У цьому контексті порівняння граматичних особливостей небінарних займенників в обох мовах дозволяє глибше зрозуміти як лінгвістичні можливості, так і обмеження, які постають перед цим феноменом.

Граматичні особливості небінарних займенників в англійській та українській мовах мають суттєві відмінності, обумовлені як історичним розвитком мов, так і їхньою граматичною будовою. Англійська мова, маючи аналітичний характер, є більш гнучкою у використанні займенників, тоді як українська, належачи до синтетичних мов, тісно пов'язана зі своєю морфологічною системою, що включає рід, відмінки та числівник.

В англійській мові нейтральний займенник *«they»* у формі однини є найбільш поширеним варіантом для позначення осіб із небінарною гендерною ідентичністю. Його використання в однині має давню традицію, починаючи з XIV століття, і було офіційно визнане такими авторитетними джерелами, як *Oxford English Dictionary* та *Merriam-Webster* [4]. *«They»* має незмінну форму у всіх відмінках, зокрема *«them»* у ролі об'єктного займенника і *«their»* для позначення приналежності. Це робить його максимально зручним у вживанні, зокрема у розмовній мові, офіційних текстах і неформальній комунікації.

Українська мова має значно більшу кількість граматичних обмежень для введення небінарних займенників. Вона спирається на чітку систему граматичних родів, що охоплюють усі мовні категорії, включаючи іменники, займенники, прикметники та дієслова. Наприклад, для особових займенників українська мова має форми *«він»*, *«вона»* та *«воно»*, кожна з яких відповідає певному граматичному роду. Оскільки займенники в українській мові змінюються за відмінками, введення нових форм потребує їхньої адаптації до кожного з них, що ускладнює впровадження небінарних варіантів. Незважаючи на ці труднощі, активісти та лінгвісти пропонують кілька підходів до створення небінарних займенників в українській мові.

Іншим аспектом, який слід враховувати, є узгодження займенників з іншими частинами мови. В англійській мові займенники не впливають на структуру дієслова, яке залишається у базовій формі для третьої особи множини. Наприклад: *They are happy* чи *They love reading*. У контрасті, українська мова вимагає узгодження займенників із прикметниками, дієприкметниками та дієсловами за родом і числом, що створює додаткові труднощі.

Отже, граматичні особливості небінарних займенників суттєво відрізняються в англійській та українській мовах. Англійська мова завдяки своїй аналітичній структурі пропонує більше гнучкості у використанні небінарних займенників, тоді як українська мова, з її синтетичною природою та високим рівнем граматичної маркованості, стикається з низкою викликів. Впровадження небінарних форм в українську мову потребує не лише лінгвістичних інновацій, але й значних соціокультурних зусиль.

Замість того, щоб розглядати гендер як біологічну характеристику, його слід розуміти як культурну конструкцію, соціальну репрезентацію статі, що відрізняється від природних властивостей. У сучасних наукових дискурсах термін «стать» вживається для позначення анатомічних і фізіологічних відмінностей між чоловіками та жінками. Це пояснює, чому Дж. Скотт, видатна дослідниця в галузі історії фемінізму, визначає гендер як «соціальну стать» [10]. Одним із перших зафіксованих випадків використання терміна є 1955 рік, коли сексолог Джон Мані застосував концепт гендеру, надаючи йому значення як характеристик, які визначають, ким людина відчуває себе в контексті свого соціального статусу та поведінки, не обмежуючи це лише статевими ознаками [8]. Важливою віхою в розвитку гендерних досліджень стало 1968 рік, коли американський психолог і психоаналітик Роберт Столлер увів термін «гендер» у науковий обіг, визначаючи його як соціальні, поведінкові та культурні аспекти статі. Він запропонував використовувати цей термін для виокремлення соціальних та культурних елементів, що не зводяться лише до біологічних характеристик [10]. Відтак виникла необхідність у розмежуванні біологічних і соціокультурних аспектів, що формуються через призму соціальних уявлень про стать, фіксуючи ці уявлення в культурних знаннях.

Гендерна бінарність є соціальною конструкцією, що передбачає поділ людської ідентичності на дві взаємовиключні категорії – чоловічу та

жіночу. Ця система приписує кожній особі одну з цих ролей, ґрунтуючись на фізіологічних ознаках, зокрема на типі статевих органів, що визначають стать при народженні. Бінарна модель гендеру не лише встановлює певні соціальні норми і очікування щодо того, як мають себе поводити чоловіки і жінки, але й активно підтримується в суспільстві як основа для встановлення гендерних ідентичностей та ролей [7].

У публікації Едварда Різа (квір, координатор комунікацій ГО «КиївПрайд», блогер, ментор з тем трансгендерності і небінарності) зазначено, що у 11-й редакції Міжнародної класифікації хвороб термін «Гендерна дисфорія» або «Гендерне неспівпадіння» було виключено з категорії психіатричних розладів і переміщено до розділу, що стосується сексуального здоров'я. Це фактично означає депатологізацію трансгендерної ідентичності, що, у свою чергу, може сприяти ухваленню законів про самоідентифікацію, значно полегшуючи процес зміни статі для осіб, які переживають трансгендерний перехід. Кілька європейських країн та інших держав вже почали діяти відповідно до нових принципів МКХ–11 до її офіційного впровадження, надаючи трансгендерним людям можливість змінювати гендерний маркер у документах без необхідності проходити психіатричну консультацію. В Україні процес впровадження МКХ–11 було заплановано на 2022 рік. Офіційно ця редакція набула чинності 1 січня 2022 року, проте на практиці її застосування поки що не реалізовано. Українська медична система має адаптуватися до вимог нової класифікації до 2027 року [3].

Усунення дискримінації за ознаками статі та гендеру не обмежується лише соціальними практиками, але й охоплює мовний аспект, оскільки система мови відіграє важливу роль у формуванні ставлення та очікувань щодо гендерних ролей. Використання гендерно упередженої термінології може закріплювати нерівність між статями, підкреслюючи другорядність однієї з них або створюючи стереотипні уявлення про жіночі та чоловічі ролі. Тому вивчення та впровадження гендерно чутливих мовних стратегій є важливим кроком до досягнення рівності, що включає уникнення мовних засобів, які явно або неявно акцентують на одній статі, а також використання гендерно інклюзивних форм з урахуванням мовних особливостей кожної конкретної мови [1].

Переклад небінарних займенників з англійської мови на українську є складним і багатограним завданням через відмінності у граматичних

системах, культурних контекстах і мовних традиціях двох мов. Одна з основних проблем полягає у неможливості збереження гендерної нейтральності в перекладі. Українські займенники у більшості випадків марковані за родом, що ускладнює передачу змісту англійських гендерно нейтральних конструкцій. Наприклад, переклад *«they said»* може варіюватися між *«він сказав»*, *«вона сказала»* або ж використовувати безособову форму на зразок *«було сказано»*, що, однак, змінює комунікативний акцент.

Іншою проблемою є те, що використання нових мовних форм, таких як неологізми або адаптація запозичень, не завжди сприймається мовною спільнотою. Наприклад, спроби ввести нові займенники, на зразок *«вони»* у значенні однини, часто стикаються із критикою через порушення усталених мовних норм.

Також перекладачі зіштовхуються із труднощами збереження стилістичної відповідності тексту. Небінарні займенники у англійській мові часто використовуються у художніх або публіцистичних текстах для створення певного емоційного ефекту або підкреслення індивідуальності персонажа. Відтворення цього ефекту українськими засобами вимагає не лише мовної, але й культурної адаптації.

Переклад є своєрідною співпрацею перекладача з автором, у якій перекладач здійснює інтерпретацію тексту, прагнучи зберегти смислову відповідність між оригіналом і перекладом, однак з урахуванням специфіки цільової мови. Як зазначає О.Ребрій, «збереження структурної та семантичної близькості між вихідним та цільовим текстами може бути несумісним із забезпеченням їхньої функціональності, тому переклад неминуче супроводжується компенсаційними семантико-стилістичними трансформаціями, а головним творчим завданням перекладача є визначення міри доцільності трансформацій» [2]. У цьому контексті гендерно-марковану лексику необхідно передавати у найменш сексистський спосіб, прагнучи використовувати гендерно-нейтральну лексику.

Гендерно-нейтральна лексика, що є значним лексичним пластом, виникла через прагнення уникати маскуліно-центричної мови. Така лексика дозволяє уникати стереотипів щодо ролей чоловіків та жінок у суспільстві й сприяє рівності між статями. У випадках, коли автор тексту використовує гендерно-специфічну мову, перекладач має поважати цей намір, адже принцип адекватності перекладу передбачає відповідність дискурсу оригіналу. При цьому необхідно вра-

ховувати рекомендації щодо використання гендерно-інклюзивної мови, як-от *«Guidelines for gender-inclusive language in English»*, розроблені Організацією Об'єднаних Націй [6].

Підходи до перекладу небінарних займенників включають кілька методологічних стратегій. Один із підходів – це застосування функціонального еквіваленту, який передбачає використання засобів, що зберігають комунікативну мету оригінального тексту, навіть якщо це вимагає відхилення від граматичних норм мови перекладу. Наприклад, можна використовувати неозначено-особові конструкції або займенники множини для позначення однини, аби забезпечити гендерну нейтральність.

Іншим підходом є адаптаційний переклад, який враховує соціокультурний контекст цільової аудиторії. У цьому випадку перекладач може пояснювати використання небінарних займенників у примітках або коментарях, щоб зробити текст зрозумілішим для читачів.

Також використовуються підходи корпусного аналізу, які дозволяють дослідити вже існуючі переклади та виробити рекомендації щодо стандартів у використанні небінарних займенників. Такий підхід сприяє створенню єдиних мовних норм і забезпечує узгодженість перекладів.

Висновки. Проблеми перекладу небінарних займенників зумовлені як внутрішніми особливостями української мови, так і зовнішніми соціокультурними чинниками. Ефективне вирішення цих проблем вимагає комплексного підходу, який враховує мовні норми, цінності суспільства та індивідуальний контекст тексту.

Стилістика тексту відіграє важливу роль у визначенні підходу до перекладу небінарних займенників. У художній літературі ключовим завданням є збереження авторського стилю та ідентичності персонажів. Наприклад, якщо в тексті персонаж цілеспрямовано використовує небінарні займенники, перекладач повинен зберегти цей аспект для передачі інклюзивності та автентичності. Хоча не бінарний займенник збережено, але може виникати непорозуміння без знання контексту. Тому доцільно вводити додаткову пояснювальну інформацію.

Вважаємо, що переклад небінарних займенників з англійської на українську передбачає використання трьох основних підходів:

1. Збереження граматичного нейтралітету. Цей підхід передбачає використання нейтральних форм або конструкцій, які не підкреслюють гендерну специфіку. Такий метод зберігає зрозумі-

мілість та стильову відповідність, але не завжди враховує важливість гендерної нейтральності.

2. Створення нових мовних форм. Цей підхід базується на впровадженні неологізмів або адаптації існуючих слів для відображення гендерної нейтральності. Він сприяє розвитку інклюзивної мови, але вимагає додаткових пояснень для аудиторії.

3. Комунікативно-орієнтований підхід. Цей підхід адаптує переклад до конкретних потреб аудиторії, включаючи пояснення або примітки у тексті. Його часто використовують у наукових та офіційних документах.

Розробка стандартів інклюзивного перекладу передбачає кілька ключових напрямів. По-перше, необхідно враховувати тип тексту: у художніх творах важливо зберігати природність мови, уникаючи перевантаження тексту поясненнями, а в наукових та офіційних текстах доцільно додавати примітки для забезпечення точності перекладу. По-друге, варто створити глосарії та довідники, що включатимуть узгоджені форми перекладу небінарних займенників, які можна буде викорис-

товувати у навчальних програмах для перекладачів. Крім того, важливо інтегрувати нові форми через пояснення в текстах, що сприятиме кращому розумінню серед ширшої аудиторії, а також активно залучати до розробки рекомендацій лінгвістів, гендерних експертів і представників ЛГБТК+ спільноти.

Не менш важливим є забезпечення гнучкості перекладу: у разі культурної або стилістичної неприємності до певної форми займенників потрібно підбирати альтернативи, що зберігають інклюзивність тексту. Регулярний моніторинг змін у мовному середовищі дозволить своєчасно оновлювати рекомендації та стандарти, адже мовна практика і суспільні уявлення про гендерну нейтральність постійно еволюціонують.

Переклад небінарних займенників вимагає комплексного підходу, що враховує граматичні особливості обох мов, соціокультурні реалії та цільову аудиторію, а також прагнення до інклюзивності та політичної коректності в мовних практиках.

Список літератури:

1. Бабак М. Глосарій і тезаурус Європейського інституту з гендерної рівності / за ред. М. Бабак та ін. Київ : Вістка, 2021. 170 с.
2. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія] / О.В.Ребрій. Харків : ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2012. 376 с.
3. Різ Е.Трансгендерні люди в Україні під час повномасштабної війни. URL: <https://surl.li/jdyfqc> (дата звернення 12.11.24).
4. Baron, D. *What's Your Pronoun? Beyond He and She*. URL: <https://surl.li/dljsju> (дата звернення 12.11.24).
5. Eckert, P., & McConnell-Ginet, S. *Language and Gender*. Cambridge: Cambridge University Press. URL: <https://surl.li/fmdvvi> (дата звернення 01.12.24).
6. Guidelines for gender-inclusive language in English URL: <https://surl.li/ragavx> (дата звернення 07.11.24).
7. Lorber, Judith & Martin, Patricia. *The Socially Constructed Body: Insights from Feminist Theory*. URL: <https://surl.li/dwtflv>
8. Money J., Hermaphroditism, gender and precocity in hyperadrenocorticism: psychologic findings. *Bull Johns Hopkins Hosp*, 1955, jun, 96(6), P. 253–264.
9. Richards, C., Bouman, W.P., & Barker, M.J. *Genderqueer and Non-Binary Genders*. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/26753630/> (дата звернення 10.11.24).
10. Scott J. *Only Paradoxes to Offer: French Feminists and the Rights of Man*. Cambridge. 1996.
11. Stone, Amy. Flexible Queers, Serious Bodies: Transgender Inclusion in Queer Spaces. *Journal of homosexuality*. URL: <https://surl.li/jyuzyv> (дата звернення 13.11.24).
12. *They* is 2019's word of the year. URL: <https://surl.li/ypsyly> (дата звернення 22.11.24).
13. Zimman, Lal. Gender as stylistic bricolage: Transmasculine voices and the relationship between fundamental frequency and /s/. *Language in Society*. URL: <https://surl.li/vtlcaw> (дата звернення 11.11.24).

Ponomarenko O. O., Chrdileli T. V., Kozhemiachenko N. V. GRAMMATICAL AND SOCIOLINGUISTIC ASPECTS OF TRANSLATING NON-BINARY PRONOUNS FROM ENGLISH INTO UKRAINIAN

The relevance of the topic is due to the growing attention to gender inclusiveness in modern linguistics and translation studies. The use of non-binary pronouns in the global discourse is becoming more widespread, but the Ukrainian language still lacks established norms of their use, which complicates the translation process.

The article discusses the main difficulties that arise when adapting non-binary pronouns, including grammatical differences between English and Ukrainian, the lack of established forms of non-binary vocabulary,

and the need to maintain a balance between translation accuracy and naturalness. Particular attention is paid to the socio-cultural aspects of the use of non-binary pronouns, their role in shaping an inclusive language environment, and the perception of such linguistic innovations in society.

The study is based on the methods of content analysis and translation analysis of the collected material from the social platforms Twitter and Reddit. These platforms are active platforms for discussing gender identity issues, which allows us to obtain a wide range of authentic examples of the use of non-binary pronouns in real life speech. Analysis of this data allows us to trace the main trends, adaptation options, and translation strategies for non-binary pronouns.

On the basis of the obtained results, several approaches to the translation of non-binary pronouns into Ukrainian have been developed, including functional equivalents, adaptation, and the use of corpus analysis for translation standardization. The importance of taking into account the socio-cultural context of the target audience is substantiated, since the acceptability of new language forms depends on the level of public readiness to accept them. The introduction of inclusive vocabulary into the Ukrainian language is an important step towards gender equality and social integration of non-binary people.

The practical significance of the study lies in the formulation of recommendations for translators, educational institutions, and public organizations working to promote inclusive language. The proposed approaches can serve as a basis for further standardization of the translation of non-binary pronouns in Ukrainian linguistic practice, contributing to the increase of linguistic inclusiveness.

Key words: *non-binary pronouns, inclusive language, gender equality, grammatical aspects, socio-cultural context, linguistic identity.*

ЛІТЕРАТУРА СЛОВ'ЯНСЬКИХ НАРОДІВ

УДК 821.163.6

DOI <https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.1.1/52>**Пухонська О. Я.**

Національний університет «Острозька академія»

ЛІТЕРАТУРНА РЕКОНСТРУКЦІЯ ЛЮДИНИ ВІЙНИ В РОМАНІ ГОРАНА ВОЙНОВИЧА «ЮГОСЛАВІЯ, МОЯ БАТЬКІВЩИНА»

Стаття презентує дослідження роману сучасного словенського автора Горана Войновича з позиції посттравматичної пам'яті війни. Варто зазначити, що література балканських народів останнім часом досить активно антажується у переосмислення досвіду воєн 1990-х. Про це свідчать численні тексти хорватської, боснійської, сербської і, безумовно, словенської літератури. Важливо, що цей процес активізується в середовищі письменників, які пережили війну в дитячому віці і зараз намагаються подивитися на неї з перспективи історії, ментально, а, передовсім індивідуально. Для української художньої словесності (як і культури загалом) такі тексти показують важливий приклад того, як формується механізм травматичної пам'яті і як він набуває вербальних вимірів у досвіді різних поколінь.

Основну увагу у статті зосереджено на тому, як покоління дітей балканських воєн намагається ідентифікувати себе сьогодні, як воно намагається примирити в собі травми передчасної деконструкції світу дитинства, втрати (і фізичну й ментальну) батьків, батьківщини, власне війни в повоєнному світі XXI століття. У центрі художнього світу – історія одного персонажа, за якою і осмислення тоталітаризму, і випробування викликами сучасності, і травма дитини війни, і проблеми самовизначеності, і родинні втрати, й чітке усвідомлення того, що війна – це досвід із яким доведеться уживатися завжди. Пропоноване дослідження важливе, оскільки не лише по-новому прочитує складний європейський досвід детоталітаризації, а й увиразнює культурні аспекти пропрацювання психологічної травми індивіда чи окремого суспільства за допомогою літературного тексту. Що більше, в умовах російсько-української війни сьогодні такі дослідження напрацьовують важливі механізми культурного осмислення, вербалізації й аналізу травм актуальних і перспективних.

Ключові слова: війна, травма, літературний текст, жертва, герой, самоідентифікація.

Постановка проблеми. Війна Росії проти України, починаючи із 2014 року, а особливо після 24 лютого 2022 увиразнила нарівні місця європейської історії, пов'язані із невирішеними геополітичними питаннями після Другої світової війни. Саме ця війна демонструє, наскільки позитивними були уявлення пострадянських суспільств про остаточний занепад тоталітаризму в Європі після розпаду СРСР та Югославії. Упродовж майже десятиліття російсько-українська війна сформувала потужний культурний дискурс, який тематично міцно пов'язаний із тими культурами, які також переживши травматичний досвід воєнної детоталітаризації, активно намагаються проговорити його, зокрема через мистецтво. Література у цьому випадку була і залишається дієвим

інструментом культурної наради й терапії багатоаспектної травми війни. А тому причини сьогочасної активізації літературного зацікавлення югославською війною 1990-х очевидні та є їх чимало. Одна із них – відповідь на ті вимоги і виклики, які ставить перед культурою загалом сучасність. Бо, як слушно зауважує Барбара Чарік Літинська, «політичні, суспільні, культурні й екзистенційні умови змінюють реальність» [6, с. 11], на що не може не реагувати література. Роман словенського автора Горана Войновича «Югославія, моя батьківщина» – це одна із відповідей на виклики часу ПОСТ-. Герої твору здійснюють одісею власним минулим, учергове переконуючи, що війна закінчилася, але її наслідки ще довго відлунюватимуть у свідомості не одного покоління балканців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теми війни в літературі – явище із добре сформованою традицією. Про це свідчать численні праці як українських (Т.Гребенюк, Я.Поліщук, У.Федорів та ін) так і зарубіжних дослідників (М.Лешніг, С.Муравец, Н.Хант й ін.). Особливо важливими в контексті таких студій є вивчення мистецької інтерпретації травми дітей війни у процесі її впливу на життя особистості. У цьому випадку уваги варті праці М.Гривач [8], Л.Терр [12], М.Чуб [7] тощо. Українські дослідження роману Горана Войновича нечисельні. Однак вони, як і загалом твір, уписуються в актуальні проблеми студій російсько-української війни. Ганна Улюра досить влучно визначає розвиток сюжету в межах певної тріади: тривіального – драматичного – екстраординарного [3].

Постановка завдання. Фундаментальним у цьому випадку є саме представлення драматичної історії героя, за якою – травма не одного покоління. Саме вона значною мірою пояснює стосунки кожного з персонажів до воєнного досвіду й до самої війни. Попри позірно спрощене розуміння травматичного минулого ровесниками головного героя, автор роману пропонує нетиповий екскурс у драму щонайменше трьох поколінь і кількох держав колишньої Югославії, яким ще належить до кінця з'ясувати стосунки і з історією, і з пам'яттю того, що довелося пережити. Вивчення цих проблем і є метою актуальної студії.

Виклад основного матеріалу. В останні десятиліття і тексти культури, і поведінка посттоталітарних суспільств, котрі ці тексти представляють, переконливо доводять, те, на що доречно звернула увагу дослідниця-психотерапевт Катажина Васяк, – переконливим є розуміння травми як фундаменту ідентичності [14]. Спроба створення текстового інваріанту світу, в якому можна проаналізувати причини, наслідки і сформулювати перспективи є водночас матрицею виходу із психологічної стагнації в дійсності. Покликаючись на Єжи Тшебіїнського, фундаментальною умовою адаптації до травматичного досвіду, який радикально змінює життя є віднайдення властивої форми розповіді, яка упорядковує ці зміни [13]. Іншими словами, літературний наратив – це спроба зрозуміти світ в собі і навколо себе. Зрештою, мистецтво слова як форми культури упродовж усього ХХ століття позначено травмою тоталітаризму виконувало завдання, яке Марта Зелінська означає як «освоєння, а відтак знешкодження індивідуальних і колективних травм» [15, с. 8].

І.Войнович, будучи словенським письменником, не акцентує уваги на участі його країни у війні. Він загалом не зосереджує уваги ні на бойових діях, ні на їх причинах. Утім пробує окреслити наслідки війни. Перед читачем – герой пост-часу, який, витісняючи пам'ять минулого, все ж міцно закорінений у ньому. В пошуках власних шляхів осмислення такої пам'яті Владан здійснює як фізичну мандрівку Словенією, Хорватією, Сербією, Боснією й Герцеговиною, так і мандрівку психологічну – місцями свого дитинства та юності. «Югославія, моя батьківщина» – це також твір, який показує, наскільки тісно пов'язалися між собою різні балканські етноси родинними зв'язками, котрі теж знівечила війна.

У пошуках втраченого батька, за якими виразно прочитуємо і себепошуки, Владан вирушає із Любляни, повертається в місто свого дитинства – Пулу (тепер хорватський регіон півострова Істрія), мандрує Сербією через Белград та Новий Сад і заїжджає у боснійське містечко Брчко. В кожному з цих країв у нього або родичі, або знайомі батьків. Це, власне, ті невидимі ниточки, які ще тримають зв'язок із країною його дитинства, остаточне зникнення якої із пам'яті чоловіка призвело б до безповоротної втрати можливості відшукати себе самого, зрозуміти травмовану дитину в собі й, урешті, примирити її із собою сучасним. Те, що роман Войновича є текстом ревізії травми війни, не викликає жодних сумнівів. Важливо, однак, що у контексті літератури про неї, цей роман учергове засвідчує наявність і важливість персонажа, котрий репрезентує покоління, яке втратило розуміння себе.

Значущим у цьому випадку є процес стирання меж поміж автобіографічною презентацією травми у творі, властивою більше літературі *non-fiction*, і її літературною інтерпретацією, художнім перетворенням. Фактично кожен із аналізованих авторів найбільшою мірою відображає індивідуальний досвід героя, з позиції власної дитячої кривди формує світ своїх літературних персонажів.

І.Войнович творить сучасного персонажа – молодого юнака, який, маючи за собою не легкий досвід дитячої кривди, пережитої в часі війни, відчуває гострий брак власної ідентичності. Це відчуття спричинене і самою війною, і подіями, що супроводжували її упродовж 1990-х. Автор пропонує до розгляду проблеми сім'ї, стосунків батьків та дітей, поколінневого та етнічного конфліктів. Війна постає як межа, що розділила світ Владана на *до і після*.

Отже, проблеми травми, пережитої протагоністом аналізованого роману можемо окреслити в таких аспектах: *дитяча травма; брак родинної пам'яті; розуміння жертви війни; пошук ідентичності*. Варто зазначити, що специфікою сучасного літературного тексту, який намагається зінтерпретувати травматичний досвід війни, є його зосередженість на індивідуальному світогляді окремого персонажа, на його внутрішньому світі, здатності пригадати, проаналізувати не лише травматичне переживання, а й вплив його на життя після війни. Це своєрідна метонімічна проекція на окреме суспільство, його культуру, що на певному етапі проходять шлях від джерела травми – до переживання її наслідків. Тут важливою є риса, яка, по-суті, спільна для усіх воєн ХХ століття й сьогодення, коли «рушійною силою конфліктів були (і залишаються) різні ідеології та різні інтерпретації дійсності, що визнають перевагу одного політичного та соціального порядку, культури та релігії над іншими» [8, с. 7].

Дитяча травма

Отож, повертаючись до аспектів літературної рецепції воєнного досвіду в романі «Югославія, моя батьківщина», наголошу на тому, що саме проблема ідентичності є об'єднавчим елементом всього сюжету роману. Одного дня головний герой твору – Владан – дізнається, що його батько, якого він уважав мертвим із часу війни, не просто живий, а оголошений у міжнародний розшук як воєнний злочинець. З цього моменту починається психологічна подорож героя в минуле, в якому по-новому відкриваються і війна, і родинні історії, й окремі травматичні сюжети історії цілого краю.

Свою оповідь герой починає словами «Моє дитинство закінчилось одного звичайного дня на початку літа 1991 року» [1, с. 3]. Таке зізнання дорослої людини як спостерігача себе самого в минулому – добрий зачин до психологічної мандрівки у світ цього минулого шляхом самоаналізу. Тут Г.Войнович відразу чітко окреслює топоси і маркери югославської війни в межах географії його художнього світу. Перший з таких – графіті на одній з будівель у Пулі – місті дитинства Владана – «Республіка Косово – континент Істрія». Цей маркер назріваючого активного конфлікту поміж різноетнічним населенням Югославії, не зрозумілий і зовсім не цікавий дитині, був своєрідним *великим вибухом*, який в одну мить зруйнував її світ. Саме з нього починається зустріч персонажа із тим, що згодом називатиметься війною і що забере у нього все: дитинство, родину, батька.

Втрачене дитинство герой інтерпретує як «закопане в землю, без надгробного каменю, без тіла, без свічок, без прощальної промови» [1, с. 14]. Прагнення витіснити травму цілком природне у процесі самозахисту психіки без урахування ризиків та небезпек, які це витіснення спричинить. Загалом у вирі війни, супроводжуваної невідворотною травмою втрат, для дитини у більшості випадків зникає можливість бути почутою, що провокує її до психологічної самоізоляції і породжує кризу довіри. Як зазначає хорватський дослідник Іван Урліч в інтерв'ю Славоміру Муравцу, такі індивіди «не можуть довіряти ані собі, ні іншим саме через кризу довіри» [11, с. 133].

Самозахист Владана від травми втрати дому, сім'ї та друзів підштовхував хлопця до самоізоляції – підсвідомої втечі від усього, що нагадувало щасливе життя до війни. В досить ранньому віці, коли відбувається важливий період соціалізації особистості, спостерігаємо психологічний розрив Владана із матір'ю Душею на підставі страху, недовіри, кривди. Це стало причиною утвердження нецілісного світу у свідомості героя. Цілком доречною тут є теорія архетипу матері Карла-Густава Юнга [4], за якою, з одного боку, у традиційній свідомості мати мислиться як захист і оберіг, з іншого ж – стосунки дитини з матір'ю часто є причиною певних неврозів, що визначають модель поведінки дорослого індивіда у суспільстві, його ставлення до життя і оточуючих.

В певний період хлопець в образі Душі зосереджує образ ворога. Відбувається це із двох вагомих причин, безпосередньо пов'язаних із юнгівською концепцією образу матері. По-перше, мама була перманентним нагадуванням про пережиту кривду. У свідомості хлопця Душа зафіксувалася в образі «жінки, яка тікає» [1, с. 96]. Герой пригадує як: «Хотів пригорнутися до матері, перебрати на себе частину її болю, але вона відсунулася від мене, наче боялася заразитися власною безнадією» [1, с. 96]. Це і був момент суттєвого розриву, коли Душа втрачає авторитет матері, яка захистить, натомість постає перед сином в образі «переможеної жінки» [1, с. 96], жінки, яка втратила відвагу. Мати в апокаліптичному світі війни перестає бути останнім прихистком для дитини. Але, якщо Владан у цих пошуках намагається дійти до втраченого себе, то Душа виявилася тією жінкою, яка все життя від себе втікає. У цьому якраз полягає причина перешкод у процесі порозуміння персонажів. Після остаточного вибору батьком війни, а не сім'ї, Душа і його сина також підсвідомо сприймала як частину тої зради. Осо-

биста кривда була більшою за страх самої війни, а відтак ціллю її втечі із того світу була втеча від щасливого минулого, а не від актуальної небезпеки. Натомість те саме минуле, від якого відмежувалась Душа, для Владана було останнім досвідом нормального світу його дитинства.

По-друге, Владан не міг змиритися з тим, що мати змогла влаштувати своє особисте життя після так званої смерті батька. Войнович цю проблему репрезентує не стільки як дитячу ревність, а радше як кривду від того, що Душа більше не була повноцінною частиною світу травми сина, вона посміла спробувати стати щасливою. І в цьому моменті окреслюється ще одна важлива проблема – поколіннєвої травми. Конфлікти Душі зі своїми батьками, пов'язані значною мірою із неприйняттям батьком вибору дочки і мовчазне схвалення цього неприйняття матір'ю (в чому теж, до певної міри, спостерігаємо наслідки юнгівської теорії комплексу Електри). Недолгобеність Душі батьками сформувала в жінки відсутність повноцінного материнського почуття до власного сина. Інстинкт психологічного самозбереження перед травмою спрацював як у стосунках з батьками, так і у випадку із власним сином, коли психіка чуттєво відмежовує від себе елемент, що несе потенційну загрозу. Саме тому нове заміжжя і молодший син стали для Душі шансом на самоцілення. Натомість Владан такої можливості виявився позбавленим.

Раптове *воскресіння* батька вселяє надію, розраджує дитячу кривду сирітства. Та його десакралізація через усвідомлення, що «Мій батько не мертвий. Але він військовий злочинець» [1, с. 27], ставить Владана перед дилемою: а що краще? Повернення батька в його світ стало і подразником, і, водночас, можливістю виходу із мовчання, яке паралізувало його життя упродовж тривалих років. Чи не вперше Владан відчуває потребу поділитися, проговорити власне минуле. Вибух спогадів – це перший етап на шляху до усвідомлення дитячої травми. Наступний – її вербалізація. Герой увесь час після переїзду до Любляни намагався створити середовище, в яке не допускав спогадів про минуле. Війна була рубіконом, перейшовши який він не хотів за жодних умов оглядатися. А відтак із часом ця проблема сформувала мовленнєвий вакуум, так звану кризу репрезентації. Причину некоммунікативності травми війни загалом М. Лешніг вбачає у труднощах порозуміння поміж явищем «бути свідком» цієї травми і власне «свідчити про неї» [10, с. 74], коли кризу репрезентації спричинює

криза мови, якій часто бракує засобів для адекватного висловлення глибини побаченого і пережитого.

Брак родинної пам'яті

Тема родинної травматичної пам'яті, яку порушує Войнович у романі, досить добре вписується в контекст інтерпретації югославських воєн загалом. Автор лише ситуативно залучає в сюжет політичні причини війни. На першому плані – трагедія особистості і родини. Глибші причини непорозумін між героями увиразнює власне війна і в цьому, напевне, її єдине конструктивне значення: травма провокує повернення до історичних причин втрат і кривд. К. Васяк наголошує на важливій у цьому контексті думці, що «наші особисті історії занурені у родинних спогадах, в локальних спільнотах і в історії цілого суспільства» [14, с. 104]. Тому цілісність особистості можлива за умови пізнання минулого того середовища, яке є їй генетично і культурно близьким. Відтак випадок Владана Бороєвича – це якраз протилежний приклад незнання минулого своїх рідних, що ще більше ускладнило розуміння ним того досвіду, який довелося пережити і який досі визначає траєкторію його долі.

Знаковим показником браку родинної пам'яті Владана є відсутність могил рідних, за чим криється своя таємниця. Герой пізнає своїх діда з бабою по материнській лінії, однак, за їхнім мовчанням криється певна таємниця, до якої він не має доступу. Історія родини татової також має занадто багато білих плям. Зрештою, смерть батька в його уяві теж досі мала виключно енігматичний характер, бо ні де, ані коли й за яких умов це сталося, ані де той похований, Владан, звісно, не знав. Він роками переконував себе, що «не потребує батькової могили, що мій батько мертвий і що ця історія для мене закінчена» [1, с. 206]. А тому героєві пошуки себе неодмінно ведуть до глибших хронологічних відтінків, відкриваючи панораму пам'яті і словенців, і боснійців, і сербів, а відтак свою власну ідентичність. Усвідомлення, що могили рідних мають певну притягальну силу, за ними – розуміння чогось важливого і парадоксально непроминального приходить до Владана тоді, коли помирає його дід Душан Подлогар. Похорон діда став першим у житті для героя. Наявність могили – як свідчення того, що хтось, завдяки кому ти є, був у цьому світі.

Родинна травма Бороєвичів у цьому випадку значно глибша і пов'язана з найбільшими жорстокостями, що супроводжують криваву історію Сербії упродовж майже цілого століття. Оскільки

пошук втраченого і раптово «воскреслого» батька є основою сюжету роману Войновича, то саме у ньому криється найбільша таємниця його зникнення, а заразом і таємниця роду, яка, до певної міри, проливає світло на сутність війни для самого Владана. Є певна тема, яка досить рідко звучить у літературних контекстах югославських воєн. Ідеться про історичну кривду сербів у період Другої світової, яка хай і не зіграла вирішальної ролі в подіях 1990-х, але, зрештою, її травматичний характер також не був учасно проговорений у широких культурних дискурсах краю.

Зустріч Владана зі своїм дядьком Данилом у Новому Саді стала для нього відкриттям їх родинної історії, про яку часом натякали під час застільних розмов, але ніколи достеменно чоловік не розумів у чому насправді вона полягала. Десятирічним хлопцем дід персонажа Мілутин Бороєвич став свідком масових вбивств людей, серед яких були його рідні: «перед своїм будинком знайшов гору смерті, де один на одному лежали трупи його матері Любиці та батька Берислава, братів Петра і Данила, сестри ружиці...» [1, с. 129]. Що більше, хлопчик, сховавшись, бачив обличчя вбивць своїх рідних. «Це були люди з повталого герцеговинського “сусідства”, перевдягнені усташами» [1, с. 129], які під прикриттям антигітовського руху, намагалися витіснити сербів зі своїх етнічних територій. Ця травма, розказана лише своїй дружині, призвела до передчасної смерті Мілутина, коли «серце зістарилось через те, що бачили очі» [1, с. 128], і вже його десятирічний син Неделько також залишився осиротілим.

Югославську війну персонажі роману Г. Войновича у більшості випадків сприймають не як ідейну для кожного її етнічного учасника (здобуття незалежності, повалення тоталітарного режиму), а як помсту за минуле, яке має розгрішувати їхні жорстокі вчинки. Колишній товариш Неделька Бороєвича Емір пояснює її не стільки Владанові під час їхньої розмови, як собі, запевняючи, що кожен, хто воював «мав якусь власну історію про далекі, але так і не відболілі смерті. Про своїх бабусь і дідусів, про тюремні ями, про табори» [1, с. 89]. Що ще раз переконує у ключовій ролі травматичного досвіду предків кожного із балканських народів, для яких Друга світова мала свої катастрофи. Неделько Бороєвич говорить про це Владанові під час їхньої зустрічі згодом. Він переконує сина, що «та, попередня війна, продовжилася цією війною. Просто продовжилася, й Мілутінова доля стала

моєю долею. <...>... якби я лишився з вами <...> вона стала б твоєю» [1, с. 278]. Здомінування комуністичної ідеології в значній частині євразійського континенту свідчило не так про перемогу над нацизмом, як про приборкання різномірних тоталітарних амбіцій під егідою комунізму. Але сама собою комуністична ідеологія була ідеологією мілітарною, про що свідчать не лише методи її активного впровадження в СРСР, у країнах Варшавського договору, в Югославії, а й пропагандистські гасла, якими був заповнений весь інформаційний і культурний простір, різного роду тексти культури тощо. Югославська ж війна в інтерпретації Г. Войновича була сукупністю ідей й ідеології супроти травматичної пам'яті минулого.

Власне, у цьому випадку маємо приклад, коли незнання родинної пам'яті все ж не звільняє ні від відповідальності за неї, ні не вбезпечує від її травматичного впливу на майбутні покоління. Таку ситуацію Зигмунд Фройд свого часу охарактеризував як змушення до повторення. Неделько без відома стає на цей шлях, прирікаючи на нього в майбутньому і Владана.

Ще однією сумнівною рисою сербської поведінки у цій війні була підтримка Росії, яка в той час вела свої пострадянські війни (Придністров'я), де застосовувала подібні сценарії, які, зрештою, були накинута Сербам. Ідеться про використання ідентичнісних маркерів, таких як мова, культура, історія, релігія та маніпулювання населенням через їх використання. Тому аспект сербської історичної кривди, чи актів помсти у цій війні не став фундаментальним у повоєнному культурному дискурсі Балкан.

Хто є хто (?)

Для кожного суспільства, втягнутого в мілітарний конфлікт після його завершення, не важливо, на чію користь, настає етап, який Полл Коннертон називає «колективним соромом» [2, с. 132]. Підстави цього чуття, звісно, різні, у залежності від перемоги, чи поразки у війні. Однак практика засвідчує, що психологічний процес самовиправдання відбувається на підставі формування колективного образу героя і жертви. Владан пригадує досить промовистий випадок в одному з присілків на околиці Бієнале – міста регіону етнічних сербів у Боснії і Герцеговині. Односельці зустрічали «містечкового героя, який через вісім років повертався <...> із Гааги, де був ув'язнений за воєнні злочини» [1, с. 80]. Власне те середовище, відчувачи колективний сором за офіційно визнану

трибуналом вину їхніх правителів у страшних злочинах війни, прагне заявити і про своє право на героїзм і жертвність у ній. Своїх героїв вони розуміють як жертв, яких несправедливо засудила «зіпсута міжнародна спільнота» [1, с. 80]. Самі ж злочинці, навіть в образі цього щойно звільненого «героя» стали жертвами власних злочинів, і не лише через вирок і ув'язнення, а й через те, що були заручниками не вирішених історичних кривд. Як ілюстрація цього – переконання Данила Бороєвича у розмові з Владаном: «У тій його армії, може, й було трохи справжніх солдатів, але в більшості своїй то були звичайні люди, яким раніше убили батьків та спалили будинки» [1, с. 116]. Усправедливлення злочинів сербських солдатів, як і свого брата, Данило шукає саме у спробі накидання їм образу жертви.

Отож, як було зауважено вище, генерал Югославської народної армії, син якого вважав його мертвим, виявився не лише живим, а й воєнним злочинцем, що перебуває в міжнародному розшуку. На його злочинному рахунку масові вбивства мирних жителів. Для Владана ж Неделько насамперед батько. Процес його пошуку стає водночас досвідом відкриттів, у яких Неделько Бороєвич набуває інших амплуа для Владана, а саме: сина-сироти Мілутина, який у дитинстві став свідком жорстоких убивств своїх рідних; Данилового брата; військового товариша-побратима Еміра, розмови з яким дають Владану зрозуміти, що та Югославія, яку його покоління нав'язували як сонячну мирну братерську батьківщину, була радше ілюзією, не здійсненою утопією; і, врешті, жорстокого вбивці, який, прикриваючись війною, втілював свої підсвідомі прагнення помсти за кривду роду.

Остання іпостась якраз є тою біфуркаційною точкою, яка дає нам підстави розглядати військового злочинця як жертву самої війни. Найперше, у порівнянні з іншими персонажами роману, Неделько постає як найбільш мовчазна постать, і навіть не через небажання щось сказати, як через неможливість говорити загалом. По-друге, сучасник пост-часу війни, за винятком сербів-однодумців, навіть не намагався би зрозуміти мотивацію злочинів Бороєвича. По-третє, самому персонажеві не вдалося би знайти властивої мови, для пояснення власного злочину тим, хто не воював, про що, зрештою свідчить його розмова із сином під час зустрічі у Відні, коли всі обдумані Владаном варіанти слів, жестів, поглядів виявилися абсолютно не властивими реальній ситуації.

М.Лешніг відстоює позицію патової психологічної ситуації, коли фронтовик, не залежно

від суспільної рецепції його (*свій* чи *ворог*), не здатний свідчити про пережитий досвід тим, хто не зазнав такого особисто [10, с. 73]. Згаданий вище Марк Волин переконує, що навіть не будучи свідком травматичної події, людина може стати її жертвою, успадкувавши травму на генетичному рівні. З огляду на, здавалось би, такі протилежні теорії, постать Неделька Бороєвича у романі складно інтерпретувати з позиції жертви травматичних подій. Утім, саме травма є об'єднуючим чинником згаданих теоретичних поглядів, а точніше – її вплив на поведінку і свідомість індивіда, не залежно від його стосунку до самої події. Посттравматична поведінка особи, рецепція її іншими, цілі і цінності які обирає для себе такий індивід – дають підстави розглядати його як жертву на підставі кількох важливих фактів. Насамперед війна що, попри військовий вишкіл і гарт персонажа, стала травмою, яка в учасника бойових дій спровокувала посттравматичний стресовий розлад. Неделько сприймав її як відсутність вибору, а водночас – як перспективу реалізації помсти за родинну кривду. У останній розмові із сином він каже: «Моїм життям була армія. Я сам був армія. Я в неї вірив так, як інші вірять у бога. У ту армію. І в державу, чиею армією ми були» [1, с. 281].

Роман Інґарден, апелюючи до теорії сучасності Е.Гуссереля, акцентує на важливості розуміння життя людини як тривання, забезпеченого усвідомленням минулого і перспективою майбутнього [9, с. 176]. Спроба повернути в своє життя сина, залучивши його до історії власного минулого – це водночас намагання Неделька відшукати хоч якусь перспективу майбутнього. Переховування під прибраними іменами, розрив зв'язків колишнім життям, якого уже, насправді, не існує – це ризик остаточної втрати себе, коли дисонанс поміж тим, що було (його не можна вписувати в нову біографію) і тим, що може бути перешкоджає процесові нормального тривання. Не знайшовши у синові відгуку на свою травматичну історію, Неделько зважується на радикальний учинок. Самогубство, яке обирає генерал Бороєвич – це ще один крок на шляху до визнання себе жертвою власного досвіду, котрого не вдалося ані приборкати, ні виправдати, бо, як влучно зазначає у цьому випадку рецензентка роману Г.Улюра, лейтмотивною в романі є думка, що «убивства закінчуються для тих, кого убили, але не для тих, хто убив» [3].

Найбільш суттєвий факт образу злочинця як жертви – це згубний вплив травматичної родинної пам'яті, за якою – і безбатьченківство самого

Неделька, і тяжка історія його роду під час Другої світової війни. Як свідчення злочину Бороєвича, Войнович використовує фотографію, що є артефактом пам'яті і, водночас, інструментом фіксації травми. Загалом фотографія як текст у студіях пам'яті – це один із дієвих інструментів дослідження й пізнання минулого. За переконанням Роланда Барта, вона є «свідченням автентичності» [5, с. 145] того, що відбулося. Ідеться ж бо про фотографію доцифрованої епохи, коли ще це мистецтво не надавалося до фабрикавання і компіляції.

Автор вписує у сюжет свого роману одну із тих трагедій югославської війни, які, на відміну від різанини в Сараєво чи знищення Вуковара, не набули широкого розголошення, увійшовши в тінь дискурсивних практик цієї трагедії. Звинувачення Неделька Бороєвича стосувалося якраз такої історії, а саме пограбування, вбивств і спалення Третім корпусом ЮНА, що був під його командуванням села Вішничі неподалік Вуковара. Досить скупа інформація, яку знаходить Владан в мережі все ж не могла не вжахнути: «У процесі військові вбили тридцятьох чотирьох озброєних мешканців, серед яких були діти, жінки і старі. Селяни зарили в одну спільну могилу, яку згодом виявили в лісі за кілька кілометрів» [1, с. 38]. Однак чоловікові складно було асоціювати цю історію із постаттю свого батька, якого знав (чи радше уявляв) із зовсім іншого боку. Вирішальну роль зіграє саме світлина, на якій «поруч із купою мертвих, на яку тепер було ще й кинуте ще й п'яте тіло, дитяче, стояв солдат. Позаду нього полум'я вже згасло, і тільки дим іще клубочився над згарищем» [1, с. 253]. Насправді Бране, ще один товариш Неделька, показав Владанові кілька світлин, які відтворювали калейдоскоп трагедії у Вішничих. Ця знакова тим, що саме на ній чоловік упізнав свого батька. Фотографія стала для нього з'єднувальною ланкою у розірваній травматичній історії роду, бо в якийсь момент Владан засоціював постать Неделька із постаттю його десятирічного діда, що стояв над горою трупів своїх рідних і намагався укласти цю картину у власній свідомості. З однією суттєвою відмінністю: на цій світлинці, як і в реальності, Неделько був тим, хто вбивав.

Шок від побаченого, візуалізованого в уяві Владана ставить його перед суттєвою дилемою: зрозуміти і пробачити, чи залишити все на розсуд історії. На користь першого свідчила внутрішня потреба знаходження свого місця у тій війні, в цьому житті, а також не зреалізовані синівські

почуття до завчасу втраченого батька. У перевагах другого переконувало внутрішнє чуття страху перед тим, що вже пізнано, а що ще доведеться пізнати. Герой усвідомлює, що прийняти остаточне рішення допоможе можливість подивитися в очі Неделькові Бороєвичу, а, відтак, в очі пам'яті власного роду й тої війни. Утім зустріч, що все-таки сталася відкриває перед Владаном третій не передбачуваний вже для читача шлях. Так, Неделько був жертвою своєї історії, і свого вчинку. Це приклад людини, яка не має сили до публічного зізнання у скоєному, натомість обирає шлях самогубства як уникнення безперспективності власного існування.

Пошуки ідентичності

І. Войнович пропонує сучасному читачеві персону, який уособлює одну з найважливіших проблем посттоталітарного часу – брак індивідуальної, а відтак дуже часто і кризи національної ідентичності. За переконанням Леонори Терр, «усі кривди дитинства мають зовнішнє походження. <...> приводом до травми є подія, що, як правило, відбувається поза дитиною, але з моменту її виникнення відбуваються зміни у внутрішньому світі дитини» [12, с. 303].

Дитинство героя роману завершилося, коли почалася війна. Весь підлітковий період Владан втікає у самотність, яка є позірним прихистком від суцільних непорозумінь, зрад, конфліктів. Принаймні так він розуміє стосунки із матір'ю після того як вони оселилися в Любляні. Юнак намагається знайти вхід до свого нового світу через мову, адже досі розмовляв лише сербохорватською – офіційною мовою Югославії. Словенія ж, ставши незалежною, заявила про своє право на державну словенську мову. Втаємничені від мамі намагання Владана опанувати словенську – це почасти його спроба прийняти цей світ, в якому тепер доведеться жити. Важливим мотивом мовної ініціації є також прагнення стати *своїм* для шкільного оточення, адже ровесники тривалий час сприймають хлопця як *іношого*, біженця, що вкотре нагадує йому про кривду минулого.

Брак розуміння себе стає найбільше відчутний на порозі дорослого життя. Владан не є для себе самоціллю і самоцінністю, а відтак він не може сформулювати чітких уявлень про самореалізацію: вибір професії, праці. Все, що відбувається з ним – відбувається за певною інерцією: студії в університеті, випадкові підробітки, стосунки із дівчиною. Якраз останнє наштавхується на найбільш гострі кризові моменти, особливо, коли герой постає перед безкомпромісним викликом –

бути, а не видаватися, на чому, власне і тримаються стосунки між чоловіком та жінкою.

Висновки. Роман Г. Войновича є важливою психологічною інструкцією, як не загубитися під тягарем важкого травматичного досвіду війни, пережитого у дитинстві. Тому він виходить далеко поза межі власне літератури, репрезентуючи важливу проблему минулого, що не втрачає актуальності сьогодні. Ословлення власного досвіду – це можливість поглянути на нього збоку. Мить, коли досвід набуває форми наративу, по-суті, мить зустрічі Владана із собою загубленим, але, як виявилось не втраченим. Зрештою, до такого результату, як бачимо, довелося долати чимало перешкод. Себепошуки героя виявилися зовсім не простими, адже зважитися розказати *іншому*

(у цьому випадку дівчині Наді, життєва історія якої абсолютно протилежна його) не достатньо. Тут і історія Душі і словенської родини Подлогар, і родинна травма Бороєвичів, і остання вирішальна зустріч із батьком. Владан зауважує, як «із кожним вимовленим словом відчував, що ця історія все менше належить мені. І здавалося, що тільки так, по правді, і має бути» [1, с. 174].

Історія югославських воєн лише по десятиліттях шукає форму властивого наративу, зокрема й у літературі. Важливо, що мозаїку великої травми укладають індивідуальні досвіди, прописані в літературних текстах. Це, звісно, не вирішує усіх проблем, перед якими стоять посттоталітарні суспільства загалом, але, що важливо, це вбезпечує їх від загрозливої історичної хвороби *забуття*.

Список літератури:

1. Войнович Г. Югославія, моя батьківщина. Перекл. К. Калитко. Львів : Видавництво Старого Лева, 2020.
2. Коннертон Полл, 2013: *Як суспільства пам'ятають*. Переклад з англ. С. Шліпченко. Київ : Ніка-Центр.
3. Улюра Г. Словенці так не роблять. URL: <https://kyivdaily.com.ua/%D2%91oran-voynovich/> (дата звернення 04.01.2025)
4. Юнг К.-Г. Архетип і позасвідоме. Пер. з нім. В. Вишневого та І. Андрущенка. Київ : Український письменник, 2014.
5. Barthes R. Światło obrazu. Uwagi o fotografii. Warszawa, 1996. 218 s.
6. Czapik-Lityńska B. Tezy o podmiocie, podmiotowości, tożsamości – perspektywa przełomowieków. *Literatury słowiańskie po roku 1989. Nowe zjawiska, tendencje, perspektywy*. Tom III: "Podmiotowość". Warszawa, 2005. S. 7–19.
7. Czub M. Ukryta trauma – zaniedbywanie i emocjonalne krzywdzenie dzieci. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*. Vol. 18 Nr 2, 2019. S. 38–57.
8. Grzywacz M., Okupnik M. (Red). Dzieci i doświadczenie wojny. Wiek XX i XXI. Poznań : Wydawnictwo naukowe UAM, 2020. 302 s.
9. Ingarden R. Książeczka o człowieku. Kraków, 1975. 176 s.
10. Löschnigg M. Niewysłowna wojna. Trauma i "kryzys języka" w angielskiej i niemieckiej literaturze pierwszej wojny światowej. *Teksty drugie*. Nr. 4. Kraków, 2018. S. 72–93.
11. Murawiec S. Wojna i trauma psychiczna. Przebaczenie i pojednanie. Wywiad z doktorem Ivanem Urlicem. *Psychiatria*, tom 11, nr 2, 2014. S. 133–134.
12. Terr L. C. Childhood traumas: an outline and overview. *Psychotraumatology. Key papers and core concepts in post-traumatic stress*. New York: Plenum Press, 1995. P. 301–320.
13. Trzebiński J. 2001: Narracja jako sposób rozumienia świata. *Praktyki opowiadania*. Pod red. B. Owczarka, Z. Mitosek, W. Gajewskiego. Kraków, 2001. S. 23–126.
14. Wasiak K. Pamięć i trauma Współczesne interpretacje wojny 1992–1995 wśród młodzieży boszniackiej. *POLITEJA*. Nr 58, 2019. S. 101–117.
15. Zielińska M. Wojna, trauma i kultura. *Teksty Drugie*. Nr. 4., 2018. Kraków, 2018. S. 7–11.

Pukhonska O. Ya. LITERARY RECONSTRUCTION OF THE MAN OF WAR IN GORAN VOJNOVIĆ'S NOVEL *YUGOSLAVIA, MY FATHERLAND*

The article represents the study of a novel of the contemporary Slovenian author Goran Vojnović. It is worth noting that the literature of the Balkan people has recently been quite actively engaged in rethinking the experience of the wars of the 1990s. This is evidenced by numerous texts in Croatian, Bosnian, Serbian and, of course, Slovenian literature. It is important that this process is becoming more active among writers who experienced the war as children and are now trying to look at it from a historical perspective, mentally, and what is the most important, individually. For Ukrainian literature (as well as culture in general), such texts

are an important example of how the mechanism of traumatic memory is formed and how it acquires verbal dimensions in the experience of different generations.

The author of the research pays the main attention to the problem of post-traumatic war memory. The main option is focused on the example of one character, who reflects how the generation of children of the Balkan wars tries to identify themselves today. It is important to understand how they are trying to reconcile the traumas of the premature deconstruction of the world of childhood, the loss (both physical and mental) of parents, homeland, experience of the war in the post-war world of the 21st century.

This study is important because it not only re-reads the difficult European experience of de-totalization, but also emphasizes the cultural aspects of working through the psychological trauma of an individual or of a separate society with the help of a literary text. What's more, in the conditions of the Russo-Ukrainian war today, such studies develop important mechanisms of understanding, verbalization and analysis of current and prospective traumas.

Key words: war, trauma, literary text, victim, hero, self-identification.

Родний О. В.

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

РОМАН Я. ВИШНЕВСЬКОГО «САМОТНІСТЬ У МЕРЕЖІ» У КОНТЕКСТІ СИМУЛЯТИВНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття присвячена філософській проблемі самотності через призму художньої творчості, а саме роману польського письменника Я. Вишневського «Самотність у мережі».

Поняття самотності – одна з найпростіших категорій для розуміння її справжнього значення у повсякденному житті. Однак ця інтуїтивна ясність є оманливою, оскільки поняття приховує в собі досить складний і часом суперечливий філософський зміст. Соціальна самотність і «почуття спільноти» – це два протилежні елементи людської природи, які доповнюють і взаємодіють один з одним. В результаті спілкування з іншими людиною відкриває себе, або «Я» через «Іншого» і формує «Ми».

Метою цієї статті є з'ясування ідейного змісту роману «Самотність у мережі» (2001) сучасного польського письменника Януша Вишневського в його філософському та літературному контексті.

У романі «Самотність у мережі» розглядається питання самотності для багатьох людей, яке може стати головною проблемою у XXI столітті. Конфлікти в цьому творі, з одного боку, є типовими для світової літератури. Однак дія роману Вишневського відбувається в наш час, коли глобальна мережа Інтернет проникла в суспільне життя. Головні герої роману, Якуб і жінка на ім'я «вона», глибоко самотні, наперекір тому, що активно користуються інтернетом. Це парадокс, який лежить в основі всієї структури роману. Крім того, Вишневський малює портрет людей XXI століття, для яких робота і гроші є головними мотивами в житті, особистий час зведений до мінімуму, а всі стосунки черстві й поверхневі.

Знаючи мету життя, бажаючи кохати й бути коханими, і знаючи, як це зробити, люди XXI століття стикаються з неоправданими життєвими перешкодами й занурюються в темряву самотності. А від самотності до смерті – лише один крок. Не випадково мотив смерті є домінантним як на початку, так і у фіналі роману Вишневського. Замість того, щоб пропонувати розв'язування проблем соціальної комунікації, Вишневський розмірковує про її майбутнє. Електронна комунікація не може врятувати людей від самотності, яку вони відчують у реальному світі.

Ключові слова: художня творчість, симулякр, єдність, інтернет, самотність, філософія.

Постановка проблеми. Поняття «самотність» належить до тих категорій, чиє реальне значення легко зрозуміти в повсякденному житті. Однак ця інтуїтивна ясність є оманливою і приховує досить складний і часом суперечливий філософський зміст цього поняття. Соціальна самотність і «почуття спільноти» – це два протилежні елементи людської природи, які доповнюють один одного, взаємодіючи між собою. До того, обидва є необхідними для людського успіху та гармонійного розвитку. З одного боку, людина є узагальненим образом самої себе і свого «Я», яке є самотнім. Однак, з іншого боку, в результаті спілкування з іншими, людина відкриває себе, або «Я», через «Іншого» і в результаті формує «Ми». Спілкування з іншими допомагає людині спілкуватися із самою собою, тобто, як це ні парадоксально, готує її, людину, до самотності. Самотність притаманна

лише людині, яка представляє людський род, і є не особливістю біографії, а об'єктивним загальним фактом людського існування, усвідомлюваним чи неусвідомлюваним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність нашої розвідки полягає майже у відсутності в сучасній українській літературно-критичній думці загально-наукового аналізу феномену самотності через призму художнього тексту. В останні роки було створено такі роботи з філософії самотності, як «Феномен самотності в житті сучасної людини» (Грищенко Н. В.), «Актуалізація проблеми самотності у філософії XIX–XX століть» (Кібенко Е. О.), «Феномен самотності в буденному, граничному і метаграничному вимірах людського буття» (Малімон В.); аналіз роману Я. Вишневського «Авторська інтерпретація концептів сум та самотність у романі Я. Л. Вишнев-

ського «Самотність у мережі» (Васейко Ю., Касенчук Н., Моксич А.), «Екзистенція кохання через призму бачення Януша Вишневського на прикладі роману «Самотність в мережі»» (Мартинець А.М.), «Екзистенціал самотності в сучасній польській прозі (за романом Януша Леона Вишневського «Самотність у мережі» (Чаплінська О., Юрчук О.).

Постановка завдання. Метою статті є з'ясування ідейного змісту роману «Самотність у мережі» (2001) сучасного польського письменника Януша Вишневського у його філософському та літературознавчому контексті.

Проблема сутності самотнього існування людини осмислювалися у різні часи у працях Платона, Аристотеля, Ф.Аквінського, П.де Мірандолли, Р.Декарта, Б.Паскаля, І.Канта, Ф.Шеллінга, І.Фіхте, у філософії Г.Гегеля, Л.Фейєрбаха, С.К'єркегора, Ф.Ніцше, Е.Гуссерля, Ж.П.Сартра, А.Камю, М.Бубера, М.Хайдеггера, які досліджували самотність з погляду онтологічного, феноменологічного, екзистенційного, у той самий час ними не було розглянуто проблему самотності у соціальному просторі.

В Україні дослідженням феномена самотності людини в галузі філософії займалися такі вчені, як Б.Голота, Н.Каралаш, Н.Лубенець, М.Мовчан, А.Фльорко, Н.Хамітов. Проте в галузі літературознавства ця проблема є ще недостатньо розкритою.

Виклад основного матеріалу. Самотність переслідує людей протягом усієї історії людства. Це філософське питання, і його значення здається зрозумілим для повсякденної свідомості. Однак це хибна думка, тому що проблема самотності приховує в собі глибоке філософське і соціальне сперечання. Самотність – поняття суб'єктивне. Людина є об'єктом, а самотність – суб'єктом. Крім того – самотність – це стан душі, коли людина відчуває, що не вона є частиною всесвіту, а всесвіт є частиною її самої.

Поняття самотності можна розділити на різні види: відчужуюча самотність, самовідчужуюча самотність, клінічна самотність. У роздумах французького філософа, математика, письменника Б.Паскаля феномен самотності постає як «неприкаяність людини в нескінченності Всесвіту і як незатишність людини наодинці з думками про себе» [4, с. 112]. Він приходить до висновку, що сенс усієї людської діяльності полягає не в прагненні до якоїсь мети, а у втечі від самотності, втечі від самого себе. Але ця втеча безглузда, бо коли людина намагається втекти від роздумів про власну природу, вона втікає від самої себе. Людина

боїться роздумувати на самоті й тому шукає втечі від самотності в розвагах. Філософ прийшов до висновку, що справжній сенс будь-якої пригоди полягає не в досягненні цілей, які людина ставить перед собою, а у втечі від самої себе. Люди чомусь бояться самотності. Причина прагнення до розваг «корениться у початковій тяжкості нашого становища, в крижкості, смертності та такої нікчемності людини, що варто подумати про це – і вже ніщо не може нас втішити», – вважає Б.Паскаль [4, с. 202]

Єврейський релігійний філософ і письменник Мартін Бубер теж пов'язує проблему самотності із проблемою людського існування. У той чи інший час люди вважали, що світ навколо них більш-менш зрозумілий. Люди не замислювалися над такими питаннями, яким є їхнє походження чи сенс життя. Можливо, ще не прийшов час, щоб люди почали загадуватися над такими питаннями. Але в будь-якому випадку, момент, коли люди починають замислюватися над такими високими питаннями, рано чи пізно повинен настати. І, на думку Бубера, цей момент настане лише тоді, коли людина почне усвідомлювати свою самотність. У своїй книзі «Два образи віри» (1951) дослідник пише: «Найбільше схильний і якнайкраще підготовлений до самосвідомості людина, відчуває себе самотнім, тобто той, хто за складом характеру, чи під впливом долі, чи внаслідок того й іншого залишився наодинці з собою та своїми проблемами, кому вдалося в цій спустошливій самоті зустрітися з самим собою, у власній «Я» побачити людину, а за власними проблемами – загальнолюдську проблематику. У атмосфері самотності людина з усією неминучістю перетворюється на питання для самого себе... » [9, с. 73].

Поняття «самотність» яскраво ілюструє назва соціологічного дослідження американця Девіда Різмена «Натовп самотніх» (1950) [10]. Натовп – це незалежний організм, що складається з людей, які пов'язані один з одним. У «самотньому» натовпі люди роз'єднані. Ланки ланцюга, що зв'язують їх разом, громіздкі, як наручники. Спілкування і взаєморозуміння перетворюються на відчуження і ворожість. Чим міцніші ланцюги, тим більше відчуження. Окремі особистості «відчужуються». Іншими словами, люди відрізані не тільки від своїх стосунків з «іншими», але і від своїх стосунків з самими собою, тобто від деяких видів життєдіяльності, які необхідні для створення і зміцнення їхніх панівних зв'язків.

Норвезький сучасний філософ Ларс Фр. Г.Свендсен у праці «Філософія самотності» (2014) намагається максимально охопити всі пло-

щини осмислення самотності й водночас нівелювати міфи та ілюзії щодо неї. Ось чому ми думаємо про самотність як про «настрій, дискомфорт, страх, соціальну фобію, міжособистісну фобію, втрату, брак довіри та прив'язаності, самовільне відчуження, а також біль соціального голоду, брак визнання, любові та близькості, навіть генетичні сліди (брак окситоцину)» [6, с. 98].

Однак сьогодні змінюється роль самої комунікації. Стрімке розширення сфери високих технологій призвело до загального процесу стандартизації, породжуючи прагнення до усереднення, нівелювання, деіндивідуалізації та стандартів. Ці процеси незмінно призводять до втрати індивідуальності та зміни змісту і форми суспільного життя. Сьогодні проблема самотності пов'язана з бажанням людей не бути самотніми. Це бажання має глибоко суперечливі наслідки. З одного боку, воно відображає одвічне прагнення людини бути включеною в контекст міжособистісної взаємодії, з іншого – не завжди є свідомим бажанням уникнути «зустрічі з собою».

Це відчуття стає парадоксальним в епоху постійного доступу до інтернету, коли можливість безперервного спілкування з іншими зростає, а водночас поглиблюється усвідомлення самотності та ізолюваності. Самотність присутня в усіх суспільствах, як в історичному, так і в сучасному, хоча в одних суспільствах самотність проявляється повною мірою, а в інших – не повністю. Про це свідчать різноманітні рефлексії на тему самотності, які були представлені майже в усіх історіях культури.

На наш погляд, самотність – це стан людини, основний сенс і зміст якого визначається не тільки наявною реальністю (природою та/або суспільством), але й самою людиною (її «Я»). Іншими словами, феномен самотності – це відсутність укоріненості людини у світі, її дистанціювання від того, що вважається нормою звичайного життя, нормального побуту і життя людей. Розглядаючи самотність, слід враховувати той факт, що, всупереч тому, що людина перебуває в оточенні багатьох людей, вона іноді переживає болісне і негативно забарвлене відчуття ізолюваності. Це прояв самотності існування, що виникає в результаті стану відчуження і покинутості, що призводить до деструктивного стану. Вона пов'язана з відсутністю значущої взаємодії між «Я» та «Іншим».

Цю ситуацію влучно описав Ж.-П. Сартр у праці «Буття і ніщо» (1943). За його словами, те, що дехто вважає спільнотою, насправді є нічим

іншим, як «спільнотою» в'язнів на камбузі корабля, які синхронно (але насправді кожен незалежно) приймають нав'язані їм дії [5].

Самотність не є притаманною лише одній людині, яка представляє людство, і не є особливістю особистої історії, а є об'єктивним загальним фактом людського існування. Можна зробити висновок, що протягом всієї історії суспільства використовували образ самотності як захисний механізм, що дозволяв людям перемикаати увагу з одних життєвих проблем на інші, більш важливі для збереження соціуму. Таким чином, образ «соціальної самотності» був створений для опису суперечливих відносин між соціальним і водночас ізолюваним станом людей, які відчувають себе ізолюваними у своєму соціальному та культурному середовищі. Образ «соціальної самотності» розглядався як розірваний стан психіки людини, яка переживає групову винятковість і вважає себе зайвою, покинутою та аутсайдером. Експансія високих технологій несе з собою неминучий процес глобальної стандартизації, що призводить до уніфікації, усереднення, нівелювання та втрати індивідуальності.

Отже, симулятивну комунікацію можна розглядати як симуляцію основних онтологічних категорій, таких, як час, простір, енергія та інформація. Симулятивна комунікація регулює наш контакт зі світом об'єктів, ідей та смислів. Через незалежні канали інформаційних потоків соціальне та культурне середовище отримує зразки симуляційної комунікації, які диктують, як ми інтерактивно спілкуємося з реальністю. Цей циклічний процес розгортається з розвитком інформаційного суспільства.

Симулякр – найважливіша категорія постмодерністської філософії, введена Ж. Бодріаром, який розглядає симулякр як продукт симуляції. В епоху постмодерну втрачається відмінність між реальністю та фікцією. На його думку, реальність закінчилася і поступилася місцем надреальності симулякрів: «Сучасна культура – це набір симулякрів, кожен з яких відсилає до інших симулякрів, а не до реальності. Тому сучасна епоха – це надреальність. Закони, за якими вона існує, є симуляціями. Проблема полягає в тому, що поступово наша життєва реальність підпорядковується законам гіперреальності. Таким чином, наше реальне життя стає тінню нашого віртуального життя» [1, с. 33].

Свою чергою, позитивний розвиток нових віртуальних технологій та їх стрімке впровадження в усі сфери сучасного життя неминуче призведе

до інтеграції особистості та стирання різноманітних кордонів. Однак у цьому «глобалізованому» світі індивідуальна ідентичність і значущість існування кожної людини неухильно зменшуються. Залишені наодинці зі своїми проблемами, люди неминуче стають «самотніми». Проблема полягає в тому, що віртуальне спілкування в мережі стає симуляцією реального спілкування, що прогресує самотність. Під впливом загальної віртуалізації люди можуть легко брати участь у віртуальному спілкуванні, самореалізуючись в онлайн-середовищі, створюючи особливий образ себе, який, як правило, далекий від оригіналу.

Художня література, яка наприкінці ХХ століття все більше взаємодіє з філософією, не залишилася осторонь глобальних проблем людства, зокрема – від проблеми самотності.

Роман «Самотність у мережі» (2001) Януша Вишневського, популярного сучасного польського письменника, присвячений проблемі самотності багатьох людей, яка загрожує стати головною проблемою ХХІ-го століття. З одного боку, конфлікт в цьому творі є типовим для світової літератури: нещасливе кохання. Однак дія роману Вишневського відбувається на початку ХХІ століття, коли глобальна мережа Інтернет пронизала суспільне життя. Здавалося б, тут не існує такого поняття, як самотність. Однак головні герої роману, Якубу та жінку на ім'я «вона», є глибоко самотніми, всупереч активному використанню інтернетом. Це парадокс, на якому побудована вся структура роману. Крім того, Вишневський складає портрет сучасних людей, для яких головними стимулами в житті є робота і гроші, а особистий, час зведений до мінімуму, робить усі стосунки холодними й поверхневими. Короткі фрази в месенджері лише загострюють проблему. Всі зайняті, поспішають вперед, не озираючись назад, не озираючись навколо, навіть не помічаючи інших, коханих і друзів навколо себе. Звідси великий біль цього століття – самотність, брак спілкування та ізольованість від інших, звідси біль існування і внутрішня меланхолія.

Письменник показує, що люди заплуталися в лабіринті проблем і труднощів, з якими вони стикаються в повсякденному житті, і що надійним трампліном і виходом з цієї ситуації є інтернет – мережа, яка пропонує стільки можливостей і водночас ще більше заплутує людей. Януш Вишневський послідовно показує, що в процесі віртуального спілкування неминуче руйнуються традиційні схеми комунікації: «Я» взаємодіє не з реальною людиною, а з власними думками,

надаючи їм характеристик і властивостей, якими людина не володіє. Це демістифікує реальний комунікативний акт. Місце первинної комунікації займає комунікація з симулятором. Самотня людина, з усім тим, охоче вступає в контакт з віртуальним співрозмовником і шукає в ньому порятунку від самотності, втрачаючи таким чином зв'язок із самою собою. З боку «рятівника» виникає природне бажання замкнутися, щоб зберегти свою індивідуальність. Це призводить до ще більшої роз'єднаності та самотності.

У ситуації, коли іншої комунікації не існує, а індивід відчужений і відірваний від реальності, герої роману А. Вишневського сприймають віртуальне спілкування як спосіб полегшення самотності, хоча насправді це не так. Здається, що саме кохання слід трактувати як засіб подолання самотності. Це тому, що любов – це абсолютна причетність до присутності інших і до буття в цілому. Це єдина емоція, яка задовольняє потребу людини в єдності зі світом за умови збереження індивідуальності, цілісності та відокремленості «Я».

Але Януш Вишневський показує безсилля любові перед обличчям самотності. У любові діалектика самотності та спільноти проявляється у повною мірою. Лише в любові людина повною мірою усвідомлює свої межі й показує собі автентичність самої себе, але водночас любов виводить її за свої межі. Екзистенційна самотність є нездоланною, але в любові досягається крихка єдність. Трансценденція, де досягається єдність, можлива лише як можливість і спроба вийти за межі власної ізоляції та самотності. Спілкування і стосунки в глобальних мережах є лише копіями того, що відбувається в реальному світі. Ніки та аватарки, скільки б друзів вони не мали, є лише симулякрами. Людське життя містить всілякі емоції, які створюються долею, труднощі й непередбачувані події, і навіть агресію, яка руйнує гармонійні плани на майбутнє.

Сфера віртуальних технологій створила нездоланні бар'єри між людьми, в результаті чого реальне міжособистісне спілкування поступово витісняється спілкуванням у віртуальному середовищі. Як наслідок, реальне міжособистісне спілкування замінюється спілкуванням у віртуальному середовищі, що неминуче призводить до проблеми віртуального спілкування як «псевдозамінника реального спілкування», загострюючи тим самим проблему самотності, як в Інтернеті, так і в житті. Це загострило проблему самотності як в Інтернеті, так і в повсякденному житті. Люди «розчиняються» в безмежному океані інтернету,

а месенджер залишається їхнім єдиним «вікном у світ». Однак це дуже незадовільно, оскільки обмежує соціальні та розумові можливості. Водночас мережа дає ілюзію свободи. Герой роману «Самотність у Мережі» каже: «Інтернет був такий. Він трохи нагадував сповідальню, а розмови – вид групової сповіді. Часом ти був духівником, часом тим, хто сповідався. Усе через ту відстань і ту впевненість, що завжди можна витягнути штепсель із гнізда» [2, с. 46].

Письменник показує, що у світі панують хаос, непередбачуваність, випадковість. Саме вони мотивують людину на нерозуміння та самотність. У Вишневського «на сторінках роману йдеться не тільки про самотність, на яку приречена людина «без Іншого» чи до якої її саме Інший штовхає, а й про самотність, що її вона обирає задля пізнання трансцендентного й сакрального...» [7, с. 73].

Життєвий хаос, безладні події та злі долі переслідують героїв роману «Самотність мережі». Один з персонажів роману, Андрій, професійний архітектор і шанований священник, не може встояти перед забороненим чуттєвим коханням, що призводить до трагедії й відходу героя від Бога. Наркозалежний друг головного героя Джим вважає, що наркотики – це не самоціль, а лише засіб постійно «відчувати» світ і людей у ньому та уникнути самотності без інших. Ми бачимо інший бік самотності. Глухоніма Наталя, палке кохання Якубу, здається, виринає героя з павутиння самотності, але вона помирає ні за що.

Втеча в самотність у натовпі врешті-решт завершується усвідомленням того, що «людські відносини ... є не чим іншим, як симулякром, а їхній зворотний бік – це безмежна самотність у натовпі таких самих самотніх учасників сфабрикованих системою змагань за місце під сонцем» [8, с. 245].

Парадокс цього роману у тому, що тотально самотніми Якуб і його обраниця стають не у віртуальному світі, а зіткнувшись із реальністю, котра жорстоко нівелює будь-яку можливість бути закоханим разом.

«В наш час проблема самотності пов'язана з бажанням людини «бути не однією». Це бажання вміщує глибокий і водночас суперечливий зміст. З одного боку, воно демонструє одвічне прагнення людини бути включеною в контекст міжособистісної взаємодії, а з іншого – не завжди усвідомлене прагнення уникнути «зустрічі з собою» [3, с. 78].

Феномен популярності роману Я. Вишневського можна пояснити тим, що автору через

призму любовного роману вдалося відтворити в художній літературі основні проблеми сучасного світу. Почуття відчуження, складність любовних трикутників, неподільність подружніх стосунків, а також соціальні та політичні зміни останніх десятиліть. Люди, які по-справжньому кохають і відчують тваринний потяг до невидимого партнера, повністю занурюють свою свідомість у стосунки, невидимі для більшості сторонніх. Значення цієї книги полягає в силі спокуси. Реальність проти ілюзії, комфорт проти невідомості, рутини проти пристрасті. Що штовхає людей через край? Чи залишаємося ми тут і зараз, у сьогоденні, чи обираємо туманне майбутнє з персонажем наших фантазій? Чи можна витримати потік емоцій при переході з інтернету в реальність? Для Януша віртуальний простір – це можливість взаємодіяти зі світом так само як розмова телефоном чи написання листа. Сьогодні інтернет значно полегшує спілкування, і можна навіть відчувати присутність іншої людини. Тема самотності є однією з найактуальніших для автора.

Роман «Самотність мережі» є особливо гострим дослідженням цієї теми. Він показує, як поширене гасло «нескінченного кохання» набуває особливого звучання в епоху комп'ютерів та інтернету. Жінки в романі ставляться до життя емоційно та інстинктивно, тоді як Якубу керується розумом, досвідом і рідкісною здатністю опановувати абстрактні категорії. Самотність в інтернеті – це своєрідний гіперромантичний наратив. Ця форма спілкування дозволяє людям довіряти один одному в мережі так, як це неможливо в реальному житті, що може бути як полегшенням, так і пасткою для їхніх почуттів.

Я. Вишневський показує, що багато людей, навіть маючи можливість спілкуватися з усім світом, залишаються самотніми та розгубленими й не завжди розуміють свої справжні бажання та потреби. В романі порушується питання про те, що означає щирість у стосунках і як люди прагнуть емоційної близькості, навіть якщо знають, що це ілюзія. Емоційна глибина роману «Самотність у мережі» привертає увагу до сучасної проблеми: самотності в технологічному світі, де люди мають, здавалося б, необмежені можливості для спілкування, але залишаються внутрішньо ізольованими. Так, віртуальна технологічна сфера створила нездоланні кордони між людьми, в результаті чого реальне міжособистісне спілкування поступово замінюється спілкуванням у віртуальному середовищі. Це неминуче ставить питання про те, що віртуальне спілкування є «псевдозамінником реаль-

ного спілкування», що, своєю чергою, загострює проблему самотності у віртуальних мережах.

Висновки. Самотність сімейства Буендіа в романі Маркеса «Сто років самотності» (1967) (який ЮНЕСКО признав головним романом ХХ століття), – це самотність людей у сучасній цивілізації, які шукають себе, але не можуть знайти. Ще одна проблема в романі колумбійського автора – проблема смерті. Люди, які живуть безцінно, не можуть знайти спокою навіть після смерті. Ця ж проблема представлена в романі Я.Вишневецького, але з дещо іншим акцентом: людина ХХІ століття, яка знає своє призначення в житті, хоче кохати й бути коханою, і знає, як це зробити, але занурюється в темряву самотності перед обличчям непоправних життєвих перешкод. А від самотності до смерті – лише один крок. Не випадково і на початок, і в кінці роману Вишневецький використовує мотив смерті як основний. Автор роману не пропонує розв'язування проблеми спілкування в соціальних мережах, але розмірковує про його майбутнє. Електронна комунікація не рятує людей від самотності, яку вони відчують у реальному світі.

Я.Вишневецький використовує класичний сюжет: людина – це істота, яка самотня у світі, але вона не самотня в реальному світі. Якуб переживає втрату свого першого й останнього великого кохання, а героїня – заміжня, але нелюбима чоловіком. Однак вона переживає яскравий і бурхливий роман і зрештою продовжує стосунки з чоловіком. Однак такий розвиток технологій призводить до прямо протилежного ефекту. Люди сьогодні занурені в нескінченне листування, але якість зв'язку постійно знижується. Герої намагаються знайти когось, з ким можна було б поговорити досхочу. Хоча Вишневецький не зобразив проблеми спілкування в соціальних мережах, ми можемо припустити його майбутній вигляд. Електронна комунікація не полегшує самотність, яку люди відчують у реальному світі.

У наступних своїх романах (понад 20) Я.Вишневецький розглядає взаємини чоловіка та жінки у сучасних соціальних умовах в контексті соціології й філософії. Цей пласт його творчості зовсім не розкритий в українському науковому полі й тому вимагає розгляду як з погляду літературознавства, так і філософії.

Список літератури:

1. Бодріяр Жан. Симулякри і симуляція. Київ, 2004. 118 с.
2. Вишневецький Я. Л. Самотність у Мережі. Харків, 2019. 368 с.
3. Грищенко Н. В. Феномен самотності в житті сучасної людини. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філософія. Філософські перипетії»*. 2012. Вип. 45. С. 76–80.
4. Паскаль Блез. Думки. Київ, 2009. 704 с.
5. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо: нарис феноменологічної онтології. Київ, 2001. 855 с.
6. Свендсен Л. Фр. Г. Філософія самотності. Львів, 2017. 208 с.
7. Чаплінська О., Юрчук О. Екзистенціал самотності в сучасній польській прозі (за романом Януша Леона Вишневецького «Самотність у мережі»). *Українська полоністика*. 2020. Вип. 17. С. 68–75.
8. Шевчук Я. Номо ексарранс: Герой сучасної польської та української «молодої» прози. Житомир, 2012. 350 с.
9. Buber Martin. Two types of faith. New York, 2003. 178 p.
10. Riesman D. The Lonely Crowd. New Haven, 2001. 392 p.

Rodnyi O. V. THE NOVEL BY JANUSZ WISNIEWSKI “LONELINESS ON THE NET” IN THE CONTEXT OF SIMULATIVE COMMUNICATION

The article is dedicated to the philosophical problem of loneliness through the lens of artistic creativity, specifically the novel Loneliness on the Net by Polish writer Janusz Leon Wisniewski.

The concept of loneliness is one of the simplest categories for understanding its true meaning in everyday life. However, this intuitive clarity is deceptive, as the concept conceals a rather complex and sometimes contradictory philosophical content. Social loneliness and the “sense of community” are two opposing elements of human nature that complement and interact with one another. Through interaction with others, a person discovers themselves, or the “Self” through the “Other,” and forms the “We.”

The purpose of this article is to explore the ideological content of the novel “Loneliness on the Net” (2001) by contemporary Polish writer Janusz Leon Wisniewski within its philosophical and literary context.

The novel Loneliness on the Net examines the issue of loneliness, which for many people may become a key challenge in the 21st century. The conflicts in this work, on the one hand, are typical for world literature. However, Wisniewski's novel takes place in our times, when the global Internet has deeply penetrated social life. The main characters, Jakub and a woman referred to as “she,” are profoundly lonely despite their active

use of the Internet. This paradox lies at the core of the novel's structure. Additionally, Wiśniewski paints a portrait of 21st-century individuals for whom work and money are the primary motivators in life, personal time is reduced to a minimum, and all relationships are cold and superficial.

Knowing the purpose of life, desiring to love and be loved, and understanding how to achieve this, 21st-century people face insurmountable life obstacles and sink into the darkness of loneliness. And from loneliness to death, there is only one step. It is no coincidence that the motif of death dominates both the beginning and the conclusion of Wiśniewski's novel. Instead of offering solutions to the problems of social media communication, Wiśniewski reflects on its future. Electronic communication cannot save people from the loneliness they experience in the real world.

Key words: artistic creativity, simulacrum, unity, Internet, loneliness, philosophy.

Відомості про авторів

Азарова Л. Є. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри мовознавства Вінницького національного технічного університету

Архипенко Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та історії Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця

Архіпова І. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

Благовірна-Храновська У. М. – асистент кафедри англійської філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Близнюк Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Бойко Я. В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри філології та перекладу Київського національного університету технологій та дизайну

Бугайчук О. В. – асистент кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Вакулович Л. Л. – викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України

Гажук-Котик Л. Г. – кандидат філологічних наук, асистент кафедри історії та культури української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Гарачковська О. О. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв

Грабова А. Р. – аспірантка кафедри української мови та прикладної лінгвістики Навчально-наукового інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Громик Л. І. – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови ЗВО «Подільський державний університет»

Громко Т. В. – доктор філологічних наук, професор кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Гурбанзада Ф. Н. – доктор філософії Азербайджанського університету мов

Джафарова У. Н. – доктор філософії з філології, викладач кафедри азербайджанської мови Азербайджанського медичного університету

Дмитренко Є. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри документознавства та української мови Національного аерокосмічного університету імені М. Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут»

Дмитренко Н. В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю Київського національного університету культури і мистецтв

Добровольська Ю. Л. – старший викладач кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська політехніка»

Слісєєва С. В. – старший викладач загальноуніверситетської кафедри мовної підготовки Одеського державного університету внутрішніх справ

Жукова Н. М. – кандидатка філологічних наук, доцентка, виконуюча обов'язки завідувачки кафедри «Іноземна філологія та переклад» Національного університету «Запорізька політехніка»

Зайцева М. О. – доктор філологічних наук, професор, доцент кафедри іноземних мов Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Зинякова А. А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української філології та міжкультурної комунікації Чорноморського національного університету імені Петра Могили

Зінчук Р. С. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Калита О. П. – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури Державного податкового університету

Карпенко Г. М. – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Книш Т. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов природничо-математичних спеціальностей Волинського національного університету імені Лесі Українки

Коваль Н. О. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська політехніка»

Кожемяченко Н. В. – старший викладач кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Козак А. В. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов та перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Козак Т. Б. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Кондратенко Н. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Косович О. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Костусяк Н. М. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Кравцова Ю. В. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов'янських, романських і східних мов Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Крайняк О. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри романо-германської філології Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Кришталь С. М. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та практики перекладу Донецького національного університету імені Василя Стуса

Куцина К. О. – студентка магістратури Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Лікарчук Л. І. – старший викладач кафедри іноземної філології та перекладу Державного торговельно-економічного університету

Матвієнків О. С. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Межов О. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки

Мельник Н. М. – асистент кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Мельник Н. М. – асистентка кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Навальна М. І. – доктор філологічних наук, професор, провідний науковий співробітник Музею «Заповіт» Т. Г. Шевченка Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав»

Назаренко Н. Г. – старший викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України

Науменко Л. М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій, словесності та культури Державного податкового університету

Ніконова В. Г. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри романо-германських мов Національної академії Служби безпеки України

Оніщенко Н. А. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романо-германської філології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Панченко О. І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Пеліван О. К. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Плеханова Т. М. – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри видавничої справи та редагування Запорізького національного університету

Поліщук М. І. – аспірантка кафедри романо-германської філології та методики викладання іноземних мов Міжнародного гуманітарного університету

Поміркована Т. В. – кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Пономаренко О.О. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Пухонська О.Я. – доктор філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія», гостьовий професор кафедри україністики Варшавського університету

Регушевська І.А. – старший викладач кафедри української та іноземних мов Національного університету фізичного виховання і спорту України

Родний О.В. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри загального мовознавства і слов'язнавства Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

Руднянин О.І. – кандидатка філологічних наук, асистентка кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Савчин Н.Б. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри філології та перекладу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

Семенюк А.А. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки

Семенюк О.Б. – доктор філософії, доцент кафедри романо-германських мов Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України

Сіваєва О.С. – доктор філософії, старший викладач кафедри англійської мови та комунікації Київського столичного університету імені Бориса Грінченка

Сіденко Н.Г. – викладач ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж» Національного університету «Одеська політехніка» Ізмаїльського агротехнічного фахового коледжу

Сливка Л.З. – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри англійської мови та перекладу Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

Сорока Ю. – магістрантка 5-го курсу факультету іноземної філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Суховецька Л.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри германської філології Горлівського інституту іноземних мов ДВНЗ «Донбаського державного педагогічного університету»

Тупікова Т.В. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Національного університету «Одеська юридична академія»

Турчин О.В. – кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Чепелюк Н.І. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської філології та перекладу Національного університету «Одеська політехніка»

Чрділелі Т.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського

Чушкова О.В. – кандидатка філологічних наук, доцентка, доцентка кафедри краєзнавчо-туристичної роботи, соціальних і гуманітарних наук Харківського національного університету імені В.Н.Каразіна

Шабат-Савка С.Т. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри сучасної української мови Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Шахвердієва У.Г. – старший викладач Бакинського слов'янського університету

Шульська Н.М. – кандидат філологічних наук, доцент кафедри соціальних комунікацій Волинського національного університету імені Лесі Українки

Науковий журнал

**ВЧЕНІ ЗАПИСКИ
ТАВРІЙСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО**

Серія: Філологія. Журналістика

Том 36 (75) № 1 2025

Частина 1

Коректура • *Н. Пирог*

Комп'ютерна верстка • *Т. Клименко*

Адреса редакції:

Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського

м. Київ, вул. Джона Маккейна, 33

Електронна пошта: editor@philol.vernadskyjournals.in.ua

Сторінка журналу: www.philol.vernadskyjournals.in.ua

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Цифровий друк. Обл.-вид. арк. 37,74. Ум. друк. арк. 40,92. Зам. № 0325/209

Підписано до друку 21.02.2025. Наклад 150 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»

65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1

Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08

E-mail: mailbox@helvetica.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 7623 від 22.06.2022 р.